ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ

Α' ΤΑΞΗ ΕΝΙΔΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ

ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ

(ΞΕΝΟΦΩΝ, ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ)

Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Ομάδα συγγραφής: Κυριακή Διαλησμά
Άρης Δρουκόπουλος
Ευαγγελία Κουτρουμπέλη
Γεράσιμος Χρυσάφης

Υπεύθυνοι για το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ, Σύμβουλος
ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ, Μόνιμος Πάρεδρος

Επιτροπή κρίσης
Αθανάσιος Βερτσέτης
Αγγελική Στασινοπούλου
Κώστας Σταύρου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Κ. Διαλησμά - Α. Δρουκόπουλος - Ε. Κουτρουμπέλη
Γ. Χρυσάφης

ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ
(ΞΕΝΟΦΩΝ, ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ)

Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Το εικονογραφικό υλικό και οι χάρτες του βιβλίου προέρχονται από εκδόσεις Μουσείων και Εκδοτικών Οίκων, τους οποίους το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ευχαριστεί θερμά. Ιδιαιτέρως ευχαριστεί την Εκδοτική Αθηνών και το Νομισματικό Μουσείο Αθηνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• **Εισαγωγή** (Γ. Χρυσάφης) . . . . . .σελ. 9
• **Χρονολόγιο** (Α. Δρουκόπουλος) . . . . . .σελ. 39

• **Ξενοφώντος Ελληνικά - Αγησίλαος**
(Α. Δρουκόπουλος - Γ. Χρυσάφης)
Ελληνικά, Βιβλίο 2 . . . . . .σελ. 43
Αγησίλαος . . . . . .σελ. 135

• **Θουκυδίδου Ιστορίαι**
(Κ. Διαλησμά - Ε. Κουτρουμπέλη)
Βιβλίο 1 . . . . . .σελ. 228
Βιβλίο 3 . . . . . .σελ. 295
Βιβλίο 6 . . . . . .σελ. 359
Βιβλίο 7 . . . . . .σελ. 381

• **Λεξιλόγιο** . . . . . .σελ. 421

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ιστοριογραφία
Ιστορία

Ιστοριογραφία είναι η επιστήμη που καταγράφει σε χρονολογική σειρά την πορεία των γεγονότων, τα οποία αναφέρονται σ' ένα ανθρώπινο σύνολο μιας ορισμένης χρονικής περιόδου. Ο ιστοριογράφος εφαρμόζει κριτική εξέταση και αξιολόγηση των πηγών, αναλύει και ερμηνεύει τα αίτια και τις συνθήκες των εξελίξεων και μάλιστα με δύναμη συνθετική και εκφραστική.

Ιστορικές καταγραφές στην Αίγυπτο και Μεσοποταμία

Για να εκτιμηθεί η προσφορά του ελληνικού πνεύματος στη γένεση της ιστοριογραφίας ως επιστήμης αρκεί μια σύντομη αναφορά στις παλαιότερες ιστορικές καταγραφές των μεγάλων πολιτισμών της Ανατολής.

Αιγύπτιοι, Βαβυλώνιοι και Ασσύριοι ηγεμόνες απαθανάτιζαν τα κατορθώματά τους σε μνημειώδεις επιγραφές. Στα αρχεία ανακτόρων και ναών συγκεντρώνονταν διοικητικά έγγραφα και διάφορα άλλα κείμενα για τα επιτεύγματα των βασιλέων ή για τη διαιώνιση της δόξας των θεών που τους προστάτευαν[1].

Παλαιά Διαθήκη

Τα «ιστορικά» βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης περιλαμβάνουν γεγονότα της περιόδου 1.300-400 π.Χ. Είναι δύσκολος ο ασφαλής συσχετισμός των γεγονότων αυτών με τα ιστορικά γεγονότα, γνωστά από άλλες πηγές. Τα κείμενα αυτά της Π.Δ. δεν έχουν ως κύριο στόχο την καταγραφή ιστορικών γεγονότων αλλά την επιλεκτική παρουσίασή τους, εφόσον τα βιβλία αυτά αποτελούν κυρίως «ομολογία πίστεως».

Κίνα

Στην Άπω Ανατολή, γραπτά στοιχεία για ιστορικά γεγονότα ανάγονται στις αρχές της 1ης χιλιετίας π.Χ. Τα πρώτα συνθετικά έργα εμφανίζονται τον 1ο αι. π.Χ. Βασικά γνωρίσματα της αρχαίας κινεζικής ιστοριογραφίας είναι η ευσυνείδητη καταγραφή των γεγονότων, ο περιορισμός του ενδιαφέροντος των ιστορικών μόνο στους αξιωματούχους της Κίνας και, γενικότερα, η αντίληψη ότι η ιστορία έχει νόημα μόνο αν προσφέρει πρακτικές συμβουλές για τη ζωή.

Όλα τα παραπάνω κείμενα έχουν μεγάλη ιστορική αξία ως πηγές πληροφοριών. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν συνιστούν συνεχή ιστορική αφήγηση, ούτε εφαρμογή επιστημονικής μεθόδου.

1. Μόνο για τον Ασουρμπανιμπάλ (7ος αι. π.Χ.) έχουν βρεθεί 20 χιλιάδες πινακίδες.

Η πρωτοτυπία των Ελλήνων

Η μεγάλη πρωτοτυπία των Ελλήνων ιστορικών έγκειται στην προσπάθειά τους να ξεχωρίσουν τα πραγματικά από τα φανταστικά γεγονότα και τους μύθους και να διαμορφώσουν επιστημονική μέθοδο για το έργο τους.

Η εξέλιξη της ελληνικής ιστοριογραφίας, αντίθετα με τους Ανατολικούς πολιτισμούς, ήταν ραγδαία μέσα σε δύο αιώνες (από το τέλος της αρχαϊκής εποχής ως τα μέσα του 4ου αι. π.Χ.). Χαρακτηριστικό στοιχείο διαφοράς είναι ότι ήδη από την αρχή οι Έλληνες ιστορικοί δεν έκαναν απλή καταγραφή, φρόντιζαν ιδιαίτερα τη γλώσσα και την έκφραση. Από τα κείμενα χιλίων περίπου ιστορικών της αρχαιότητας σώθηκαν αυτά που, εκτός από την εξιστόρηση σημαντικών γεγονότων, είχαν και μεγάλη λογοτεχνική αξία.

Αρχαϊκή Εποχή

Κατά την αρχαϊκή εποχή (7ος-6ος αι. π.Χ.) στις ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας σημειώθηκαν γοργές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και πνευματικές αλλαγές. Απεικονίζονται στη ζωή, στην τέχνη και στη σκέψη. Από τα πιο εντυπωσιακά επιτεύγματα της περιόδου είναι η ***γεωγραφία,*** η οποία στηρίζεται σε προσωπική έρευνα και αυτοψία, η **φιλοσοφία** που προσπαθεί να δώσει μια νέα ερμηνεία για τη δημιουργία και τη δομή του κόσμου και η ***ιστορία***[1], που επιδιώκει να καταγράψει σε ολοκληρωμένα έργα σημαντικά γεγονότα του παρελθόντος και της σύγχρονης εποχής.

Λογογράφοι

Οι παλαιότεροι *λογογράφοι* (= πεζογράφοι) όπως ο Διονύσιος ο Μιλήσιος, ο Χάρων ο Λαμψακηνός, ο Ξάνθος ο Λυδός, ο Εκαταίος ο Μιλήσιος είναι γνωστοί από διάφορες αρχαίες πηγές και από ελάχιστα αποσπάσματα των έργων τους. Τα κύρια χαρακτηριστικά τους: καταγραφή προφορικών παραδόσεων, ταξιδιωτικές περιγραφές, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παράκτια ναυσιπλοΐα και για τοπικά έθιμα διαφόρων λαών. Μερικοί απ' αυτούς ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για τη μυθογραφία (καταγραφή μυθικών διηγήσεων), τη γενεαλογία (κατάρτιση πινάκων του γενεαλογικού δέντρου ισχυρών οικογενειών), τη σύνταξη καταλόγων με τα ονόματα αρχόντων ή αξιωματούχων μιας πόλης ή με τα ονόματα αθλητών, κυρίως Ολυμπιονικών. Ο Εκαταίος ο Μιλήσιος, στα έργα του *Γενεαλογίαι* και *Γης περίοδος* συνδύαζε τα

1. Η λ. *ιστορία* σημαίνει και 1) τα ίδια τα ιστορικά γεγονότα ενός λαού, μιας περιόδου κ.λπ. αλλά και 2) την ιστοριογραφία, την καταγραφή των γεγονότων.

βασικά γνωρίσματα της πεζογραφίας της εποχής του με μια νέα αντίληψη για επιστημονική, ορθολογική έρευνα και τεκμηρίωση.

Ηρόδοτος ο πατέρας της Ιστορίας 5ος αι. π.Χ.

Ο Ρωμαίος πολιτικός, ρήτορας και φιλόσοφος Κικέρων (1ος αι. π.Χ.) έχει αποκαλέσει τον Ηρόδοτο «πατέρα της ιστορίας» γιατί θεωρεί ότι είναι ο πρώτος στην ιστορία των γραμμάτων άξιος του ονόματος του ιστορικού. Το έργο του είναι το αρχαιότερο πεζό κείμενο του δυτικού πολιτισμού που σώθηκε ολόκληρο.

Ο Ηρόδοτος ο Αλικαρνασσεύς[1] (πιθανώς 485-425 π.Χ.) στο προοίμιό του χαρακτηρίζει το έργο του «ἱστορίην» (= έρευνα) και θέτει ως στόχο του να καταγράψει «τά γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων» για να μη λησμονηθούν «ἔργα μεγάλα τε καί θωμαστά». Στα εννέα βιβλία του (το καθένα έχει ως τίτλο του το όνομα μιας Μούσας· ο χωρισμός σε βιβλία είναι μεταγενέστερος) συνυφαίνει την καταγραφή ιστορικών γεγονότων με τη γεωγραφία και την εθνογραφία, δηλ. την περιγραφή της χώρας, του τρόπου ζωής, των παραδόσεων, των εθίμων και των θεσμών των λαών της Ανατολικής Μεσογείου. Κεντρική γραμμή του έργου του είναι η συνεχής ανάπτυξη της περσικής κυριαρχίας στην Ασία, την Αφρική και τελικά στην Ευρώπη με τις τρεις περσικές εκστρατείες στην Ελλάδα («Μηδικά», Περσικοί πόλεμοι) ως τα γεγονότα του χειμώνα του έτους 479 π.Χ. Αξιολογεί την αξιοπιστία των πηγών του (2.99, 147, 7.152) και εκθέτει τη δική του γνώμη για τα αίτια των πολέμων, «δι᾽ ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν» όπως υποσχέθηκε στην αρχή του βιβλίου του.

Θουκυδίδης ο μεγαλύτερος ιστορικός 5ος αι. π.Χ.

Ο Θουκυδίδης, από τον Άλιμο της Αττικής (πιθ. 455-399 π.Χ.), ο μεγαλύτερος ιστορικός όλων των εποχών, κατέγραψε τα συγκλονιστικά γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.) και προσπάθησε να ερμηνεύσει τα αίτιά τους. Ενώ ο Ηρόδοτος πέρασε στην αθανασία με τη λαμπρή εξιστόρηση των πιο λαμπρών στιγμών του αρχαίου κόσμου, στο έργο του Θουκυδίδη αποτυπώνονται η δόξα και η συντριβή της πατρίδας του της Αθήνας, η ένταση του πολέμου ανάμεσα στην Αθήνα, τη Σπάρτη και τους συμμάχους τους, που παρέσυρε στη δίνη του όλες τις πόλεις-κράτη του ελληνισμού, και οι έντονες πνευματικές ζυμώσεις της εποχής του. Έφερε νέο πνεύμα και νέα μέθοδο στην ιστορική επιστήμη. Συνέγραψε την ιστορία του Πε-

1. Ο μεγάλος ιστορικός, μολονότι καταγόταν από τη Δωρική αποικία της Αλικαρνασσού και έζησε πολλά χρόνια στην Αθήνα έγραψε το έργο του στην Ιωνική διάλεκτο, ακολουθώντας την παράδοση των Ιώνων λογογράφων.

λοποννησιακού πολέμου, γιατί έκρινε από την αρχή ότι αυτός θα ήταν «*μέγας καὶ ἀξιολογώτατος τῶν προγεγενημένων*», εξαιτίας της πρωτοφανούς πολεμικής ετοιμότητας των αντιπάλων. Η αλήθεια για τα ιστορικά γεγονότα «*ἐπιπόνως ηὑρίσκετο*» γιατί ακόμη και οι παρόντες στα ίδια συμβάντα έδιναν διαφορετικές εκδοχές γι' αυτά, ανάλογα με τις πολιτικές τους συμπάθειες ή με τη δύναμη της μνήμης τους («*...ὡς ἑκατέρων τις εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχει*»). Εκθέτει με θαυμαστή ακρίβεια σε μεγάλο μέρος του πρώτου βιβλίου του τις αιτιάσεις των αντιπάλων πριν απ' τον πόλεμο και τα προβλήματα που προκαλούσαν τις διενέξεις μεταξύ τους («*τὰς αἰτίας προύγραψα πρῶτον καὶ τὰς διαφοράς*»). Ο ίδιος προβάλλει τη βαθύτερη, την ουσιαστική και ανομολόγητη αιτία του πολέμου («*...τὴν δὲ ἀληθεστάτην πρόφασιν, ἀφανεστάτην δὲ λόγῳ...*»), δηλαδή το φόβο που προκαλούσε στους Λακεδαιμονίους η συνεχής οικονομική και στρατιωτική ανάπτυξη των Αθηναίων. Ο σκοπός της συγγραφής του ήταν να δώσει στους μελλοντικούς σοβαρούς αναγνώστες του έργου του ένα «*κτῆμα ἐς αἰεί*» για να γνωρίζουν τι ακριβώς συνέβη στον Πελοποννησιακό πόλεμο και αξιοποιώντας αυτή τη γνώση να ενεργήσουν ανάλογα, όταν θα ξανασυμβούν «*ὅμοια ἢ παραπλήσια*», εφόσον η ανθρώπινη φύση δεν αλλάζει.

Το έργο του Θουκυδίδη είναι το παλαιότερο πεζό κείμενο σε αττική διάλεκτο. Στα χρόνια του η Αθήνα ήταν πλέον πολιτιστική πρωτεύουσα του ελληνισμού, και του κόσμου ολόκληρου, και ο μεγάλος ιστορικός απομακρύνεται γλωσσικά από τους λογογράφους και τον Ηρόδοτο. Η αττική καθιερώθηκε ως γλώσσα της λόγιας ιστοριογραφίας επί αιώνες, ως την άλωση της Πόλης.

Ξενοφών
4ος αι. π.Χ.

Τα γεγονότα της τελευταίας περιόδου του Πελοποννησιακού πολέμου, από το 411 ως το 404 π.Χ. τα περιέλαβε ο Ξενοφών, από το δήμο Ερχιάς της Αττικής (πιθ. 431-355 π.Χ.) στα *Ἑλληνικά* του. Φιλοδόξησε κι αυτός, όπως και άλλοι σύγχρονοί του, να συνεχίσει το έργο του Θουκυδίδη[1].

Από τη συγγραφική παραγωγή των ιστορικών του 4ου αι. π.Χ. διασώθηκαν μόνο τα έργα του Ξενοφώντος και σύντομα ή εκτενέστερα αποσπάσματα από τους άλλους.

1. Ο Θεόπομπος από τη Χίο, ο Καλλισθένης από την Όλυνθο της Χαλκιδικής, ο Έφορος από την Κύμη της Μ. Ασίας, ο Αναξιμένης από τη Λαμψακο του Ελλησπόντου, ο αγνωστος συγγραφέας των *Ἑλληνικῶν* σε παπυρο της Οξυρύγχου, άρχιζαν το έργο τους από εκεί που σταματησε ο μεγάλος ιστορικός. Είναι χαρακτηριστικό ότι συγγραφείς από τόσα διαφορετικά σημεία του Ελληνισμού επιδίωξαν να συνεχισουν το έργο του Θουκυδίδη.

Νέες τάσεις στην ιστοριογραφία

Η αποδέσμευση από την «πόλη», αλλά και από το συγκεκριμένο μεγάλο ιστορικό γεγονός (Περσικοί πόλεμοι στον Ηρόδοτο, Πελοποννησιακός πόλεμος στον Θουκυδίδη) είναι φανερή στα επτά βιβλία των *Ἑλληνικῶν* του Ξενοφώντος. Και άλλα όμως χαρακτηριστικά του έργου του τον απομακρύνουν από τους δύο μεγάλους ιστορικούς του 5ου αι. και τον φέρνουν κοντά στους μεταγενέστερους ιστορικούς: η *Κύρου Ἀνάβασις*, με τον τονισμό της προσωπικής συμβολής του συγγραφέα στα γεγονότα και η περιγραφή προσώπων και χαρακτήρων αποτελεί το παλαιότερο σωζόμενο δείγμα **απομνημονευματογραφίας**, ο *Ἀγησίλαος*, με την εγκωμιαστική παρουσίαση των αρετών του Σπαρτιάτη βασιλιά είναι το πρώτο **ιστορικό εγκώμιο** και η *Κύρου Παιδεία*, με τη μυθιστορηματική παρουσίαση της αγωγής και της ζωής του μεγάλου βασιλιά είναι **η πρώτη μυθιστορηματική βιογραφία**.

Ελληνιστική εποχή

Στο τέλος του 4ου αιώνα και στις αρχές του 3ου πολλοί απ' αυτούς που γνώρισαν τον Αλέξανδρο και τον ακολούθησαν στις εκστρατείες του έγραψαν για τον μεγάλο στρατηλάτη.
Άλλοι ιστορικοί συνέχισαν να γράφουν *Ἑλληνικά*, περιλαμβάνοντας τις ιστορικές εξελίξεις σε διάφορες περιοχές αλλά και τοπικές ιστορίες, μονογραφίες για ιστορικές προσωπικότητες και απομνημονεύματα.

Πολύβιος
3ος αι. π.Χ.

Ο Πολύβιος ο Μεγαλοπολίτης (πιθ. 200-118 π.Χ.) είναι ο σημαντικότερος ιστορικός της Ελληνιστικής Εποχής. Από τα σαράντα βιβλία του σπουδαιότερου έργου του, *Ἱστορίαι*, έχουν σωθεί ολόκληρα τα πέντε πρώτα και εκτεταμένα αποσπάσματα ή επιτομές από τα υπόλοιπα. Το έργο του είχε σχεδιαστεί να καλύψει την περίοδο 220-168 π.Χ., δηλ. από την αρχή του Β' Καρχηδονιακού πολέμου ως την οριστική επιβολή της ρωμαϊκής κυριαρχίας στις ελληνικές πόλεις και στους συνασπισμούς τους. Είναι ο πρώτος ιστορικός που δηλώνει ότι γράφει «καθολικήν» (= παγκόσμια) ιστορία, καθώς η προοδευτική, ταχύτατη επέκταση της ρωμαϊκής κυριαρχίας τον οδήγησε να δώσει στο έργο του «μια συνοπτική θεώρηση για τους αναγνώστες». Κύριος στόχος του ήταν να δείξει «με ποιο τρόπο και με ποια μορφή πολιτεύματος σχεδόν ολόκληρη η οικουμένη, σε λιγότερο από πενηντατρία χρόνια, υποτάχτηκε σε μια μοναδική εξουσία, στην εξουσία των Ρωμαίων, γεγονός χωρίς προηγούμενο στο παρελθόν» (1.1)
Το πρότυπό του ως προς την αντικειμενικότητα, την ανάγκη

της αυτοψίας και τη διερεύνηση των ιστορικών γεγονότων ήταν ο Θουκυδίδης. Υποστηρίζει ότι η ιστορία πρέπει να είναι «πραγματική», δηλ. να καταγράφει γεγονότα, να είναι αντικειμενική και να μην επιδιώκει να συγκινήσει ή να εντυπωσιάσει τον αναγνώστη, ότι «τα διδάγματα που προκύπτουν από τη μελέτη της ιστορίας είναι η πιο αποτελεσματική προετοιμασία για την πολιτική δραστηριότητα» (1.1.2) και ότι ο ιστορικός πρέπει να αναζητά την αλήθεια, την οποία χαρακτηρίζει «το μάτι της ιστορίας», και να ξεχνάει κάθε συμπάθεια ή αντιπάθεια προς τα αναφερόμενα πρόσωπα, *«ὅταν τὸ τῆς ἱστορίας ἦθος ἀναλαμβάνῃ»* (1.14.4).

Διόδωρος
1ος αι. π.Χ.

Η παραγωγή της ιστοριογραφίας και στους επόμενους αιώνες, ως το τέλος του αρχαίου κόσμου, ήταν πλουσιότατη. Άλλοι συγγραφείς ξαναγύριζαν στο παρελθόν, χρησιμοποιώντας τις μεγάλες βιβλιοθήκες της εποχής (με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα τον Διόδωρο τον Σικελιώτη, 1ος αι. π.Χ., που έγραψε σε 40 βιβλία παγκόσμια ιστορία από το μυθικό παρελθόν ως τις μέρες του), άλλοι κατέγραφαν τα σύγχρονα γεγονότα και μερικοί απλώς κολάκευαν τους ισχυρούς της ημέρας.

Ρωμαϊκή Εποχή

Στη ρωμαϊκή εποχή και κυρίως στον 2ο μ.Χ. μέσα στη νέα άνθηση των ελληνικών γραμμάτων και στην ανανέωση των ενδιαφερόντων για την κλασική εποχή ξεχωρίζουν δύο σημαντικοί συγγραφείς, ο Πλούταρχος και ο Αρριανός.

Πλούταρχος
2ος αι. μ.Χ.
«Βίοι»

Ο Πλούταρχος από τη Χαιρώνεια της Βοιωτίας (πιθ. 50-120 μ.Χ.) είναι ο γνωστότερος βιογράφος του αρχαίου κόσμου. Δεν θεωρεί τον εαυτό του ιστορικό. Στο πρώτο κεφάλαιο του *Βίου* του Αλεξάνδρου (*Ἀλέξανδρος* 1.2) τονίζει χαρακτηριστικά: «δεν γράφουμε ιστορία αλλά βιογραφίες... πολλές φορές ένα μικρό πράγμα, μια φράση ή ένα αστείο, φανερώνουν περισσότερο τον χαρακτήρα απ' ό,τι μάχες πολύνεκρες και μεγαλειώδεις παρατάξεις και πολιορκίες πόλεων». Οι 44 βιογραφίες του έχουν σχεδιαστεί κατά ζεύγη, ενός επιφανούς Έλληνα και ενός Ρωμαίου με τονισμό των κοινών χαρακτηριστικών τους, των αρετών και των ελαττωμάτων τους. Οι *Βίοι Παράλληλοι* υπήρξαν επί αιώνες ενδιαφέρον και δημοφιλές ανάγνωσμα για την ανάλυση των χαρακτήρων, τα αποκαλυπτικά ανέκδοτα, τα αποφθέγματα των βιογραφουμένων προσώπων. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο Shakespeare έχει στηριχτεί στο κείμενο του Πλουτάρχου για τις τραγωδίες του *Ιούλιος Καίσαρας*, *Αντώνιος και Κλεοπάτρα*, *Κοριολανός*. Ο Κ. Καβάφης έχει εμπνευστεί από τον Αντώνιο του Πλουτάρχου τρία ποιήματα-

στα ποιήματά του (*Αλεξανδρινοί Βασιλείς, Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον, Καισαρίων*).

Αρριανός
2ος αι. μ.Χ.

Ο Αρριανός, από την Νικομήδεια της Βιθυνίας (περ. 95-180 μ.Χ.), έχοντας ως πρότυπο τον Ξενοφώντα και στα πνευματικά ενδιαφέροντα και στη γλώσσα, έγραψε έργα ιστορικά, φιλοσοφικά, γεωγραφικά και στρατιωτικά εγχειρίδια. Στο γνωστότερο ιστορικό έργο του *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις*, σε 7 βιβλία κατά το πρότυπο του Ξενοφώντος, από τον μεγάλο αριθμό έργων που είχε στη διάθεσή του, προχώρησε σε επιλογή των πιο αξιόπιστων κατά την κρίση του (1.1.1-2) και εξιστόρησε την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου από την αρχή της ως την ημέρα του θανάτου του. Το έργο του Αρριανού αποτελεί την πιο αξιόπιστη πηγή μελέτης για τον Αλέξανδρο.

Η επικράτηση του Χριστιανισμού και οι ριζικές αλλαγές στον τρόπο ζωής και σκέψης επισφράγισε το τέλος του αρχαίου κόσμου. Πόσο ισχυρή ήταν η παράδοση και η ακτινοβολία των αρχαίων ιστορικών φαίνεται αν συγκρίνει κανείς τα, υψηλού επιπέδου, ιστορικά κείμενα της μεσαιωνικής εποχής στη Βυζαντινή αυτοκρατορία με τα κείμενα που έχουν διασωθεί στις γλώσσες των άλλων ευρωπαϊκών λαών.

Β. ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ΟΛΟΡΟΥ ΑΛΙΜΟΥΣΙΟΣ

1. Η ΖΩΗ ΤΟΥ.

Καταγωγή

Ο Θουκυδίδης (πιθ. 455-399 π.Χ.) γεννήθηκε στο δήμο Ἁλιμοῦντος (στο σημερινό Άλιμο της Αττικής) από πλούσια, αριστοκρατική οικογένεια. Ο πατέρας του είχε οικογενειακούς δεσμούς με το βασιλιά Όλορο της Θράκης, και τους μεγάλους στρατηγούς Μιλτιάδη και Κίμωνα. Η οικογένεια είχε στην κατοχή της χρυσωρυχείο στη Σκαπτή Ύλη της Θράκης και ασκούσε επιρροή στους κατοίκους της περιοχής (*«καὶ ἀπ' αὐτοῦ δύνασθαι ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ἠπειρωτῶν»*, 4.105.1). Ο Θουκυδίδης έλαβε λαμπρή μόρφωση, με δασκάλους το φιλόσοφο Αναξαγόρα, στενό φίλο του Περικλή, και το ρήτορα Αντιφώντα.

Μόρφωση

Θεωρείται βέβαιο ότι είχε εξοικειωθεί με τη μέθοδο και την έκφραση των μεγάλων σοφιστών, του Γοργία από τους Λεοντίνους της Σικελίας και του Πρόδικου από την Ηλεία και με τις κατακτήσεις της νέας ιατρικής των ημερών του. Η παιδική και νεανική του ηλικία συμπίπτει με τα λαμπρότερα χρόνια της αθηναϊκής δύναμης, με τον Περικλή να δεσπόζει στην πολιτική ζωή του κράτους, την Αθήνα να στολίζεται με έργα τέχνης που θα έμεναν αριστουργήματα αξεπέραστα στους αιώνες και την πνευματική ζωή στην κορύφωσή της με τα μεγάλα επιτεύγματα του αρχαίου δράματος, του σοφιστικού κινήματος, της ιατρικής επιστήμης.

Η στρατηγική του Περικλή

Κατά την έναρξη του πελοποννησιακού πολέμου (431 π.Χ.), ο Θουκυδίδης πίστευε στη μεγάλη αξία του Περικλή (μολονότι η οικογενειακή του παράδοση τον συνέδεε με την αντίπαλη παράταξη, των αριστοκρατικών) και στην ορθότητα των βασικών αρχών του πολεμικού του σχεδιασμού: άμυνα στην ξηρά, επίθεση στη θάλασσα, σύνεση και αυτοπεποίθηση. Το δεύτερο έτος του πολέμου προσβλήθηκε και ο ίδιος από τον καταστρεπτικό λοιμό που εξόντωσε το 1/3 του πληθυσμού της Αττικής (*«... ταῦτα δηλώσω αὐτός τε νοσήσας καὶ ἰδὼν ἄλλους πάσχοντας»*).

Λοιμός

Ο ίδιος επέζησε αλλά ο Περικλής πέθανε από τον λοιμό το επόμενο έτος και στην πολιτική ζωή της εμπόλεμης και πολιορκημένης, από τη στεριά, Αθήνας επικράτησε οξεία αντιπαράθεση ανάμεσα στην παράταξη των συντηρητικών αριστοκρατικών και των δημοκρατικών, τους οποίους καθοδηγούσαν πλέον αδίσταχτοι δημαγωγοί, με ισχυρότερο τον Κλέωνα. Το 424 π.Χ. ο Θουκυδίδης, ως στρατηγός, δεν μπόρεσε να σώσει την Αμφίπολη, αποικία των Αθηναίων κοντά στις εκβολές του Στρυμόνα,

Δημαγωγοί

Αποτυχία του Θουκυδίδη στην Αμφίπολη

από την επίθεση των Σπαρτιατών. Η περιοχή είχε μεγάλη στρατηγική σημασία για την Αθήνα, επειδή διέθετε άφθονη ναυπηγήσιμη ξυλεία για τις ανάγκες του αθηναϊκού στόλου και βρισκόταν κοντά στα χρυσωρυχεία του Παγγαίου. Ο Θουκυδίδης είχε αποσταλεί εκεί με μικρή μοίρα του αθηναϊκού στόλου για να ελέγχει την περιοχή, όταν ο Σπαρτιάτης στρατηγός Βρασίδας έφτασε με ταχύτατη πορεία από την Πελοπόννησο στη Μακεδονία, σε μια κίνηση αντιπερισπασμού. Οι πολιτικοί του αντίπαλοι τιμώρησαν το Θουκυδίδη με εξορία (*«Καὶ ξυνέβη μοι φεύγειν τὴν ἐμαυτοῦ ἔτη εἴκοσι μετὰ τὴν ἐς Ἀμφίπολιν στρατηγίαν»*) κι αυτός, εξόριστος πια, αφιερώνει όλο το χρόνο του στην ιστορική του έρευνα και συγκεντρώνει πληροφορίες και από τα δύο στρατόπεδα με πολλές μετακινήσεις στους χώρους των συγκρούσεων: «και αφού βρέθηκα και στα δύο μέρη, και μάλιστα περισσότερο στις περιοχές που ήλεγχαν οι Πελοποννήσιοι λόγω της εξορίας μου μπορούσα να παρακολουθήσω τις εξελίξεις καλύτερα και πιο άνετα» (5.26.5). Δεν είναι βέβαιο αν γύρισε στην Αθήνα μετά το 404 π.Χ. με την αμνηστία που παραχωρήθηκε. Οι πληροφορίες των αρχαίων πηγών είναι αβέβαιες και σε ορισμένα σημεία αντιφατικές. Βέβαιο είναι ότι έζησε ως το τέλος του πολέμου[1].

Εξορία

Το τέλος του πολέμου

Το έργο του έμεινε ημιτελές. Στα πρώτα βιβλία υπάρχουν αναφορές για το τέλος του πολέμου και την τελική καταστροφή· η εξιστόρηση όμως των γεγονότων δεν φτάνει ως το 404 π.Χ. αλλά διακόπτεται στο 411 π.Χ. Ο θάνατος δεν άφησε τον μεγάλο ιστορικό να τελειώσει το έργο του.

2. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ. ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΚΑΙ ΙΔΕΕΣ

Η σημασία του πολέμου

Ο Θουκυδίδης κατενόησε από την αρχή τη σημασία του πολέμου που ξεσπούσε: οι αντίπαλοι βρίσκονταν στο ύψιστο σημείο της ακμής τους οικονομικά και στρατιωτικά και τα ουδέτερα ελληνικά κράτη ήταν αδύνατο να μην εμπλακούν στον πόλεμο. Προσπάθησε λοιπόν να ερευνήσει τους παράγοντες που δημιούργησαν τόσο μεγάλη πολεμική ισχύ. Εξετάζοντας τις εξελίξεις ακόμη και πριν από τον Τρωικό πόλεμο ως τα Μηδικά, εκεί που οι πηγές του δεν μπορούσαν, με τα δεδομένα της εποχής, να εί-

Η έρευνα του παρελθόντος

1. *«Τούτου δὲ τοῦ πολέμου μῆκός τε μέγα προύβη»*, 1.23.1, *«ἔτη δὲ ἐς τοῦτο τὰ ξύμπαντα ἐγένετο τῷ πολέμῳ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι»*, 5.26.1, *«ἐπεβίων δὲ διὰ παντὸς αὐτοῦ αἰσθανόμενός τε τῇ ἡλικίᾳ καὶ προσέχων τὴν γνώμην, ὅπως ἀκριβές τι εἴσομαι»*, 5.26.5.

ναι αξιόπιστες, χρησιμοποιεί λογικές μεθόδους και καταγράφει τις ιστορικές αλλαγές με πορίσματα «εἰκότα» (= εύλογα, σύμφωνα με τη λογική και την πείρα), «σημεῖα» ή «μαρτύρια» (= ενδείξεις και αποδείξεις) και «τεκμήρια» (= συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η έρευνα).

Τονίζει ότι χωρίς μόνιμες εγκαταστάσεις πληθυσμών, πολιτική σταθερότητα, οικονομική ανάπτυξη και, κυρίως, χωρίς την κυριαρχία στη θάλασσα δεν μπορούσε να συγκροτηθεί ισχυρό στρατιωτικά κράτος. Η προσπάθεια για κριτική απόδειξη των θέσεών του θυμίζει έντονα την επιχειρηματολογία των σοφιστών.

Τα βαθύτερα αίτια του πολέμου

Το ενδιαφέρον του επικεντρώνεται στην πολιτική ιστορία και γι' αυτό αποφεύγει συνειδητά ό,τι θεωρεί άσχετο προς την κατανόηση του πολέμου δηλ. μύθους, χρησμούς, ανέκδοτα, ατομικές προσωπογραφίες, διαδόσεις και φήμες. Κατά την άποψή του βαθύτερη αιτία του πολέμου ήταν η ανάπτυξη, οικονομική και στρατιωτική, της αθηναϊκής δύναμης. Αυτό καθορίζει και τους βασικούς άξονες του έργου του. Η «αθηναϊκή συμμαχία» είχε μετατραπεί σε αθηναϊκή ηγεμονία («ἀρχή»). Τα σύμμαχα κράτη του Αιγαίου, της Μακεδονίας, της Θράκης τυπικά μόνον ήταν ανεξάρτητα. Αυτή **η ηγεμονική δύναμη της Αθήνας** μπορούσε να ενισχυθεί, να περιοριστεί, να τροποποιηθεί ή να καταρρεύσει; Σ' αυτό το βασικό ερώτημα ο Θουκυδίδης προσπαθεί να απαντήσει με την εξονυχιστική παρουσίαση των αιτίων και των αφορμών του πολέμου στο 1ο βιβλίο του, με την αντιπαράθεση αντιπάλων απόψεων στις δημηγορίες του και κυρίως με την πρώτη δημηγορία του Περικλή (1.140-144): η Αθήνα θα μπορούσε να κερδίσει τον πόλεμο με συνετή στρατηγική και αυτοκυριαρχία των πολιτικών και των πολιτών της. Η εκστρατεία της Σικελίας (Βιβλία 6ο-7ο) απέδειξε την ορθότητα της θέσης του Περικλή: άφρονες, φιλόδοξοι δημαγωγοί και πολίτες με ασύνετες, αλλοπρόσαλλες αποφάσεις οδήγησαν την εντυπωσιακότερη ως τότε πολεμική επιχείρηση σε πανωλεθρία.

Ποια προβλήματα θέτει ο Θουκυδίδης

Επίσης το **πρόβλημα της δύναμης** όπως μπορεί να την χρησιμοποιήσει ένα κράτος, μια συμμαχία, μια πολιτική παράταξη εξετάστηκε κατά τρόπο μοναδικό και συγκλονιστικό από το Θουκυδίδη: Η εξόντωση των Πλαταιέων από τους Σπαρτιάτες, των Μηλίων από τους Αθηναίους, οι φρικαλεότητες στην εμφύλια σύγκρουση της Κέρκυρας και άλλες, απίστευτες σε καιρό ειρήνης, πράξεις οδήγησαν τον μεγάλο ιστορικό στο συμπέρασμα ότι η φύση των ανθρώπων δεν αλλάζει («ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾖ», 3.82.2), ότι οι άνθρωποι όταν βρεθούν σε αδιέξο-

δα και πιεστικές συγκυρίες («ἐς ἀκουσίους ἀνάγκας πίπτειν») εξαγριώνονται («ὁ πόλεμος... βίαιος διδάσκαλος καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς ὀργὰς τῶν πολλῶν ὁμοιοῖ», 3.82.2), ότι στον εμφύλιο, κυρίως, πόλεμο οι λέξεις χάνουν το νόημά τους (3.82.3), ότι οι αντίπαλοι δίνουν το λόγο τους, ενώ σκοπεύουν να μην τον τηρήσουν, και δίνουν όρκους, χωρίς να φοβούνται τους θεούς (3.83.2).

Δεν θα ήταν ορθό να θεωρήσει επιπόλαια κανείς τον Θουκυδίδη «απαισιόδοξο» που δίνει μια κατάμαυρη εικόνα της ανθρωπότητας. Η **λογική αποτελεί τη μόνη αξία, στην οποία μπορεί να στηριχτεί ο άνθρωπος**. Οι θεοί δεν επεμβαίνουν στις ιστορικές εξελίξεις (όπως πίστευαν πολλοί σημαντικοί άνθρωποι και ο Ηρόδοτος ανάμεσά τους) και η τύχη δεν είναι υπερφυσική δύναμη αλλά συγκυρίες, εξελίξεις που δεν μπορεί να τις προβλέψει ο άνθρωπος. Ο Περικλής τονίζει ότι οι εξελίξεις των πραγμάτων μπορεί να είναι τελείως απρόβλεπτες και γι' αυτό συνήθως κατηγορούμε την τύχη για «ὅσα ἂν παρὰ λόγον ξυμβῇ» (1.140.1). Η αθηναϊκή τριήρης που έφερνε τη διαταγή στην Μυτιλήνη (η οποία είχε αποστατήσει από την συμμαχία) να θανατωθούν όλοι οι ενήλικοι άντρες και να πουληθούν δούλοι οι γυναίκες και τα παιδιά (3.36.2), κινήθηκε αργά στο Αιγαίο, γιατί το πλήρωμα είχε συνείδηση ότι έπλεαν «ἐπὶ πρᾶγμα ἀλλόκοτον» (3.49.4), ότι πήγαιναν να εκτελέσουν μια διαταγή πρωτοφανή («ὠμὸν τὸ βούλευμα καὶ μέγα», 3.36.4). Ο **παραλογισμός του πολέμου** φτάνει στο αποκορύφωμά του στη γενική σφαγή, τελείως αναίτια, του άμαχου πληθυσμού, ακόμα και των μαθητών του σχολείου, της βοιωτικής Μυκαλησσού, από Θράκες μισθοφόρους («... καὶ ἐπιπεσόντες διδασκαλείῳ παίδων, ὅπερ μέγιστον ἦν αὐτόθι καὶ ἄρτι ἔτυχον οἱ παῖδες ἐσεληλυθότες, κατέκοψαν πάντας», 7.29.5). Πράγματι αυτή η συμφορά ήταν **ἀδόκητος** και δεινή. Σε αρκετά σημεία του έργου του προβάλλει ο Θουκυδίδης την **πλεονεξία**, το να αποκτήσει δηλ. το άτομο ή η πολιτική παράταξη ή το κράτος περισσότερα απ' όσα δικαιούται και τη **φιλοτιμία**, την προσωπική φιλοδοξία ορισμένων, ως βασικά κίνητρα για τον πόλεμο.

Το πρότυπο του ηγέτη

Το **πρότυπο του ηγέτη** το ενσαρκώνει ο Περικλής (2.65.1-9) με την πολιτική του οξυδέρκεια («πρόνοια»), την ευρύτερη αποδοχή του από το λαό της πόλης του («δυνατὸς ὢν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ»), την ανωτερότητά του ως προς το χρήμα («χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος») και το πολιτικό του θάρρος να λέει την αλήθεια στο λαό, ακόμη κι αν προκαλούσε

την οργή του («ἔχων ἐπ' ἀξιώσει καὶ πρὸς ὀργήν τι ἀντειπεῖν»). Αρκετές σύντομες φράσεις του μεγάλου πολιτικού, όπως τις καταγράφει ο Θουκυδίδης, έχουν καταστεί «γνωμικά», με γενικότερη διαχρονική αξία, π.χ. «οἱ καιροὶ οὐ μενετοί» (1.142.1), (χρειάζεται ταχύτητα ενεργειών κατά τη διάρκεια του πολέμου γιατί οι ευκαιρίες δεν περιμένουν), «μέγα τό τῆς θαλάσσης κράτος» (1.143.5) (έχει μεγάλη σημασία το να ελέγχει κανείς στρατιωτικά τις θαλάσσιες συγκοινωνίες).

Ο υπεύθυνος πολίτης

Και ο πολίτης έχει χρέος να συμπεριφέρεται υπεύθυνα· μπορεί να χρησιμοποιεί τη **λογική** και τη **σύνεση** στις κρίσιμες αποφάσεις και να μην παρασύρεται από δημαγωγικά πυροτεχνήματα και από παρορμήσεις της στιγμής («ὅπερ φιλεῖ ὅμιλος ποιεῖν», 2.65.4). Μπορεί να δείξει μαζί με το ενδιαφέρον για τα προσωπικά του συμφέροντα **ενδιαφέρον για το συμφέρον της πόλης** («...οἰκείων ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια», 2.40.2) Μέσα στο χάος του εμφυλίου πολέμου μπορεί να δείξει **μετριοπάθεια** («τά μέσα τῶν πολιτῶν») και **ανώτερο ήθος** («τὸ εὔηθες οὗ τὸ γενναῖον πλεῖστον μετέχει», 3.83.1). Ακόμη και μέσα στη γενική αναλγησία που προκάλεσε η γενική συμφορά του λοιμού, η «λοιμική των σωμάτων και των ψυχών» μερικοί, ελάχιστοι έστω, φέρθηκαν με **ανθρωπιά** και φιλότιμο και αδιαφορώντας μήπως προσβληθούν από τη φοβερή νόσο («αἰσχύνῃ ἠφείδουν σφῶν αὐτῶν», 2.51.5) τόλμησαν να προσφέρουν ένα ποτήρι νερό σε ετοιμοθάνατους συγγενείς και φίλους.

Από το συγκεκριμένο στο γενικό

Ο βαθύς στοχασμός του ιστορικού πάνω στα γεγονότα και στη συμπεριφορά των ανθρώπων, φαίνεται, όπως και στους μεγάλους τραγικούς, στην **τάση για γενίκευση** που αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της σκέψης και της μεθόδου του. Ανάγεται από το συγκεκριμένο γεγονός στο γενικό και πανανθρώπινο και θεμελιώνει την κρίση των πολιτικών στις δημηγορίες και τις δικές του προσωπικές παρατηρήσεις σε γενικές αρχές. Έτσι τα «γνωμικά» και τα «αποφθέγματα» στο έργο του δεν έχουν χαρακτήρα διδακτισμού και δεοντολογίας αλλά είναι το απόσταγμα της έρευνας και του συλλογισμού μιας συγγραφικής ιδιοφυίας που έχει αξιοποιήσει τη γνώση των αρχών και της μεθόδου της ιατρικής, των σοφιστών και της τραγωδίας.

Ο Θουκυδίδης έζησε στα παιδικά και στα νεανικά του χρόνια τις λαμπρότερες μέρες της Αθήνας και του αρχαίου κόσμου γενικότερα, τον παρατεταμένο αδυσώπητο πόλεμο επί εικοσιεπτά έτη και είδε την Αθήνα ρημαγμένη και τα ιστορικά τείχη του Θεμιστοκλή κατεδαφισμένα. Έγραψε με μοναδική ειλικρίνεια και α-

μεροληψία τα γεγονότα του πολέμου και άφησε μια αθάνατη εικόνα της αθηναϊκής δημοκρατίας στον Επιτάφιο του Περικλή για τους πρώτους νεκρούς του πολέμου (2.35-46). Επιγραμματικές φράσεις του Επιταφίου δίνουν το μέτρο του μεγαλείου και του μεγάλου πολιτικού και του μεγάλου ιστορικού: το πολίτευμα δεν στηρίζεται σε λίγους αλλά στην πλειοψηφία: *«καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται»* (2.37.1)

Επιγραμματική διατύπωση

οι Αθηναίοι αγαπάνε το ωραίο και μένουνε απλοί, αγαπάνε τη θεωρία χωρίς να μειώνουν τη δραστηριότητά τους: *«φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας»* (2.40.1),

η δυνατή ψυχή ταυτίζεται με την ελευθερία και η ελευθερία με την ευδαιμονία: *«τὸ εὔδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον τὸ εὔψυχον»* (2.43.4)

και γενικά ολόκληρη η πόλη της Αθήνας (πολιτικά με τη δημοκρατία, οικονομικά με την αυτάρκεια, στρατιωτικά με την πολεμική της δύναμη, πολιτισμικά με τις σχολές της, τα κτήριά της, την ομορφιά της, τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις) είναι σχολείο της Ελλάδας: *«Ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παίδευσιν εἶναι»* (2.41.1).

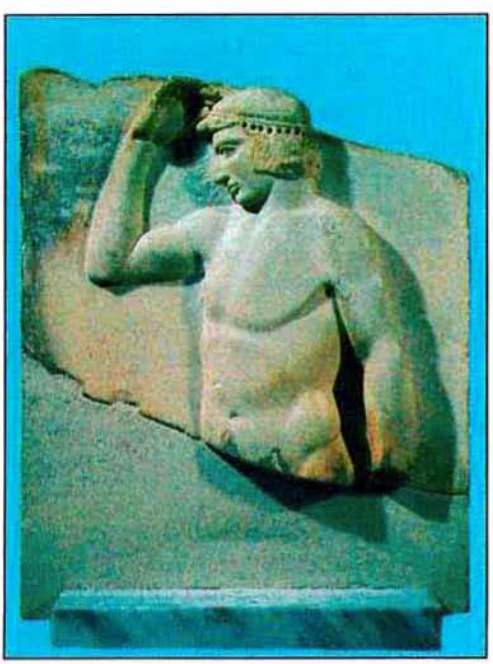

Νέος με στεφάνι στο κεφάλι (Αναθηματική πλάκα Αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών)

ΜΕΘΟΔΟΣ

Έρευνα του μακρινού παρελθόντος

Ο Θουκυδίδης είχε πλήρη επίγνωση των δυσκολιών του έργου που αναλάμβανε. Στα κεφάλαια 1.2, 1.20-22 και 5.26 καταγράφεται η αγωνία του για την ανεύρεση της αλήθειας: η αυτοψία, η επίσκεψη των πεδίων των μαχών, η συλλογή και αξιολόγηση πληροφοριών, η μελέτη επισήμων κειμένων και κρατικών αρχείων. Για τα παλαιότερα γεγονότα, πριν από τα Μηδικά, παρά την κοπιαστική προσπάθειά του (*«ἐπὶ μακρότατον σκοποῦντί μοι»* 1.1.3) οι δυσκολίες ήταν μεγάλες: οι άνθρωποι δέχονται *ἀβασανίστως* (= άκριτα, χωρίς έλεγχο, 1.20.1) ό,τι λέει ο ένας και ο άλλος ακόμη και για τη γενέτειρά τους. Δεν κουράζονται να αναζητήσουν την αλήθεια (*«ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας»* 1.20.3).

Έλεγχος των πληροφοριών για τη σύγχρονή του εποχή

Για τα γεγονότα της εποχής του, του Πελοποννησιακού πολέμου, δεν καταδέχτηκε να περιλάβει στο έργο του πληροφορίες από τον πρώτο τυχόντα (*«οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος ἠξίωσα γράφειν»*, 1.22.2) ούτε ό,τι νόμιζε ο ίδιος (*«ὡς ἐμοὶ ἐδόκει»*), αλλά κράτησε μόνο στοιχεία για όσα γεγονότα είχε προσωπική γνώση (*«οἷς τε αὐτὸς παρῆν»*, 1.22.2, *«καὶ γενομένῳ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς πράγμασι»*, 5.26.5) και για τα οποία είχε κάνει επίπονη έρευνα ακούγοντάς τα από άλλους (*«καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατὸν ἀκριβείᾳ περὶ ἑκάστου ἐπεξελθών»*, 1.22.2).

Δημηγορίες

Για τους λόγους που εκφωνήθηκαν από πολιτικούς και στρατιωτικούς κατά την προετοιμασία του πολέμου ή κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων η δήλωσή του είναι σαφής· η δυσκολία να παρατεθούν αυτολεξεί ήταν μεγάλη ακόμη και για τις περιπτώσεις που ο ίδιος ήταν ανάμεσα στο ακροατήριο (1.22.1). Οι δημηγορίες στο έργο του Θουκυδίδη αποδίδουν τα κίνητρα, τους σχεδιασμούς, τους στόχους των ομιλητών και επίσης την προσωπικότητά τους, τις ιδέες τους, το ήθος τους. Οι δημηγορίες αποτελούν σημαντικό στοιχείο στην επιστημονική ανάλυση των ιστορικών γεγονότων και μάλιστα καθώς βρίσκονται σε αντιστοιχία με τα μεγάλα γεγονότα του πολέμου αλλά και μεταξύ τους με το σχήμα «θέση»-«αντίθεση», με το οποίο κάθε ζήτημα εξετάζεται και από την αντίθετη άποψη. Ο Θουκυδίδης δηλώνει ότι δεν απομακρύνθηκε από την κεντρική ιδέα των λόγων (*«ἐχομένῳ ὅτι ἐγγύτατα τῆς ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων»*, 1.22.1) και, εφόσον ήταν αδύνατο να τους παραθέσει αυτολεξεί, έγραψε σύμφωνα με τη δική του κρίση ό,τι ήταν προσφορότερο να λεχθεί στην κάθε περίπτωση. Στις δημηγορίες, στην παρουσίαση των απόψεων, στη δομή,

στην επιχειρηματολογία φαίνεται και η ικανότητα του ιστορικού να αναλύει τα γεγονότα και το βάθος της σκέψης του. Από τον τρόπο που δηλώνει ότι προχώρησε στη σύνθεση των δημηγοριών, δεν πρέπει να περιμένει κανείς «φυσικότητα» ως προς διαλεκτικές διαφοροποιήσεις των ομιλητών ανάλογα με τον τόπο καταγωγής τους.

Χρονολογική ακρίβεια

Στην προσπάθειά του για χρονολογική ακρίβεια στην έκθεση των γεγονότων οι δυσκολίες ήταν μεγάλες. Οι ελληνικές πόλεις-κράτη δεν είχαν ενιαίο χρονολογικό σύστημα, ούτε είχαν κοινές ονομασίες για τους μήνες του σεληνιακού έτους. Η επιμονή του να καταγράψει με απόλυτη ακρίβεια το χρόνο των γεγονότων είναι σαφής στον καθορισμό του χρονικού σημείου της έκρηξης του πολέμου, με την εισβολή των Θηβαίων στις Πλαταιές: δέκα τέσσερα έτη μετά την υπογραφή της τριαντάχρονης ειρήνης (μεταξύ Αθηναίων και Πελοποννησίων), τη χρονιά που η Χρυσίς είχε συμπληρώσει σαράντα οκτώ έτη ιερωσύνης στο Άργος, και ο Αινήσιος ήταν έφορος στη Σπάρτη και ο Πυθόδωρος επώνυμος άρχων στην Αθήνα, έξι μήνες μετά τη μάχη της Ποτίδαιας, μόλις άρχιζε η άνοιξη... (2.2.1). Ακολουθώντας τον τρόπο χρονολογικής έκθεσης που χρησιμοποίησε ο Ελλάνικος ο Μυτιληναίος εξιστορεί τα γεγονότα κατά χρονολογική σειρά και όχι κατά θεματικές ενότητες, και μάλιστα χρόνο με χρόνο, διαιρώντας το έτος σε θέρος (8 μήνες στρατιωτικών επιχειρήσεων) και χειμώνα (4 μήνες που το κύριο σώμα των αντιπάλων στρατευμάτων αποσύρεται στις βάσεις του): «*γέγραπται δὲ ἑξῆς ὡς ἕκαστα ἐγίγνετο κατὰ θέρος καὶ χειμῶνα*» (2.1).

Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ. Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΤΟΥ

Η διαίρεση του έργου σε οκτώ βιβλία είναι μεταγενέστερη. Στο 1ο βιβλίο εξετάζονται τα αίτια του πολέμου, εξαίρεται η σημασία του, εκτίθεται η μέθοδος του συγγραφέα (κεφ. 1, 20-22), ερευνώνται οι ιστορικές εξελίξεις από το μακρινό παρελθόν ως τις παραμονές του πολέμου («Αρχαιολογία», κεφ. 2-19), η ανάπτυξη της αθηναϊκής δύναμης κατά την «πεντηκονταετία», 479-432 π.Χ. (κεφ. 89-117), οι τελευταίες διπλωματικές προσπάθειες, οι δυνάμεις των αντιπάλων. Τα γεγονότα της πρώτης δεκαετίας του πολέμου (431-421 π.Χ.) καταγράφονται από την αρχή του 2ου Βιβλίου ως το 24ο κεφάλαιο του 5ου, με λεπτομερή έκθεση των όρων της ειρήνης του Νικία. Οι συγκρούσεις δεν άργησαν να ξαναρχίσουν. Ο Θουκυδίδης συνθέτει ένα δεύτερο προοίμιο (5.26) για να υποστηρίξει ότι δεν πρόκειται για

νέο πόλεμο αλλά για συνέχιση του μεγάλου πολέμου. Στο 5ο βιβλίο εκτίθενται τα γεγονότα ως το 415 π.Χ. και ο συνταρακτικός «διάλογος» των Αθηναίων με τους πολιορκημένους κατοίκους της Μήλου για το δίκαιο του ισχυροτέρου. Το 6ο και το 7ο βιβλίο είναι αφιερωμένα στη Σικελική εκστρατεία. Στο 8ο καταγράφεται η αρχή της τρίτης περιόδου του πολέμου, η εγκατάσταση μόνιμου σπαρτιατικού στρατοπέδου στη Δεκέλεια, η ανάμιξη των Περσών στην ελληνική σύγκρουση, η κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος της Αθήνας ως το 411 π.Χ.
Οι ελάχιστες «εσωτερικές μαρτυρίες» στο έργο και οι υφολογικές παρατηρήσεις των μελετητών δεν αρκούν για να οδηγήσουν σε ακλόνητα συμπεράσματα για το πότε συνέθεσε ο Θουκυδίδης το έργο του. Η δήλωσή του ότι άρχισε να γράφει αμέσως μόλις ξέσπασε ο πόλεμος (*«ἀρξάμενος εὐθὺς καθισταμένου»* 1.1.1) δεν ξεκαθαρίζει αν άρχισε να δίνει στο κείμενό του οριστική μορφή ή αν άρχισε να συγκεντρώνει το υλικό του και να κρατάει σημειώσεις. Μολονότι η εξιστόρηση των γεγονότων διακόπτεται στο 411 π.Χ. είναι βέβαιο ότι ορισμένα τμήματα έχουν γραφτεί μετά το 404 π.Χ. (βλ. 1.23. 1 και 5.26.1,5).

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ

Η γλώσσα του Θουκυδίδη είναι η λεγόμενη «αρχαία αττική» του 5ου αι. Χαρακτηριστικές γλωσσικές ιδιομορφίες: η χρήση του τύπου της πρόθεσης **ἐς** αντί **εἰς** (*ἐσπλέοντι*, 1.24.1, *ἐς τὴν Κέρκυραν*, 24.6, *ἐς τὴν Κόρινθον*, 1.25.2) και **ξὺν** αντί **σύν** (*ξυνέγραψε*, 1.1.1, *ξυναλλάξαι*, 1.24.6). Το αρχαϊκότερο σύμπλεγμα **σσ** αντί **ττ** (*ἡσσῶντο*, 1.49.6).

Αρχαϊκότεροι τύποι λέξεων: αἰεί/ἀεί, **ὠφελία/**ὠφέλεια, 1.26.1, **ἐξαπιναίως/**ἐξαπίνης, 3.70.6.
Χρησιμοποίηση γνωστών λέξεων με σπάνια σημασία: **οἰκήτωρ:** *ἄποικος* (και όχι *κάτοικος*), 1.26.3.
Το ουδέτερο πληθυντικού, με άρθρο ή χωρίς άρθρο, αντί για επίρρημα: *«δυνάμει ὄντες... **ὅμοια*** (= ὁμοίως) *τοῖς Ἑλλήνων πλουσιωτάτοις»*, 1.25.4, *«Κερκυραίοις **ἐναντία*** (= ἐναντίον) *πολεμήσοντες»*, 1.28.1, *«παρεσκευάζοντο **τὰ κράτιστα*** (= κράτιστα) *νεῶν στόλον»*, 1.31.1.
Η χρήση του ουδετέρου του επιθέτου αντί αφηρημένου ουσιαστικού: *«τὸ εὐδαιμον* (= ἡ εὐδαιμονία) *τὸ ἐλεύθερον* (= ἡ ἐλευθερία) *τὸ δ' ἐλεύθερον τὸ εὔψυχον* (= ἡ εὐψυχία)» 2.43.4.
Ρήματα σύνθετα (ενώ συνήθως χρησιμοποιούνται απλά, **κατα-**

κληθείς 1.24.2) και με δύο ή και τρεις προθέσεις για να δηλωθούν βραχυλογικά και πυκνά δύο ή περισσότερες επιρρηματικές σχέσεις του υποκειμένου, ή του αντικειμένου, με τη ρηματική ενέργεια: **προκαταρχόμενοι** (= διδόντες πρότερον ἢ τοῖς ἄλλοις τὰς **κατ**αρχάς), 1.25.4, **ξυμπρο**πέμψαι, 1.27.2, **ἀνταν**αγόμενοι, 1.29.4.

Η επισώρευση αιτιολογικών προτάσεων και προσδιορισμών φανερώνει την προσπάθεια του ιστορικού να διαφωτίσει πλήρως τα αίτια των γεγονότων:

«Κορίνθιοι δὲ κατά τε τὸ δίκαιον ὑπεδέξαντο τὴν τιμωρίαν ***νομίζοντες*** *οὐχ ἧσσον ἑαυτῶν εἶναι τὴν ἀποικίαν ἢ Κερκυραίων, ἅμα δὲ καὶ* ***μίσει*** *τῶν Κερκυραίων,* ***ὅτι*** *αὐτῶν* ***παρημέλουν*** *ὄντες ἄποικοι»* (ὑπεδέξαντο **ἐπεὶ ἐνόμιζον** καὶ **ἐπεὶ ἐμίσουν** τοὺς Κερκυραίους, ἐμίσουν... **ὅτι... παρημέλουν**), 1.25.3.

«Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠπείγοντο πρὸς τὸν Ἀσσίναρον ποταμόν, ***ἅμα μὲν διαζόμενοι*** *ὑπὸ τῆς πανταχόθεν προσβολῆς ἱππέων τε πολλῶν καὶ τοῦ ἄλλου ὄχλου,* ***οἰόμενοι*** *ῥᾷόν τι σφίσιν ἔσεσθαι, ἢν διαβῶσι τὸν ποταμόν,* ***ἅμα δ' ὑπὸ*** *τῆς ταλαιπωρίας* ***καὶ*** *τοῦ πιεῖν* ***ἐπιθυμίᾳ»*** (ἠπείγοντο 1) ἐπεὶ ἅμα μὲν ἐβιάζοντο 2) ἅμα δὲ ἐπεθύμουν πιεῖν· ἠπείγοντο ἐπεὶ ᾤοντο, παρενθετικά), 7.84.2.

Πάρισα και **Ομοιοτέλευτα.** Η χρησιμοποίηση σχημάτων λόγου, κατά τα οποία α) μια φράση έχει ίσο αριθμό συλλαβών ή αντιστοιχία λέξεων με την προηγούμενή της (πάρισον), β) στο τέλος επαλλήλων περιόδων ή προτάσεων τοποθετούνται λέξεις με όμοια κατάληξη (ὁμοιοτέλευτον): *«ξυνέβαινε δὲ τὸν μὲν πολεμιώτατον αὐτοῖς εἶναι, Δημοσθένη, διὰ τὰ ἐν τῇ νήσῳ καὶ Πύλῳ, τὸν δὲ διὰ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδειότατον»*, 7.86.3, *«ἔργον... τοῖς τε κρατήσασι λαμπρότατον καὶ τοῖς διαφθαρεῖσι δυστυχέστατον»* 7.87.5.

Η συνεχής χρήση των αντιθέσεων, η αφθονία των ετερόπτωτων προσδιορισμών (εκεί που ένα απλούστερο κείμενο θα είχε δευτερεύουσα πρόταση), η περίπλοκη σύνταξη, οι μακρές περίοδοι στο λόγο, τα εντυπωσιακά ρητορικά σχήματα είναι χαρακτηριστικά υψηλού λογοτεχνικού ύφους[1].

Ο Θουκυδίδης θαυμάστηκε σ' όλες τις εποχές από τους αναγνώστες και τους μελετητές του για την αμεροληψία του στην έκθεση των γεγονότων, για τη δύναμη της γραφής του, για το βάθος του προβληματισμού του.[2]

1. Ο μεγάλος φιλόλογος Ι.Θ. Κακριδής παρατηρεί: «η γλώσσα μας (δηλ. η νέα ελληνική)... δεν μπορεί να εκφράσει ισάξια έναν λόγο τόσο στιβαρό και ποιητικό μαζί, όπως του Θουκυδίδη στον Επιτάφιο, δεν μπορεί ακόμα ή δε θα μπορέσει ποτέ» (Ι.Θ. Κακριδής, *Περικλέους Επιτάφιος*, Αθήνα 1959, σ.77).

2. Οι αρχαίοι όταν έλεγαν «ο ποιητής», χωρίς κύριο όνομα, εννοούσαν τον Όμηρο, ο «κωμικός», τον Αριστοφάνη, ο «φιλόσοφος», τον Πλάτωνα. Όταν έλεγαν ο **ιστορικός**, όλοι, ακόμη και ο σαρκαστικός, καυστικός Λουκιανός, εννοούσαν τον Θουκυδίδη.

Μια επιστημονική ιδιοφυία, μια μεγάλη ψυχή μορφώθηκε με τη λάμψη και τους προβληματισμούς των μεγάλων τραγικών, με την ανανεωμένη ιατρική του Ιπποκράτη, με την αναθεωρητική ορμή και τη ρητορική δεινότητα του κινήματος των σοφιστών. Έδωσε ένα «κτῆμα ἐς αἰεί», που κάθε άνθρωπος και περισσότερο κάθε Έλληνας πρέπει να βρει κάποτε χρόνο να το μελετήσει ολόκληρο.

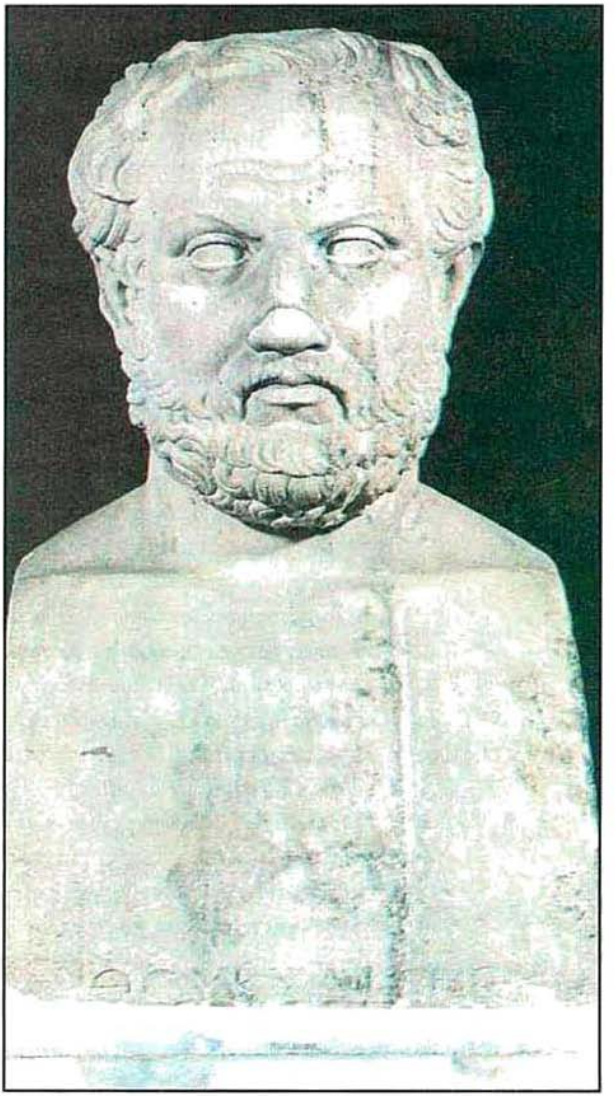

Θουκυδίδης
(Εκδοτική Αθηνών)

Γ. ΞΕΝΟΦΩΝ ΓΡΥΛΛΟΥ ΕΡΧΙΕΥΣ

1. Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Καταγωγή

Ο Ξενοφών γεννήθηκε (μεταξύ 431 και 429 π.Χ.) στον δήμο της Ερχιάς της Αττικής. Ο πατέρας του Γρύλλος ήταν εύπορος

Μόρφωση

κτηματίας, ο Ξενοφών πήρε καλή μόρφωση και διατήρησε σ' όλη του τη ζωή την αγάπη για τα άλογα και για την οργάνωση και διαχείριση ενός αγροκτήματος. Υπηρέτησε στο σώμα των ιππέων, μαζί με άλλους εύπορους νέους της εποχής του, γνωρίστηκε με τον Σωκράτη και έζησε τις περιπέτειες της Αθήνας

Σωκράτης

στα ταραγμένα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου ως την ήττα του 404 π.Χ., την άνοδο των τριάκοντα τυράννων στην εξουσία και την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 403 π.Χ.

Εκστρατεία του Κύρου

Ο φίλος του Πρόξενος του πρότεινε να μετάσχει στην εκστρατεία που ετοίμασε ο Κύρος, για να εκθρονίσει τον αδελφό του, τον βασιλιά της Περσίας Αρταξέρξη Β'. Συγκροτήθηκε εκστρατευτικό σώμα με δέκα χιλιάδες μισθοφόρους από διάφορες πόλεις. Μετά τη μάχη στα Κούναξα και τον θάνατο του Κύρου (401 π.Χ.), ο Ξενοφών ανέλαβε ηγετικές πρωτοβουλίες για την επιστροφή των μισθοφόρων στην Ελλάδα. Η περιπετειώδης πορεία τους κατέληξε στον Εύξεινο Πόντο και από εκεί στο Βυζάντιο και στα παράλια του Αιγαίου.

Ο Ξενοφών, έμπειρος στρατιωτικός πλέον, παρέμεινε για σύντομο χρονικό διάστημα στη Θράκη ως μισθοφόρος του βασιλιά Σεύθη των Οδρυσών, και κατόπιν ήλθε σε επαφή με τις μονάδες του σπαρτιατικού στρατού στα παράλια της Μ. Ασίας (399

Αγησίλαος

π.Χ.). Ο βασιλιάς Αγησίλαος ανέλαβε την ηγεσία των μονάδων αυτών (396 π.Χ.) και ο Ξενοφών εντυπωσιάστηκε από την προσωπικότητά του, ώστε τον ακολούθησε μαζί με τον σπαρτιατικό στρατό, στη μάχη της Κορωνείας (394 π.Χ.) εναντίον του ευρύτερου αντισπαρτιατικού συνασπισμού, στον οποίο πρωτοστατούσαν η Αθήνα και η Θήβα. Μετά τη νίκη των Σπαρτιατών, ακολούθησε τον Αγησίλαο στους Δελφούς για τους επινίκιους πανηγυρισμούς. Η εξορία του από την πατρίδα του, την

Εξορία

Αθήνα, ήταν και αναπόφευκτη και δικαιολογημένη.

Κτήμα στον Σκιλλούντα

Οι Σπαρτιάτες του πρόσφεραν «προξενίαν», άδεια διαμονής στη Σπάρτη και πολύ σύντομα του παραχώρησαν ένα μεγάλο κτήμα στον Σκιλλούντα, κοντά στην Ολυμπία, όπου έζησε περίπου είκοσι χρόνια ήρεμη οικογενειακή ζωή με τη γυναίκα του και τους δύο γιους του, τον Γρύλλο και τον Διόδωρο, και ασχολήθηκε με

τη συγγραφή πολλών έργων του. Η ήττα των Σπαρτιατών από τους Θηβαίους στη μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.) εξασθένισε τη θέση τους, οι Ηλείοι ανακατέλαβαν την περιοχή του Σκιλλούντα και ο Ξενοφών αναγκάστηκε να μετακομίσει στην Κόρινθο για νέα μακρόχρονη εγκατάσταση (370 π.Χ.).

Επιστροφή στην πατρίδα

Η προσέγγιση Αθηναίων και Σπαρτιατών, για να αντιμετωπισθεί ο νέος κοινός εχθρός, οι Θηβαίοι (365 π.Χ.), οδήγησε στην άρση του ψηφίσματος για εξορία του συγγραφέα. Δεν είναι βέβαιο πότε γύρισε στην Αθήνα. Έστειλε πάντως τους γιους του να υπηρετήσουν στον αθηναϊκό στρατό και ο Γρύλλος σκοτώθηκε πολεμώντας κατά των Θηβαίων στη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.). Οι τιμητικές εκδηλώσεις για τον θάνατό του δείχνουν ότι το όνομα του πατέρα του ήταν πολύ γνωστό.

Ο Ξενοφών πέθανε οπωσδήποτε μετά το 355 π.Χ., πιθανώς την επόμενη χρονιά, αφήνοντας πίσω του εκτεταμένο και πολυσχιδές συγγραφικό έργο.

2. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΚΑΙ ΙΔΕΕΣ

Τα πρότυπά του

Δύο ιστορικές μορφές άσκησαν βαθύτατη επίδραση στην προσωπικότητα και στις ιδέες του Ξενοφώντος. Ο Σωκράτης με το πρότυπο ζωής που πρόβαλε και ο Αγησίλαος με τα ηγετικά του προσόντα και την απλότητα της συμπεριφοράς του.

Οι ιδέες του Ξενοφώντος για την πολιτική και την ηθική φαίνονται στον τρόπο με τον οποίο προβάλλει τρέχουσες απόψεις της εποχής του για θέματα καθημερινής ζωής, συμπεριφοράς, αγωγής και θεσμών. Δεν είναι εύκολη ούτε η ειδολογική ούτε η χρονολογική κατάταξη των έργων του. Ορισμένα από τα έργα του συνδυάζουν γνωρίσματα διαφορετικών φιλολογικών ειδών. Η χρονολόγηση των έργων του στηρίζεται σε «εσωτερικές μαρτυρίες» (= αναφορές σε πρόσωπα και γεγονότα που μπορούν να χρονολογηθούν από άλλες πηγές) και στην προσεκτική μελέτη του ύφους του. Θεωρείται σχεδόν βέβαιο ότι η συγγραφική του παραγωγή άρχισε, όταν εγκαταστάθηκε στον Σκιλλούντα και εντάθηκε τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Πιθανότατα προηγήθηκαν τα λεγόμενα *ιστορικά* έργα του, όταν οι εντυπώσεις και τα βιώματά του από την ενεργό δράση ήταν ζωηρότερα, ακολούθησαν τα *σωκρατικά*, αφού είχε συναντήσει πολλούς «Σωκρατικούς» που είχαν εγκαταλείψει την Αθήνα μετά τη θανατική καταδίκη του δασκάλου τους και τελευταία γράφτηκαν τα διδακτικά, όσα αναφέρονται σε τεχνικά θέματα και θεσμούς.

Συγγραφική παραγωγή

Η ευρύτητα και η ποικιλία των ενδιαφερόντων του φαίνεται στους τίτλους και τα θέματα των έργων που έχουν διασωθεί:

Τα έργα του

Ιστορικά

Κύρου Ανάβασις: Η συμμετοχή των «μυρίων», δέκα χιλιάδων Ελλήνων μισθοφόρων στην εκστρατεία του Κύρου εναντίον του αδελφού του βασιλιά Αρταξέρξη του Β' και η περιπετειώδης περιπλάνησή τους ως τον Εύξεινο Πόντο και από κει στη Θράκη, το 401 π.Χ.

Ελληνικά: Τα γεγονότα της περιόδου 411-362 π.Χ.

Αγησίλαος: Εγκωμιαστική βιογραφική έκθεση των αρετών του Σπαρτιάτη βασιλιά.

Λακεδαιμονίων Πολιτεία: Περιγραφή της στρατιωτικής οργάνωσης, των κοινωνικών συνηθειών και της σταθερότητας των θεσμών της Σπάρτης.

Κύρου Παιδεία: Μυθιστορηματική βιογραφία του Κύρου του Μεγάλου. Ο Ξενοφών αλλάζει ιστορικά στοιχεία και επινοεί περιστατικά για να προβάλει τις δικές του ιδέες σχετικά με την εκπαίδευση του ιδανικού ηγέτη και την επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος.

Σωκρατικά

Απολογία Σωκράτους: (διαφορετική εκδοχή από την «Απολογία» του Πλάτωνος). Ο Σωκράτης αντικρούει την κατηγορία της αθεΐας και προβάλλει την ηθική του και τη σοφία του.

Απομνημονεύματα Σωκράτους: Συζητήσεις και διάλογοι του μεγάλου στοχαστή και δάσκαλου που προβάλλουν την ηθική του επιρροή στους γύρω του.

Συμπόσιον: Μια συντροφιά μαζί με τον Σωκράτη διασκεδάζει και συζητάει για τον έρωτα.

Οἰκονομικός: Ο Ισχόμαχος εκθέτει στον Σωκράτη τις απόψεις του για τη διαχείριση του νοικοκυριού και του αγροκτήματος.

Διδακτικά

Περί ἱππικῆς: οδηγίες για την καλύτερη δυνατή περιποίηση και χρησιμοποίηση των ίππων.

Ἱππαρχικός: οδηγίες για τις γνώσεις του Ιππάρχου (= του αρχηγού του ιππικού) σε θέματα οργάνωσης και τακτικής.

Ἱέρων: διάλογος ανάμεσα στον τύραννο των Συρακουσών και στον ποιητή Σιμωνίδη για τις διαφορές στη ζωή του απόλυτου μονάρχη και του απλού πολίτη.

Πόροι ἤ Περί Προσόδων: πρόταση λύσεων για την εξυγίανση των οικονομικών του κράτους των Αθηνών στα μέσα του 4ου αι. π.Χ.

Ο Ξενοφών, παρά το θαυμασμό του για τον Θουκυδίδη και την προφανή φιλοδοξία του να συνεχίσει το έργο του στα *Ελληνικά*, δεν διαθέτει τη διεισδυτικότητα ή τη βαθειά φιλοσοφημένη πολιτική σκέψη του μεγάλου προκατόχου του. Με τη σαφήνεια όμως και την ακρίβεια στην έκφρασή του, με την απόλυτη ακρίβεια της περιγραφής των χώρων που εξελίχθηκαν τα γεγονότα,

τη ζωντάνια της γραφής του, που θυμίζει ικανό «ρεπόρτερ» και

Η ταραγμένη εποχή του

την ιδεολογική του συνέπεια έδωσε μια ξεκάθαρη εικόνα των πολιτικών εξελίξεων του 4ου αι., της ενίσχυσης και της εξασθένησης της δύναμης της Σπάρτης και, στη συνέχεια, της Θήβας, της συνεχώς αυξανόμενης παρέμβασης του βασιλιά της Περσίας στα ελληνικά πράγματα ως την αμφίρροπη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.) όπου φάνηκε καθαρά η αποδυνάμωση όλων των ιστορικών «πόλεων-κρατών» της Ελλάδας.

Η ικανότητα του συγγραφέα να ζωντανεύει με δραματική ένταση μεμονωμένες εντυπωσιακές σκηνές φτάνει σε κορυφαία επιτεύγματα όπως στην περιγραφή της θριαμβευτικής επιστροφής του Αλκιβιάδη στην Αθήνα (1.4.12-19), της αναγγελίας της καταστροφής του αθηναϊκού στόλου στους Αιγός ποταμούς (2.2.3), της κατεδάφισης των μακρών τειχών (2.2.23), της δίκης και της εκτέλεσης του Θηραμένη (2.3.50-56), της τραγικής αξιοπρέπειας, με την οποία δέχτηκαν οι Σπαρτιάτες το άγγελμα της συμφοράς τους στα Λεύκτρα (6.4.16).

Η πίστη του σε αξίες

Σε όλη την περιπετειώδη ζωή του έμεινε σταθερός στις ιδέες του και στην πίστη του σε υψηλές αξίες. Παρά την αντιπάθειά του προς ό,τι θεωρούσε μειονεκτήματα ή ακρότητες της αθηναϊκής δημοκρατίας, περιγράφει με εντιμότητα τις αγριότητες του καθεστώτος των τριάκοντα τυράννων και καταδικάζει την αυθαιρεσία και την ανηθικότητα της εξουσίας. Επίσης παρά το θαυμασμό του για τους θεσμούς, την ιστορία και την πολιτική πρακτική της Σπάρτης, αποδοκιμάζει έντονα την κατάληψη της Καδμείας, της Ακρόπολης της Θήβας, από τους Σπαρτιάτες (382 π.Χ.) και αποδίδει σε θεϊκή τιμωρία την ήττα τους από τους Θηβαίους και την παρακμή της δύναμής τους· νικήθηκαν οι αήττητοι ως τότε Σπαρτιάτες, γιατί αθέτησαν το λόγο τους και παρέβησαν τους όρκους τους: «Πολλά παραδείγματα θα μπορούσε κανένας ν' αναφέρει από την ιστορία και των Ελλήνων και των βαρβάρων, για να δείξει ότι οι θεοί δεν αφήνουν ατιμώρητη την ασέβεια και τις ανόσιες πράξεις· τώρα ωστόσο θα μιλήσω μόνο για την ακόλουθη περίπτωση. Οι Λακεδαιμόνιοι που είχαν ορκιστεί ν' αφήσουν τις πόλεις ανεξάρτητες και μολοτούτο είχαν καταλάβει την ακρόπολη της Θήβας, τιμωρήθηκαν –αυτοί, που ποτέ πριν δεν είχαν νικηθεί από κανένα– από μόνους εκείνους τους ίδιους ανθρώπους που είχαν αδικήσει» (5.4.1. Μετάφραση Ρόδη Ρούφου).

Η αναγνώριση της συγγραφικής προσφοράς του Ξενοφώντος δυνάμωνε με το πέρασμα του χρόνου. Οι φιλόλογοι της Αλεξανδρι-

νής εποχής (3ος-2ος αι. π.Χ.) τον κατέτασσαν σταθερά μαζί με τους μεγάλους προκατόχους του, τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη.

Στη ρωμαϊκή εποχή τον ξεχώρισαν από τους ιστορικούς του 4ου αι. π.Χ. και γιατί είχε συνδεθεί με τη φιλολογία γύρω από τον Σωκράτη αλλά και για την απλότητα του ύφους, την καθαρότητα των νοημάτων, την ποικιλία των θεμάτων και των ενδιαφερόντων του. Οι χαρακτηρισμοί «ἀττική μέλισσα» και «ἀττική μοῦσα» δείχνουν τον θαυμασμό των μελετητών του για τη γλώσσα του αλλά δεν είναι απόλυτα θεμελιωμένοι. Η παρεμβολή ποιητικών εκφράσεων στο κείμενό του και το απλοποιημένο αττικό ιδίωμα (στο λεξιλόγιο, στο τυπικό και στη σύνταξη) προετοιμάζουν την *Κοινή* της ελληνιστικής εποχής.

Τα δημοφιλέστερα έργα του από την Αναγέννηση ως την εποχή μας, και κυρίως η *Κύρου Ἀνάβασις* χρησιμοποιήθηκαν ως διδακτικά βιβλία: η *Ἀνάβασις* για την απλότητα του ύφους, τη ζωντάνια της περιγραφής, την έξαρση της πειθαρχίας και της ανάληψης πρωτοβουλίας, τα *Απομνημονεύματα Σωκράτους* για το πλήθος των ανεκδότων από τη ζωή του μεγάλου φιλοσόφου, ο *Αγησίλαος* για την προβολή των αρετών του ιδανικού ηγέτη, η *Κύρου Παιδεία* για τα παιδαγωγικά και τα ρομαντικά στοιχεία της.

Τα *Ελληνικά* είναι το μόνο ιστορικό σύγγραμμα του 4ου αι. π.Χ. που έχει σωθεί και αποτελεί τη σπουδαιότερη πηγή για τα γεγονότα της περιόδου 411-362 π.Χ.

Δ. Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431-404 π.Χ.)

Ο πόλεμος ανάμεσα στην Αθηναϊκή και στην Πελοποννησιακή συμμαχία άρχισε το 431 π.Χ. με αιφνιδιαστική επίθεση των Θηβαίων, συμμάχων των Λακεδαιμονίων, εναντίον των Πλαταιών, συμμάχου των Αθηναίων. Έληξε το φθινόπωρο του 405 π.Χ. με πλήρη ήττα του ναυτικού των Αθηναίων στους Αιγός ποταμούς και στη συνέχεια με την πολιορκία της Αθήνας και την παράδοσή της (404 π.Χ.).

Οι αντιθέσεις ανάμεσα στη δημοκρατική Αθήνα και στην αριστοκρατική-ολιγαρχική Σπάρτη είχαν προσωρινά αμβλυνθεί με την τριαντάχρονη Ειρήνη του 445 π.Χ. (συμφωνία ειρήνης με διάρκεια τριάντα ετών· στο τέλος της περιόδου αυτής θα ξανασυζητούσαν για ανανέωση ή αναθεώρηση των όρων της συμφωνίας). Η ειρήνη όμως κράτησε μόνο δεκατέσσερα χρόνια.

Τα αίτια του πολέμου: 1) Η αντίθεση της Αθήνας και της Σπάρτης, σε πολλούς τομείς (πολιτικό, στρατιωτικό, κοινωνικό, ιδεολογικό, πολιτιστικό). 2) Η σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στην Αθήνα και σε συμμάχους της Σπάρτης στην περιοχή του Ιονίου και της κάτω Ιταλίας (με την Κόρινθο), στον Βόσπορο (με τα Μέγαρα), στον Σαρωνικό (με την Αίγινα). 3) Η βαθύτερη όμως και κυριότερη αιτία ήταν ο φόβος που προκαλούσε στους Σπαρτιάτες η συνεχής ανάπτυξη της οικονομικής και στρατιωτικής δύναμης της Αθήνας.

Οι αφορμές: 1) Η επέμβαση των Αθηναίων στη διένεξη Κορινθίων και Κερκυραίων (433 π.Χ.) 2) Η επέμβαση των Κορινθίων στη Χαλκιδική υπέρ των κατοίκων της Ποτείδαιας που αποστάτησε από την αθηναϊκή συμμαχία. 3) Το «Μεγαρικό ψήφισμα»· οι Αθηναίοι απαγόρευσαν στους Μεγαρείς να διαθέτουν τα προϊόντα τους στην αθηναϊκή αγορά και να χρησιμοποιούν τα λιμάνια της αθηναϊκής συμμαχίας. 4) Η κατάληψη της Αίγινας από τους Αθηναίους.

Η τελική αφορμή, για να ξεσπάσει ο πόλεμος ήταν η επέμβαση των Θηβαίων στις Πλαταιές. Η Αθηναϊκή συμμαχία είχε εξελιχθεί σε αθηναϊκή «ηγεμονία»· οι πόλεις της ήταν τυπικά μόνο ανεξάρτητες διότι και στα εσωτερικά τους επικρατούσε η δημοκρατική παράταξη με την ενίσχυση των Αθηναίων και στην εξωτερική τους πολιτική ήταν αδύνατο να εγκαταλείψουν τη συμμαχία. Σε όλες τις πόλεις της συμμαχίας, και μέσα στην ίδια την Αθήνα, υπήρχε αντιπολιτευτική, αριστοκρατική, φιλοσπαρτιατική μειοψηφία, αλλού ασήμαντη αλλού ισχυρή. Το ιδεολογικό σύνθημα, με το οποίο οι Λακεδαιμόνιοι ξεκίνησαν τον πόλεμο, ήταν «*τούς Ἕλληνας αὐτονόμους ἀφιέναι*», η απελευθέρωση δηλ. των Ελλήνων από την αθηναϊκή ηγεμονία.

Οι φάσεις του πολέμου

α) Ο δεκαετής ή Αρχιδάμειος πόλεμος (431-421 π.Χ.)

Οι Σπαρτιάτες και οι σύμμαχοι με επικεφαλής τον βασιλιά Αρχίδαμο κατέλαβαν και λεηλάτησαν την Αττική και πολιορκούσαν επί δέκα χρόνια την πόλη της Αθήνας απ' τη στεριά. Οι

Αθηναίοι, στηριγμένοι στη ναυτική τους δύναμη και στον ανεφοδιασμό από συμμαχικές και φιλικές περιοχές, έκαναν επιδρομές και λεηλασίες στα παράλια της Πελοποννήσου. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από: 1) την επέκταση του πεδίου των συγκρούσεων (στην Πύλο της Μεσσηνίας και στην Αμφίπολη της Μακεδονίας έγιναν οι πιο καθοριστικές) 2) την απάνθρωπη σκληρότητα (η τύχη των Μυτιληναίων που αποστάτησαν από την Αθήνα, των Πλαταιέων που παραδόθηκαν, εξαντλημένοι από την πολιορκία, στους Σπαρτιάτες, των αντιπάλων στον εμφύλιο πόλεμο της Κέρκυρας) και 3) τις αντιθέσεις ανάμεσα στους φιλοπόλεμους, που ήθελαν πόλεμο «μέχρις εσχάτων», και σ' αυτούς που προωθούσαν κάποια συμβιβαστική λύση (και μέσα στην Αθήνα και μέσα στη Σπάρτη). Με την ειρήνη του 421 π.Χ. οι αντίπαλοι επανήλθαν στα εδάφη που είχαν πριν απ' τον πόλεμο. Το σύνθημα των Λακεδαιμονίων για αυτονομία των Ελλήνων (= διάλυση της αθηναϊκής συμμαχίας) δεν έγινε πραγματικότητα.

β) **Η εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία** (415-413 π.Χ.) με πρωταγωνιστή τον Αλκιβιάδη. Μετά τις πρώτες επιτυχίες των Αθηναίων, ο Αλκιβιάδης ανακλήθηκε στην Αθήνα, απέδρασε όμως στη Σπάρτη και έδωσε στους Σπαρτιάτες συμβουλές για τη συνέχιση του πολέμου, καταστρεπτικές για την πατρίδα του. Το αθηναϊκό εκστρατευτικό σώμα έπαθε πανωλεθρία στη Σικελία και οι Σπαρτιάτες, με τον βασιλιά Άγι επικεφαλής, εισέβαλαν και πάλι στην Αττική και οχυρώθηκαν μόνιμα στη Δεκέλεια.

γ) **Ο πόλεμος στο Ανατολικό Αιγαίο** (413-405 π.Χ.) Μετά την ήττα των Αθηναίων στη Σικελία, οι περισσότεροι από τους συμμάχους τους τους εγκατέλειψαν. Η περσική πολιτική με τους σατράπες Φαρνάβαζο και Κύρο, ρυθμίζει πλέον τις εξελίξεις στα παράλια της Μ. Ασίας. Οι ελληνικές πόλεις, όλες μέλη της αθηναϊκής συμμαχίας ως τότε, περνούν στον περσικό έλεγχο με την ανοχή των Σπαρτιατών. Το περσικό κράτος προσφέρει στους Σπαρτιάτες ουσιαστική διπλωματική και οικονομική βοήθεια.

Μέσα στην Αθήνα οι ολιγαρχικοί ενισχύονται και το 411 π.Χ. ένα ολιγαρχικό πραξικόπημα, στο οποίο πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξε ο Θηραμένης, επικρατεί και περιορίζει δραστικά τις δικαιοδοσίες της Εκκλησίας του Δήμου. Οι στρατιώτες που πολεμούν στο Αν. Αιγαίο επαναστατούν και με πρωτεργάτες τους στρατηγούς Θρασύβουλο και Θράσυλλο αποκαθιστούν τη δημοκρατία στην Αθήνα.

Οι Σπαρτιάτες, με περσική ενίσχυση, βελτιώνουν θεαματικά τη ναυτική τους δύναμη. Ο Αλκιβιάδης δραπετεύει από τη Σπάρτη, έρχεται σε επαφή με τις στρατιωτικές δυνάμεις των Αθηναίων στα μικρασιατικά παράλια, συνεργάζεται μαζί τους και ανακαλείται στην Αθήνα (407 π.Χ.). Οι Αθηναίοι τον εξέλεξαν «στρατηγόν αὐτοκράτορα» (= στρατηγό με αυξημένες δικαιοδοσίες) και αυτός συνέχισε τις προσπάθειές του να εξασφαλίσει περσική βοήθεια για τους Αθηναίους. Μετά την άτυχη ναυμαχία στο Νότιον της Αιολίδος ο Αλκιβιάδης καθαιρέθηκε από τους Αθηναίους και αποσύρθηκε στον ιδιόκτητο πύργο του στον Ελλήσποντο, κοντά στη Σηστό. Συμβούλεψε τότε τον Πέρση σατράπη να βοηθάει χρηματικά και τους Σπαρτιάτες και τους Αθηναίους, ώστε να διαιωνίζεται η σύγκρουση και να έχουν οι Πέρσες εξασφαλισμένο τον έλεγχο των εξελίξεων.

Ενώ οι Πέρσες ακολούθησαν σταθερή πολιτική υπέρ της Σπάρτης και απέρριψαν τα επίσημα αιτήματα των Αθηναίων για βοήθεια, στο πεδίο των συγκρούσεων τα αποτελέσματα ήταν αμφίρροπα, γιατί οι δυνάμεις των αντιπάλων ήταν περίπου ισοδύναμες. Η τελευταία νίκη του αθηναϊκού στόλου ήταν στις Αργινούσες (406 π.Χ.), μικρά νησιά ανάμεσα στη Λέσβο και στη μικρασιατική ακτή. Επειδή όμως η κακοκαιρία εμπόδισε το έργο της διάσωσης των ναυαγών και της περισυλλογής των νεκρών, οι στρατηγοί κατηγορήθηκαν, δικάστηκαν και καταδικάστηκαν σε θάνατο. Πρωταγωνίστησε στις μεθοδεύσεις, και πάλι, ο Θηραμένης.

Το «εσωτερικό μέτωπο» της Αθήνας είχε πια καταρρεύσει. Οι αντιθέσεις των αντιπάλων ήταν αγεφύρωτες, όταν ο Λύσανδρος, ο επιφανής ναύαρχος της Σπάρτης, ανέλαβε για δεύτερη φορά (ως «ἐπιστολεύς») την ηγεσία του ναυτικού των Λακεδαιμονίων. Η απόφασή του να οδηγήσει τον στόλο των Σπαρτιατών στον Ελλήσποντο αποδείχτηκε μοιραία για τους Αθηναίους.

Η καταστροφή του αθηναϊκού στόλου στους *Αἰγὸς ποταμούς* του Ελλησπόντου, φθινόπωρο του 405 π.Χ., ήταν ολική. Σε μερικούς μήνες (άνοιξη του 404 π.Χ.) η Αθήνα, πολιορκημένη από στεριά και θάλασσα, χωρίς συμμάχους, χωρίς στόλο, αναγκάστηκε να παραδοθεί με εξοντωτικούς όρους.

Ερωτήσεις

1) Σε ποιες χώρες της Ανατολής συντάχθηκαν ιστορικές επιγραφές και ιστορικά βιβλία πριν από την αρχαϊκή εποχή του ελληνικού πολιτισμού;

2) Ποια είναι η βασική διαφορά της πρώιμης ελληνικής ιστοριογραφίας από αντίστοιχες προσπάθειες των ανατολικών λαών;

3) Ποιες επιστήμες άνθισαν στις πόλεις του Ανατολικού Αιγαίου κατά την αρχαϊκή εποχή;

4) Ποιοι είναι οι γνωστότεροι λογογράφοι της αρχαϊκής εποχής και ποια είναι τα επιστημονικά τους ενδιαφέροντα;

5) Ποια ιστορική περίοδο καλύπτουν με το ιστορικό τους έργο α) ο Ηρόδοτος, β) ο Θουκυδίδης, γ) ο Ξενοφών (με τα *Ελληνικά*);

6) Ποιο στόχο έθεσε στο ιστορικό του έργο α) ο Ηρόδοτος, β) ο Θουκυδίδης, γ) ο Ξενοφών (στα *Ελληνικά*);

7) Ποιές δυσκολίες αντιμετώπισε ο Θουκυδίδης κατά τη συγκέντρωση του υλικού για το έργο του;

8) Ποια ήταν κατά την κρίση του Θουκυδίδη η βαθύτερη, ανομολόγητη, αιτία του Πελοποννησιακού πολέμου;

9) Ποιος είναι ο σημαντικότερος ιστορικός της ελληνιστικής εποχής, ποια χρονική περίοδο καλύπτει το έργο του και ποιο είναι το βασικό γνώρισμά του;

10) Ποια ήταν τα κύρια γνωρίσματα της πνευματικής ζωής της Αθήνας κατά την περίοδο της νεότητας και της ωριμότητας του Θουκυδίδη.

11) Ποιες ήταν οι δύο πιο οδυνηρές προσωπικές εμπειρίες του Θουκυδίδη κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου;

12) Γιατί, από την αρχή, ο Θουκυδίδης έκρινε ότι ο πόλεμος θα ήταν «μέγας και αξιολογώτατος των προγεγενημένων»;

13) Με ποια πολιτική θα μπορούσε η Αθήνα να διατηρήσει τη δύναμή της και να κερδίσει τον πόλεμο (σύμφωνα με την έκθεση των εξελίξεων από τον Θουκυδίδη);

14) Ποιες περιπτώσεις «εγκλημάτων πολέμου» καταγράφει ο Θουκυδίδης και ποια θεωρεί ως τη βαθύτερη αιτία τους;

15) Ποιες προσωπικότητες ήταν τα πρότυπα του Ξενοφώντος και ποια προσόντα τους θαύμαζε;

16) Ποια είναι τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία της συγγραφικής ικανότητας του Ξενοφώντος;

17) Ποιες αξίες κυριαρχούν στη σκέψη του και στις κρίσεις του για τα ιστορικά γεγονότα;

18) Ποιες είναι οι φάσεις του Πελοποννησιακού πολέμου και πως έληξε η καθεμιά;

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΟΛΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΕΤΟΣ π.Χ.	ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ	ΕΤΟΣ π.Χ.
650 περ.	Όλοι οι Σπαρτιάτες πολίτες συναποτελούν τον «δᾶμον»	Συμωνίδης Αμοργίνος (γεν. 650)	650-630
		Σόλων (640) Μίμνερμος (630) Σαπφώ (630)	
		Αλκαίος (630-570) Στησίχορος (630)	
		Μελανόμορφος ρυθμός (625)	
		Θαλής (624) Αναξίμανδρος (610-546)	630-600
		Αναξιμένης (586)	
		Κτίζεται ο ναός της Ήρας στην Ολυμπία (600)	
594	Ο Σόλων Επώνυμος Άρχων των Αθηνών (594/3)	Ο Αρίων ο Μηθυμναίος	
	Σεισάχθεια – πολιτικά δικαιώματα σε όλους τους Αθηναίους πολίτες (οι θήτες μέλη της εκκλησίας) – Βουλή των 400 – Λαϊκά δικαστήρια.	διαμορφώνει τον διθύραμβο (600)	599-550
		Πρόγνωση έκλειψης ηλίου από το Θαλή (585)	
		Ξενοφάνης (570) Ανακρέων (572)	
		Πυθαγόρας (575;) – Θέογνις – Φωκυλίδης	
560	Λίγο μετά το 560	Κατασκευή του Ηραίου της Σάμου (570 – 560) (Ροίκος	
	– Οι Έλληνες της Μικράς Ασίας υπό τον Κροίσο	και Θεόδωρος) και του Αρτεμισίου της Εφέσου (550)	
	– Η Σπάρτη οργανώνει τη συμμαχία της στην Πελοπόννησο	Σιμωνίδης ο Κείος (556-467)	
	– Ίδρυση της Περσικής αυτοκρατορίας.	«Ἀναξίμανδρος πρῶτος ἐτόλμησε τὴν οἰκουμένην ἐν πίνακι γράψαι» (550)	
		Εκαταίος ο Μιλήσιος (περ. 550)	
		Κατασκευή του Εκατόμπεδου στην Ακρόπολη	540
546	Ο Πεισίστρατος τύραννος στην Αθήνα	και έναρξη κατασκευής του ναού του Ολυμπίου Διός (Αθήνα)	
	Νίκη του Κύρου Β' επί του Κροίσου.	Ηράκλειτος (540-480)	
	Υποταγή των Ελλήνων της Μικράς Ασίας στους Πέρσες	Ένταξη των παραστάσεων του Θέσπι στα Μεγάλα Διονύσια	534
		Αισχύλος (525) – Ερυθρόμορφος ρυθμός (525)	
		Ο Κούρος της Αναβύσσου	
		Πίνδαρος (518-438)	
		Παρμενίδης (515)	
		Κόραξ Συρακόσιος (ρητοριδιδάσκαλος)	511
514	Δολοφονία του Ιππάρχου, γιου του Πεισίστρατου		
511	Πτώση των Πεισιστρατιδών		
508/7	Μεταρρυθμίσεις Κλεισθένη		
	100 δήμοι – 30 τριττύες – 10 φυλές	Βακχυλίδης (505-450)	505
	Βουλή των 500	Αναξαγόρας (500-428)	500
		Διαμόρφωση του θεατρικού χώρου στο ιερό του Διονύσου	
500		Γέννηση του Σοφοκλή (496)	
		Εμπεδοκλής (495)	
	Ιωνική επανάσταση (499-494)		
	Βοήθεια από τους Αθηναίους	Φρυνίχου «Μιλήτου Ἅλωσις»	492
	Καταστροφή της Μιλήτου (494)	Πρωταγόρας (490)	
492	Πρώτη εκστρατεία των Περσών εναντίον της Ελλάδας		
490	Δεύτερη εκστρατεία των Περσών	Ένταξη της Κωμωδίας στα Μεγάλα Διονύσια	486
	Μάχη του Μαραθώνα – Μιλτιάδης	Γέννηση Ευριπίδη – «Το παιδί του Κριτίου»	485
		Πρώτη νίκη του Αισχύλου	484
		Γοργίας (483-376)	
482	Κατασκευή στόλου από τους Αθηναίους		

ΕΤΟΣ π.Χ.	ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ	ΕΤΟΣ π.Χ.
480	Τρίτη εκστρατεία των Περσών	Ελλάνικος, Ηρόδοτος, Αντιφών (σοφιστής)	480
	Μάχες στις Θερμοπύλες – Ναυμαχίες στο Αρτεμίσιο και Σαλαμίνα – Θεμιστοκλής	Τεισίας Συρακόσιος (μαθητής του Κόρακος)	
	Πυρπόληση της Ακρόπολης των Αθηνών από τους Πέρσες		
479	Μάχες Πλαταιών (Παυσανίας) – Μυκάλης		
478	Οχύρωση Αθηνών και Πειραιώς		
	Αθηναϊκή συμμαχία (της Δήλου) εναντίον των Περσών	Φρυνίχου «Φοίνισσαι» (χορηγός Θεμιστοκλής)	476
		Αισχύλου «Πέρσαι»	472
		Σωκράτης, Πρόδικος, Ιππίας, Αντιφών (ρήτωρ)	470
		Έναρξη εργασιών για την κατασκευή του ναού του Διός στην Ολυμπία	
		Πρώτη νίκη του Σοφοκλή	468
		Αισχύλου «Επτά επί Θήβας»	467
466	Νίκη του Κίμωνα στον Ευρυμέδοντα εναντίον των Περσών		
465	Θάνατος Θεμιστοκλή	Κατασκευή Ποικίλης Στοάς (Πολύγνωτος – Μίκων)	465
462	Αφαίρεση των πολιτικών αρμοδιοτήτων από τον Άρειο Πάγο και απόδοσή τους στο δήμο («Άκρατος» δημοκρατία)		
460	Έναρξη κατασκευής των Μακρών Τειχών	Γένν. Δημοκρίτου, Κριτία, Ιπποκράτη	460
		Αισχύλου «Προμηθεύς» (;)	
		Αισχύλου «Ορέστεια»	458
		Θάνατος Αισχύλου	456
		Σοφοκλή «Αίας»	
454	Μεταφορά του συμμαχικού ταμείου από τη Δήλο στην Αθήνα	γένν. Θουκυδίδη	454
450-49	Εκστρατεία του Κίμωνος στην Κύπρο	Ακμή Μύρωνος και Πολυκλείτου	450
	Νίκες Αθηναίων (Σαλαμίνα Κύπρου)	Ακμή Ιπποδάμου του Μιλησίου (πολεοδόμου)	
	Θάνατος Κίμωνος		
447	Ίδρυση του ομοσπονδιακού κράτους της Βοιωτίας	Έναρξη κατασκευής Παρθενώνα (Ικτίνος - Καλλικράτης)	
446	Μάχη της Κορωνείας – Ήττα των Αθηναίων		
445	«Τριακονταετείς σπονδές» μεταξύ Αθηναίων και Λακεδαιμονίων	Εγκαίνια του μεγάλου Ωδείου	446
		Γενν. Αριστοφάνη, Λυσία	445
443	Αποικισμός Θουρίων		
440	Αποστασία Σάμου	Σοφοκλή «Αντιγόνη»	442
		Γενν. Ανδοκίδη	440
		Ευριπίδη «Αλκηστις»	438
		Το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς (Φειδίας)	
		Εγκαίνια του Παρθενώνα	
		Έναρξη κατασκευής των Προπυλαίων της Ακρόπολης (Μνησικλής)	437
433	Ανάμειξη των Αθηναίων στη διαμάχη Κορινθίων – Κερκυραίων υπέρ των Κερκυραίων	Γενν. Ισοκράτη	436
432	Επέμβαση των Κορινθίων στην Ποτείδαια		
	Πολιορκία της Ποτείδαιας από τους Αθηναίους – Το Μεγαρικό ψήφισμα		

ΕΤΟΣ π.Χ.	ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ	ΕΤΟΣ π.Χ.
431	Επίθεση Θηβαίων κατά Πλαταιών (Άνοιξη) Έναρξη Πελοποννησιακού πολέμου Αρχιδάμειος Πόλεμος (431-421)	Ευριπίδη «Μήδεια» Ο Θουκυδίδης αρχίζει τη συγγραφή του	431
430	Λοιμός στην Αθήνα	γέν. Ξενοφώντος	430
429	Θάνατος του Περικλή – Πολιορκία των Πλαταιών από τους Λακεδαιμονίους		
428	Αποστασία της Λέσβου – Έναρξη εμφυλίου πολέμου στην Κέρκυρα (-425).	Ευριπίδη «Ιππόλυτος»	428
427	Παράδοση των Μυτιληναίων – Παράδοση των Πλαταιέων – Σφαγές στην Κέρκυρα	γέν. Πλάτωνος	427
425	Κατάληψη της Πύλου από τους Αθηναίους	Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος» 430/425; Ευριπίδη «Ικέτιδες» «Εκάβη» 425./420; Αριστοφάνη «Αχαρνείς»	425
424	Μεταφορά του πολέμου στη Χαλκιδική		
422	Θάνατος Κλέωνος – Βρασίδα		
421	Ειρήνη του Νικία	Αριστοφάνη «Ειρήνη» Κτίζεται το Ερέχθειο (421-406) Η ιπποκρατική συγγραφή «Περί ιερής νούσου» Καθέρωση της λατρείας του Ασκληπιού	421 420
416	Εκστρατεία των Αθηναίων εναντίον της Μήλου Παράδοση των Μηλίων		
415	Εκστρατεία των Αθηναίων εναντίον της Σικελίας	Ευριπίδη «Τρωάδες»	415
414	Επέμβαση της Σπάρτης στη Σικελία	Αριστοφάνη «Όρνιθες»	414
413	Κατάληψη και οχύρωση της Δεκέλειας της Αττικής από τους Σπαρτιάτες Ήττα των Αθηναίων στη Σικελία Δεκελεικός – Ιωνικός πόλεμος (413-404)	Ευριπίδη «Ιφιγένεια εν Ταύροις»	413
412	Αποστασία των συμμάχων της Αθήνας Συμμαχία της Περσίας με τη Σπάρτη	Ευριπίδη «Ελένη» Διογένης ο Κυνικός (Σινωπείς) (412-323)	412
411	Κατάλυση της Δημοκρατίας στην Αθήνα Το καθεστώς των 400 Το καθεστώς των 5000	Ευριπίδη «Φοίνισσες» Αριστοφάνη «Λυσισστράτη» Εισάγονται οι λατρείες της Κυβέλης, της Βένδης και του Λέων η	411
410	Αποκατάσταση της Δημοκρατίας	Σοφοκλή «Φιλοκτήτης»	409
408	Επιστροφή του Αλκιβιάδη στην Αθήνα		
407	Συνεννόηση και φιλία Λυσάνδρου – Κύρου	Θάνατος Ευριπίδη και Σοφοκλή	
406	Ναυμαχία των Αργινουσών Νίκη Αθηναίων – Καταδίκη Αθηναίων στρατηγών		
405	Ήττα των Αθηναίων στους Αιγός ποταμούς Πολιορκία των Αθηνών	Αριστοφάνη «Βάτραχοι»	405
404	Συνθηκολόγηση Αθηνών (Άνοιξη) Εγκατάσταση των Τριάκοντα τυράννων (Σεπτέμβριος)		
403	Εισβολή του Θρασύβουλου στην Αττική (Ιανουάριος) Ήττα των Τριάκοντα τυράννων (Μάιος) Αποκατάσταση της Δημοκρατίας (Σεπτέμβριος)	Λυσία «κατά Ερατοσθένους»	403
401	Ο Κύρος εκστρατεύει εναντίον του Αρταξέρξη. «Κύρου Ανάβασις». «Κάθοδος των μυρίων»	Ο Ξενοφών στις Σάρδεις. Ακολουθεί τον Κύρο με τους «Μυρίους»	401

ΕΤΟΣ π.Χ.	ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ	ΕΤΟΣ π.Χ.
399	Επιστροφή των Μυρίων στα Μικρασιατικά παράλια. Ο Αγησίλαος αναγορεύεται βασιλιάς	Θάνατος Σωκράτη και Θουκυδίδη	399
397	Ο Αθηναίος στρατηγός Κόνων στην υπηρεσία του Αρταξέρξη	Πλάτωνος «Απολογία Σωκράτους»	397
396	Εκστρατεία του Αγησιλάου στην Μικρά Ασία – Περσική προπαγάνδα και οικονομική εκστρατεία εναντίον της Σπάρτης στην Ελλάδα		
395	Κορινθιακός πόλεμος (395-386) Αθηναίοι, Κορίνθιοι, Μεγαρείς, Βοιωτοί εναντίον της Σπάρτης		
394	Ανάκληση του Αγησιλάου – Νίκη του Αγησιλάου στην Κορώνεια	Ο Ξενοφών στο πλευρό του Αγησιλάου Ανάγλυφη στήλη του Δεξίλεω	394
393	Επιστροφή του Κόνωνος στην Αθήνα – Ανοικοδόμηση των τειχών		
392	Η Σπάρτη προσεγγίζει την Περσία	Αριστοφάνη «Εκκλησιάζουσαι» Ίδρυση ρητορικής σχολής από τον Ισοκράτη	392
		Πρώτο ταξίδι του Πλάτωνος στην Κάτω Ιταλία και Σικελία γέν. Αισχίνη, Υπερείδη	390
		Αριστοφάνη «Πλούτος», Λυσία «Ολυμπιακός» Επιστροφή του Πλάτωνος από την Κάτω Ιταλία	388
		και Σικελία – Ίδρυση της Ακαδημίας Ο διάλογος «Γοργίας»	387
386	Βασίλειος / Ανταλκίδειος Ειρήνη	Δημοσθένης 385/4-322 Αριστοτέλης 385-322	385
382	Κατάληψη της Καδμείας (της Θήβας) από τους Σπαρτιάτες	Ισοκράτη «Παν/γυρικός»	380
377	Ίδρυση της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας	Πλάτωνος «Πολιτεία» (;)	376
371	Νίκη των Θηβαίων επί των Σπαρτιατών στα Λεύκτρα		
370	Πρώτη εισβολή των Θηβαίων στη Λακωνία	Ισοκράτη Επιστολή προς Διονύσιον	367
367	Πρώτη μνεία της Αιτωλικής Συμπολιτείας	Δεύτερο ταξίδι του Πλάτωνος στη Σικελία	
362	Δεύτερη εισβολή των Θηβαίων στη Λακωνία Ο Αγησίλαος πρωτοστατεί στην άμυνα της «ατείχιστης Σπάρτης» Μάχη της Μαντίνειας	Τρίτο ταξίδι του Πλάτωνος στη Σικελία	362
361	Εκστρατεία του Αγησιλάου στην Αίγυπτο		
359	Θάνατος του Αγησιλάου Άνοδος του Φιλίππου Β' στο θρόνο της Μακεδονίας		
357	Πρώτες προστριβές Αθηναίων – Φιλίππου Β' Διάσπαση Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας	Ισοκράτη, Περί Ειρήνης (λίγο μετά) θάνατος του Ξενοφώντος	355
356	Γέννηση Μ. Αλεξάνδρου		

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ, ΒΙΒΛΙΟ 2ο

ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Η πρώτη φράση του κειμένου («*Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον*») παραπέμπει τον αναγνώστη στο τέλος του ογδόου βιβλίου του Θουκυδίδη. Στα επτά[1] βιβλία των *Ελληνικών* εξιστορούνται τα γεγονότα της περιόδου 411 έως 362 π.Χ. Η ιστορική αφήγηση έχει οργανωθεί σε τρεις μεγάλες ενότητες[2].

Α΄ Η πρώτη ενότητα (1.1.1-2.3.10) περιλαμβάνει τα γεγονότα της τελευταίας περιόδου του Πελοποννησιακού πολέμου από το 411 π.Χ., όπου διακόπτεται η αφήγηση του Θουκυδίδη ως τον τερματισμό του πολέμου, 404 π.Χ., με την ήττα και την παράδοση της Αθήνας.

Β΄ Η δεύτερη (2.3.11-5.1.36) εξιστορεί την κατάληψη της εξουσίας στην Αθήνα από τους Τριάκοντα τυράννους, την αποκατάσταση της δημοκρατίας, τις σχέσεις της Σπάρτης με τους Πέρσες, τις συνεχείς μετακινήσεις των ελληνικών πόλεων σε διάφορες συμμαχίες και συγκρούσεις ως την αποδοχή της «ειρήνης του βασιλέως» (ή της «Ανταλκιδείου ειρήνης»), 386 π.Χ., με την οποία οι Ελληνικές πόλεις αναγκάστηκαν να αναγνωρίσουν α) την επικυριαρχία του βασιλιά της Περσίας στις μικρασιατικές πόλεις και στα νησιά και β) στην Σπάρτη, το δικαίωμα να επιβλέπει την τήρηση των όρων της συνθήκης.

Γ΄ Η τρίτη ενότητα (5.2.37-7.4.27) προβάλλει, μέσα από πολλές άλλες ιστορικές εξελίξεις, τη βαθμιαία άνοδο της δύναμης της Θήβας, την κατάληψη της ακρόπολης της Θήβας από τους Σπαρτιάτες (382 π.Χ.), τις συγκρούσεις Θηβαίων-Σπαρτιατών ως τη μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.), σταθμό στην Θηβαϊκή ηγεμονία. Οι συνεχείς συγκρούσεις και ανακατατάξεις λήγουν με τη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.), στην οποία συγκρούστηκαν όλες οι σημαντικές ελληνικές πόλεις και το αποτέλεσμα ήταν αμφίρροπο. Η αξιολόγηση της σημασίας αυτής της μάχης αποτυπώνεται στην προτελευταία φράση του έβδομου βιβλίου: «*ἀκρισία καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ἢ πρόσθεν ἐν Ἑλλάδι*».

ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ: Σε επτά κεφάλαια ο Ξενοφών καταγράφει

1. Ο χωρισμός σε επτά βιβλία είναι μεταγενέστερος.
2. Οι μελετητές του Ξενοφώντος υποστηρίζουν τη «στρωματική σύνθεση» των *Ελληνικών*, δηλαδή ότι το έργο γράφτηκε σε διαφορετικές περιόδους της ζωής του συγγραφέα.

τις συγκρούσεις των Αθηναίων και των Σπαρτιατών στον Ελλήσποντο και το Ανατολικό Αιγαίο ως τη νίκη του αθηναϊκού στόλους στις Αργιννούσες (406 π.Χ.) και τη δίκη των Αθηναίων στρατηγών. (Βλ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ, Πελοποννησιακός Πόλεμος, γ' ο πόλεμος στο Ανατολικό Αιγαίο).

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Σε τέσσερα κεφάλαια εξιστορούνται: οι δυσκολίες του εκστρατευτικού σώματος των Σπαρτιατών στη Χίο και η ανάληψη της ηγεσίας του σπαρτιατικού στόλου, για δεύτερη φορά, από το Λύσανδρο. Οι νέοι σύμμαχοι των Σπαρτιατών, δηλαδή οι πόλεις και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου που είχαν αποστατήσει από την εξασθενημένη Αθήνα, δείχνουν εμπιστοσύνη στο Λύσανδρο. Οι διαπραγματεύσεις του με τον Κύρο, Πέρση σατράπη της περιοχής, εξασφαλίζουν περσική οικονομική βοήθεια προς τη Σπάρτη και το πολεμικό της πρόγραμμα. Η βάση του σπαρτιατικού στόλου για τις εξορμήσεις του ήταν η Έφεσος, του αθηναϊκού η Σάμος, ο μόνος πιστός σύμμαχος των Αθηναίων. Στα επόμενα κεφάλαια (2.1.16-2.4.43) περιγράφεται η καταστροφή του αθηναϊκού στόλου στους Αιγός ποταμούς (405 π.Χ.), η πολιορκία και η παράδοση της Αθήνας (404 π.Χ.), η κατάληψη της εξουσίας από τους Τριάκοντα, τα εγκλήματά τους και η αποκατάσταση της δημοκρατίας.

Τα κεφάλαια του 2ου Βιβλίου των *Ελληνικών* που ακολουθούν παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον:

α) **φιλολογικό**· ένας ικανός ιστορικός περιγράφει με σαφήνεια και ζωντάνια γεγονότα και πρόσωπα μιας ταραγμένης περιόδου.

β) **ιστορικό**· ποιοι παράγοντες οδήγησαν σε διάλυση την ισχυρότερη ναυτική, οικονομική και στρατιωτική δύναμη της κλασικής εποχής και σε κατάλυση τη δημοκρατία.

γ) **πολιτικό**· σε ποιες απάνθρωπες ακρότητες μπορεί να φτάσει ένα καθεστώς βίας και αυθαιρεσίας. Πόσο υπεύθυνοι για την κατάσταση είναι οι πολίτες εκείνοι που νομίζουν ότι οι αδικίες εις βάρος των συμπολιτών τους δεν «αγγίζουν» τους ίδιους. Ποια είναι η ανωτερότητα της δημοκρατίας, παρόλες τις πιθανές αδυναμίες της σε σύγκριση με τα τυραννικά καθεστώτα.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 1. §1-15

Περίληψη

Στο πρώτο βιβλίο των Ελληνικών ο Ξενοφών καταγράφει τα γεγονότα της τελευταίας περιόδου του Πελοποννησιακού πολέμου από το 411 ως το 406 π.Χ. (ναυμαχία στις Αργινούσες και νίκη του αθηναϊκού στόλου).

Το δεύτερο βιβλίο των Ελληνικών, που περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια, αρχίζει με τις δυσκολίες συντήρησης του εκστρατευτικού σώματος των Σπαρτιατών στη Χίο (405 π.Χ.) και την ανάληψη της ηγεσίας του σπαρτιατικού στόλου, για δεύτερη φορά, από τον Λύσανδρο. Οι νέοι σύμμαχοι των Λακεδαιμονίων δείχνουν εμπιστοσύνη στον Λύσανδρο, και οι διαπραγματεύσεις του με τον Κύρο εξασφαλίζουν την παροχή οικονομικής βοήθειας προς τη Σπάρτη και το πολεμικό της πρόγραμμα. Η βάση του σπαρτιατικού στόλου για τις εξορμήσεις του ήταν η Έφεσος, του αθηναϊκού η Σάμος.

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 1. §16-32

Κείμενο

Οι στόλοι των αντιπάλων εισπλέουν στον Ελλήσποντο

16 Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐκ τῆς Σάμου ὁρμώμενοι τὴν βασιλέως κακῶς ἐποίουν, καὶ ἐπὶ τὴν Χίον καὶ τὴν Ἔφεσον ἐπέπλεον, καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς ναυμαχίαν, καὶ στρατηγοὺς πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι προσείλοντο Μένανδρον, Τυδέα, Κηφι-
17 σόδοτον. Λύσανδρος δ' ἐκ τῆς Ῥόδου παρὰ τὴν Ἰωνίαν ἐκπλεῖ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον πρός τε τῶν πλοίων τὸν ἔκπλουν καὶ ἐπὶ τὰς ἀφεστηκυίας αὐτῶν πόλεις. Ἀνήγοντο δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τῆς Χίου πελάγιοι· ἡ γὰρ Ἀσία πο-
18 λεμία αὐτοῖς ἦν. Λύσανδρος δ' ἐξ Ἀβύδου παρέπλει εἰς Λάμψακον σύμμαχον οὖσαν Ἀθηναίων· καὶ οἱ Ἀβυδηνοὶ καὶ οἱ ἄλλοι παρῆσαν πεζῇ· ἡγεῖτο δὲ Θώραξ Λακεδαιμό-
19 νιος. Προσβαλόντες δὲ τῇ πόλει αἱροῦσι κατὰ κράτος, καὶ διήρπασαν οἱ στρατιῶται οὖσαν πλουσίαν καὶ οἴνου καὶ σί-

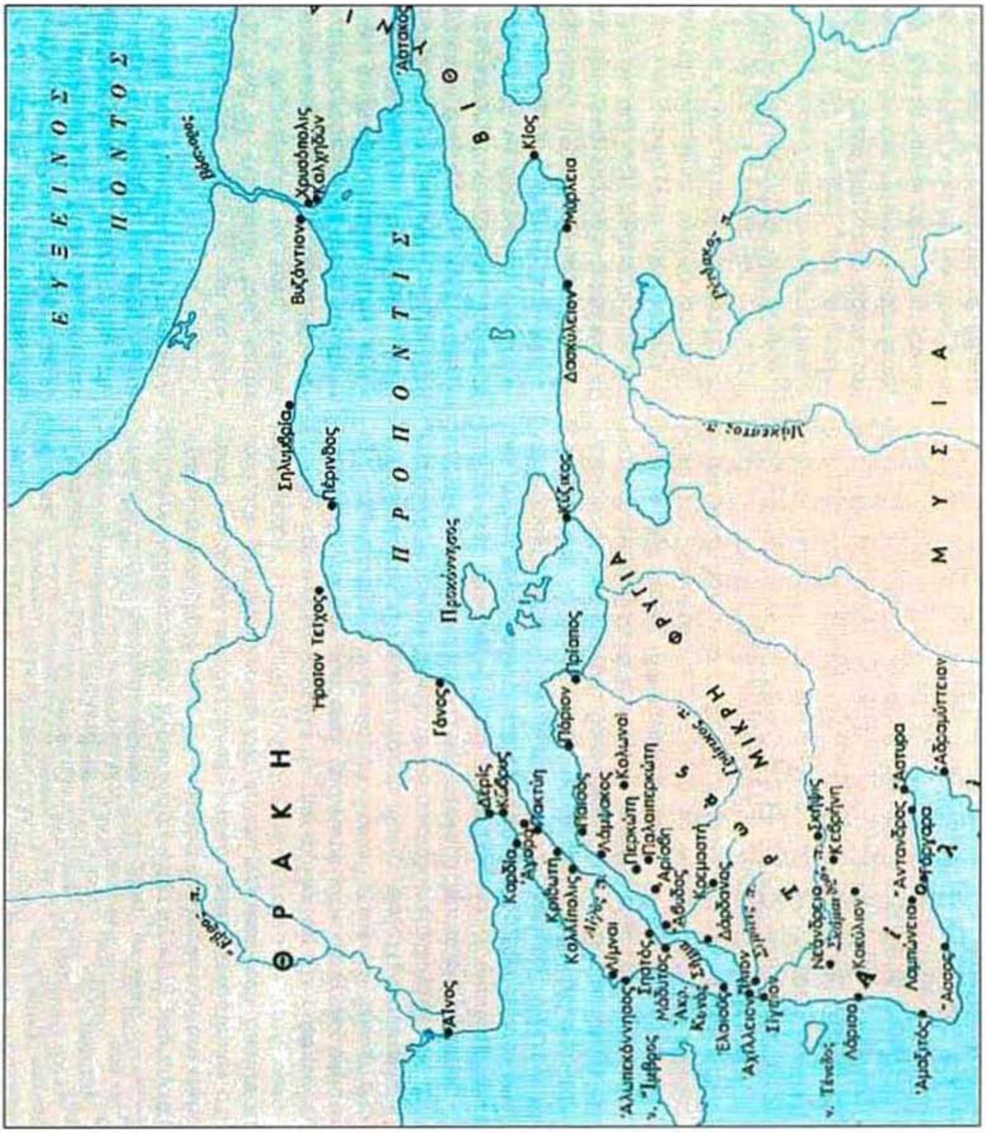

Ο ΧΩΡΟΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
411-404 π.Χ.
ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΠΟΝΤΙΣ

του καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων πλήρη· τὰ δὲ ἐλεύθερα σώματα πάντα ἀφῆκε Λύσανδρος.

20 Οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες ὡρμίσαντο τῆς Χερρονήσου ἐν Ἐλαιοῦντι ναυσὶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. Ἐνταῦθα δὴ ἀριστοποιουμένοις αὐτοῖς ἀγγέλλεται τὰ περὶ
21 Λάμψακον, καὶ εὐθὺς ἀνήχθησαν εἰς Σηστόν. Ἐκεῖθεν δ' εὐθὺς ἐπισιτισάμενοι ἔπλευσαν εἰς Αἰγὸς ποταμοὺς ἀντίον τῆς Λαμψάκου· διεῖχε δὲ ὁ Ἑλλήσποντος ταύτῃ σταδίους ὡς πεντακαίδεκα. Ἐνταῦθα δὴ ἐδειπνοποιοῦντο.

22 Λύσανδρος δὲ τῇ ἐπιούσῃ νυκτί, ἐπεὶ ὄρθρος ἦν, ἐσήμανεν εἰς τὰς ναῦς ἀριστοποιησαμένους εἰσβαίνειν, πάντα δὲ παρασκευασάμενος ὡς εἰς ναυμαχίαν καὶ τὰ παραβλήματα παραβάλλων, προεῖπεν ὡς μηδεὶς κινήσοιτο ἐκ τῆς τάξεως
23 μηδὲ ἀνάξοιτο. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι ἐπὶ τῷ λιμένι παρετάξαντο ἐν μετώπῳ ὡς εἰς ναυμαχίαν. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀντανήγαγε Λύσανδρος, καὶ τῆς ἡμέρας ὀψὲ ἦν,
24 ἀπέπλευσαν πάλιν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. Λύσανδρος δὲ τὰς ταχίστας τῶν νεῶν ἐκέλευσεν ἕπεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπειδὰν δὲ ἐκβῶσι, κατιδόντας ὅ τι ποιοῦσιν ἀποπλεῖν καὶ αὐτῷ ἐξαγγεῖλαι. Καὶ οὐ πρότερον ἐξεβίβασεν ἐκ τῶν νεῶν πρὶν αὗται ἧκον. Ταῦτά δ' ἐποίει τέτταρας ἡμέρας· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανήγοντο.

Κατάληψη θέσεων

25 Ἀλκιβιάδης δὲ κατιδὼν ἐκ τῶν τειχῶν τοὺς μὲν Ἀθηναίους ἐν αἰγιαλῷ ὁρμοῦντας καὶ πρὸς οὐδεμιᾷ πόλει, τὰ δ' ἐπιτήδεια ἐκ Σηστοῦ μετιόντας πεντεκαίδεκα σταδίους ἀπὸ τῶν νεῶν, τοὺς δὲ πολεμίους ἐν λιμένι καὶ πρὸς πόλει ἔχοντας πάντα, οὐκ ἐν καλῷ ἔφη αὐτοὺς ὁρμεῖν, ἀλλὰ μεθορμίσαι εἰς Σηστὸν παρῄνει πρός τε λιμένα καὶ πρὸς πόλιν· οὗ
26 ὄντες ναυμαχήσετε, ἔφη, ὅταν βούλησθε. Οἱ δὲ στρατηγοί, μάλιστα δὲ Τυδεὺς καὶ Μένανδρος, ἀπιέναι αὐτὸν ἐκέλευσαν· αὐτοὶ γὰρ νῦν στρατηγεῖν, οὐκ ἐκεῖνον. Καὶ ὁ μὲν ᾤχετο.

Η ολιγωρία των Αθηναίων

27 Λύσανδρος δ', ἐπεὶ ἦν ἡμέρα πέμπτη ἐπιπλέουσι τοῖς Ἀθηναίοις, εἶπε τοῖς παρ' αὐτοῦ ἑπομένοις, ἐπὰν κατίδωσιν αὐτοὺς ἐκβεβηκότας καὶ ἐσκεδασμένους κατὰ τὴν Χερρόνησον (ὅπερ ἐποίουν πολὺ μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν, τά τε

Το στρατήγημα του Λύσανδρου

σιτία πόρρωθεν ὠνούμενοι καὶ καταφρονοῦντες δὴ τοῦ Λυσάνδρου, ὅτι οὐκ ἀντανῆγεν), ἀποπλέοντας τοὔμπαλιν παρ' αὐτὸν ἆραι ἀσπίδα κατὰ μέσον τὸν πλοῦν. Οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν ὡς ἐκέλευσε.

Η συντριπτική ήττα των Αθηναίων

28 Λύσανδρος δ' εὐθὺς ἐσήμανε τὴν ταχίστην πλεῖν, συμπαρῄει δὲ καὶ Θώραξ τὸ πεζὸν ἔχων. Κόνων δὲ ἰδὼν τὸν ἐπίπλουν, ἐσήμανεν εἰς τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος. Διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίκροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόκροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί· ἡ δὲ Κόνωνος καὶ ἄλλαι περὶ αὐτὸν ἑπτὰ πλήρεις ἀνήχθησαν ἁθρόαι καὶ ἡ Πάραλος, τὰς δ' ἄλλας πάσας Λύσανδρος ἔλαβε πρὸς τῇ γῇ. Τοὺς δὲ πλείστους ἄνδρας ἐν τῇ γῇ συνέλεξεν· οἱ δὲ
29 καὶ ἔφυγον εἰς τὰ τειχύδρια. Κόνων δὲ ταῖς ἐννέα ναυσὶ φεύγων, ἐπεὶ ἔγνω τῶν Ἀθηναίων τὰ πράγματα διεφθαρμένα, κατασχὼν ἐπὶ τὴν Ἀβαρνίδα τὴν Λαμψάκου ἄκραν ἔλαβεν αὐτόθεν τὰ μεγάλα τῶν Λυσάνδρου νεῶν ἱστία, καὶ αὐτὸς μὲν ὀκτὼ ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ' Εὐαγόραν εἰς Κύπρον, ἡ δὲ Πάραλος εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀπαγγελοῦσα τὰ γεγονότα.

Η δίκη και η εκτέλεση των αιχμαλώτων

30 Λύσανδρος δὲ τάς τε ναῦς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τἆλλα πάντα εἰς Λάμψακον ἀπήγαγεν, ἔλαβε δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν ἄλλους τε καὶ Φιλοκλέα καὶ Ἀδείμαντον. Ἡι δ' ἡμέρᾳ ταῦτα κατειργάσατο, ἔπεμψε Θεόπομπον τὸν Μιλήσιον λῃστὴν εἰς Λακεδαίμονα, ἀπαγγελοῦντα τὰ γεγονότα,
31 ὃς ἀφικόμενος τριταῖος ἀπήγγειλε. Μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρος ἁθροίσας τοὺς συμμάχους ἐκέλευσε βουλεύεσθαι περὶ τῶν αἰχμαλώτων. Ἐνταῦθα δὴ κατηγορίαι ἐγίγνοντο πολλαὶ τῶν Ἀθηναίων, ἅ τε ἤδη παρενενομήκεσαν καὶ ἃ ἐψηφισμένοι ἦσαν ποιεῖν, εἰ κρατήσειαν τῇ ναυμαχίᾳ, τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀποκόπτειν τῶν ζωγρηθέντων πάντων, καὶ ὅτι λαβόντες δύο τριήρεις, Κορινθίαν καὶ Ἀνδρίαν, τοὺς ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πάντας κατακρημνίσειαν. Φιλοκλῆς δ' ἦν στρατηγὸς
32 τῶν Ἀθηναίων, ὃς τούτους διέφθειρεν. Ἐλέγετο δὲ καὶ ἄλλα πολλά, καὶ ἔδοξεν ἀποκτεῖναι τῶν αἰχμαλώτων ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πλὴν Ἀδειμάντου, ὅτι μόνος ἐπελάβετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν χειρῶν ψηφίσμα-

τος· ᾐτιάθη μέντοι ὑπό τινων προδοῦναι τὰς ναῦς. Λύσανδρος δὲ Φιλοκλέα πρῶτον ἐρωτήσας, ὃς τοὺς Ἀνδρίους καὶ Κορινθίους κατεκρήμνισε, τί εἴη ἄξιος παθεῖν ἀρξάμενος εἰς Ἕλληνας παρανομεῖν, ἀπέσφαξεν.

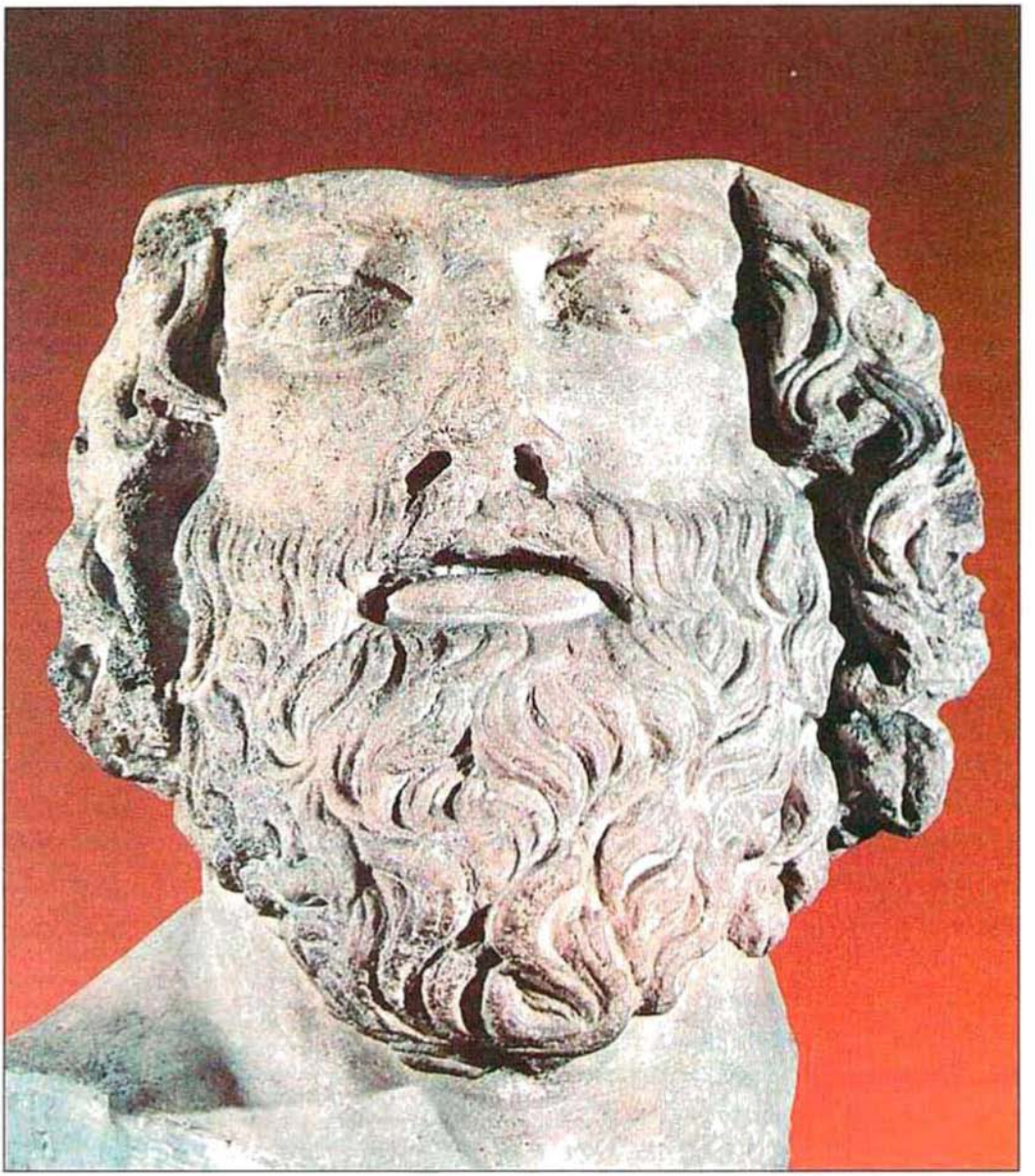

Ο Λύσανδρος (Εκδοτική Αθηνών)

Γλωσσικά σχόλια

ὁρμῶμαι+ἐκ+γεν.	εξορμώ από..., έχω ως ορμητήριο (ορμή·
ὁρμῶ (-άω)	βίαιη, σφοδρή κίνηση)
τὴν βασιλέως (γῆν) κακῶς ἐποίουν	λεηλατούσαν τη χώρα του βασιλιά (της Περσίας)
προσείλοντο· προσαιροῦμαί τινα	εκλέγω επιπλέον, (επίσης), κάποιον
ἀνάγομαι	βγαίνω από το λιμάνι στην ανοιχτή θάλασσα
ἀφέστηκα - ἀφίσταμαι	αποστατώ
αἱρῶ κατὰ κράτος	κυριεύω με έφοδο
ἐπιτήδεια	εφόδια
τὰ ἐλεύθερα σώματα	οι ελεύθεροι, οι πολίτες
κατὰ πόδας	από κοντά
ὁρμίζομαι	αγκυροβολώ (ὅρμος· μικρός κόλπος, αγκυροβόλι)
ἀριστοποιοῦμαι	τρώω, (προ)γευματίζω - η λ. **ἄριστον** στα κείμενα του Ομήρου και του Αισχύλου σημαίνει πρωινό, πρόγευμα. Στην ιωνική και στην αττική πεζογραφία, μεσημεριανό γεύμα.
ἐπισιτίζομαι	εφοδιάζομαι με τρόφιμα
ἀντίον	απέναντι
διέχω	έχω πλάτος
ταύτῃ	εκεί
στάδιον, τό	(πληθ. στάδιοι, οι, στάδια, τα) μέτρο μήκους, 185μ.
ἡ ἐπιοῦσα (ἔπειμι)	η επομένη
σημαίνω + απαρ.	δίνω σήμα να...
παραβλήματα παραβάλλω	τοποθετώ στα πλάγια του πλοίου παραπετάσματα (από παλιά δέρματα ή από χοντρά υφάσματα), για να προστατευθούν οι ναύτες από τα εχθρικά βέλη
προεῖπεν· προαγορεύω	προειδοποιώ
τάξις	παράταξη
ἀνίσχω	σηκώνω ψηλά - **ὁ ἥλιος ἀνίσχει**· ανατέλλει
ἀντανάγω	βγάζω κι εγώ τα πλοία από το λιμάνι, για να αντιμετωπίσω τους αντιπάλους
ὀψὲ	αργά, βράδυ

ἕπομαί τινι	ακολουθώ κάποιον
ἐπειδὰν ἐκβῶσι	δηλ. **οι Αθηναίοι**
ἐξαγγεῖλαι αὐτῷ	να ανακοινώσουν σ' αυτόν, δηλ. στον Λύσανδρο
πρὶν αὗται ἧκον	παρά μόνο αφού ήρθαν αυτές (δηλ. οι τριήρεις που είχε στείλει για να κατασκοπεύουν)
αἰγιαλός	ανοιχτή, αμμώδης παραλία (γιαλός)
ὁρμῶ (-έω) (<ὅρμος)	αράζω, αγκυροβολώ
μεθορμίζω (<ὅρμος)	μετακινούμαι σε άλλο αγκυροβόλι
μετιόντας· μέτειμι (μετέρχομαι)	αναζητώ, ψάχνω να βρω
ἀπιέναι· ἄπειμι	απέρχομαι, φεύγω
ᾤχετο· οἴχομαι	σηκώνομαι και φεύγω
οἱ ἑπόμενοι (τοῖς Ἀθηναίοις) παρ' αὐτοῦ	αυτοί που ακολουθούσαν, που κατασκόπευαν (τους Αθηναίους) κατά διαταγή του
ἐσκεδασμένους· σκεδάννυμαι	διασκορπίζομαι
πόρρωθεν	από μακριά
ὠνοῦμαι (-έομαι)	ψωνίζω, αγοράζω
ἀποπλέοντας	(υποκ.) **τοὺς ἑπομένους τοῖς Ἀθηναίοις:** τους κατασκόπους· **ἀποπλέοντας τοὔμπαλιν παρ' αὐτόν:** επιστρέφοντας με τα πλοία προς αυτόν
αἴρω ἀσπίδα	(ναυτικό σήμα) σηκώνω ψηλά μια ασπίδα
κατὰ μέσον τὸν πλοῦν	στο μέσο της απόστασης, της διαδρομής
συμπαρῇει· συμπάρειμι	συμπορεύομαι, πηγαίνω μαζί
βοηθῶ κατὰ κράτος εἰς τὰς ναῦς	τρέχω αμέσως στα πλοία
ὁ ἐπίπλους	η επιθετική κίνηση του στόλου των αντιπάλων
μονόκροτοι, δίκροτοι, πλήρεις (νῆες)	μέσα στη σύγχυση που επικράτησε από την επίθεση των Σπαρτιατών άλλες από τις αθηναϊκές τριήρεις βρέθηκαν με μια σειρά κωπηλάτες (μονόκροτοι), άλλες με δυο σειρές (δίκροτοι), άλλες τελείως άδειες (κεναί) και μόνο οκτώ με τα πληρώματά τους στη θέση τους (πλήρεις).
πρὸς τῇ γῇ	στην ακτή
συνέλεξεν· συλλέγω	συγκεντρώνω, «πιάνω» - ειρωνική χρήση του ρήματος, αφού ο Λύσανδρος έπιασε (σαν ψάρια) τους ναύτες στη στεριά
τειχύδριον	μικρό οχυρό - υποκοριστικό της λ. τείχος
διαφθείρονται τὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων	καταστρέφονται οι Αθηναίοι

κατέχω (αμτβ.)	(ως ναυτικός όρος) προσορμίζομαι
ἡ ἄκρα τῆς Λαμψάκου	το ακρωτήριο
ᾗ δ' ἡμέρα	την ημέρα κατά την οποία, την ίδια μέρα που...
τριταῖος ἀφικόμενος	αφού έφτασε μετά από τρεις μέρες
οἱ σύμμαχοι βουλεύονται	οι σύμμαχοι ανταλλάσσουν απόψεις και αποφασίζουν
ἅ τε ἤδη παρανενομήκεσαν	(αναφ. αιτιολ. πρότ.) και για εκείνα τα εγκλήματα πολέμου που είχαν ήδη διαπράξει
ζωγροῦμαι	συλλαμβάνομαι ζωντανός
κρατῶ τῇ ναυμαχίᾳ	νικώ (τον αντίπαλο) στη ναυμαχία
ἐπιλαμβάνομαι + γεν.	είμαι αντίθετος σε κάτι
ἀποτομὴ τῶν χειρῶν	αποκοπή, κόψιμο των χεριών
αἰτιῶμαί τινα	κατηγορώ κάποιον
αἰτιῶμαι ὑπό τινος	κατηγορούμαι από κάποιον

Ερμηνευτικά σχόλια

§16-32 Στο απόσπασμα αυτό ο Ξενοφών αφηγείται ένα σημαντικό γεγονός: την καταστροφή του αθηναϊκού στόλου στους **Αἰγὸς ποταμούς** του Ελλησπόντου που σφράγισε το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου. Προσδιορίζει με σαφήνεια τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε η καταστροφή. Ο αναγνώστης πρέπει να έχει εποπτεία του χώρου και του χρόνου αλλά και των αιτίων, που προκάλεσαν το γεγονός. Σ' αυτό βοηθούν 1) οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί, κυρίως εμπρόθετοι, 2) το αναπτυγμένο σύστημα των δευτερευουσών προτάσεων και των μετοχών, 3) το λεξιλόγιο. Η αφήγηση μοιράζεται ανάμεσα στους δύο πρωταγωνιστές, τους Αθηναίους και τους Λακεδαιμονίους. Κυρίαρχη προσωπικότητα είναι ο Λύσανδρος.

Όλο το κείμενο δένεται με τον σύνδεσμο **δὲ** (χρήση **μεταβατική** όχι **αντιθετική**), ο οποίος σε κάθε περίπτωση παρουσιάζει ένα νέο βήμα στη συνέχεια του λόγου.

§16 τὴν βασιλέως κακῶς ἐποίουν Πρβλ. 18 «ἡ γὰρ Ἀσία πολεμία αὐτοῖς ἦν»· η περσική πολιτική, με τον σατράπη κυρίως της Λυδίας Κύρο, βοηθούσε σταθερά πλέον τους Σπαρτιάτες εναντίον των Αθηναίων.

§17 πρὸς τὸν ἔκπλουν τῶν πλοίων Για να μη βγαίνουν από τον Ελλήσποντο εμπορικά πλοία που μετέφεραν σιτηρά στην πολιορκημένη Αθήνα.

Χαρακτηριστικό δείγμα της χρήσης των εμπρόθετων προσδιορισμών: οι κινήσεις του Λυσάνδρου προσδιορίζονται ως προς την αφετηρία, την πορεία, την κατεύθυνση και τους σκοπούς σε μία πρόταση τριών περίπου γραμμών.

§19 καὶ διήρπασαν οἱ στρατιῶται... καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων πλήρη Πρβλ. 20 «Ἐνταῦθα (δηλ. ἐν Ἐλαιοῦντι), ἀριστοποιουμένοις», 21 «ἐκεῖθεν (δηλ. ἐκ Σηστοῦ) ἐπισιτισάμενοι... ἐνταῦθα, (δηλ. ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς) ἐδειπνοποιοῦντο», 25 «τὰ ἐπιτήδεια ἐκ Σηστοῦ μετιόντας». Τα εκστρατευτικά σώματα, κατά την αρχαιότητα, δεν είχαν «σώμα εφοδιασμού». Έπρεπε να εξασφαλίσουν τη συντήρησή τους ή με αρπαγή και λεηλασία, όπως έκαναν οι Λακεδαιμόνιοι στη Λάμψακο ή αγοράζοντας ο κάθε στρατιώτης τα τρόφιμά του από την τοπική αγορά, όπως έκαναν οι Αθηναίοι στη βόρεια ακτή του Ελλησπόντου. Ο τρόπος επισιτισμού των αντιπάλων ήταν καθοριστικός για τις εξελίξεις.

§16-20 Οι αρχικές κινήσεις των αντιπάλων (16-18) δίνονται κυρίως σε χρόνο παρατατικό· παίρνουν έτσι εύρος, διάρκεια. Όταν όμως οι δύο στόλοι πλησιάζουν (20 κεξ.) η αφήγηση γίνεται σε αόριστο· οι αντίπαλοι επισπεύδουν τη σύγκρουσή τους. Η κατάληψη της Λαμψάκου (19) δίνεται με ζωηρότητα σε **ιστορικό ενεστώτα** («αἱροῦσι κατὰ κράτος»).

§25 Σ' αυτή την παράγραφο φαίνεται χαρακτηριστικά πόσο βοηθούν οι μετοχές για να δοθεί –πέρα από τη σαφήνεια– και το βάθος των ενεργειών: ο Ξενοφών οργανώνει τον λόγο του έτσι ώστε να έχει τη μεγαλύτερη δυνατή σαφήνεια και συντομία. Τα δεδομένα στα οποία στηρίζει ο Αλκιβιάδης τις απόψεις του και τις συμβουλές του (**οὐκ ἐν καλῷ ἔφη..., παρήνει, ἔφη**) δηλώνονται με μετοχές: **κατιδών... ὁρμοῦντας... μετιόντας... ἔχοντας**). Η απεγνωσμένη προσπάθειά του να πείσει τους Αθηναίους στρατηγούς να αλλάξουν λιμάνι δηλώνεται και με τη χρήση του Παρατατικού (**παρήνει**) και κυρίως με την ξαφνική χρησιμοποίηση του ζωντανού ευθέος λόγου (**οὔ ὄντες ναυμαχήσετε, ἔφη, ὅταν βούλησθε**), στον οποίο περικλείεται και το βασικό του επιχείρημα.

Ἀλκιβιάδης κατιδὼν ἐκ τῶν τειχῶν Ο Αλκιβιάδης, μετά την καθαίρεση και την αυτοεξορία του, είχε εγκατασταθεί σε ιδιόκτητο πύργο, κοντά στη Σηστό.

§29 ἡ Πάραλος (ναῦς) Το ένα από τα δύο ταχύπλοα, ιερά πλοία των Αθηναίων (το άλλο ήταν η Σαλαμινία) που χρησιμοποιούσαν για διπλωματικές και άλλες (όχι πολεμικές) αποστολές.

Εὐαγόρας Ο σημαντικότερος βασιλιάς της Κύπρου (411-373 π.Χ.), σύμμαχος των Αθηναίων

§30-32 Το πρώτο κεφάλαιο του Β' βιβλίου των «Ἑλληνικῶν» κλείνει με τον θρίαμβο του Λυσάνδρου και την εκτέλεση των Αθηναίων αιχμαλώτων. Χαρακτηριστική και απάνθρωπη είναι η τελευταία λέξη του κεφαλαίου: **ὁ ἐπιστολεύς** του Σπαρτιατικού στόλου έσφαξε με τα ίδια του τα χέρια τον Αθηναίο στρατηγό Φιλοκλή. Ο Ξενοφών χρησιμοποιεί σύντομες περιόδους (η σύνδεση με τον μεταβατικό **δὲ**) και φωτίζει εντυπωσιακές λεπτομέρειες των δραματικών γεγονότων.

§30 Θεόπομπον τὸν Μιλήσιον ληστὴν Η πειρατεία ήταν διαδεδομένη στην αρχαιότητα και περισσότερο σε περιόδους ταραγμένες. Ακόμη και αν η συνεργασία του Μιλήσιου πειρατή δεν ήταν «εθελοντική», οι Σπαρτιάτες αυτή την περίοδο του πολέμου, είχαν αρκετά χρήματα, για να πληρώσουν μισθοφόρους, αλλά και για να εξαγοράζουν όσους θα τους φαίνονταν χρήσιμοι. Ο νέος Πέρσης διοικητής της περιοχής, ο Κύρος, έδωσε μεγάλα χρηματικά ποσά στον Λύσανδρο.

§31 ἃ παρενενομήκεσαν Δηλ. οι Αθηναίοι πρβλ. 32 **ἀρξάμενος εἰς Ἕλληνας παρανομεῖν**· δηλ. ο Φιλοκλής· η «παρανομία» έγκειται όχι σε παράβαση γραπτών νόμων ή συμφωνιών μεταξύ των εμπολέμων, αλλά στην παραβίαση άγραφων νόμων, καθιερωμένων, πανελλήνια, θεσμών για την τύχη ομήρων και αιχμαλώτων. Γι' αυτό κατηγορήθηκαν οι Αθηναίοι και ειδικότερα ο Φιλοκλής ως εγκληματίες πολέμου.

τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀποκόπτειν τῶν ζωγρηθέντων πάντων Άλλες πηγές, όπως ο Πλούταρχος (Λύσανδρος, κεφ. 9) αναφέρουν ότι οι Αθηναίοι είχαν αποφασίσει να κόψουν όχι το χέρι αλλά τον αντίχειρα του δεξιού χεριού, ώστε όσοι θα συλλαμβάνονταν αιχμάλωτοι να μην μπορούν να πιάσουν δόρυ (επομένως να μην μπορούν να ξαναπολεμήσουν), αλλά να μπορούν να κρατούν το κουπί (ώστε να χρησιμοποιηθούν ως κωπηλάτες στα αθηναϊκά πλοία, σε καταναγκαστικά έργα).

§32 ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι

Μόνο οι Αθηναίοι καταδικάστηκαν και εκτελέστηκαν. Οι άλλοι, από συμμαχικές πόλεις και μισθοφόροι, αφέθηκαν να γυρίσουν στις πόλεις τους. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς των μελετητών του Ξενοφώντα, με βάση τις αρχαίες πηγές, φαίνεται ότι ο αριθμός των εκτελεσθέντων ήταν τουλάχιστον τρεις χιλιάδες.

μόνος ἐπελάβετο... ψηφίσματος

Ο Αδείμαντος ήταν ο μόνος από τους ρήτορες/πολιτικούς που αντιτάχθηκαν στη σκληρή και απάνθρωπη πρόταση του ακρωτηριασμού των αντιπάλων. Η πρόταση όμως εγκρίθηκε από τη συνέλευση, αλλά βέβαια δεν εφαρμόστηκε, γιατί βρέθηκαν οι Αθηναίοι στη θέση του ηττημένου. Το ψήφισμα πάντως απέβλεπε στο να ανακόψει το ρεύμα των λιποτακτών και αυτών που προσχωρούσαν στις τάξεις του σπαρτιατικού ναυτικού δελεασμένοι από τα χρήματα του Κύρου.

ἠτιάθη μέντοι ὑπό τινων προδοῦναι τὰς ναῦς

Ο Αδείμαντος γλύτωσε τη θανατική καταδίκη λόγω της ανθρώπινης στάσης που τήρησε κατά την έγκριση του ψηφίσματος. Ο Ξενοφών καταγράφει όμως και μια άλλη εξήγηση: κατηγορήθηκε όμως από μερικούς ότι πρόδωσε (στους Λακεδαιμονίους) τον στόλο (των Αθηναίων): Η διάδοση αυτή, ότι δηλ. η ήττα στους Αιγός ποταμούς ήταν αποτέλεσμα προδοσίας, βρήκε μεγάλη απήχηση στην κοινή γνώμη της Αθήνας.

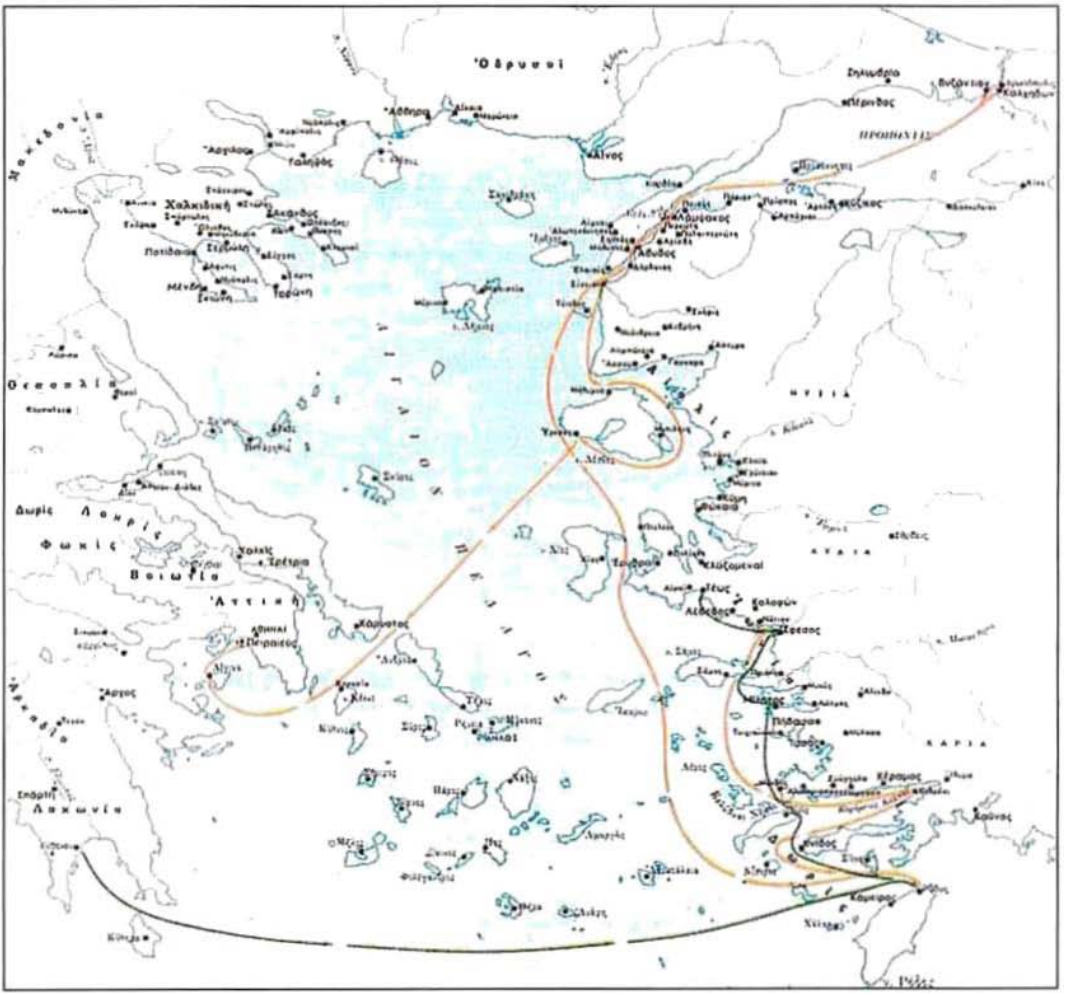

Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Αφού ξαναδιαβάσετε το κείμενο των παραγράφων 25 -27 και 30 - 32 να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις.
– Τι συμβούλευσε ο Αλκιβιάδης τους Αθηναίους και ποια ήταν η αντίδραση των Αθηναίων στρατηγών;
– Τι συμβούλευσε ο Λύσανδρος τους κατασκόπους του;
– Πως μεταχειρίστηκε ο Λύσανδρος τους αιχμαλώτους;

2. Υπογραμμίστε τη σωστή σημασία:
η λέξη **ἐπιπλέω** (§16) σημαίνει:
πλέω στο πέλαγος,
αποπλέω,
πλέω εναντίον,
πλέω στην επιφάνεια.

3. Υπογραμμίστε την ορθή απάντηση ως προς το συντακτικό ρόλο της λέξης **αὐτῶν** (§17) είναι:
γεν. κτητική του **πόλεις**
αντικείμενο του **ἀφεστηκυίας**
γεν. αντικειμενική του **ἔκπλουν**
κατηγ. προσδ. του **πλοίων**

4. Να γραφεί το κείμενο (§ 16-19) με τις εξής αλλαγές:
Οἱ Ἀθηναῖοι = ὁ Ἀθηναῖος στρατηγός, Λύσανδρος = Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀβυδηνοὶ καὶ οἱ ἄλλοι = ἡ στρατιά (ο ρηματικός τύπος **ἀφῆκε** (§19) θα γίνει ἀφεῖσαν).

5. Να καταγραφούν οι εμπρόθετοι επιρρηματικοί προσδιορισμοί των §§16-17 κατά το είδος της επιρρηματικής σχέσης, π.χ. **του τόπου**: ὁρμώμενοι ἐκ τῆς **Σάμου...**

6. Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:
ο ρημ. τύπος **ἀνήχθησαν** (§20) σημαίνει:
βγήκαν στο πέλαγος
ανοίχτηκαν
πορεύθηκαν
επέστρεψαν

7. Να γραφεί το κείμενο των §§ 23-24 με τις εξής αλλαγές: οἱ Ἀθηναῖοι = ἡ στρατιὰ τῶν

Ἀθηναίων. Λύσανδρος = Λακεδαιμόνιοι

8. Ποιο ήταν το σχέδιο μάχης που διαμόρφωσε ο Λύσανδρος από τη στιγμή που οι Αθηναίοι «ἔπλευσαν εἰς Αἰγὸς ποταμούς». Κάτω από ποιες συνθήκες και με ποιες σκέψεις διαμόρφωσε το σχέδιό του;

9. Να γραφεί σύντομο κείμενο στα αρχαία ελληνικά, όπου ο ίδιος ο Λύσανδρος να καταγράφει τις ενέργειές του (με λέξεις-φράσεις του κειμένου) π.χ. Ἐξέπλευσα ἐκ Ῥόδου πρὸς Ἑλλήσποντον (§16-24).

10. Οι λέξεις/φράσεις της στήλης Α (§ 25-26) να συνδεθούν με το συντακτικό χαρακτηρισμό τους της στήλης Β και με τη λέξη που συμπληρώνουν/προσδιορίζουν της στήλης Γ (σύμφωνα με το υπόδειγμα):

Α **η λέξη/φράση**	Β **είναι**	Γ **προσδιορίζει/συμπληρώνει**
τοὺς Ἀθηναίους	υποκείμενο	τους πολεμίους
ἔχοντας	υποκείμενο	κατιδὼν
μεθορμίσαι	κατηγ. μετοχή	ἐκέλευσαν
ὄντες	αντικείμενο	παρῄνει
οἱ στρατηγοί	υποθ. μετοχή	στρατηγεῖν
ἐκεῖνον	αντικείμενο	ναυμαχήσετε

11. Ποια συμβουλή έδωσε ο Αλκιβιάδης στους Αθηναίους στρατηγούς και σε ποια δεδομένα την στήριξε;

12. Ποια εντολή έδωσε ο Λύσανδρος στους άνδρες που κατασκόπευαν τους Αθηναίους και ποια η σκοπιμότητά της;

13. Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:
Η μετοχή **διασκεδασμένων** (§25) είναι:
επιθετική
αιτιολογική
εναντιωματική
τροπική

14. Τα υποκείμενα της στήλης Α (§ 28-29) να συνδεθούν με τους ρηματ. τύπους της στήλης Β που ανήκουν:

Α	Β
θώραξ	βοηθεῖν
Κόνων	συνέλεξεν
τὰς ναῦς	ἀπέπλευσε
Λύσανδρος	διεφθαρμένα
Πάραλος	ἐσήμανεν
τὰ πράγματα	συμπαρῆει

15. Να γραφεί το κείμενο με τις εξής αλλαγές: (§ 28-29)
Λύσανδρος = Λακεδαιμόνιοι, Κόνων = Κόνων καὶ Τιμόθεος.

16. Πού οφείλεται η πλήρης επιτυχία του σχεδίου του Λυσάνδρου;

17. Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:
ο ρηματ. τύπος **ἀπήγαγεν** (§30) σημαίνει:
έκλεψε
οδήγησε
τιμώρησε
εξαφάνισε

18. α) Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι οι πρώην σύμμαχοι των Αθηναίων και τώρα των Λακεδαιμονίων είναι και οι σκληρότεροι κριτές των αιχμαλώτων;
β) Να γράψετε στα αρχαία τη φράση: «αν νικήσουμε στη ναυμαχία, θα κόψουμε το δεξί χέρι όλων των αιχμαλώτων».

19. Να καταγράψετε τις λέξεις που έχουν στρατιωτική σημασία και εξακολουθούν και σήμερα να έχουν την ίδια ή διαφορετική σημασία.

20. Να συμπληρωθούν τα κενά με σύνθετους τύπους του ρ. **πλέω**.
Ο στόλος των Λακεδαιμονίων με ναύαρχο τον Λύσανδρο ..... από τη Ρόδο, ... τις ακτές της Ιωνίας, ... στον Ελλήσποντο και ..... στη Λάμψακο. Μετά από πέντε ημέρες ..... με ταχύτητα τον πορθμό από τη Λάμψακο ως τους Αιγός ποταμούς και ..... εναντίον των αθηναϊκών πλοίων.

21. Ποιες από τις παρακάτω λέξεις της ΝΕ έχουν ετυμολογική συγγένεια με τις λέξεις α) ὁρμή, ὁρμῶ και β) ὅρμος: αφορμή, εξορμώ, ορμητήριο, ορμητικός, ορμίσκος, ορμόνη, παρόρμηση, προσορμίζομαι.

22. Συνδέστε τις λέξεις της στήλης Α (§ 16-19) με τις σημασίες τους στη στήλη Β.

Α	Β
εἰσπλέω	πλησιάζω με το πλοίω
ἐκπλέω	πλέω μαζί με...
προσπλέω	βγαίνω από το λιμάνι με το πλοίο
συμπλέω	πλέω ανάμεσα
ἀναπλέω	φεύγω με το πλοίο
διαπλέω	πλέω γύρω από...
καταπλέω	φτάνω με το πλοίο στο λιμάνι
παραπλέω	πλέω εναντίον
ἐπιπλέω	μπαίνω με το πλοίο
περιπλέω	πλέω πάνω
ἀποπλέω	πλέω παράλληλα

Θέματα για συζήτηση

- *Γιατί νικήθηκαν οι Αθηναίοι στους Αιγός ποταμούς παρά την παράδοση που είχαν ως έμπειροι ναυτικοί;*
- *Ποια προτερήματα είχε ο Λύσανδρος ως στρατηγός;.*

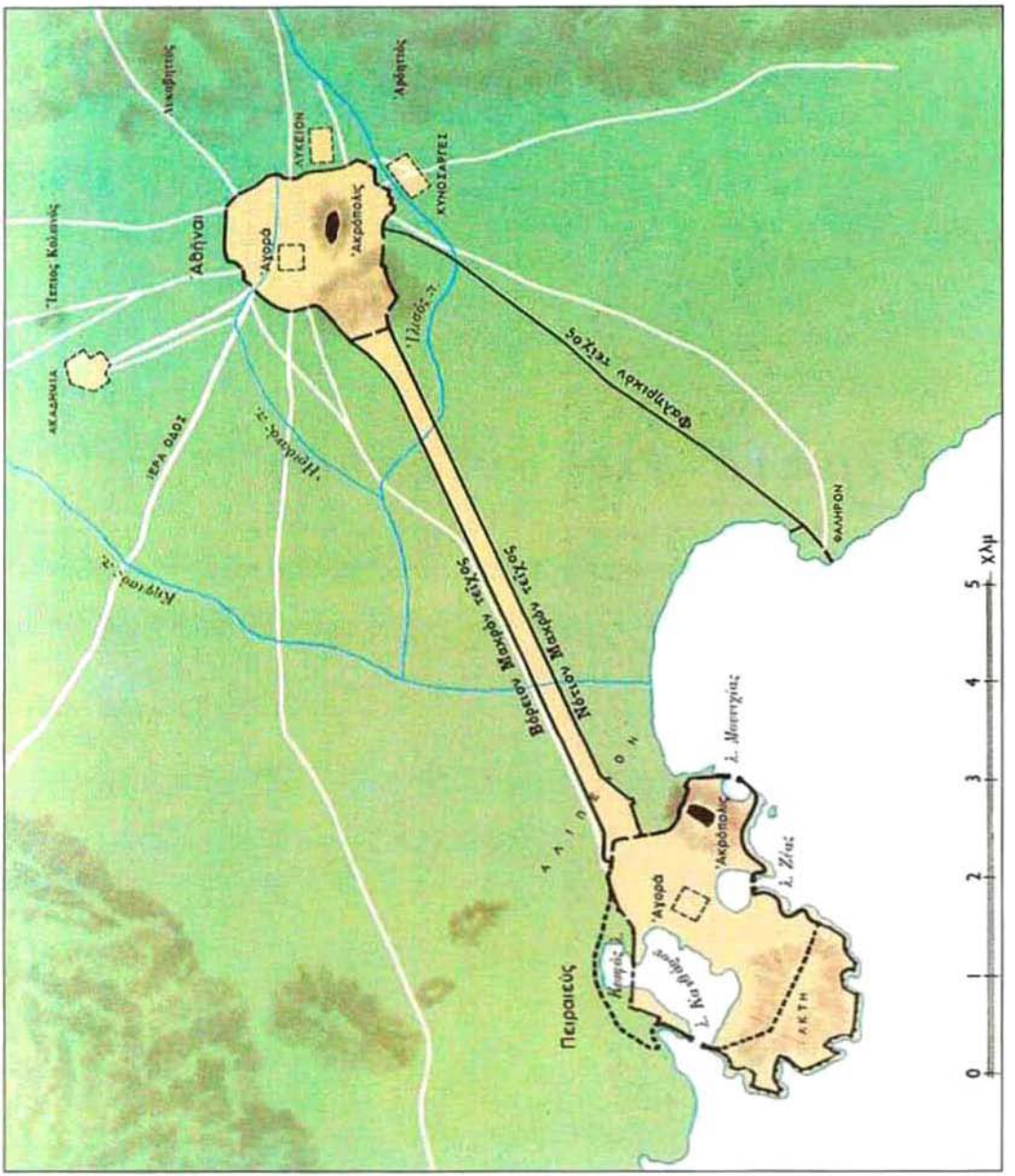

Η ΟΧΥΡΩΣΗ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Τά Μακρά τείχη

Παλαιά Κιμώνειος γραμμή τοῦ τείχους

Μετατροπές ἀπό τόν Κόνωνα (4ος αἰ. π.Χ.)

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 2. §1-4

Κείμενο

Προετοιμασίες του Λυσάνδρου για πλήρη αποκλεισμό της Αθήνας

1 Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ κατεστήσατο, ἔπλει ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ Καλχηδόνα. Οἱ δ' αὐτὸν ὑπεδέχοντο, τοὺς τῶν Ἀθηναίων φρουροὺς ὑποσπόνδους ἀφέντες· οἱ δὲ προδόντες Ἀλκιβιάδῃ τὸ Βυζάντιον τότε μὲν ἔφυγον εἰς τὸν Πόν-
2 τον, ὕστερον δ' εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγένοντο Ἀθηναῖοι. Λύσανδρος δὲ τούς τε φρουροὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ εἴ τινά που ἄλλον ἴδοι Ἀθηναῖον, ἀπέπεμπεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διδοὺς ἐκεῖσε μόνον πλέουσιν ἀσφάλειαν, ἄλλοθι δ' οὔ, εἰδὼς ὅτι ὅσῳ ἂν πλείους συλλεγῶσιν εἰς τὸ ἄστυ καὶ τὸν Πειραιᾶ, θᾶττον τῶν ἐπιτηδείων ἔνδειαν ἔσεσθαι. Καταλιπὼν δὲ Βυζαντίου καὶ Καλχηδόνος Σθενέλαον ἁρμοστὴν Λάκωνα, αὐτὸς ἀποπλεύσας εἰς Λάμψακον τὰς ναῦς ἐπεσκεύαζεν.

Η αναγγελία της καταστροφής. Η αντίδραση των Αθηναίων

3 Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τῆς Παράλου ἀφικομένης νυκτὸς ἐλέγετο ἡ συμφορά, καὶ οἰμωγὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστυ διῆκεν, ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ παραγγέλλων· ὥστ' ἐκείνης τῆς νυκτὸς οὐδεὶς ἐκοιμήθη, οὐ μόνον τοὺς ἀπολωλότας πενθοῦντες, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔτι αὐτοὶ ἑαυτούς, πείσεσθαι νομίζοντες οἷα ἐποίησαν Μηλίους τε Λακεδαιμονίων ἀποίκους ὄντας, κρατήσαντες πολιορκίᾳ, καὶ Ἱστιαιέας καὶ Σκιωναίους καὶ Τορωναίους καὶ Αἰγινή-
4 τας καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐκκλησίαν ἐποίησαν ἐν ᾗ ἔδοξε τούς τε λιμένας ἀποχῶσαι πλὴν ἑνὸς καὶ τὰ τείχη εὐτρεπίζειν καὶ φυλακὰς ἐφιστάναι καὶ τἆλλα πάντα ὡς εἰς πολιορκίαν παρασκευάζειν τὴν πόλιν.

Γλωσσικά σχόλια

τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ κατεστήσατο· καθίσταμαι (τὰ πράγματα)	ρύθμισε την κατάσταση στη Λάμψακο, τοποθετώντας δικούς του ανθρώπους
ὑπόσπονδος	προστατευόμενος από σπονδές, από επίσημη συμφωνία
ἔνδεια	έλλειψη, στέρηση
ἁρμοστής	Σπαρτιάτης διοικητής κατεχόμενης πόλης ή νησιού
Καλχηδών	Η Χαλκηδών· πόλη της Βιθυνίας απέναντι από το Βυζάντιο
οἰμωγή	[<επίρρημα οἴμοι] θρήνος με βογγητά και φωνές
διήκω	προχωρώ, φθάνω από... ως...
πείσεσθαι - πάσχω	παθαίνω
τῇ ὑστεραίᾳ (ἡμέρᾳ)	την επόμενη μέρα
ἔδοξε (τοῖς πολίταις)	αποφάσισαν
εὐτρεπίζω	διορθώνω, επισκευάζω
ἀποχώννυμι	φράζω (την είσοδο, το στόμιο)
φυλακή	φρουρά
κατεστήσατο	**ἵστημι** πρβλ. κατά-στη-μα
ἐφιστάναι	**ἵσταμαι** πρβλ. κατά-στα-ση

Ερμηνευτικά σχόλια

§1-2 Μετά τη συντριπτική ήττα των Αθηναίων, κυρίαρχος της πολιτικής κατάστασης είναι ο Λύσανδρος. Στόχος του είναι η κατάληψη της Αθήνας. Δε διάζεται όμως (**«ἔπλει ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ Καλχηδόνα»**, §1, στην είσοδο του Βοσπόρου). Οι κινήσεις του καταγράφονται στον παρατατικό (§1-2)· επειδή όμως δεν είναι απλώς στρατιωτικές αλλά έχουν και πολιτική σκοπιμότητα, εντάσσονται σ' ένα πλαίσιο άλλων ενεργειών και κινήσεων· αυτό το πλαίσιο συνθέτουν οι δευτερεύοντες όροι, και κυρίως οι επιρρηματικές μετοχές (2).

§1 τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ κατεστήσατο

Η Λάμψακος είχε καταληφθεί με έφοδο από τους Σπαρτιάτες· τώρα που αποσύρεται ο σπαρτιατικός στόλος από την περιοχή, ο Λύσανδρος εξασφαλίζει την κατοχή της πόλης.

ὑποσπόνδους ἀφέντες

Οι κάτοικοι του Βυζαντίου και της Καλχηδόνας παρέδωσαν τις πόλεις τους στον Λύσανδρο, αφού εξασφάλισαν με «σπονδές» ασφαλή αποχώρηση για τους άντρες της αθηναϊκής φρουράς. Παρά τη διαφορά του πολιτεύματος ανάμεσα στη Σπάρτη και στην Αθήνα και παρά τη βιαιότητα των συγκρούσεων υπήρχαν **θεσμοί** σεβαστοί από τους αντιπάλους, όπως **οι σπονδές**: αντιπρόσωποι των αντιπάλων κατέληγαν σε συμφωνία που την επισφράγιζαν με σπονδές προς τιμήν των θεών, τους οποίους καλούσαν ως μάρτυρες για την τήρησή της. Έτσι, αυτοί που αποχωρούσαν μετά από πολιορκία και παράδοση, ήταν ασφαλείς ως προστατευόμενοι των θεών. Ο όρος **υπόσπονδος** αναφέρεται σε ηττημένους που παραδόθηκαν στους νικητές ή σε νεκρούς πολέμου που οι δικοί τους παραδέχθηκαν την ήττα τους και ζήτησαν από τους νικητές άδεια να παραλάβουν τα σώματα για ταφή.

§2 θᾶττον τῶν ἐπιτηδείων ἔνδειαν ἔσεσθαι

«ότι πιο γρήγορα θα παρουσιαστεί πλήρης έλλειψη τροφίμων». Η Αθήνα, πολιορκημένη από τη στεριά δέκα χρόνια περίπου, ανεφοδιαζόταν με τον εμπορικό της στόλο από τη Θράκη και τον Εύξεινο Πόντο. Ο Λύσανδρος απέκοψε τους θαλάσσιους δρόμους ανεφοδιασμού.

§3

Η καταγραφή των αντιδράσεων στο στρατόπεδο των ηττημένων, μέσα στην πολιορκημένη Αθήνα, γίνεται με ανάλογη τεχνική όπως στις 1-2. Η αναγγελία της συμφοράς, οι πρώτες εντυπώσεις δίνονται με «κινηματογραφικό» τρόπο, σε χρόνο παρατατικό και με μετοχές ενεστώτα. Οι μετοχές και εδώ προσδιορίζουν και δίνουν το βάθος της πρώτης αντίδρασης.

Μηλίους... Αἰγινήτας

Οι κάτοικοι της Μήλου ήταν άποικοι των Λακεδαιμονίων αλλά έμειναν ουδέτεροι κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Οι μικρές πόλεις **Ιστιαία** (στη βόρεια Εύβοια), **Σκιώνη** και **Τορώνη** (στη Χαλκιδική) είχαν αποστατήσει από την αθηναϊκή συμμαχία. Η **Αίγινα**, μικρό κράτος, ισχυρός όμως εμπορικός αντίπαλος της Αθήνας, ακολουθούσε πάντα φιλολακωνική πολιτική. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα από το έργο του Θουκυδίδη, όπου εικονίζονται παραστατικά η αλαζονεία και η απαν-

θρωπία των ισχυρών κρατών απέναντι στα μικρά, ανίσχυρα κράτη και κυρίως σε περίοδο πολέμου:

καὶ Ἀθηναῖοι πάλιν ἐς Εὔβοιαν διαβάντες Περικλέους στρατηγοῦντος κατεστρέψαντο πᾶσαν, καὶ τὴν μὲν ἄλλην ὁμολογίᾳ κατεστήσαντο, Ἑστιαιᾶς δὲ ἐξοικίσαντες αὐτοὶ τὴν γῆν ἔσχον. (Θουκ. 1, 114)

Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοῦ θέρους τούτου Σκιωναίους μὲν Ἀθηναῖοι ἐκπολιορκήσαντες ἀπέκτειναν τοὺς ἡβῶντας, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἠνδραπόδισαν, καὶ τὴν γῆν Πλαταιεῦσιν ἔδοσαν νέμεσθαι. (Θουκ. 5, 32)

οἱ δὲ ἀπέκτειναν Μηλίων ὅσους ἡβῶντας ἔλαβον, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἠνδραπόδισαν· τὸ δὲ χωρίον αὐτοὶ ᾤκησαν, ἀποίκους ὕστερον πεντακοσίους πέμψαντες. (Θουκ. 5, 116)

καταστρέφομαι - υποτάσσω, παίρνω με το μέρος μου.
ὁμολογία - συνθήκη
ἐξοικίσαντες - αφού τους έδιωξαν απ' τα σπίτια τους.
οἱ ἡβῶντες - οι ενήλικοι
ἀνδραποδίζω - πουλάω κάποιον ή τον μεταχειρίζομαι σαν δούλο.

§4 Τῇ δ' ὑστεραίᾳ... Την επόμενη μέρα όμως, συγκαλείται η Εκκλησία του Δήμου και παίρνει έκτακτα μέτρα. Μετά τις πρώτες εντυπώσεις οι Αθηναίοι συνέρχονται και δραστηριοποιούνται. Η χρήση των απαρεμφάτων, με το πολυσύνδετο **«ἔδοξε... ἀποχῶσαι... καὶ εὐτρεπίζειν, καὶ... ἐφιστάναι, καὶ... παρασκευάζειν»**, που δηλώνουν τις αποφάσεις της Εκκλησίας, αποδίδουν τη δραστηριότητα μετά την απελπισία και τον θρήνο.

ἐκκλησίαν ἐποίησαν ἐν ᾗ ἔδοξε... Τις αποφάσεις τις πήρε το σύνολο των πολιτών, η Εκκλησία, που αποφάσιζε για όλα τα σημαντικά ζητήματα μετά από εισηγήσεις των βουλευτών και άλλων πολιτικών. Τα επίσημα κείμενα των αποφάσεων άρχιζαν με τη φράση: «ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ».

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1) Ποια ήταν η τύχη των Αθηναίων φρουρών στο Βυζάντιο και την Καλχηδόνα;
Ποια ήταν η τύχη των φίλων των Αθηναίων;

2) Πώς έμαθαν οι Αθηναίοι την ήττα τους;
Πώς αντέδρασαν;

3) Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:
η μετοχή **προδόντες** (§1) σημαίνει:
αυτοί που παρέδωσαν,
αυτοί που προδόθηκαν,
οι προδότες.

4) Να γραφεί η §2 με την αλλαγή: Λύσανδρος = Λακεδαιμόνιοι

5) Να καταγραφούν οι ενέργειες του Λυσάνδρου σε γ' ενικό πρόσωπο ενεστώτα οριστικής μαζί με το αντικείμενο των ρημάτων (εφόσον αυτά είναι μεταβατικά), π.χ. Ὁ Λύσανδρος καθίσταται τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ.

6) Ποια η σκοπιμότητα των ενεργειών του Λυσάνδρου στην §2;

7) Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:
Η φράση «ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ (παραγγέλλων)» (§3) σημαίνει:
ο ένας στον άλλον,
ο ένας και ο άλλος
ούτε ο ένας ούτε ο άλλος

8) Ποιες ήταν οι αποφάσεις των Αθηναίων για την αντιμετώπιση της επικείμενης (και από τη θάλασσα) πολιορκίας; Να γραφούν οι ρηματικοί τύποι στο γ' πληθ. πρόσωπο αορίστου (με τα αντικείμενά τους).

9) Να σχηματιστεί πίνακας με λέξεις της ΝΕ (σύνθετα, παράγωγα του ἵστημι, με όλες τις προθέσεις) που να περιέχει: α) αρσενικά ουσιαστικά συγκεκριμένα (επιστάτης), β) ουσιαστικά αφηρημένα (διάσταση), γ) ουσιαστικά ουδέτερα αφηρημένα (ανάστημα).

10. Οι μετοχές της στήλης Α (§ 3) να συνδεθούν με την ισοδύναμή τους δευτερ. πρόταση της στήλης Β.

Α	Β
α) ἀφικομένης	α) ἐπεὶ ἀφίκετο ἐπειδὰν ἀφίκηται ἐὰν ἀφίκηται
β) πενθοῦντες	β) ἐπεὶ πενθοῖεν ἐπεὶ ἐπένθουν ἵνα πενθῶσι
γ) τούς ἀπολωλότας	γ) ἐπειδὰν ἀπολωλότες ὦσι ὅτε ἀπολώλασι οἳ ἀπωλώλεσαν

Θέματα για συζήτηση

✎ *Μερικοί, καθώς αναζητούν στην ελληνική αρχαιότητα την πηγή κάθε σύγχρονου είδους λόγου, πιστεύουν ότι στο πρόσωπο του Ξενοφώντα και στα έργα του μπορεί να ανακαλύψει κανείς «έναν αληθινό ρεπόρτερ», γιατί διέθετε τη δυνατότητα επιλογής στοιχείων, που προσελκύουν την προσοχή των αναγνωστών. (Αθ. Κανελλόπουλος,* ***Ο Ξενοφών ως δημοσιογράφος****, σελ. 13 και 25). Ο Αθ. Κανελλόπουλος, οικονομολόγος, πολιτικός και δημοσιογράφος αποδίδει με δημοσιογραφικό ύφος τις παραγράφους 3-4 ως εξής:*

Αθηναϊκή συμφορά στους Αιγός Ποταμούς

(Επί της Παράλου, του απεσταλμένου μας Ξενοφώντα Αθηναίου.)

Το ιερό πλοίο των Αθηναίων η «Πάραλος» προσορμίζεται στο λιμάνι του Πειραιά νύκτα. Η είδηση της συμφοράς μεταδίδεται από στόμα σε στόμα και η οιμωγή από τον Πειραιά δια μέσου των Μακρών Τειχών φτάνει στην Αθήνα. Ο ένας ανακοινώνει στον άλλο το θλιβερό άγγελμα.

Κανείς δεν κοιμήθηκε τη νύκτα εκείνη. Δεν είναι μόνο γιατί πενθούσαν τους χαμένους. Αλλά και γιατί τους συνείχε η αγωνία για τον εαυτό τους. Νόμιζαν πως τους περίμεναν όσα εκείνοι έκαναν στους Μηλίους, αποίκους των Λακεδαιμονίων, όταν τους νίκησαν ύστερα από πολιορκία, αλλά και στους κατοίκους της Ιστιαίας και της Σκιώνης και της Τορώνης και της Αίγινας και σε άλλους πολλούς Έλληνες. Την επομένη συνέρχονται σε έκτακτη συνέλευση. Αποφασίζεται η επιχωμάτωση όλων των λιμένων, εκτός ενός, να επισκευάσουν τα τείχη και να προετοιμάσουν την πόλη για πολιορκία. (στο παραπάνω βιβλίο, σελ. 40).

Να επισημάνετε τις διαφορές ανάμεσα στο παραπάνω κείμενο και στο πρωτότυπο.

✎ *Ποια δεινά μπορούσαν να υποστούν οι ηττημένοι; (χρησιμοποιήστε στοιχεία του κεφ. Ι §30-32, ΙΙ §1-4 και του σχολίου της §3: Μηλίους ...Αἰγινήτας).*

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 2. §5-15

Περίληψη

Ο Λύσανδρος με 200 πλοία ανάγκασε τις πόλεις της Λέσβου να προσχωρήσουν στη συμμαχία της Σπάρτης. Μετά την αναγγελία της καταστροφής στους Αιγός Ποταμούς όλες οι ελληνικές πόλεις-κράτη εγκατέλειψαν τους Αθηναίους εκτός από τη Σάμο.

Ο Λύσανδρος ανακοίνωσε στη Σπάρτη και στον Άγι, τον βασιλιά που βρισκόταν στη Δεκέλεια της Αττικής, ότι έρχεται με τα 200 πλοία στον Πειραιά. Ο άλλος βασιλιάς, ο Παυσανίας, επιστράτευσε όλους τους μάχιμους Λακεδαιμονίους και άλλους Πελοποννησίους και τους οδήγησε έξω από τα τείχη της Αθήνας.

Μέσα στην πολιορκημένη, από στεριά και θάλασσα, Αθήνα δε γινόταν λόγος για συνθηκολόγηση. Μόνο όταν τέλειωσαν τα λιγοστά τρόφιμα έστειλαν πρεσβεία στον Άγι με την πρόταση να γίνουν σύμμαχοι των Λακεδαιμονίων κρατώντας τα Μακρά Τείχη και τον Πειραιά. Ο Άγις είπε στους αντιπροσώπους να πάνε στη Σπάρτη, γιατί ο ίδιος δεν είχε πληρεξουσιότητα να διαπραγματευτεί μαζί τους. Οι έφοροι της Σπάρτης τους έστειλαν πίσω λέγοντας ότι, αν θέλουν πραγματικά ειρήνη, να λογικευτούν και τότε να ξανάρθουν.

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 2. §16-23

Κείμενο

Ο πρωταγωνιστικός ρόλος του Θηραμένη

16 Τοιούτων δὲ ὄντων Θηραμένης εἶπεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ Λύσανδρον, εἰδὼς ἥξει Λακεδαιμονίους πότερον ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν βουλόμενοι ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν ἢ πίστεως ἕνεκα. Πεμφθεὶς δὲ διέτριβε παρὰ Λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω, ἐπιτηρῶν ὁπότε Ἀθηναῖοι ἔμελλον διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι τὸν σῖτον
17 ἅπαντα ὅ τι τις λέγοι ὁμολογήσειν. Ἐπεὶ δὲ ἧκε τετάρτῳ μηνί, ἀπήγγειλεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι αὐτὸν Λύσανδρος τέως μὲν κατέχοι, εἶτα κελεύοι εἰς Λακεδαίμονα ἰέναι· οὐ γὰρ εἶναι κύριος ὧν ἐρωτῷτο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους. Μετὰ ταῦτα ἡρέθη πρεσβευτὴς εἰς Λακεδαίμονα αὐτοκρά-

τῶρ δέκατος αὐτός.

18 Λύσανδρος δὲ τοῖς ἐφόροις ἔπεμψεν ἀγγελοῦντα μετ' ἄλλων Λακεδαιμονίων Ἀριστοτέλην, φυγάδα Ἀθηναῖον ὄντα, ὅτι ἀποκρίναιτο Θηραμένει ἐκείνους κυρίους εἶναι
19 εἰρήνης καὶ πολέμου. Θηραμένης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ, ἐρωτώμενοι δὲ ἐπὶ τίνι λόγῳ ἥκοιεν εἶπαν ὅτι αὐτοκράτορες περὶ εἰρήνης, μετὰ ταῦτα οἱ ἔφοροι καλεῖν ἐκέλευον αὐτούς. Ἐπεὶ δ' ἧκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίοις, ἀλλ' ἐξαιρεῖν.

Κρίσιμη συνεδρίαση στη Σπάρτη

20 Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τά τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας, τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἕπεσθαι
21 καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἡγῶνται. Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανέφερον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Η απόφαση της Σπάρτης

Εἰσιόντας δ' αὐτοὺς ὄχλος περιεχεῖτο πολύς, φοβούμενοι μὴ ἄπρακτοι ἥκοιεν· οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ
22 πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῷ λιμῷ. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἀπήγγελλον οἱ πρέσβεις ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιοῖντο τὴν εἰρήνην· προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς χρὴ πείθεσθαι Λακεδαιμονίοις καὶ τὰ τείχη περιαιρεῖν. Ἀντειπόντων δέ τινων αὐτῷ, πολὺ δὲ πλειόνων συνεπαινεσάντων,
23 ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην. Μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατῆσαν καὶ τὰ τείχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας.

Η παράδοση των Αθηνών

Γλωσσικά σχόλια

αὐτόν *(οριστ. αντων.)*	αυτόν τον ίδιο
ἥξει εἰδὼς πότερον... ἢ...	θα επιστρέψει γνωρίζοντας τι από τα δύο... ή...
ἐξανδραποδίζομαι τὴν πόλιν (<ἀνδράποδον)	υποδουλώνω την πόλη, την κυριεύω και μεταχειρίζομαι ή πουλάω ως δούλους τους κατοίκους της
ἀντέχω περί τινος	επιμένω για κάτι
πίστεως ἕνεκα	ως εγγύηση
ἐπιτηρῶ (-έω)	καιροφυλακτώ, περιμένω την ώρα
διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι	εξαιτίας της έλλειψης
ὁμολογῶ	συμφωνώ, δέχομαι
τέως κατέχοι	τον κρατούσε ως τότε
κύριος	υπεύθυνος, αρμόδιος
δέκατος αὐτός	μαζί με άλλους εννέα
ἔφοροι	<ἐπί + ὁρῶ· έφορος, εφορία, εφορευτική επιτροπή (μέλλον: ὄψομαι>) επόπτης, εποπτεύω.
ἐπὶ τίνι λόγῳ	με ποιες προτάσεις
ἀντέλεγον μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίοις	αντιπρότειναν να μη συνθηκολογήσουν με τους Αθηναίους
ἐξαιρῶ τινα	αφανίζω, καταστρέφω κάποιον
οὐκ ἔφασαν ἀνδραποδιεῖν	=ἔφασαν οὐκ ἀνδραποδιεῖν - είπαν ότι δεν θα εξανδραποδίσουν, αρνήθηκαν να εξανδραποδίσουν
ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις	κατά τους Περσικούς πολέμους, 490-479 π.Χ.
ἐφ' ᾧ ἕπεσθαι	υπό τον όρο να ακολουθούν
καθελόντας - καθαιρῶ	γκρεμίζω (τα τείχη)
καθέντας - καθίημι	φέρνω πίσω (τους εξόριστους)
εἰσιόντας - εἶσειμι	εισέρχομαι (είσοδος, εισιτήριο)
περιεχεῖτο - περιχέομαι	χύνομαι γύρω (από κάποιον ή από κάτι) - **«ὄχλος πολὺς περιεχεῖτο αὐτούς»** = πολύς κόσμος χυνόταν γύρω τους, τους περικύκλωνε
οὐκ ἐγχωρεῖ μέλλειν	δεν χωράει άλλη αναβολή
λιμός	παντελής έλλειψη ειδών διατροφής, πείνα (> λιμώττω, λιμοκτονώ, λιμασμένος)

	λοιμός: βαριά μεταδοτική νόσος (> λοιμώδης, λοίμωξη)
ἐφ' οἷς	με ποιους όρους
προηγορῶ (-έω) τινος	μιλάω εξ ονόματος άλλου
περιαιρῶ (-έω)	γκρεμίζω
συνεπαινῶ (-έω)	επιδοκιμάζω
κατῆσαν - κάτειμι	(για εξόριστο) επιστρέφω στην πατρίδα
ὑπ' αὐλητρίδων	ενώ αυλητρίδες έπαιζαν τον αυλό - κάλεσαν αυλητρίδες, όπως έκαναν στα γλέντια και στα συμπόσια, για να πανηγυρίσουν «μετά μουσικής» την κατεδάφιση των τειχών.
ἄρχειν - ἄρχω τινός	αρχίζω κάτι - «νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας» = επειδή νόμιζαν ότι εκείνη η ημέρα έκανε την αρχή για την ελευθερία στην Ελλάδα, ότι ήταν η πρώτη μέρα της ελευθερίας (αφού είχε καταλυθεί η αθηναϊκή ηγεμονία).

Ερμηνευτικά σχόλια

§16-23 Μετά την ήττα στους **Αἰγὸς ποταμούς** και την επικείμενη παράδοση της Αθήνας, η κατάσταση δεν είναι τόσο απλή όσο φαίνεται· από τη μια μεριά οι νικημένοι και απ' την άλλη οι νικητές, οι Σπαρτιάτες και οι σύμμαχοί τους. Μέσα στην Αθήνα υπάρχουν εκείνοι που αποκρούουν οποιονδήποτε συμβιβασμό, εκείνοι που δέχονται τον συμβιβασμό με διαφοροποιήσεις ως προς τους όρους αλλά και εκείνοι που χαίρονται για την ήττα (βλ. και §22). Στο στρατόπεδο των νικητών άλλοι θέλουν την πλήρη συντριβή της Αθήνας και άλλοι έχουν τους λόγους τους να είναι μετριοπαθέστεροι (§19-20). Αν συνυπολογισθούν και οι προσωπικές φιλοδοξίες ή τα συμφέροντα διαφόρων από τους πρωταγωνιστές, δημιουργείται ένα περίπλοκο «πολιτικό σκηνικό», το οποίο επιτρέπει να δούμε η (σχετικά) απλή αφήγηση του συγγραφέα. Η εξωτερική πολιτική, τουλάχιστον ως προς τους διαδικαστικούς, οικονομικούς και στρατιωτικούς εκβιασμούς σε βάρος αυτών που βρίσκονται σε ασθενέστερη θέση, είχε διαμορφωθεί έτσι, ώστε να μας θυμίζει πρόσφατα γεγονότα σε πολλές περιοχές της γης.

§16 Θηραμένης Ο Θηραμένης είναι μετριοπαθής ολιγαρχικός, φίλος της Σπάρτης

ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν Οι Σπαρτιάτες είχαν αντιταχθεί στην οικοδόμηση των τειχών, αμέσως μετά τον τερματισμό των Περσικών πολέμων. Ανέκαθεν θεωρούσαν τα τείχη της Αθήνας επικίνδυνα για τη δική τους ασφάλεια. Η σημασία που είχαν τα τείχη για τους Αθηναίους φαίνεται και από το εξής επεισόδιο όπως το παραδίδει ο Πλούταρχος:

ὅτε καί φασιν ὑπὸ τῶν νέων τινὸς δημαγωγῶν Κλεομένους ἐρωτώμενον, (τον Θηραμένην) εἰ τολμᾷ τἀναντία Θεμιστοκλεῖ πράττειν καὶ λέγειν, παραδιδοὺς τὰ τείχη τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἃ Λακεδαιμονίων ἀκόντων ἐκεῖνος ἀνέστησεν, εἰπεῖν: «Ἀλλ' οὐδέν, ὦ μειράκιον, ὑπεναντίον ἐγὼ πράττω Θεμιστοκλεῖ· τὰ γὰρ αὐτὰ τείχη κἀκεῖνος ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πολιτῶν ἀνέστησε, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σωτηρίᾳ καταβαλοῦμεν, εἰ δὲ τὰ τείχη τὰς πόλεις εὐδαίμονας ἐποίει, πασῶν ἔδει πράττειν κάκιστα τὴν Σπάρτην ἀτείχιστον οὖσαν».

(Πλουτάρχου, Λύσανδρος, κεφ. 14).

Μετάφραση

Σ' αυτή την περίπτωση λένε ότι κάποιος από τους νέους δημαγωγούς, ο Κλεομένης, ρώτησε (το Θηραμένη) αν τολμάει τα αντίθετα από το Θεμιστοκλή να λέει και να πράττει, θέλοντας να παραδώσει τα τείχη στους Λακεδαιμονίους, τα οποία παρά τη θέληση των Λακεδαιμονίων (ο Θεμιστοκλής) ανύψωσε. Εκείνος, απάντησε «Εγώ λοιπόν, παλληκαράκι μου, δεν κάνω τίποτε αντίθετο προς το Θεμιστοκλή· γιατί κι εκείνος τα ίδια τείχη τα ύψωσε για τη σωτηρία των πολιτών κι εμείς για τη σωτηρία τους θα τα γκρεμίσουμε, κι αν τα τείχη έκαναν ευτυχισμένες τις πόλεις, η πιο δυστυχισμένη απ' όλες θα ήταν η Σπάρτη που είναι ατείχιστη».

(Μετάφραση: Γ. Χρυσάφης).

διέτριβε τρεῖς μῆνας καὶ πλείω Ο Θηραμένης **διέτριβε** (καθυστερούσε) ώσπου να βεβαιωθεί ότι οι συμπολίτες του θα συμφωνούσαν σε οτιδήποτε, εξαντλημένοι από την πείνα. Μετά από τέσσερις μήνες δικαιολογήθηκε ότι ο Λύσανδρος τον είχε κατακρατήσει (**κατέχοι**, 17).

Η ευλυγισία του λόγου φαίνεται σε όλο το απόσπασμα και χαρακτηριστικά στην §16 από το πλήθος των ρηματικών τύπων. Οι μισές περίπου λέξεις της παραγράφου (αν εξαιρεθούν άρθρα, σύνδεσμοι και προθέσεις) είναι ρηματικοί τύποι.

§18 τοῖς ἐφόροις Οι έφοροι ήταν πέντε αιρετοί αξιωματικοί της Σπάρτης με ετήσια θητεία και ευρύτατες δικαιοδοσίες, η «Κυβέρνηση» της Σπάρτης.

Ἀριστοτέλην, φυγάδα Ἀθηναῖον ὄντα Ο Λύσανδρος, στην εμπιστευτική αποστολή προς την κυβέρνηση της χώρας του, προς τους «ἐφόρους», συμπεριλαμβάνει και ένα Αθηναίο εξόριστο ολιγαρχικό. Ο Αριστοτέλης θα εξυπηρετούσε με μεγαλύτερη προθυμία τα συμφέροντα της Σπάρτης παρά της πατρίδας του.

Σ' αυτήν την παράγραφο είναι χαρακτηριστική η ελευθερία της ελληνικής γλώσσας ως προς την τοποθέτηση των λέξεων μέσα σε κάθε πρόταση. Το πλούσιο κλιτικό σύστημα της αρχαίας ελληνικής διευκόλυνε αυτήν την ευλυγισία.

§19 Σελλασία Μεθοριακή πόλη με μεγάλη στρατηγική σημασία, στα βόρεια της Λακωνικής.

§20 Ο Ξενοφών έχει αξιοποιήσει τις δυνατότητες που του παρέχει η γλώσσα, για να ενσωματώσει τους όρους του κειμένου της συνθήκης μέσα στην αφήγησή του έτσι, ώστε να διακρίνεται μια διαβάθμιση ανάμεσα στον βασικό και στους κάπως δευτερεύοντες όρους. Ο κύριος όρος δηλώνεται με ένα απαρέμφατο (**ἔπεσθαι**), οι προκαταρκτικοί όροι με τέσσερις μετοχές (**καθελόντας, παραδόντας, καθέντας, νομίζοντας**).

§23 ὑπ' αὐλητρίδων Κάλεσαν αυλητρίδες, όπως έκαναν στα γλέντια και στα συμπόσια για να πανηγυρίσουν «μετά μουσικής» την κατεδάφιση των τειχών!

§16-23 Ολόκληρο το απόσπασμα κυριαρχείται από διπλωματική/διαπραγματευτική δραστηριότητα. Τα ρήματα που σημαίνουν εκφορά λόγου παίρνουν ποικίλες αποχρώσεις: λέγω/ὁμολογῶ/ἀπαγγέλλω/κελεύω/ἐρωτῶ/ἀποκρίνομαι/καλῶ/ἀντιλέγω/φημί/προηγορῶ/συνεπαινῶ.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1) Γιατί ζήτησε ο Θηραμένης να σταλεί ως πρεσβευτής στους Λακεδαιμονίους;
Γιατί άργησε να επιστρέψει από την αποστολή;

2) Ποια δικαιοδοσία είχαν ως πρεσβευτές ο Θηραμένης και οι άλλοι;

3) Ποιους όρους έθεσαν οι Λακεδαιμόνιοι;

4) Το κείμενο (§ 16-19) να γραφεί με τις αλλαγές:
Θηραμένης = πρέσβεις, Λύσανδρος = στρατηγοί (Λακεδαιμονίων) (δεν θα γίνει αλλαγή στην τελευταία περίοδο).

5) Να καταγραφούν οι ονοματικές προτάσεις και να δηλωθεί η εξάρτηση, ο συντακτικός τους ρόλος και η εκφορά τους. (§ 16-17)

6) Γιατί οι Αθηναίοι εξέλεξαν το Θηραμένη, έναν ολιγαρχικό, να διαπραγματευθεί την ειρήνη με τους Λακεδαιμονίους;

7) Νά καταγραφούν τα απαρέμφατα που εξαρτώνται από λεκτικούς και κελευστικούς ρηματικούς τύπους· δίπλα στο κάθε απαρέμφατο να γραφεί η οριστική του ίδιου χρόνου στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. (§ 18-19)

8) Πώς δικαιολογείτε τη στάση των Κορινθίων-Θηβαίων απέναντι στους Αθηναίους μετά την ήττα τους; (Με βάση όσα ιστορικά δεδομένα έχετε υπόψη σας καθώς και τη γεωγραφική θέση της Κορίνθου και της Θήβας).

9) Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:
α) το ρήμα **ἕπομαι** (§20) σημαίνει:
προηγούμαι
ακολουθώ
υποτάσσομαι
επαναστατώ
β) ο κύριος ρηματικός τύπος της προτάσεως «ἐφ' ᾧ... θάλαττα» (§20) είναι:
καθελόντας
νομίζοντας
ἕπεσθαι
ἡγοῦνται

10. Οι όροι της ειρήνης: α) Ποιοι ήταν οι όροι σύμφωνα με το κείμενο του Ξενοφώντος. β) Οι ρηματικοί τύποι που δηλώνουν τους όρους βρίσκονται άλλοι στον ενεστώτα και άλλοι στον αόριστο. Ποια είναι η σημασία αυτής της διαφοράς; γ) Ποιος είναι ο στόχος καθενός από τους όρους; δ) Ποιον όρο θεωρεί **κύριο** ο Ξενοφών και ποιοι όροι αποτελούν προϋπόθεση για τον κύριο όρο;

11. Στο κείμενο τονίζεται ο πρωταγωνιστικός ρόλος του Θηραμένη. Να καταγραφούν οι λέξεις που δείχνουν τον ιδιάζοντα ρόλο του (φανερό/αφανή, επίσημο/ανεπίσημο): των ρημάτων να γραφεί το γ' εν. πρόσ. ενεστώτα και παρατατικού (π.χ. **πέμψαι** → πέμπει, ἔπεμπε), των ονομάτων η ονομ. και γεν. ενικού (π.χ. **πρεσβευτής**, πρεσβευτοῦ).

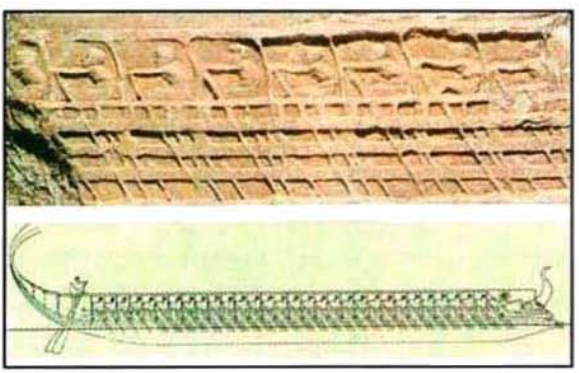

Θέματα για συζήτηση

✎ *Πώς δικαιολογείται η στάση των Λακεδαιμονίων απέναντι στην ηττημένη Αθήνα;*

✎ *Να εντοπίσετε στο κείμενο του λεγόμενου «ὅρκου τῶν Πλαταιῶν» (που έκαναν οι Έλληνες πριν από τη μάχη, 479 π.Χ.) τα σημεία, στα οποία πιθανώς στήριξαν οι Λακεδαιμόνιοι τις αποφάσεις τους για την τύχη των Αθηναίων.*

Ὅρκος ὃν ὤμοσαν Ἀθηναῖοι ὅτε ἤμελλον μάχεσθαι πρὸς τοὺς βαρβάρους.

Μαχοῦμαι ἕως ἂν ζῶ, καὶ οὐ περὶ πλέονος ποήσομαι τὸ ζῆν ἢ τὸ ἐλεύθερος εἶναι, καὶ οὐκ ἀπολείψω τὸν ταξίαρχον οὐδὲ τὸν ἐνωμοτάρχην οὔτε ζῶντα οὔτε ἀποθανόντα, καὶ οὐκ ἄπειμι ἐὰν μὴ οἱ ἡγεμόνες ἀφηγῶνται, καὶ ποιήσω ὅτι ἂν οἱ στρατηγοὶ παραγγείλωσιν, καὶ τοὺς ἀποθανόντας τῶν συμμαχεσαμένων θάψω ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἄθαπτον οὐδένα καταλείψω· καὶ νικήσας μαχόμενος τοὺς βαρβάρους δεκατεύσω τὴν Θηβαίων πόλιν, καὶ οὐκ ἀναστήσω Ἀθήνας οὐδὲ Σπάρτην οὐδὲ Πλαταιὰς οὐδὲ τῶν ἄλλων πόλεων τῶν συμμαχεσαμένων οὐδεμίαν, οὐδὲ λιμῷ περιόψομαι ἐργομένους οὐδὲ ὑδάτων ναματιαίων εἴρξω οὔτε φίλους ὄντας οὔτε πολεμίους. Καὶ εἰ μὲν ἐμπεδορκοίην τὰ ἐν τῷ ὅρκῳ γεγραμμένα, ἡ πόλις ἡμὴ ἄνοσος εἴη, εἰ δὲ μή, νοσοίη· καὶ πόλις ἡμὴ ἀπόρθητος εἴη, εἰ δὲ μή, πορθοῖτο· καὶ φέροι ἡμή, εἰ δὲ μή, ἄφορος εἴη·

Όρκος τον οποίο έδωσαν οι Αθηναίοι πριν από τη μάχη με τους βαρβάρους.

Θα μάχομαι όσο ζω, και δε θα προτιμήσω τη ζωή από την ελευθερία, και δε θα εγκαταλείψω τον ταξίαρχο ούτε τον ενωματάρχη ούτε ζωντανό ούτε νεκρό, και δε θα φύγω αν δε με οδηγούν οι ανώτεροί μου, και θα εκτελέσω ό,τι διατάξουν οι στρατηγοί, και τους πεθαμένους συμπολεμιστές μου θα τους θάψω στο πεδίο της μάχης και δε θα αφήσω κανέναν άταφο· και, αφού νικήσω πολεμώντας τους βαρβάρους, θα επιβάλω τον φόρο της δεκάτης στην πόλη των Θηβαίων και δε θα ξεσπιτώσω τους πολίτες της Αθήνας ούτε της Σπάρτης ούτε των Πλαταιών ούτε καμιάς από τις άλλες πόλεις, που αγωνιστήκαμε μαζί, ούτε θα τους αφήσω να βασανίζονται από πείνα, ούτε θα τους εμποδίσω από τρεχούμενα νερά ούτε αν είναι φίλοι ούτε εχθροί. Και αν τηρώ και εφαρμόζω όσα είναι γραμμένα στον όρκο, η πόλη μου ας έχει υγεία, αν όχι, αρρώστια· και

καὶ γυναῖκες τίκτοιεν ἐοικότα γονεῦσιν, εἰ δέ μή, τέρατα· καὶ βοσκήματα τίκτοι ἐοικότα βοσκήμασι, εἰ δὲ μή, τέρατα. Ταῦτα ὀμόσαντες, κατακαλύψαντες τὰ σφάγια ταῖς ἀσπίσιν ὑπὸ σάλπιγγος ἀρὰν ἐποιήσαντο, εἴ τι τῶν ὀμωμομένων παραβαίνοιεν καὶ μὴ ἐμπεδορκοῖ(ε)ν τὰ ἐν τῷ ὅρκῳ γεγραμμένα, αὐτοῖς ἄγος εἶναι τοῖς ὀμόσασιν.
[Ο όρκος βρέθηκε το 1925 σε στήλη των Αχαρνών, βλ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛ. ΕΘΝΟΥΣ τ. Β σσ 342-344]

η πόλη μου ας είναι απόρθητη, αλλιώς, ας κυριευθεί· και ας είναι εύφορη, αλλιώς, άφορη· και οι γυναίκες ας γεννάνε παιδιά που να μοιάζουν στους γονείς τους, αλλιώς, τέρατα· και ας γεννούν και τα ζώα όμοια με ζώα, αλλιώς, τέρατα. Αφού ορκίστηκαν αυτά και σκέπασαν τα σφάγια με τις ασπίδες τους, έριξαν κατάρα ενώ ηχούσε η σάλπιγγα, αν παραβούν κάτι από όσα ορκίστηκαν και δεν τηρούν τα γραμμένα στον όρκο, το κρίμα να πέσει απάνω τους.

✎ *Να επισημάνετε τις διαφορές ανάμεσα στο κείμενο του Ξενοφώντος για τους όρους τους ειρήνης και το κείμενο του Πλουτάρχου, που ακολουθεί:*

Λακεδαιμονίων ἐστὶν ἀκοῦσαι λεγόντων, ὡς Λύσανδρος μὲν ἔγραψε τοῖς ἐφόροις τάδε· «Ἁλώκαντι ταὶ Ἀθᾶναι», Λυσάνδρῳ δ' ἀντέγραψαν οἱ ἔφοροι· «Ἄρκει τό γε ἑαλώκειν», ἀλλ' εὐπρεπείας χάριν οὗτος ὁ λόγος πέπλασται, τὸ δ' ἀληθινὸν δόγμα τῶν ἐφόρων οὕτως εἶχε: «Τάδε τὰ τέλη τῶν Λακεδαιμονίων ἔγνω· καϐϐαλόντες [εἰς] τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μακρὰ σκέλη, καὶ ἐκϐάντες ἐκ πασῶν τῶν πολέων, τὰς αὐτῶν γᾶν ἔχοντες, ταῦτά κα δρῶντες τὰν εἰράναν ἔχοιτε, αἰ χρήδοιτε, καὶ τὼς φυγάδας ἀνέντες, περὶ τῶν ναῶν τῷ πλήθεος, ὁκοῖόν τί κα τηνεὶ δοκέοι, ταῦτα ποιέετε».

Μπορεί να ακούσει κανείς να λένε οι Λακεδαιμόνιοι ότι ο Λύσανδρος έγραψε αυτά στους εφόρους «Κατελήφθησαν αι Αθήναι». Στον Λύσανδρο απάντησαν οι έφοροι «Αρκεί το ότι κατελήφθησαν». Η διήγηση αυτή έχει πλαστεί για να δείξει ανώτερη συμπεριφορά· η αληθινή απόφαση των εφόρων ήταν η εξής: «Αυτά αποφάσισαν οι υπεύθυνοι των Λακεδαιμονίων· αφού γκρεμίσετε τον Πειραιά και τα μακρά τείχη και αφού αποχωρήσετε από όλες τις πόλεις διατηρώντας μόνο τη δική σας, αν τα πράξετε αυτά, μπορείτε να έχετε ειρήνη, αν θέλετε, και αφού αφήσετε, να γυρίσουν οι εξόριστοι· για τον αριθμό των πλοίων, να κάνετε ό,τι αποφασιστεί επί τόπου.
[Πλουτ., Λύσανδρος, κεφ. 14].

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 3. §1-10

Περίληψη

Αμέσως μετά την κατεδάφιση των τειχών ο «δήμος», ο λαός της Αθήνας, αποφάσισε να εκλέξει τριάντα άντρες, για να καταγράψουν τους «πατρίους νόμους», σύμφωνα με τους οποίους θα ρυθμιζόταν στο εξής η πολιτική ζωή του κράτους.

Ο Άγις διέλυσε το εκστρατευτικό σώμα της Δεκέλειας και ο Λύσανδρος πολιόρκησε τη Σάμο, το τελευταίο προπύργιο των δημοκρατικών. Οι Σάμιοι παραδόθηκαν με τον όρο να φύγουν από την πόλη τους, παίρνοντας μαζί τους ένα «ιμάτιον» ο καθένας και αφήνοντας πίσω τις περιουσίες τους. Ο Λύσανδρος εγκατέστησε ολιγαρχικό καθεστώς, έστειλε τα πλοία και τα πληρώματα των συμμάχων στις πόλεις τους και αυτός με τα λακωνικά πλοία επέστρεψε στη Λακωνία. Πήρε μαζί του λάφυρα, στεφάνια που του είχαν χαρίσει οι πόλεις ως προσωπικά δώρα και 470 τάλαντα ασήμι που του είχε δώσει ο Πέρσης σατράπης Κύρος. Όλα τα παρέδωσε στις αρχές της Σπάρτης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ξενοφών δεν αναφέρει το γεγονός (γνωστό από άλλες πηγές, π.χ. Διόδωρος Σικελιώτης XIV, 3) ότι ο Λύσανδρος προτού γυρίσει από τη Σάμο στη Σπάρτη, πέρασε για λίγο από την Αθήνα και έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην επιβολή του τυραννικού καθεστώτος.

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 3. §11-16

Μετάφραση

Αυθαιρεσίες και εγκλήματα

11 Η εκλογή των Τριάντα έγινε αμέσως μετά την κατεδάφιση των Μακρών Τειχών και των τειχών του Πειραιά. Ενώ όμως εντολή τους ήταν να συντάξουν ένα σύνταγμα που θα ρύθμιζε τον πολιτικό βίο, όλο ανάβαλλαν τη σύνταξη και τη δημοσίευσή του· στο μεταξύ συγκροτούσαν τη Βου-
12 λή και τις άλλες αρχές όπως ήθελαν αυτοί. Έπειτα άρχισαν να συλλαμβάνουν τους γνωστούς καταδότες, που τον καιρό της δημοκρατίας είχαν κάνει τη συκοφαντία επάγγελμα και

ταλαιπωρούσαν την καλή τάξη, και να τους παραπέμπουν
για θανατική καταδίκη. Η Βουλή τους καταδίκαζε μ' ευ-
χαρίστηση, και το πράμα δε δυσαρεστούσε καθόλου όσους
13 ένιωθαν πως τίποτα κοινό δεν είχαν μ' αυτούς. Αργότερα
ωστόσο άρχισαν να καταστρώνουν σχέδια για να επιβάλουν
την ανεξέλεγκτη κυριαρχία τους στην πόλη. Το πρώτο βή-
μα ήταν να στείλουν στη Λακεδαίμονα τον Αισχίνη και τον
Αριστοτέλη, για να πείσουν το Λύσανδρο να ενεργήση να
τους δοθεί φρουρά –που υπόσχονταν να συντηρούν αυτοί–
«ώσπου να βγάλουν από τη μέση τα κακά στοιχεία και να
οργανώσουν το καθεστώς». Εκείνος πείστηκε και φρόντισε
να τους δώσουν τη φρουρά με τον Καλλίβιο για αρμοστή.

14 Μόλις οι Τριάντα πήραν τη φρουρά βάλθηκαν να καλο-
πιάνουν με κάθε τρόπο τον Καλλίβιο, για να εγκρίνη όλες
του τις πράξεις· αυτός πάλι τους έδινε στρατιώτες από τη
φρουρά, που τους βοηθούσαν να συλλάβουν όποιους ήθελαν
–όχι πια «κακά στοιχεία» κι ασήμαντα πρόσωπα, αλλ' από
δω και μπρος όποιον τους δημιουργούσε την υποψία ότι δε
θ' ανεχόταν τον παραμερισμό του κι ότι, αν δοκίμαζε ν' α-
ντιδράση, θάβρισκε πολλούς συμπαραστάτες.

15 Τον πρώτο καιρό ο Κριτίας κι ο Θηραμένης ήταν ομοϊ-
δεάτες και φίλοι. Ο Κριτίας όμως –που ανάμεσα στ' άλλα
είχε εξοριστή κιόλας από τους δημοκρατικούς– είχε διάθεση
να σκοτώση πολύν κόσμο, ενώ ο Θηραμένης εναντιωνόταν,
λέγοντας ότι δεν ήταν λογικό να θανατώνουν ανθρώπους για
μόνο το λόγο ότι τους τιμούσε ο λαός, έστω κι αν δεν πεί-
ραζαν σε τίποτα την καλή τάξη. «Στο κάτω-κάτω», τού-
λεγε, «κ' εγώ κ' εσύ έχουμε πει και κάνει πολλά για ν' α-
16 ποχτήσουμε δημοτικότητα». Ο άλλος πάλι αποκρινόταν
(γιατί φερόταν ακόμα φιλικά στο Θηραμένη) ότι όποιος θέ-
λει να κυριαρχή είν' υποχρεωμένος να βγάζη από τη μέση
εκείνους που θα μπορούσαν να του σταθούν εμπόδιο. «Κι αν
φαντάζεσαι ότι επειδή είμαστε τριάντα κι όχι ένας η εξου-
σία μας δε χρειάζεται τόση φροντίδα όσο και μια προσωπι-
κή τυραννία είσαι ανόητος».

Αντιθέσεις στους κόλπους των Τριάκοντα

[Μετάφραση: Ρόδης Ρούφος]

Ερμηνευτικά σχόλια

§11-16 Στο κείμενο καταγράφεται η αντίθεση των Τριάκοντα προς τον δήμο των Αθηναίων, τους νόμους και τους θεσμούς της δημοκρατίας (§11-13). Έπειτα ήλθε η σειρά των ατόμων (§14-15). Κατά την οκτάμηνη διάρκεια της εξουσίας των τριάκοντα εκτελέστηκαν 1500 πολίτες Αθηναίοι και μέτοικοι. Η αντίθεση έφτασε τέλος και στους κόλπους του ίδιου του σώματος των τυράννων (§15-16). Ο Κριτίας και ο Θηραμένης εκπροσωπούσαν δύο αντίθετες τάσεις μέσα στη «συμμορία» που ασκούσε την εξουσία.

Ο Ξενοφών οργανώνει τον λόγο του, ώστε να φανεί η χρονική κλιμάκωση των εξελίξεων (η αλληλουχία των χρονικών προτάσεων και μετοχών) αλλά και η αλληλεξάρτησή τους, πώς δηλαδή από τις φαινομενικά δημοκρατικές διαδικασίες («οἱ δὲ τριάκοντα ᾑρέθησαν...») τελικά το καθεστώς έφτασε στην απροκάλυπτη ομολογία του αυθαίρετου χαρακτήρα του («ὥσπερ τυραννίδος», §16). Η κατάσταση, όσο περνάει ο καιρός, γίνεται πιο πολύπλοκη.

§11 Ενώ μοναδικός (διακηρυγμένος) σκοπός των τριάκοντα και μοναδική εντολή της (εκβιασμένης, έστω) ψήφου της Εκκλησίας προς αυτούς ήταν να συντάξουν τους νόμους («ἐφ' ᾧ τε συγγράψαι νόμους» / «οἳ τοὺς πατρίους νόμους συγγράψουσι») αυτοί ανέβαλλαν συνεχώς να εκτελέσουν το έργο που είχαν αναλάβει και συγκροτούσαν τη Βουλή και τα άλλα θεσμικά όργανα, όπως τους άρεσε («ὡς ἐδόκει αὐτοῖς»), με δικούς τους ανθρώπους. Ενώ λοιπόν είχαν διακηρύξει ότι το καθεστώς τους θα ήταν προσωρινό, ως τη δημοσίευση των νέων νόμων, διέλυσαν τα δικαστήρια των ενόρκων (**Ἡλιαία...**) και παραχώρησαν στη Βουλή δικαστικές εξουσίες για ποινικά (ή δήθεν ποινικά) αδικήματα. Κατάργησαν επίσης τη μυστική ψηφοφορία σε όλες τις διαδικασίες.

§12 Μια από τις σκοτεινές πλευρές του αθηναϊκού δημοκρατικού καθεστώτος ήταν η ευκολία με την οποία μερικοί αδίστακτοι Αθηναίοι μπορούσαν «να ζουν από τη συκοφαντία». Η ψεύτικη

καταγγελία, ψευδής καταμήνυση εναντίον ευκατάστατου συνήθως πολίτη, μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και ως μέσο εκβιασμού και ως μέσο προσωπικής εκδίκησης. Πολλές φορές ο συκοφάντης εξεβίαζε κάποιον και αποσπούσε χρηματικά ποσά, για να μην τον καταγγείλει και τον σέρνει στα δικαστήρια. Από τις ετυμολογικές ερμηνείες τη λ. συκοφάντης <σῦκον+φαίνω (= αυτός που φανερώνει τα σύκα) που είχαν προταθεί ήδη από την αρχαιότητα πιθανότερη φαίνεται η πρώτη: 1) αυτός που φανέρωνε τα σύκα, κρυμμένα μέσα στα ρούχα του κλέφτη· 2) ο μηνυτής· 3) ο μηνυτής αυτών που είχαν κλέψει σύκα από ιερές συκιές, αφιερωμένες σε θεούς· 4) αυτός που τράνταζε τα κλαδιά ή τον κορμό της συκιάς για να φανούν τα σύκα, που ήταν κρυμμένα μέσα στα φύλλα· 5) (με επέκταση της αρχικής σημασίας) αυτός που κατήγγειλε στις αρχές διάφορες παραβάσεις, όπως λαθραία εισαγωγή προϊόντων, παράνομη κτήση ή επικαρπία ξένης ιδιοκτησίας, φοροδιαφυγή και –συνηθέστερα– εχθρικές ενέργειες ή διαθέσεις κατά του δημοκρατικού πολιτεύματος.
Εκτός από τα χρήματα που μπορούσε να αποσπάσει ο συκοφάντης ως εκβιαστής, αν καταδικαζόταν ο καταγγελλόμενος πολίτης, ο συκοφάντης είχε και τότε οικονομικό όφελος.

§13 Το να ενισχυθούν οι ένοπλοι τριάκοντα και οι οπαδοί τους εναντίον των άοπλων δημοκρατικών με (700 τελικά) φρουρούς Σπαρτιάτες δείχνει το αίσθημα ανασφάλειας των τυράννων. Επειδή το αίτημα αυτό θα το απέρριπτε η επίσημη κυβέρνηση της Σπάρτης, δηλ. οι έφοροι, οι τριάκοντα ζητούν από τον Λύσανδρο να «συμπράξει», να «μεσολαβήσει», προφανώς παρασκηνιακά.

§14 Οι τριάκοντα ανέλαβαν τη συντήρηση των φρουρών από τη Σπάρτη (§13) με έξοδα του κράτους φυσικά, όχι δικά τους, και «κολάκευαν, καλόπιαναν με κάθε τρόπο τον Καλλίβιο», για να εξασφαλίζουν τη συναίνεσή του στις αυθαιρεσίες τους, αλλά και για να τους παρέχει φρουρούς «συνεργούς» στη σύλληψη πολιτών που είχαν ακόμη κύρος και δύναμη, ώστε να αντισταθούν στο καθεστώς.

§16 Οι τελευταίοι λόγοι του Κριτία φανερώνουν τον πολιτικό κυνισμό του.

Ασκήσεις

1. Ποια στοιχεία του κειμένου δείχνουν την αυθαιρεσία του καθεστώτος των Τριάκοντα;

2. Ποιες ενέργειες έκαναν οι Τριάκοντα για να εξασφαλίσουν το καθεστώς τους; Ποια ήταν η σκοπιμότητα της κάθε ενέργειας;

3. Πώς κρίνετε την πολιτική συμπεριφορά του Κριτία και του Θηραμένη;

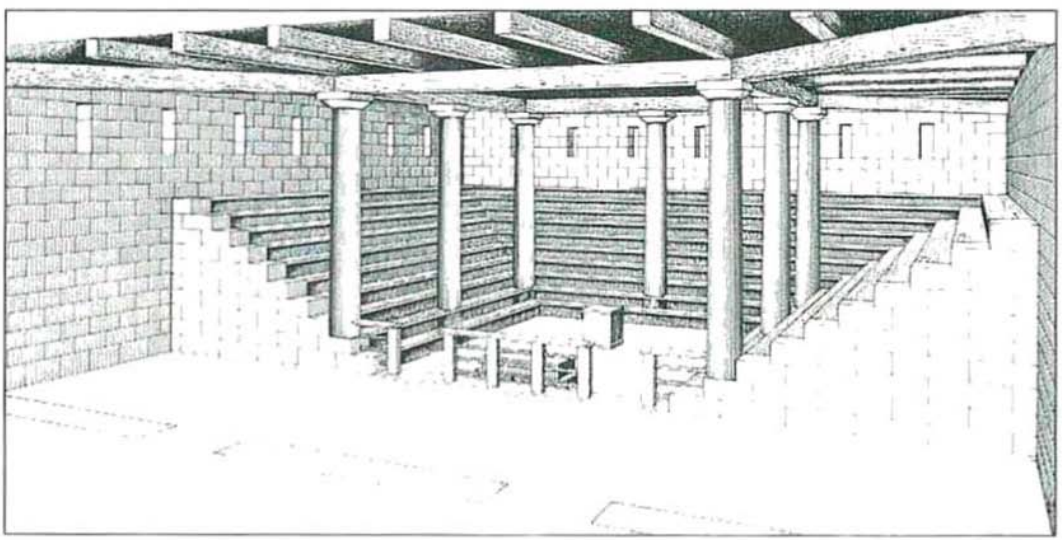

Αναπαράσταση του Βουλευτηρίου (Εκδοτική Αθηνών)

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 3. §17-49

Περίληψη

Καθώς πλήθαιναν οι αυθαιρεσίες του καθεστώτος και οι άδικες εκτελέσεις πολιτών, πολλοί άρχισαν να ανησυχούν και να προσπαθούν να αντιδράσουν. Ο Θηραμένης υποστήριξε και πάλι ότι θα έπρεπε να μοιραστούν την εξουσία με αρκετούς άλλους. Ο Κριτίας και άλλοι από τους Τριάκοντα διάλεξαν τρεις χιλιάδες Αθηναίους, για να μετέχουν στην άσκηση της εξουσίας. Ο Θηραμένης έκρινε παράλογο το μέτρο και τις μεθοδεύσεις, οι αντίπαλοί του όμως αφόπλισαν όλους τους άλλους Αθηναίους, εκτός από τους «Τρισχιλίους». Κυριάρχησε πλέον η τρομοκρατία. Σκότωσαν πολλούς ή από προσωπικό μίσος ή για τα χρήματά τους. Αποφάσισαν να συλλάβει ο καθένας τους από ένα μέτοικο, να τον σκοτώσουν και να δημεύσουν την περιουσία του. Τέλος, έκριναν ότι ο Θηραμένης ήταν σοβαρό εμπόδιο στις αυθαιρεσίες τους και άρχισαν να τον συκοφαντούν στους βουλευτές, στον καθένα ξεχωριστά, ότι είναι επικίνδυνος για το καθεστώς. Κατόπιν κάλεσαν σε συνεδρία τη Βουλή και ειδοποίησαν τους πιο αδίσταχτους νεαρούς, («παρακρατικούς»), να είναι εκεί με μαχαίρια κάτω από τη μασχάλη. Ο Κριτίας στην αγόρευσή του κατηγόρησε τον Θηραμένη ως αναξιόπιστο πολιτικό («κόθορνο», σαν το υπόδημα των ηθοποιών του θεάτρου που ταίριαζε και στα δύο πόδια), συμφεροντολόγο, ύπουλο και προδότη. Ο Θηραμένης στην απολογία του υποστήριξε ότι πάντα πολιτεύθηκε με μετριοπάθεια και σύνεση, ότι οι ακρότητες του καθεστώτος των Τριάκοντα και οι αδικίες προκαλούν δίκαιες αντιδράσεις και ότι ποτέ, σε δημοκρατικό ή σε τυραννικό καθεστώς, δεν επεδίωξε να στερήσει τίμιους πολίτες από τα πολιτικά τους δικαιώματα.

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 3. §50-56

Κείμενο

Παρωδία δίκης

50 Ὡς δὲ εἰπὼν ταῦτα ἐπαύσατο καὶ ἡ βουλὴ δῆλη ἐγένετο εὐμενῶς ἐπιθορυβήσασα, γνοὺς ὁ Κριτίας ὅτι εἰ ἐπιτρέψοι τῇ βουλῇ διαψηφίζεσθαι περὶ αὐτοῦ, ἀναφεύξοιτο, καὶ τοῦτο οὐ διωτὸν ἡγησάμενος, προσελθὼν καὶ διαλεχθείς τι τοῖς

τριάκοντα ἐξῆλθε, καὶ ἐπιστῆναι ἐκέλευσε τοὺς τὰ ἐγχειρίδια ἔχοντας φανερῶς τῇ βουλῇ ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις.

51 Πάλιν δὲ εἰσελθὼν εἶπεν· «Ἐγώ, ὦ βουλή, νομίζω προστάτου ἔργον εἶναι οἵου δεῖ, ὅς ἂν ὁρῶν τοὺς φίλους ἐξαπατωμένους μὴ ἐπιτρέπῃ. Καὶ ἐγὼ οὖν τοῦτο ποιήσω. Καὶ γὰρ οἵδε οἱ ἐφεστηκότες οὔ φασιν ἡμῖν ἐπιτρέψειν, εἰ ἀνήσομεν ἄνδρα τὸν φανερῶς τὴν ὀλιγαρχίαν λυμαινόμενον. Ἔστι δὲ ἐν τοῖς καινοῖς νόμοις τῶν μὲν ἐν τοῖς τρισχιλίοις ὄντων μηδένα ἀποθνῄσκειν ἄνευ τῆς ὑμετέρας ψήφου, τῶν δ' ἔξω τοῦ καταλόγου κυρίους εἶναι τοὺς τριάκοντα θανατοῦν. Ἐγὼ οὖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ ἐξαλείφω ἐκ τοῦ καταλόγου, συνδοκοῦν ἅπασιν ἡμῖν. Καὶ τοῦτον, ἔφη, ἡμεῖς θανατοῦμεν».

Η αντίδραση του Θηραμένη

52 Ἀκούσας ταῦτα ὁ Θηραμένης, ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἑστίαν καὶ εἶπεν: «Ἐγὼ δ' ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἱκετεύω τὰ πάντων ἐννομώτατα, μὴ ἐπὶ Κριτίᾳ εἶναι ἐξαλείφειν μήτε ἐμὲ μήτε ὑμῶν ὃν ἂν βούληται, ἀλλ' ὅνπερ νόμον οὗτοι ἔγραψαν περὶ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ, κατὰ τοῦτον καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ τὴν κρίσιν εἶναι.

53 Καὶ τοῦτο μέν, ἔφη, μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ ἀγνοῶ, ὅτι οὐδέν μοι ἀρκέσει ὅδε ὁ βωμός, ἀλλὰ βούλομαι καὶ τοῦτο ἐπιδεῖξαι, ὅτι οὗτοι, οὐ μόνον εἰσὶ περὶ ἀνθρώπους ἀδικώτατοι, ἀλλὰ καὶ περὶ θεοὺς ἀσεβέστατοι. Ὑμῶν μέντοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες καλοὶ κἀγαθοί, θαυμάζω, εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς, καὶ ταῦτα γιγνώσκοντες ὅτι οὐδὲν τὸ ἐμὸν ὄνομα εὐεξαλειπτότερον ἢ τὸ ὑμῶν ἑκάστου».

Η εκτέλεση του Θηραμένη

54 Ἐκ δὲ τούτου ἐκέλευσε μὲν ὁ τῶν τριάκοντα κῆρυξ τοὺς ἕνδεκα ἐπὶ τὸν Θηραμένην· ἐκεῖνοι δὲ εἰσελθόντες σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἡγουμένου αὐτῶν Σατύρου τοῦ θρασυτάτου τε καὶ ἀναιδεστάτου, εἶπε μὲν ὁ Κριτίας· «Παραδίδομεν ὑμῖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ κατακεκριμένον κατὰ τὸν νόμον.

55 Ὑμεῖς δὲ λαβόντες καὶ ἀπαγαγόντες [οἱ ἕνδεκα] οὗ δεῖ τὰ ἐκ τούτων πράττετε».

Ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, εἷλκε μὲν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ Σάτυ-

ρος, εἶλκον δὲ οἱ ὑπηρέται. Ὁ δὲ Θηραμένης ὥσπερ εἰκὸς καὶ θεοὺς ἐπεκαλεῖτο καὶ ἀνθρώπους καθορᾶν τὰ γιγνόμενα. Ἡ δὲ βουλὴ ἡσυχίαν εἶχεν, ὁρῶσα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις ὁμοίους Σατύρῳ καὶ τὸ ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου πλῆρες τῶν φρουρῶν, καὶ οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐγχειρίδια
56 ἔχοντες παρῆσαν. Οἱ δ' ἀπήγαγον τὸν ἄνδρα διὰ τῆς ἀγορᾶς μάλα μεγάλῃ τῇ φωνῇ δηλοῦντα οἷα ἔπασχε. Λέγεται δὲ ἓν ῥῆμα καὶ τοῦτο αὐτοῦ. Ὡς εἶπεν ὁ Σάτυρος ὅτι οἰμώξοιτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν, ἐπήρετο· «Ἂν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρ', ἔφη, οἰμώξομαι;» καὶ ἐπεί γε ἀποθνῄσκειν ἀναγκαζόμενος τὸ κώνειον ἔπιε, τὸ λειπόμενον ἔφασαν ἀποκοτταβίσαντα εἰπεῖν αὐτόν· «Κριτίᾳ τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ». Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἀγνοῶ, ὅτι ταῦτα ἀποφθέγματα οὐκ ἀξιόλογα, ἐκεῖνο δὲ κρίνω τοῦ ἀνδρὸς ἀγαστόν, τὸ τοῦ θανάτου παρεστηκότος μήτε τὸ φρόνιμον μήτε τὸ παιγνιῶδες ἀπολιπεῖν ἐκ τῆς ψυχῆς.

Γλωσσικά σχόλια

ὡς... ἐπαύσατο	χρον. πρότ., υποκ. ο Θηραμένης
δῆλος, -η, -ον	φανερός
εὐμενῶς ἐπιθορυβῶ	επιδοκιμάζω με φωνές
ἡ βουλὴ διαψηφίζεται	η Βουλή, αποφασίζει με ψηφοφορία
ἀναφεύγω	ξεφεύγω, γλυτώνω
οὐ βιωτὸν ἡγοῦμαί τι	θεωρώ κάτι ανυπόφορο, δεν μπορώ να ανεχθώ κάτι
ἐπιστῆναι - ἐφίσταμαι	στέκομαι κοντά (ή πάνω από...)
δρύφακτα και δρύφρακτα	(<δρῦς + φράττω) τα κιγκλιδώματα που χωρίζουν τις θέσεις των βουλευτών από το χώρο του ακροατηρίου της βουλής
προστάτης	(ώς πολιτικός όρος) ηγέτης
οἵου δεῖ	**(τοιούτου) οἵου δεῖ**· τέτοιου, όπως πρέπει να είναι
οἱ ἐφεστηκότες (ἐφίσταμαι)	(πρβλ. §50: **ἐπιστῆναι ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις**)
ἀνήσομεν - ἀνίημι	αφήνω
λυμαίνομαι	καταστρέφω <λῦμα, το· ἀπόπλυμα. **ἡ λύμη**· ντροπή, κακοποίηση

οἱ ἔξω τοῦ καταλόγου	οι εκτός καταλόγου, αυτοί των οποίων τα ονόματα δεν περιλαμβάνονταν στον κατάλογο
κύριός εἰμι + απαρ.	έχω το δικαίωμα να...
συνδοκοῦν - (συνδοκεῖ)	αιτ. απόλυτη· **συνδοκοῦν ἅπασιν ἡμῖν** με τη σύμφωνη γνώμη όλων μας (των Τριάκοντα)
ἔννομος, -ον	ο σύμφωνος με τον νόμο
ἱκετεύω τὰ πάντων ἐννομώτατα	ικετεύω, σε ό,τι πιο δίκαιο υπάρχει (στ' όνομα της ίδιας της δικαιοσύνης)
μὴ ἐπὶ Κριτίᾳ εἶναι	να μην έχει ο Κριτίας το δικαίωμα να...
καὶ ταῦτα γιγνώσκοντες	και μάλιστα ενώ γνωρίζετε
εὐεξάλειπτος	αυτός που εξαλείφεται, σβήνεται εύκολα
καλὸς κἀγαθός	ωραίος στην εμφάνιση και με υψηλό φρόνημα (το πρότυπο της αριστοκρατικής τάξης)
ἐκεῖνοι εἰσελθόντες	ονομ. απόλυτη αντί «ἐκείνων εἰσελθόντων»
ὥσπερ εἰκός	όπως ήταν φυσικό. <εἴκω· μοιάζω. Πρκμ. ἔοικα, εἰκών, εἰκάζω, εἰκασία, εἰκονίζω.
ἡσυχίαν ἔχω	παραμένω αδρανής, δεν αντιδρώ
καὶ οὐκ ἀγνοοῦντες	δηλ. οι βουλευταί
ῥῆμα	λόγος, φράση <εἴρω· μιλάω, αφηγούμαι. Πρκμ. εἴρημαι. ῥήτωρ, ῥήτρα, ῥητός, απόρρητος
οἰμώζω	κλαίω, θρηνώ μεγαλόφωνα
ἐπήρετο· ἐπερωτῶ	ρωτάω, απαντώ ρωτώντας
ἀναγκαζόμενος	δια της βίας, με το ζόρι
τὸ κώνειον	δηλητηριώδες υγρό που το χρησιμοποιούσαν για να θανατώνουν κατάδικους
ἀποκοτταβίζω	ρίχνω μακριά το κρασί που έχει μείνει στο ποτήρι μου, παίζοντας «κότταβο»
Κριτίᾳ τῷ καλῷ	για τον ωραίο Κριτία, στην υγεία του όμορφου Κριτία
ἀγαστὸς (<ἄγαμαι)	θαυμαστός
τὸ φρόνιμον καὶ τὸ παιγνιῶδες τῆς ψυχῆς	η αυτοκυριαρχία και το χιούμορ, η ετοιμότητα του πνεύματος

Ερμηνευτικά σχόλια

§50-56 Η περιγραφή της παρωδίας της δίκης του Θηραμένη είναι πολύ χαρακτηριστική για την κρίση που περνούσε ο Ελληνικός κόσμος στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. Η κρίση δεν ήταν μόνο πολιτική: εδώ φαίνεται ολοκάθαρα πώς αμφισβητούνται και πόσο ωμά παραβιάζονται η αντίληψη που είχαν οι Έλληνες για το Νόμο καθώς και η αντίληψη για την ευσέβεια.

§50 καὶ ἐπιστῆναι... ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις Δεν έφτανε η φανερή ψηφοφορία που είχαν επιβάλει οι Τριάκοντα στους βουλευτές/δικαστές· για να επηρεάσει την ελεύθερη βούλησή τους, ο Κριτίας χρησιμοποιεί ωμή τρομοκρατία με τους νεαρούς μαχαιροφόρους που μπήκαν μέσα στο Βουλευτήριο, στάθηκαν στο κιγκλίδωμα και κρατούσαν τα εγχειρίδια έτσι, ώστε να τα βλέπουν οι βουλευτές («φανερῶς... τῇ βουλῇ»).

§51 προστάτου ἔργον εἶναι... μὴ ἐπιτρέπῃ Ο Κριτίας υποστηρίζει αδιάντροπα ότι οι δικαστές έχουν παρασυρθεί από την απολογία του Θηραμένη (**«ἐξαπατωμένους»**) και ότι ο ίδιος, ως ηγέτης, δεν μπορεί να επιτρέψει κάτι τέτοιο. Άλλωστε και **«οἵδε οἱ ἐφεστηκότες»**, οι νεαροί με τα εγχειρίδια, λένε ότι δε θα επιτρέψουν να παρασυρθούν ούτε οι δικαστές ούτε και ο Κριτίας **(ἡμῖν)**.

ἔστι δὲ ἐν τοῖς καινοῖς νόμοις... ἐγὼ οὖν... Οι τύραννοι δεν τηρούν ούτε τους νόμους που ψήφισαν οι ίδιοι. Καταλύεται κάθε έννοια νομιμότητας και ο νόμος γίνεται παιχνίδι ή «εγχειρίδιον» στα χέρια του ισχυρού της στιγμής.
Τους απλούς πολίτες μπορούσε να τους θανατώσει οποιοσδήποτε από τους Τριάκοντα και τα όργανά τους με την κατηγορία ότι είναι επικίνδυνοι για το καθεστώς. Ο «κατάλογος» είχε περιλάβει τρεις χιλιάδες ονόματα πολιτών μόνο, των οπαδών των ολιγαρχικών. Αν κάποιος από τους «εντός του καταλόγου» είχε κατηγορηθεί, δίκαια ή άδικα, για ανατρεπτικές ενέργειες, για να καταδικαστεί σε θάνατο έπρεπε να το αποφασίσουν οι πεντακόσιοι βουλευτές. Για τους «εκτός καταλόγου» αποφάσιζαν μόνο οι Τριάκοντα.
Η J. de Romilly γράφει για τη σχέση των αρχαίων Ελλήνων με τον νόμο: «Οι Έλληνες, εραστές πάντοτε της ανεξαρτησίας, διακήρυσσαν συνεχώς με υπερηφάνεια την υπακοή τους στους νόμους. Είναι γεγονός ότι δεν αναζητούσαν με κανένα τρόπο να

καθορίσουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες σε σχέση με την πόλη στην οποία ανήκαν και με την οποία είχαν ταυτισθεί. Το μόνο που ζητούσαν ήταν να διοικείται η πόλη αυτή από έναν δικό της κανόνα και όχι έναν άνθρωπο. Έτσι ο νόμος υπήρξε το στήριγμα και η εγγύηση όλης της πολιτικής τους ζωής. Και τον χρησιμοποιούσαν ως μέσον για να αντιτάσσονται τόσο στην αναρχία της πρωτόγονης ζωής όσο και στην υποταγή των λαών που, σαν τους Πέρσες, υπόκειντο στην αυθαιρεσία ενός ηγεμόνα». **(Ο Νόμος στην ελληνική σκέψη,** σελ. 15).

§52 ... ὁ Θηραμένης ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἑστίαν... ἱκετεύω...

Είναι πασίγνωστος και από την ιστορία και από τη λογοτεχνία (κυρίως από την τραγωδία) ο σεβασμός για τους **«ικέτες»**, που έχουν καταφύγει σε κάποιο βωμό ή ιερό. Η παραβίαση του ασύλου θεωρείται μεγάλη ασέβεια που μολύνει ολόκληρη την κοινότητα. Η τήρηση των θεσμών της ευσέβειας «αποτελούσε σε κάθε περίπτωση πολιτικό καθήκον». Οι σχέσεις της θρησκευτικής και της πολιτικής ζωής φαίνονται αν ρίξει κανείς μια ματιά στην Αγορά των Αθηνών· τα δημόσια κτήρια της αθηναϊκής δημοκρατίας είναι διάσπαρτα στο χώρο της αγοράς, ανάμεσα στα ιερά και στους βωμούς των θεών (Βλ. σχέδιο).

§53 ὑμῶν μέντοι θαυμάζω, εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς

Ο Θηραμένης προειδοποιεί τους Βουλευτές ότι αν μείνουν απαθείς σε τόσο ωμή καταπάτηση και του νόμου και του ασύλου, σίγουρα κάποιοι απ' αυτούς θα έχουν την ίδια τύχη μ' αυτόν. Εύκολα θα μπορούσε να εξαλειφθεί το όνομα οποιουδήποτε από τον κατάλογο των «τρισχιλίων» και να θανατωθεί με εντολή των τριάκοντα, χωρίς την πολυτέλεια έστω και της «στημένης» δίκης. Γι' αυτό ο Θηραμένης «απορεί που δεν βοηθάνε (οι δικαστές) τον ίδιο τον εαυτό τους».

οἱ ἕνδεκα

Αξιωματούχοι, ένας από κάθε φυλή μαζί με τον γραμματέα, προϊστάμενοι του «δεσμωτηρίου», αρμόδιοι για τις θανατικές εκτελέσεις

§55 εἷλκε ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ Σάτυρος...

Ο Θηραμένης είχε πιαστεί από τον βωμό και ο Σάτυρος και οι υπηρέτες των τριάκοντα τον έσερναν, τον τράβαγαν για να τον απομακρύνουν.

§56 ... ὅτι οἰμώξοιτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν

Επειδή φώναζε ο Θηραμένης, καταγγέλοντας την παρανομία και την ασέβεια των διωκτών του, μέσα στην αγορά, ο Σάτυρος τον απείλησε ότι θα τον χτυπήσει («αν δεν σωπάσεις, θα κλάψεις»), ενώ τον έσερνε για εκτέλεση. Η απάντηση του Θηραμέ-

νη στον Σάτυρο και η τελευταία του φράση «Κριτίᾳ τῷ καλῷ» δείχνουν το «παιγνιώδες» του χαρακτήρα του. Ο «παιγνιώδης» χαρακτήρας των Αθηναίων, το χιούμορ, το έξυπνο ευφυολόγημα, σφράγισαν πολλά από τα δημιουργήματα του πολιτισμού τους και πιο πολύ το θέατρο: στο σατυρικό δράμα παρουσιαζόταν η φαιδρή όψη του μύθου των τραγωδιών που είχαν προηγηθεί στην παράσταση· στην κωμωδία του 5ου αι. π.Χ. κυριαρχούσε η ειρωνεία, ο σαρκασμός, η κριτική για τα πάντα, για πρόσωπα και γεγονότα της πολιτικής και της πνευματικής ζωής. Το «παιγνιώδες» πνεύμα είναι χαρακτηριστικό και στους πλατωνικούς διαλόγους.

§56 τὸ κώνειον Παχύρρευστη ουσία με χαρακτηριστικκή δυσάρεστη οσμή από τα φύλλα και τους βλαστούς του φυτού **κώνειον.** Η αλκαλοειδής ουσία κωνεΐνη έχει έντονη τοξικότητα και απορροφάται γρήγορα από τους βλεννογόνους· επιφέρει παράλυση των κέντρων του προμήκους μυελού και των κέντρων κίνησης και προκαλεί σχετικά ανώδυνο θάνατο από ασφυξία.

ὁ κότταβος Ήταν νεανικό παιχνίδι στα συμπόσια· οι παίχτες σημάδευαν απο μακριά μια λεκάνη και πετούσαν μέσα το κρασί που είχε απομείνει στο ποτήρι τους, προσπαθώντας να μη χυθούν σταγόνες έξω από τη λεκάνη και προφέροντας το όνομα αγαπημένου προσώπου. Αν δεν έπεφταν έξω από τη λεκάνη σταγόνες, ήταν καλό σημάδι για τις ερωτικές σχέσεις του παίχτη με το πρόσωπο, του οποίου το όνομα είχε αναφέρει.

Το χιούμορ του Θηραμένη αποκτά την πραγματική του διάσταση αν συσχετισθεί με το γεγονός ότι ο Κριτίας είχε συνθέσει στίχους για τον Κότταβο. Με τα σημερινά δεδομένα η φράση του Θηραμένη και η τελευταία κίνησή του προτού πεθάνει, έχει το νόημα: «και στα δικά σου» (για τον Κριτία).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1) Ποια ήταν η αρχική αντίδραση της Βουλής σε όσα είπε ο Θηραμένης; Ποιά αλλαγή στάσης παρατηρείτε:
α) μετά την παρέμβαση του Κριτία.
β) μετά τα τελευταία λόγια του Θηραμένη;

2) Γιατί η σύλληψη του Θηραμένη μέσα στο δικαστήριο ήταν και ανόσια και άδικη;

3) Να γραφεί η §50 με τις εξής αλλαγές:
ὁ Θηραμένης=οἱ φεύγοντες (= οι κατηγορούμενοι), Κριτίας = οἱ διώκοντες (= οι κατήγοροι), η Βουλή = οι βουλευταί.

4) Με ποιες απλές ή σύνθετες λέξεις των §50-51 έχουν ετυμολογική συγγένεια οι παρακάτω λέξεις της ΝΕ: αλοιφή, άνεση, απάτη, απολυμαίνω, επιστάτης, επιτροπή, λόγος, λύματα, φυγή, ψήφος.

5) Πώς χαρακτηρίζετε τον Κριτία από τις πράξεις του και τα λόγια του;

6. Οι λόγοι του Θηραμένη (§ 52) να γραφούν με τις εξής αλλαγές: ἐγώ = ἡμεῖς, Κριτίας = τριάκοντα.

7. Με ποια επιχειρήματα προσπαθεί ο Θηραμένης να υπερασπιστεί τον εαυτό του; Ποιο ήταν το τελευταίο όπλο της «υπερασπιστικής γραμμής» του Θηραμένη;

8. Οι λέξεις της στήλης Α (§ 50-51) να συνδεθούν με τις στήλες Β και Γ (όπως στο παράδειγμα):

Α	Β	Γ
οι λέξεις/φράσεις	**είναι**	**συμπληρώνουν/προσδιορίζουν**
δήλη	υποκείμενο	ἐπιστῆναι
διαψηφίζεσθαι	υποκείμενο	ἡμῖν
βιωτόν	κατηγορούμενο	ἀποθνήσκειν
τοὺς ἔχοντας	κατηγορούμενο	ἐπιτρέψοι
ἐξαπατωμένους	αντικείμενο	τοῦτο
μηδένα	κατηγ. μετοχή	βουλή
θανατοῦν	κατηγ. προσδιορ.	τοὺς φίλους
ἅπασιν	υποκείμενο	ἔστι

9. Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:
η μετοχή **ἡγουμένου** (§54) είναι:
κατηγορηματική
τροπική
αιτιολογική
εναντιωματική

10. Οι μετοχές της στήλης Α (§ 52-53) να συνδεθούν με τις δευτερεύουσες προτάσεις της στήλης Β στις οποίες αντιστοιχούν:

Α	Β
α) ἀκούσας	α) ἐπειδὰν ἀκούσῃ
	εἰ ἤκουσε
	εἰ καὶ ἤκουσε
	ἐπεὶ ἤκουσε
β) γιγνώσκοντες	β) ἐπεὶ γιγνώσκετε
	εἰ καὶ γιγνώσκετε
	ἐὰν γιγνώσκητε
	ἵνα γιγνώσκητε

11. Το τμήμα «ὁ δὲ Θηραμένης... παρῆσαν» (§55) να γραφεί με τις εξής αλλαγές:
Θηραμένης = οἱ φεύγοντες, ἡ βουλή = οἱ βουλευταί.

12. Οι προτάσεις της στήλης Α (§55) να συνδεθούν με τον κατάλληλο χαρακτηρισμό της στήλης Β.

Α	Β
ὡς ταῦτα εἶπεν	πλάγια ερωτηματική
ὥσπερ εἰκός	χρονική
ὅτι ἐγχειρίδια ἔχοντες παρῆσαν	υποθετική
οἷα ἔπασχε	χρονική
εἰ μὴ σιωπήσειεν	αναφορική
ἐπεὶ .. τὸ κώνειον ἔπιε	ειδική

13. Από την αφήγηση των γεγονότων φαίνεται ότι ο Ξενοφών βλέπει με συμπάθεια τον Θηραμένη. Ποια στοιχεία το δηλώνουν αυτό;

14. Η καταδίκη του Θηραμένη ήταν προσχεδιασμένη. Ποια σημεία του κειμένου αποκαλύπτουν τη σκευωρία;

Θέματα για συζήτηση

✎ *Να παρατηρήσετε το σχέδιο της Αγοράς των Αθηνών. Ποια εντύπωση δημιουργείται για τις σχέσεις θρησκευτικής και πολιτικής ζωής; Υπάρχουν παρόμοιες σχέσεις στην σύγχρονη εποχή;*

✎ *Να αιτιολογηθεί η αντιφατική στάση της Βουλής σε δύο διαφορετικά σημεία της συνεδρίας: «εὐμενῶς ἐπιθορυβήσασα» (§50) και «ἡσυχίαν εἶχε» (§55).*

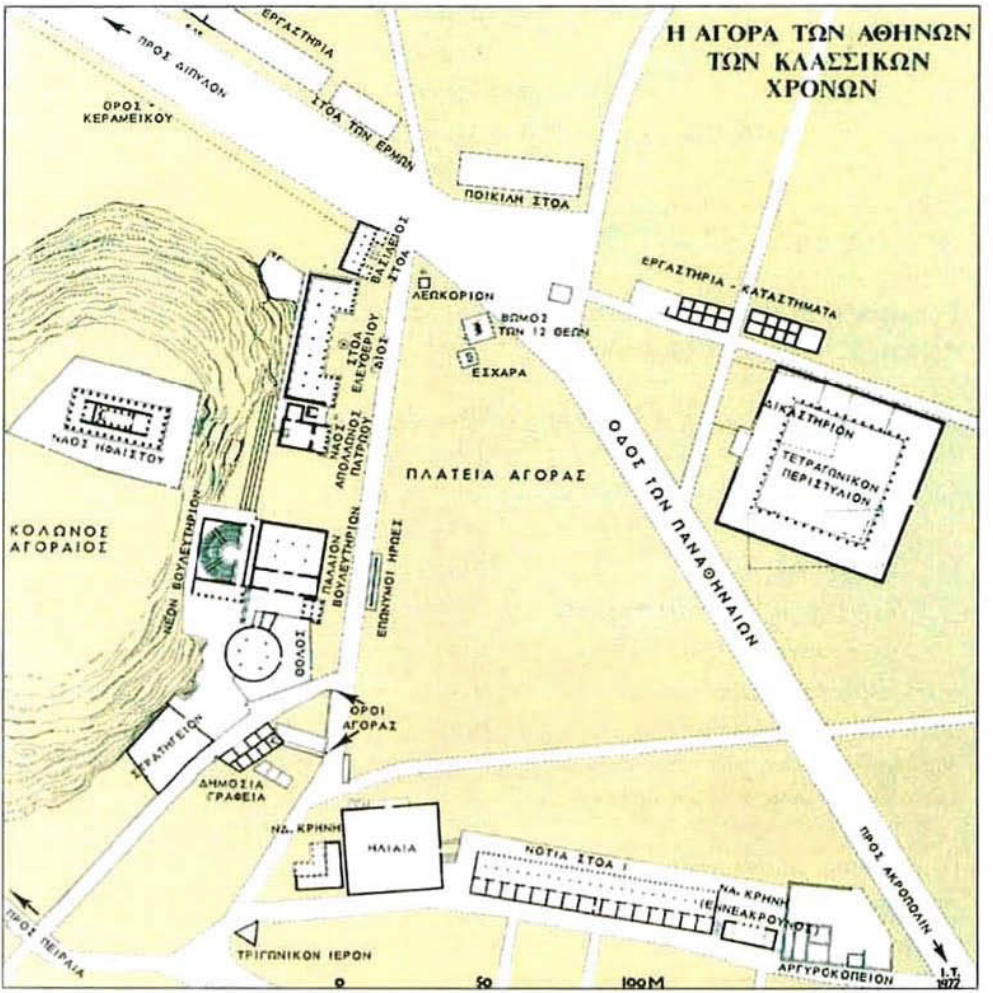

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 4. §1-17

Μετάφραση

1 Τέτοιος στάθηκε ο θάνατος του Θηραμένη. Τότε πια θεώρησαν οι Τριάντα πως ήταν ελεύθεροι να τυραννούν δίχως φόβο· όχι μόνο απαγόρευσαν σ' όσους δεν ήταν γραμμένοι στον κατάλογο να μπαίνουν στην πόλη, αλλά τους άρπαζαν κι από μέσα απ' τ' αγροκτήματά τους για να τους πάρουν, αυτοί κ' οι φίλοι τους, τη γη τους. Οι κατατρεγμένοι κατέφευγαν στον Πειραιά, μα κ' εκεί συνεχιζόταν ο διωγμός· τα Μέγαρα κ' η Θήβα γέμισαν πρόσφυγες.

Ακρότητες των Τριάκοντα

2 Τότε κίνησε από τη Θήβα ο Θρασύβουλος με μια εβδομηνταριά άντρες κ' έπιασε τ' οχυρό φρούριο της Φυλής. Μια μέρα πούκανε πολύ καλό καιρό βγήκαν οι Τριάντα από την πόλη να τους χτυπήσουν, έχοντας μαζί τους τους Τρεις Χιλιάδες και το ιππικό. Όταν έφτασαν στη Φυλή, μερικοί νέοι τόλμησαν να κάνουν αμέσως επίθεση στο φρούριο, αλλά πληγώθηκαν κ' έφυγαν άπραχτοι. Οι Τριάντα σχεδίαζαν να χτίσουν τείχος για να κόψουν τον ανεφοδιασμό των επαναστατών και να τους αναγκάσουν να παραδοθούν· τη νύχτα όμως και την άλλη μέρα χιόνισε τόσο πολύ που υποχρεώθηκαν να γυρίσουν πίσω στην πόλη, βουτηγμένοι στα χιόνια, αφού τους σκότωσαν οι άλλοι πολλούς βοηθητικούς.

Η κατάληψη του φρουρίου της Φυλής

4 Κατάλαβαν ωστόσο ότι οι επαναστάτες θα λεηλατούσαν και τις καλλιέργειες αν δεν υπήρχε φρουρά να τις προστατέψη· έστειλαν λοιπόν στα σύνορα –κάπου δεκαπέντε στάδια από τη Φυλή– όλη σχεδόν τη Λακωνική φρουρά και το ιππικο δύο φυλών, που στρατοπέδευσαν σ' ένα πυκνοφυτεμένο τόπο και φύλαγαν την περιοχή.

5 Στο μεταξύ είχαν συγκεντρωθή στη Φυλή κάπου εφτακόσιοι άνδρες. Μια νύχτα, ο Θρασύβουλος τους πήρε και τους κατέβασε σ' απόσταση τριών ή τεσσάρων σταδίων α-

Αιφνιδιαστική επίθεση και νίκη των δημοκρατικών

πό τη φρουρά· εκεί απόθεσαν τα όπλα τους και περίμεναν.
6 Κατά τα ξημερώματα σηκώθηκαν οι φρουροί και τράβηξαν ο καθένας στη δουλειά του, ξεμακραίνοντας από τον οπλισμό τους. Εκείνη την ώρα –καθώς οι ιπποκόμοι έκαναν θόρυβο ξυστρίζοντας τ' άλογα– οι άντρες του Θρασύβουλου άδραξαν τ' άρματα, κι ορμώντας καταπάνω τους τρεχάτοι σκότωσαν μερικούς και κυνήγησαν τους άλλους, που τόβαλαν στα πόδια, ως έξη-εφτά στάδια δρόμο. Οι ολιγαρχικοί έχασαν πάνω από εκατόν είκοσι οπλίτες και τρεις ιππείς: το Νικόστρατο, το λεγόμενο «ωραίο», κι άλλους δυο που
7 πιάστηκαν στα στρώματά τους. Κατόπι οι επαναστάτες γύρισαν πίσω, έστησαν τρόπαιο, μάζεψαν τα όπλα και τα λάφυρα που είχαν πέσει στα χέρια τους και πήγαν πίσω στη Φυλή. Όταν ήρθε το ιππικό από την πόλη για ενίσχυση, δε βρήκε κανέναν εχθρό μπροστά του· έμεινε λοιπόν εκεί μόνο ώσπου να παραλάβουν τους νεκρούς οι συγγενείς τους και γύρισε ξανά στην πόλη.

Σύλληψη των κατοίκων της Ελευσίνας

8 Έπειτα απ' αυτό οι Τριάντα, κρίνοντας ότι η θέση τους είχε κλονιστή, αποφάσισαν να κάνουν δική τους την Ελευσίνα για να την έχουν καταφύγιο σ' ώρα ανάγκης. Πήγαν λοιπόν εκεί ο Κριτίας κ' οι άλλοι συνάδελφοί του, έχοντας δώσει από πριν οδηγίες στο ιππικό, κ' εκαναν επιθεώρηση στους Ελευσινίους. Κατόπι, με το πρόσχημα ότι ήθελαν να ξέρουν πόσοι είναι και πόση πρόσθετη φρουρά θα χρειαστούν, πρόσταξαν να τους καταγράψουν όλους, κι ο καθένας που θα καταγραφόταν να βγαίνη από τη μικρή πύλη προς τη θάλασσα. Στο γιαλό όμως είχαν τοποθετήσει δεξιά κι αριστερά τους ιππείς, κ' έναν-έναν που έβγαινε τον άρπαζαν οι βοηθοί τους και τον έδεναν χεροπόδαρα.

Αφού τους έπιασαν όλους μ' αυτό τον τρόπο, πρόσταξαν τον αρχηγό του ιππικού Λυσίμαχο να τους πάρη και να
9 τους παραδώση στους Έντεκα. Την άλλη μέρα συγκέντρωσαν στο Ωδείο τους οπλίτες που ήταν γραμμένοι στον κατάλογο, καθώς και τους υπόλοιπους ιππείς, κι ο Κριτίας σηκώθηκε κ' είπε:

«Το καθεστώς, άνδρες, δεν τ' οργανώνουμε μόνο για κα-

λό δικό μας, μα άλλο τόσο και για δικό σας. Μια και θάχετε λοιπόν μερίδιο στις τιμές, πρέπει νάχετε μερίδιο και στους κινδύνους. Για τούτο είν' ανάγκη να καταδικάσετε τους Ελευσινίους που πιάσαμε, ώστε νάχετε τις ίδιες ελπίδες και τους ίδιους φόβους με μας.»

10 Και τους έδειξε ένα σημείο, λέγοντας να παν εκεί να ψηφίσουν ένας-ένας, φανερά. Το μισό Ωδείο ήταν γεμάτο οπλισμένους Λάκωνες φρουρούς· άλλωστε όσοι πολίτες δε σκοτίζονταν παρά μόνο για το συμφέρον τους τάβλεπαν αυτά με καλό μάτι...

Οι θέσεις των αντιπάλων σε σημεία της πόλης του Πειραιά

Μετά απ' αυτά ο Θρασύβουλος πήρε τους ανθρώπους του από τη Φυλή –είχαν κιόλας μαζευτή περίπου χίλιοι– κ' έφτασε νύχτα στον Πειραιά. Μόλις τόμαθαν οι Τριάντα έτρεξαν να τους χτυπήσουν με τους Λάκωνες, τους οπλίτες και το ιππικό, και προχώρησαν από τον αμαξωτό δρόμο
11 που ανεβαίνει στον Πειραιά. Οι επαναστάτες δοκίμασαν στην αρχή να τους εμποδίσουν, αλλά βλέποντας ότι ο περίγυρος του Πειραιά, μεγάλος καθώς ήταν, χρειαζόταν πολυάνθρωπη φρουρά για την επάνδρωσή του ενώ αυτοί ήταν λίγοι, συσπειρώθηκαν στη Μουνιχία. Τότε οι ολιγαρχικοί πήγαν στην Ιπποδάμειο Αγορά· πρώτα παρατάχτηκαν έτσι ώστε να πιάνουν όλο το φάρδος του δρόμου που οδηγεί στο ιερό της Άρτεμης της Μουνιχίας και στο Βενδίδειο, και το βάθος τους έφτασε τις πενήντα σειρές. Κατόπι, μ' αυτό το σχηματισμό, άρχισαν ν' ανηφορίζουν.

12 Αντίκρυ τους, οι επαναστάτες έπιασαν κ' εκείνοι όλο το πλάτος του δρόμου, οι οπλίτες τους όμως είχαν μόνο δέκα σειρές βάθος· πίσω τους ωστόσο πήραν θέση ασπιδοφόροι κ' ελαφρό πεζικό οπλισμένο μ' ακόντια, και πιο πίσω ακόμα άλλοι, οπλισμένοι με πέτρες. (Απ' αυτούς ήταν πολλοί, γιατί είχαν προστεθή και ντόπιοι). Καθώς προχωρούσαν οι αντίπαλοι, ο Θρασύβουλος πρόσταξε τους άνδρες του ν' αποθέσουν τις ασπίδες τους· κάνοντας κι αυτός το ίδιο, αλλά κρατώντας τ' άλλα όπλα του, στάθηκε στη μέση κ' είπε:

13 «Θυμηθήτε, πολίτες –κι όσοι δεν το ξέρετε, μάθετέ το– ότι στο δεξιό εκείνων που πλησιάζουν βρίσκονται αυτοί που

Ο λόγος του Θρασυβούλου πριν από τη μάχη

εδώ και τέσσερεις μέρες νικήσατε και πήρατε στο κυνήγι. Στο άκρο αριστερό τους πάλι είναι οι ίδιοι οι Τριάντα – αυτοί που δίχως σε τίποτα νάχουμε φταίξει μας εξόριζαν από την πόλη, μας έδιωχναν από τα σπίτια μας κ' έκαναν προγραφές των αγαπημένων μας. Να όμως που τώρα τους έλαχε κάτι που αυτοί ποτέ δεν περίμεναν, ενώ εμείς πάντα το ευχόμασταν – τους αντικρύζουμε με τα όπλα στα χέρια!
14 Κάποτε μας έπιαναν την ώρα που τρώγαμε, την ώρα που κοιμόμασταν, την ώρα που ήμασταν στην Αγορά· άλλοι εξοριστήκαμε όχι μόνο αναίτια, αλλά δίχως να βρισκόμαστε καν στην πόλη. Γι' αυτό κ' οι θεοί παίρνουν τώρα φανερά το μέρος μας: μέσα στην καλοκαιρία προκαλούνε θύελλα την ώρα που μας συμφέρει· όταν κάνουμε επιχείρηση, λίγοι εμείς εναντίον πολλών εχθρών, θριαμβεύουμε χάρη στην
15 εύνοιά τους· και να τώρα που μας έφεραν σε τοποθεσία όπου οι εχθροί έχουν ν' ανέβουν ανήφορο κ' έτσι δεν μπορούν ούτε δόρατα, ούτε ακόντια να ρίξουν πάνω από τα κεφάλια των μπροστινών τους, ενώ εμείς από ψηλά θα τους φτάνουμε και με δόρατα και μ' ακόντια και με πέτρες και
16 θα χτυπήσουμε πολλούς. Θα νόμιζε κανένας ότι με τις πρώτες σειρές τους τουλάχιστον θα χρειαστή να πολεμήσουμε σαν ίσοι προς ίσους· αν όμως εσείς ρίχνετε τα βέλη σας πυκνά-πυκνά, όπως πρέπει, κανένας σας δε θ' αστοχήση – γεμάτος καθώς είν' ο δρόμος από δαύτους. Αυτοί πάλι θα κρύβωνται όλη την ώρα κάτω από τις ασπίδες τους για να προφυλαχτούν – έτσι θα μπορούμε να τους χτυπάμε όπου θέλουμε, σα νάναι τυφλοί, αλλά και να ορ-
17 μάμε καταπάνω τους και να τους γκρεμίζουμε. Εμπρός λοιπόν, άνδρες, αγωνιστήτε με τέτοιο τρόπο, που ο καθένας σας να νιώση ότι σ' αυτόν χρωστάμε το πιο πολύ τη νίκη! Γιατί αυτή, αν θέλη ο θεός, θα μας δώση πίσω πατρίδα, σπίτια, ελευθερία, τιμές, παιδιά –σ' όσους έχουν– και γυναίκες. Τρισευτυχισμένοι θάναι στ' αλήθεια όσοι από μας, νικητές, ζήσουν για να δουν τη γλυκύτατη εκείνη μέρα! Ευτυχισμένος όμως κι όποιος σκοτωθή, γιατί σε κανένα –και πλούσιος νάναι– δε θα στηθή μνημείο λαμπρό σαν

το δικό του! Όταν λοιπόν έρθη η στιγμή θ' αρχίσω εγώ να τραγουδάω τον παιάνα– και μόλις επικαλεστούμε τον Ενυάλιο ας ορμήσουμε όλοι με μια καρδιά, να ξεπληρώσουμε σ' αυτούς τους ανθρώπους τις προσβολές που μας έκαναν!»

[Μετάφραση: Ρόδης Ρούφος]

Ο Πειραιάς στην αρχαιότητα (Εκδοτική Αθηνών)

Ερμηνευτικά σχόλια

§1-7 Η ομάδα των «σκληρών» του καθεστώτος των τριάκοντα επικράτησε. Η σκληρότητα του καθεστώτος έφτασε σε ακραίες μορφές· διώξεις πολιτών, καταπάτηση περιουσιών απο τους οπαδούς της τυραννίας, εκτελέσεις. Άρχισε να οργανώνεται η αντίσταση· οι διωκόμενοι κατέφευγαν πρώτα στον Πειραιά και από εκεί έξω από τα σύνορα, στα Μέγαρα και κυρίως στη Θήβα.

§1 Όσοι είχαν υποστεί διώξεις στην ύπαιθρο της Αττικής, δεν επιτρεπόταν άλλωστε να μπούνε στο κέντρο της πόλης (**«... μὴ εἰσιέναι εἰς τὸ ἄστυ»**), κατέφευγαν στον Πειραιά. Στην περιοχή του Πειραιά από δεκαετίες είχε διαμορφωθεί παράδοση δημοκρατικής πλειοψηφίας την οποία συγκροτούσαν τα πληρώματα του στόλου, οι έμποροι, οι ναυτικοί και οι μέτοικοι.

Τα Μέγαρα καὶ η Θήβα γέμισαν πρόσφυγες

Ο Ξενοφών περιγράφει ειρωνικά την κατάσταση: οι τριάκοντα, με τις ακρότητές τους γέμισαν και τα Μέγαρα και τη Θήβα από αυτούς που απομακρύνονταν από την Αττική ή, με διαφορετική διατύπωση, «και τα Μέγαρα και η Θήβα πλημμύρισαν από πολιτικούς πρόσφυγες».

Όσο μεγάλωνε το κύμα των φυγάδων, άρχισε να διαφαίνεται ο κίνδυνος για το τυραννικό καθεστώς: να οργανωθούν ένοπλες ομάδες πολιτικών προσφύγων. Για να προλάβουν τέτοιο ενδεχόμενο οι Σπαρτιάτες εξέδωσαν αυστηρή διαταγή, όπως παραδίδεται από τον Πλούταρχο στον Βίο του Λυσάνδρου, κεφ. 27: «Λακεδαιμόνιοι ἐψηφίσαντο... οι φυγάδες Αθηναίοι να οδηγούνται πίσω στην Αθήνα από κάθε κράτος και να θεωρούνται παραβάτες όσοι φέρουν εμπόδια σ' αυτούς που προσπαθούν να τους φέρουν πίσω». Στο ίδιο κείμενο όμως φαίνεται η αντίδραση του κράτους των Θηβών.

Οι Θηβαίοι ***«ἀντεψηφίσαντο... ψηφίσματα πρέποντα καὶ ἀδελφὰ (= σύμφωνα) ταῖς Ἡρακλέους καὶ Διονύσου πράξεσιν, οἰκίαν μὲν ἀνεῷχθαι (να είναι ανοιχτή) πᾶσαν καὶ πόλιν ἐν Βοιωτίᾳ τοῖς δεομένοις Ἀθηναίων, [ ] ἂν δέ τις Ἀθήναζε (= στην Αθήνα) διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ τοὺς τυράννους ὅπλα κομίζῃ, μήτε ὁρᾶν τινὰ Θηβαῖον μήτε ἀκούειν [ ]. Θρασύβουλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Φυλὴν καταλαβόντες ἐκ Θηβῶν ὡρμήθησαν, ὅπλα καὶ χρήματα καὶ τὸ λαθεῖν τὸ ἄρξασθαι (να μην τους πάρουν είδηση,***

οι τύραννοι, προτού αρχίσουν) Θηβαίων αὐτοῖς συμπαρασκευασάντων».

§5 Η αντίδραση κατά του τυραννικού καθεστώτος είναι τόσο έντονη, ώστε μέσα σε ελάχιστες μέρες η δύναμη του Θρασύβουλου στη Φυλή δεκαπλασιάζεται.

§8-10 Οι Τριάκοντα, μετά την πρώτη τους ήττα και βλέποντας τη συνεχή ενίσχυση των δημοκρατικών, προσπαθούν να εξασφαλίσουν καταφύγιο στην Ελευσίνα, σε περίπτωση οριστικής ήττας. Χρησιμοποιούν γι' αυτό παράνομα και αθέμιτα μέσα, με δολιότητα και άσκηση πρωτοφανούς τρομοκρατίας.

§8 Για να πετύχει η συγκέντρωση των κατοίκων της Ελευσίνας (το «μπλόκο»), οι Τριάκοντα εξαπατούν τα θύματά τους· συγκεντρώνουν τους πολίτες, δήθεν, για απογραφή (για να τους στείλουν επιπλέον φρουρούς για προστασία) και ασκούν (αρχικά τουλάχιστον) ψυχολογική βία στον πληθυσμό με την παρουσία των ιππέων.

§9 να ψηφίσουν... φανερά Ακόμη και στους συνεργάτες του καθεστώτος δεν έχει εμπιστοσύνη ο Κριτίας. Για να μην υπάρξουν «διαρροές ψήφων», εκτός από την (πρωτοφανή) πολυπληθή παρουσία Σπαρτιατών στρατιωτών μέσα στο χώρο του (δήθεν) δικαστηρίου, επιβάλλεται και η φανερή ψηφοφορία. Στο πλήθος των δικονομικών παραβάσεων, σ' αυτή την παρωδία δίκης, πρέπει να προστεθεί κι αυτή την οποία τονίζει ο Λυσίας (*Κατά Ἐρατοσθένους*, 52): δικάστηκαν τριακόσιοι άνθρωποι με μια ψηφοφορία, ενώ βασική αρχή δικαίου για το αθηναϊκό κράτος ήταν ότι δεν εκδίδονται συνολικές αποφάσεις αλλά για τον κάθε κατηγορούμενο χωριστά. «...ὁ Ἐρατοσθένης..., ἐλθὼν μετὰ τῶν συναρχόντων εἰς Σαλαμῖνα καὶ Ἐλευσῖνά τε τριακοσίους τῶν πολιτῶν ἀπήγαγεν εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ μιᾷ ψήφῳ αὐτῶν ἁπάντων θάνατον κατέγνωσεν».

§10-12 Ο έμπειρος στρατιωτικός Ξενοφών περιγράφει με ακρίβεια και συντομία τις θέσεις και τις κινήσεις των αντιπάλων πριν από τη μάχη.

§11 Μουνιχία Η περιοχή, ο λόφος (της σημερινής Καστέλας) και το κλειστό λιμάνι (σημερινό Τουρκολίμανο ή Μικρολίμανο) οφείλουν το όνο-

μά τους στον μυθικό βασιλιά της Αττικής Μούνιχο, γιο του Παντοκλέους, οικιστή της περιοχής και ιδρυτή της λατρείας της Μουνιχίας Αρτέμιδος. Η σπουδαιότερη λατρευτική εκδήλωση ήταν τα Μουνίχια και ο μήνας ονομαζόταν Μουνιχιών.

στην Ιπποδάμειο αγορά Η Ιπποδάμειος αγορά ήταν το κέντρο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής του Πειραιά, του σημαντικότερου εμπορικού κέντρου της Μεσογείου στα χρόνια της ακμής της αθηναϊκής δημοκρατίας. Τα σχέδια της αγοράς και της ευρύτερης περιοχής είχαν κατασκευαστεί στα μέσα του 5ου αι. από τον διάσημο πολεοδόμο Ιππόδαμο τον Μιλήσιο με παραγγελία του Περικλή.

§12-17 Μετά την περιγραφή της παράταξης των δημοκρατικών πριν από τη μάχη, ο Ξενοφών παραθέτει τον σύντομο λόγο του Θρασυβούλου προς τους αγωνιστές της δημοκρατίας. Ο Θρασύβουλος προσπαθεί να τους εγκαρδιώσει, ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν πολλαπλάσιους εχθρούς.

Ο λόγος, χαρακτηριστικό γνώρισμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, εκφράστηκε με πολλούς τρόπους και κυρίως με τη ρητορεία. Ήδη στον ομηρικό κόσμο το ιδανικό ενός ευπατρίδη ήταν: **μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων·** (να είναι ικανός στον λόγο και στην πράξη) Ιλ. Ι 443. Η εξέλιξη του πολιτισμού ανέβασε τον λόγο σε τελειότητα ως **«πειθοῦς δημιουργόν»** τον 5ο και τον 4ο αι. π.Χ., κυρίως στην Αθήνα: η εκκλησία του δήμου, τα δικαστήρια, η αγορά, ο Κεραμεικός ήταν οι χώροι που ακουγόταν ο ελληνικός λόγος.

Από την άποψη της τεχνικής, ο Θρασύβουλος χρησιμοποιεί στον λόγο του καίριες αντιθέσεις· από την άποψη των ιδεών, προβάλλει βασικές έννοιες και αξίες της αρχαίας ελληνικής ζωής· ταυτόχρονα δίνει σαφείς οδηγίες για την τακτική της μάχης που θ' ακολουθήσει.

§13-14 Το καθεστώς της βίας και τρόμου κατά την περίοδο της τυραννίας με τις κατασχέσεις περιουσιών, τις προγραφές, τις συλλήψεις, τις εξορίες περιγράφει εύγλωττα και ο Λυσίας κυρίως στα κεφάλαια 95-97 του λόγου «Κατά Ἐρατοσθένους»:

Σ' εσάς, μολονότι πολλά υπάρχουν ακόμα να πω, μόνο αυτά αναφέρω.

Όσοι πάλι κατεβήκατε στον Πειραιά, θυμηθείτε πρώτα την υπόθεση των όπλων: ενώ είχατε πάρει μέρος σε πολλές μάχες σε ξένους τόπους, τα όπλα σας τα στέρησαν όχι εθνικοί σας εχθροί,

αλλά αυτοί εδώ, και μάλιστα σε περίοδο ειρήνης· ύστερα σας κήρυξαν έκπτωτους από την πόλη που σας είχαν παραδώσει οι πρόγονοί σας, και όσο ζούσατε στην εξορία, αυτοί ζητούσαν την έκδοσή σας από διάφορες πόλεις. Για όλα αυτά πρέπει να αισθανθείτε τόση οργή, όση και τον καιρό της εξορίας σας, και να θυμηθείτε και όσα άλλα δεινά υποφέρατε από αυτούς: άλλους έσερναν από την αγορά και άλλους από τόπους λατρείας, και τους σκότωναν· άλλους άρπαξαν βίαια από τα παιδιά, τους γονείς και τις γυναίκες τους, τους ανάγκαζαν να αυτοκτονήσουν και δεν έδιναν καν άδεια να θαφτούν με τα καθιερωμένα έθιμα, πιστεύοντας ότι η δική τους εξουσία θα ήταν μονιμότερη από την τιμωρία των θεών. Και όσοι ξεφύγατε το θάνατο, έχοντας περάσει πολλούς κινδύνους, έχοντας περιπλανηθεί σε πολλές πόλεις και αντιμετωπίζοντας από παντού την άρνηση, χωρίς να έχετε καν τα απαραίτητα για να ζήσετε, άλλοι από σας έχοντας αφήσει τα παιδιά σας σε πατρίδα τώρα εχθρική, άλλοι σε ξένους τόπους, έχοντας γύρω σας πολλούς αντιπάλους, ήρθατε τέλος στον Πειραιά. Ύστερα από πολλούς και μεγάλους κινδύνους, με τη γενναιότητά σας άλλους ελευθερώσατε και άλλους φέρατε πίσω στην πατρίδα.

(Μετάφραση Ν. Χουρμουζιάδη)

§16 Ο Θρασύβουλος είναι βέβαιος ότι οι στρατιώτες του, μολονότι λιγότεροι, έχουν το πλεονέκτημα της θέσης και, αν πολεμήσουν με θάρρος, θα αναγκάσουν τους αντιπάλους να υποχωρήσουν, και καθώς θα τρέχουν στον κατήφορο, για να προστατευθούν από τα ακόντια, τα βέλη και τις πέτρες των δημοκρατικών, θα κρατάνε τις ασπίδες πάνω από τα κεφάλια τους και θα «δίνουν στόχο» με το υπόλοιπο σώμα τους που θα είναι εκτεθειμένο στις βολές των αντιπάλων.

§17 αυτή... θα μας δώσει... και γυναίκες Η φράση ως προς την εκφραζόμενη ιδέα και τη διατύπωση θυμίζει τον περιώνυμο παιάνα των Αθηναίων, ενώ άρχιζαν την επίθεση στη ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.):

ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε,
ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη,
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.

(Αισχύλου, Πέρσαι 402-405)

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Πώς κρίνετε την πολιτική ενέργεια των Μεγαρέων και των Θηβαίων να δέχονται Αθηναίους πολιτικούς φυγάδες στις χώρες τους; Σε τι οφείλεται αυτή η θεαματική μεταστροφή της πολιτικής τους; (πρβλ. Έλλ. 2.11.19 «... **μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίοις ἀλλ' ἐξαιρεῖν.**»).

2. Εκτός από το «πολιτικό άσυλο» που, σύμφωνα με τις παραδόσεις, προστάτευαν ο Διόνυσος και ο Ηρακλής (η λατρεία τους είχε βαθιές ρίζες στη Θήβα), ποια είναι η πιο εντυπωσιακή παροχή των Θηβαίων προς τους φυγάδες Αθηναίους;

3. Πώς κρίνετε τα επιχειρήματα του Κριτία για να εξασφαλίσει την καταδίκη των κατοίκων της Ελευσίνας;

4. Ποια ήταν η στάση της «κοινής γνώμης» απέναντι στις καταδικαστικές αποφάσεις του καθεστώτος; Ποια διαφοροποίηση επήλθε βαθμιαία; Να προσδιοριστούν οι παράγοντες που συνέβαλαν σ' αυτή τη διαφοροποίηση.

5. Η ομιλία του Θρασυβούλου είναι ένας τυπικός ρητορικός λόγος. Να προσδιορίσετε: α) Τα μέρη από τα οποία αποτελείται, β) τον τρόπο με τον οποίο προσπαθεί να εγκαρδιώσει τους συναγωνιστές του, γ) τις βασικές αρχές/αξίες πάνω στις οποίες ο αρχαίος Αθηναίος/Έλληνας στήριζε τη ζωή του.

Θέματα για συζήτηση

✎ *Να διερευνήσετε τους λόγους για τους οποίους οι Τριάκοντα απαγόρευαν την είσοδο στο* **ἄστυ** στους εκτός καταλόγου πολίτες.

✎ *Πως εξηγείται το γεγονός ότι πολλοί καταδιωκόμενοι, αντίπαλοι του καθεστώτος, έβρισκαν καταφύγιο στον Πειραιά*

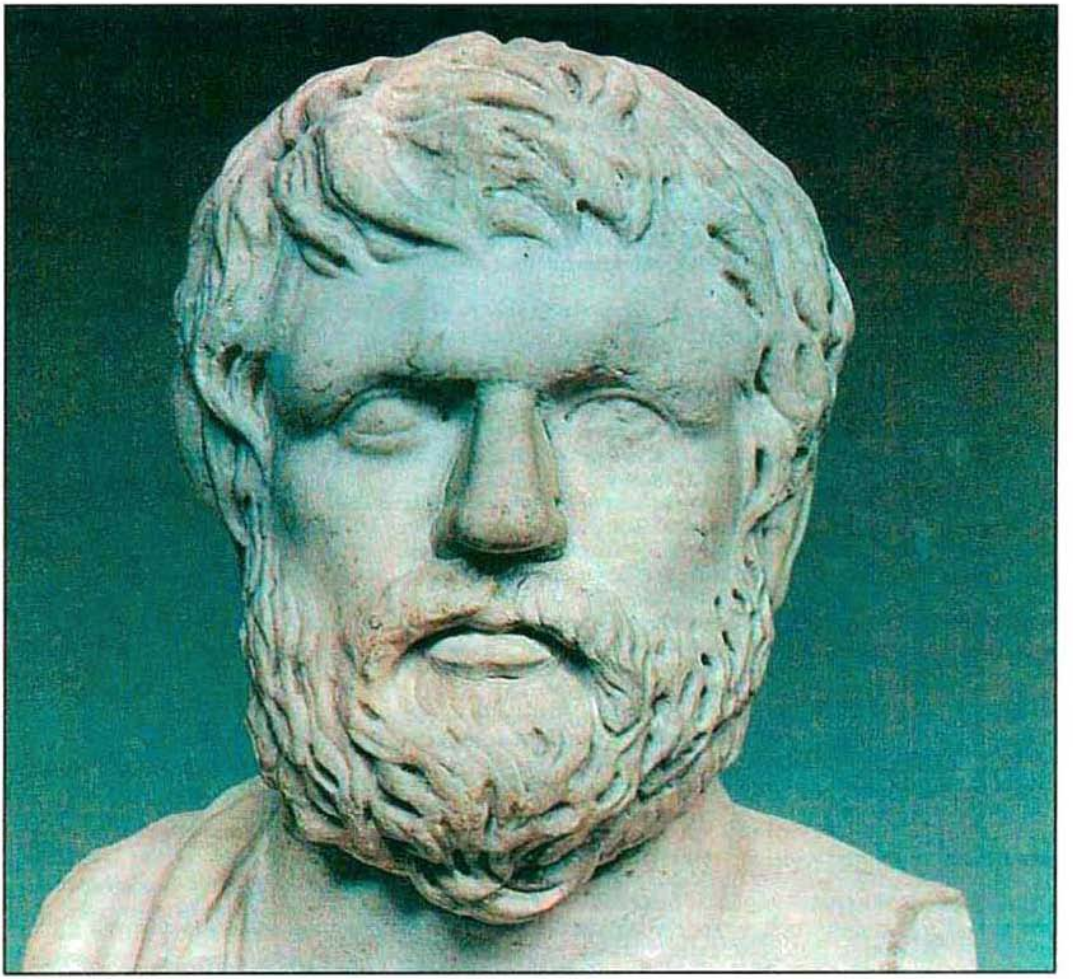

Ξενοφών (Εκδοτική Αθηνών)

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 4. §18-23

Κείμενο

Η αυτοθυσία του μάντη. Νίκη των δημοκρατικών

18 Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς ἐναντίους ἡσυχίαν εἶχε· καὶ γὰρ ὁ μάντις παρήγγελλεν αὐτοῖς μὴ πρότερον ἐπιτίθεσθαι, πρὶν [ἂν] τῶν σφετέρων ἢ πέσοι τις ἢ τρωθείη· «ἐπειδὰν μέντοι τοῦτο γένηται, ἡγησόμεθα μέν», ἔφη, «ἡμεῖς, νίκη δ' ὑμῖν ἔσται ἑπομένοις, ἐμοὶ μέντοι θά-
19 νατος, ὥς γέ μοι δοκεῖ»· Καὶ οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ' ἐπεὶ ἀνέλαβον τὰ ὅπλα, αὐτὸς μὲν ὥσπερ ὑπὸ μοίρας τινὸς ἀγόμενος ἐκπηδήσας πρῶτος, ἐμπεσὼν τοῖς πολεμίοις ἀποθνῄσκει, καὶ τέθαπται ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Κηφισοῦ· οἱ δ' ἄλλοι ἐνίκων καὶ κατεδίωξαν μέχρι τοῦ ὁμαλοῦ. Ἀπέθανον δ' ἐνταῦθα τῶν μὲν τριάκοντα Κριτίας τε καὶ Ἱππόμαχος, τῶν δὲ ἐν Πειραιεῖ δέκα ἀρχόντων Χαρμίδης ὁ Γλαύκωνος, τῶν δ' ἄλλων περὶ ἑβδομήκοντα. Καὶ τὰ μὲν ὅπλα ἔλαβον, τοὺς δὲ χιτῶνας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσκύλευσαν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν, προσιόντες ἀλλήλοις πολλοὶ διελέγοντο.

Η προσφώνηση του Κλεόκριτου

20 Κλεόκριτος δὲ ὁ τῶν μυστῶν κῆρυξ, μάλ' εὔφωνος ὤν, κατασιωπησάμενος ἔλεξεν· «Ἄνδρες πολῖται, τί ἡμᾶς ἐξελαύνετε; τί ἀποκτεῖναι βούλεσθε; Ἡμεῖς γὰρ ὑμᾶς κακὸν μὲν οὐδὲν πώποτε ἐποιήσαμεν, μετεσχήκαμεν δὲ ὑμῖν καὶ ἱερῶν τῶν σεμνοτάτων καὶ θυσιῶν καὶ ἑορτῶν τῶν καλλίστων καὶ συγχορευταὶ καὶ συμφοιτηταὶ γεγενήμεθα καὶ συστρατιῶται, καὶ πολλὰ μεθ' ὑμῶν κεκινδυνεύκαμεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων
21 ἡμῶν σωτηρίας τε καὶ ἐλευθερίας. Πρὸς θεῶν πατρῴων καὶ μητρῴων καὶ συγγενείας καὶ κηδεστίας καὶ ἑταιρίας, πάντων γὰρ τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις, αἰδούμενοι καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους παύσασθε ἁμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα, καὶ μὴ πείθεσθε τοῖς ἀνοσιωτάτοις τριάκοντα, οἳ

ἰδίων κερδέων ἕνεκα ὀλίγου δεῖν πλείους ἀπεκτόνασιν Ἀθηναίων ἐν ὀκτὼ μησὶν ἢ πάντες Πελοποννήσιοι δέκα ἔτη πολεμοῦντες.

22 Ἐξὸν δ' ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ πολιτεύεσθαι, οὗτοι τὸν πάντων αἴσχιστόν τε καὶ χαλεπώτατον καὶ ἀνοσιώτατον καὶ ἔχθιστον καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις πόλεμον ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους παρέχουσιν. Ἀλλ' εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε ὅτι καὶ τῶν νῦν ὑφ' ἡμῶν ἀποθανόντων οὐ μόνον ὑμεῖς ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἔστιν οὓς πολλὰ κατεδακρύσαμεν.

Ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες καὶ διὰ τὸ τοιαῦτα προσακούειν τοὺς μεθ' ἑαυτῶν ἀπήγαγον εἰς τὸ ἄστυ.

Διάσπαση των ολιγαρχικών

23 Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ μὲν τριάκοντα πάνυ δὴ ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι συνεκάθηντο ἐν τῷ συνεδρίῳ· τῶν δὲ τρισχιλίων ὅπου ἕκαστοι τεταγμένοι ἦσαν, πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους. Ὅσοι μὲν γὰρ ἐπεποιήκεσάν τι βιαιότερον καὶ ἐφοβοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον ὡς οὐ χρείη καθυφίεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ· ὅσοι δὲ ἐπίστευον μηδὲν ἠδικηκέναι, αὐτοί τε ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον ὡς οὐδὲν δέοιντο τούτων τῶν κακῶν, καὶ τοῖς τριάκοντα οὐκ ἔφασαν χρῆναι πείθεσθαι οὐδ' ἐπιτρέπειν ἀπολλύναι τὴν πόλιν. Καὶ τὸ τελευταῖον ἐψηφίσαντο ἐκείνους μὲν καταπαῦσαι, ἄλλους δὲ ἑλέσθαι. Καὶ εἵλοντο δέκα, ἕνα ἀπὸ φυλῆς.

Γλωσσικά σχόλια

καὶ γὰρ ὁ μάντις παρήγγελλεν	γιατί και ο μάντης συμβούλευε... οι συμβουλές του μάντη πριν από τη μάχη ήταν και αναγκαίες και σεβαστές
τῶν σφετέρων τις	κάποιος από τους δικούς τους (α' πρόσωπο **ἡμέτεροι** - β' πρόσωπο **ὑμέτεροι** - γ' πρόσωπο **σφέτεροι**)
τιτρώσκομαι	τραυματίζομαι
ἡγησόμεθα· ἡγοῦμαι (-έομαι)	προχωράω μπροστά, πρώτος
ψεύδομαι	διαψεύδομαι, βγαίνω ψεύτης
ἐκπηδῶ (-άω)	πηδάω ορμητικά προς τα μπρος
ἐμπίπτω τινὶ	πέφτω πάνω σε κάποιον
μέχρι τοῦ ὁμαλοῦ	ως το ίσιωμα
οἱ ἐν Πειραιεῖ δέκα ἄρχοντες	είχαν διοριστεί από τους τριάκοντα για να στηρίζουν το καθεστώς και στον Πειραιά
σκυλεύω	λαφυραγωγώ, απογυμνώνω τον σκοτωμένο εχθρό
προσιόντες ἀλλήλοις διελέγοντο	πλησιάζοντας μεταξύ τους (οι αντίπαλοι, οι ολιγαρχικοί με τους δημοκρατικούς) συζητούσαν
μύστης	μυημένος στα Ελευσίνια μυστήρια
κατασιωπῶμαι (-άομαι)	επιβάλλω σιωπή
ἱερά	τελετές
σεμνός	σεβαστός <**σέβω, σέβομαι, σέβας, σεπτός, εὐσεβής, ἄσεμνος**
πατρῷοι καὶ μητρῷοι	θεοί που προστάτευαν την οικογένεια του πατέρα ή της μητέρας κάποιου Αθηναίου
κηδεστία	συγγένεια εξ αγχιστείας, συμπεθεριό
κοινωνῶ (-έω) τινί τινος	συμμετέχω μαζί με κάποιον άλλο σε κάτι
αἰδοῦμαι (-έομαι)	σέβομαι
ἴδιον κέρδος	προσωπικό κέρδος, ατομικό συμφέρον
ὀλίγου δεῖν	σχεδόν, παρά λίγο· «ὀλίγου δεῖν πλείους» σχεδόν περισσότερους
ἐν ὀκτὼ μησὶν	Σεπτ. 404-Απριλ. 403 π.Χ.
δέκα ἔτη	κατά τον Δεκελεικό πόλεμο (413-404 π.Χ.) Σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές, στους οκτώ μήνες της τυραννίας εκτελέστηκαν 1.500 Αθηναίοι και μέτοικοι

ἔστιν οὓς	μερικούς
προσακούω	ακούω επίσης (εκτός από τ' άλλα)
ἀπήγαγον τοὺς μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὸ ἄστυ	οδήγησαν ξανά στο άστυ (στην πόλη της Αθήνας) αυτούς που ήταν μαζί τους
τὸ συνέδριον	η αίθουσα των συνεδριάσεων
διαφέρομαι πρός τινα	διαφωνώ με κάποιον **«πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους»** = σε όλα τα μέρη της πόλης διαφωνούσαν μεταξύ τους
ποιῶ τι βιαιότερον	διαπράττω σοβαρό αδίκημα
ἐντόνως λέγω	υποστηρίζω έντονα, με έμφαση (τείνω >τένων, σχοινοτενής, τόνος, τονίζω, τάσις)
καθυφίεμαί τινι	υποχωρώ σε κάποιον
ἀπολλύναι *του ρ.* ***ἀπόλλυμι***	καταστρέφω (ἀπό + ὄλλυμι>ὄλεθρος, ολέθριος).
καταπαύω τινὰ	απολύω κάποιον, του αφαιρώ το αξίωμα (ή την εξουσία)
ἕνα ἀπὸ φυλῆς	έναν από κάθε φυλή

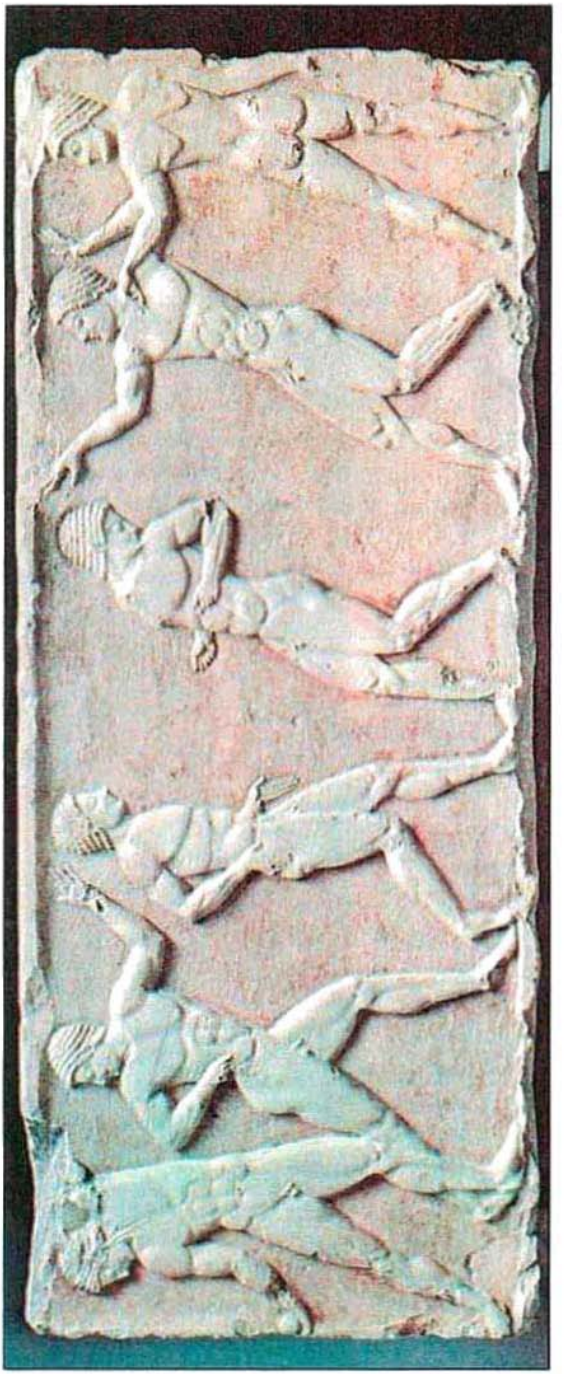

Συναθληταί (Εκδοτική Αθηνών)

Ερμηνευτικά σχόλια

§18-22 Ο Ξενοφών δε δίνει λεπτομερή περιγραφή της μάχης. Επικεντρώνει την προσοχή του σε δύο πρόσωπα, στον μάντη και στον κήρυκα των μυστών, στον Κλεόκριτο. Στην ολοζώντανη παρουσίαση των δύο αυτών προσώπων φαίνεται καθαρά ότι στις καλές στιγμές της η αρχαία κοινωνία ήταν μια πραγματική «κοινωνία πολιτών». Το πρώτο δείγμα είναι η εθελούσια θυσία του μάντη. Το δεύτερο, η ομιλία του Κλεοκρίτου προς τους αντιπάλους, με τον πλούτο των λέξεων και των όρων που σημαίνουν κοινωνία, μέθεξη, συμμετοχή.

§18 καὶ γὰρ ὁ μάντης... δοκεῖ Ο Ξενοφών με θαυμαστή πυκνότητα περιγράφει τη στάση που πήρε ο Θρασύβουλος, την ερμηνεύει (**καὶ γὰρ**) με τη συμβουλή του μάντη, συνδυάζοντας ευθύ και πλάγιο λόγο. Τα λόγια του μάντη (**«ἐπειδὰν... δοκεῖ»**) έχουν το αινιγματικό ύφος της μαντικής: **ἐπειδὰν μέντοι τοῦτο γένηται** (= όταν όμως συμβεί αυτό, δηλ. κάποιος απ' τους δικούς μας πέσει νεκρός ή πληγωθεί) **ἡγησόμεθα μὲν ἡμεῖς** (= θα προχωρήσουμε εμείς μπροστά, χωρίς να διευκρινίζει ποιον ή ποιους εννοεί με την αντων. **ἡμεῖς**) **νίκη δ' ὑμῖν ἔσται ἑπομένοις** (και σεις που θα ακολουθείτε έχετε τη νίκη), **ἐμοὶ μέντοι θάνατος, ὥς γέ μοι δοκεῖ** (εγώ όμως τον θάνατο, κι.θώς το προαισθάνομαι).

Πέρα όμως από το αινιγματικό ύφος είναι έξοχη και η κλιμάκωση των λογων του μάντη:

«ἡγησόμεθα μὲν **ἡμεῖς** - νίκη δ' **ὑμῖν** ἔσται - **ἐμοὶ** μέντοι θάνατος».

Η περίπτωσή του θυμίζει τον μάντη Μεγιστία (Ηρόδ. VII 219, 221, 228) που είχε προβλέψει τον θάνατό του, αλλά έμεινε και θυσιάστηκε· τη στάση του περιέγραψε με θαυμασμό ο Ηρόδοτος και τη δόξασε ο Σιμωνίδης ο Κείος με το επίγραμμά του:

Μνῆμα τόδε κλεινοῖο Μεγιστία, ὅν ποτε Μῆδοι
Σπερχειὸν ποταμὸν κτεῖναν ἀμειψάμενοι (= αφού πέρασαν)
μάντιος, ὃς τότε Κῆρας (= το θάνατο) **ἐπερχομένας σάφα εἰδὼς**
οὐκ ἔτλη Σπάρτης ἡγεμόνας προλιπεῖν

§19 τοὺς δὲ χιτῶνας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσκύλευσαν μετά τη μάχη οι δημοκρατικοί πήραν τα όπλα των νεκρών αντιπάλων τους, αλλά δεν τους εξευτέλισαν ξεγυμνώνοντάς τους. Η αφαίρεση των ενδυμάτων, το «πλιάτσικο» αυτής της μορφής

δεν ήταν άγνωστο στην αρχαιότητα: πρβλ. (οι Τριάκοντα) **«οὐδὲ ταφῆς τῆς νομιζομένης εἴασαν τυχεῖν,** Λυσία, Κατά Ἐρατοσθένους, 96.

§20-22 Ο Κλεόκριτος στον σύντομο λόγο του κάνει έκκληση στους οπαδούς των ολιγαρχικών να αναλογιστούν τι είδους δεσμοί τους ενώνουν με τους σημερινούς εχθρούς τους, τους δημοκρατικούς της «Φυλής»: δεσμοί μεταξύ ανθρώπων μιας πολιτισμένης κοινωνίας, μεταξύ πολιτών ενός ειρηνικού-δημοκρατικού κράτους. Η συμμετοχή σε θρησκευτικές εκδηλώσεις και τελετές (**μετεσχήκαμεν ὑμῖν ἱερῶν θυσιῶν**), στην κοινωνική (**συγχορευταί**), σχολική (**συμφοιτηταὶ**) και στρατιωτική (**συστρατιῶται**) ζωή· στους αγώνες για την προστασία της πατρίδας (**«πολλὰ μεθ' ὑμῶν κεκινδυνεύκαμεν»**) και επίσης η συγγένεια μεταξύ πολλών από τους αντιπάλους εξ αίματος (**συγγενείας**) ή εξ αγχιστείας (**κηδεστίας**), η συντροφικότητα σε συλλόγους ή λέσχες (**ἑταιρίας**), όλοι αυτοί οι δεσμοί (**πάντων γὰρ τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις**), πρέπει να οδηγήσουν τους ολιγαρχικούς να εγκαταλείψουν τους τριάκοντα **αἰδούμενοι** (από σεβασμό σε) θεούς και ανθρώπους. Οι πολλαπλοί αυτοί δεσμοί δηλώνονται στο κείμενο του Ξενοφώντα με το ρήμα **μετέχω**, σύνθετες λέξεις με την πρόθεση **συν-**, τον εμπρόθετο προσδιορισμό **μεθ' ὑμῶν** και με τις καίριες λέξεις **κοινωνοῦμεν (κοινὸς)** και **αἰδοῦμαι**. Σ' αυτό το πλαίσιο το ρήμα **αἰδοῦμαι** σημαίνει σέβομαι, ντρέπομαι κάποιον μήπως σχηματίσει κακή γνώμη για μένα και το ουσ. **αἰδώς**, φιλότιμο, σεβασμό προς την κοινή γνώμη. Η **ἑταιρία** (εταίρος = σύντροφος), η φιλία, η σχέση φίλων και συντρόφων είναι έννοια βασική για τους αρχαίους Έλληνες ήδη από τα ομηρικά κείμενα, π.χ. στο προοίμιο της Οδύσσειας:

> Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, **πολύτροπον**, ὃς μάλα πολλὰ
> πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον **ἔπερσε**·
> πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
> πολλὰ δ' ὅ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν,
> ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον **ἑταίρων**·
> ἀλλ' οὐδ' ὣς **ἑτάρους** ἐρρύσατο, ἱέμενός περ.

Ο Οδυσσέας δεν είναι μόνο **πολύτροπος**, όπως τον ήθελε η προεπική παράδοση, ούτε μόνο **πορθητής**, όπως τον ήθελαν οι ραψωδοί πριν απ' τον Όμηρο, αλλά είναι και **φιλέταιρος**, όπως τον θέλει ο Όμηρος στην Οδύσσεια.

Στην Αθήνα του 5ου αι. υπήρχαν **ἑταιρίαι** δηλ. τοπικοί σύλλογοι, λέσχες για πολίτες της ίδιας, συνήθως, πολιτικής παράταξης.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1) Ποιοι είναι οι δεσμοί που δένουν τους Αθηναίους μεταξύ τους, σύμφωνα με όσα είπε ο Κλεόκριτος;
Πώς χαρακτήρισε τους τριάκοντα;
Ποια ήταν η αντίδραση των ηγετών των αντιπάλων;

2) Υπογραμμίστε τη σωστή ανάλυση σε δευτερεύουσα πρόταση της μετοχής:
μεταστραφείς (§18)
ἐπεὶ μετεστράφη
ὅταν μεταστραφῇ
ἵνα μεταστραφείη
ὅτι μετεστράφη

3) Να συνδέσετε κάθε λέξη - φράση της στήλης Α με την αντίστοιχη της νέας ελληνικής της στήλης Β.

Α	Β
(1) ἡσυχίαν ἔχω	α προστατευόμενος από συνθήκη
(2) ἐτρώθη	β συζητούσαν
(3) ἡγησόμεθα	γ περιμένω/δεν κάνω τίποτα
(4) τέθαπται	δ έχει ταφεί
(5) διάβασις	ε τραυματίστηκε
(6) ὑπόσπονδος	στ πλησιάζοντας
(7) προσιόντες	ζ θα προηγηθούμε
(8) διελέγοντο	η πέρασμα

4) Να καταγραφούν οι ρηματικοί τύποι που δηλώνουν τις δραστηριότητες των πολεμιστών στις διάφορες φάσεις της μάχης (§19) και να γραφούν στο α' πληθ. πρόσ. του αορ. της οριστικής.

5) Κάνετε τις κατάλληλες συνδέσεις της στήλης Α (§ 20-22) με τις στήλες Β και Γ (σύμφωνα με το παράδειγμα, § 20-23)

Η λέξη:	**είναι:**	**συμπληρώνει/προσδιορίζει**
Α	Β	Γ
1 κῆρυξ	α προσδ. του σκοπού	Ι μετεσχήκαμεν
2 θυσιῶν	β υποκείμενο	ΙΙ κοινωνοῦμεν
3 ὑπὲρ τῆς σωτηρίας	γ επιθετ. προσδιορισμός	ΙΙΙ πόλεμον
4. ἀλλήλοις	δ αντικείμενο	ΙV κεκινδυνεύκαμεν
5. αἴσχιστον	ε αντικείμενο	V ἔλεξεν

6) Να συνδέσετε τις λέξεις της στήλης Α (§ 20-22) με την αντίστοιχη σχέση που δηλώνεται στη στήλη Β.

Α **Η λέξη/φράση**	Β **δηλώνει σχέση:**
1 μετεσχήκαμεν	α με τους θεούς
2 θυσία	β συμμετοχής
3 συγχορευταὶ	γ συγγένειας
4 συμφοιτηταὶ	δ φιλική
5 συστρατιῶται	ε εργασιακού χώρου
6 συγγένεια	στ πολιτική
7 κηδεστία	ζ εχθρική
8 ἑταιρία	
9 κοινωνοῦμεν	
10 αἰδοῦμαι	
11 πείθομαι τοῖς τριάκοντα	
12 πολεμῶ	
13 πολιτεύομαι	
14 ἀνοσιώτατος	

7) Οι λόγοι του Κλεόκριτου (§20-22) να γραφούν με τις αλλαγές: ἡμεῖς = ἐγώ, ὑμεῖς = σύ.

8) **«ἁμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα»** (= εις βάρος της πατρίδας). Ποιο συγκεκριμένο νόημα δίνει ο Κλεόκριτος στη λέξη «πατρίς»;

9) Πώς χαρακτηρίζει ο Κλεόκριτος τον εμφύλιο πόλεμο και γιατί; Να γράψετε τα επίθετα που χρησιμοποιεί στις πλάγιες πτώσεις του πληθυντικού στα τρία γένη και στους τρεις βαθμούς.

10) Να δικαιολογήσετε τη χρήση των προσωπικών αντωνυμιών της §22. Σε ποιους αναφέρεται ο κάθε τύπος; Τι πετυχαίνει ο Κλεόκριτος, χρησιμοποιώντας τόσο εύστοχα τις αντωνυμίες;

11) Να συνδέσετε τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς της στήλης Α (§23) με τους χαρακτηρισμούς της στήλης Β.

Α	Β
1 Τῇ ὑστεραίᾳ	α του τόπου (στάση)
2 πάνυ	β του ποσού
3 ἐν τῷ συνεδρίῳ	γ του τόπου (προέλευση)
4 ἀπὸ φυλῆς	δ τρόπου
5 ἐντόνως	ε χρόνου

12) Να συνδέσετε τους ρηματικούς τύπους της στήλης Α (§ 23) με τους γραμματικούς χαρακτηρισμούς της στήλης Β.

Α	Β
1) τεταγμένοι	α) γ' πληθ. πρ. αορίστου μέσης φωνής
2) ἐπεποιήκεσαν	β) απαρ. ενεστώτα ενεργ. φων.
3) διεφέροντο	γ) απαρ. αορ. μέσης φων.
4) καθυφίεσθαι	δ) μετοχή παρακ. παθ. φων.
5) ἐπίστευον	ε) γ' πληθ. πρ. παρατατ. μέσης φων.
6) ἠδικηκέναι	στ) απαρ. ενεστώτα μέσ. φων.
7) δέοιντο	ζ) γ' πληθ. πρόσ. παρατ. ενεργ. φων.
8) πείθεσθαι	η) γ' πληθ. πρόσ. ενεστ. ευκτ. μέσης φ.
9) ἀπολλύναι	θ) απαρ. ενεστ. μέσ. φων.
10) ἐψηφίσαντο	ι) γ' πληθ. πρόσ. υπερσ. ενεργ. φων.
11) ἑλέσθαι	ια) απαρ. παρακ. ενεργ. φων.

13) Η §23 να γραφεί με τις αλλαγές: Οἱ τριάκοντα = Ἀριστοτέλης, ὅσοι = ὅστις.

14) Ποια κατάσταση επικράτησε στην ηγετική ομάδα του τυραννικού καθεστώτος και σ' αυτούς που το στήριζαν μετά την ήττα στον Πειραιά;

15) Με ποιες λέξεις των §20-22 έχουν ετυμολογική σχέση οι παρακάτω λέξεις της ΝΕ: απέλαση, γένος, επικερδής, επιστήμη, μέτοχος, πατέρας, φοιτώ, χορός.

Θέματα για συζήτηση

✎ *Ποιο νόημα θα μπορούσαμε να δώσουμε στη φράση «ἁμαρτάνειν εἰς τήν πατρίδα» (§21).*

✎ *Έχοντας υπόψη τις ευκαιρίες «κοινωνικοποιήσεως» ενός νεαρού Αθηναίου, να σχολιάσετε τα λόγια του μάντη.*

Συγχορευταί (Εκδοτική Αθηνών)

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 4. §24-36

Περίληψη

Οι «τριάκοντα» έφυγαν από την Αθήνα και εγκαταστάθηκαν στην Ελευσίνα. Οι Δέκα μαζί με τους αρχηγούς των ιππέων ανέλαβαν τη διακυβέρνηση της Αθήνας και μέσα σε κατάσταση εσωτερικών διαφωνιών και καχυποψίας ετοιμάζονταν να αντιμετωπίσουν γενική επίθεση των δημοκρατικών. Μετά από ορισμένες αψιμαχίες οι Τριάκοντα από την Ελευσίνα και οι Τρισχίλιοι από την Αθήνα ζήτησαν βοήθεια από τη Σπάρτη εναντίον των δημοκρατικών. Ο Λύσανδρος φρόντισε να τους δοθεί δάνειο εκατό ταλάντων και έπεισε τους εφόρους να οριστεί ο ίδιος αρμοστής για την Αθήνα και ναύαρχος ο αδελφός του Λίβυς. Το ναυτικό της Σπάρτης απέκλεισε και πάλι τον Πειραιά. Οι Βοιωτοί και οι Κορίνθιοι αρνήθηκαν να μετάσχουν στην εκστρατεία με τον ισχυρισμό ότι οι δημοκρατικοί της Αθήνας δεν είχαν κάνει τίποτε αντίθετο προς τους όρους της συνθήκης παράδοσης της πόλης.

Στη δυσάρεστη για τους δημοκρατικούς τροπή, παρενέβη ο βασιλιάς της Σπάρτης Παυσανίας. Έκρινε ότι, αν πετύχαινε ο Λύσανδρος, και δόξα προσωπική θα κέρδιζε και θα κατακτούσε την Αθήνα. Οργάνωσε λοιπόν ο ίδιος εκστρατευτικό σώμα, έπεισε τρεις εφόρους να τον ακολουθήσουν και εισέβαλε στην Αττική. Παρά τις ένοπλες συγκρούσεις στην περιοχή του Πειραιά, επιδίωξε συμβιβαστική λύση: έστειλε εκπροσώπους των δημοκρατικών και δύο ολιγαρχικούς από την Αθήνα στη Σπάρτη για διαπραγματεύσεις. Αμέσως μετά έστειλαν και οι Δέκα από την Αθήνα επίσημους εκπροσώπους.

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 4. §37-43

Κείμενο

Διαπραγματεύσεις και συμφωνία για τη συμφιλίωση

37 Ἐπεὶ μέντοι οὗτοι ᾤχοντο εἰς Λακεδαίμονα, ἔπεμπον δὴ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐκ τοῦ ἄστεως λέγοντας ὅτι αὐτοὶ μὲν παραδιδόασι καὶ τὰ τείχη ἃ ἔχουσι καὶ σφᾶς αὐτοὺς Λακεδαιμονίοις χρῆσθαι ὅ τι βούλονται· ἀξιοῦν δ' ἔφασαν καὶ τοὺς ἐν Πειραιεῖ, εἰ φίλοι φασὶν εἶναι Λακεδαιμονίοις, παρα-
38 διδόναι τόν τε Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνιχίαν. Ἀκούσαντες δὲ

πάντων αὐτῶν οἱ ἔφοροι καὶ οἱ ἔκκλητοι, ἐξέπεμψαν πεντεκαίδεκα ἄνδρας εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐπέταξαν σὺν Παυσανίᾳ διαλλάξαι ὅπῃ δύναιντο κάλλιστα. Οἱ δὲ διήλλαξαν ἐφ' ᾧτε εἰρήνην μὲν ἔχειν ὡς πρὸς ἀλλήλους, ἀπιέναι δὲ ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστον πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἕνδεκα καὶ τῶν ἐν Πειραιεῖ ἀρξάντων δέκα. Εἰ δέ τινες φοβοῖντο τῶν ἐξ ἄστεως, ἔδοξεν αὐτοὺς Ἐλευσῖνα κατοικεῖν.

Αντιπαράθεση Δήμου και Ολιγαρχικών

39 Τούτων δὲ περανθέντων Παυσανίας μὲν διῆκε τὸ στράτευμα, οἱ δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἀνελθόντες σὺν τοῖς ὅπλοις εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἔθυσαν τῇ Ἀθηνᾷ. Ἐπεὶ δὲ κατέβησαν ἐκκλησίαν ἐποίησαν οἱ στρατηγοί, ἔνθα δὴ ὁ Θρασύβουλος ἔλεξεν·

40 Ὑμῖν, ἔφη, ὦ ἐκ τοῦ ἄστεως ἄνδρες, συμβουλεύω ἐγὼ γνῶναι ὑμᾶς αὐτούς. Μάλιστα δ' ἂν γνοίητε, εἰ ἀναλογίσαισθε ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φρονητέον ἐστίν, ὥστε ἡμῶν ἄρχειν ἐπιχειρεῖν. Πότερον δικαιότεροί ἐστε; Ἀλλ' ὁ μὲν δῆμος πενέστερος ὑμῶν ὢν οὐδὲν πώποτε ἕνεκα χρημάτων ὑμᾶς ἠδίκησεν· ὑμεῖς δὲ πλουσιώτεροι πάντων ὄντες πολλὰ καὶ αἰσχρὰ ἕνεκα κερδέων πεποιήκατε. Ἐπεὶ δὲ δικαιοσύνης οὐδὲν ὑμῖν προσήκει, σκέψασθε εἰ ἄρα ἐπ' ἀνδρείᾳ ὑμῖν μέγα
41 φρονητέον· καὶ τίς ἂν καλλίων κρίσις τούτου γένοιτο ἢ ὡς ἐπολεμήσαμεν πρὸς ἀλλήλους; Ἀλλὰ γνώμῃ φαίητ' ἂν προέχειν, οἳ ἔχοντες καὶ τεῖχος καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ συμμάχους Πελοποννησίους ὑπὸ τῶν οὐδὲν τούτων ἐχόντων περιελήλασθε; Ἀλλ' ἐπὶ Λακεδαιμονίοις δὴ οἴεσθε μέγα φρονητέον εἶναι; Πῶς, οἵγε ὥσπερ τοὺς δάκνοντας κύνας κλοιῷ δήσαντες παραδιδόασιν, οὕτω κἀκεῖνοι ὑμᾶς παραδόντες τῷ ἠδικημένῳ τούτῳ δήμῳ οἴχονται ἀπιόντες;

42 Οὐ μέντοι γε ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, ἀξιῶ ἐγὼ ὧν ὀμωμόκατε παραβῆναι οὐδέν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς ἐπιδεῖξαι, ὅτι καὶ εὔορκοι καὶ ὅσιοί ἐστε.

Εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, καὶ ὅτι οὐδὲν δέοι ταράττεσθαι, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τοῖς ἀρχαίοις χρῆσθαι, ἀνέστησε τὴν ἐκκλησίαν.

43 Καὶ τότε μὲν ἀρχὰς καταστησάμενοι ἐπολιτεύοντο·

Η στερέωση της Δημοκρατίας

ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ ἀκούσαντες ξένους μισθοῦσθαι τοὺς Ἐλευσῖνι, στρατευσάμενοι πανδημεὶ ἐπ' αὐτοὺς τοὺς μὲν στρατηγοὺς αὐτῶν εἰς λόγους ἐλθόντας ἀπέκτειναν, τοῖς δὲ ἄλλοις εἰσπέμψαντες τοὺς φίλους καὶ ἀναγκαίους ἔπεισαν συναλλαγῆναι. Καὶ ὀμόσαντες ὅρκους ἦ μὴν μὴ μνησικακήσειν, ἔτι καὶ νῦν ὁμοῦ τε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος.

Γλωσσικά σχόλια

ἔπεμπον· πέμπω	στέλνω αντιπροσώπους
οἱ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ	οι αρμόδιοι του επίσημου κράτους, οι ολιγαρχικοί
οἱ ἔκκλητοι	η μικρή συνέλευση, επιτροπή εκλεγμένων αντιπροσώπων της Απέλλας
ἐπέταξαν· ἐπιτάσσω	διατάζω, δίνω εντολή
σὺν Παυσανίᾳ	με τη συνεργασία, υπό την επίβλεψη του Παυσανία
διαλλάσσω	συμφιλιώνω
ἐφ' ᾧτε + απρμφ.	υπό τον όρο να...
ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος	ο καθένας στο σπίτι του
τινὲς... τῶν ἐξ ἄστεως	γεν. διαιρ.
περαίνω τι	τελειώνω, ολοκληρώνω κάτι
διῆκε· διίημι	(αντικ. το στράτευμα) διαλύω, απολύω
ἀνελθόντες σὺν τοῖς ὅπλοις εἰς τὴν ἀκρόπολιν	η «παρέλαση της νίκης» των δημοκρατικών, φθινόπωρο, Σεπτ. 403 π.Χ.
ἐπὶ τίνι	για ποιο λόγο (ἐπί + δοτ. προσδ. της αιτίας)
μέγα φρονῶ	καυχιέμαι, σκέφτομαι αλαζονικά
πότερον	για ποιο λόγο (από τους παρακάτω)
πένης (-ητος)	φτωχός
οὐδὲν δικαιοσύνης προσήκει ὑμῖν	δεν έχετε καμιά σχέση με τη δικαιοσύνη
σκέψασθε· σκοποῦμαι	εξετάζω· <σκοπός, σκοπιά, σκέψις
κρίσις τούτου	γεν. αντικ., κρίση γι' αυτό, περί αυτού δηλ. για την ανδρεία
γνώμη	κρίση, πνευματική ικανότητα, ευφυΐα
περιελήλασθε· περιελαύνομαι	καταπονούμαι, νικιέμαι
περιελαύνω	περικυκλώνω και συλλαμβάνω

οἵγε... κἀκεῖνοι	δηλ. οι Λακεδαιμόνιοι
δάκνω	δαγκώνω
χλοιός	(ξύλινο) περιλαίμιο για επιθετικά σκυλιά
παραδιδόασιν	υποκ. τινές, οι άνθρωποι
οἴχονται ἀπιόντες	σηκώθηκαν κι έφυγαν, έφυγαν βιαστικά
οὐ μέντοι γε ὑμᾶς	αλλά όμως εσείς (ο Θρασύβουλος απευθύνεται τώρα στους δημοκρατικούς)
ὀμωμόκατε· ὄμνυμι	ορκίζομαι
πρὸς τοῖς ἄλλοις...	εκτός από τα άλλα
εὔορκος, -ον	αυτός που τηρεί τον όρκο του
ὅσιος, -α, -ον	αυτός που σέβεται τους θεούς
ἀνίστημι τὴν ἐκκλησίαν	λύω τη συνεδρίαση της Εκκλησίας
ὑστέρῳ χρόνῳ	αργότερα (401 π.Χ.)
οἱ Ἐλευσῖνι	(δοτ. του τόπου) αυτοί που ήταν στην Ελευσίνα, οι (αμετανόητοι) ολιγαρχικοί
στρατεύονται πανδημεὶ	εκστρατεύουν με όλες τις (διαθέσιμες) δυνάμεις, με γενική επιστράτευση
εἰς λόγους ἐλθόντας	όταν ήλθαν για διαπραγματεύσεις
οἱ ἀναγκαῖοι	οι συγγενείς
ἦ μήν	εισάγει εκφράσεις που δηλώνουν όρκο («αληθινά»)
μνησικακῶ (-έω)	«κρατάω κακία», θυμάμαι παλιά αδικήματα
ὁμοῦ πολιτεύονται	ζουν μαζί (αρμονικά) ως πολίτες

Ερμηνευτικά σχόλια

§37-43 Ο αγώνας των δημοκρατικών έφερε την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Αθήνα. Σ' αυτό συνέβαλε και η επίσημη εξωτερική πολιτική της Σπάρτης, εξουδετερώνοντας τις προσωπικές βλέψεις και απόψεις του Λυσάνδρου.

οὗτοι Οι αντιπρόσωποι των δημοκρατικών από τον Πειραιά με εξουσιοδότηση για διαπραγματεύσεις και δύο «πολίτες» από την Αθήνα που πήγαιναν στη Σπάρτη ως άτομα

λέγοντας ὅτι αὐτοί... Μουνιχίαν Ο Ξενοφών δεν αναφέρει τι πρότειναν στη Σπάρτη οι εκπρόσωποι των δημοκρατικών και οι δύο ολιγαρχικοί, οι έμπιστοι του Παυσανία. Οι επίσημοι εκπρόσωποι των Δέκα πάντως προχω-

ρούσαν σε ακραίες προσφορές «μειοδοσίας»: να παραδοθούν άνευ όρων αυτοί στους Λακεδαιμονίους και να παραδώσουν και οι αντίπαλοι ό,τι είχαν καταλάβει (= απελευθερώσει) ως τότε.

§38 ἐξέπεμψαν πεντεκαίδεκα ἄνδρας Οι δεκαπέντε ειδικοί απεσταλμένοι της Σπάρτης, υπό την επίβλεψη του Παυσανία, εκτέλεσαν τη γενική, αλλά σαφή, εντολή των εφόρων: «διαλλάξει ὅπῃ δύναιντο κάλλιστα» (να συμφιλιώσουν τους αντιπάλους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο).

ἀπιέναι ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστον Να πάει ο καθένας στο σπίτι του. Ακυρώνονται οι κατασχέσεις και καταπατήσεις περιουσιών που είχαν κάνει οι τριάκοντα.

πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἕνδεκα καὶ τῶν ἐν Πειραιεῖ Όσοι από τους τριάκοντα είχαν απομείνει και είχαν καταφύγει στην Ελευσίνα, οι **ἕνδεκα** (βλ. κεφ. 3, 54) και οι δέκα έμπιστοι των τριάκοντα που κυβερνούσαν τον Πειραιά κατά τη διάρκεια της τυραννίας εξαιρέθηκαν από τα «μέτρα ειρηνεύσεως». Μπορούσαν να παραμείνουν στην Ελευσίνα, αλλά τους απαγορεύθηκε η παραμονή στην Αθήνα.

§39 οἱ δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς... τῇ Ἀθηνᾷ Η παρέλαση των νικητών, με τον οπλισμό τους, και η άνοδός τους στην Ακρόπολη καταλήγει σε ευχαριστήρια θυσία στην Αθηνά Πολιάδα, την πολιούχο.

§40 ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φρονητέον ἐστιν Ο Θρασύβουλος ζητάει από τους ολιγαρχικούς να αναλογιστούν, να σκεφτούν καλά τα αίτια του κομπασμού τους, τι είναι εκείνο που τους κάνει τόσο υπεροπτικούς. Τους χαρακτήριζαν με διάφορα τιμητικά επίθετα, όπως **ἀγαθοί, ἄριστοι, καλοὶ κἀγαθοί, κράτιστοι, γενναῖοι, γνώριμοι, ἐπιεικεῖς, εὐγενεῖς, ἐσθλοί**. Ο Θρασύβουλος ξεχωρίζει τέσσερα πλεονεκτήματα ή αρετές και καταρρίπτει την άποψη ότι αυτά χαρακτηρίζουν τους ολιγαρχικούς. Αντίθετα ο «δήμος», ο λαός, απέδειξε ότι υπερτερεί σε όλα: 1) «δικαιοσύνη», 2) «ἀνδρεία», 3) «γνώμη» (= κρίση, ευφυία §41) και τέλος 4) στη φιλία προς τους Λακεδαιμονίους. Βασική αρετή για τον αρχαίο κόσμο (και η οποία ιδιαίτερα προβάλλεται από τον Ξενοφώντα) ήταν η **δικαιοσύνη**. Στον λόγο του Θρασυβούλου ακούγεται τέσσερις φορές: *δικαιότεροι, ἠδίκησεν, δικαιοσύνη, ἠδικημένῳ*.

§42 τοῖς νόμοις τοῖς ἀρχαίοις χρῆσθαι Με την αποκατάσταση της δημοκρατίας επανέρχεται και η νομιμότητα.

§43 ἀρχὰς καταστησάμενοι ἐπολιτεύοντο

Αφού εγκατέστησαν άρχοντες (σύμφωνα με τους δημοκρατικούς θεσμούς) ζούσαν ομαλή πολιτική ζωή. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Αθηναίοι θεώρησαν το έτος μέσα στο οποίο περιλαμβάνεται η σχτάμηνη τυραννία ως **«ἄναρχον»** (Ξεν. Ελλ. 2.3.1), δηλ. χωρίς επώνυμο άρχοντα. Αυτό σήμαινε ότι διέγραφαν από την ιστορική συνέχεια των θεσμών τους το έτος της παράνομης κατοχής και της εγκληματικής διαχείρισης της εξουσίας.

καὶ ὀμόσαντες ὅρκους ἢ μὴν μὴ μνησικακήσειν... καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος

Στο τέλος του δεύτερου βιβλίου των «Ἑλληνικῶν» ο Ξενοφών συμπυκνώνει σε δύο γραμμές το ήθος της αποκαταστημένης δημοκρατίας. Η δημοκρατία είναι το πολίτευμα της ισορροπίας, της συναίρεσης των αντιθέσεων· και είναι γνωστό πως οι Έλληνες ρέπουν στις αντιθέσεις/αντιπαραθέσεις. Χαρακτηριστική έκφραση αυτής της ροπής είναι η ύπαρξη των δύο αντιθετικών συνδέσμων **μέν-δέ** (Συντακτικό §146-147). Αλλωστε η Ιλιάδα έχει εκφράσει ποιητικά αυτήν την τάση· το προοίμιό της είναι χαρακτηριστικό:

> **Μῆνιν** ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος,
> οὐλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
> πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
> ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν
> οἰωνοῖσί τε πᾶσι, Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή,
> ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα **διαστήτην ἐρίσαντε**
> Ἀτρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.

Και εδώ, λοιπόν, **μῆνις** (= αδιάλλακτη οργή), **διάσταση** και **ἔρις** και οι τρομερές συνέπειές τους· στο τέλος όμως επέρχεται και εδώ η συμφιλίωση, οι αντιθέσεις ισορροπούν. Αυτό είναι το πλεονέκτημα της δημοκρατίας από όπου απορρέει το ήθος της.

Στο σημείο αυτό, της συμφιλίωσης, τελειώνει το δεύτερο βιβλίο των «Ἑλληνικῶν» του Ξενοφώντα και αρχίζει το τρίτο βιβλίο με τη φράση **«Ἡ μὲν δὴ Ἀθήνησι στάσις οὕτως ἐτελεύτησεν»**. Στη συνέχεια ο Κύρος ζήτησε στρατιωτική βοήθεια από τους Σπαρτιάτες, για να πραγματοποιήσει τα φιλόδοξα σχέδιά του. Η δεύτερη παράγραφος (Βιβλ. 3.1.2) αποτελεί σύντομη αναφορά στο άλλο πασίγνωστο έργο του Ξενοφώντος, στην «Κύρου Ανάβαση»: («ὡς μὲν οὖν Κῦρος στράτευμά τε συνέλεξε καὶ τοῦτ' ἔχων ἀνέβη ἐπὶ τὸν ἀδελφόν, καὶ ὡς ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπεσώθησαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ θάλατταν, **Θεμιστογένει τῷ Συρακοσίῳ** γέγραπται»).

Ο Πλούταρχος, στο δοκίμιό του **«Πότερον Ἀθηναῖοι κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι»** 345C, προβάλλει την άποψη ότι ο Ξενοφών χρησιμοποίησε το ψευδώνυμο Θεμιστογένης, γιατί με το πραγματικό όνομα το βιβλίο θα έχανε την αξιοπιστία του, εφόσον τονίζεται η προσωπική συμβολή του συγγραφέα στη διάσωση των μυρίων.

Ο λόφος της Πνύκας και το βήμα των ρητόρων της εκκλησίας (Εκδοτική Αθηνών)

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1) Τι απαίτησαν οι «ἐκ τοῦ ἄστεως» (οι ολιγαρχικοί) από τους «ἐν Πειραιεῖ» (τους δημοκρατικούς;

2) Ποιες ήταν οι πρώτες ενέργειες των δημοκρατικών;
Ως προς τι συγκρίνει ο Θρασύβουλος δημοκρατικούς και ολιγαρχικούς;

3) Κάνετε τις κατάλληλες συνδέσεις της στήλης Α (§ 37-38) με τις στήλες Β και Γ (όπως στο παράδειγμα).

Α	Β	Γ
η λέξη/φράση	**είναι**	**συμπληρώνει/προσδιορίζει**
σφᾶς αὐτοὺς	αντικείμενο	παραδιδόασι
χρῆσθαι	υποκείμενο	ἐπέταξαν
ἀξιοῦν	αντικείμενο	παραδιδόναι
τήν Μουνιχίαν	προσδ. σκοπού	ἔφασαν
διαλλάξαι	αντικείμενο	ἔδοξεν
κατοικεῖν	αντικείμενο	παραδιδόασι

4) Να αποδώσετε στις λέξεις της στήλης Α (§ 37-38) το σωστό γραμματικό χαρακτηρισμό από τη στήλη Β.

ἐπεὶ	ουσιαστικό α΄ κλίσεως
ἄστεως	ουσιαστικό γ΄ κλίσεως
σφᾶς αὐτοὺς	απαρέμφατο αορίστου
ἀξιοῦν	απαρέμφατο μέλλοντα
χρῆσθαι	χρονικός σύνδεσμος
ὅ,τι	αιτιολογικός σύνδεσμος
ὅπῃ	αυτοπαθητική αντωνυμία
εἰρήνην	αναφορικό επίρρημα
ἕκαστον	αόριστη αντωνυμία
	αναφορική αντωνυμία
	υποθετικός σύνδεσμος
	μετοχή
	οριστική αντωνυμία

5) α) Με ποιες ενέργειες επιδίωξαν οι Λακεδαιμόνιοι τη συμφιλίωση των αντιπάλων παρατάξεων στην Αθήνα;
β) Να γράψετε τους ρηματικούς τύπους που δηλώνουν τις ενέργειες αυτές στο γ΄ πληθ.

πρόσ. του ενεστώτα της οριστικής, χρησιμοποιώντας φράσεις του κειμένου, π.χ. α) ἐκπέμπουσι πέντε καὶ δέκα ἄνδρας εἰς Ἀθήνας.

6) Αποδώστε στις αντωνυμίες της στήλης Α (§39-42) τους χαρακτηρισμούς της στήλης Β.

Α	Β
τούτων	προσωπική
ὑμῖν	δεικτική
ἐγώ	οριστική/επαναληπτική
ὑμᾶς αὐτούς	αυτοπαθητική
τίνι	αλληλοπαθητική
ἡμῶν	κτητική
οὐδὲν	ερωτηματική
ὑμεῖς	αόριστη/επιμεριστική
πάντων	αναφορική
ἀλλήλους	
ἐκεῖνοι	
ὧν	
τοῖς ἄλλοις	
τοιαῦτα	

7) Να συνδέσετε τις μετοχές της στήλης Α (§39-42) με τη σωστή ανάλυσή τους σε δευτερ. πρόταση στη στήλη Β.

Α	Β
περανθέντων (§39)	οἳ παρέδωσαν
πενέστερος ὤν (§40)	εἰ καὶ παρέδωσαν
τοὺς δάκνοντας (§41)	ἐπεὶ ἐπεράνθησαν
παραδόντες (§41)	οἳ δάκνουσι
	εἰ καὶ πενέστερός ἐστι
	ἐπεὶ παρέδοσαν
	ἐπεὶ πενέστερός ἐστι
	εἰ δάκνουσι
	εἰ περανθείησαν

8) Να γραφεί το κείμενο της §40 με την αλλαγή ὑμῖν = σοί.

9) Με ποια επιχειρήματα ανατρέπει ο Θρασύβουλος την άποψη των ολιγαρχικών ότι έχουν τις αρετές για τις οποίες καυχώνται;

10) **«Μάλιστα δ' ἂν γνοίητε... ἐπιχειρεῖν»**: Τι δηλώνει ο υποθετικός λόγος; Να γραφτεί και στα άλλα είδη.

11. Συνδέστε τις λέξεις-φράσεις της στήλης Α (§43) με τους χαρακτηρισμούς που βρίσκονται στη στήλη Β.

Α	Β
ἀρχὰς	επιρρ. προσδ. τρόπου
πανδημεὶ	αντικείμενο
ἐπ' αὐτοὺς	αντικείμενο
τοὺς στρατηγοὺς	χρον. μετοχή
εἰσπέμψαντες	επιρρ. προσδ. του τόπου
ὀμόσαντες	αντικείμενο
τοῖς ὅρκοις	χρονική μετοχή
	αιτιολογική μετοχή
	υποκείμενο
	προσδ. της αιτίας

12. Να γραφεί η §43 με την αλλαγή: οἱ δημοκρατικοὶ = ὁ Θρασύβουλος.

Θέματα για συζήτηση

✎ Ποιος ήταν ο βασικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής της Σπάρτης στη διαμάχη δημοκρατικών-ολιγαρχικών της Αθήνας; Εξηγήστε τη στάση της.

Ανάγλυφο πολεμιστή (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών)

Το ήθος της αποκατεστημένης Δημοκρατίας

Συνολική θεώρηση του κειμένου

Η Δημοκρατία αποκαταστάθηκε. Έτσι δόθηκε η ευκαιρία στους Αθηναίους να διαπιστώσουν τις διαφορές των δύο πολιτευμάτων και την ανωτερότητα του δημοκρατικού, παρόλα τα μειονεκτήματα που είχε επιδείξει πριν από την πτώση του.

Α. Το πρώτο δείγμα του ήθους ήταν **οι όρκοι** που δόθηκαν:
«Φέρε δὴ τοίνυν, οἱ ὅρκοι ὑμῖν πῶς ἔχουσιν; Ὁ μὲν κοινὸς τῇ πόλει ἁπάσῃ ὃν ὀμωμόκατε πάντες μετὰ τὰς διαλλαγάς, "καὶ οὐ μνησικακήσω τῶν πολιτῶν οὐδενὶ πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν δέκα καὶ τῶν ἕνδεκα· οὐδὲ τούτων ὃς ἂν ἐθέλῃ εὐθύνας διδόναι τῆς ἀρχῆς ἧς ἦρξεν".
Ὑμεῖς δ' αὖ, ὦ Ἀθηναῖοι, τί ὀμόσαντες δικάζετε; "Καὶ οὐ μνησικακήσω, οὐδὲ ἄλλῳ πείσομαι, ψηφιοῦμαι δὲ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους"».

(Ανδοκίδη «περί τῶν Μυστηρίων» 90-91)

«Εμπρός λοιπόν, τι μας λένε οι όρκοι; Ο κοινός για όλη την πόλη, αυτός τον οποίο δώσατε όλοι μετά τη συμφιλίωση "και δεν θα μνησικακήσω εναντίον ουδενός από τους πολίτες με εξαίρεση τους τριάκοντα και τους δέκα και τους έντεκα· και ούτε εναντίον τους στην περίπτωση που κάποιος από αυτούς θελήσει να υποστεί τη διαδικασία των 'ευθυνών' του απολογισμού για την εξουσία που άσκησε". Και σεις πάλι Αθηναίοι, τι ορκιστήκατε στην έναρξη της δίκης; "Και δε θα μνησικακήσω, ούτε θα πεισθώ σε άλλον, αλλά θα αποφασίσω σύμφωνα με τους κειμένους νόμους"».

(Μετάφραση Γ. Χρυσάφη)

Β. Η **επιείκεια** του δημοκρατικού καθεστώτος ήταν το χαρακτηριστικό που εκτιμήθηκε, ακόμα και από ανθρώπους, όπως ο Πλάτων, που δε συμπαθούσαν τη δημοκρατία. Είναι πολύ ενδιαφέρουσα η αφήγηση του Πλάτωνα για τη σχέση του με το καθεστώς των Τριάκοντα:
«Νέος ἐγώ ποτε ὢν πολλοῖς δὴ ταὐτὸν ἔπαθον· ᾠήθην, εἰ θᾶττον ἐμαυτοῦ γενοίμην κύριος, ἐπὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως εὐθὺς ἰέναι. Καί μοι τύχαι τινὲς τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων τοιαίδε παρέπεσον. Ὑπὸ πολλῶν γὰρ τῆς τότε πολιτείας λοιδορουμένης μεταβολὴ

γίγνεται, καὶ τῆς μεταβολῆς εἷς καὶ πεντήκοντά τινες ἄνδρες προύστησαν ἄρχοντες, ἕνδεκα μὲν ἐν ἄστει, δέκα δ' ἐν Πειραιεῖ –περί τε ἀγορὰν ἑκάτεροι τούτων ὅσα τ' ἐν τοῖς ἄστεσι διοικεῖν ἔδει– τριάκοντα δὲ πάντων ἄρχοντες κατέστησαν αὐτοκράτορες. Τούτων δή τινες οἰκεῖοί τε ὄντες καὶ γνώριμοι ἐτύγχανον ἐμοί, καὶ δὴ καὶ παρεκάλουν εὐθὺς ὡς ἐπὶ προσήκοντα πράγματά με. Καὶ ἐγὼ θαυμαστὸν οὐδὲν ἔπαθον ὑπὸ νεότητος· ᾠήθην γὰρ αὐτοὺς ἔκ τινος ἀδίκου βίου ἐπὶ δίκαιον τρόπον ἄγοντας διοικήσειν δή τὴν πόλιν, ὥστε αὐτοῖς σφόδρα προσεῖχον τὸν νοῦν, τί πράξοιεν. Καὶ ὁρῶν δήπου τοὺς ἄνδρας ἐν χρόνῳ ὀλίγῳ χρυσὸν ἀποδείξαντες τὴν ἔμπροσθεν πολιτείαν τά τε ἄλλα καὶ φίλον ἄνδρα ἐμοὶ πρεσβύτερον Σωκράτη, ὃν ἐγὼ σχεδὸν οὐκ ἂν αἰσχυνοίμην εἰπὼν δικαιότατον εἶναι τῶν τότε ἐπί τινα τῶν πολιτῶν μεθ' ἑτέρων ἔπεμπον, βίᾳ ἄξοντα ὡς ἀποθανούμενον, ἵνα δὴ μετέχοι τῶν πραγμάτων αὐτοῖς, εἴτε βούλοιτο εἴτε μή· ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο, πᾶν δὲ παρεκινδύνευσεν παθεῖν πρὶν ἀνοσίων αὐτοῖς ἔργων γενέσθαι κοινωνός – ἃ δὴ πάντα καθορῶν καὶ εἴ τιν' ἄλλα τοιαῦτα οὐ σμικρά, ἐδυσχέρανά τε καὶ ἐμαυτὸν ἐπανήγαγον ἀπὸ τῶν τότε κακῶν. Χρόνῳ δὲ οὐ πολλῷ μετέπεσε τὰ τῶν τριάκοντά τε καὶ πᾶσα ἡ τότε πολιτεία· πάλιν δὲ βραδύτερον μέν, εἷλκεν δέ με ὅμως ἡ περὶ τὸ πράττειν τὰ κοινὰ καὶ πολιτικὰ ἐπιθυμία. Ἦν οὖν καὶ ἐν ἐκείνοις ἅτε τεταραγμένοις πολλὰ γιγνόμενα ἅ τις ἂν δυσχεράνειεν, καὶ οὐδέν τι θαυμαστὸν ἦν τιμωρίας ἐχθρῶν γίγνεσθαι τινών τισιν μείζους ἐν μεταβολαῖς· καίτοι πολλῇ γε ἐχρήσαντο οἱ τότε κατελθόντες ἐπιεικείᾳ».
(Ζ' Επιστολή 324b-325b).

Μετάφραση (του Ι.Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ)

«Όταν είμουνα νέος, έπαθα το ίδιο που παθαίνουνε πολλοί· επίστεψα πως μόλις γίνω κύριος του εαυτού μου, ευθύς θα πάω στην πολιτική. Και η κατάσταση των πραγμάτων της πόλης στον καιρό μου έλαχε να είναι η ακόλουθη. Επειδή πολλοί κατηγορούσανε το τότε πολίτευμα, έγινε ανατροπή και αρχηγοί στην ανατροπή τούτη στάθηκαν πενήντα ένας άνδρες, ένδεκα στην πόλη, δέκα στον Πειραιά –και η κάθε μια από τις δυο τούτες ομάδες ετάχθηκε να διευθύνη και τα ζητήματα της αγοράς και όσα σχετίζονται με την πόλη– οι άλλοι τριάντα όμως έγιναν απόλυτοι άρχοντες όλων. Απ' αυτούς λοιπόν μερικοί έτυχε να μου είναι συγγενείς και γνωστοί και με καλούσαν δα ευθύς να λάβω μέρος κι' εγώ σαν σε πράγματα που μου ταίριαζαν. Και καθόλου δεν είναι να θαυμάζη κανείς για κείνο που εξ αιτίας της νεότητάς μου έπαθα. Επίστεψα δηλαδή, πως αυτοί θα διοικήσουνε τώρα την πόλη βγάζοντάς την από την άδικη ζωή και οδηγώντας την σε δίκαιο τρόπο· γι' αυτό πρόσεχα πολύ με το νου μου για να ιδώ τί θε να κάμουν. Και έβλεπα δα, πως οι άνδρες αυτοί μέσα σε λίγον καιρό απέδειξαν, πως το προηγούμενο πολίτευμα ήτανε χρυσάφι. Και για τάλλα και γιατί τον αγαπημένο μου φίλο, τον πρεσβύτη Σωκράτη, που εγώ δα δεν θα ντρεπόμουνα να ειπώ πως ήταν ο πιο δίκαιος του καιρού εκείνου,

τον έστελναν μαζί με άλλους να πάη για κάποιον πολίτη, με την εντολή να τους τον φέρουν δια της βίας για να τον θανατώσουν. Και τούτο το έκαναν για να τον αναγκάσουν να μετάσχη κι' αυτός σε όσα έπρατταν αυτοί, είτε θέλει είτε όχι. Αυτός όμως δεν τους άκουσε και πρόκρινε να βάλη σε κίνδυνο τη ζωή του παρά να γίνη κοινωνός στα ανόσια έργα των. Αυτά λοιπόν όλα, καθώς τα έβλεπα, και ακόμα μερικά άλλα όχι ασήμαντα, αγανάχτησα κ' εχώρισα τον εαυτό μου από τα κακά εκείνα. Δεν επέρασεν όμως πολύς καιρός και έπεσαν οι τριάκοντα καθώς και όλο το τότε πολίτευμα. Μα πάλιν, αν και κάπως πιο οκνά, με τραβούσε όμως η ορμή να δράσω για τα κοινά και τα πολιτικά. Έγιναν βέβαια και σ' αυτήν την εποχή, μιας και ήταν όλο ταραχή, πολλά, που θα τ' αποστρέφονταν κανείς, και δεν ήτανε ν' απορή κανείς, ότι στη μεταβολή επάνω έγιναν από μερικούς μεγαλύτερες τιμωρίες σε μερικούς εχθρούς των· αν και εκείνοι που ξαναγύρισαν τότε έδειξαν πολλήν επιείκεια».

Ως τεκμήριο της επιεικείας του δημοκρατικού καθεστώτος ο Ισοκράτης αναφέρει το ότι ο λαός δέχτηκε να πληρώσει το δάνειο, που είχαν πάρει οι Τριάκοντα από τους Λακεδαιμονίους, για να πολεμήσουν, ακριβώς το λαό!

«Ὁ δὲ πάντων κάλλιστον καὶ μέγιστον τεκμήριον τῆς ἐπιεικείας τοῦ δήμου· δανεισαμένων γὰρ τῶν ἐν ἄστει μεινάντων ἑκατὸν τάλαντα παρὰ Λακεδαιμονίων εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν τὸν Πειραιᾶ κατασχόντων ἐκκλησίας γενομένης περὶ ἀποδόσεως τῶν χρημάτων, καὶ λεγόντων πολλῶν, ὡς δίκαιόν ἐστι διαλύειν τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους μὴ τοὺς πολιορκουμένους ἀλλὰ τοὺς δανεισαμένους, ἔδοξε τῷ δήμῳ κοινὴν ποιήσασθαι τὴν ἀπόδοσιν».

(Αρεοπαγιτικός §68)

Γ. Τον τρόπο πληρωμής του δανείου των Τριάκοντα θεώρησαν φιλόσοφοι και πολιτικοί, δύο γενεές αργότερα, ως τεκμήριο της **ομόνοιας**, η οποία έχει ως προϋπόθεση τη δημοκρατία.

α) «Λέγονται χρήμαθ' οἱ τριάκοντα δανείσασθαι παρὰ Λακεδαιμονίων ἐπὶ τοὺς ἐν Πειραιεῖ. Ἐπειδὴ δ' ἡ πόλις εἰς ἓν ἦλθεν καὶ τὰ πράγματ' ἐκεῖνα κατέστη, πρέσβεις πέμψαντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τὰ χρήματα ταῦτ' ἀπῄτουν. Λόγων δὲ γιγνομένων καὶ τῶν μὲν τοὺς δανεισαμένους ἀποδοῦναι κελευόντων, τοὺς ἐξ ἄστεως, τῶν δὲ τοῦτο πρῶτον ὑπάρξαι τῆς ὁμονοίας σημεῖον ἀξιούντων, κοινῇ διαλῦσαι τὰ χρήματα, φασὶ τὸν δῆμον ἑλέσθαι συνεισενεγκεῖν αὐτὸν καὶ μετασχεῖν τῆς δαπάνης, ὥστε μὴ λῦσαι τῶν ὡμολογημένων μηδέν».

(Δημοσθένη «Προς Λεπτίνην» §11-12)

β) «Ἀλλὰ δοκοῦσιν κάλλιστα δὴ καὶ πολιτικώτατα ἁπάντων καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ χρήσα-

σθαι ταῖς προγεγενημέναις συμφοραῖς οὐ γὰρ μόνον τὰς περὶ τῶν προτέρων αἰτίας ἐξήλειψαν, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα Λακεδαιμονίοις, ἃ οἱ τριάκοντα πρὸς τὸν πόλεμον ἔλαβον, ἀπέδοσαν κοινῇ, κελευουσῶν τῶν συνθηκῶν ἑκατέρους ἀποδιδόναι χωρίς, τούς τ' ἐκ τοῦ ἄστεως καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Πειραιέως, ἡγούμενοι τοῦτο πρῶτον ἄρχειν δεῖν τῆς ὁμονοίας».

(Αριστοτέλη «Αθηναίων Πολιτεία» §40, 2-3).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1) Στο κείμενο του Πλάτωνος αναφέρεται ότι το προ των Τριάκοντα πολίτευμα «ἐλοιδορεῖτο ὑπὸ πολλῶν». Είχαν κάποια βάση αυτές οι «λοιδορίες»; (Βλ. *Ελληνικά*, 2.1. 25-29 και 31-32, 2.3, 3.11)

2) Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η επιείκεια που επέδειξε η αθηναϊκή δημοκρατία στους αντιπάλους της;

Θέματα για συζήτηση

I. Στα κεφάλαια του Β' βιβλίου των «Ἑλληνικῶν» του Ξενοφώντος καταγράφονται: α) η καταστροφή της ναυτικής δύναμης της Αθήνας, β) οι αγωνιώδεις διαπραγματεύσεις για τον τερματισμό του πολέμου και η τελική συμφωνία για την παράδοση της Αθήνας, γ) η κατάληψη της εξουσίας από τους τριάκοντα τυράννους, η οκτάμηνη τυραννία και η αποκατάσταση της δημοκρατίας.

✎ *α) Ποιοι ήταν οι λόγοι της καταστροφής του αθηναϊκού στόλου στους Αιγός ποταμούς;*

β) Γιατί κράτησαν τόσο πολύ οι διαπραγματεύσεις για τον τερματισμό του πολέμου και γιατί κατέληξαν σε όρους τόσο δυσμενείς για την Αθήνα;

γ) Πώς εξηγείται η αρχική ανοχή των πολιτών της Αθήνας προς το καθεστώς των τριάκοντα και η εντεινόμενη αντίδραση που ακολούθησε;

II. Ο Ξενοφών έχει επαινεθεί από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας για τη σαφήνεια του λόγου του και για τη ζωντάνια, με την οποία παρουσιάζει το «ήθος» των ιστορικών προσώπων.

✎ *Να περιγράψετε με συντομία τρία σημεία, όπου ο χώρος, οι θέσεις ή οι κινήσεις των προσώπων δίνονται με παραστατικότητα και ακρίβεια.*

✎ *Να επισημάνετε περιπτώσεις, όπου οι λόγοι των προσώπων, οι σύντομες φράσεις που κατέγραψε ο Ξενοφών, αποκαλύπτουν α) τη λακωνικότητα, β) το χιούμορ, γ) την ιταμότητα, δ) τη δολιότητα, ε) τον κυνισμό, ς) τη μεγαλοψυχία του προσώπου που μιλάει.*

✎ *Πώς έβλεπε ο Ξενοφών τα πρόσωπα και τις πράξεις τους στην περίοδο που εξιστορεί; Ποιες αρετές τους φαίνεται να εκτιμά και ποια ελαττώματα να αποδοκιμάζει;*

III. Στην Ελληνική Νομαρχία (Ανωνύμου του Έλληνος, 1806), χαρακτηριστικό κείμενο του νεοελληνικού «διαφωτισμού», εικονογραφείται και σχολιάζεται το καθεστώς των τυράννων ως εξής: «Η Αθήνα, αφού ενικήθη από τους Λάκωνας, την υποχρέωσαν να δεχθή δια κυβερνητάς της τριάκοντα πολίτας. Αλλ' αυτοί, εις μικρόν διάστημα

καιρού, εκαταστήθησαν τριάκοντα τύραννοι, από τους πλέον σκληρούς και αιμοβόρους, ώστε εις οκτώ μήνας μόνον οπού εδυνάστευσαν, εφόνευσαν έως χιλίους πεντακοσίους πολίτας, τους πλέον δικαίους και εναρέτους. Οι πολίται όμως, επανερχόμενοι εις τον εαυτόν των εγνώρισαν το χρέος των, και λαβόντες τα άρματα της δικαιοσύνης ηλευθέρωσαν την πατρίδα τους από την δυναστείαν τυράννων, οι οποίοι, τρέμοντες έρριπτον τα ανάξια άρματά των και με την συνηθισμένην των δειλίαν και ουτιδανότητα γονυκλινείς εζητούσαν έλεος».

✎ *Ποια κεφάλαια των «Ἑλληνικῶν» συμπυκνώνει ο συγγραφέας της «Ελληνικής Νομαρχίας» στην περιληπτική του αναφορά στο καθεστώς; Να τοποθετήσετε δίπλα στις φράσεις του νεοελληνικού κειμένου τις παραπομπές στα κεφάλαια των «Ἑλληνικῶν», π.χ. Η Αθήνα αφού ενικήθη από τους Λάκωνας (κεφ. 1.27-29, 2.23).*

✎ *Ποια ήταν τα πιο «αντικοινωνικά», τα πιο επικίνδυνα άτομα κατά την περίοδο της δημοκρατίας (πριν από την παράδοση της Αθήνας) και ποια κατά την περίοδο της τυραννίας;*

✎ *Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι οι Λακεδαιμόνιοι παρέδωσαν τους συνεργούς και αφοσιωμένους φίλους τους, τους τριάκοντα, «σα σκυλιά δεμένα σε κλοιό», στους αντιπάλους τους και μάλιστα στον Θρασύβουλο, επιφανή αντίπαλο της Σπάρτης σε όλες τις συγκρούσεις του πολέμου στο Αιγαίο;*

IV. Με εξαίρεση λίγους, φανατικούς οπαδούς του τυραννικού καθεστώτος (βλ. σχόλια, κεφ. 3. 11-16), η αποδοκιμασία των ενεργειών των τριάκοντα ήταν γενική και έντονη.

✎ *Πού οφείλεται η σκληρότητα του καθεστώτος των τριάκοντα;*

✎ *Να αναφέρετε από τα κεφάλαια των «Ἑλληνικῶν» που μελετήσατε, ακραίες περιπτώσεις απάνθρωπης συμπεριφοράς των Αθηναίων, των Λακεδαιμονίων, των τριάκοντα.*

✎ *Ως προς τι διαφέρει (και γι' αυτό είναι ακόμη πιο αξιοκατάκριτη) η ωμότητα του*

καθεστώτος αυτού σε σύγκριση με απάνθρωπες αποφάσεις και των Αθηναίων (επί δημοκρατίας) και των Λακεδαιμονίων;

✎ *Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι σκεπτόμενοι άνθρωποι, συγγραφείς και φιλόσοφοι, και μάλιστα όχι θαυμαστές ή οπαδοί του δημοκρατικού πολιτεύματος, όπως είχε εξελιχθεί στην Αθήνα του τέλους του 5ου αιώνα (Ξενοφών, Πλάτων, Αριστοτέλης) αποδοκιμάζουν έντονα το καθεστώς των τριάκοντα και επαινούν αποφάσεις της αποκαταστημένης δημοκρατίας;*

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

ΘΕΣΜΟΣ ΔΙΠΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

Ἡρακλῆς
Ὕλλος
Κλεοδαῖος
Ἀριστόμαχος
Ἀριστόδημος

ΑΓΙΑΔΑΙ	ΕΥΡΥΠΩΝΤΙΔΑΙ
Εὐρυσθένης	**Προκλῆς**
Ἄγις Α΄	**Εὐρυπῶν**
Λαβώτας	**Πρύτανις**
Δόρυσσος	**Πολυδέκτης**
Ἀγησίλαος Α΄	**Εὔνομος**
Ἀρχέλαος	**Χάριλλος**
Τήλεκλος	**Νίκανδρος**
Ἀλκαμένης	**Θεόπομπος**
Πολύδωρος	
Εὐρυκράτης	**Ἀναξανδρίδας Α΄**
	Ἀρχίδαμος Α΄
	Ἀναξίλας
Ἀνάξανδρος	**Λεωτυχίδας Α΄**
Εὐρυκρατίδας	**Ἱπποκρατίδας**
Λέων	**Ἀγασικλῆς**
Ἀναξανδρίδας Β΄	**Ἀρίστων**
Κλεομένης Α΄ περ. **520 - 490**	**Δημάρατος** περ. **515 - 491**
Λεωνίδας Α΄ 490 - 480 ἀδελφὸς τοῦ Κλεομένους Α΄	**Λεωτυχίδας Β΄ 491 - 469** ἐξάδελφος τοῦ Δημαράτου, δισέγγονος τοῦ Ἱπποκρατίδα
Πλείσταρχος 480 - 459 γιὸς τοῦ Λεωνίδα Α΄ (Κλεόμβροτος 480 - 479 π.Χ.) (Παυσανίας 479 - 476 π.Χ.)	**Ἀρχίδαμος Β΄ 469 - 427** ἐγγονὸς τοῦ Λεωτυχίδα Β΄

ΑΓΙΑΔΑΙ	ΕΥΡΥΠΩΝΤΙΔΑΙ
Πλειστοάναξ 459 - 409 ἐξάδελφος τοῦ Πλειστάρχου γιὸς τοῦ Κλεομένους Α΄	**(Ἀρχίδαμος Β΄)**
	Ἄγις Β΄ 427 - 399 γιὸς τοῦ Ἀρχιδάμου Β΄
Παυσανίας 409 - 395 γιὸς τοῦ Πλειστοάνακτος	**Ἀγησίλαος Β΄ 399 - 360** ἀδελφὸς τοῦ Ἄγιδος Β΄
Ἀγησίπολις Α΄ 395 - 380 γιὸς τοῦ Παυσανία	
Κλεόμβροτος Α΄ 380 - 371 ἀδελφὸς τοῦ Ἀγησιπόλιδος	
Ἀγησίπολις Β΄ 371 - 370 γιὸς τοῦ Κλεομβρότου Α΄	
Κλεομένης Β΄ 370 - 309 ἀδελφὸς τοῦ Ἀγησιπόλιδος Β΄	**Ἀρχίδαμος Γ΄ 360 - 338** γιὸς τοῦ Ἀγησιλάου Β΄
	Ἄγις Γ΄ 338 - 331 γιὸς τοῦ Ἀρχιδάμου Γ΄
	Εὐδαμίδας Α΄ περ. **331 - 305** ἀδελφὸς τοῦ Ἄγιδος Γ΄
Ἀρεὺς Α΄ 309 - 265 ἐγγονὸς τοῦ Κλεομένους Β΄	**Ἀρχίδαμος Δ΄** περ. **305 - 275** γιὸς τοῦ Εὐδαμίδα Α΄
Ἀκρότατος 265 - περ. **262** γιὸς τοῦ Ἀρέως Α΄	**Εὐδαμίδας Β΄** περ. **275 - 244** γιὸς τοῦ Ἀρχιδάμου Δ΄
Ἀρεὺς Β΄ περ. **262 - 254** γιὸς τοῦ Ἀκροτάτου	
Λεωνίδας Β΄ περ. **254 - 236** ἐγγονὸς τοῦ Κλεομένους Β΄ **(Κλεόμβροτος Β΄ 242 - 241)**	**Ἄγις Δ΄** περ. **244 - 241** γιὸς τοῦ Εὐδαμίδα Β΄
	Εὐδαμίδας Γ΄ περ. **241 - 228** γιὸς τοῦ Ἄγιδος Δ΄
Κλεομένης Γ΄ 236 - 222 γιὸς τοῦ Λεωνίδα Β΄	**Ἀρχίδαμος Ε΄ 228 - 227** θεῖος τοῦ Εὐδαμίδα Γ΄, ἀδελφὸς τοῦ Ἄγιδος Δ΄
	Εὐκλείδας 227 - 222 Ἀγιάδης ἀδελφὸς τοῦ Κλεομένους Γ΄

Οἱ Βασιλεῖς τῆς Σπάρτης (Ἐκδοτική Ἀθηνῶν)

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Εισαγωγή

Το ιστορικό πλαίσιο του εγκωμίου

Στο έργο του αυτό ο Ξενοφών εγκωμιάζει ένα άτομο ξεχωριστό. Ως φιλολογικό είδος το εγκώμιο είναι «σημείο της εποχής» του 4ου αι. π.Χ. Κατά τον 5ο αι. προείχε η κοινότητα, η πατρίδα, «ἡ πόλις» και το άτομο ήταν ή τουλάχιστον θεωρούσαν πως έπρεπε να ήταν ενεργό, ζωντανό μέλος της Κοινότητας. Μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου και τις πολιτικές ανακατατάξεις φαίνεται ότι η «πόλις» όλο και λιγότερο στήριζε και εξασφάλιζε το άτομο αλλά και το άτομο όλο και λιγότερη εμπιστοσύνη έδειχνε στην πόλη.

Στην πολιτική ζωή εμφανίστηκε η τάση της αναζήτησης ενός ξεχωριστού ατόμου με ηγετικές ικανότητες που θα κατευθύνει την «πόλιν» και θα επιδιώξει τη συνένωση ή τη στενή συνεργασία των πόλεων-κρατών. Η επιβολή του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου της Μακεδονίας είναι χαρακτηριστική. Χαρακτηριστικά στοιχεία της εποχής είναι οι νέες τάσεις του θεάτρου και της γλυπτικής. Οι συγγραφείς της Νέας Κωμωδίας εγκαταλείπουν την πολιτική σάτιρα και συνθέτουν κωμωδίες «χαρακτήρων». Οι γλύπτες απομακρύνονται από την εξιδανίκευση των μορφών του 5ου αι. και προσπαθούν να αποδώσουν ατομικά χαρακτηριστικά.

Ο Ισοκράτης και το εγκώμιό του Ευαγόρα

Ο Ισοκράτης (436-338 π.Χ.) στο λόγο του (ιστορικό εγκώμιο) *«Εὐαγόρας»* δηλώνει ότι είναι ο πρώτος που ανέλαβε να εγκωμιάσει τις *αρετές κάποιου σε πεζό λόγο*[1]. Ο Βασιλιάς της Κύπρου Ευαγόρας δολοφονήθηκε το 374 π.Χ. Ο Ισοκράτης πιθανότατα εννοεί ότι η πρωτοτυπία του έργου του έγκειται στον συνδυασμό της καταγραφής των πεπραγμένων του Ευαγόρα και της προβολής των αρετών του.

Αγησίλαος. Η δομή του εγκωμίου

Κεφ.1. 1-5. Προοίμιο. Ομολογία του συγγραφέα για τη δυσκολία της προσπάθειάς του να συνθέσει έπαινο για μια τόσο σπουδαία προσωπικότητα. Έπαινος της πατρίδας του Αγησιλάου, των θεσμών της και της εκτίμησης που συγκέντρωνε ο βασι-

1. Είναι αυτονόητο ότι η επική ποίηση είχε μακρά παράδοση, αφού κύριος στόχος της ήταν να υμνεί *«ἔργ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε τά τε κλείουσιν ἀοιδοί»*. Στη σύνθεση εγκωμίων σε πεζό λόγο είχε προηγηθεί ο σοφιστής Γοργίας.

λιάς σε όλη του τη ζωή.
1.6.-2.31 Έπαινος των πολεμικών του κατορθωμάτων και της πολιτικής δράσης του.
3-10. Έξαρση των αρετών του.
11. Επίλογος και Συμπέρασμα.

Η σειρά κατάταξης των αρετών

Η σειρά των βασικών αρετών που υιοθετεί ο Ξενοφών θυμίζουν έντονα τη Σωκρατική διδασκαλία:
«Τὰ θεῖα ἐσέβετο» (3.2-5) *«ἡ εἰς τὰ χρήματα δικαιοσύνη»* (4.1-6), *«ἐγκράτεια»* (5.1-7), *«ἀνδρεία»* (6.1-3), *«σοφία»* (6.4-8), *«φιλοπατρία»* (7.1-7), *«τὸ εὔχαρι»* (8.1-2), *«μεγαλογνωμοσύνη»* (8.3-4), *«πρόνοια»* (8.5), ολιγάρκεια (8.6-8), απλότητα συμπεριφοράς (9.1-2), *«εὐπάθεια»* = απόλαυση των αγαθών, με λιτότητα (9.3-7)[1].

Η μοναδικότητα του Αγησιλάου κατά τον Ξενοφώντα

Ο Ξενοφών θεωρεί τον Αγησίλαο μοναδική προσωπικότητα ηγέτη για τα σπάνια στρατιωτικά και πολιτικά του χαρίσματα, την ευγένεια του ήθους και της συμπεριφοράς του, την υποδειγματικά ενάρετη ζωή του αλλά και γιατί «φρόντισε όσο κανένας άλλος» να εξουδετερώνει τις επεμβάσεις του βασιλιά της Περσίας στις ελληνικές πόλεις και να ενισχύει τις τάσεις συνεργασίας μεταξύ των Ελλήνων κατά των Περσών: *Φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ὁπότε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες* (7.5).

1. Ανάλογη σειρά τηρεί ο Ξενοφών στα *Απομνημονεύματα* του Σωκράτους: ευσέβεια, δικαιοσύνη, εγκράτεια, σοφία (ενώ ο Πλάτων στο *Συμπόσιο*: δικαιοσύνη, εγκράτεια, ανδρεία, σοφία).

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 1. §1-5

Κείμενο

Η ευγένεια του Αγησιλάου

1 Οἶδα μὲν ὅτι τῆς Ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης οὐ ῥᾴ-
διον ἄξιον ἔπαινον γράψαι, ὅμως δ' ἐγχειρητέον. Οὐ γὰρ ἂν
καλῶς ἔχοι εἰ ὅτι τελέως ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτο
2 οὐδὲ μειόνων ἂν τυγχάνοι ἐπαίνων. Περὶ μὲν οὖν εὐγενείας
αὐτοῦ τί ἄν τις μεῖζον καὶ κάλλιον εἰπεῖν ἔχοι ἢ ὅτι ἔτι καὶ
νῦν τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται ὁπόστος
ἀφ' Ἡρακλέους ἐγένετο, καὶ τούτοις οὐκ ἰδιώταις ἀλλ' ἐκ
3 βασιλέων βασιλεῦσιν; Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ταύτῃ γ' ἄν τις ἔχοι
καταμέμψασθαι αὐτοὺς ὡς βασιλεύουσι μέν, πόλεως δὲ τῆς
ἐπιτυχούσης· ἀλλ' ὥσπερ τὸ γένος αὐτῶν τῆς πατρίδος ἐντι-
μότατον, οὕτω καὶ ἡ πόλις ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐνδοξοτάτη· ὥστε
οὐ δευτέρων πρωτεύουσιν, ἀλλ' ἡγεμόνων ἡγεμονεύουσιν.

Το πολίτευμα της Σπάρτης

4 Τῇδέ γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιον ἐπαινέσαι τήν τε πατρίδα
καὶ τὸ γένος αὐτοῦ· ἥ τε γὰρ πόλις οὐδεπώποτε φθονήσασα
τοῦ προτετιμῆσθαι αὐτοὺς ἐπεχείρησε καταλῦσαι τὴν ἀρχὴν
αὐτῶν, οἵ τε βασιλεῖς οὐδεπώποτε μειζόνων ὠρέχθησαν ἢ
ἐφ' οἵσπερ ἐξ ἀρχῆς τὴν βασιλείαν παρέλαβον. Τοιγαροῦν
ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχή φανερά ἐστι διαγεγενημένη ἀδιά-
σπαστος οὔτε δημοκρατία οὔτε ὀλιγαρχία οὔτε τυραννὶς
οὔτε βασιλεία· αὕτη δὲ μόνη διαμένει συνεχὴς βασιλεία.

Εκλογή του Αγησιλάου 398 π.Χ.

5 Ὡς γε μὴν καὶ πρὶν ἄρξαι ἄξιος τῆς βασιλείας ἐδόκει
εἶναι Ἀγησίλαος τάδε τὰ σημεῖα. Ἐπεὶ γὰρ Ἄγις βασιλεὺς
ὢν ἐτελεύτησεν, ἐρισάντων περὶ τῆς ἀρχῆς Λεωτυχίδα μὲν
ὡς Ἄγιδος ὄντος υἱοῦ, Ἀγησιλάου δὲ ὡς Ἀρχιδάμου, κρί-
νασα ἡ πόλις ἀνεπικλητότερον εἶναι Ἀγησίλαον καὶ τῷ γένει
καὶ τῇ ἀρετῇ τοῦτον ἐστήσατο βασιλέα. Καίτοι τὸ ἐν τῇ
κρατίστῃ πόλει ὑπὸ τῶν ἀρίστων κριθέντα τοῦ καλλίστου
γέρως ἀξιωθῆναι ποίων ἔτι τεκμηρίων προσδεῖται τῆς γε
πρὶν ἄρξαι αὐτὸν ἀρετῆς;

Γλωσσικά σχόλια

οἶδα ἐγχειρητέον (*εἶναι*)	γνωρίζω ότι πρέπει να επιχειρήσω
ἐγχειρῶ (*-έω*)	<έν+χείρ 1. παίρνω στα χέρια μου 2. επιχειρώ εγχείρησις, εγχείρημα
οὐκ ἂν καλῶς ἔχοι	δεν θα ήταν σωστό
τελέως ἀγαθός	τελείως, απόλυτα καλός
οὐδὲ μειόνων ἂν τυγχάνοι ἐπαίνων (*τυγχάνω ἐπαίνων*)	να μην λάβει ούτε λιγότερους (ενν. από την πραγματική του αξία) επαίνους
εὐγένεια	ευγενική καταγωγή, από μεγάλη γενιά
ἀπομνημονεύεται ὁπόστος ἐγένετο ἀφ' Ἡρακλέους τοῖς ὀνομαζομένοις προγόνοις	αναφέρεται, διατηρείται στη μνήμη ποια σειρά κατέχει ανάμεσα σ' αυτούς που ονομάζονται πρόγονοι με πρώτο (με γενάρχη) τον Ηρακλή.
ταύτῃ (*δοτική με επιρρηματική χρήση*)	σ' αυτό το σημείο, ως προς αυτό
ἐπιτυχούσης πόλεως (*ἐπιτυχών, -οῦσα, -όν· ἐπιτυγχάνω*)	πόλης τυχαίας, όπως οποιαδήποτε άλλη
τῇ δέ γε μὴν κοινῇ (*δοτ. επιρρ.*)	ως προς αυτό λοιπόν, έτσι λοιπόν από κοινού, μαζί
τοῦ προτετιμῆσθαι αὐτούς (*προτιμῶμαι, -άομαι*)	για το ότι είχαν αυτοί τιμηθεί ιδιαίτερα, είχαν θεωρηθεί ανώτεροι
μειζόνων ὠρέχθησαν (*ὀρέγομαι*)	επιθύμησαν, θέλησαν να αποκτήσουν μεγαλύτερη δύναμη
τοιγαροῦν (*τρία μόρια: τοι+γάρ+οὖν*)	γι' αυτό λοιπόν
διαγεγενημένη ἀδιάσπαστος (*διαγίγνομαι*)	που να έχει παραμείνει συνέχεια χωρίς διακοπή
καὶ πρὶν ἄρξαι (*χρονική πρόταση, με απαρέμφατο*)	και προτού αναλάβει την αρχή, την εξουσία
ἀνεπίκλητος, -ον	άψογος, που δεν δίνει λαβή για καταγγελίες
γέρως (*τό γέρας, τοῦ γέρως*)	τιμητικό προνόμιο > γεραίρω, γεραρός
προσδεῖται (*προσδέομαι*)	έχω επιπλέον ανάγκη

Ερμηνευτικά σχόλια

§1-5 Στη σύνθεση του εγκωμίου ο συγγραφέας αξιοποιεί στοιχεία από την παράδοση που είχαν διαμορφώσει ήδη ο Γοργίας και ο Ισοκράτης, **ως προς τη δομή, τις βασικές ιδέες και τους τρόπους έκφρασης**.

Η δομή του προοιμίου Γενική κρίση για την αρετή του Αγησιλάου (§1).
Κλιμάκωση του επαίνου από το άτομο στο γένος, στη γενιά του (**«εὐγένεια»**) και από το γένος στην πατρίδα του (**«πόλεως οὗ τῆς ἐπιτυχούσης»**), της οποίας το πολίτευμα είναι το καλύτερο λόγω της σταθερότητάς του (**«ἀρχή ἀδιάσπαστος»**) (2-4).
Δείγμα-μαρτυρία της αρετής του Αγησιλάου (5).

Βασικές Ιδέες Το προοίμιο αρχίζει και τελειώνει με τη λέξη **ἀρετή**· στη συνέχεια του εγκωμίου ο Ξενοφών θα προσπαθήσει να τεκμηριώσει την άποψή του ότι η **αρετή** διέκρινε τον Αγησίλαο σε όλη του τη ζωή. Στην κλασική εποχή η αρετή δεν είναι αποκλειστικά ατομική· θεωρείται ότι το άτομο παίρνει αξία από την καταγωγή του, από την πόλη του και από το πολίτευμά της.

Τρόποι έκφρασης α) Το έργο ολόκληρο αρχίζει με μια **ισχυρή αντίθεση** («οἶδα μέν... ὅμως δέ»). Και στο προοίμιο και σε όλο το δοκίμιο η χρήση της αντίθεσης είναι χαρακτηριστικός τρόπος έκφρασης. β) Συχνή χρήση της **σύγκρισης** (**«ἀγαθός... μειόνων»**, 1 **«μεῖζον καὶ κάλλιον ἤ...»** 2 **«ἐντιμότατον... ἐνδοξοτάτη»** 3) γ) **Ρητορική Ερώτηση**· **«ποίων ἔτι τεκμηρίων προσδεῖται...»**;

§2-4 Το πολίτευμα της αρχαίας Σπάρτης ήταν μεικτό, με στοιχεία μοναρχικά (δύο **βασιλεῖς**), δημοκρατικά (**ἀπέλλα**) και ολιγαρχικά (**γερουσία**).
Το πιο ιδιότυπο στοιχείο του πολιτεύματος ήταν ο θεσμός της διπλής κληρονομικής βασιλείας· επίσης οι ευρύτατες αρμοδιότητες των πέντε εφόρων. Κατά την κλασική εποχή το θεσμικό πλαίσιο της Σπάρτης εξασφάλιζε την ισορροπία ανάμεσα στην εξουσία των βασιλέων και των εφόρων (§4).

§5 Η βασιλεία στη Σπάρτη ήταν κληρονομική· πρώτος στη σειρά διαδοχής ήταν ο Λεωτυχίδας, ο γιός του Αγιδος· θεωρήθηκε όμως νόθος γιος και προτιμήθηκε ως βασιλιάς ο θείος του, ο αδελφός του Αγιδος, ο Αγησίλαος.
Χαρακτηριστικό του αρχαίου ελληνικού λόγου, το οποίο χρησιμοποιεί άριστα ο Ξενοφών, είναι **η συνθετική ικανότητα**. Η προτελευταία περίοδος **«ἐπεί γάρ... βασιλέα»** μέσα σε τέσσερεις

γραμμές συνθέτει όλο το σκηνικό της εκλογής του Αγησιλάου: χρόνος, αμφισβήτηση, αιτία αμφισβήτησης, διαδικασία και σκεπτικό της απόφασης. Το κύριο κατηγόρημα της περιόδου «ἐστήσατο βασιλέα» στηρίζεται από κάθε άποψη.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Ποιο είναι το κυριότερο γνώρισμα της «ευγένειας» του Αγησιλάου;

2. Ποιες σχέσεις υπήρχαν μεταξύ των βασιλέων («βασιλεῖς») και των άλλων εξουσιών («πόλις») της Σπάρτης;

3. Με βάση ποια στοιχεία κρίθηκε ο Αγησίλαος ότι είναι άξιος να γίνει βασιλιάς;

4. Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση: Η λέξη **εὐγένεια** στο κείμενο σημαίνει:
   – λεπτότητα στους τρόπους
   – το σύνολο κανόνων της σωστής συμπεριφοράς
   – καταγωγή από αριστοκρατική γενιά

5. Να βρεθούν οι τύποι συγκριτικού και υπερθετικού βαθμού του κειμένου (§1-3) και να γραφεί ο ίδιος τύπος στους τρεις βαθμούς.

6. Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση: Το απαρέμφατο **γράψαι** (§1) είναι:
   – αντικείμενο του: οἶδα
   – υποκείμενο του: ῥᾴδιόν (ἐστι)
   – απαρέμφατο της αναφοράς στο. ἄξιον

7. Η §3 να γραφεί με τη μεταβολή. πρόγονοι = πρόγονος.

8. Η §4 να γραφεί με τη μεταβολή: πόλις = πολῖται, βασιλεῖς = βασιλεύς.

9. Από ποια ρήματα παράγονται τα ουσιαστικά: παράκληση, έκλυση (των ηθών), ανάκληση (διατάγματος), παρέκκλιση (από τις συμφωνίες), κατάλυση (της τυραννίας).

10. Ο Αγησίλαος πήρε την εξουσία (§5):
   – δια της βίας
   – μετά από κρίση της πόλεως

– αφού διαδέχθηκε τον πατέρα του
– μετά από χρησμό

11. Ο κύριος ρηματικός τύπος της περιόδου «ὥς γε... σημεῖα» (§5) είναι: ἄρξαι, ἐδόκει, ἐστί, εἶναι;

12. Οι ρηματ. τύποι ενεστώτα που έχουν υποκείμενο τον Αγησίλαο να γραφούν στον αόριστο και του αορίστου στον ενεστώτα.

13. Να γράψετε το κατάλληλο σύνθετο επίθετο της ΝΕ ώστε να σχηματιστούν ΟΣ:

(αἰνῶ)	συναινετικό	διαζύγιο
(ἀρετή)	.....	κληρικός
(δοκῶ)	.....	απόφαση
	.....	στρατηγός
(λύω)	.....	αυτοκίνητο
	.....	υγρό
	.....	έκθεση
(καλῶ)	.....	απόφαση
	.....	ματιά
(αἰνῶ)	.....	λόγος
	.....	σχόλιο

14. Να καταγραφούν οι αντιθέσεις του προοιμίου. Ποια σκοπιμότητα εξυπηρετούν;

15. Για ποιους λόγους επαινείται ο Αγησίλαος; Να κατασκευάσετε στα αρχαία ελληνικά από μια πρόταση, με την οποία δικαιολογείται ο έπαινος, π.χ. Ἀγησίλαος ἐπαινεῖται: 1) ἐπεὶ ἦν τελέως ἀγαθὸς ἀνήρ, 2) ...

Θέματα για συζήτηση

✎ *Ποια πλεονεκτήματα του πολιτεύματος της Σπάρτης εξαίρει ο συγγραφέας;*

✎ *Γιατί η Σπάρτη δεν ήταν πόλις «ἐπιτυχοῦσα;»*

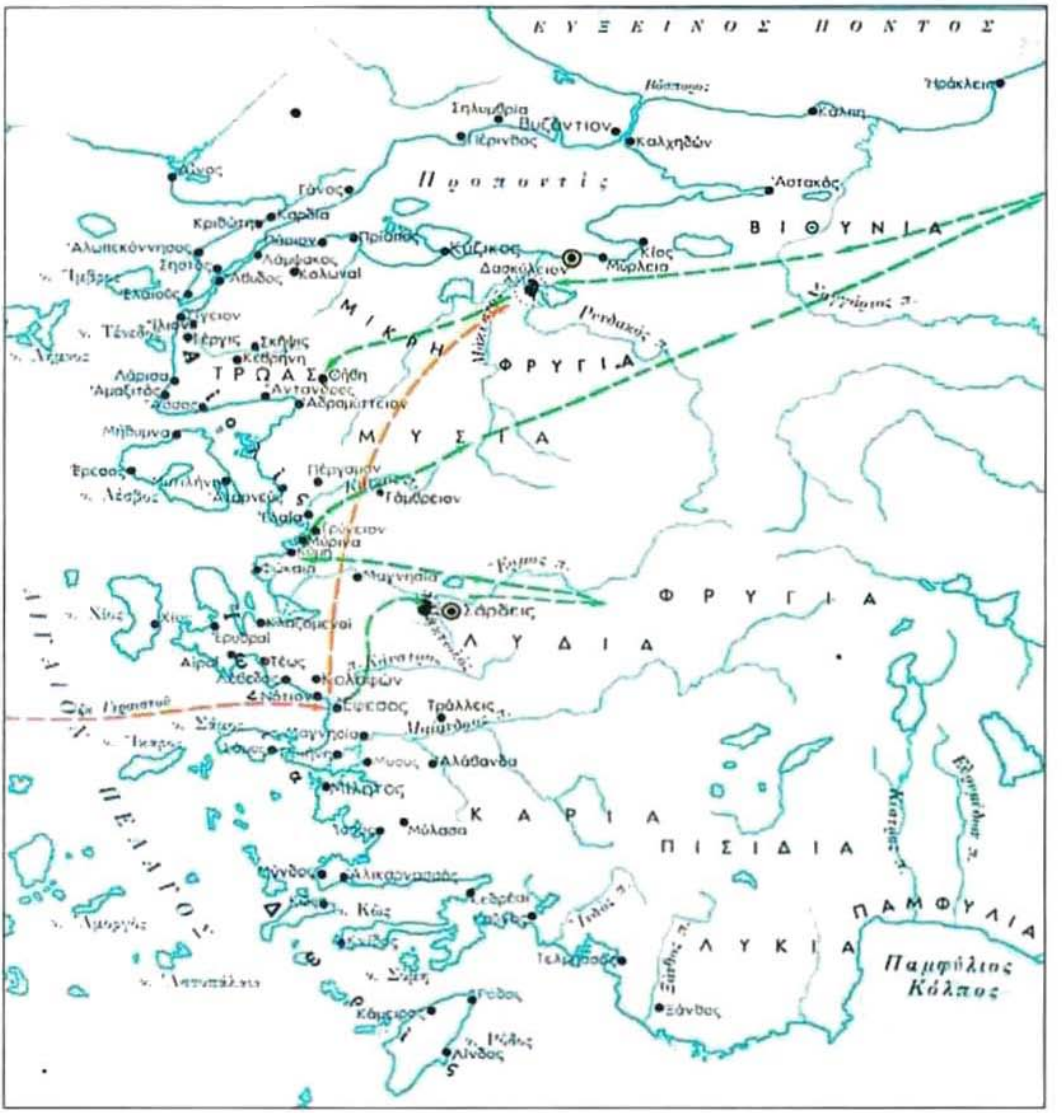

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ
ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ 396 - 394 Π.Χ.

396 π.Χ.

395-394 π.Χ.

Έδρες σατραπειών

Μάχη

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 1. §6-16

Κείμενο

Η πρόταση για εκστρατεία στην Ασία (398 π.Χ.)

6 Ὅσα γε μὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπράξατο νῦν ἤδη διηγήσομαι· ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων καὶ τοὺς τρόπους αὐτοῦ κάλλιστα νομίζω καταδήλους ἔσεσθαι. Ἀγησίλαος τοίνυν ἔτι μὲν νέος ὢν ἔτυχε τῆς βασιλείας· ἄρτι δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐξηγγέλθη βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἀθροίζων καὶ ναυτικὸν
7 καὶ πεζὸν πολὺ στράτευμα ὡς ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας· βουλευομένων δὲ περὶ τούτων Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, Ἀγησίλαος ὑπέστη, ἐὰν δῶσιν αὐτῷ τριάκοντα μὲν Σπαρτιατῶν, δισχιλίους δὲ νεοδαμώδεις, εἰς ἑξακισχιλίους δὲ τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων, διαβήσεσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ πειράσεσθαι εἰρήνην ποιῆσαι, ἢ ἂν πολεμεῖν βούληται ὁ βάρβαρος, ἀσχολίαν αὐτῷ παρέξειν στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Ἕλλη-
8 νας. Εὐθὺς μὲν οὖν πολλοὶ πάνυ ἠγάσθησαν αὐτὸ τοῦτο <τὸ> ἐπιθυμῆσαι, ἐπειδὴ ὁ Πέρσης πρόσθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα διέβη, ἀντιδιαβῆναι ἐπ' αὐτόν, τό τε αἱρεῖσθαι ἐπιόντα μᾶλλον ἢ ὑπομένοντα μάχεσθαι αὐτῷ, καὶ τὸ τἀκείνου δαπανῶντα βούλεσθαι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πολεμεῖν, κάλλιστον δὲ πάντων ἐκρίνετο <τὸ> μὴ περὶ τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀσίας τὸν ἀγῶνα καθιστάναι.

Ανακωχή με τον Τισσαφέρνη (396 π.Χ.)

9 Ἐπεί γε μὴν λαβὼν τὸ στράτευμα ἐξέπλευσε, πῶς ἄν τις σαφέστερον ἐπιδείξειεν ὡς ἐστρατήγησεν ἢ εἰ αὐτὰ διη-
10 γήσαιτο ἃ ἔπραξεν; Ἐν τοίνυν τῇ Ἀσίᾳ ἥδε πρώτη πρᾶξις ἐγένετο. Τισσαφέρνης μὲν ὤμοσεν Ἀγησιλάῳ, εἰ σπείσαιτο ἕως ἔλθοιεν οὓς πέμψειε πρὸς βασιλέα ἀγγέλους, διαπράξεσθαι αὐτῷ ἀφεθῆναι αὐτονόμους τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις Ἑλληνίδας, Ἀγησίλαος δὲ ἀντώμοσε σπονδὰς ἄξειν ἀδό-
11 λως, ὁρισάμενος τῆς πράξεως τρεῖς μῆνας. Ὁ μὲν δὴ Τισσαφέρνης ἃ ὤμοσεν εὐθὺς ἐψεύσατο· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην πράττειν στράτευμα πολὺ παρὰ βασιλέως πρὸς ᾧ πρόσθεν

εἶχε μετεπέμπετο. Ἀγησίλαος δὲ καίπερ αἰσθόμενος ταῦτα
12 ὅμως ἐνέμεινε ταῖς σπονδαῖς. Ἐμοὶ οὖν τοῦτο πρῶτον καλὸν δοκεῖ διαπράξασθαι, ὅτι Τισσαφέρνην μὲν ἐμφανίσας ἐπίορκον ἄπιστον πᾶσιν ἐποίησεν, ἑαυτὸν δ' ἀντεπιδείξας πρῶτον μὲν ὅρκους ἐμπεδοῦντα, ἔπειτα συνθήκας μὴ ψευδόμενον, πάντας ἐποίησε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους θαρροῦντας συντίθεσθαι ἑαυτῷ, εἴ τι βούλοιτο.

Η ηθική υπεροχή του Αγησιλάου

13 Ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας ὁ Τισσαφέρνης ἐπὶ τῷ καταβάντι στρατεύματι προεῖπεν Ἀγησιλάῳ πόλεμον, εἰ μὴ ἀπίοι ἐκ τῆς Ἀσίας, οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μάλα ἀχθεσθέντες φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες μείονα τὴν παροῦσαν δύναμιν Ἀγησιλάῳ τῆς βασιλέως παρασκευῆς εἶναι· Ἀγησίλαος δὲ μάλα φαιδρῷ τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι τῷ Τισσαφέρνει τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχοι ὅτι ἐπιορκήσας αὐτὸς μὲν πολεμίους τοὺς θεοὺς ἐκτήσατο, τοῖς δ' Ἕλλησι συμμάχους ἐποί-
14 ησεν. Ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγειλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατείαν· ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ Καρίαν προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. Ἐπέστειλε δὲ καὶ Ἴωσι καὶ Αἰολεῦσι καὶ Ἑλλησποντίοις πέμπειν πρὸς αὐτὸν εἰς Ἔφεσον τοὺς συστρατευσομένους.

Η εξαπάτηση του Τισσαφέρνη

15 Ὁ μὲν οὖν Τισσαφέρνης, καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ Ἀγησίλαος, ἡ δὲ Καρία ἄφιππος ἦν, καὶ ὅτι ἡγεῖτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν ὁρμήσειν αὐτόν, τὸ μὲν πεζὸν ἅπαν διεβίβασεν ἐκεῖσε, τὸ δὲ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου πεδίον περιήγαγε, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατῆσαι τῇ ἵππῳ τοὺς
16 Ἕλληνας πρὶν εἰς τὰ δύσιππα ἀφικέσθαι. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἰέναι εὐθὺς ἀντιστρέψας ἐπὶ Φρυγίας ἐπορεύετο· καὶ τάς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἦγε καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο καὶ ἐμβαλὼν ἀπροσδοκήτως παμπληθῆ χρήματα ἔλαβε.

Γλωσσικά σχόλια

οἱ τρόποι	οι εκδηλώσεις, ο χαρακτήρας
ἐξηγγέλθη ἀθροίζων (κατηγ. μετοχή)	έφτασε η είδηση ότι συγκεντρώνει... <ἀθρόος -α -ον, ἄθροισμα.
ὡς ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας στρατεύσων (τελ. μτχ.)	για να εκστρατεύσει εναντίον των Ελλήνων
ὑπέστη (ὑφίσταμαι) **διαβήσεσθαι**	υποσχέθηκε ότι θα διαβεί, θα περάσει
τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων	το εκστρατευτικό σώμα των συμμάχων
ἀσχολίαν παρέχω τινι στρατεύειν	απασχολώ κάποιον, εμποδίζω κάποιον να εκστρατεύσει
ἠγάσθησαν (ἄγαμαι)	θαύμασαν
τὸ ἐπιθυμῆσαι... καθιστάναι	όλα τα απαρέμφατα έχουν ως υποκείμενο τον Αγησίλαο (αιτ. πτώση, ετεροπροσωπία).
ἐπιόντα (ἐπέρχομαι/ἔπειμι)	ἐπιτιθέμενον
ὑπομένοντα (ὑπομένω)	«ἀμυνόμενον»
καθιστάναι (καθίστημι) **τὸν ἀγῶνα**	να αρχίσει τον αγώνα, να εμπλακεί σε πόλεμο
γε μὴν	λοιπόν
ὡς ἐστρατήγησεν	πλάγια ερωτηματική πρόταση: άσκησε τα καθήκοντά του ως ηγέτης του στρατού ή ποια στρατηγική ακολούθησε
ὤμοσεν (ὄμνυμι)	ορκίστηκε (<ἐξόμνυμι· ἐξωμότης. Πβ. συνωμότης, ὁρκωμοσία)
εἰ σπείσαιτο (σπένδομαι)	αν κάνει συμφωνία ανακωχής (<σπονδή, ἄσπονδος, παρασπονδία)
διαπράξεσθαι (διαπράττομαι) **αὐτῷ** (δοτ. χαριστική)	ότι θα κατορθώσει, θα καταφέρει για χάρη του (του Αγησιλάου)
σπονδὰς ἄξειν (ἄγω)	ότι θα τηρήσει τη συμφωνία ανακωχής
ἐψεύσατο (ψεύδομαι) **ἃ ὤμοσεν**	δεν τήρησε αυτά που ορκίστηκε
πρὸς ᾧ (προς + δοτ.) **μετεπέμπετο** (μεταπέμπομαι)	περισσότερο από αυτό, το οποίο ζητούσε να του στείλει
Τισσαφέρνην ἐμφανίσας **ἐπίορκον... ἐποίησεν ἄπιστον**	κατηγορούμενα στο αντικ. Τισσαφέρνην
ἐμπεδῶ τοὺς ὅρκους	τηρώ τους όρκους
συντίθεμαί τινι	συμφωνώ με κάποιον
μέγα φρονῶ ἐπὶ τῷ στρατεύματι	υπερηφανεύομαι, αποκτώ μεγάλη αυτοπεποίθηση για το στράτευμα
καταβάντι· καταβαίνω	έρχομαι στα παράλια από το εσωτερικό

	της χώρας
ἀχθεσθέντες· ἄχθομαι	δυσφορώ, στενοχωριέμαι
φαιδρῷ (φαιδρός, -ά, -όν) τῷ προσώπῳ	με χαρούμενη έκφραση
χάριν ἔχω τινί	οφείλω ευγνωμοσύνη σε κάποιον
ἐκ τούτου	μετά από αυτό, κατόπιν
προεῖπεν· προαγορεύω	ειδοποιώ εκ των προτέρων
ἐπέστειλε· ἐπιστέλλω + τινί + τι	παραγγέλνω σε κάποιον κάτι
ἄφιππος, -ον	ακατάλληλος για το ιππικό
τῷ ὄντι	πραγματικά
ἐκεῖσε	προς τα εκεί
περιήγαγε (περιάγω) τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ πεδίον	οδηγούσε το ιππικό γύρω γύρω στην πεδιάδα
τὰ δύσιππα (χωρία)	περιοχές δύσβατες στο ιππικό
δυνάμεις	στρατιωτικές μονάδες
ἀναλαμβάνω	παίρνω μαζί μου
καταστρέφομαι τὰς πόλεις	στρέφω τις πόλεις με το μέρος μου, τις αναγκάζω να ακολουθούν την δική μου πολιτική
ἐμβάλλω	κάνω αιφνιδιαστική επίθεση
χρήματα	ποικίλα αγαθά, λάφυρα

Ερμηνευτικά σχόλια

§6 νέος ὢν Ρητορική υπερβολή του συγγραφέα. Ο Αγησίλαος ήταν ήδη σαράντα ετών.

§6-10 Στις παραγράφους αυτές παρακολουθούμε μια όψη της εξωτερικής πολιτικής του 4ου αι. π.Χ.

α. Αρχικά συλλέγονται και αξιοποιούνται πληροφορίες (*ἐξηγγέλθη*).

β. Μετά αρχίζει η διαδικασία λήψεως αποφάσεων (*βουλεύεσθαι*) αφού ακουστούν προτάσεις (*Αγησίλαος ὑπέστη διαβήσεσθαι*).

γ. Γίνεται αξιολόγηση των προτάσεων (*πολλοί ἠγάσθησαν*). Εδώ έχει σημασία η σειρά που παραθέτει ο Ξενοφών τα πλεονεκτήματα της πρότασης του Αγησιλάου· η τελευταία θέση επιφυλάσσεται για το σημαντικότερο πλεονέκτημα (*κάλλιστον δέ πάντων*). Προφανώς ο κατάλογος αρχίζει με το λιγότερο σημαντικό (το ιδεολογικό) για να καταλήξει σε ρεαλιστικότερα πλεονεκτήματα, αυτά που προσφέρουν περισσότερα κέρδη σε ανάλογες επιχειρήσεις. Μετά την ήττα της Αθήνας η σπαρτιατική

πολιτική είχε εγκαταλείψει την επιφυλακτικότητα για εμπλοκή σε πολέμους έξω από τα όρια της Λακωνικής.
δ. Προχωρούν σε συγκρότηση του εκστρατευτικού σώματος (*ἐάν δῶσιν τριάκοντα...*) με βάση τις προτάσεις.
ε. Τέλος, γίνεται η πρώτη επαφή των αντιπάλων σε επίπεδο διπλωματικών ενεργειών για την αποφυγή του πολέμου.
Παρότι βρισκόμαστε σε πολύ παλιά εποχή, όμως ίσχυαν κάποιοι κανόνες διεθνούς δικαίου. (*Τισσαφέρνης ὤμοσεν Ἀγησιλάῳ... Ἀγησίλαος δὲ... ὁρισάμενος τῆς πράξεως τρεῖς μῆνας*).

§11-13 Αυτοί οι κανόνες διεθνούς δικαίου αντλούσαν την ισχύ τους από τη θρησκεία, που επηρέαζε πολύ περισσότερο τότε τη ζωή των ανθρώπων (*Τισσαφέρνης ἐπιορκήσας πολεμίους τοὺς θεοὺς ἐκτήσατο, τοῖς δ' Ἕλλησι συμμάχους ἐποίησεν*). Είναι χαρακτηριστικά όσα λέει ο Ξενοφών για την επέμβαση των θεών στο «ιστορικό γίγνεσθαι».
«Πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις ἔχοι καὶ ἄλλα λέγειν καὶ Ἑλληνικὰ καὶ βαρβαρικά, ὡς θεοὶ οὔτε τῶν ἀσεβούντων οὔτε τῶν ἀνόσια ποιούντων ἀμελοῦσι· νῦν γε μὴν λέξω τὰ προκείμενα. Λακεδαιμόνιοί τε γὰρ οἱ ὀμόσαντες αὐτονόμους ἐάσειν τὰς πόλεις τὴν ἐν Θήβαις ἀκρόπολιν κατασχόντες ὑπ' αὐτῶν μόνων τῶν ἀδικηθέντων ἐκολάσθησαν πρῶτον οὐδ' ὑφ' ἑνὸς τῶν πώποτε ἀνθρώπων κρατηθέντες, τούς τε τῶν πολιτῶν εἰσαγαγόντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν αὐτοὺς καὶ βουληθέντας Λακεδαιμονίοις δουλεύειν τὴν πόλιν, ὥστε αὐτοὶ τυραννεῖν, τὴν τούτων ἀρχὴν ἑπτὰ μόνον τῶν φυγόντων ἤρκεσαν καταλῦσαι. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο διηγήσομαι. (Ελληνικά 5.4.1).
(Μετάφραση: Πολλά βέβαια και άλλα θα μπορούσε να αναφέρει κανείς παραδείγματα ελληνικά και βαρβαρικά, ότι οι θεοί δεν αδιαφορούν ούτε για τους ασεβείς ούτε γι' αυτούς που κάνουν ανόσια έργα· όμως τώρα θα αναφέρω παράδειγμα από τα γεγονότα που μας απασχολούν. Και οι Λακεδαιμόνιοι, λοιπόν, που ορκίστηκαν ότι θα αφήσουν αυτόνομες τις πόλεις, αφού κατέλαβαν τη Θηβαϊκή ακρόπολη, τιμωρήθηκαν μόνον από τους ίδιους τους αδικηθέντε για πρώτη φορά, μολονότι ποτέ ως τώρα δεν είχαν νικηθεί από κάποιον άνθρωπο, και οι Θηβαίοι πολίτες που είχαν φέρει μέσα στην ακρόπολη τους Λακεδαιμονίους και που θέλησαν η πόλη τους να είναι υποταγμένη στους Λακεδαιμονίους, ώστε οι ίδιοι να ασκούν τυραννική εξουσία, έχασαν την εξουσία τους από επτά μόνον εξορίστους).
Και ο Τισσαφέρνης χαρακτηρίζεται «ἐπίορκος», «ἄπιστος», και

ασφαλώς αυτοί οι χαρακτηρισμοί ως συνθήματα στον πόλεμο εναντίον του Τισσαφέρνη θα έπαιξαν σημαντικό ρόλο.

§6-16
Ο πόλεμος ήταν μόνιμη κατάσταση στον αρχαίο κόσμο

Στις παραγράφους αυτές βλέπουμε μερικές πτυχές αυτού του φαινομένου. Παρακολουθούμε τη συγκρότηση και τη λειτουργία των στρατιωτικών δομών της Σπάρτης, της πιο σημαντικής στρατιωτικής δύναμης της Ελλάδας.

Το εκστρατευτικό σώμα αποτελείται στο ξεκίνημά του από 30 μόνο Σπαρτιάτες, 2.000 νεοδαμώδεις και 6.000 συμμάχους. Οι **νεοδαμώδεις** ήταν πρόσφατα απελευθερωμένοι Είλωτες στους οποίους είχαν παραχωρηθεί περιορισμένα, όχι πολιτικά, δικαιώματα. Οι αναλογίες στη συγκρότηση του εκστρατευτικού σώματος είναι δηλωτικές του πνεύματος υπεροχής των Σπαρτιατών απέναντι στους συμμάχους τους: 30 Σπαρτιάτες αναλογούν προς 6.000 συμμάχους.

Στις περιοχές όπου γινόταν ο πόλεμος οι κάτοικοι υποχρεώνονταν σε συστράτευση και, επειδή δεν υπήρχε οργανωμένη επιμελητεία για τη συντήρηση του στρατού, υποχρεώνονταν εις το *«παρασκευάζειν ἀγοράν»*, δηλαδή να εξασφαλίσουν τη συγκέντρωση προμηθειών για τη συντήρηση των στρατευμάτων κατοχής, να οργανώσουν χώρο κοντά στο στρατόπεδο για τις αγοραπωλησίες και να εξασφαλίσουν χαμηλές τιμές. Πιο απάνθρωπη, βέβαια, πηγή εφοδιασμού του στρατού ήταν η λεηλασία της κατεχόμενης περιοχής (*«παμπληθῆ χρήματα ἔλαβε»*).

Ένα άλλο στοιχείο του πολέμου ήταν τα συνθήματα. Και πρώτα ο πόλεμος εναντίον των εχθρών των Ελλήνων· *«ἐπειδὴ ὁ Πέρσης πρόσθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα διέβη»* δηλαδή κατά τους περσικούς πολέμους (490-479 π.Χ.) εκατό χρόνια πριν! Άλλο σύνθημα ήταν η αυτονομία των Ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας (*«αὐτονόμους ἀφεθῆναι»*).

Και ακόμη *«τὸ ἐπίορκον»* και *«τὸ ἄπιστον»* του Τισσαφέρνη, και *«τοῖς Ἕλλησι σύμμαχοι οἱ θεοί»*.

Οι υποθετικοί λόγοι (§7, 9, 10, 12, 13) εκφράζουν τους προβληματισμούς για τη λήψη των αποφάσεων. Σε κάθε περίπτωση συζήτησης, σύσκεψης, μελέτης ενός θέματος, διατυπώνονται υποθέσεις και εξετάζονται οι άμεσες ή έμμεσες συνέπειές τους για να εκπληρωθούν ορισμένοι στόχοι.

§8 Στην §8 ο Ξενοφών χρησιμοποιώντας την απαρεμφατική σύνταξη συμπυκνώνει την πρόταση του Αγησιλάου με τα πλεονεκτήματά της που πιθανόν να προέβαλε ο Αγησίλαος. Πίσω από

τα λίγα αυτά απαρέμφατα κρύβονται συζητήσεις και διαμάχες, ίσως πολυήμερες· άλλωστε δεν συμφώνησαν όλοι οι σύνεδροι *«πολλοί –όχι όλοι– πάνυ ἠγάσθησαν»* λέει ο Ξενοφών.

§10 Στην §10 οι δευτερεύουσες προτάσεις εκφέρονται με ευκτική του πλαγίου λόγου. Τα ίδια περίπου λόγια του Τισσαφέρνη (στο αντίστοιχο κείμενο του Ξενοφώντος, *Ελληνικά*, 3. 4. 5-6) βρίσκονται σε ευθύ λόγο: *«εἰ θέλεις σπείσασθαι, ἕως ἂν ἐγὼ πέμψω...»*. Στο ιστορικό κείμενο (*Ελληνικά*) οι λόγοι διατηρούν την καθαρότητα του ευθέος λόγου. Στο κείμενο του εγκωμίου (*Αγησίλαος*) η ευκτική του πλαγίου λόγου δηλώνει λόγους που ανήκουν πια στο παρελθόν και έχουν χάσει τη δύναμη του παρόντος.

§12 Η διαμόρφωση του λόγου στην §12 και ο τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας κλείνει την περίοδο προετοιμάζει την ήττα του Τισσαφέρνη. Ο Αγησίλαος παρουσιάζεται κυρίαρχος του παιχνιδιού. Και θα φανεί αυτό ακόμη καλύτερα στις §15-16 που περιέχουν η καθεμία από μία περίοδο για καθέναν από τους πρωταγωνιστές. Οι κύριες ενέργειες του καθενός όμως διαφοροποιούνται ως προς το χρόνο. Οι κινήσεις του Τισσαφέρνη δίνονται σε αόριστο ενώ του Αγησίλαου σε παρατατικό· έτσι παίρνουν εύρος, δείχνουν να γίνονται με άνεση και προ παντός άφοβα. Και το πολυσύνθετο σχήμα της §16 *«ἐπορεύετο· καὶ ἦγε καὶ κατεστρέφετο... καὶ ἔλαβε»* δείχνει ακριβώς τον Αγησίλαο κυρίαρχο του παιχνιδιού, οριστικό νικητή του Τισσαφέρνη.

Η σύνθεση με προθέσεις των λέξεων, και ιδιαίτερα των ρημάτων, δίνει ευκαμψία στην έκφραση και σαφήνεια στο νόημα: **δια**πράττομαι, **κατά**δηλος, **ἀπ**αγγέλλω, **ἐξ**αγγέλλω, **παρ**αγγέλλω, **ἀντιδια**βαίνω, **κατα**βαίνω, **ἐμ**μένω, **ὑπο**μένω, **συν**τίθεμαι, **ἀπ**έρχομαι, **ἐπ**έρχομαι, **ἀντεπι**δείκνυμι, **ἀντό**μνυμι, **ἐπι**στέλλω, **περι**άγω, **συ**στρατεύομαι.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Με ποιο γεγονός των Ελληνοπερσικών σχέσεων συσχετίζεται η πρώτη περίοδος της βασιλείας του Αγησιλάου;

2. Ποια ήταν η πρώτη πράξη του Αγησιλάου όταν έφτασε στην Ασία;

3. Ποια συναισθήματα προκάλεσε ο ερχομός του ισχυρού περσικού εκστρατευτικού σώματος στον Τισσαφέρνη, στους Λακεδαιμονίους, στους συμμάχους και στον Αγησίλαο;

4. 1. Ποιες ήταν οι ενέργειες του Τισσαφέρνη;
   2. Ποιες ήταν οι ενέργειες του Αγησιλάου;

5. Οι Λακεδαιμόνιοι και οι σύμμαχοι εκτίμησαν την επιθυμία του Αγησιλάου (§6-9):
   – για επίθεση παρά για άμυνα
   – για εκδίκηση εναντίον των Περσών
   – να πολεμήσει για την κατάκτηση της Μ. Ασίας
   (υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση)

6. Να γίνει χρονική αντικατάσταση των ρηματικών τύπων της §7 που έχουν υποκείμενο τον Αγησίλαο.

7. Ποια ήταν η πρόταση του Αγησιλάου (§7) και γιατί εντυπωσίασε τους συμμάχους με αυτήν.

8. Να γράψετε ένα κείμενο όπου ο ίδιος ο Αγησίλαος θα μιλάει ενώπιον των μελών του συμβουλίου (§7) για την πρότασή του (στα αρχαία Ελληνικά) (Ἐάν δῶτε μοι τριάκοντα κ.λπ.)

9. Αντικείμενο του **ὤμοσεν** (§10) είναι: ἀφεθῆναι, ἄξειν, διαπράξεσθαι;

10. Ο Αγησίλαος συμφώνησε με τον Τισσαφέρνη (§10):
    – να μην επιτεθεί ο βασιλιάς των Περσών στην Ελλάδα
    – να παραιτηθεί ο Τισσαφέρνης από τη σατραπεία
    – να κάνουν προσωρινή ανακωχή
    – να αφεθούν αμέσως αυτόνομες οι Ελληνικές πόλεις της Ασίας
    Να υπογραμμίσετε τη σωστή απάντηση.
11. Να γραφτεί το κείμενο των §10-12 με τις αλλαγές: Τισσαφέρνης = Πέρσαι, Αγησίλαος = Λακεδαιμόνιοι.

12. Να γραφεί ο όρκος του Τισσαφέρνη (§10) όπως θα τον διατύπωσε ο ίδιος χωρίς την εξάρτηση από ιστορικό χρόνο. (ὄμνυμι εἰ...)

13. Να γραφεί το κείμενο της §13 με τις αλλαγές: Τισσαφέρνης = Πέρσαι, Ἀγησίλαος = Λακεδαιμόνιοι.

14. Να δικαιολογηθεί η «φαιδρότητα» του προσώπου του Αγησιλάου (§13).

15. Ποιες ενέργειες έκανε ο Αγησίλαος μετά το «τελεσίγραφο» του Τισσαφέρνη (§13-14);

16. Η λέξη **καταστρέφομαι** σημαίνει: (§16):
- καταστρέφω
- υποτάσσω
- στριφογυρίζω
- καταστρέφομαι

17. Ο Αγησίλαος εκστράτευσε στη Φρυγία (§15-16):
- επειδή είχε εκεί ο Τισσαφέρνης τη διαμονή του
- επειδή η Φρυγία ήταν κατάλληλη για το ιππικό του
- επειδή ο Τισσαφέρνης κατά τις πληροφορίες θα βρισκόταν εκεί (στη Φρυγία)
- επειδή ο Τισσαφέρνης τον περίμενε στην Καρία.

18. Ποιες ήταν οι ενέργειες του Τισσαφέρνη (§15) και πώς τις δικαιολογεί ο Ξενοφών.

19. **βουλεύομαι, αἱρῶ, ὄμνυμι, συντίθημι:** να γράψετε λέξεις της νέας Ελληνικής, ετυμολογικά συγγενείς.

Θέματα για συζήτηση

✎ Ο Ξενοφών στα «Ελληνικά» παρουσιάζει τα γεγονότα των §9-10 κάπως διαφορετικά:

Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖσε ἀφίκετο, πρῶτον μὲν Τισσαφέρνης πέμψας ἤρετο αὐτὸν τίνος δεόμενος ἥκοι. Ὁ δ' εἶπεν αὐτονόμους καὶ τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις εἶναι, ὥσπερ καὶ τὰς ἐν τῇ παρ' ἡμῖν Ἑλλάδι. Πρὸς ταῦτ' εἶπεν ὁ Τισσαφέρνης· Εἰ τοίνυν θέλεις σπείσασθαι ἕως ἂν ἐγὼ πρὸς βασιλέα πέμψω, οἶμαι ἄν σε ταῦτα διαπραξάμενον ἀποπλεῖν, εἰ βούλοιο. Ἀλλὰ βουλοίμην ἄν, ἔφη, εἰ μὴ οἰοίμην γε ὑπὸ σοῦ ἐξαπατᾶσθαι. Ἀλλ' ἔξεστιν, ἔφη, σοὶ τούτων πίστιν λαβεῖν ἢ μὴν ἀδόλως... σοῦ πράττοντος ταῦτα ἡμᾶς μηδὲν τῆς σῆς ἀρχῆς ἀδικήσειν ἐν ταῖς σπονδαῖς. Ἐπὶ τούτοις ῥηθεῖσι Τισσαφέρνης μὲν ὤμοσε τοῖς πεμφθεῖσι πρὸς αὐτὸν Ἡριππίδᾳ καὶ Δερκυλίδᾳ καὶ Μεγίλλῳ ἢ μὴν πράξειν ἀδόλως τὴν εἰρήνην, ἐκεῖνοι δὲ ἀντώμοσαν ὑπὲρ Ἀγησιλάου Τισσαφέρνει ἢ μὴν ταῦτα πράττοντος αὐτοῦ ἐμπεδώσειν τὰς σπονδάς. (Ελληνικά, 3. 4. 5-6)

Μετάφραση: Όταν έφτασε εκεί, πρώτα ο Τισσαφέρνης έστειλε και τον ρώτησε ποια ανάγκη τον έκαμε και ήρθε. Και αυτός απάντησε ότι ήρθε για να γίνουν ανεξάρτητες οι Ασιατικές πόλεις, όπως και σε μας, στην Ελλάδα. Σ' αυτά ο Τισσαφέρνης απάντησε· «Εάν θέλεις να κάνουμε ανακωχή, έως ότου εγώ αναφερθώ στον βασιλιά, νομίζω ότι θα κατάφερνες το σκοπό σου και θα μπορούσες να φύγεις, αν ήθελες». «Θα ήθελα, είπε, αν βέβαια δεν νομίζα ότι με εξαπατάς». «Αλλά μπορείς να πάρεις εγγυήσεις ότι θα φερθώ τίμια». «Εάν εσύ κάνεις αυτά εμείς δεν θα πειράξουμε την περιοχή της διοικήσεώς σου κατά τη διάρκεια της ανακωχής». Πάνω σ' αυτά που συμφωνήθηκαν αφενός ο Τισσαφέρνης ορκίστηκε στους απεσταλμένους σ' αυτόν Ηριππίδα και Δερκυλίδα και Μέγιλλο ότι θα διαπραγματευθεί τίμια την ειρήνη, και αφετέρου εκείνοι ορκίστηκαν με τη σειρά τους εξ ονόματος του Αγησιλάου στον Τισσαφέρνη ότι εάν κάνει αυτός αυτά θα τηρήσει την ανακωχή.

Ποιές διαφορές επισημαίνετε στις ιστορικές πληροφορίες και στη διατύπωση-έκφραση ανάμεσα στα δύο κείμενα (*Αγησίλαος* 1.10 και *Ελληνικά* 3.4.5-6), τα οποία αναφέρονται στο ίδιο γεγονός; Πού αποδίδετε την ύπαρξη των διαφορών;

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 1. §17-22

Κείμενο

Ο Αγησίλαος ευεργετεί τους φίλους του και αποκτά νέους

17 Στρατηγικὸν οὖν καὶ τοῦτο ἐδόκει διαπράξασθαι, ὅτι ἐπεὶ πόλεμος προερρήθη καὶ τὸ ἐξαπατᾶν ὅσιόν τε καὶ δίκαιον ἐξ ἐκείνου ἐγένετο, παῖδα ἀπέδειξε τὸν Τισσαφέρνην τῇ ἀπάτῃ,
18 φρονίμως δὲ καὶ τοὺς φίλους ἐνταῦθα ἔδοξε πλουτίσαι· ἐπεὶ γὰρ διὰ τὸ πολλὰ χρήματα εἰλῆφθαι ἀντίπροικα τὰ πάντα ἐπωλεῖτο, τοῖς μὲν φίλοις προεῖπεν ὠνεῖσθαι, εἰπὼν ὅτι καταβήσοιτο ἐπὶ θάλατταν ἐν τάχει τὸ στράτευμα κατάγων· τοὺς δὲ λαφυροπώλας ἐκέλευσε γραφομένους ὁπόσου τι πρίαιντο προῖεσθαι τὰ χρήματα. Ὥστε οὐδὲν προτελέσαντες οἱ φίλοι αὐτοῦ οὐδὲ τὸ δημόσιον βλάψαντες πάντες παμπληθῆ
19 χρήματα ἔλαβον. Ἔτι δὲ ὁπότε αὐτόμολοι ὡς εἰκὸς πρὸς βασιλέα ἰόντες χρήματα ἐθέλοιεν ὑφηγεῖσθαι, καὶ ταῦτα ἐπεμέλετο ὡς διὰ τῶν φίλων ἁλίσκοιτο, ὅπως ἅμα μὲν χρηματίζοιντο, ἅμα δὲ ἐνδοξότεροι γίγνοιντο. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα εὐθὺς πολλοὺς ἐραστὰς τῆς αὑτοῦ φιλίας ἐποιήσατο.

Η φιλανθρωπία του Αγησιλάου προς τα θύματα του πολέμου

20 Γιγνώσκων δ' ὅτι ἡ μὲν πορθουμένη καὶ ἐρημουμένη χώρα οὐκ ἂν δύναιτο πολὺν χρόνο στράτευμα φέρειν, ἡ δ' οἰκουμένη μὲν σπειρομένη δὲ ἀέναον ἂν τὴν τροφὴν παρέχοι, ἐπεμέλετο οὐ μόνον τοῦ βίᾳ χειροῦσθαι τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ
21 καὶ τοῦ πρᾳότητι προσάγεσθαι. Καὶ πολλάκις μὲν προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάττειν, πολλάκις δὲ ὁπότε μεταστρατοπεδεύοιτο, εἰ αἴσθοιτο καταλελειμμένα παιδάρια μικρὰ ἐμπόρων, ἃ πολλοὶ ἐπώλουν διὰ τὸ νομίζειν μὴ δύνασθαι ἂν φέρειν αὐτὰ καὶ τρέφειν, ἐπεμέλετο καὶ τούτων ὅπως συγκομίζοιντό ποι. Τοῖς δ' αὖ διὰ γῆρας καταλειπομένοις αἰχμαλώτοις προσέταττεν ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν, ὡς μήτε ὑπὸ κυνῶν μήθ' ὑπὸ λύκων διαφθείροιντο. Ὥστε οὐ μόνον οἱ πυνθανόμενοι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἁλισκόμενοι

εὐμενεῖς αὐτῷ ἐγίγνοντο. Ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· καὶ τῶν κατὰ κράτος ἀναλώτων τειχέων τῇ φιλανθρωπίᾳ ὑπὸ χεῖρα ἐποιεῖτο.

Γλωσσικά σχόλια

στρατηγικόν	που αξίζει σε στρατηγό, δείγμα στρατηγικής ικανότητας
ἐδόκει διαπράξασθαι	υποκ.: ο Αγησίλαος
προερρήθη (*προαγορεύω*)	κηρύχτηκε
ἐξ ἐκείνου (*ενν. τοῦ χρόνου*)	και κατόπιν αυτού, έκτοτε (δηλ. από τη στιγμή που κηρύχτηκε ο πόλεμος)
παῖδα ἀποδείκνυμί τινα	αποδεικνύω ότι κάποιος είναι παιδάκι (= άμυαλος και ανώριμος, σε σύγκριση με μένα)
εἰλῆφθαι (*απαρ. παθητ. πρκμ. του λαμβάνω*)	είχαν ληφθεί, συγκεντρωθεί πολλά λάφυρα
φρονίμως	με σύνεση· προσεκτικά
ἀντίπροικα	πολύ φτηνά, σχεδόν
προεῖπεν (*προαγορεύω*) ***τοῖς φίλοις ὠνεῖσθαι*** (*ὠνοῦμαι, -έομαι*)	προειδοποίησε τους φίλους του να αγοράζουν
ὁ λαφυροπώλης	αυτός στον οποίο έχει ανατεθεί η πώληση των λαφύρων
πρίαιντο· ὠνοῦμαι, -έομαι	αγοράζω
γράφομαι ὁπόσου ὠνοῦμαι τὰ χρήματα	καταγράφω, σημειώνω πόσο αγόρασα τα λάφυρα
προΐεμαι τὰ χρήματα	διαθέτω προς πώληση τα λάφυρα
προτελῶ (*-έω*)	προκαταβάλλω φόρο
αὐτόμολος	λιποτάκτης (<αὐτός+μολεῖν· αὐτομολῶ)
ὑφηγοῦμαι, (*-έομαι*) ***χρήματα***	δίνω πληροφορίες πού υπάρχουν λάφυρα
ὡς διὰ τῶν φίλων ἁλίσκοιτο	να περιέρχονται στους φίλους του, να παίρνουν οι φίλοι
ἐρασταὶ τῆς φιλίας	αυτοί που ποθούν, επιδιώκουν τη φιλία
πορθοῦμαι, (*-έομαι*)	λεηλατούμαι
φέρω στράτευμα	συντηρώ στράτευμα
ἀέναος, -ον	συνεχής, αδιάκοπος
χειροῦμαι (*-όομαι*)	υποτάσσω

προσάγομαι	παίρνω με το μέρος μου, προσεταιρίζομαι
ἁλίσκομαι	συλλαμβάνομαι, αιχμαλωτίζομαι
μεταστρατοπεδεύομαι	μετακινώ το στρατόπεδό μου σε καλό σημείο
φέρω	μεταφέρω
κυνῶν *(ὁ κύων, τοῦ κυνός)*	ο σκύλος
ἀφαιρῶ *(-έω)* ***ὅσα δοῦλοι ὑπηρετοῦσι δεσπόταις***	αφαιρώ, καταργώ όσες υπηρεσίες είναι αναγκασμένοι να παρέχουν οι δούλοι στους κυρίους τους
προσέττατε *(πράττειν)*	έδινε εντολή να κάνουν
τεῖχος ἀνάλωτον κατὰ κράτος	τείχος απόρθητο, που δεν μπορεί να αλωθεί, να κυριευθεί με έφοδο
ὑπὸ χεῖρα ποιοῦμαι	παίρνω με το μέρος μου, υποτάσσω

Ερμηνευτικά σχόλια

§17-22 1. Ενώ η τήρηση των συμφωνιών και ο σεβασμός των όρκων (§10-12) προβάλλονται από τον συγγραφέα ως δείγματα αρετής και ηγετικής ικανότητας του Αγησιλάου, η εξαπάτηση του αντιπάλου, μετά την κήρυξη του πολέμου, θεωρείται και **ὅσιο** και **δίκαιο**, σύμφωνο και με την ευσέβεια και με τη νομιμότητα. Ο Αγησίλαος και σε αυτό το σημείο, δηλ. την εξαπάτησης του αντιπάλου με σχέδια και στρατηγήματα, φάνηκε πολύ ικανότερος από τον Τισσαφέρνη (§17).

Για να κάνει πιο πλούσιους τους φίλους του και να τους δώσει κίνητρα για πόλεμο και λαφυραγωγία είπε ότι πολύ γρήγορα (§18) θα κατέβει με το στράτευμα στα παράλια του Αιγαίου, όπου θα μπορούσαν να πουλήσουν σε καλές τιμές τα λάφυρα στις μεγάλες εμπορικές πόλεις και στα λιμάνια τους.

Έλαβε μέτρα για την επιβολή ελέγχου στην αγοραπωλησία των λαφύρων (§19). Οι **λαφυροπῶλαι**, Σπαρτιάτες αξιωματικοί εντεταλμένοι από τον βασιλιά να αγοράζουν τα λάφυρα από αυτούς που τα είχαν αρπάξει και να τα πουλάνε σε υψηλότερη, προφανώς, τιμή, διατάχτηκαν να καταγράψουν την τιμή αγοράς του κάθε λάφυρου, και κατόπιν να το διαθέτουν για πώληση. Έτσι οι φίλοι του Αγησιλάου είχαν ευκαιρίες εύκολου πλουτισμού και χωρίς να προκαταβάλλουν τέλη και χωρίς να ζημιώνουν την πατρίδα τους.

Την απόκτηση αφοσιωμένων φίλων στο στράτευμα την επειδίωξε ο Αγησίλαος και με άλλους τρόπους: εκτός από τις δυνατότητες πλουτισμού τους πρόσφερε και δυνατότητες προσωπικών διακρίσεων (§19). Οι «αυτόμολοι» έχοντας εμπιστοσύνη στον ίδιον τον Αγησίλαο, λόγω της συμπεριφοράς του, του μαρτυρούσαν, του ανακοίνωναν κρυφά που βρίσκονταν συγκεντρωμένα χρήματα και άλλα υλικά αγαθά· ο Αγησίλαος, επίσης κρυφά, έδινε αυτές τις πληροφορίες μόνο στους φίλους του.
Μέσα σε αυτά τα πλαίσια πρέπει να δούμε την **πραότητα** (§20) που έδειχνε ο Αγησίλαος στους αιχμαλώτους, όπως επίσης και τη φιλάνθρωπη στάση του απέναντι στις αδύναμες ομάδες του πληθυσμού, του ταλαιπωρημένου από τον πόλεμο.

2. Πρέπει ιδιαίτερα να προσεχτεί η λέξη **φιλανθρωπία** (§22). Ακόμη και αν ο Ξενοφών αποδίδει προσωπικές εκτιμήσεις για φιλάνθρωπα αισθήματα στην πολιτική συμπεριφορά, δύο σημεία είναι άξια προσοχής:
α) ένας συγγραφέας που αποδίδει το κοινό αίσθημα της εποχής, εκτιμά τις πράξεις του Αγησιλάου ως πράξεις **φιλανθρωπίας**
β) ένας στρατηγός-πολιτικός, εν ώρα πολέμου, δείχνει **φιλανθρωπία**, έστω και από σκοπιμότητα.
Στη σκέψη και στα αισθήματα των ανθρώπων του 5ου αι. κατέχει σημαντική θέση η ιδέα του ανθρώπου **ως ανθρώπου** (§21).

3. Ο πόλεμος έχει και την άλλη, την πιο γνωστή, όψη.
α) Παρατηρείται ανατροπή των ηθικών αξιών· «*τό ἐξαπατᾶν ὅσιόν τε καὶ δίκαιον... ἐγένετο*» (§17).
β) Ο άνθρωπος ταλαιπωρείται αφάνταστα και εξευτελίζεται: παιδιά και γέροι που έχουν πέσει στα χέρια δουλεμπόρων, θλιβερά «λάφυρα» και αυτοί (§21-22), εγκαταλείπονται στην ερημιά, όταν ο έμπορος κρίνει ότι θα του στοιχίσει περισσότερο να τους μεταφέρει και να τους τρέφει ως την ώρα που θα τους πουλήσει.
γ) Και υπάρχουν και εκείνοι που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο πλουτίζουν (§16-19).
Μέσα από αυτές τις παρατηρήσεις μπορούμε να κάνουμε αρκετές διαπιστώσεις για την κοινωνία της εποχής εκείνης.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. 1. Πώς ευεργέτησε τους φίλους του ο Αγησίλαος;
2. Ποιες ήταν οι πηγές πλουτισμού ενός στρατεύματος;

2. 1. Πώς συμπεριφέρθηκε ο Αγησίλαος στους κατοίκους των περιοχών που κατέλαβε;
2. Πώς συμπεριφέρθηκε ο Αγησίλαος στους γέροντες και τα παιδιά που τα είχαν εγκαταλείψει;
3. Ποιες συνέπειες είχε η συμπεριφορά του Αγησιλάου;

3. Η πρόταση ἐπεμέλετο *«ὅπως ἅμα μὲν χρηματίζοιντο»* (§19) είναι:
– πλάγια ερωτηματική
– τελική
– αναφορική
– συμπερασματική

4. Να βρείτε τις λέξεις των §17-19 που έχουν σχέση με την οικονομική ζωή και να κατασκευάσετε φράσεις νεοελληνικές με όσες από αυτές σώζονται μέχρι σήμερα.

5. Το απαρέμφατο **τρέφειν** (§21) είναι:
– αντικείμενο του **νομίζων**
– αντικείμενο του **μὴ δύνασθαι**
– απαρ. του σκοπού στο **φέρειν**
– αντικείμενο του **ἐπιμέλετο**

6. Να δικαιολογηθεί το συμπέρασμα της §22.

7. Ποιο είναι το νόημα της φιλανθρωπίας σύμφωνα με τις §20-22.

8. **στρατηγικόν, πόλεμος, αὐτόμολοι, πορθουμένη, χειροῦσθαι, τοὺς ἐναντίους, αἰχμαλώτοις, ἁλισκόμενοι, ἀναλώτων τειχέων**: α) Ποιες από τις λέξεις αυτές που έχουν σχέση με τον στρατό και τον πόλεμο έχουν διασωθεί στα νέα ελληνικά; β) να σχηματίσετε στη ΝΕ σύντομες φράσεις χρησιμοποιώντας τα ονόματα στην ονομαστική ενικού και τους ρηματικούς τύπους στο α' εν. πρόσ. ενεστ. Οριστικής.

9. Να γράψετε το α' εν. πρόσ. του Ενεστ. της Οριστικής των ρημάτων με τα οποία έχουν ετυμολογική σχέση οι παρακάτω λέξεις της ΝΕ:
σύνθεση (συντίθημι), **ορκωμοσία** (.....), **παρασπονδία** = αθέτηση συμφωνίας (.....), **άλωση** (.....), **άφρων** (.....), **παρανάλωμα** του πυ-

ρός (.....), **καταναλωτής** (.....).

10. Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί της στήλης Α (§17-19) να συνδεθούν με το είδος τους της στήλης Β και με τον ρηματικό τύπο που προσδιορίζουν της στήλης Γ (Συντακτικό §123-137).

Α	Β	Γ
ἐπεί... προερρήθη	τόπος	πλουτίσαι
ἐξ ἐκείνου	τρόπος	προεῖπεν
τῇ ἀπάτῃ	αἰτία	ἀπέδειξε
φρονίμως	αιτία	καταβήσοιτο
διὰ τὸ εἰλῆφθαι	αναφορά	πρίαιντο
ἐπεὶ ἐπωλεῖτο	αιτία	ἁλίσκοιτο
ἐπὶ θάλατταν	αιτία	ἐποιήσατο
ἐν τάχει	χρόνος	ἀπέδειξε (παῖδα)
ὁπόσου	ποσόν	καταβήσοιτο
ὅπως χρηματίζοιντο	αιτία	ἐπωλεῖτο
διὰ ταῦτα	σκοπός	(δίκαιον) ἐγένετο

11. Οι μετοχές της στήλης Α (§20-22) να συνδεθούν με την ισοδύναμή τους δευτερεύουσα πρόταση της στήλης Β.

Α	Β
α) γιγνώσκων	α) ἐπεὶ ἐγίγνωσκεν ὅτε ἐγίγνωσκεν εἰ ἐγίγνωσκεν
β) σπειρομένη	β) εἰ καὶ σπείρεται ἐὰν σπείρηται εἰ σπείροιτο
γ) τοῖς καταλειπομένοις	γ) ὅταν καταλείπωνται ἐπεὶ κατελείποντο οἷ καταλείπονται
δ) οἱ πυνθανόμενοι	δ) οἱ πυνθάνονται ὅταν πυνθάνωνται εἰ πυνθάνονται

Θέματα για συζήτηση

✎ Η αρχαιότερη μαρτυρία της λ. «φιλάνθρωπος» στην αρχαία γραμματεία βρίσκεται στον «Προμηθέα Δεσμώτη» του Αισχύλου. Ο Προμηθέας θεωρείται ο πρώτος «φιλάνθρωπος»:

ΚΡΑΤΟΣ

Χθόνος μὲν ἐς τηλουρὸν ἥκομεν πέδον, / Σκύθην ἐς οἶμον, ἄβροτον εἰς ἐρημίαν. / Ἥφαιστε, σοὶ δὲ χρὴ μέλειν ἐπιστολὰς / ἃς σοι πατὴρ ἐφεῖτο, τόνδε πρὸς πέτραις / ὑψηλοκρήμνοις τὸν λεωργὸν ὀχμάσαι / ἀδαμαντίνων δεσμῶν ἐν ἀρρήκτοις πέδαις. / Τὸ σὸν γὰρ ἄνθος, παντέχνου πυρὸς σέλας, / θνητοῖσι κλέψας ὤπασεν· τοιᾶσδέ τοι / ἁμαρτίας σφε δεῖ θεοῖς δοῦναι δίκην, / ὡς ἂν διδαχθῇ, τὴν Διὸς τυραννίδα / στέργειν, **φιλανθρώπου δὲ** παύεσθαι **τρόπου**. (στ. 1-11)

(Μετάφραση Α.Σ. Βλάχου)

Φτάσαμε στα πέρατα της γης / στη χώρα της Σκυθίας, στην απάτητη ερημιά. / Τωρα, Ήφαιστε, πρέπει να εκτελέσεις / τις προσταγές που σου έδωσε ο πατέρας και να καρφώσεις / τον κακούργο αυτόν στα ψηλοκρεμαστά βράχια, / με άρρηκτες πέδες και χαλύβδινα δεσμά. / Έκλεψε και χάρισε στους ανθρώπους το δημιούργημά σου, / το θάμπος της πολυμήχανης φωτιάς. / Για το αμάρτημά του αυτό πρέπει να τιμωρηθεί απ' τους θεούς, / για να μάθει να σέβεται την εξουσία του Δία / και να μη νιώθει πια **συμπόνια για τους ανθρώπους**)

✎ Ποιο είναι το νόημα της φράσεως **φιλάνθρωπος τρόπος** εδώ; Και ποιο είναι σε καθένα από τα παρακάτω κείμενα το συγκεκριμένο νόημα;

α. Λέγω δ' οὐχ ὡς δυνησόμενον ἁπάσας σε μιμήσασθαι τὰς Ἡρακλέους πράξεις, οὐδὲ γὰρ ἂν τῶν θεῶν ἔνιοι δυνηθεῖεν· ἀλλὰ κατά γε τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος καὶ **τὴν φιλανθρωπίαν** καὶ τὴν εὔνοιαν, ἣν εἶχεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, δύναι' ἂν ὁμοιωθῆναι τοῖς ἐκείνου βουλήμασιν. Ἔστι δέ σοι πεισθέντι τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις τυχεῖν δόξῃ οἵας ἂν αὐτός βουληθῇς (Ισοκράτους «Φίλιππος» 114) (Και δεν λέγω ότι θα μπορέσεις να μιμηθείς όλες τις πράξεις του Ηρακλή, γιατί ούτε από τους θεούς μερικοί δεν θα μπορούσαν· αλλά ως προς το ήθος της ψυχής και τη **φιλανθρωπία** και την αγάπη, που είχε προς τους Έλληνες, θα μπορούσες να μοιάσεις στη θέληση εκείνου. Εάν εσύ ακούσεις αυτά που λέγω, θα μπορέσεις οποιαδήποτε δόξα θελήσεις).

β. ΣΩ. Ἴσως γὰρ σὺ μὲν δοκεῖς σπάνιον σεαυτὸν παρέχειν καὶ διδάσκειν οὐκ ἐθέλειν

τὴν σεαυτοῦ σοφίαν· ἐγὼ δὲ φοβοῦμαι μὴ ὑπὸ **φιλανθρωπίας** δοκῶ αὐτοῖς ὅτιπερ ἔχω ἐκκεχυμένως παντὶ ἀνδρὶ λέγειν, οὐ μόνον ἄνευ μισθοῦ, ἀλλὰ καὶ προστιθεὶς ἂν ἡδέως εἴ τίς μου ἐθέλει ἀκούειν. (Πλάτωνος «Ευθύφρων» 3d)
(Μετάφραση Ν. Σκουτερόπουλου:
Ίσως έχουν για σένα την εντύπωση ότι εμφανίζεσαι σπάνια και ότι δεν έχεις πρόθεση να μεταδώσεις τη σοφία σου. Ενώ αντίθετα φοβάμαι ότι εγώ με **το ενδιαφέρον μου για τους ανθρώπους**, τους έχω δώσει την εντύπωση ότι ανακοινώνω αφειδώλευτα στον καθένα ό,τι έχω, όχι μόνο χωρίς να του παίρνω χρήματα αλλά και δίνοντάς του μετά χαράς, εφόσον έχει τη διάθεση να με ακούει.)

γ. Ὡς δὲ ἐκρίθη τοῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν, παρεδίδουν τόν τε Παῦλον καί τινας ἑτέρους δεσμώτας ἑκατοντάρχῃ ὀνόματι Ἰουλίῳ σπείρης Σεβαστῆς. Ἐπιβάντες δὲ πλοίῳ Ἀδραμυττηνῷ μέλλοντες πλεῖν τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους ἀνήχθημεν, ὄντος σὺν ἡμῖν Ἀριστάρχου Μακεδόνος Θεσσαλονικέως, τῇ τε ἑτέρα κατήχθημεν εἰς Σιδῶνα· **φιλανθρώπως** τε ὁ Ἰούλιος τῷ Παύλῳ χρησάμενος ἐπέτρεψε πρὸς τοὺς φίλους πορευθέντα ἐπιμελείας τυχεῖν. (Πράξεις Αποστόλων, 27, 1-3)
(Μετάφραση: Βιβλική Εταιρία, 1985):
Μόλις αποφασίστηκε να αποπλεύσουμε για την Ιταλία, παρέδωσαν τον Παύλο και μερικούς άλλους κρατουμένους σε κάποιον αξιωματικό που τον έλεγαν Ιούλιο, από τη στρατιωτική μονάδα που είχε το όνομα «αυτοκρατορική». Επιβιβαστήκαμε σ' ένα πλοίο από το Αδραμύττιο, που θα πήγαινε στα μέρη της επαρχίας της Ασίας και ξεκινήσαμε. Μαζί μας ήταν κι ο Αρίσταρχος ο Μακεδόνας, από τη Θεσσαλονίκη. Την άλλη μέρα φτάσαμε στη Σιδώνα. Ο Ιούλιος φέρθηκε **με καλοσύνη** στον Παύλο και του επέτρεψε να πάει στους φί- λους του, για να τον περιποιηθούν).

δ. Καὶ διασωθέντες τότε ἐπέγνωσαν ὅτι Μελίτη ἡ νῆσος καλεῖται. Οἱ δὲ βάρβαροι παρεῖχον οὐ τὴν τυχοῦσαν **φιλανθρωπίαν** ἡμῖν· ἁνάψαντες γὰρ πυρὰν προσελάβοντο πάντας ἡμᾶς διὰ τὸν ὑετὸν τὸν ἐφεστῶτα καὶ διὰ τὸ ψῦχος (Πράξ. των Αποστ., 28, 1-2).
(Μετάφραση:
Όταν σωθήκαμε, τότε μάθαμε ότι το νησί λεγόταν Μάλτα. Οι ιθαγενείς μάς δέχτη- καν πολύ **φιλικά**. Άναψαν φωτιά και μας προσκάλεσαν όλους, γιατί είχε αρχίσει να βρέχει κι έκανε κρύο).
ε. Ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοί, μισοῦντες ἀλλήλους.

Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ **ἡ φιλανθρωπία** ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος Ἁγίου. (Παύλου «Προς Τίτον» 3,3-5)

(Μετάφραση:

Γιατί κι εμείς ήμασταν κάποτε άμυαλοι, απείθαρχοι, πλανημένοι, υποδουλωμένοι σε κάθε λογής επιθυμίες και ηδονές· ζούσαμε μέσα στην κακία και στο φθόνο· ήμασταν μισητοί και μισούσαμε ο ένας τον άλλο. Όταν όμως ο σωτήρας μας ο Θεός φανέρωσε την καλοσύνη του και **την αγάπη του** στους ανθρώπους, μας έσωσε, όχι για τα καλά έργα που τυχόν κάναμε εμείς, αλλά γιατί μας σπλαχνίστηκε. Μας έσωσε με το βάφτισμα της αναγέννησης και της ανανέωσης που χαρίζει το Άγιο Πνεύμα).

✎ *Ποια στοιχεία αποδεικνύουν τη στρατηγική ικανότητα του Αγησιλάου;*

✎ *Να συζητήσετε την κρίση ότι «Ο Τισσαφέρνης ήταν το αρνητικό του Αγησιλάου».*

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 1. §23-28

Κείμενο

Ο Αγησίλαος αποφασίζει να συγκροτήσει ιππικό

23 Ἐπεὶ μέντοι ἀνὰ τὰ πεδία οὐδὲ ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐδύνατο στρατεύεσθαι διὰ τὴν Φαρναβάζου ἱππείαν, ἔδοξεν αὐτῷ ἱππικὸν κατασκευαστέον εἶναι, ὡς μὴ δραπετεύοντα πολεμεῖν δέοι αὐτόν. Τοὺς μὲν οὖν πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πό-
24 λεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε. Προεῖπε δέ, ὅστις παρέχοιτο ἵππον καὶ ὅπλα καὶ ἄνδρα δόκιμον, ὡς ἐξέσοιτο αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι· καὶ ἐποίησεν οὕτως ἕκαστον προθύμως ταῦτα πράττειν ὥσπερ ἄν τις τὸν ὑπὲρ αὑτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως μαστεύοι. Ἔταξε δὲ καὶ πόλεις ἐξ ὧν δέοι τοὺς ἱππέας παρασκευάζειν, νομίζων ἐκ τῶν ἱπποτρόφων πόλεων εὐθὺς καὶ φρονηματίας μάλιστα ἂν ἐπὶ τῇ ἱππικῇ γενέσθαι. Καὶ τοῦτ' οὖν ἀγαστῶς ἔδοξε πρᾶξαι, ὅτι κατεσκεύαστο τὸ ἱππικὸν αὐτῷ καὶ εὐθὺς ἐρρωμένον ἦν καὶ

Ο Αγησίλαος συγκεντρώνει όλο το στράτευμα στην Έφεσο. Προετοιμασία για πόλεμο: Στρατιωτικά γυμνάσια, καλή σωματική κατάσταση, ενίσχυση του φρονήματος (395 π.Χ.)

25 ἐνεργόν. Ἐπειδὴ δὲ ἔαρ ὑπέφαινε, συνήγαγε πᾶν τὸ στράτευμα εἰς Ἔφεσον· ἀσκῆσαι δὲ [καὶ] αὐτὸ βουλόμενος ἆθλα προὔθηκε καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις κράτιστα [ἂν] ἱππεύοι, καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς, ἥτις [ἂν] ἄριστα σωμάτων ἔχοι· καὶ πελτασταῖς δὲ καὶ τοξόταις ἆθλα προύθηκεν, οἵτινες κράτιστοι τὰ προσήκοντα ἔργα φαίνοιντο. Ἐκ τούτου δὲ παρῆν ὁρᾶν τὰ μὲν γυμνάσια μεστὰ [τῶν] ἀνδρῶν γυμναζομένων, τὸν δὲ ἱππόδρομον ἱππέων ἱππαζομένων, τοὺς δὲ
26 ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς τοξότας ἐπὶ στόχον ἱέντας. Ἀξίαν δὲ καὶ ὅλην τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἦν θέας ἐποίησεν. Ἥ τε γὰρ ἀγορὰ μεστὴ ἦν παντοδαπῶν καὶ ὅπλων καὶ ἵππων ὠνίων, οἵ τε χαλκοτύποι καὶ οἱ τέκτονες καὶ οἱ σιδηρεῖς καὶ σκυτεῖς καὶ γραφεῖς πάντες πολεμικὰ ὅπλα κατεσκεύαζον· ὥστε τὴν
27 πόλιν ὄντως ἂν ἡγήσω πολέμου ἐργαστήριον εἶναι. Ἐπερρώσθη δ' ἄν τις κἀκεῖνο ἰδών, Ἀγησίλαον μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἐστεφανωμένους τε

ὅπου ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἴοιεν, καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στε-
φάνους τῇ Ἀρτέμιδι. Ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοιεν,
πολεμικὰ δὲ ἀσκοῖεν, πειθαρχίαν δὲ μελετῷεν, πῶς οὐκ
28 εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων ἀγαθῶν εἶναι; Ἡγού-
μενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων ῥώμην τινὰ
ἐμβαλεῖν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ
τῶν λῃστῶν ἁλισκομένους βαρβάρους γυμνοὺς πωλεῖν.
Ὁρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μηδέποτε
ἐκδύεσθαι, πίονας δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ ἀεὶ ἐπ' ὀχημάτων
εἶναι, ἐνόμισαν μηδὲν διοίσειν τὸν πόλεμον ἢ εἰ γυναιξὶ δέοι
μάχεσθαι. Προεῖπε δὲ καὶ τοῦτο τοῖς στρατιώταις, ὡς εὐθὺς
ἡγήσοιτο τὴν συντομωτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας,
ὅπως αὐτόθεν αὐτῷ τὰ σώματα καὶ τὴν γνώμην παρασκευ-
άζοιντο ὡς ἀγωνιούμενοι.

Γλωσσικά σχόλια

ἀνὰ τὰ πεδία οὐδὲ ἐν τῇ Φρυγίᾳ	στις πεδιάδες ακόμη ούτε και στη Φρυγία
ἱππεία	το ιππικό, η υπεροχή στο ιππικό
ἔδοξεν αὐτῷ ἱππικὸν κατασκευαστέον εἶναι	*ἔδοξεν αὐτῷ δεῖν κατασκευάσαι ἱππικόν·* αποφάσισε να συγκροτήσει ιππικό
πολεμῶ δραπετεύων	πολεμώ φεύγοντας σα δραπέτης για να μη συγκρουστώ με τον εχθρό
καταλέγω	επιλέγω, στρατολογώ
ἱπποτροφῶ *(-έω)*	τρέφω, συντηρώ ίππο (ή ίππους)
ἀνὴρ δόκιμος	δοκιμασμένος, έμπειρος άντρας (<δέκ-ομαι=δέχομαι δεκ-δέκτης, δοκ-δοκιμή απαράδεκτος, αποδεκτός, δοκίμιον, ευδόκιμος, αδόκιμος)
προεῖπεν *(προαγορεύω)* ***ὡς ἐξέσοιτο*** *(ἔξεστι)*..	διακήρυξε, έβγαλε διαταγή ότι θα ήταν δυνατό...
μαστεύω	αναζητώ, ψάχνω να βρω
τὸν ἀποθανούμενον *(ἀποθνῄσκω)* ***ὑπὲρ αὑτοῦ***	αυτόν που θα σκοτωνόταν αντί για τον ίδιο, αντί να σκοτωθεί ο ίδιος
ἱπποτρόφος πόλις	πόλη που τρέφει άλογα

γίγνομαι φρονηματίας ἐπὶ τῇ ἱππικῇ	αποκτώ υψηλό φρόνημα, γίνομαι υπερήφανος για την ικανότητά μου στη χρήση του ίππου (σε γυμνάσια ή στη μάχη)
ἀγαστῶς *<ἄγαμαι*	θαυμάσια, με τρόπο άξιο θαυμασμού
ἐρρωμένον *(ῥώνυμαι)* ***καὶ ἐνεργόν***	ισχυρό και ετοιμοπόλεμο
ἔαρ ὑποφαίνει	αρχίζει να φαίνεται η άνοιξη, φαίνονται τα πρώτα σημάδια της άνοιξης
προτίθημι ἆθλα	προκηρύσσω βραβεία
ἔχω ἄριστα σώματος	βρίσκομαι στην καλύτερη δυνατή φυσική κατάσταση
φαίνομαι κράτιστος τὰ προσήκοντα ἔργα *(αιτ. αναφ.)*	φαίνομαι πολύ ισχυρός, πάρα πολύ καλός σε ό,τι μου έχει ανατεθεί
ἱππάζομαι	γυμνάζομαι στην ιππασία
στόχος	(στοχάζομαι, στοχαστικός εύστοχος, άστοχος)
παντοδαπός, *-ή, -όν*	παντός είδους, κάθε προέλευσης, ποικίλος
τέκτων *-ονος*	ξυλουργός (<τεκταίνομαι, τεκτονικός «τα τεκταινόμενα»=οι μεθοδεύσεις)
ὤνιος, *-ον*	αυτός, τον οποίο μπορεί κανείς να αγοράσει
χαλκοτύπος, *-ον*	αυτός που σφυρηλατεί τον χαλκό, χαλκουργός
τέκτων, *-ονος*	ξυλουργός
σκυτεύς, *-έως*	αυτός που κόβει δέρματα, τσαγκάρης
γραφεύς, *-έως*	σχεδιαστής, ζωγράφος
ἐπιρρώνυμαι	παίρνω δύναμη, παίρνω θάρρος
ὅπου ἴοιεν	καθώς έρχονταν
μεστός, *-ή, -όν*	γεμάτος
ἐμβάλλω ῥώμην πρὸς τὸ μάχεσθαι	εμβάλλω δύναμη, εμπνέω θάρρος για τη μάχη
ἁλίσκομαι ὑπὸ τῶν λῃστῶν	συλλαμβάνομαι από τους λῃστές
πίων, πίειρα, πῖον	παχύς
ἄπονος, *-ον*	αγύμναστος, νωθρός
διοίσειν *(απαρ. μέλλ.)*	διαφέρει ο πόλεμος
τὰ κράτιστα τῆς χώρας	τα ευφορότερα μέρη της χώρας
αὐτόθεν	από αυτό το σημείο, αμέσως
αὐτῷ *(τῷ Ἀγησιλάῳ)*	δοτ. προσωπική
παρασκευάζομαι τὸ σῶμα καὶ τὴν γνώμην	προετοιμάζομαι στο σώμα και στο πνεύμα

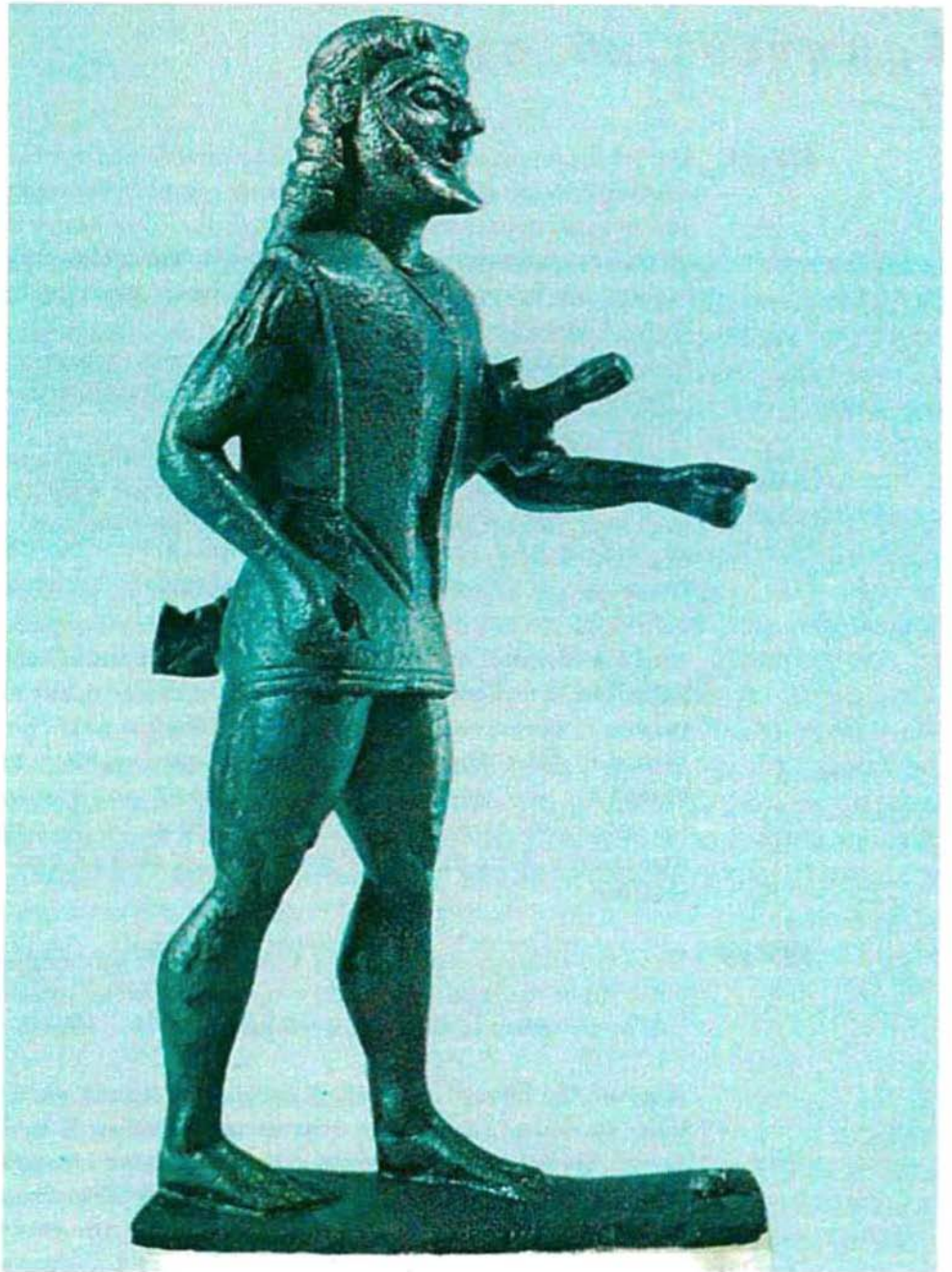

Σπαρτιάτης πολεμιστής (Εκδοτική Αθηνών)

Ερμηνευτικά σχόλια

§23-24 Η στρατηγική ικανότητα του Αγησιλάου φαίνεται στο σχεδιασμό και στην εκτέλεση του προγράμματος για τη συγκρότηση νέου, ισχυρού ιππικού σώματος. Η υπεροχή του Τισσαφέρνη στο ιππικό δεν επέτρεπε στον Αγησίλαο να κινηθεί άφοβα ούτε στην περιοχή της Φρυγίας, στην οποία είχε εδραιώσει καλύτερα τη θέση του (6λ. §15-16).

Ως Σπαρτιάτης δεν ανεχόταν να αποφεύγει τη σύγκρουση με τον αντίπαλο, να «κάνει κλεφτοπόλεμο», σαν να δραπετεύει κάθε φορά.

Η ενότητα αρχίζει με το λόγο για τον οποίο αναγκάστηκε να δράσει («ἐπεὶ μέντοι... οὐδὲ... ἠδύνατο στρατεύεσθαι», §23) και κλείνει με το αποτέλεσμα της προσπάθειάς του («ἱππικὸν... ἐρρωμένου καὶ ἐνεργόν», §24).

Ο συγγραφέας με συντομία και σαφήνεια εκθέτει τα γεγονότα και εγκωμιάζει τον Αγησίλαο: εκθέτει τα *αίτια* των ενεργειών (**ἐπεί οὐκ ἐδύνατο**... ἔδοξεν/οὐκ ἐδύνατο... **διὰ τὴν ἱππείαν**/ἔταξε καὶ πόλεις... **νομίζων**) και προσδιορίζει με σαφήνεια *το σκοπό* («ἔδοξε... κατασκευαστέον εἶναι... **ὡς μὴ δέοι**/προεῖπε... ὡς ἡγήσοιτο... **ὅπως παρασκευάζοιντο**). Χρησιμοποιεί ευρύτατα τα ρήματα στη μέση φωνή για να τονίσει τη σημασία της ενέργειας του υποκειμένου στην κάθε περίπτωση: **Ἀγησίλαος** οὐκ ἐδύνατο **στρατεύεσθαι, ὅστις παρέχοιτο** ἵππον..., ἐξέσοιτο **αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι**.

§25-28 Μετά την εξεύρεση των ίππων και τη στρατολογία των ανδρών ο Αγησίλαος προχωρεί στην άσκηση των νεοσυλλέκτων ιππέων μαζί με τις **οπλιτικές τάξεις**, τους **πελταστές** και τους **τοξότες**.

Η προκήρυξη **ἄθλων** (= βραβείων) ενίσχυε την διάθεση για άμιλλα και διάκριση ατόμων και στρατιωτικών μονάδων. Η αγορά της Εφέσου παρουσίαζε αξιοθαύμαστη κίνηση, με επάρκεια όπλων και ίππων για πούλημα. Τεχνίτες όλων των ειδικοτήτων κατεργάζονταν χαλκό, σίδηρο, ξύλο, δέρματα για την κατασκευή όπλων και των εξαρτημάτων τους. Ακόμη και ζωγράφοι ζωγράφιζαν τις ασπίδες, κυρίως, των στρατιωτών.

Το φρόνημα των στρατιωτών και των πολιτών ενισχυόταν μέσα στο κλίμα ευσέβειας που καλλιεργούσε και συντηρούσε ο Αγησί-

λαος. Στο Αρτεμίσιο της Εφέσου (ένα από τα 7 θαύματα του αρχαίου κόσμου) ο Αγησίλαος και οι στρατιώτες αφιέρωναν τα στεφάνια, με τα οποία γύριζαν στεφανωμένοι (σα νικητές) από τις ασκήσεις. [Ο Ξενοφών διατήρησε τις καλύτερες αναμνήσεις από αυτές τις εμπειρίες και γι' αυτό στον Σκιλλούντα, στο κτήμα του, έχτισε ναό της Αρτέμιδος, μικρογραφία του αρχιτεκτονικού αριστουργήματος της Εφέσου].

Η αντίθεση ανάμεσα στην παραδοσιακή αγωνιστικότητα και την αγάπη των Ελλήνων για τον αθλητισμό και στην καλοπέραση και τη νωθρότητα των Ασιατών αξιοποιείται από τον Αγησίλαο για ψυχολογικούς λόγους. Το ξεγύμνωμα των αιχμαλώτων (και μάλιστα ανθρώπων, που σύμφωνα με την παράδοσή τους, θεωρούσαν μεγάλη ντροπή να εμφανισθούν γυμνοί οπουδήποτε) και η έκθεσή τους στην αγορά για πούλημα τους εξευτέλιζε αλλά έδινε περισσότερο θάρρος στους αντιπάλους τους. Ακόμη μεγαλύτερο ζήλο για τον πόλεμο προκάλεσε η αναγγελία του Αγησιλάου ότι θα οδηγήσει αμέσως το στράτευμα «*ἐπί τά κράτιστα τῆς χώρας*», όπου η λεία από τις λεηλασίες θα ήταν πλουσιότερη. (Δύο περιπτώσεις απάνθρωπης συμπεριφοράς, η οποία θεωρείται αυτονόητη και μάλιστα επαινείται κιόλας στον πόλεμο. Όχι μόνο σ' εκείνη την εποχή).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. 1. Για ποιο λόγο αποφάσισε ο Αγησίλαος να συγκροτήσει ιππικό;

2. Για την πραγματοποίηση αυτής της απόφασης ποιες εντολές έδωσε: α) στους «πλουσιωτάτους», β) σε όποιον θα ήθελε να απαλλαγεί, γ) στις πόλεις της Μ. Ασίας;

2. 1. Ποια εικόνα παρουσίαζε η Έφεσος την άνοιξη του 395 π.Χ.;

2. Με ποια μέτρα προσπάθησε ο Αγησίλαος να ολοκληρώσει την εκπαίδευση και να τονώσει το φρόνημα των στρατιωτών του νέου ιππικού σώματος;

3. Ποιες λέξεις της §23 έχουν ετυμολογική συγγένεια μεταξύ τους;

4. Να αντιστοιχίσετε τους παρακάτω στρατιωτικούς όρους με το ορθό ερμήνευμά τους:

ὁπλιτικαὶ τάξεις μονάδες πεζικού με ελαφρό οπλισμό για γρήγορες επιθέσεις και αιφνιδιασμούς.

πελτασταί μονάδες ελαφρά οπλισμένων που δε μάχονται σώμα με σώμα.

τοξόται μονάδες πεζικού με βαρύ οπλισμό.

5. Να υπογραμμίσετε την ορθή απάντηση και να αιτιολογήσετε την επιλογή σας:
α) Τα ουδέτερα **ἱππικόν, ἐρρωμένον, ἐνεργόν** (§24) βρίσκονται στην ονομαστική/αιτιατική πτώση.
β) «ἐποίησεν... **μαστεύοι**»: το ρήμα της δευτερεύουσας πρότασης εκφέρεται με ευκτική ευχετική, δυνητική, του πλαγίου λόγου.

6. «**προεῖπε... στρετεύεσθαι**» §24: Να ξαναγράψετε τη φράση αρχίζοντας με το ρήμα «**προαγορεύω**...»

7. Να γράψετε τα απαρέμφατα της §24 στον Παρακείμενο της ίδιας φωνής.

8. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις των δύο στηλών ανάλογα με την ετυμολογική τους σχέση (δύο λέξεις της ΝΕ περισσεύουν).

(§25) προὔθηκε	ιπποδρομία
ἱππεύοι	ληστεία
παρῆν	ανατομία
στόχον	τελωνείο
(§26) ὠνίων	τα τεκταινόμενα
τέκτονες	ξαστόχησα
(§28) ληστών	υποτροφία
συντομωτάτην	απουσία
	λείος, -α, -ο
	ανάθεση

9. Να αντικαταστήσετε τα ρήματα των κύριων προτάσεων της §25 με τους τύπους του ιστορικού ενεστώτα. Αλλάζει το νόημα ή ο τρόπος της έκφρασης;

10. Να γράψετε την Ονομαστική Ενικού και Πληθυντικού των ουσιαστικών (μόνο) της §25.

11. Σε ποια φράση της §26 χρησιμοποιεί ο συγγραφέας το **πολυσύνδετο** σχήμα; Τι πετυχαίνει με τη χρήση του;

12. «Ὥστε... ἂν ἡγήσω... εἶναι» (§26). Ποιο είναι το Υποκείμενο της πρότασης; Σε ποιον απευθύνεται ο συγγραφέας; Υπάρχει αντίστοιχος τρόπος έκφρασης στη σημερινή γλώσσα;

13. «Ἐπερρώσθη δ' ἄν τις κἀκεῖνο **ἰδών**» (§27): η μετοχή είναι χρονική, αιτιολογική, κατηγορηματική. Να υπογραμμίσετε την ορθή απάντηση.

14. Να υπογραμμίσετε την ορθή απάντηση (§28):
γυμνούς: α) αντικείμενο του πωλεῖν
β) κατηγορούμενο στο αντικείμενο του πωλεῖν
λευκούς, πίονας, ἀπόνους: α) αντικ. του ὁρῶντες

β) υποκ. του *ἐκδύεσθαι*
γ) κατηγ. του αντικ. του *ὁρῶντες*

15. Να γράψετε τον ίδιο τύπο σε όλους τους χρόνους (της ίδιας φωνής, §28): ἐμβαλεῖν, εἶναι, ἀγωνιούμενοι.

16. Σε ποια σημεία της ενότητας §23-28 διακόπτει ο Ξενοφών την αφήγηση α) με το να απευθύνει το λόγο στον αναγνώστη του βιβλίου του και β) με τη διατύπωση μιας ρητορικής ερώτησης (που ισοδυναμεί με έντονη προβολή μιας άποψης);

17. Να μετατρέψετε τη ρητορική ερώτηση (τοποθετώντας τα ρήματα των δευτερευουσών προτάσεων στην οριστική) σε καταφατική πρόταση (§27).

18. Να αποδώσετε στην αρχαία ελληνική τις φράσεις:
α) συγκροτώ ιππικό ισχυρό και ετοιμοπόλεμο (§24)
β) νομίζω ότι η πόλη είναι πολεμικό εργαστήριο (§26)

Πέρσης Τοξότης (Εκδοτική Αθηνών)

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 1. §29-35

Περίληψη

Ο Αγησίλαος τήρησε την υπόσχεση προς τους στρατιώτες του να εισβάλει στα «κράτιστα τῆς χώρας», δηλαδή στην περιοχή των Σάρδεων, θρυλική για τα πλούτη της. Ο Τισσαφέρνης νόμισε ότι ο Αγησίλαος προσπαθούσε να τον εξαπατήσει για να εισβάλει στην Καρία. Έστειλε λοιπόν το Περσικό ιππικό στην πεδιάδα του Μαιάνδρου και το πεζικό του στην Καρία.

Ο Αγησίλαος με γρήγορη προέλαση τριών ημερών έφτασε κοντά στις Σάρδεις· μετά τις πρώτες επιθέσεις των ιππέων των Περσών εναντίον διασπαρμένων Ελλήνων που είχαν επιδοθεί στη λεηλασία, ο Αγησίλαος συγκέντρωσε όλες τις στρατιωτικές του δυνάμεις και δείχνοντας μεγάλη στρατηγική ικανότητα κατατρόπωσε το Περσικό ιππικό στη μάχη του Πακτωλού.

Εκμεταλλεύτηκε τη σύγχυση που επικράτησε στους αντιπάλους του και τις αλληλοκατηγορίες των Περσών αξιωματούχων και πλησίασε με όλη του τη δύναμη στις Σάρδεις. Οι στρατιώτες του έκαψαν και λεηλάτησαν τα περίχωρα και ο ίδιος διακήρυξε να έλθουν με το μέρος του ως σύμμαχοι όσοι ποθούσαν την ελευθερία. Χωρίς να συναντήσει αντίσταση προχώρησε στο εσωτερικό της χώρας, στην οποία οι συνθήκες ζωής άλλαξαν ριζικά: οι Έλληνες που ήταν αναγκασμένοι να προσκυνούν τους βαρβάρους δέχονταν τώρα τιμές απ' αυτούς, ενώ οι βάρβαροι που πρώτα τους ταπείνωναν δεν μπορούσαν πλέον ούτε στα μάτια να τους κοιτάξουν. Η εκμετάλλευση της περιοχής και η λεηλασία ήταν τόσο αποδοτικές ώστε σε λιγότερο από δύο χρόνια ο Αγησίλαος έστειλε στον Απόλλωνα των Δελφών ποσό περισσότερο από εκατό τάλαντα, ως δεκάτη (αφιέρωμα, του ενός δεκάτου από τα λάφυρα πολέμου).

Ο βασιλιάς της Περσίας θεώρησε υπεύθυνο για την αποτυχία του Τισσαφέρνη και έστειλε ως αντικαταστάτη του τον Τιθραύστη με εντολή να τον αποκεφαλίσει (όπως και έγινε).

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 1. §36-38

Κείμενο

Η πειθαρχία του πανίσχυρου Αγησιλάου στους νόμους της Σπάρτης (394 π.Χ.)

36 Ἄξιόν γε μὴν καὶ ἐντεῦθεν ὑπερβαλλόντως ἄγασθαι αὐτοῦ, ὅστις ἄρχων μὲν παμπόλλων ἐν τῇ ἠπείρῳ πόλεων, ἄρχων δὲ καὶ νήσων, ἐπεὶ καὶ τὸ ναυτικὸν προσῆψεν αὐτῷ ἡ πόλις, αὐξανόμενος δὲ καὶ εὐκλείᾳ καὶ δυνάμει, παρὸν δ' αὐτῷ πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς χρῆσθαι ὅ τι ἐβούλετο, πρὸς δὲ τούτοις τὸ μέγιστον, ἐπινοῶν καὶ ἐλπίζων καταλύσειν τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσασαν πρότερον ἀρχήν, ὅμως ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐκρατήθη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθεν αὐτῷ ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν βοηθεῖν τῇ πατρίδι, ἐπείθετο τῇ πόλει οὐδὲν διαφερόντως ἢ εἰ ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν ἑστηκὼς μόνος παρὰ τοὺς πέντε, μάλα ἔνδηλον ποιῶν ὡς οὔτε ἂν πᾶσαν τὴν γῆν δέξαιτο ἀντὶ τῆς πατρίδος οὔτε τοὺς ἐπικτήτους ἀντὶ τῶν ἀρχαίων φίλων οὔτε αἰσχρὰ καὶ ἀκίνδυνα κέρδη μᾶλλον ἢ
37 μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ καὶ δίκαια. Ὅσον γε μὴν χρόνον ἐπὶ τῇ ἀρχῇ ἔμεινε πῶς οὐκ ἀξιεπαίνου βασιλέως καὶ τοῦτ' ἔργον ἐπεδείξατο, ὅστις παραλαβὼν πάσας πόλεις ἐφ' ἃς ἄρξων ἐξέπλευσε στασιαζούσας διὰ τὸ τὰς πολιτείας κινηθῆναι, ἐπεὶ Ἀθηναῖοι τῆς ἀρχῆς ἔληξαν, ἐποίησεν ὥστ' ἄνευ φυγῆς καὶ θανάτων ἕως αὐτὸς παρῆν ὁμονόως πολι-
38 τευομένας καὶ εὐδαίμονας τὰς πόλεις διατελέσαι; Τοιγαροῦν οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνες οὐχ ὡς ἄρχοντος μόνον ἀλλὰ καὶ ὡς πατρὸς καὶ ἑταίρου ἀπιόντος αὐτοῦ ἐλυποῦντο. Καὶ τέλος ἐδήλωσαν ὅτι οὐ πλαστὴν τὴν φιλίαν παρείχοντο. Ἐθελούσιοι γοῦν αὐτῷ συνεβοήθησαν τῇ Λακεδαίμονι, καὶ ταῦτα εἰδότες ὅτι οὐ χείροσιν ἑαυτῶν δεήσοι μάχεσθαι. Τῶν μὲν δὴ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράξεων τοῦτο τέλος ἐγένετο.

Η προσφορά του στον Ελληνισμό της Μ. Ασίας

Γλωσσικά σχόλια

προσῆψεν· προσάπτω + τινι + τι	προσθέτω σε κάποιον κάτι, αναθέτω σε κάποιον και κάτι ακόμη
αὐξάνομαι εὐκλείᾳ καὶ δυνάμει	ενισχύομαι ως προς τη δόξα και τη δύναμη, η δόξα και η δύναμή μου μεγαλώνουν
εὔκλεια	<εὐκλεής<εὖ+κλέος=φήμη, δόξα ἀκλεής, περικλεής. *Κλεισθένης, Κλεοπάτρα, Σοφοκλῆς, Περικλῆς, Χαρίκλεια*
παρὸν αὐτῷ· (αιτ. απόλ.)**πάρεστί μοι χρῆσθαι**	είναι δυνατόν σε μένα να χρησιμοποιήσω
ἐπινοῶ (-έω)	έχω στο νου μου, σχεδιάζω να...
καταλύω τὴν ἀρχὴν	καταλύω, διαλύω την εξουσία
κρατοῦμαι (-έομαι) **ὑπό τινος**	νικιέμαι, κυριεύομαι από κάτι
τὰ ἐν οἴκοι τέλη	η κυβέρνηση της πατρίδας
οὐδὲν διαφερόντως	καθόλου διαφορετικά, ακριβώς το ίδιο
τὸ ἐφορεῖον	η αίθουσα συνεδρίων των πέντε εφόρων της Σπάρτης
ἕστηκώς· ἵσταμαι παρὰ τοὺς πέντε	στέκομαι όρθιος μπροστά στους πέντε εφόρους (που κάθονται στις θέσεις τους)
ἐπίκτητος, -ον	αυτός που αποκτήθηκε εκ των υστέρων (<ἐπί+κτάομαι -ῶμαι=αποκτῶ· κτῆμα, κτῆνος, κτῆσις, κτήτωρ)
μένω ἐπὶ τῇ ἀρχῇ	ασκώ την εξουσία
ἐκπλέω ἄρξων ἐπὶ τὰς πόλεις	ξεκινάω με το στόλο για να κυβερνήσω τις πόλεις
κινοῦνται αἱ πολιτεῖαι	υπάρχει πολιτική αστάθεια
φυγὴ καὶ θάνατοι	εξορίες και εκτελέσεις
διατελῶ (-έω)	παραμένω συνεχώς
τοιγαροῦν	γι' αυτό λοιπόν
ἐλυποῦντο ἀπιόντος αὐτοῦ (αιτιολ. μετοχή)	λυπόντουσαν γιατί έφευγε, για την αναχώρησή του
δηλῶ (-όω)	φανερώνω, αποδεικνύω
συνεβοήθησαν + αὐτῷ (αντικ.) **+ τῇ Λακεδαίμονι** (αντικ.) **ἐθελούσιοι** (επιρ. κατηγ. του τρόπου)	έσπευσαν μαζί του να βοηθήσουν τη Λακεδαίμονα με τη θέλησή τους

Ερμηνευτικά σχόλια

§36-38 Ο Ξενοφών στο τέλος του 1ου κεφαλαίου περιγράφει τον τερματισμό των μικρασιατικών επιχειρήσεων του Αγησιλάου με τόνο εγκωμιαστικό-υμνητικό θα μπορούσε να πει κανείς: «*ἄξιόν γε μὴν καὶ ἐντεῦθεν ὑπερβαλλόντως ἄγασθαι αὐτοῦ*» (§36). Πβ. §1 *Οὐ ῥᾴδιόν (ἐστι) ἄξιον ἔπαινον γράψαι*, §4 «*τῇδε γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιόν (ἐστι) ἐπαινέσαι τήν τε πατρίδα καὶ τὸ γένος*» και τον υμνητικό τόνο της έκφρασης «*ἄξιόν ἐστι*» στην εκκλησιαστική ποίηση και στην ποίηση του Ελύτη. Ο τόνος αυτός είναι φανερός και από τη μακρότατη περίοδο της §36. Κανένας βασιλιάς της Σπάρτης (εκτός, ίσως, από τον Παυσανία κατά τους Περσικούς πολέμους) δεν είχε αποκτήσει τόση δύναμη, όση ο Αγησίλαος. Ασκούσε εξ ονόματος της Σπάρτης την εξουσία σε πολλές πόλεις της Μ. Ασίας αλλά και σε νησιά γιατί για πρώτη φορά η πολιτική ηγεσία της Σπάρτης (οι πέντε έφοροι) είχαν αναθέσει στο ίδιο πρόσωπο την ηγεσία **και** του ναυτικού. Ο «ναύαρχος» της Σπάρτης είχε ετήσια θητεία.

Ο λόγος του συγγραφέα οργανώνεται με βάση α) **την αντίθεση**: «*ἄρχων μὲν πόλεων, ἄρχων δὲ καὶ νήσων*», «*τὸ μέγιστον... ὅμως ὑπ' οὐδενὸς ἐκρατήθη*, **ἀλλά**... *ἐπείθετο*» (§36).

β) τη χρήση του **και** ως επιδοτικού: (ακόμη και, και μάλιστα και) «*ἄρχων μὲν πόλεων... ἄρχων δὲ* **καὶ** *νήσων*», «*ἐπεὶ* **καὶ** *τὸ ναυτικόν... προσῆψεν*» *(§36)*.

γ) **και τη σύγκριση** «*ἐπείθετο τῇ πόλει* **οὐδὲν διαφερόντως ἢ** *εἰ ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν...*». «*ἔνδηλον ποιῶν ὡς* **οὔτε** *ἂν πᾶσαν τὴν γῆν δέξαιτο* **ἀντὶ** *τῆς πατρίδος /* **οὔτε** *τοὺς ἐπικτήτους* **ἀντὶ** *τῶν ἀρχαίων φίλων /οὔτε αἰσχρὰ καὶ ἀκίνδυνα* **μᾶλλον ἢ** *μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ καὶ δίκαια*» (§36), «**οὐχ ὡς** *ἄρχοντος* **μόνον ἀλλὰ καὶ** *ὡς πατρὸς καὶ ἑταίρου*» (§38). Ο θαυμαστής των σπαρτιατικών θεσμών και του σπαρτιατικού ήθους εγκωμιάζει επάξια μια μεγάλη στιγμή της ζωής του ηγέτη-προτύπου του.

§36 πρὸς δὲ τούτοις τὸ μέγιστον Συντακτ. «Προεξαγγελτική Παράθεση»: ο λόγος διακόπτεται με μία παράθεση για να τονισθεί το νόημα που αμέσως ακολουθεί. Τίποτε δεν φάνηκε αρκετό να εμποδίσει τον Αγησίλαο να πειθαρχήσει στους νόμους της πατρίδας του και στις εντολές των εφόρων: το πιο σπουδαίο από όλα ήταν ότι σχεδίαζε και ήλπιζε «*καταλύσειν τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσασαν πρότερον*

ἀρχήν», να νικήσει, να διαλύσει το κράτος που είχε εκστρατεύσει εναντίον της Ελλάδος κατά το παρελθόν.
Ο Ξενοφών, σ' αυτό το σημείο, εντάσσει τον Αγησίλαο στο κλίμα που καλλιεργούσαν διανοούμενοι και ρήτορες της εποχής, στο πνεύμα της «πανελλήνιας ιδέας», της ανάγκης δηλαδή να τερματίσουν οι Ελληνικές πόλεις τις διαμάχες τους, να συνασπισθούν σε μια ισχυρή συμμαχία και να επιτεθούν στο Περσικό κράτος για λόγους πολιτικούς, οικονομικούς και ιδεολογικούς [388 π.Χ. Ο *Ὀλυμπιακός* (Λόγος) του Γοργία. 384 π.Χ. *Ὀλυμπιακός* του Λυσία. 399-380 π.Χ. «*Πανηγυρικός*» του Ισοκράτη].

τὰ οἴκοι τέλη, ἐν τῷ ἐφορείῳ, ἑστηκὼς μόνος παρὰ τοὺς πέντε

Τα «τέλη», οι πέντε έφοροι της Σπάρτης είχαν πολύ μεγάλη δύναμη. Τοποθετούσαν, ανακαλούσαν και έκριναν τους επικεφαλής των εκστρατειών. Παρέπεμπαν σε δίκη και βασιλείς όπως τον Παυσανία, τον νικητή των Πλαταιών, όταν έκριναν ότι έκανε υπέρβαση εξουσίας ή τον Παυσανία, του τέλους του Πελοποννησιακού, όταν του καταλόγισαν στρατηγική ανικανότητα στη μάχη της Αλιάρτου (395 π.Χ.). Οι έφοροι λογοδοτούσαν μόνο στους εφόρους του επόμενου έτους. Η αυστηρή σπαρτιατική εθιμοτυπία προέβλεπε τη θέση και τη συμπεριφορά του βασιλιά ενώπιον των εφόρων στις συναντήσεις («για υπηρεσιακά θέματα»): μέσα στο «ἐφορεῖον», στο γραφείο συνεδριών των εφόρων, αυτοί ήταν καθιστοί στις θέσεις τους και ο βασιλιάς στεκόταν όρθιος απέναντί τους.

αἰσχρὰ καὶ ἀκίνδυνα κέρδη

Αυτά που προέρχονται από συναλλαγές και δωροδοκίες.

§37 ἐπὶ τῇ ἀρχῇ ἔμεινε

Άσκησε τις διευρυμένες εξουσίες που του είχαν ανατεθεί επί μία διετία.

ἐπεὶ Ἀθηναῖοι τῆς ἀρχῆς ἔληξαν

Μετά την εξασθένηση της δύναμης των Αθηναίων, τις αποστασίες των συμμαχικών πόλεων και την τελική ήττα, υπήρξαν εσωτερικές συγκρούσεις και ταραχές σε πολλές από τις πόλεις τη Μ. Ασίας και των νησιών του Αιγαίου.

§38 καὶ ταῦτα (καὶ μάλιστα) εἰδότες *(εναντ. μτχ. μολονότι γνώριζαν)* ***ὅτι δεήσοι μάχεσθαι οὐ χείροσιν*** *(σχήμα λιτότητος = βελτίοσιν)* ***ἑαυτῶν***

Οι Έλληνες της Μ. Ασίας που ακολούθησαν τον Αγησίλαο γνώριζαν πολύ καλά ότι επρόκειτο να αντιμετωπίσουν στην Ελλάδα πολύ ισχυρούς αντιπάλους.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Ποια εντολή έλαβε ο Αγησίλαος από τους πέντε εφόρους (από την κυβέρνηση της Σπάρτης;)

2. Πώς αντέδρασε σ' αυτήν την εντολή;

3. Ποια ήταν η προσφορά του προς τους κατοίκους των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας;

4. Ποια στάση ετήρησαν οι Έλληνες της Μ. Ασίας κατά την αναχώρησή του;

5. Να υπογραμμίσετε την ορθή απάντηση:
παρὸν αὐτῷ χρῆσθαι πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς **ὅ τι ἐβούλετο**: πρόταση αιτιολογική, ειδική, πλάγια ερωτηματική.
Πῶς οὐκ ἀξιεπαίνου βασιλείας καὶ τοῦτ' ἔργον ἐπεδείξατο, **ὅστις... ἐποίησεν**: αναφορική υποθετική, αναφορική τελική, αναφορική αιτιολογική
ἐλυποῦντο αὐτοῦ **ἀπιόντος**: μτχ. κατηγορηματική, αιτιολογική, χρονική

6. **πολλοῖς, ἀγαθοῖς, μέγιστον, αἰσχρά, καλά, δίκαια**. Να γράψετε τον ίδιο τύπο στους τρεις βαθμούς.

7. Να γράψετε την ίδια φράση στην Ενεργητική Διάθεση: **ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐκρατήθη**

8. Να βρείτε μέσα στο κείμενο τα αντώνυμα των παρακάτω λέξεων:
τοὺς ἐπικτήτους (φίλους)
αἰσχρά (κέρδη)
ἀκίνδυνα (κέρδη)
στασιαζούσας (πόλεις)

9. Γιατί είναι αξιέπαινος ο Αγησίλαος που εκτέλεσε αγόγγυστα την εντολή των εφόρων;

10. Ποιες είναι, κατά τον Ξενοφώντα, απαραίτητες προϋποθέσεις για την ευδαιμονία μιας πόλης;

Θέματα για συζήτηση

α) «... ἄρχων δὲ καὶ νήσων, ἐπεὶ καὶ τὸ ναυτικὸν προσῆψεν αὐτῷ ἡ πόλις» (§36)

β) «Ὄντι δ' αὐτῷ ἐν τῷ πεδίῳ τῷ ὑπὲρ Κύμης ἔρχεται ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν ἄρχειν καὶ τοῦ ναυτικοῦ ὅπως γιγνώσκοι καὶ καταστήσασθαι ναύαρχον ὅντινα αὐτὸς βούλοιτο. Τοῦτο δ' ἐποίησαν Λακεδαιμόνιοι τοιῷδε λογισμῷ, ὡς εἰ ὁ αὐτὸς ἀμφοτέρων ἄρχοι, τό τε πεζὸν πολὺ ἂν ἰσχυρότερον εἶναι, καθ' ἓν οὔσης τῆς ἰσχύος ἀμφοτέροις, τό τε ναυτικὸν ἐπιφαινομένου τοῦ πεζοῦ ἔνθα δέοι». Ξεν. Ελλ. 3.4. 27.

Καθώς βρισκόταν στην πεδιάδα πάνω από την Κύμη έλαβε εντολή από τη Λακεδαίμονα να αναλάβει και την ανώτατη διοίκηση του ναυτικού, διορίζοντας ναύαρχο όποιον ήθελε ο ίδιος. Τούτο τόκαναν οι Λακεδαιμόνιοι με τη σκέψη ότι αν αρχηγός και των δύο είναι το ίδιο πρόσωπο, και το πεζικό θα είναι πολύ πιο δυνατό –μιας και οι δυνάμεις των δύο θάναι ενωμένες– αλλά και το ναυτικό, αφού θα του ερχόταν ενίσχυση το πεζικό όποτε χρειαζόταν. (Μετάφραση Ρόδη Ρούφου).

γ) «καὶ καθ' ὁδὸν σκυτάλην δέχεται παρὰ τῶν οἴκοι τελῶν κελεύουσαν αὐτὸν ἄρχειν ἅμα καὶ τοῦ ναυτικοῦ. Τοῦτο μόνῳ πάντων ἐποίησαν Ἀγησιλάῳ» (Πλουτάρχου, Αγησ. 10).

– Ποια πλευρά του ίδιου γεγονότος εξαίρεται από τον συγγραφέα στην κάθε περίπτωση;

α) «... τὸ δὲ μέγιστον ἐπινοῶν καὶ ἐλπίζων καταλύσειν τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσασαν ἀρχήν» (§36)... «τοιγαροῦν οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνες οὐχ ὡς ἄρχοντος μόνον ἀλλὰ καὶ ὡς πατρὸς καὶ ἑταίρου ἀπιόντος αὐτοῦ ἐλυποῦντο» (§38).

β) Ο Αγησίλαος δέχεται την εντολή να επιστρέψει στην Ελλάδα: «Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἐπεὶ ἤκουσε, χαλεπῶς μὲν ἤνεγκεν, ἐνθυμούμενος καὶ οἵων τιμῶν καὶ οἵων ἐλπίδων ἀπεστερεῖτο, ὅμως δὲ συγκαλέσας τοὺς συμμάχους ἐδήλωσε τὰ ὑπὸ τῆς πόλεως παραγγελλόμενα, καὶ εἶπεν ὅτι ἀναγκαῖον εἴη βοηθεῖν τῇ πατρίδι· ἐὰν μέντοι ἐκεῖνα καλῶς γένηται, εὖ ἐπίστασθε, ἔφη, ὦ ἄνδρες σύμμαχοι, ὅτι οὐ μὴ ἐπιλάθωμαι ὑμῶν, ἀλλὰ πάλιν παρέσομαι πράξων ὧν ὑμεῖς δεῖσθε. Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα πολλοὶ μὲν ἐδάκρυσαν, πάντες δ' ἐψηφίσαντο βοηθεῖν μετ' Ἀγησιλάου τῇ Λακεδαίμονι· εἰ δὲ καλῶς τἀκεῖ γένοιτο, λαβόντες αὐτὸν πάλιν ἥκειν εἰς τὴν Ἀσίαν» (Ξεν. Ελλ. 4.2. 3-4).

Σαν τ' άκουσε αυτά ο Αγησίλαος σκέφτηκε πόσες δόξες κ' ελπίδες θάχανε και του βαρυφάνηκε· μολοτούτο συγκέντρωσε τους συμμάχους και τους ανακοίνωσε τις διαταγές που είχε πάρει από τη Σπάρτη, λέγοντας ότι ήταν ανάγκη να πάει να βοηθήσει την πατρίδα του. «Αν όμως εκείνα πάνε καλά», είπε, «να είστε βέβαιοι, σύμμαχοί μας, ότι δε θα σας ξεχάσω, κι ότι θάρθω ξανά πίσω να υπερασπίσω τα συμφέροντά σας». Όταν τ' άκουσαν αυτά πολλοί δάκρυσαν, κι όλοι ψήφισαν να ενισχύσουν κι αυτοί, μαζί με τον

Αγησίλαο, τη Λακεδαίμονα, κι αν πάνε καλά τα πράγματα εκεί, να τον ξαναφέρουν μαζί τους στην Ασία (Μετάφραση Ρόδη Ρούφου).

γ) (Αγησίλαος) «*ἐγνώκει πρόσω χωρεῖν καὶ τὸν πόλεμον διάρας ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς θαλάττης περὶ τοῦ σώματος βασιλεῖ καὶ τῆς ἐν Ἐκβατάνοις καὶ Σούσοις εὐδαιμονίας διαμάχεσθαι, καὶ περισπάσαι πρῶτον αὐτοῦ τὴν σχολήν, ὡς μὴ καθίζοιτο τὸν πόλεμον βραβεύων τοῖς Ἕλλησι καὶ διαφθείρων τοὺς δημαγωγούς*» (Πλουτ. Αγησ. 15).

Είχε αποφασίσει να προχωρήσει στο εσωτερικό της χώρας και, αφού μεταφέρει τον πόλεμο από την ελληνική θάλασσα να πολεμήσει με το βασιλιά για τη ζωή την ίδια και για τα πλούτη στα Εκβάτανα και στα Σούσα, και πρώτα πρώτα να προκαλέσει αντιπερισπασμό και να τον βγάλει από την ησυχία του, ώστε να μην κάθεται δίνοντας τον πόλεμο ως βραβείο στους Έλληνες και διαφθείροντας με χρήματα τους δημαγωγούς.

– Με ποια λέξη ή έκφραση αποδίδει ο συγγραφέας στα τρία κείμενα το μεγαλεπήβολο σχέδιο του Αγησιλάου.

– Ποιο σημείο του κειμένου β' (*Ἑλληνικά*) φαίνεται να έχει σκόπιμα παραλείψει ο Ξενοφών στο Εγκώμιο του Αγησιλάου (κειμ. α');

– Πώς αποκαλεί το Αιγαίο ο Πλούταρχος (κειμ. γ');

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 2. §1-8

Περίληψη

Ο Αγησίλαος πέρασε τον Ελλήσποντο και σε λιγότερο από ένα μήνα έφτασε στη Βοιωτία.

Στη Θεσσαλία πολλοί Θεσσαλοί του αντιτάχτηκαν, αλλά με το ιππικό που είχε συγκροτήσει στη Μικρά Ασία νίκησε τους περήφανους για το ιππικό τους αντιπάλους. Έτσι έφτασε στη Βοιωτία όπου τον περίμεναν οι αντίπαλοι της Σπάρτης Θηβαίοι, Αθηναίοι, Αργείοι, Κορίνθιοι, Αινιάνες, Ευβοείς και Λοκροί. Ο Αγησίλαος προετοίμασε το στράτευμά του κατάλληλα και του ανύψωσε το φρόνημα πριν από τη μάχη.

Κεφάλαιο 2. §9-16

Κείμενο

Μάχη της Κορώνειας (394 π.χ.). Η παράταξη των αντιπάλων

9 Διηγήσομαι δὲ καὶ τὴν μάχην· καὶ γὰρ ἐγένετο οἵαπερ οὐκ ἄλλη τῶν ἐφ' ἡμῶν. Συνῆσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίον οἱ μὲν σὺν Ἀγησιλάῳ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν τοῖς Θηβαίοις ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος. Ἑώρων δὲ τάς τε φάλαγγας ἀλλήλων μάλα ἰσοπάλους, σχεδὸν δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἦσαν ἑκατέρων ἰσοπληθεῖς. Εἶχε δὲ [ὁ] Ἀγησίλαος μὲν τὸ δεξιὸν τοῦ μεθ' ἑαυτοῦ, Ὀρχομένιοι δὲ ἔσχατοι ἦσαν αὐτῷ τοῦ εὐωνύμου. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιοὶ ἦσαν,
10 Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον. Συνιόντων δὲ τέως μὲν σιγὴ πολλὴ ἦν ἀπ' ἀμφοτέρων· ἡνίκα δὲ ἀπεῖχον ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλαλάξαντες οἱ Θηβαῖοι δρόμῳ ὁμόσε ἐφέροντο.

Η σύγκρουση

Ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων ἀντεξέδραμον ἀπὸ
11 τῆς Ἀγησιλάου φάλαγγος ὧν Ἡριππίδας ἐξενάγει (ἦσαν δ' οὗτοι τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατευσαμένων καὶ τῶν Κυρείων τινές), καὶ Ἴωνες δὲ καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλλησπόν-

τιοι ἐχόμενοι. Καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἐτρέψαντο τὸ καθ' ἑαυτούς. Ἀργεῖοι μέντοι οὐκ ἐδέξαντο τοὺς ἀμφ' Ἀγησίλαον, ἀλλ' ἔφυγον ἐπὶ τὸν Ἑλικῶνα. Κἀνταῦθα οἱ μέν τινες τῶν ξένων ἐστεφάνουν ἤδη τὸν Ἀγησίλαον, ἀγγέλλει δέ τις αὐτῷ ὅτι Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους διακόψαντες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἰσί. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελίξας τὴν φάλαγγα ἦγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς τῷ Ἑλικῶνι πεφευγότας, διαπεσεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἐχώρουν ἐρρωμένως.

Η Αριστεία του Αγησιλάου

12 Ἐνταῦθα δὴ Ἀγησίλαον ἀνδρεῖον μὲν ἔξεστιν εἰπεῖν ἀναμφιλόγως, οὐ μέντοι εἵλετό γε τὰ ἀσφαλέστατα· ἐξὸν γὰρ αὐτῷ παρέντι τοὺς διαπίπτοντας ἑπομένῳ χειροῦσθαι τοὺς ὄπισθεν οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέρραξε τοῖς Θηβαίοις. Καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνῃσκον. Καὶ κραυγὴ μὲν οὐδεμία παρῆν, οὐ μὴν οὐδὲ σιγή, φωνὴ δέ τις ἦν τοιαύτη οἵαν ὀργή τε καὶ μάχη παράσχοιτ' ἄν. Τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, πολλοὶ δ'
13 ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν νίκη σὺν Ἀγησιλάῳ ἐγένετο, τετρωμένος δ' αὐτὸς προσηνέχθη πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντές τινες τῶν ἱππέων λέγουσιν αὐτῷ ὅτι τῶν πολεμίων ὀγδοήκοντα σὺν τοῖς ὅπλοις ὑπὸ τῷ ναῷ εἰσι, καὶ ἠρώτων τί χρὴ ποιεῖν. Ὁ δὲ καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων πάντοσε καὶ παντοίοις ὅπλοις ὅμως οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θείου, ἀλλ' ἐᾶν τε ἀπιέναι ὅποι βούλοιντο ἐκέλευε καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἴα, καὶ προπέμψαι ἐπέταξε τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἱππεῖς ἔστε ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγένοντο.

Μετά τη μάχη

14 Ἐπεί γε μὴν ἔληξεν ἡ μάχη, παρῆν δὴ θεάσασθαι ἔνθα συνέπεσον ἀλλήλοις τὴν μὲν γῆν αἵματι πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ κειμένους φιλίους καὶ πολεμίους μετ' ἀλλήλων, ἀσπίδας δὲ διατεθρυμμένας, δόρατα συντεθραυσμένα, ἐγχειρίδια γυμνὰ κολεῶν, τὰ μὲν χαμαί, τὰ δ' ἐν σώματι, τὰ δ' ἔτι μετὰ
15 χεῖρας. Τότε μὲν οὖν (καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὀψέ) συνελκύσαντες τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς εἴσω φάλαγγος ἐδειπνοποιήσαντο καὶ ἐκοιμήθησαν· πρῷ δὲ Γῦλιν τὸν πολέμαρχον παρα-

τάξαι τε ἐκέλευσε τὸ στράτευμα καὶ τρόπαιον ἵστασθαι καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ καὶ τοὺς αὐλητὰς πάντας
16 αὐλεῖν. Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔπεμψαν κήρυκα, ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. Καὶ οὕτως δὴ αἵ τε σπονδαὶ γίγνονται καὶ ὁ Ἀγησίλαος οἴκαδε ἀπεχώρει, ἑλόμενος ἀντὶ τοῦ μέγιστος εἶναι ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἴκοι τὰ νόμιμα μὲν ἄρχειν, τὰ νόμιμα δὲ ἄρχεσθαι.

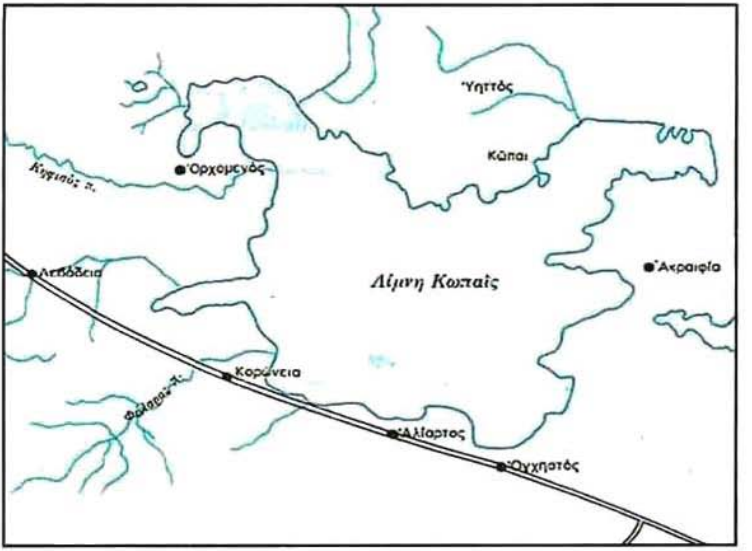

Η ΚΟΡΩΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ

ἀρχαῖοι δρόμοι

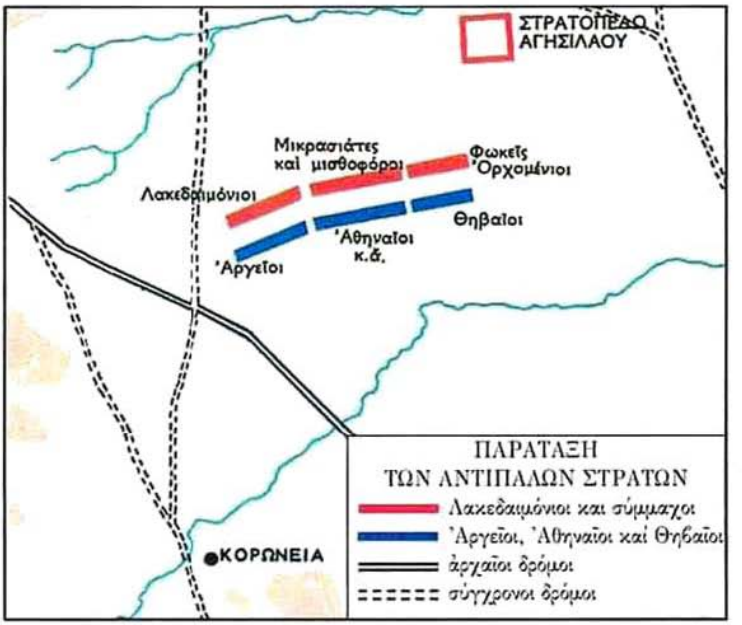

Η μάχη της Κορώνειας (Εκδοτική Αθηνών)

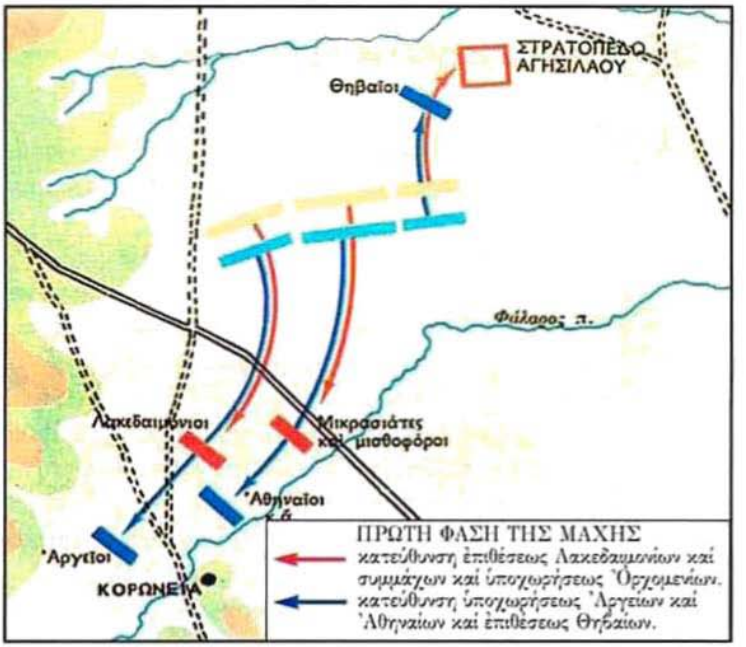
ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ
Θηβαῖοι
Φάλαρος π.
Λακεδαιμόνιοι
Μικρασιάτες καὶ μισθοφόροι
Ἀθηναῖοι κ.ἄ.
Ἀργεῖοι
ΚΟΡΩΝΕΙΑ
ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ
κατεύθυνση ἐπιθέσεως Λακεδαιμονίων καὶ συμμάχων καὶ ὑποχωρήσεως Ὀρχομενίων.
κατεύθυνση ὑποχωρήσεως Ἀργείων καὶ Ἀθηναίων καὶ ἐπιθέσεως Θηβαίων.

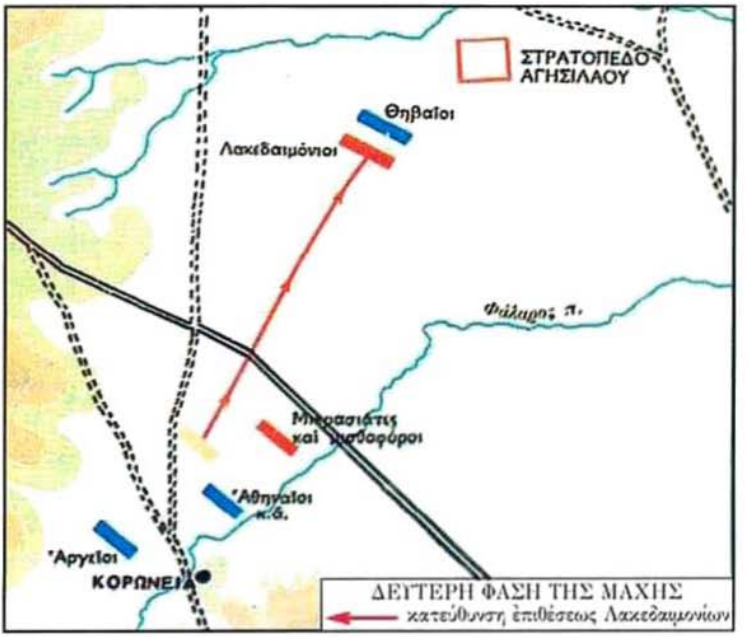
ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ
Θηβαῖοι
Λακεδαιμόνιοι
Φάλαρος π.
Μικρασιάτες καὶ μισθοφόροι
Ἀθηναῖοι κ.ἄ.
Ἀργεῖοι
ΚΟΡΩΝΕΙΑ
ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ
κατεύθυνση ἐπιθέσεως Λακεδαιμονίων

Γλωσσικά σχόλια

συνῆσαν (*σύνειμι, συνέρχομαι*)	συναντήθηκαν, ήλθαν αντιμέτωποι
ἰσόπαλος -ον	ισοδύναμος (<*ἴσος+πάλη, ἰσοπαλής, -ές, ἀντίπαλος, -ον*)
τὸ μεθ' ἑαυτοῦ (*στράτευμα*)	το δικό του στράτευμα
εὐώνυμος, ον	ο αριστερός (ευφημισμός· τον αριστερό τον θεωρούσαν δυσοίωνο, γρουσούζικο) <*εὖ+ὄνομα*
τέως	για λίγο
στάδιον, τό	μέτρο μήκους, περίπου 185 μ.
ἀλαλάζω	βγάζω πολεμικές κραυγές
δρόμῳ ὁμόσε ἐφέροντο	τρέχοντας προχωρούσαν προς το ίδιο σημείο, δηλ. κατευθείαν επάνω τους
πλέθρον, τό	μέτρο μήκους, 30 μ.
ἀντεξέδραμον (*αντ.-εκ-θέω*)	βγήκαν κι αυτοί στην αντεπίθεση
ὧν Ἡριππίδας ἦρχε	οὗτοι, ὧν... ἦρχε
ξεναγῶ (*-έω*)	είμαι διοικητής των ξένων, των μισθοφόρων
ἐξ οἴκου	από την πατρίδα
Κύρειοι, οἱ	που έλαβαν μέρος στην Ανάβαση του Κύρου
ἐχόμενοι	στη συνέχεια, αμέσως μετά από αυτούς
εἰς δόρυ ἀφικνοῦμαι	φτάνω σε απόσταση βολής
τὸ καθ' ἑαυτούς	το απέναντί τους τμήμα (της εχθρικής παράταξης)
οὐκ ἐδέξαντο τούς...	δεν στάθηκαν να τους αντιμετωπίσουν
διακόψαντες τοὺς Ὀρχομενίους	αφού διέσπασαν τις τάξεις των Ορχομενίων
οἱ σκευοφόροι	βοηθητικοί, αυτοί που μετέφεραν τα όπλα και τα στρατιωτικά είδη των οπλιτών
ἐξελίσσω τὴν φάλαγγα	αναπτύσσω το μέτωπο
ἐξόν (*ἔξεστι*)· *αιτ. απόλ.*	αν και ήταν δυνατό σ' αυτόν
διαπίπτω	προσπαθώ να διαφύγω
συρράσσω ἀντιμέτωπος (*επιρρ. κατηγ.*)	συγκρούομαι κατά μέτωπον
συμβάλλομεν τὰς ἀσπίδας	κάνουμε μάχη σώμα με σώμα, ακουμπάμε την ασπίδα μας στην ασπίδα του αντιπάλου
ἐωθοῦντο (*μέσο αλληλοπαθητικό· ἐώθουν ἀλλήλους*)	έσπρωχναν καθένας τον αντίπαλό του
φωνή	ήχος, θόρυβος
τετρωμένος (*τιτρώσκω*)	τραυματισμένος
προσηνέχθη (*προσφέρομαι*)	μεταφέρθηκε

προσελαύνω	πλησιάζω έφιππος
ὑπὸ τῷ ναῷ	καλυπτόμενοι στο ναό
ἐπιλανθάνομαι τοῦ θείου	ξεχνάω τους θεούς, το χρέος μου προς τους θεούς
ἐπέταξε (*ἐπιτάσσω*) ***τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἱππεῖς προπέμψαι***	διέταξε τους ιππείς της συνοδείας του να (τους) συνοδεύσουν...
παρῆν (*πάρεστι*) ***θεάσασθαι***	ήταν δυνατόν, μπορούσε να δει κανείς
θεῶμαι (-*άομαι*)	<*θέα, (θεατής, θέατρον, θαῦμα).*
φύρομαι	ανακατώνομαι
διαθρύπτομαι	θρυμματίζομαι, γίνομαι κομμάτια
κολεός, ὁ	θήκη, θηκάρι
μετὰ χεῖρας	στα χέρια
ὀψὲ	αργά (το βράδι) (<*ὀψία*=το δειλινό, *ὀψιμαθής, ὄψιμος)*
εἴσω φάλαγγος	πίσω από τη γραμμή του μετώπου
πρῴ	το πρωί
πολέμαρχος	ανώτατος αξιωματικός της Σπάρτης, διοικητής ταξιαρχίας
στεφανοῦμαι τῷ θεῷ	φοράω στεφάνι προς τιμήν του θεού (του Απόλλωνος)
ὑποσπόνδους τοὺς νεκρούς	με ανακωχή, προστατευμένους από ένορκη συμφωνία
τὰ νόμιμα	τα σύμφωνα με το νόμο

Ερμηνευτικά σχόλια

§9-12 Η μάχη της Κορωνείας (394 π.Χ.) είναι η σημαντικότερη ενός πολέμου, του Κορινθιακού, που κράτησε σχεδόν 10 χρόνια (395-386 π.Χ.) και έκλεισε με την Ανταλκίδεια ειρήνη (386 π.Χ.) μεταξύ Περσών και Ελλήνων.

Ο Ξενοφών αρχίζοντας την περιγραφή της μάχης την ξεχωρίζει από τις άλλες της εποχής του· *«καὶ γὰρ ἐγένετο οἷαπερ οὐκ ἄλλη τῶν ἐφ' ἡμῶν»* (§9). Άλλωστε πρέπει να ήταν και ο ίδιος παρών. Είναι προσεκτικά γραμμένη η περιγραφή, ώστε να αποδώσει πιστά αυτό που έγινε αφενός και αφετέρου να παρουσιάσει το γεγονός ολοκληρωμένο· μετά από τη γενική κρίση της αρχής θα καταγράψει ποιοι πήραν μέρος, ποια διάταξη είχαν, πώς άρχισε η μάχη, πώς εξελίχθηκε, από ποιες φάσεις πέρασαν οι α-

· ντιμαχόμενοι, πώς έληξε η μάχη, ποια ήταν η εικόνα του πεδίου της μάχης, ποιος ήταν ο επίλογος.

Ο Ξενοφών αξιοποιεί άριστα τις εκφραστικές δυνατότητες της αττικής γλώσσας της εποχής του. Έτσι π.χ. οι σύνδεσμοι **μὲν** και **δέ**, με την αντιθετική κυρίως σημασία τους, έδωσαν τη δυνατότητα να κάνει αισθητό στον αναγνώστη το γεγονός ότι στη μάχη υπάρχουν δύο αντίπαλοι· δεν υπάρχει μόνον ο νικητής· η νίκη δεν είναι κάτι αυτονόητο, αλλά αποτέλεσμα της πάλης δύο δυνάμεων.

§13-14 Ο Ξενοφών βλέπει τους «νεκρούς κειμένους φιλίους καὶ πολεμίους μετ' ἀλλήλων...». Αυτή η παρατήρηση καθώς και η παράθεση των άλλων εικόνων με αδιαχώριστους εχθρούς και φίλους δείχνει τα πανελλήνια αισθήματα του Ξενοφώντος, που βέβαια τα εκδηλώνει και σε άλλα σημεία των συγγραφών του (βλ. και 1.36).

Σ' αυτά τα αισθήματα ασφαλώς συνέβαλαν και οι διάφοροι θρησκευτικοί θεσμοί, όπως της ικεσίας, του ικέτη· ικέτες ήταν οι ογδόντα εχθροί που κατέφυγαν στον ναό. Και η ευσέβεια του Αγησιλάου υπήρξε χαρακτηριστική. Οι εντολές που έδωσε για τους ικέτες, αν μάλιστα συσχετισθούν με όσα αναφέρονται προηγουμένως για τη σκληρότητα της μάχης και τον τραυματισμό του, υπογραμμίζουν αυτή την ευσέβεια.

§15 Το ρόλο που έπαιξε η θρησκεία στην αρχαία κοινωνία δηλώνει α) το «ἵστασθαι τρόπαιον». Μετά τη μάχη ο νικητής ανήγειρε το «τρόπαιον» εκεί που σημειώθηκε η «τροπή» της μάχης: Τα λάφυρα κρεμώνται σ' ένα δρύινο πάσσαλο, θώρακας, περικεφαλαία, ασπίδα και ακόντιο.

β) «στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ». Η γιορτή για τη νίκη ήταν αφιερωμένη στο θεό Απόλλωνα.

γ) «ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς θάψαι».

Το αίτημα των Θηβαίων με κήρυκα να τους δοθούν οι νεκροί τους, δήλωνε την αναγνώριση της ήττας τους. Ο κήρυκας κρατώντας το κηρύκειον, το έμβλημα της αποστολής του, ήταν πρόσωπο προστατευόμενο. Σε καμιά περίπτωση δεν ήταν δυνατόν να δεχθεί επίθεση. Οι ηττημένοι ζητούσαν να θάψουν τους νεκρούς τους «ὑποσπόνδους». Οι νικητές ήταν υποχρεωμένοι (από το υποτυπώδες διεθνές δίκαιο της εποχής) να δεχτούν με όρκους και σπονδές την εκεχειρία (χωρίς κανέναν άλλον όρο).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Πώς συμπεριφέρθηκε ο Αγησίλαος στους αντιπάλους του που είχαν καταφύγει στο ναό;

2. Ποια ήταν η εικόνα του πεδίου της μάχης μετά τη μάχη;
3. Ποιες ήταν οι ενέργειες των νικητών και ποιες των ηττημένων;

4. Με ποιες λέξεις του κειμένου έχουν ετυμολογική συγγένεια οι παρακάτω λέξεις της ΝΕ (§9-11): ασάρκος, παλαιστής, ονομαστική, οδηγός, συγκοπή, άρρωστος, (§12-16) απώθηση, παροχή, τραύμα, θεαματικός, μέγεθος, απόψε.

5. Το κείμενο «συνῆσαν... εἶχον» (§9) να γραφεί με τους κύριους ρημ. τύπους στον ενεστώτα.

6. Η έκφραση «οἱ ἀμφὶ Ἀγησίλαον» σημαίνει (§10-11):
   – αυτοί που βρίσκονται γύρω από τον Αγησίλαο
   – αυτοί που επιτίθενται στον Αγησίλαο
   – αυτοί που συζητούν με τον Αγησίλαο

7. Η πρόταση «ὅτι Θηβαῖοι... εἰσὶ» (§11) είναι:
   ειδική
   αναφορική
   αιτιολογική

8. Το κείμενο «ὡς δὲ τριῶν... ἐρρωμένους» (§10-11) να γραφεί σαν να το λέει κάποιος που βλέπει εκείνη τη στιγμή να εξελίσσεται η μάχη. (οι κύριοι ρημ. τύποι στον ενεστώτα)

9. Το κείμενο των §12-13 να γραφεί σαν να το διηγείται ο ίδιος ο Αγησίλαος: «οὐκ εἶλον γε τὰ ἀσφαλέστατα· ἐξόν...»

10. Η λέξη **ἐγχειρίδια** (§14) είναι:
    – αντικείμενο του **θεάσασθαι**
    – κατηγορούμενο στη λέξη **γυμνά**
    – επεξήγηση στη λέξη **δόρατα**
    – υποκείμενο του **θεάσασθαι**

11. Οι ρηματικοί τύποι που έχουν υποκείμενο τον Αγησίλαο ή τους άνδρες του να γραφούν στον ίδιο τύπο του ενεστώτα (§15-16).

12. Να καταγραφούν οι κύριες ενέργειες/κινήσεις (§9-13):

α) του Αγησιλάου και των συμμάχων του

β) των Θηβαίων και των συμμάχων τους από τη στιγμή που άρχισε η μάχη μέχρι τη στιγμή που τελείωσε.

13. Οι ρηματικοί τύποι της στήλης Α να συνδεθούν με τα υποκείμενά τους της στήλης Β (§9-10).

Α	Β
διηγήσομαι	οἱ σὺν Ἀγησιλάῳ
ἐγένετο	Ἀργεῖοι
συνῆσαν	ἐγώ
ἦσαν (ἰσοπληθεῖς)	μάχη
εἶχον	οἱ ἱππεῖς
ἦσαν (δεξιοί)	οἱ ἀντίπαλοι
ἀπεῖχον	οἱ ἀντίπαλοι
ἐφέροντο	Θηβαῖοι
ἑώρων	οἱ ἀντίπαλοι

14. Οι μετοχές της στήλης Α να συνδεθούν με το χαρακτηρισμό τους της στήλης Β (§10-11).

Α	Β
τῶν συστρατευσαμένων	χρονική
ἀφικόμενοι	κατηγορηματική
διακόψαντες	αιτιολογική
ἐξελίξας	επιθετική
πεφευγότας	χρονική
βουλόμενοι	χρονική

15. Τα απαρέμφατα της στήλης Α να συνδεθούν με τους ρηματικούς τύπους της στήλης Β στους οποίους ανήκουν συντακτικά (§12-13).

Α	Β
εἰπεῖν	ἐπέταξε
χειροῦσθαι	ἐκέλευε
ποιεῖν	ἐᾶν
ἐᾶν	ἔξεστιν
ἀπιέναι	ἐξὸν
ἀδικεῖν	χρή
προπέμψαι	εἶα

16. Τα ονόματα της στήλης Α να συνδεθούν με το συντακτικό χαρακτηρισμό τους της στήλης Β και με τη λέξη που προσδιορίζουν/συμπληρώνουν της στήλης Γ (§12-13).

Α	Β	Γ
τὰ ἀσφαλέστατα	αντικείμενο	συμβαλόντες
τοῖς Θηβαίοις	υποκείμενο	παρῆν
τὰς ἀσπίδας	αντικείμενο	παράσχοιτ' ἂν
κραυγὴ	αντικείμενο	εἵλετο
μάχη	αντικείμενο	λέγουσιν
αὐτῷ	γεν. διαιρετική	ἔχων (τραύματα)
τῶν πολεμίων	υποκείμενο	ἐπελάθετο
ὅπλοις	αντικείμενο	ὀγδοήκοντα
τοῦ θείου	δοτ. του οργάνου	συνέρραξε

17. Τα ουσιαστικά της στήλης Α να συνδεθούν με τον γραμματικό χαρακτηρισμό της κλίσης τους της στήλης Γ, αφού γραφεί στη στήλη Β η ονομαστική καθενός (§14-16)

Α	Β	Γ
γῆν		1η κλίση
αἵματι		
ἀσπίδας		
κολεῶν		
δόρατα		2η κλίση
χεῖρας		
φάλαγγος		
τρόπαιον		3η κλίση
αὐλητάς		
κήρυκα		

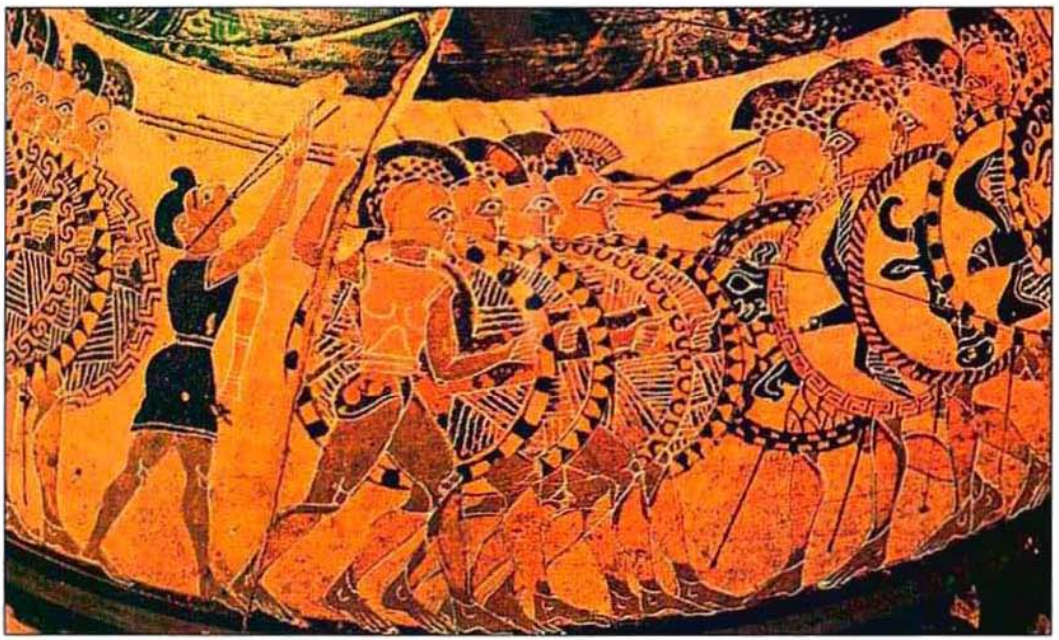

Η φάλαγξ των οπλιτών (Εκδοτική Αθηνών)

Θέματα για συζήτηση

- Το συναισθηματικό στοιχείο στην περιγραφή της μάχης της Κορώνειας.

- Να γίνει σύγκριση της μάχης της Κορώνειας (σύμφωνα με το κείμενο) και μιας ομηρικής μάχης (Ιλιάς Δ 446-458, 473-479, 488-493) ως προς τον τρόπο διεξαγωγής τους.

Οἱ δ' ὅτε δή ῥ' ἐς χῶρον ἕνα ξυνιόντες ἵκοντο, 446
σὺν ῥ' ἔβαλον ῥινούς, σὺν δ' ἔγχεα καὶ μένε' ἀνδρῶν
χαλκεοθωρήκων· ἀτὰρ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι
ἔπληντ' ἀλλήλῃσι, πολὺς δ' ὀρυμαγδὸς ὀρώρει.
Ἔνθα δ' ἅμ' οἰμωγή τε καὶ εὐχωλὴ πέλεν ἀνδρῶν 450
ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων, ῥέε δ' αἵματι γαῖα.
Ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες
ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ
κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης,
τῶν δέ τε τηλόσε δοῦπον ἐν οὔρεσιν ἔκλυε ποιμήν· 455
ὣς τῶν μισγομένων γένετο ἰαχή τε πόνος τε.
Πρῶτος δ' Ἀντίλοχος Τρώων ἕλεν ἄνδρα κορυστὴν
ἐσθλὸν ἐνὶ προμάχοισι, Θαλυσιάδην Ἐχέπωλον· 458

Ἔνθ' ἔβαλ' Ἀνθεμίωνος υἱὸν Τελαμώνιος Αἴας, 473
ἠΐθεον θαλερὸν Σιμοείσιον, ὅν ποτε μήτηρ
Ἴδηθεν κατιοῦσα παρ' ὄχθῃσιν Σιμόεντος
γείνατ', ἐπεί ῥα τοκεῦσιν ἅμ' ἕσπετο μῆλα ἰδέσθαι·
τοὔνεκά μιν κάλεον Σιμοείσιον· οὐδὲ τοκεῦσι
θρέπτρα φίλοις ἀπέδωκε, μινυνθάδιος δέ οἱ αἰὼν
ἔπλεθ' ὑπ' Αἴαντος μεγαθύμου δουρὶ δαμέντι. 479

Τοῖον ἄρ' Ἀνθεμίδην Σιμοείσιον ἐξενάριξεν 488
Αἴας διογενής· τοῦ δ' Ἄντιφος αἰολοθώρηξ
Πριαμίδης καθ' ὅμιλον ἀκόντισεν ὀξέϊ δουρί.
Τοῦ μὲν ἅμαρθ', ὁ δὲ Λεῦκον, Ὀδυσσέος ἐσθλὸν ἑταῖρον,
βεβλήκει βουβῶνα, νέκυν ἑτέρωσ' ἐρύοντα·
ἤριπε δ' ἀμφ' αὐτῷ, νεκρὸς δέ οἱ ἔκπεσε χειρός. 493

Μετάφραση: (Κακριδή-Καζαντζάκη)

Κι όπως τα δυο τ' ασκέρια τρέχοντας σμίξαν μαζί, σκουντρήξαν 446
τό 'να με τ' άλλο τα κοντάρια τους, σκουντρήξαν τα σκουτάρια
και των αντρών των χαλκοθώρακων η αντρειά, κι αντιχτυπούσαν
οι αφαλωτές ασπίδες, κι έβραζεν ο σάλαγος περίσσιος·
και γρίκαες καυκησιές και γόσματα μαζί την ίδιαν ώρα, 450
αυτών που εσφάζαν και που εσφάζουνταν, κι η γης πλημμύριζε αίμα.
Καθώς φουσκώνουν ξεροπόταμα κι απ' τα βουνά κυλούνε
και σμίγουν κάτω στο συλλάγκαδο τα ξέχειλα νερά τους,
που από κρουνούς τρανούς ξεχύνουνται μες σε βαθιά χαράδρα,
κι ακούει το βρουχισμό τους ξέμακρα πα στο βουνό ο τσοπάνος, 455
όμοια κι αυτοί, σα σμίξαν, έβγαζαν αλαλαγμούς και βόγγους.
Πρώτος ο Αντίλοχος εσκότωσε μέσα στους Τρώες προμάχους
τρανό αντρειωμένο, τον Εχέπωλο, το γιο του Θαλυσίου· 458

Κι ο τελαμώνιος Αίας ένα άγουρο, το Σιμοείσιο, ρίχνει, 473
που του Ανθεμίωνα γιος εκράζουνταν· η μάνα του μια μέρα
στους όχτους του Σιμόη τον γέννησε γυρνώντας απ' την Ίδα,
όπου είχε πάει να ιδεί τα πρόβατα μαζί με τους γονιούς της.
Γι' αυτό και Σιμοείσιος κράζουνταν, μα να γεροκομήσει
γραφτό του τους γονιούς δεν ήτανε. Λιγόχρονος εστάθη,
καθώς με το κοντάρι ο ανδρόκαρδος τον χτύπησε Αίαντας τότε· 479

παρόμοια ο Σιμοείσιος κοίτουνταν, σαν πήρε να τον γδύνει 488
ο γαύρος Αίας· και τότες ο Άντιφος, ο στραφτοθωρακάτος
του Πρίαμου γιος, μες στο αντρομάζωμα του ρίχνει το κοντάρι
το μυτερό, μα δεν τον πέτυχε, μον' βρίσκει στ' αχαμνά του
το Λεύκο, του Οδυσσέα το σύντροφο, που το νεκρό τραβούσε·
και το κορμί απ' τα χέρια τού 'φυγε κι απάνω του εσωριάστη. 493

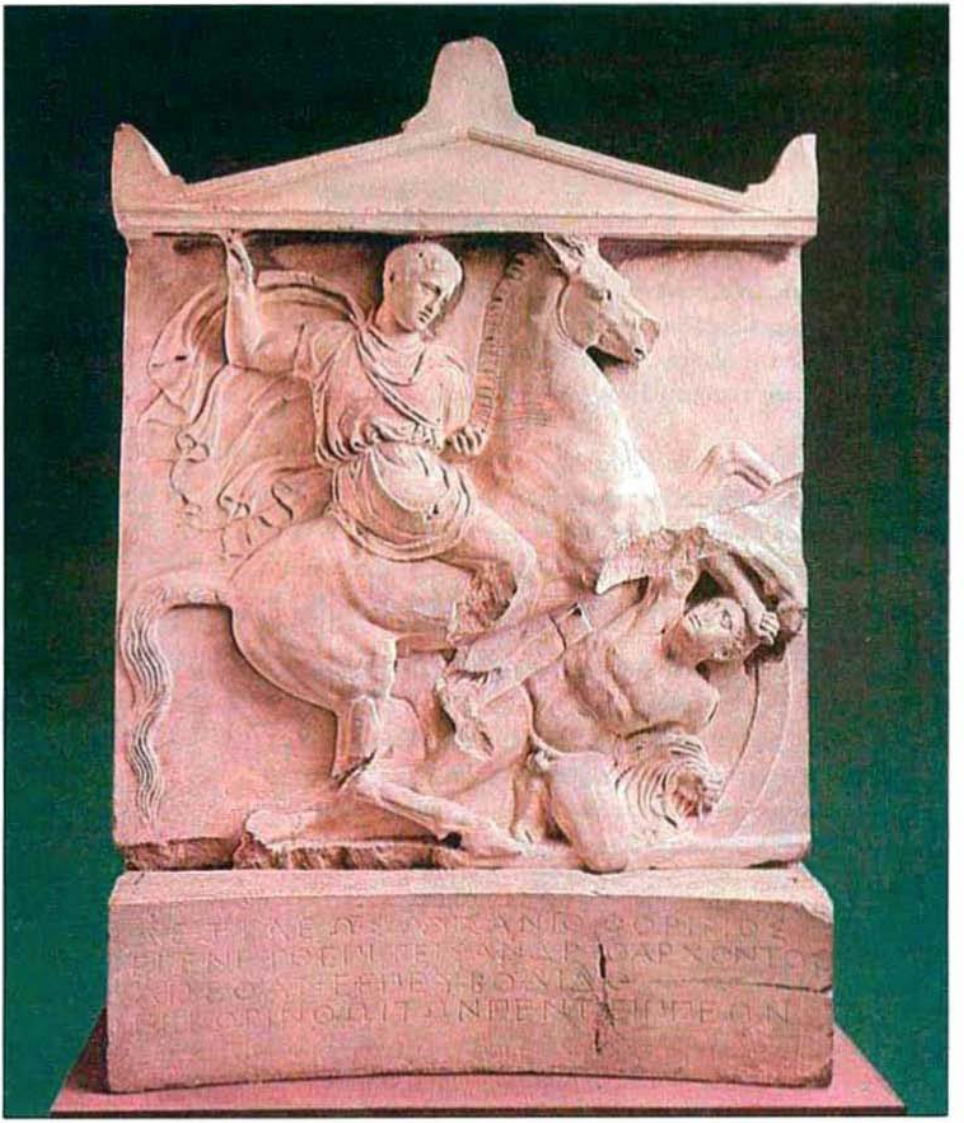

Δεξίλεως Λυσανίου Θορίκιος
ἐγένετο ἐπὶ Τεισάνδρο ἄρχοντος
ἀπέθανε ἐπ' Εὐβολίδο
ἐν Κορίνθῳ τῶν πέντε ἱππέων

(Μουσείο Κεραμεικού)

Ο Δεξίλεως (414-394 π.Χ.) σκοτώθηκε με άλλους τέσσερις σε κάποια από τις μάχες του Κορινθιακού πολέμου.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 2. §17-31

Περίληψη

Ο Αγησίλαος εκστρατεύει εναντίον των Αργείων που είχαν προσχωρήσει μαζί με τους Κορινθίους στον αντισπαρτιατικό συνασπισμό. Πέρασε στην περιοχή της Κορίνθου και κατέλαβε καίρια σημεία, όπως το Πείραιο [κοντά στη σημερινή Περαχώρα του Λουτρακίου] (393 π.Χ.).

Μετά από παράκληση των Αχαιών εκστρατεύει εναντίον των Ακαρνάνων, φέρνει την ειρήνη στην περιοχή και αναγκάζει τις πόλεις-κράτη να ανακαλέσουν τους εξόριστους, φίλους των Λακεδαιμονίων. Ο Αγησίλαος θεωρούσε ως ηθικό χρέος της Σπάρτης προς τους πολιτικούς της φίλους την επάνοδό τους στις πόλεις τους [Στην επιμονή αυτή του Αγησιλάου αποδίδει ο Ξενοφών την αποδοχή εκ μέρους του της «βασιλέως ειρήνης», της Ανταλκιδείου ειρήνης, 387 π.Χ., παρά την αρχική του αντίθεση προς τη σύναψή της].

Συνέχισε να είναι χρήσιμος στην πατρίδα και στους φίλους του ακόμη και μετά την καταστροφή του εκστρατευτικού σώματος της Σπάρτης, στα Λεύκτρα της Βοιωτίας (371 π.Χ.). Η τελευταία του προσφορά ήταν η εκστρατεία στην Αίγυπτο για να βοηθήσει τον Φαραώ Ταχώ, ο οποίος είχε αποστατήσει από την κυριαρχία του βασιλιά της Περσίας (361 π.Χ.).

Κεφάλαια 3-4

Μετάφραση

3.1 Και αυτά λοιπόν έχουν ήδη λεχθεί, όσα δηλαδή από τα έργα εκείνου πραγματοποιήθηκαν ενώπιον πολλών μαρτύρων. Τέτοια έργα βέβαια δεν έχουν ανάγκη αποδείξεων, αλλά αρκεί απλώς να τα υπενθυμίσει κάποιος και αμέσως γίνονται πιστευτά. Τώρα όμως *την αρετή που υπήρχε μέσα στην ψυχή του θα φανερώσω*, εξαιτίας της οποίας πραγματοποιούσε αυτά που αναφέρθηκαν και όλα τα ωραία τα ποθούσε και όλα τα άσχημα τα απόδιωχνε.

2 *Ο Αγησίλαος λοιπόν τα θεία τόσο πολύ τα σεβόταν, ώστε και οι εχθροί τους όρκους εκείνου και τις σπονδές εκείνου τις νόμιζαν πιο αξιόπιστες από την φιλία αναμεταξύ τους· γιατί αυτοί μερικές φορές δίσταζαν να πλησιάσουν ο ένας τον άλλο, στον Αγησίλαο όμως παρέδιδαν με εμπιστοσύνη τους εαυτούς τους.* Και για να μην το θεωρεί κανείς απίστευτο, θέλω και να αναφέρω ονομαστικά τους πιο επιφανείς απ' αυτούς.

3 Ο Σπιθριδάτης, για παράδειγμα, ο Πέρσης, όταν κατάλαβε ότι ο Φαρνάβαζος απ' τη μια μεριά έκανε μυστικές συνεννοήσεις για να παντρευτεί την κόρη του βασιλιά, απ' την άλλη όμως ήθελε να πάρει τη δική του χωρίς γάμο, επειδή αυτό το θεώρησε *ύβρη*, τον εαυτό του και τη γυναίκα του και τα παιδιά του και τη δύναμή του, τα εμπιστεύτηκε στα χέρια του Αγησιλάου.

4 Ο Κότυς επίσης ο ηγέτης των Παφλαγόνων δεν έδειξε υπακοή στο βασιλιά παρά τη βεβαίωση καλής πίστης που του έστειλε, γιατί φοβόταν μήπως συλληφθεί και ή πληρώσει ως πρόστιμο πολλά χρήματα ή ακόμη και μήπως εκτελεστεί, στου Αγησιλάου όμως τις σπονδές έδειξε εμπιστοσύνη και αυτός και ήλθε στο στρατόπεδο και αφού έκανε συμμαχία αποφάσισε να συστρατεύεται με τον Αγησίλαο έχοντας χίλιους ιππείς και δύο χιλιάδες πελτοφόρους. ***(395 π.Χ.)***

5 Ακόμη και ο Φαρνάβαζος ήλθε σε διαπραγματεύσεις με ***(395 π.Χ.)***

τον Αγησίλαο και έκανε επίσημη συμφωνία, αν δεν οριζόταν ο ίδιος ηγέτης όλης της στρατιάς, να αποστατήσει από τον βασιλιά· αν όμως εγώ γίνω στρατηγός, είπε, θα σε πολεμήσω με όλη μου τη δύναμη. Και λέγοντας αυτά είχε απόλυτη εμπιστοσύνη ότι δεν θα πάθαινε τίποτα που να αποτελεί παραβίαση της συμφωνίας. *Τόσο μεγάλο και ωραίο προσόν είναι και για όλους τους άλλους και κυρίως για στρατιωτικό ηγέτη το να είναι ευσεβής και αξιόπιστος και να έχει αναγνωριστεί ότι είναι.* Αυτά σχετικά με την ευσέβεια.

4.1 *Όσο για τη δικαιοσύνη του ως προς τα χρήματα,* ποιες αποδείξεις θα μπορούσε κανείς να έχει μεγαλύτερες απ' αυτές; Εξαιτίας λοιπόν του Αγησιλάου κανείς ως τώρα δεν κατήγγειλε ότι έχασε τίποτε, πολλοί όμως διαβεβαίωναν ότι *είχαν δεχτεί πολλές ευεργεσίες.* Σε όποιον είναι ευχάριστο να δίνει αυτά που του ανήκουν για να ωφελεί τους ανθρώπους, πώς θα ήταν δυνατόν αυτός να θέλει να αφαιρεί αυτά που ανήκουν στους άλλους, με αποτέλεσμα να έχει κακή φήμη; Γιατί αν επιθυμούσε (τα) χρήματα, θα ήταν πολύ πιο άκοπο το να φυλάει τα δικά του από το να παίρνει αυτά που δεν του ανήκουν.

2 Επιπλέον αυτός βέβαια που δεν θα ήθελε ακόμη και την οφειλή ευγνωμοσύνης να μην αποδώσει σε κάποιον, για την οποία δεν υπάρχουν δικαστικές κυρώσεις γι' αυτόν που δεν την αποδίδει, πώς θα ήταν δυνατόν να θέλει να αποστερεί αυτά τα οποία ακόμη και ο νόμος απαγορεύει; Ο Αγησίλαος *λοιπόν έκρινε άδικο όχι μόνο το να μην ξεπληρώνει τις χάρες αλλά και το να μην ανταποδίδει πολύ περισσότερα αυτός που έχει περισσότερες δυνατότητες.*

3 Ότι έκλεβε λοιπόν τα χρήματα της πόλης, πώς θα μπορούσε να τον κατηγορήσει εύλογα κανείς, αφού αυτός και *τις προσφορές ευγνωμοσύνης που οφείλονταν προσωπικά σ' αυτόν τις παρέδιδε στην πατρίδα για να τις καρπούται;* Και *το να μπορεί,* όποτε ήθελε να ευεργετήσει με χρήματα ή την πόλη ή φίλους, *να τους ωφελεί παίρνοντάς τα από άλλους,* δεν είναι και αυτό μεγάλη απόδειξη εγκρατείας χρη-

μάτων;

4 Γιατί αν πουλούσε τις χάρες που έκανε ή αν ευεργετούσε με πληρωμή, κανείς δεν θα νόμιζε ότι του οφείλει τίποτε. Αλλά αυτοί που έχουν ευεργετηθεί δωρεάν, αυτοί πάντα υπηρετούν με ευχαρίστηση τον ευεργέτη και διότι ευεργετήθηκαν και διότι θεωρήθηκαν προκαταβολικά άξιοι να διαφυλάττουν την παρακαταθήκη της ευεργεσίας.

5 Αυτός λοιπόν που προτιμούσε με την ανωτερότητά του να έχει λιγότερα από όσα δικαιούται παρά να έχει με την αδικία περισσότερα, πώς δεν θα έφευγε μακριά από την αισχροκέρδεια; Εκείνος λοιπόν αφού κρίθηκε από την πόλη να έχει όλα τα περιουσιακά στοιχεία του Άγιδος, τα μισά τα έδωσε στους συγγενείς του από τη μητέρα του, γιατί τους έβλεπε να ζουν με στερήσεις. Και ότι αυτά είναι αληθινά, μάρτυρας είναι όλη η πόλη των Λακεδαιμονίων.

6 Και όταν ο Τιθραύστης ήταν έτοιμος να του δώσει πάρα πολλά δώρα, αν αποχωρούσε από τη χώρα, αποκρίθηκε ο Αγησίλαος «Τιθραύστη, θεωρείται στην πατρίδα μας ότι είναι καλύτερο για τον ηγέτη να πλουτίζει τη στρατιά παρά να πλουτίζει τον εαυτό του και από τους εχθρούς να προσπαθεί να παίρνει λάφυρα παρά δώρα». ***(395 π.Χ.)***

[Μετάφραση: Γερ. Χρυσάφης]

Ερμηνευτικά σχόλια

Κεφ.3 Μέχρις εδώ παρουσίασε ο Ξενοφών τον Αγησίλαο ως στρατιωτικό (αλλά και πολιτικό) ηγέτη· κύριο χαρακτηριστικό της αρετής του ήταν **τα έργα**. Από εδώ και πέρα όμως θα παρουσιάσει τις **ψυχικές αρετές** του Αγησίλαου.

3.2 Και πρώτη αρετή του ήταν η ευσέβεια Η θρησκεία αποτελούσε στον αρχαίο κόσμο τον βασικότερο παράγοντα συνοχής για μια κοινωνία. Στην **ευσέβεια** στηριζόταν ο **όρκος** και στον όρκο η αξιοπιστία ενός ανθρώπου («*τό πιστόν*»).

3.5 Για τον ευσεβή χρησιμοποιούσαν τη λέξη όσιος. Το **όσιον** είναι αυτό που επιβάλλεται ή που επιτρέπεται στον άνθρωπο από τους θεούς, ή που ορίζει τα καθήκοντα απέναντι στους θεούς.

Κεφ.4 Η δεύτερη ψυχική αρετή του Αγησίλαου είναι η δικαιοσύνη του ως προς τα χρήματα. Αν το **όσιον** ορίζει τα καθήκοντα απέναντι στους θεούς, το **δίκαιον** ορίζει τα καθήκοντα απέναντι στους ανθρώπους· και τα καθήκοντα αυτά είναι στενά δεμένα με τις οικονομικές υποχρεώσεις απέναντι στους άλλους.
Για τον Αγησίλαο όμως η δικαιοσύνη δεν ήταν νομική υποχρέωση, ούτε και ηθική, αλλά ηγεμονική γενναιόδωρη πράξη· η σχέση του με τα χρήματα παρουσιάζεται από τον Ξενοφώντα ως σχέση ελευθερίας· ο Αγησίλαος ήταν ανώτερος χρημάτων.
Αυτής της ελευθερίας ο Ξενοφώντας παρουσιάζει διάφορες όψεις, κλιμακούμενες από τη γενική περιγραφή μέχρι και συγκεκριμένες πράξεις του Αγησίλαου.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Για έναν ηγέτη δεν αρκεί να είναι ευσεβής, αξιόπιστος (3.5) αλλά και να έχει επιβληθεί στους άλλους η αναγνώριση αυτών των αρετών. Ποια είναι τα αναγνωρίσιμα σημάδια της ευσέβειας και της αξιοπιστίας του Αγησίλαου;

2. Ο Ξενοφών αναφέρει τρία παραδείγματα της εμπιστοσύνης που είχαν προς τον Αγησίλαο ξένοι ηγεμόνες. Με βάση αυτά τα παραδείγματα να κρίνετε πτυχές της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης του Περσικού Κράτους. (3.3-5).

3. Πώς εκδηλωνόταν η γενναιοδωρία του Αγησιλάου (Κεφ. 4);

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 5

Περίληψη

Καμιά από τις ηδονές που κυριεύουν συνήθως τους ανθρώπους δεν μπόρεσε να κυριεύσει τον Αγησίλαο. Το μεθύσι το θεωρούσε παραφροσύνη, το πολύ φαγητό δείγμα οκνηρίας, τον ύπνο όχι αφεντικό του αλλά εξαρτώμενο από τις δραστηριότητές του. Ήταν υπόδειγμα καρτερίας για τους στρατιώτες του με το να κοιμάται στο πιο άβολο κρεβάτι και να αντέχει το κρύο του χειμώνα και τη ζέστη του καλοκαιριού. Αξιοθαύμαστη ήταν και η εγκράτειά του στα ερωτικά. Γενικά όλη του η ζωή και η συμπεριφορά δεν είχε να κρύψει τίποτε. Μακριά από τη Σπάρτη, κάθε κίνησή του γινόταν αντιληπτή γιατί ποτέ δεν απομονωνόταν. Κυκλοφορούσε μόνο σε δημόσιους χώρους.

Κεφάλαιο 6

Περίληψη

Για την ανδρεία του υπάρχουν ολοφάνερες αποδείξεις που μπορεί να τις δει κανείς: είναι τα τρόπαια που έστησε παντού όπου ήρθε αντιμέτωπος με τον εχθρό.

Αλλά είχε και τη σοφία του ηγέτη. Οι στρατιώτες του τον υπάκουαν και τον αγαπούσαν· πώς άλλωστε θα γινόταν ισχυρότερη η φάλαγγα των στρατιωτών; Αλλά και οι εχθροί τον θεωρούσαν άψογο. Έκανε τα πάντα για να νικήσει τον εχθρό. Παρουσιαζόταν εκεί που δεν τον περίμενε ο αντίπαλος, και ετοίμαζε έτσι το στράτευμά του ώστε να είναι άφοβο και να μην καταλαμβάνεται εξ απροόπτου.

Σε όλη του τη ζωή ο Αγησίλαος προξενούσε φόβο στους εχθρούς του, θάρρος και δύναμη στους φίλους του. Δεν έδωσε ποτέ αφορμή στους εχθρούς να τον περιφρονήσουν, στους πολίτες να τον κατηγορήσουν και να τον τιμωρήσουν και στους φίλους να διατυπώσουν οποιοδήποτε σχόλιο εις βάρος του.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 7

Κείμενο

Η φιλοπατρία του Αγησιλάου

Ὡς γε μὴν φιλόπολις ἦν καθ' ἓν μὲν ἕκαστον μακρὸν ἂν εἴη γράφειν· οἴομαι γὰρ οὐδὲν εἶναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ ὅ τι οὐκ εἰς τοῦτο συντείνει. Ὡς δ' ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, ἅπαντες ἐπιστάμεθα ὅτι Ἀγησίλαος, ὅπου ᾤετο τὴν πατρίδα τι ὠφελήσειν, οὐ πόνων ὑφίετο, οὐ κινδύνων ἀφίστατο, οὐ χρημάτων ἐφείδετο, οὐ σῶμα, οὐ γῆρας προὐφασίζετο, ἀλλὰ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ τοῦτο ἔργον ἐνόμιζε, τὸ τοὺς ἀρχομένους ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ ποιεῖν. Ἐν τοῖς μεγίστοις δὲ ὠφελήμασι τῆς πατρίδος καὶ τόδε ἐγὼ τίθημι αὐτοῦ, ὅτι δυνατώτατος ὢν ἐν τῇ πόλει φανερὸς ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων.

Παιδαγωγός

Τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὁρῶν τὸν βασιλέα πειθόμενον; Τίς δ' ἂν ἡγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν εἰδὼς τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; Ὃς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὥσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. Ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἴ τι καλὸν πράττοιεν, παρίστατο δ' εἴ τις συμφορὰ συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἡγούμενος πολίτην, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σώζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, ζημίαν δὲ τιθεὶς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἠρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἔσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, ἰσχυρὰν δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν.

Φιλέλληνα

Εἰ γε μὴν αὖ καλὸν Ἕλληνα ὄντα φιλέλληνα εἶναι, τίνα τις οἶδεν ἄλλον στρατηγὸν ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἱρεῖν, ὅταν οἴηται πορθήσειν, ἢ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾶν ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας πολέμῳ; Ἐκεῖνος τοίνυν, ἀγγελίας μὲν ἐλθούσης αὐτῷ ὡς ἐν τῇ <ἐν> Κορίνθῳ μάχῃ ὀκτὼ μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγγὺς δὲ μύριοι τεθναῖεν <τῶν πολεμίων>, οὐκ ἐφησθεὶς φανερὸς ἐγένετο, ἀλλ' εἶπεν ἄρα· «Φεῦ

<σου>, ὦ Ἑλλάς, ὁπότε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν
6 ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους». Κορινθίων γε μὴν τῶν φευγόντων λεγόντων ὅτι ἐνδιδοῖτο αὐτοῖς ἡ πόλις, καὶ μηχανὰς ἐπιδεικνύντων αἷς πάντων ἤλπιζον <ἂν> ἑλεῖν τὰ τείχη, οὐκ ἤθελε προσβάλλειν, λέγων ὅτι οὐκ ἀνδραποδίζεσθαι δέοι Ἑλληνίδας πόλεις ἀλλὰ σωφρονίζειν. «Εἰ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἔφη, ἡμῶν αὐτῶν ἀφανιοῦμεν, ὁρᾶν χρὴ μὴ οὐδ' ἕξομεν μεθ' ὅτου τῶν βαρβάρων κρατήσομεν».

Εχθρός των Περσών

7 Εἰ δ' αὖ καλὸν καὶ μισοπέρσην εἶναι, ὅτι καὶ ὁ πάλαι ἐξεστράτευσεν ὡς δουλωσόμενος τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ νῦν συμμαχεῖ μὲν τούτοις μεθ' ὁποτέρων ἂν οἴηται μείζω βλάψειν, δωρεῖται δ' ἐκείνοις οὓς ἂν νομίζῃ λαβόντας πλεῖστα κακὰ τοὺς Ἕλληνας ποιήσειν, εἰρήνην δὲ συμπράττει ἐξ ἧς ἂν ἡγῆται μάλιστα ἡμᾶς ἀλλήλοις πολεμήσειν, ὁρῶσι μὲν οὖν ἅπαντες ταῦτα· ἐπεμελήθη δὲ τίς ἄλλος πώποτε πλὴν Ἀγησίλαος ἢ ὅπως φῦλόν τι ἀποστήσεται τοῦ Πέρσου ἢ ὅπως τὸ ἀποστὰν μὴ ἀπόλῃται ἢ τὸ παράπαν ὡς καὶ βασιλεὺς κακὰ ἔχων μὴ δυνήσεται τοῖς Ἕλλησι πράγματα παρέχειν; Ὃς καὶ πολεμούσης τῆς πατρίδος πρὸς Ἕλληνας ὅμως τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τῇ Ἑλλάδι οὐκ ἠμέλησεν, ἀλλ' ἐξέπλευσεν ὅ τι δύναιτο κακὸν ποιήσων τὸν βάρβαρον.

Γλωσσικά σχόλια

μακρὸν ἂν εἴη γράφειν	θα απαιτούσε πολύ χρόνο το να γράφει
εἰς τοῦτο	= ὡς φιλόπολις ἦν
ὡς ἐν βραχεῖ εἰπεῖν	για να πω με συντομία
ὑφίεμαι πόνων	αποφεύγω τους κόπους, προσπαθώ να ξεφύγω
φείδομαι χρημάτων	ξοδεύω τα χρήματα με πολλή προσοχή
οὐ προὐφασίζετο σῶμα	ο Αγησίλαος δεν χρησιμοποιούσε ως πρόφαση το σώμα του (δηλ. την αναπηρία του)
τίθημι τόδε ἐν τοῖς ὠφελήμασι	θεωρώ αυτό ως ωφέλεια, κατατάσσω αυτό

	ανάμεσα στις ωφέλειες
λατρεύω τοῖς νόμοις	τηρώ με θρησκευτική ευλάβεια τους νόμους
μειονεκτῶ, (-έω)	έχω λιγότερα από όσα δικαιούμαι
νεώτερόν τι ποιῶ	κάνω ανατρεπτικές ενέργειες
νομίμως φέρω καὶ τὸ κρατεῖσθαι	σύμφωνα με τους νόμους δέχομαι και το να κυβερνιέμαι, να δέχομαι διαταγές
διάφορος, -ον	αυτός που έχει διαφορές, πολιτικός αντίπαλος
λοιδοροῦμαι (-έομαι) + τινά + ἐπί τινι	χλευάζω, κοροϊδεύω κάποιον για κάτι
παρίσταμαι (τινι) εἰ...	συμπαραστέκομαι σε κάποιον αν...
ζημίαν τίθημι εἰ	θεωρώ απώλεια αν...
ἠρεμῶ, (-έω) ἐν τοῖς νόμοις	ζω με ηρεμία, μέσα σε καθεστώς ευνομίας, σύμφωνα με τους νόμους
αὖ	πάλι, εξάλλου
πορθῶ, (-έω)	κυριεύω (και λεηλατώ)
μύριοι	δέκα χιλιάδες (*μυρίοι* = *άπειροι*)
ἐφήδομαι	χαίρομαι, ευχαριστιέμαι
οἱ φεύγοντες	οι (πολιτικοί) εξόριστοι
ἐνδίδομαί τινι	παραδίδομαι σε κάποιον
πάντως	εξάπαντος, οπωσδήποτε
ἀνδραποδίζομαι πόλιν	υποδουλώνω, κυριεύω και πουλάω τους κατοίκους ως δούλους
μεθ' ὅτου	μαζί με ποιον
καλόν... εἶναι	*καλόν ἐστι·* είναι ωραίο το να είναι κάποιος...
ὁ πάλαι... ὁ νῦν	ο παλιός (Ξέρξης Α', 486-465 π.Χ.) και ο τωρινός (Λρταξέρξης Β', 405-358 π.Χ.)
μεθ' ὁποτέρων	με όποιον από τους δύο, με όποιον από τους μεν ή από τους δε
μείζω *(αιτ. πληθ., σύστοιχο αντικείμενο)* ***βλάπτω***	*βλάπτω μείζονας βλάβας·* προξενώ μεγαλύτερες ζημιές
λαβόντας *(αιτ.· τὰ δῶρα)*	ότι... αφού πάρουν τα δώρα
συμπράττω εἰρήνην	διαπραγματεύομαι όρους ειρήνης
φῦλον	φυλή, έθνος
τὸ παράπαν	(ως επίρρ.) γενικά, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο
πράγματα παρέχω τινί	προξενώ προβλήματα σε κάποιον

Ερμηνευτικά σχόλια

§1-3 Στις παραγράφους 1-3 ο Ξενοφών παρουσιάζει τον Αγησίλαο ως υπόδειγμα φιλοπάτριδος Σπαρτιάτη και φιλοπάτριδος βασιλιά-πολιτικού.

Ως πατρίδα την εποχή εκείνη πρέπει να εννοήσουμε την **«πόλιν»**, όπου ζούσε ο καθένας. Η κάθε μία από τις πόλεις της Ελλάδας, αλλά και γενικότερα του Ελληνικού κόσμου ήταν **κράτος ανεξάρτητο** με τη σημερινή σημασία· δηλαδή με δική της εσωτερική πολιτική, με ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική και δικούς της θεσμούς για τις άλλες δραστηριότητες που έχει ένα σημερινό κράτος. Υπολογίζεται ότι υπήρχαν γύρω από τη Μεσόγειο 1500 τέτοιες πόλεις· για 158 από αυτές ο Αριστοτέλης με τους μαθητές του είχε γράψει «πολιτείες», δηλαδή είχε περιγράψει τα συντάγματά τους και τη συνταγματική τους ιστορία. Μόνο μία από αυτές μας σώθηκε: η «Αθηναίων Πολιτεία». Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο πρέπει να κατανοήσουμε την ιδιότητα του φιλοπάτριδος ως **«φιλοπόλιδος»**.

Ωστόσο ο Ξενοφών βλέπει στο πρόσωπο του Αγησιλάου τον πολιτικό-παιδαγωγό του λαού που κυβερνά. Ο πολιτικός είναι ταυτόχρονα και πατέρας.

Ο 4ος αι. π.Χ. είναι ο αιώνας που έδωσε μεγάλη σημασία στην Αγωγή των νέων. Είναι ο αιώνας με τις μεγάλες σχολές της φιλοσοφίας, όπως η Πλατωνική, και της ρητορικής, όπως του Ισοκράτη. Αργότερα θα ιδρυθούν και άλλες.

Τα παιδαγωγικά ενδιαφέροντα του Ξενοφώντα είναι έντονα –ως και διδακτικά εγχειρίδια έγραψε– σε πολλά συγγράμματά του. Είναι ενδεικτικός ο τρόπος που τελειώνει τον πρόλογο του ιστορικού-παιδαγωγικού μυθιστορήματος του «Κύρου **παιδεία**» –που σημαίνει ακριβώς **εκπαίδευση** του Κύρου.

«Ἡμεῖς μὲν δὴ ὡς ἄξιον ὄντα θαυμάζεσθαι τοῦτον τὸν ἄνδρα ἐσκεψάμεθα (= εξετάσαμε) τίς ποτ' ὢν γενεάν καὶ ποίαν τινὰ φύσιν ἔχων καὶ ποίᾳ τινὶ **παιδευθεὶς παιδείᾳ** τοσοῦτον διήνεγκεν εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων» (Κύρου Παιδεία, 1.1.6).

§4-7 Ο 4ος αι. όμως προσπάθησε να διευρύνει την έννοια της φιλοπατρίας και να την φέρει μέχρι τα όρια του ελληνισμού και να εξισώσει τον «φιλόπολιν» με τον «φιλέλληνα». Και παλιότερα βέβαια οι Έλληνες είχαν την αίσθηση του ομόφυλου, ότι ανήκαν

στην ίδια φυλή με τους άλλους Έλληνες· με αυτό το πνεύμα έγινε και ο αγώνας εναντίον των Περσών τις πρώτες δεκαετίες του 5ου αι. Όμως ο «φιλόπολις» υπερίσχυε του «φιλέλληνος». Ο Πελοποννησιακός όμως πόλεμος, και οι άλλοι, με τις ολέθριες συνέπειες στον ελληνικό χώρο, έκαναν πολλούς και διανοούμενους, όπως ο Γοργίας, ο Λυσίας, ο Ισοκράτης, και στρατιωτικούς-πολιτικούς, όπως ο Αγησίλαος, να σκεφθούν πανελλήνια. Ανάμεσα σ' αυτούς είναι και ο Ξενοφών που ασφαλώς με αφορμή το εγκώμιο του Αγησιλάου βρίσκει ευκαιρία να προβάλλει και τις δικές του «πανελλήνιες» ιδέες.

§7 Όμως το αίσθημα του «πολίτη», του κατοίκου της ανεξάρτητης «πόλης-κράτους» δεν ήταν εύκολο να υπερνικηθεί. Γι' αυτό είχε επινοηθεί και το πρόσχημα του πολέμου εναντίον των βαρβάρων, με την ιδεολογική κάλυψη της εκδίκησης για την προ 100 χρόνων και πλέον εισβολή των Περσών στην Ελλάδα, και την απελευθέρωση των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας. Ο Αγησίλαος ήταν ένα καλό παράδειγμα της νικηφόρας αντιθέσεως ελλήνων εναντίον των βαρβάρων.
Με το ίδιο πρόσχημα και ιδεολογία θα ενώσει ο Φίλιππος Β' της Μακεδονίας τους Έλληνες στο συνέδριο του Ισθμού (337 π.Χ.), περίπου 20 χρόνια μετά τη συγγραφή του εγκωμίου «Αγησίλαος» και ο Μέγας Αλέξανδρος θα ικανοποιήσει το αίτημα των Ελλήνων για εκδίκηση για τις προσβολές που τους έκαναν οι Πέρσες.

§5-7 «μαχόμενοι πάντας **βαρβάρους**», «τῶν **βαρβάρων** κρατήσομεν», «κακόν ποιήσων τόν **βάρβαρον**».
Η λέξη βάρβαρος στο κείμενο σημαίνει τους Πέρσες κυρίως· αυτή τη σημασία την απέκτησε μετά τους Περσικούς πολέμους. Αρχικά η λέξη **βάρβαρος** ήταν ηχομιμητική, δηλαδή ονοματοποιημένη, από το βαρ-βαρ, ήχο με τον οποίο απέδωσαν οι αρχαίοι Έλληνες το ακατανόητο γι' αυτούς άκουσμα από τις γλώσσες άλλων λαών. Σήμαινε λοιπόν, ευρύτερα, αυτόν που δεν μιλούσε ελληνικά και στη συνέχεια αυτόν που δεν είχε ήθη Ελληνικά. Από το τέλος όμως του 5ου αι. π.Χ. η λέξη σήμανε τον αμαθή, τον άξεστο, τον αγροίκο (και εξαιτίας της Ελληνοπερσικής αντιπαράθεσης) σημασίες που κρατάει σήμερα η λέξη.

§5 Ἡ ἐν τῇ Κορίνθῳ μάχη Αυτή η μάχη έγινε στον ποταμό Νεμέα –μεταξύ Κορίνθου και Σικυώνας (περίπου το σημερινό Κιάτο)– ένα ή δύο μήνες πριν από τη μάχη της Κορώνειας. Οι Σπαρτιάτες και οι σύμμαχοί

τους συγκέντρωσαν 20.000 οπλίτες, 1000 ψιλούς και 600 ιππείς. Ο αντισπαρτιατικός συνασπισμός (Αθηναίοι, Αργείοι, Βοιωτοί κ.ά.) είχε 24.000 οπλίτες, 1.500 ιππείς. Ο σπαρτιατικός συνασπισμός νίκησε. Οι Σπαρτιάτες έχασαν 8 δικούς τους και 1100 συμμάχους τους· από τους αντιπάλους τους έπεσαν 2.800.

Ἐξέπλευσεν... κακὸν ποιήσων τὸν βάρβαρον

Ο Ξενοφών αναφέρεται στο εκστρατευτικό σώμα 1000 οπλιτών με επικεφαλής τον Αγησίλαο που έστειλαν οι Λακεδαιμόνιοι για να βοηθήσουν τον Φαραώ της Αιγύπτου Ταχώ που επαναστάτησε (361 π.Χ.) μαζί με σατράπες της Μ. Ασίας εναντίον της επικυριαρχίας του Μεγάλου Βασιλέως της Περσίας.

§1-7

Στο κεφάλαιο αυτό είναι έντονος ο ρητορικός χαρακτήρας του εγκωμίου. Είναι διάσπαρτοι οι ρητορικοί τρόποι: Το ασύνδετο σχήμα (§1)· οι ρητορικές ερωτήσεις· οι ρυθμικές φράσεις, όπου σε ορισμένη θέση των αλλεπάλληλων προτάσεων τοποθετείται ο ίδιος συντακτικός όρος· ρυθμικές αντιθέσεις· συσσώρευση ομόλογων στοιχείων· αντιπαραθέσεις· ένταξη στην αφήγηση αποσπασμάτων ευθέος λόγου, για να τονιστεί ό,τι έχει καίρια σημασία.

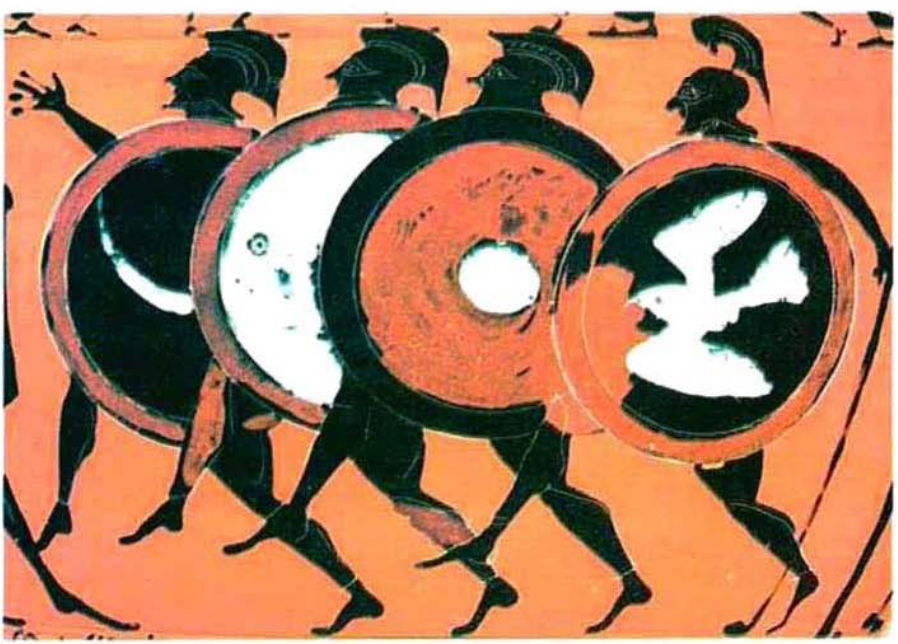

Οπλιτοδρόμοι (Εκδοτική Αθηνών)

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. (§1-2) 1. Πώς έδειχνε ο Αγησίλαος την αγάπη του για την πατρίδα;
2. Ποια είναι η πιο σημαντική ωφέλεια που πρόσφερε ο Αγησίλαος στην πατρίδα του;

2. (§2-3) 1. Πώς συμπεριφερόταν ο Αγησίλαος προς αυτούς με τους οποίους είχε διαφορές;
2. Πότε, κατά την άποψη του Αγησιλάου, η πατρίδα θα ήταν ευτυχισμένη και ισχυρή;

3. (§4-6) 1. Ποια γεγονότα θεμελιώνουν την άποψη ότι ο Αγησίλαος ήταν «Φιλέλλην»;
2. Ποιες ήταν οι προθέσεις του Αγησιλάου απέναντι στους βαρβάρους;

4. (§7) 1. Ποιος ήταν ο στρατηγικός στόχος της περσικής διπλωματίας για την Ελλάδα και με ποια μέσα προσπαθούσε να τον επιτύχει;
2. Ποιες είναι οι ενέργειες του Αγησιλάου εναντίον της Περσίας;

5. Η λέξη **ἀφίσταμαι** (§1) σημαίνει:
απομακρύνομαι, υποστηρίζω, υποφέρω (Να υπογραμμίσετε την ορθή απάντηση).

6. Η πρόταση «ὅτι δυνατώτατος... λατρεύων» (§2) είναι:
– επεξήγηση στη λέξη **τόδε**
– αντικείμενο στον τύπο **τίθημι**
– υποκείμενο στο **φανερὸς ἦν**

7. Οι §1-2 να γραφούν με τις εξής αλλαγές: Ἐγώ = ἡμεῖς, Ἀγησίλαος/βασιλεύς = βασιλεῖς, τίς = τίνες;

8. Το κείμενο της §1 «ἅπαντες ἐπιστάμεθα... ἀγαθὰ ποιεῖν» να γραφεί με τους κύριους ρηματικούς τύπους των προτάσεων όπου δηλώνεται η ιδιότητα του Αγησιλάου ως «φιλοπόλιδος» στον αόριστο. Να εξηγήσετε γιατί ο Ξενοφώντας επέλεξε τους τύπους του παρατατικού.

9. Η λέξη **ἀπόλλυμαι** (§2-3) σημαίνει: απολύομαι, λυτρώνομαι, χάνομαι, καταστρέφω (Να υπογραμμίσετε).

10. Ο υποθετ. λόγος: «ἐτίμα... εἰ πράττοιεν» (§3) σημαίνει:
– απλή σκέψη
– επαναλαμβανόμενο στο παρελθόν
– αντίθετο του πραγματικού
– προσδοκώμενο

11. Η §3 να γραφεί με την αλλαγή: ὃς (Ἀγησίλαος) = βασιλεῖς.

12. Οι ρηματικοί τύποι που δηλώνουν τη συμπεριφορά του Αγησιλάου προς τους συμπολίτες του (§3) να γραφούν στον ίδιο τύπο του αορίστου.

13. Οι δύο πρώτοι υποθετικοί λόγοι της §3 να γραφούν στο είδος του προσδοκωμένου.

14. Οι ρηματικοί τύποι των §4-6 που δηλώνουν δραστηριότητα που έχει σχέση με τον πόλεμο να καταγραφούν και δίπλα να γραφεί ο ίδιος τύπος του αορίστου.

15. Μετατροπή πλάγιου λόγου σε ευθύ: Να μετατρέψετε σε κύριες προτάσεις όσες δευτερεύουσες εξαρτώνται από εκφράσεις και λέξεις που δηλώνουν λόγο (λεκτικά ρήματα και εκφράσεις) και εκφέρονται με ευκτική του πλάγιου λόγου (§5-6).

16. Ποια η σημασία των ρητορικών ερωτήσεων της §2; (Σκεφθείτε πρώτα ποια η αναμενόμενη αυτονόητη απάντηση και μετατρέψτε την ερωτηματική πρόταση σε πρόταση κρίσεως).

17. Γιατί ο Ξενοφών παρεμβάλλει στην αφήγηση (§5-6) και αυτούσιους λόγους του Αγησίλαου;

18. Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση: η πρόταση «ὅ,τι δύναιτο» (§7) είναι:
- ειδική
- αναφορική
- αναφορικοϋποθετική
- πλάγια ερωτηματική

19. Να καταγράψετε τα ρήματα που δηλώνουν την περσική πολιτική, έναντι της Ελλάδος και δίπλα να γράψετε τον τύπο του αορίστου.

20. Να καταγραφούν οι προτάσεις της περιόδου «ἐπεμελήθη δέ τίς... τόν βάρβαρον» (§7) και να προσδιοριστούν συντακτικά το είδος τους και ο ρόλος που παίζουν στην περίοδο.

21. Τις μετοχές και τα απαρέμφατα της στήλης Α να τα συνδέσετε με την κατάλληλη μετάφρασή τους της στήλης Β (§2-3)

Α	Β
ἀπειθεῖν	να πειθαρχεί
ὁρῶν	επειδή ήθελε
πειθόμενον	να είναι απείθαρχος
μειονεκτεῖν	ότι θα είναι
θέλων	ότι σκέπτεται
ἔσεσθαι	ότι υστερεί
λογιζόμενος	όταν έβλεπε

22. Οι αντωνυμίες της στήλης Α να συνδεθούν με τη γραμματική τους ονομασία της στήλης Β (§4-6)

Α	Β
τίνα;	προσωπική
τις	δεικτική
ἄλλον	οριστική/επαναληπτική
ἐκεῖνος	αυτοπαθητική
αὐτῷ	αλληλοπαθητική
σου	κτητική
πάντας	αόριστη/επιμεριστική
αἷς	αναφορική
ἡμῶν αὐτῶν	αόριστη/επιμεριστική
ὅτου	ερωτηματική
	αόριστη
	αναφορική

(στη στήλη Β υπάρχουν και ονομασίες που δεν αντιστοιχούν στη στήλη Α).

23. Οι μετοχές της στήλης Α να συνδεθούν με την ισοδύναμη δευτερεύουσα πρόταση της στήλης Β (§7)

Α	Β
α) δουλωσόμενος	α) εἰ δουλώσεται
	ἐπεὶ ἐδουλώσατο
	ἵνα δουλώσηται
β) λαβόντας	β) ἐπεὶ ἔλαβον
	εἰ λάβοιεν
	ἐπειδὰν λάβωσι
γ) τὸ ἀποστὰν	γ) ὃ ἀπέστη
	εἰ ἀπέστη
	ὅτε ἀπέστη
δ) πολεμούσης	δ) ὅτε ἐπολέμει
	εἰ καὶ ἐπολέμει
	ἵνα πολεμῇ

24. Με ποιες λέξεις του κειμένου (7.1-7) έχουν ετυμολογική συγγένεια οι παρακάτω λέξεις της ΝΕ: πλεονέκτης, αφροσύνη, φυλετικός, παραστάτης, αναφορά, διάστημα, ενδιαφέρον.

25. Ποια ήταν η πολιτική της Περσίας απέναντι στην Ελλάδα (όπως την έβλεπε ένας Έλλη-

νας)· και με ποια πολιτική προσπάθησε να αντιδράσει ο Αγησίλαος; (§7). (Χρησιμοποιήστε λέξεις/φράσεις του κειμένου)

26. Ποια ιστορικά γεγονότα υπαινίσσεται ο Ξενοφών στην §7;

Θέματα για συζήτηση

✎ *Γιατί είναι «ἐν τοῖς μεγίστοις ὠφελήμασι» τό «λατρεύειν τοῖς νόμοις τὸν βασιλέα»;*

✎ *Ποια στοιχεία συνθέτουν την ιδιότητα του Αγησιλάου α) ως «φιλοπόλιδος» και β) ως φιλέλληνος;*

✎ *Ποιες αφορμές είχε ο Ξενοφών να είναι «φιλέλλην», δηλαδή να έχει πανελλήνιες ιδέες; (Με βάση τη βιογραφία του).*

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 8

Περίληψη

Ο Αγησίλαος ήταν ευχάριστος στις συναναστροφές του («τὸ εὔχαρι»), είχε μεγαλείο ψυχής («μεγαλογνωμοσύνη»), πολιτική οξυδέρκεια («πρόνοια») και λιτότητα στην προσωπική και την οικογενειακή του ζωή.

Παρά τη δύναμη του αξιώματός του, ήταν προσηνής προς τους άλλους και πολλοί επιδίωκαν να τον συναντήσουν όχι για να του ζητήσουν κάτι αλλά γιατί η παρέα του ήταν ευχάριστη.

Το μεγαλείο της ψυχής του αποδείχτηκε σε όσες περιπτώσεις ο βασιλιάς της Περσίας προσπάθησε να εξαγοράσει τη φιλία του. Ο Αγησίλαος θεωρούσε τα συμφέροντα της Σπάρτης αλλά και της Ελλάδας γενικότερα ανώτερα από τα δικά του.

Η προνοητικότητα και η πολιτική του οξυδέρκεια τον οδηγούσε να ευνοεί τις αποστασίες σατραπών της Περσίας και να αποφεύγει –παρά τα δελεαστικά δώρα– τις προσωπικές σχέσεις με το βασιλιά.

Την λιτότητά του και την πενία της οικογένειάς του μπορεί να την διαπιστώσει κανείς βλέποντας (και μετά το θάνατό του) το σπίτι του ή μαθαίνοντας πόσο απλά, σαν τις άλλες κοπέλλες, κυκλοφορούσε η κόρη του.

Κεφάλαιο 9

Περίληψη

Σύγκριση της απλότητας της ζωής του Αγησιλάου με τη χλιδή του βασιλιά της Περσίας. Ο βασιλιάς της Περσίας καμάρωνε που δύσκολα τον έβλεπε κανείς και αργούσε να ικανοποιήσει οποιοδήποτε αίτημα, ενώ ο Αγησίλαος ευχαριστιόταν να είναι προσιτός σε όλους και να διεκπεραιώνει γρήγορα ό,τι περνούσε απ' το χέρι του.

Για τον βασιλιά της Περσίας έψαχναν σ' όλη τη γη να του βρουν τα καλύτερα ποτά, χιλιάδες να του ετοιμάσουν τι θα φάει, αμέτρητοι να φροντίσουν πόσο άνετα θα κοιμηθεί. Ο Αγησίλαος ήταν εξαιρετικά βολικός, δεν είχε απαιτήσεις για προσωπική άνεση και φρόντιζε να μην προκαλεί με τη συμπεριφορά του.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 10

Περίληψη

Ο Ξενοφών συγγράφει τον έπαινό του για την αντοχή, την ανδρεία, την πολιτική σκέψη του Αγησιλάου. Υπήρξε για τους άλλους υπόδειγμα, «κανών» ευσέβειας, δικαιοσύνης, σωφροσύνης, εγκράτειας. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι το βιβλίο του δεν είναι «θρῆνος» αλλά «ἐγκώμιον», αυτό που αξίζει στον Αγησίλαο γιατί πέτυχε στη ζωή του τις ωραιότερες νίκες και τα πιο άξια έργα και εκπλήρωσε τις ευγενικές φιλοδοξίες που είχε από παιδί.

Κεφάλαιο 11. §1-13

Μετάφραση

Ανακεφαλαίωση των αρετών του Αγησίλαου

1 Και τώρα θέλω να επανέλθω στα κύρια σημεία της αρετής του, για να μπορεί ο έπαινος να διατηρείται στη μνήμη ευκολότερα.

Ο Αγησίλαος λοιπόν σεβόταν τα ιερά και σε εχθρικές περιοχές, γιατί νόμιζε ότι τους θεούς όχι λιγότερο στην εχθρική χώρα παρά στη φιλική πρέπει κανείς να τους κάνει συμμάχους.

Και δεν μεταχειριζόταν βία εις βάρος των ικετών των θεών ακόμη κι αν ήταν εχθροί, γιατί θεωρούσε παράλογο να αποκαλούμε μεν ιερόσυλους αυτούς που κλέβουν από ιερά, αλλά να θεωρούμε ευσεβείς αυτούς που σηκώνουν με τη βία ικέτες από βωμούς.

2 Εκείνος λοιπόν δεν έπαυε ποτέ να επαναλαμβάνει ότι νόμιζε πως οι θεοί χαίρονται εξίσου με όσια έργα και με αγνά ιερά.

Αλλά όμως, και όποτε είχε επιτυχίες, δεν περιφρονούσε τους ανθρώπους, αλλά αναγνώριζε ότι χρωστούσε χάρη

στους θεούς. Και πρόσφερε περισσότερες θυσίες όταν είχε θάρρος παρά τάματα όταν είχε δισταγμούς.

Και είχε συνηθίσει να φαίνεται χαρωπός όταν ένιωθε φόβο, να είναι όμως πράος όταν είχε επιτυχίες.

3 Από τους φίλους του επίσης όχι τους πιο δυνατούς αλλά τους πιο πρόθυμους υποδεχόταν πιο εγκάρδια.

Και μισούσε όχι αυτόν που αμυνόταν αν του έκαναν κάποιο κακό αλλά αν κάποιος φαινόταν αχάριστος ενώ τον ευεργετούσαν.

Και χαιρόταν τους μεν αισχροκερδείς να τους βλέπει φτωχούς, τους δίκαιους όμως να τους κάνει πλούσιους, επειδή ήθελε να καταστήσει τη δικαιοσύνη πιο επικερδή από την αδικία.

4 *Και προσπαθούσε να έχει σχέσεις με ανθρώπους κάθε προελεύσεως, να συνδέεται όμως στενά μόνο με τους καλούς.*

Και όποτε άκουγε να κατηγορούν ή να επαινούν κάποιους, νόμιζε ότι μαθαίνει καλά τους χαρακτήρες αυτών που τα έλεγαν όχι λιγότερο από τους χαρακτήρες αυτών για τους οποίους τα έλεγαν.

Και αυτούς που τους εξαπατούσαν φίλοι δεν τους κατηγορούσε, κατέκρινε όμως πάρα πολύ αυτούς που τους εξαπατούσαν εχθροί και θεωρούσε έξυπνο το να εξαπατά κανείς αυτούς που δεν δείχνουν εμπιστοσύνη αλλά ανόσιο να εξαπατά κανείς αυτούς που δείχνουν εμπιστοσύνη.

5 Και χαιρόταν να τον επαινούν αυτοί που ήθελαν και να επικρίνουν ακόμη όσα δεν τους άρεσαν και δεν εχθρευόταν κανέναν απ' όσους μιλούσαν με παρρησία αλλά πρόσεχε τους κρυψίνους όπως ακριβώς και τις ενέδρες.

Και μισούσε βέβαια αυτούς που έκαναν διαβολές περισσότερο απ' τους κλέφτες, γιατί θεωρούσε πιο μεγάλη ζημιά να χάσει φίλους παρά χρήματα.

6 Και τα σφάλματα των απλών πολιτών τα ανεχόταν με πραότητα αλλά αυτών που ασκούσαν εξουσία τα θεωρούσε μεγάλα γιατί έκρινε ότι οι πρώτοι δεν χειρίζονται όπως πρέπει λίγα, ενώ οι δεύτεροι πολλά.

Και στο βασιλικό αξίωμα νόμιζε ότι ταιριάζει όχι η νωθρότητα αλλά η πραγματική αρετή.

7 Και δεν επέτρεψε να του στήσουν ανδριάντα του σώματος, μολονότι πολλοί ήθελαν αυτό το δώρο να του κάνουν αλλά δεν σταματούσε ποτέ να τελειοποιεί μνημεία της ψυχής, επειδή πίστευε ότι το πρώτο είναι έργο ανδριαντοποιών, ενώ το δεύτερο αποκλειστικά δικό του και το ένα έργο των πλουσίων, το άλλο των ενάρετων.

8 Τα χρήματα επομένως όχι μόνο δίκαια αλλά και γενναιόδωρα τα χρησιμοποιούσε, γιατί νόμιζε ότι για τον δίκαιο είναι αρκετό να μην πειράζει αυτά που ανήκουν σε άλλους αλλά για τον γενναιόδωρο να ωφελεί ακόμη περισσότερο προσφέροντας και από τα δικά του.

Και πάντα ήταν θεοφοβούμενος, γιατί νόμιζε ότι αυτοί που ζουν καλά δεν είναι ακόμη ευδαίμονες, αυτοί όμως που έχουν ήδη τελειώσει ένδοξα τη ζωή τους ότι είναι μακάριοι.

9 Και έκρινε ως μεγαλύτερη συμφορά το να αδιαφορεί κανείς εν γνώσει του για το καλό παρά εν αγνοία του. Και δεν ποθούσε καμιά δόξα, για την οποία δεν είχε κάνει ο ίδιος με κόπο ό,τι έπρεπε. Μου φαίνεται πως ήταν απ' τους λίγους ανθρώπους που νόμιζε ότι η αρετή είναι όχι υπομονή σε δυσκολίες αλλά απόλαυση· οπωσδήποτε χαιρόταν περισσότερο όταν τον επαινούσαν παρά όταν αποκτούσε χρήματα. *Αλλά έδειχνε την ανδρεία του συνδυασμένη περισσότερο με ορθή σκέψη παρά με ριψοκίνδυνες ενέργειες, και τη σοφία έμπρακτα μάλλον παρά με λόγους την ασκούσε.*

10 Ενώ λοιπόν ήταν βέβαια πολύ πράος με τους φίλους του, ήταν πολύ φοβερός με τους εχθρούς του· και ενώ έδειχνε πολύ μεγάλη αντοχή στους κόπους, με μεγάλη ευχαρίστηση υποχωρούσε στους συντρόφους του, γιατί επιθυμούσε τα καλά έργα μάλλον παρά τα ωραία σώματα. Και ενώ ήξερε καλά να δείχνει σωφροσύνη στις ώρες της ευτυχίας μπορούσε να είναι γεμάτος θάρρος στις ώρες του κινδύνου.

11 Και την φιλική συμπεριφορά είχε συνηθίσει να τη δείχνει όχι με πειράγματα αλλά με τον τρόπο του και τη μεγαλοφροσύνη του τη χρησιμοποιούσε όχι με αλαζονεία αλλά με

γνώση· ενώ λοιπόν καταφρονούσε τους πολύ υπερήφανους, ήταν πιο ταπεινός απ' τους απλούς ανθρώπους. Γιατί απ' τη μια μεριά καμάρωνε για τη φτώχεια της ενδυμασίας του απ' την άλλη όμως για τη λαμπρή εμφάνιση του στρατεύματος και για το ότι αυτός μεν είχε ελάχιστες απαιτήσεις τους φίλους του όμως τους ωφελούσε όσο περισσότερο γινόταν.

12 Και επιπλέον ήταν πάρα πολύ σκληρός ως αντίπαλος αλλά και πάρα πολύ ήπιος ως νικητής· και ήταν πάρα πολύ δύσκολο να τον εξαπατήσουν οι εχθροί του αλλά πάρα πολύ εύκολο να τον καταφέρουν οι φίλοι του. Και ενώ παρείχε ασφάλεια στα συμφέροντα των φίλων του είχε συνεχώς ως έργο του να εξουδετερώνει τα σχέδια των αντιπάλων του.

13 Εκείνον οι συγγενείς τον χαρακτήριζαν αφοσιωμένο στην οικογένεια, οι συνεργάτες του ειλικρινή, αυτοί που τον είχαν εξυπηρετήσει ευγνώμονα, οι αδικημένοι συμπαραστάτη και όσοι βέβαια είχαν κινδυνέψει μαζί του σωτήρα μετά τους θεούς.

[Μετάφραση: Γερ. Χρυσάφης]

Ερμηνευτικά σχόλια

§1-13 Το Κεφ. 11 §1-13 είναι περίληψη των αρετών του Αγησίλαου που εκτέθηκαν στα Κεφ. 3-9.
Πρώτη και εδώ αρετή η ευσέβεια (§1-2)· ο Ξενοφών προσθέτει και μερικά άλλα στοιχεία· το σημαντικότερο είναι ότι σεβόταν τα ιερά ακόμη και των εχθρικών περιοχών. Οι Έλληνες ήταν ανεκτικοί απέναντι στις άλλες θρησκείες.

§3-9 Ο συγγραφέας ασχολείται με τις σχέσεις του Αγησίλαου προς τους άλλους ανθρώπους. «Προσπαθούσε να έχει σχέσεις με ανθρώπους κάθε προελεύσεως, να συνδέεται όμως με τους καλούς» (§4)· πρόκειται για άτομο, όπως τον περιγράφει ο Ξενοφών, έντονα κοινωνικό· άλλωστε η κοινωνικότητα ήταν χαρακτηριστικό όλων των αρχαίων Ελλήνων που το κληρονομήσαμε

και οι νέοι Έλληνες.

§9-12 Δύο βασικές αρετές είναι πολύ χαρακτηριστικές: η **ευβουλία**, η ορθή σκέψη (§9) και η **σωφροσύνη, «τό σωφρονεῖν»** (§10). Κύρια στοιχεία της σωφροσύνης είναι η γνώση και η ισορροπία μεταξύ αντιθέτων· είναι η κύρια έκφραση του περίφημου αρχαίου ελληνικού μέτρου.

Του μέτρου έκφραση είναι οι §3-12. Σε όλες τις προτάσεις/περιόδους υπάρχουν αντιθέσεις. **Μέτρον** δεν σημαίνει μετριότητα ούτε έλλειψη ακροτήτων αλλά ισορροπία δυναμική.
Οι αντιθέσεις στην τελευταία περίοδο της §9 είναι χαρακτηριστικές: «Αλλά έδειχνε την ανδρεία... ασκούσε».
α) Η **ανδρεία** - οι **κίνδυνοι** και το **έργον** είναι της ίδιας τάξεως καταστάσεις, όπως επίσης
β) η **ευβουλία** - η **σοφία** και οι **λόγοι** είναι άλλης τάξεως αντίθετης προς την προηγούμενη τάξη. Παραμονή του ανθρώπου στην ίδια τάξη καταστάσεων θα ήταν για τον Αγησίλαο και γενικά για τον αρχαίο Έλληνα μονομερής και ανισόρροπη. Ο συνδυασμός της **ευβουλίας** με την **ανδρεία** και του **έργου** με την **σοφία** ανατρέπει τη μονομέρεια και την ανισορροπία.
Στην §11 τό «καταφρονούσε» και τό «ταπεινός» σε σχέση με τους ανθρώπους είναι ακραίες καταστάσεις· ωστόσο ο Αγησίλαος μπόρεσε να τις εναρμονίσει μέσα του.
Στην §13 είναι οι άλλοι που λένε τη γνώμη τους για τον Αγησίλαο.

Από άλλη άποψη η §7 τοποθετεί τον Αγησίλαο ως πρόσωπο συγκεκριμένο και τον «Αγησίλαο» ως σύγγραμμα στο μεταίχμιο δύο εποχών. Με την άρνησή του να του κατασκευάσουν «εικόνα» δηλαδή άγαλμα, ο Αγησίλαος ανήκει στην παλιά εποχή όπου μόνον τα θεϊκά ή τα μυθικά πρόσωπα εικονίζονταν. Με το εγκώμιον όμως που συνέγραψε ο Ξενοφώντας πέρασε ο Αγησίλαος στην νέα εποχή, που αρχίζει τον 4ο αιώνα π.Χ., και όπου το άτομο και όχι η κοινότητα αρχίζει να παίζει αποφασιστικό ρόλο.

Ασκήσεις

1. Πώς εκδήλωνε την ευσέβειά του ο Αγησίλαος;

2. Ποιες ήταν οι επιμέρους αρετές που κοσμούσαν τον Αγησίλαο;

3. Ποιους ανθρώπους εκτιμούσε ο Αγησίλαος;

4. Τι θεωρούσε κακό και τι καλό ο Αγησίλαος;

5. Ποιες αντίθετες τάσεις συναιρούσε μέσα του ο Αγησίλαος;

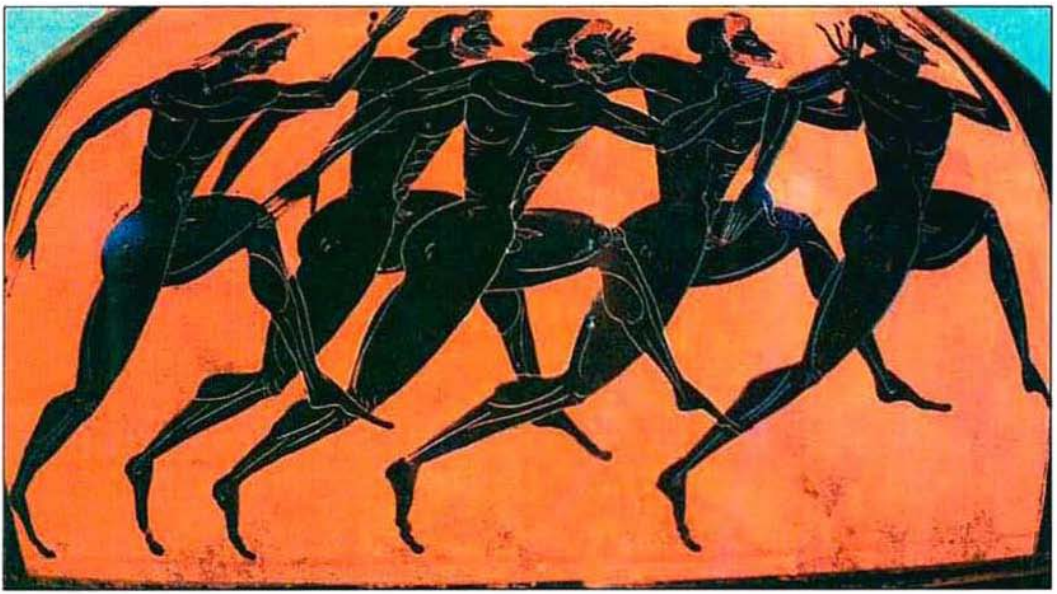

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

Κεφάλαιο 11 §14-16

Κείμενο

Ο τελικός έπαινος

14 Δοκεῖ δ' ἔμοιγε καὶ τόδε μόνος ἀνθρώπων ἐπιδεῖξαι, ὅτι ἡ μὲν τοῦ σώματος ἰσχὺς γηράσκει, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ῥώμη τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀγήρατός ἐστιν. Ἐκεῖνος γοῦν οὐκ ἀπεῖπε μεγάλην καὶ καλὴν ἐφιέμενος <δόξαν, ἔστε> τὸ
15 σῶμα φέρειν ἐδύνατο τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ῥώμην. Τοιγαροῦν ποίας οὐ νεότητος κρεῖττον τὸ ἐκείνου γῆρας ἐφάνη; Τίς μὲν γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἀκμάζων οὕτω φοβερὸς ἦν ὡς Ἀγησίλαος τὸ μήκιστον τοῦ αἰῶνος ἔχων; Τίνος δ' ἐκποδὼν γενομένου μᾶλλον ἥσθησαν οἱ πολέμιοι ἢ Ἀγησιλάου καίπερ γηραιοῦ τελευτήσαντος; Τίς δὲ συμμάχοις θάρσος παρέσχεν ὅσον Ἀγησίλαος, καίπερ ἤδη πρὸς τῷ στόματι τοῦ βίου ὤν; Τίνα δὲ νέον οἱ φίλοι πλέον ἐπόθησαν ἢ Ἀγησίλαον γηραιὸν ἀποθανόντα;

16 Οὕτω δὲ τελέως ὁ ἀνὴρ τῇ πατρίδι ὠφέλιμος ὢν διεγένετο ὡς καὶ τετελευτηκὼς ἤδη ἔτι μεγαλείως ὠφελῶν τὴν πόλιν εἰς τὴν ἀίδιον οἴκησιν κατηγάγετο, μνημεῖα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κτησάμενος, τῆς δὲ βασιλικῆς ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι τυχών.

Γλωσσικά σχόλια

γοῦν	πραγματικά
ἀπεῖπε (ἀπαγορεύω)	οὐκ ἀπεῖπε ἐφιέμενος (κατ. μτχ.) δεν κουράστηκε, δεν σταμάτησε να επιθυμεί
ἐφίεμαι	επιθυμώ
τοιγαροῦν	γι' αυτό
ἐφάνη (φαίνομαι)	αποδείχτηκε
ἀκμάζω	(βρίσκομαι) στην ακμή της ηλικίας μου
μήκιστος, -η, -ον	Ὑπερθ. του επιθ. μακρός· τὸ μήκιστον τοῦ αἰῶνος· το μακρότατο όριο ζωής
ἐκποδὼν γίγνομαι	φεύγω από τη μέση
τὸ στόμα τοῦ βίου	το τέλος της ζωής
τελέως ὠφέλιμος	απόλυτα ωφέλιμος
διαγίγνομαι ὢν (κατ. μτχ.) **ὠφέλιμος**	είμαι συνεχώς ωφέλιμος
μεγαλείως	με μεγαλειώδη τρόπο
ἀίδιος	αιώνιος
κατάγομαι	κατεβαίνω

Ερμηνευτικά σχόλια

§14-15 Στις τελευταίες παραγράφους (14-15) του εγκωμίου ο Ξενοφών προβάλλει ως επιστέγασμα αυτό που θεωρεί ότι συνιστά τη μοναδικότητα του Αγησιλάου· απέδειξε ότι αν το σώμα γερνάει η ψυχή μπορεί να μείνει αγέραστη· και έχει βέβαια ο Ξενοφών υπόψη του την εκστρατεία που έκαμε ο Αγησίλαος στην Αίγυπτο, όταν ήταν πάνω από 80 χρόνων.
Και αναπτύσσει σύντομα, με ρητορικές ερωτήσεις αυτό το παράδοξο: «Τό γήρας τοῦ Ἀγησιλάου εἶναι **κρεῖττον** ὁποιασδήποτε νεότητας» Οι 4 ερωτήσεις που ακολουθούν είναι μοιρασμένες· δύο για τους εχθρούς και δύο για τους φίλους του Αγησιλάου· δύο για τα συναισθήματα που δημιουργούσε ζωντανός ο Αγησίλαος και δύο για τα συναισθήματα που προκάλεσε ο θάνατός του. Και αυτά είναι διατυπωμένα με αντιθέσεις παράδοξες αλλά κατά τρόπο συμμετρικό, τόσο που η παραδοξότητα να γίνεται παραδεκτή, ακουστικά... στην αρχή, νοηματικά έπειτα.

§16 Το εγκώμιο του Αγησιλάου τελειώνει με τη λέξη που άρχισε· την **ἀρετή**. Ο αναγνώστης του εγκωμίου, τελειώνοντας την ανάγνωση έχει καταλάβει τι σημαίνει αρετή για τον αρχαίο Έλληνα· πόσο ευρύ περιεχόμενο έχει.

Με το έργο του αυτό ο Ξενοφών έδωσε το πορτρέτο του «αγαθού» –με την αρχαία έννοια– βασιλιά που ταυτόχρονα ήταν και πατέρας (Κεφ. 7.2-3). Αλλά και του βασιλιά-στρατηγού, που έμεινε στην ιστορία ως αήττητος. Ένα τέτοιο πορτρέτο, πιο εκτεταμένο, είναι του Κύρου του πρεσβυτέρου στην «Κύρου Παιδεία», όπως επίσης το πορτρέτο του καλού συζύγου, κτηματία, οικοδεσπότη στο πρόσωπο του Ισχόμαχου στον «Οικονομικό». Αυτά τα έργα είναι τα πρώτα προμηνύματα της Ελληνιστικής εποχής, που εγκαινιάζει ο Μ. Αλέξανδρος· το άτομο ξεχωρίζει με την έντονη δραστηριότητά του και κυριαρχεί.

Η αντίθεση σώματος και ψυχής εδώ δεν έχει τη θρησκευτική σημασία που απέκτησε αργότερα. «Στους αττικούς συγγραφείς του 5ου αι. το **εγώ** που δηλώνεται με τη λέξη **ψυχή** είναι ο συναισθηματικός εαυτός μας. Η ψυχή θεωρείται ως η έδρα του θάρρους, του πάθους, του οίκτου, του άγχους, της ζωικής όρε-

ξης» (E. Dodds, Οι Έλληνες και το παράλογο, σελ. 125). Πόσο απρόβλεπτα είναι τα όρια της ψυχής το είχε επισημάνει ο μεγάλος φιλόσοφος Ηράκλειτος (απ. 45): «Ψυχῆς πείρατα οὐκ ἂν ἐξεύροιο, πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν· οὕτω βαθὺν ἔχει λόγον» (Τα σύνορα της ψυχής δε μπορείς να τα βρεις όποιο δρόμο κι αν ακολουθήσεις· τόσο βαθύς είναι ο λόγος της).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Ποιος ο συσχετισμός δυνάμεων σώματος και ψυχής στον Αγησίλαο;

2. Ποια ήταν τα αισθήματα των εχθρών και ποια των φίλων απέναντι στην ψυχική ρώμη του Αγησιλάου;

3. Να μετατρέψετε τις ρητορικές ερωτήσεις της §15 σε καταφατικές προτάσεις (με τις κατάλληλες αλλαγές χωρίς αλλοίωση του νοήματος).

4. Με ποιες λέξεις του κειμένου (11.14-16) έχουν ετυμολογική συγγένεια οι παρακάτω λέξεις της ΝΕ: αγέραστος, ρωμαλέος, φιλήδονος, θρασύδειλος, τέλειος.

5. Να αποδώσετε στα αρχαία ελληνικά τις φράσεις:
   – Η δύναμη της ψυχής δεν γερνάει
   – Ο Αγησίλαος πέθανε γέρος
   – Οι φίλοι ποθούν τον γέρο Αγησίλαο περισσότερο από κάποιον νέο.

6. Να γράψετε κατά ζεύγη τις συνώνυμες λέξεις των παραγράφων 14-15 και τα αντώνυμά τους στα ΝΕ

7. Οι ρηματικοί τύποι της στήλης Α να συνδεθούν με το αντικείμενό τους της στήλης Β (§14-16).

Α	Β
δοκεῖ	φέρειν
ἐφιέμενος	τοῖς συμμάχοις
ἐδύνατο	τίνα
παρέσχεν	τὴν πόλιν
ἐπόθησαν	ἐπιδεῖξαι
ὠφελῶν	κτησάμενος
κτησάμενος	ταφῆς
τυχὼν	δόξαν

Θέματα για συζήτηση

- *Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της νεανικής ηλικίας σε σύγκριση με τη γεροντική;*
- *Ποια ήταν, κατά τον Ξενοφώντα, η μοναδικότητα του Αγησιλάου;*

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ «ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ»

Α' Η «Πανελλήνια Ιδέα»

Ο σοφιστής Γοργίας είχε συνθέσει κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού *Επιτάφιο λόγο* από τον οποίο έχει σωθεί εκτενές απόσπασμα. Η γνωστότερη φράση του κειμένου του είναι:
«Τὰ μὲν κατὰ τῶν βαρβάρων τρόπαια ὕμνους ἀπαιτεῖ τὰ δὲ κατὰ τῶν Ἑλλήνων θρήνους».
Αυτό το αίτημα για συνένωση των Ελλήνων ήταν ο πυρήνας του *Ολυμπικού* του λόγου (που εκφωνήθηκε στην Ολυμπία). Απόσπασμα επίσης έχει σωθεί από τον *Ολυμπιακό* του γνωστού ρήτορα Λυσία (388 π.Χ.).
Ο Ισοκράτης στο λόγο του *Περί Ειρήνης* απευθύνει εκκλήσεις συνεργασίας των Ελλήνων και αντιμετώπισης των Περσών και αργότερα στην επιστολή του *Φίλιππος* προσκαλεί τον ισχυρό βασιλιά της Μακεδονίας να ενώσει τους Έλληνες ως «ευεργέτης» τους και να τους οδηγήσει κατά των Περσών.
Να διαβάσετε από τον *Αγησίλαο* τα κεφ. 7.6-7, 8.3-4.
– Ποιες ενέργειες του Αγησιλάου αναφέρει ο Ξενοφών για να τον παρουσιάσει ως οπαδό της «πανελλήνιας ιδέας»;

Β' Η λιτότητα του Αγησιλάου

Ξενοφ. *Ελληνικά* 4.1.29-31 Ἦν δέ τις Ἀπολλοφάνης Κυζικηνός, ὃς καὶ Φαρναβάζῳ ἐτύγχανεν ἐκ παλαιοῦ ξένος ὢν καὶ Ἀγησιλάῳ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐξενώθη. Οὗτος οὖν εἶπε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὡς οἷοιτο συναγαγεῖν αὐτῷ ἂν εἰς λόγους περὶ φιλίας Φαρνάβαζον. Ὡς δ' ἤκουσεν αὐτοῦ, σπονδὰς λαβὼν καὶ δεξιὰν παρῆν ἄγων τὸν Φαρνάβαζον εἰς συγκείμενον χωρίον, ἔνθα δὴ Ἀγησίλαος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τριάκοντα χαμαὶ ἐν πόᾳ τινὶ κατακείμενοι ἀνέμενον· ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἧκεν ἔχων στολὴν πολλοῦ χρυσοῦ ἀξίαν. Ὑποτιθέντων δὲ αὐτῷ τῶν θεραπόντων ῥαπτά, ἐφ' ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ἠσχύνθη ἐντρυφῆσαι, ὁρῶν τοῦ Ἀγησιλάου τὴν φαυλότητα· κατεκλίθη οὖν καὶ αὐτὸς ὥσπερ εἶχε χαμαί. Καὶ πρῶτα μὲν ἀλλήλους χαίρειν προσεῖπαν, ἔπειτα τὴν δεξιὰν προτείναντος τοῦ

Φαρναβάζου ἀντιπροὔτεινε καὶ ὁ Ἀγησίλαος. Μετὰ δὲ τοῦτο ἤρξατο λόγου ὁ Φαρνάβαζος· καὶ γὰρ ἦν πρεσβύτερος.
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ. Ήταν κάποιος Απολλοφάνης από την Κύζικο που έτυχε μάλιστα να συνδέεται με τον Φαρνάβαζο με δεσμούς φιλοξενίας από παλιά και εκείνη την περίοδο συνδέθηκε και με τον Αγησίλαο. Αυτός λοιπόν είπε στον Αγησίλαο πως νόμιζε σωστό να του ετοιμάσει μια συνάντηση με τον Φαρνάβαζο για να συζητήσουν για συμφιλίωση. Όταν τον άκουσε ο Αγησίλαος, αφού έλαβε αυτός διαβεβαίωση με σπονδές και επισφραγίστηκε η συμφωνία με χειραψία, ερχόταν οδηγώντας το Φαρνάβαζο σε σημείο που είχαν συμφωνήσει, όπου φυσικά ο Αγησίλαος και οι τριάντα άντρες του επιτελείου του και της φρουράς του χάμω ξαπλωμένοι σε κάτι χορτάρια περίμεναν· ο Φαρνάβαζος λοιπόν είχε έρθει φορώντας στολή που άξιζε πολύ χρυσάφι. Ενώ όμως οι υπηρέτες του τοποθετούσαν κάτω φουσκωτά μαξιλάρια, πάνω στα οποία κάθονται οι Πέρσες μαλακά, ντράπηκε να καθήσει με τόση άνεση, βλέποντας του Αγησιλάου την απλότητα· ξάπλωσε λοιπόν και αυτός, όπως ήταν, χάμω. Και πρώτα-πρώτα είπαν ο ένας στον άλλο «χαῖρε», έπειτα όταν άπλωσε το δεξί του χέρι ο Φαρνάβαζος, άπλωσε το δικό του και ο Αγησίλαος. Μετά απ' αυτό άρχισε να μιλάει ο Φαρνάβαζος γιατί ήταν και μεγαλύτερος στην ηλικία.

Πλουτάρχου, Ἀγησίλαος, 14. Ἐν δὲ χιλιάσι στρατιωτῶν τοσαύταις οὐ ῥᾳδίως ἄν τις εἶδε φαυλοτέραν στιβάδα τῆς Ἀγησιλάου. Πρός τε θάλπος οὕτω καὶ ψῦχος εἶχεν, ὥσπερ μόνος ἀεὶ χρῆσθαι ταῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ κεκραμέναις ὥραις πεφυκώς[...] Ἥδιστον δὲ θέαμα τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἀσίαν Ἕλλησιν ἦσαν οἱ πάλαι βαρεῖς καὶ ἀφόρητοι καὶ διαρρέοντες ὑπὸ πλούτου καὶ τροφῆς ὕπαρχοι καὶ στρατηγοὶ δεδιότες καὶ θεραπεύοντες ἄνθρωπον ἐν τρίβωνι περιόντα λιτῷ.
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ. Ανάμεσα σε τόσες χιλιάδες στρατιώτες δεν θα μπορούσε να δει εύκολα κανείς πιο φτωχικό κρεββάτι από του Αγησιλάου. Αδιαφορούσε και για τη ζέστη και για το κρύο, σαν να ήταν εκ φύσεως μόνο αυτός ικανός να προσαρμόζεται στις εποχές όπως τις είχε φτιάξει ο θεός[...] Ήταν πάρα πολύ ευχάριστο θέαμα για τους Έλληνες που κατοικούσαν την Ασία οι προηγουμένως σκληροί και αβάσταχτοι και που παραπατούσαν από τον πλούτο και την πολυτέλεια ύπαρχοι και στρατηγοί να φοβούνται και να φέρονται δουλικά σε έναν άνθρωπο που περιφερόταν φορώντας ένα λιτό τρίβωνα.
Πβ. **Ἀγησίλαος** 4.3 –Ποια σημεία του τρόπου ζωής και συμπεριφοράς του Αγησιλάου εξαίρει ο Ξενοφών. Ποια εντύπωση προκαλούσε στους εχθρούς και στους φίλους του;

Γ' Στη σύνθεση του *Ἀγησιλάου* ο Ξενοφών χρησιμοποίησε έτοιμο ήδη υλικό από τα *Ελληνικά* του. Οι ομοιότητες είναι προφανείς. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν ορισμένες αποκλίσεις:

Ελληνικά 3.4.23. Ἔνθα δὴ ὁ Ἀγησίλαος γιγνώσκων ὅτι τοῖς μὲν πολεμίοις οὔπω παρείη τὸ πεζόν... ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἑπομένου (1).
3.4.24. Τοὺς μὲν δὴ ἱππέας ἐδέξαντο οἱ Πέρσαι· ἐπεὶ δὲ ἅμα πάντα τὰ δεινὰ παρῆν, ἐνέκλιναν, καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῷ ποταμῷ ἔπεσον, οἱ δ' ἄλλοι ἔφευγον. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐπακολουθοῦντες αἱροῦσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν πελτασταί, ὥσπερ εἰκός, εἰς ἁρπαγὴν ἐτράποντο· ὁ δ' Ἀγησίλαος κύκλῳ πάντα καὶ φίλια καὶ πολέμια περιεστρατοπεδεύσατο (2). Καὶ ἄλλα τε πολλὰ χρήματα ἐλήφθη, ἃ ἦρε πλέον ἢ ἑβδομήκοντα τάλαντα, καὶ αἱ κάμηλοι δὲ τότε ἐλήφθησαν, ἃς Ἀγησίλαος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπήγαγεν (3).

Πδ.(1) **Ἀγησίλαος** 1.31, (2)1.32, (3)1.33

– 1. Ο Ξενοφών στα κεφάλαια 1.31-33 επαναλαμβάνει σε πολλά σημεία αυτολεξεί όσα είχε γράψει στα *Ελληνικά* 3.4.23-24. Ποιες μικρές αλλαγές επισημαίνετε στην αναδιατύπωση;

2. Σε ποιο σημείο του κειμένου του Αγησιλάου φαίνεται να «διορθώνει» πληροφορίες που είχε δώσει στα *Ελληνικά*;

Ἑλληνικά 4.3.15 Ἦσαν δὲ οἱ μὲν ἀντιτεταγμένοι τῷ Ἀγησιλάῳ Βοιωτοί, Ἀθηναῖοι, Ἀργεῖοι, Κορίνθιοι, Αἰνιᾶνες, Αἰτωλοί, Λοκροὶ ἀμφότεροι· σὺν Ἀγησιλάῳ δὲ Λακεδαιμονίων μὲν μόρα ἡ ἐκ Κορίνθου διαβᾶσα. Ἥμισυ δὲ μόρας τῆς ἐξ Ὀρχομενοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἐκ Λακεδαίμονος νεοδαμώδεις συστρατευσάμενοι αὐτῷ, πρὸς δὲ τούτοις οὗ Ἡριππίδας ἐξενάγει ξενικοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων Ἑλληνίδων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὅσας διιὼν παρέλαβεν· αὐτόθεν δὲ προσεγένοντο ὁπλῖται Ὀρχομένιοι καὶ Φωκεῖς. Πελτασταί γε μὴν πολὺ πλέονες οἱ μετ' Ἀγησιλάου· ἱππεῖς δ' αὖ παραπλήσιοι ἀμφοτέροις τὸ πλῆθος.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Ήταν αυτοί που είχαν αντιπαραταχθεί στον Αγησίλαο Βοιωτοί, Αθηναίοι, Αργείοι, Κορίνθιοι, Αινιάνες, Αιτωλοί, Λοκροί και οι δύο· και μαζί με τον Αγησίλαο μία μόρα Λακεδαιμονίων που είχε φτάσει δια θαλάσσης από την Κόρινθο, το μισό της μόρας από τον Ορχομενό, και επίσης οι νεοδαμώδεις από τη Λακεδαίμονα, αυτοί που είχαν εκστρατεύσει μαζί του στην Ασία, και επίσης οι μισθοφόροι των οποίων αρχηγός ήταν ο Ηριππίδας, και τέλος όσοι ήταν από τις Ελληνικές πόλεις της Ασίας αλλά και από τις πόλεις της Ευρώπης όσους παρέλαβε κατά τη διέλευσή του· από τους ντόπιους προστέθηκαν οπλίτες Ορχομένιοι και Φωκείς. Πελταστές πράγματι ήταν πολύ περισσότεροι με τον Αγησίλαο· οι ιππείς εξάλλου ήταν παραπλήσιοι στον αριθμό στη μια και στην άλλη παράταξη.

Πδ. **Αγησίλαος** 2.6, 9-11

– 1. Σε ποιο από τα δύο κείμενα η περιγραφή της παράταξης των αντιπάλων είναι λεπτομερέστερη; Πού το αποδίδετε;

– 2. Ποια κρίση διατυπώνει ο συγγραφέας στο εγκώμιο (και όχι στο καθαρά ιστορικό του έργο) αξιολογώντας τον Αγησίλαο;

Δ' Ανασκευή επικρίσεων κατά του Αγησιλάου

Οι μελετητές του Ξενοφώντος υποστηρίζουν ότι το κείμενο του Αγησιλάου είναι κυρίως εγκώμιο αλλά έχει ως στόχο να ανασκευάσει και κατηγορίες που διατυπώνονταν κατά τον Σπαρτιάτη βασιλιά.

Κεφ. 2.21 Ἐπειδὴ δὲ εἰρήνης ἐπιθυμήσαντες οἱ πολέμιοι ἐπρεσβεύοντο, **Ἀγησίλαος ἀντεῖπε τῇ εἰρήνῃ**, ἕως τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας Κορινθίων καὶ Θηβαίων ἠνάγκασε τὰς πόλεις οἴκαδε καταδέχεσθαι. Ὕστερον δ' αὖ καὶ Φλειασίων τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας κατήγαγε, αὐτὸς στρατευσάμενος ἐπὶ Φλειοῦντα. **Εἰ δέ τις ἄλλῃ πῃ ταῦτα μέμφεται**, ἀλλ' οὖν φιλεταιρίᾳ γε πραχθέντα φανερά ἐστι.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ. Όταν οι εχθροί ήθελαν πια την ειρήνη και έστειλαν πρέσβεις για διαπραγματεύσεις, ο Αγησίλαος αντιτάχθηκε στην ειρήνη, ώσπου ανάγκασε τις πόλεις να δεχτούν να επιστρέψουν όσοι

από τους Κορινθίους και τους Θηβαίους εξορίστηκαν λόγω της συμπάθειάς τους προς τους Λακεδαιμονίους. Και αργότερα επίσης και όσους από τους Φλειασίους εξορίστηκαν λόγω της συμπάθειάς τους προς τους Λακεδαιμονίους τους έφερε πίσω στην πατρίδα τους, αφού έκανε αυτός ο ίδιος εκστρατεία στον Φλειούντα. Και αν κάποιος κατηγορεί αυτές τις ενέργειες με άλλα κριτήρια, αλλά είναι φανερό τουλάχιστον ότι έγιναν από αγάπη προς τους (πολιτικούς του) συντρόφους.

4.2-3... Ἀγησίλαος δὲ οὐ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι χάριτας ἄδικον ἔκρινεν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πολὺ μείζους τὸν μείζω δυνάμενον. (3) **Τά γε μὴν τῆς πόλεως κλέπτειν** πῇ **ἄν τις αὐτὸν εἰκότως αἰτιάσαιτο,** ὃς καὶ τὰς αὐτῷ χάριτας ὀφειλομένας τῇ πατρίδι καρποῦσθαι παρεδίδου;

7.7. «Εἰ δ' αὖ καλὸν καὶ μισοπέρσην εἶναι, ὅτι... ὁρῶσι μὲν οὖν ἅπαντες ταῦτα· **ἐπεμελήθη δὲ τίς ἄλλος πώποτε πλὴν Ἀγησίλαος**, ἢ ὅπως...»

– Ποιες κατηγορίες φαίνεται να ανασκευάζει ο Ξενοφών;
– Ποια είναι τα χαρακτηριστικά μέσα του λόγου του, με τα οποία προσπαθεί να πείσει για το αβάσιμο των κατηγοριών;

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΒΙΒΛΙΑ: 1ο, 3ο, 6ο, 7ο

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1

Δομή και περιεχόμενο

Το 1ο Βιβλίο αποτελείται από τις εξής ενότητες:

1. **Προοίμιο (Κεφ. 1)** Ο Θουκυδίδης δηλώνει ότι αντικείμενο της Ιστορίας του είναι ο Πελοποννησιακός πόλεμος, ο σπουδαιότερος πόλεμος στην Ελλάδα ως τότε.

2. **«Αρχαιολογία» (Κεφ. 2-19)** Αναφορά στην εξέλιξη της πολιτικής δύναμης στον ελληνικό χώρο από την εποχή του Μίνωα και του Τρωικού πολέμου. Η εξέλιξη στηρίζεται κυρίως στη θαλάσσια κυριαρχία και στον πλούτο που αυτή επιφέρει σε άρχοντες και πόλεις.

3. **Μέθοδος (Κεφ. 20-23)** Ο Θουκυδίδης περιγράφει τον τρόπο έρευνας και οργάνωσης του υλικού και το σκοπό της συγγραφής του.

4. **«Κερκυραϊκά» (Κεφ. 24-55)** Διαμάχη Κέρκυρας-Κορίνθου. Συμμαχία Αθηναίων-Κερκυραίων. Οργή Κορινθίων.

5. **Αποστασία της Ποτείδαιας (Κεφ. 56-65)** Οι Κορίνθιοι προκαλούν αποστασία της Ποτείδαιας, στη Χαλκιδική, συμμάχου των Αθηναίων. Οι Αθηναίοι πολιορκούν την πόλη.

6. **Συνέδριο στη Σπάρτη (Κεφ. 66-88)** Οι Κορίνθιοι κατηγορούν τους Αθηναίους για παραβίαση των Τριακονταετών σπονδών και ζητούν από τους Σπαρτιάτες την κήρυξη πολέμου.

7. **«Πεντηκονταετία» (Κεφ. 89-118)** Ο Θουκυδίδης εξετάζει την αύξηση της Αθηναϊκής δύναμης στο χρονικό διάστημα από τους Μηδικούς πολέμους ως το συνέδριο της Σπάρτης και το φόβο που η αύξηση αυτή δημιουργεί στη Σπάρτη και τους συμμάχους της.

8. **Β' Συνέδριο των μελών της Πελοποννησιακής συμμαχίας στη Σπάρτη (Κεφ. 119-125)** Με εισήγηση των Κορινθίων αποφασίζεται πόλεμος κατά των Αθηναίων.

9. **Αναζήτηση πρόφασης πολέμου (Κεφ. 126-146)** Αιτιάσεις των Λακεδαιμονίων για το Κυλώνειο άγος και το Μεγαρικό ψήφισμα. Απαίτηση διάλυσης της Αθηναϊκής συμμαχίας. Πρώτος «πολεμικός» λόγος του Περικλή στους Αθηναίους.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαια 1-23

Περίληψη

Ο Θουκυδίδης, αφού στο Προοίμιο του έργου του (Κεφ. 1) δήλωσε ότι θεωρεί τον Πελοποννησιακό πόλεμο, –τον πόλεμο Πελοποννησίων και Αθηναίων, όπως τον αποκαλεί– ως τον πιο αξιόλογο απ' όλους όσους προηγήθηκαν, προχωρεί στην απόδειξη αυτής της θέσης συγκρίνοντάς τον με τον Τρωικό και τους Μηδικούς πολέμους και συγχρόνως αναζητεί τις αιτίες για τις οποίες οι πρώτες ελληνικές κοινωνίες δεν είχαν τη δυνατότητα διεξαγωγής μεγάλων πολέμων: συνεχείς μετακινήσεις πληθυσμών, ληστείες, πειρατείες, πολιτική αστάθεια. Μετά τους Μηδικούς πολέμους η αυξανόμενη αντιζηλία μεταξύ Αθηναϊκής και Πελοποννησιακής συμμαχίας έφερε τις δύο πλευρές στο απόγειο της οικονομικής τους ανάπτυξης και της στρατιωτικής τους δύναμης (431 π.Χ.).

Στο σημείο αυτό της αφήγησης ο Θουκυδίδης παρεμβάλλει τα κεφάλαια 20-23, στα οποία εκθέτει τις δυσκολίες της έρευνας για τα γεγονότα του παρελθόντος αλλά και της σχετικά πρόσφατης ιστορίας, εξηγεί τη μέθοδο που ο ίδιος χρησιμοποίησε για να είναι η ιστορική έρευνα όσο το δυνατόν πιο αξιόπιστη και διαχωρίζει τις αιτίες του πολέμου σε φανερές (εξωτερικές, αφορμές και προσχήματα) και σε αφανείς (εσωτερικές, βαθύτερες και πραγματικές).

Ο Αθηναίος Θουκυδίδης έγραψε την ιστορία του πολέμου μεταξύ Πελοποννησίων και Αθηναίων, πώς πολέμησαν μεταξύ τους. Άρχισε να γράφει μόλις ξέσπασε ο πόλεμος, επειδή προέβλεψε ότι θα είναι ο μεγαλύτερος και ο σπουδαιότερος απ' όλους τους παλαιότερους πολέμους. Έφτασε στο συμπέρασμα αυτό επειδή, όταν άρχισε ο πόλεμος, οι δύο αντίπαλοι ήσαν στην ακμή της δύναμής τους, ήσαν καλά ετοιμασμένοι, και όλοι οι άλλοι Έλληνες έπαιρναν ή ήσαν έτοιμοι να πάρουν το μέρος του ενός ή του άλλου.

[Ιστορίαι, Βιβλίο 1. (Προοίμιο).
Μετάφραση Άγγελου Βλάχου.]

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 24

Κείμενο

1 Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι ἐς τὸν Ἰόνιον κόλπον· προσοικοῦσι δ' αὐτὴν Ταυλάντιοι βάρβαροι, Ἰλλυ-
2 ρικὸν ἔθνος. Ταύτην ἀπῴκισαν μὲν Κερκυραῖοι, οἰκιστὴς δ' ἐγένετο Φαλίος Ἐρατοκλείδου Κορίνθιος γένος τῶν ἀφ' Ἡρακλέους, κατὰ δὴ τὸν παλαιὸν νόμον ἐκ τῆς μητροπόλεως κατακληθείς. Ξυνῴκισαν δὲ καὶ Κορινθίων τινὲς καὶ τοῦ
3 ἄλλου Δωρικοῦ γένους. Προελθόντος δὲ τοῦ χρόνου ἐγένετο ἡ τῶν Ἐπιδαμνίων δύναμις μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος·
4 στασιάσαντες δὲ ἐν ἀλλήλοις ἔτη πολλά, ὡς λέγεται, ἀπὸ πολέμου τινὸς τῶν προσοίκων βαρβάρων ἐφθάρησαν καὶ τῆς
5 δυνάμεως τῆς πολλῆς ἐστερήθησαν. Τὰ δὲ τελευταῖα πρὸ τοῦδε τοῦ πολέμου ὁ δῆμος αὐτῶν ἐξεδίωξε τοὺς δυνατούς, οἱ δὲ ἐπελθόντες μετὰ τῶν βαρβάρων ἐλῄζοντο τοὺς ἐν τῇ
6 πόλει κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὄντες Ἐπιδάμνιοι ἐπειδὴ ἐπιέζοντο, πέμπουσιν ἐς τὴν Κέρκυραν πρέσβεις ὡς μητρόπολιν οὖσαν, δεόμενοι μὴ σφᾶς περιορᾶν φθειρομένους, ἀλλὰ τούς τε φεύγοντας ξυναλλάξαι
7 σφίσι καὶ τὸν τῶν βαρβάρων πόλεμον καταλῦσαι. Ταῦτα δὲ ἱκέται καθεζόμενοι ἐς τὸ Ἥραιον ἐδέοντο. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι τὴν ἱκετείαν οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' ἀπράκτους ἀπέπεμψαν.

Γεωγραφική θέση και παλαιότερη ιστορία της Επιδάμνου

Εμφύλια διαμάχη δήμου ολιγαρχικών

Οι Επιδάμνιοι ζητούν τη μεσολάβηση της μητρόπολης Κέρκυρας. Η Κέρκυρα αρνείται τη βοήθειά της (436/5π.Χ.)

Γλωσσικά σχόλια

ἐσπλέοντι *(ἐσπλέω)* καθώς μπαίνει κανείς
[Γλωσσική ιδιοτυπία του Θουκυδίδη: χρησιμοποιεί τους τύπους των προθέσεων **ἐς, ξύν** αντί των τύπων **εἰς, σύν**. Βλ. Εισαγωγή, σελ. 26].

Ἰόνιος κόλπος	η Αδριατική θάλασσα
προσοικοῦσι· προσοικέω, -ῶ	κατοικώ πλησίον (οἱ προσοικοῦντες: οι γειτονικοί λαοί)
κατὰ δὴ τὸν παλαιὸν νόμον	σύμφωνα με αρχαία συνήθεια
κατακληθείς· κατακαλέω, -ῶ	προσκαλώ
ξυνῴκισαν· ξυνοικίζω	συμμετέχω στον αποικισμό, στην ίδρυση πόλης (συνοικία, συνοικισμός)
δύναμις	αναφέρεται στη στρατιωτική ισχύ
πολυάνθρωπος *(εννοείται η πόλη)*	η πολυανθρωπία αποτελεί για το Θουκυδίδη παράγοντα ισχύος
τὰ δὲ τελευταῖα	η περίοδος προ του Πελοποννησιακού πολέμου
δῆμος	οι δημοκρατικοί
δυνατοί	οι αριστοκρατικοί, οι ολιγαρχικοί
ἐπελθόντες *<ἐπί + εἶμι*	κάνοντας επιθέσεις
ἐλῄζοντο· λῄζομαι *(ληστής)*	λεηλατώ, ληστεύω
περιορᾶν· περιοράω, -ῶ	παραμελώ, ανέχομαι, αδιαφορώ
φεύγοντας· οἱ φεύγοντες	οι εξόριστοι (δηλ. οι ολιγαρχικοί)
ξυναλλάξαι· ξυναλλάσσω *(συναλλάσσω)*	συμφιλιώνω (συνάλλαγμα, συναλλαγή)
καταλῦσαι πόλεμον *(καταλύω πόλεμον)*	να σταματήσουν τον πόλεμο

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 25

Κείμενο

Πρεσβεία των Επιδαμνίων στην Κόρινθο, με συμβουλή του μαντείου των Δελφών

1 Γνόντες δὲ οἱ Ἐπιδάμνιοι οὐδεμίαν σφίσιν ἀπὸ Κερκύρας τιμωρίαν οὖσαν ἐν ἀπόρῳ εἶχοντο θέσθαι τὸ παρόν, καὶ πέμψαντες ἐς Δελφοὺς τὸν θεὸν ἐπήροντο εἰ παραδοῖεν Κορινθίοις τὴν πόλιν ὡς οἰκισταῖς καὶ τιμωρίαν τινὰ πειρῶντ' ἀπ' αὐτῶν ποιεῖσθαι. Ὁ δ' αὐτοῖς ἀνεῖλε παραδοῦναι καὶ ἡγεμό-
2 νας ποιεῖσθαι. Ἐλθόντες δὲ οἱ Ἐπιδάμνιοι ἐς τὴν Κόρινθον κατὰ τὸ μαντεῖον παρέδοσαν τὴν ἀποικίαν, τόν τε οἰκιστὴν ἀποδεικνύντες σφῶν ἐκ Κορίνθου ὄντα καὶ τὸ χρηστήριον δηλοῦντες, ἐδέοντό τε μὴ σφᾶς περιορᾶν φθειρομένους, ἀλλ'
3 ἐπαμῦναι. Κορίνθιοι δὲ κατά τε τὸ δίκαιον ὑπεδέξαντο τὴν τιμωρίαν, νομίζοντες οὐχ ἧσσον ἑαυτῶν εἶναι τὴν ἀποικίαν ἢ Κερκυραίων, ἅμα δὲ καὶ μίσει τῶν Κερκυραίων, ὅτι αὐτῶν
4 παρημέλουν ὄντες ἄποικοι· οὔτε γὰρ ἐν πανηγύρεσι ταῖς κοιναῖς διδόντες γέρα τὰ νομιζόμενα οὔτε Κορινθίῳ ἀνδρὶ προκαταρχόμενοι τῶν ἱερῶν ὥσπερ αἱ ἄλλαι ἀποικίαι, περιφρονοῦντες δὲ αὐτοὺς καὶ χρημάτων δυνάμει ὄντες κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁμοῖα τοῖς Ἑλλήνων πλουσιωτάτοις καὶ τῇ ἐς πόλεμον παρασκευῇ δυνατώτεροι, ναυτικῷ δὲ καὶ πολὺ προὔχειν ἔστιν ὅτε ἐπαιρόμενοι καὶ κατὰ τὴν Φαιάκων προενοίκησιν τῆς Κερκύρας κλέος ἐχόντων τὰ περὶ τὰς ναῦς (ᾗ καὶ μᾶλλον ἐξηρτύοντο τὸ ναυτικὸν καὶ ἦσαν οὐκ ἀδύνατοι· τριήρεις γὰρ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ὑπῆρχον αὐτοῖς ὅτε ἤρχοντο πολεμεῖν).

Οι Κορίνθιοι υπόσχονται βοήθεια. Ανάρμοστη συμπεριφορά αποικίας (Κέρκυρας) προς μητρόπολη (Κόρινθο)

Γλωσσικά σχόλια

τιμωρία	βοήθεια
ἐν ἀπόρῳ εἶχοντο	είχαν βρεθεί σε αδιέξοδο
θέσθαι (*τίθημι*) **τὸ παρόν**	να διευθετήσουν (αντιμετωπίσουν) την κατάσταση (τα πράγματα)
ἐπήροντο	επερωτάω -ῶ, επερώτηση
πειρῶμαι τιμωρίαν ποιεῖσθαι	προσπαθώ να εξασφαλίσω βοήθεια
ἀνεῖλε (ἀναιρέω -ῶ) *εννοείται: ο θεός*	αποκρίνομαι, δίνω χρησμό
ἐπαμῦναι· ἐπαμύνω	σπεύδω να βοηθήσω, βοηθώ
χρηστήριον	χρησμός
γέρας	τιμή (κυρίως «προεδρία»)
οὔτε Κορινθίῳ ἀνδρὶ προκαταρχόμενοι τῶν ἱερῶν	ούτε άρχιζαν τις θυσίες με τιμητική προσφορά σε Κορίνθιο
ὁμοῖα τοῖς πλουσιωτάτοις καὶ τῇ παρασκευῇ δυνατώτεροι	στην ίδια θέση με τους πιο πλούσιους Έλληνες και πιο ισχυροί ως προς τον πολεμικό εξοπλισμό
ναυτικῷ προὔχειν	ότι υπερέχουν στο ναυτικό
κατὰ τὴν τῶν Φαιάκων προενοίκησιν	επειδή οι Φαίακες είχαν εγκατασταθεί παλαιότερα (στην Κέρκυρα)
ἐχόντων κλέος	υποκείμενο της μετοχής: Φαιάκων
ᾗ	αιτιολογικό
ἐξηρτύοντο· ἐξαρτύω	ετοιμάζω, οργανώνω

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 26

Κείμενο

Αναχώρηση Κορινθιακής βοήθειας για την Επίδαμνο

1 Πάντων οὖν τούτων ἐγκλήματα ἔχοντες οἱ Κορίνθιοι ἔπεμπον ἐς τὴν Ἐπίδαμνον ἄσμενοι τὴν ὠφελίαν, οἰκήτορά τε τὸν βουλόμενον ἰέναι κελεύοντες καὶ Ἀμπρακιωτῶν καὶ
2 Λευκαδίων καὶ ἑαυτῶν φρουρούς. Ἐπορεύθησαν δὲ πεζῇ ἐς Ἀπολλωνίαν, Κορινθίων οὖσαν ἀποικίαν, δέει τῶν Κερκυραίων μὴ κωλύωνται ὑπ' αὐτῶν κατὰ θάλασσαν περαιούμενοι.

Οι Κερκυραίοι απαιτούν εκδίωξη των Κορινθίων και επιστροφή των εξόριστων Επιδαμνίων

3 Κερκυραῖοι δὲ ἐπειδὴ ᾔσθοντο τούς τε οἰκήτορας καὶ φρουροὺς ἥκοντας ἐς τὴν Ἐπίδαμνον τήν τε ἀποικίαν Κορινθίοις δεδομένην, ἐχαλέπαινον· καὶ πλεύσαντες εὐθὺς πέντε καὶ εἴκοσι ναυσὶ καὶ ὕστερον ἑτέρῳ στόλῳ τούς τε φεύγοντας ἐκέλευον κατ' ἐπήρειαν δέχεσθαι αὐτούς (ἦλθον γὰρ ἐς τὴν Κέρκυραν οἱ τῶν Ἐπιδαμνίων φυγάδες, τάφους τε ἀποδεικνύντες καὶ ξυγγένειαν, ἣν προϊσχόμενοι ἐδέοντο σφᾶς κατάγειν) τούς τε φρουροὺς οὓς Κορίνθιοι ἔπεμψαν
4 καὶ τοὺς οἰκήτορας ἀποπέμπειν. Οἱ δὲ Ἐπιδάμνιοι οὐδὲν αὐτῶν ὑπήκουσαν, ἀλλὰ στρατεύουσιν ἐπ' αὐτοὺς οἱ Κερκυραῖοι τεσσαράκοντα ναυσὶ μετὰ τῶν φυγάδων ὡς
5 κατάξοντες, καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς προσλαβόντες. Προσκαθεζόμενοι δὲ τὴν πόλιν προεῖπον Ἐπιδαμνίων τε τὸν βουλόμενον καὶ τοὺς ξένους ἀπαθεῖς ἀπιέναι· εἰ δὲ μή, ὡς πολεμίοις χρήσεσθαι.

Άρνηση των Επιδαμνίων. Οι Κερκυραίοι πολιορκούν την Επίδαμνο

Γλωσσικά σχόλια

ἔγκλημα	αιτία δυσαρέσκειας, κατηγορία
ὠφελία	βοήθεια
οἰκήτορα... κελεύοντες	προτρέποντας όποιον θέλει να πάει ως άποικος
δέει· δέος	φόβος
περαιούμενοι· περαιοῦμαι κατὰ θάλασσαν	φθάνω στον προορισμό μου δια θαλάσσης, μεταβαίνω δια θαλάσσης
ἐχαλέπαινον· χαλεπαίνω (χαλεπός)	οργίζομαι, αγανακτώ (χαλεποί καιροί: δύσκολοι καιροί)
φεύγοντας· φεύγω (φυγάς, φευκταῖος, ἀποφευκταῖος)	εξορίζομαι (ως δικανικός όρος: κατηγορούμαι)
ἐπήρεια (ἐπηρεάζω)	περιφρονητική συμπεριφορά, ύβρις
κατ' ἐπήρειαν	με υβριστικό τρόπο, απειλητικά
προϊσχόμενοι· προΐσχομαι (πρόσχημα)	προβάλλω, ισχυρίζομαι, προτείνω, προφασίζομαι
κατάγειν· κατάγω	επαναφέρω από εξορία
προσκαθεζόμενοι· προσκαθέζομαι	πολιορκώ
προεῖπον· προαγορεύω	διακηρύττω εκ των προτέρων
ἀπαθεῖς (ἀπαθής, ἀπάθεια)	1) ατιμώρητοι, αβλαβείς 2) χωρίς αισθήματα

Ερμηνευτικά σχόλια

Κεφάλαια 24-26

Κεφ. 24.§1-3 Ἰόνιος κόλπος Το σημερινό στενό του Otranto, η είσοδος της Αδριατικής θάλασσας.

Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις Σε ελάχιστες σειρές ο Θουκυδίδης δίνει την ιστορία της Επιδάμνου (θέση, ιδρυτής, γειτονικοί λαοί, ανάπτυξη) περιγράφοντας μόνο τα στοιχεία εκείνα που θα βοηθήσουν στην κατανόηση της σχέσης της με την Κέρκυρα και την Κόρινθο (*ἀπῴκισαν Κερκυραῖοι, οἰκιστὴς ἐγένετο... Κορίνθιος... ἐκ τῆς μητροπόλεως κατακληθείς*).

§4-6 ἐφθάρησαν... ἐλῄζοντο Με την ίδια οικονομία λόγου αναφέρονται μόνο οι συνέπειες (και όχι οι λεπτομέρειες της μακροχρόνιας διαμάχης) οι οποίες και οδήγησαν τους Επιδαμνίους στην αίτηση βοήθειας από την Κέρκυρα.

§6-7 μητρόπολιν οὖσαν Πολιτικά η αποικία ήταν ανεξάρτητο κράτος. Όταν όμως μία από τις δύο πόλεις, αποικία ή μητρόπολη, βρισκόταν σε κίνδυνο υπήρχε ηθική υποχρέωση αλληλοβοήθειας. Πολιτικοί υπολογισμοί και οικονομικά συμφέροντα επηρέαζαν συχνά την εκπλήρωση αυτής της υποχρέωσης.

Ἥραιον Βωμός της θεάς Ήρας στην αρχαία πόλη της Κέρκυρας.

ἱκέται καθεζόμενοι Η ικεσία προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην πρεσβεία και η απόρριψή της δημιουργεί στον ελληνικό κόσμο την εντύπωση όχι μόνο ηθικού ελλείμματος των Κερκυραίων αλλά και ασέβειας προς τους θεούς. Για ηθικό έλλειμμα κατηγορούν τους Κερκυραίους και οι Κορίνθιοι στη δημηγορία τους (1. 37. 2).

Κεφ. 25. §1-2 πέμψαντες ἐς Δελφοὺς Παρόλο που η αμφισημία και η ασάφεια των χρησμών προκαλούσαν πολλές φορές σύγχυση στους ενδιαφερομένους, η καταφυγή στο μαντείο για καθοδήγηση αφαιρούσε το βάρος της αμφιβολίας ή της ενοχής σε περίπτωση δύσκολης απόφασης ή επιλογής. Οι Επιδάμνιοι, μετά την άρνηση των Κερκυραίων να

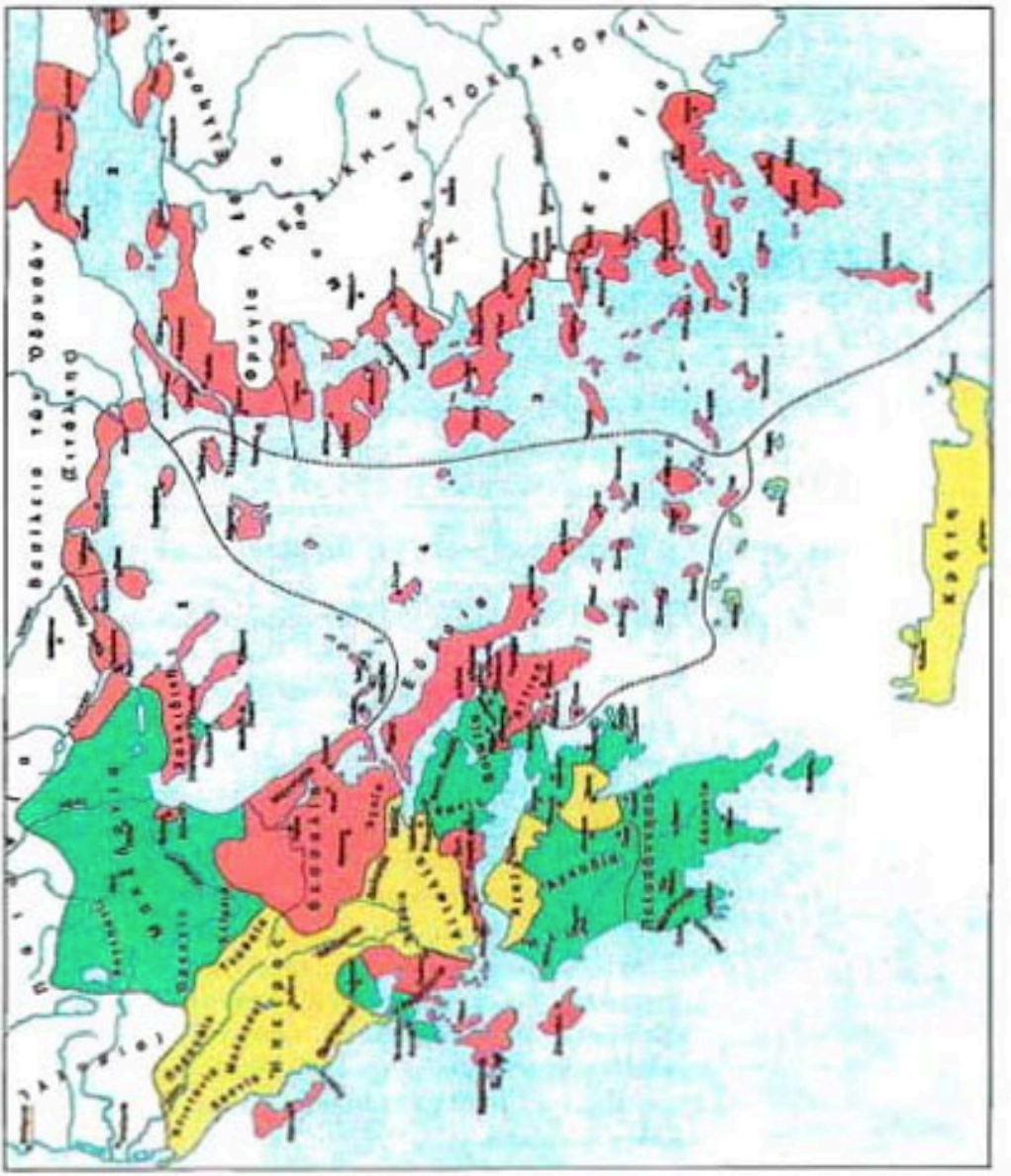

Η Ἀθήνα καὶ οἱ σύμμαχοί της
Ἡ Σπάρτη καὶ οἱ σύμμαχοί της
Ἀλλότριες ἑλληνικὲς πολιτεῖες

Διοικητικὰ τῆς Δηλιακῆς-Ἀττικῆς Ναυτικῆς Συμμαχίας

1 Περιφέρεια θρακικῶν πόλεων
2 » τοῦ Ἑλλησπόντου
3 » ἰωνικῶν πόλεων
4 » νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους

τους βοηθήσουν, δεν είχαν άλλη επιλογή από το να καταφύγουν στην Κόρινθο. Με δεδομένη τη δυσαρέσκεια των Κορινθίων για τη συμπεριφορά των Κερκυραίων απέναντί τους, το να παρουσιαστεί η αποστολή πρεσβείας στην Κόρινθο ως επιταγή του θεού αποτελούσε διπλωματικότατη αντιμετώπιση μιας δύσκολης πολιτικής επιλογής.

ὁ δὲ [θεὸς] ἀνεῖλε παραδοῦναι καὶ ἡγεμόνας ποιεῖσθαι

Το τίμημα της βοήθειας είναι βαρύ και η αποδοχή του από τους Επιδαμνίους δείχνει τη δεινή κατάσταση που είχε δημιουργήσει η εμφύλια διαμάχη.

μὴ περιορᾶν φθειρομένους... ἐπαμῦναι

Επαναλαμβάνεται σχεδόν αυτολεξεί το κύριο αίτημα της πρεσβείας στην Κέρκυρα.

§3-4 ὅτι αὐτῶν παρημέλουν, ὄντες ἄποικοι

Η περιφρονητική στάση των Κερκυραίων αποίκων προς τη μητρόπολη δεν ενοχλούσε απλώς αλλά κινούσε το *μῖσος* (οργή) των Κορινθίων. Αν ληφθεί υπόψη η ναυτική δύναμη της Κέρκυρας, ανταγωνιστική της Κορίνθου, γίνεται κατανοητό το γεγονός ότι η Κόρινθος θεώρησε *δίκαιο* να δεχθεί το αίτημα των Επιδαμνίων.

Η εξιστόρηση της διαμάχης Κερκύρας-Κορίνθου με αφορμή την Επίδαμνο εντάσσεται στα φανερά αίτια του Πελοποννησιακού πολέμου (*αἱ ἐς τὸ φανερὸν λεγόμεναι αἰτίαι*) σε αντίθεση με την μη ομολογουμένη πραγματική αιτία, δηλ. τη μεγάλη αύξηση της Αθηναϊκής δύναμης και το φόβο που αυτή προκαλούσε στη Σπάρτη (*ἀληθεστάτη πρόφασις, ἀφανεστάτη δὲ λόγῳ*). Η ίδια διάκριση γίνεται από τον Θουκυδίδη και στην περίπτωση της Επιδάμνου, όπου, ακριβοδίκαια, εκθέτει και αναλύει και την «ἀληθεστάτην πρόφασιν» της αποδοχής του αιτήματός της από την Κόρινθο (*μίσει*) και *τὴν ἐν τῷ φανερῷ λεγομένην αἰτίαν* (*κατὰ τὸ δίκαιον*).

Κεφ. 26.§1-2 Ἀπολλωνία

Κορινθιακή αποικία, νότια της Επιδάμνου, στην περιοχή των Ταυλαντίων.

τούτων ἐγκλήματα ἔχοντες οἱ Κορίνθιοι ἔπεμπον... ὠφελίαν

Με την ενέργεια αυτή, δηλ. την αποστολή βοήθειας σε μια πόλη που βρισκόταν στις παρυφές του ελληνικού κόσμου, αρχίζει η αλυσιδωτή σειρά δράσεων και αντιδράσεων, τροφοδοτούμενων από *μῖσος*, *ἐγκλήματα*, *δέος*, *ἁμαρτίας*, που θα οδηγήσει στον μεγα-

λύτερο ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Ήδη, πριν ολοκληρωθεί το 1ο Βιβλίο των *Ιστοριών*, η Επίδαμνος θα έχει ξεχαστεί, ο ανταγωνισμός Κερκυραίων-Κορινθίων θα έχει μετατραπεί σε ανταγωνισμό Αθηναίων-Κορινθίων και σε λίγο σε σύγκρουση Αθήνας-Σπάρτης και των συμμάχων τους.

§3 Κερκυραῖοι ἐπειδὴ ἤσθοντο τούς τε... φρουρούς...

Το τετελεσμένο γεγονός προκαλεί την οργή των Κερκυραίων, οι οποίοι αδιαφορούν για την Επίδαμνο όχι όμως και για τη στρατιωτική και οικονομική παρουσία της Κορίνθου σε περιοχή που θεωρούν ότι ανήκει στη «σφαίρα επιρροής» τους. Η αφήγηση του Θουκυδίδη προβάλλει την κλιμάκωση των γεγονότων καθώς το συμφέρον, η επιθυμία για δύναμη και τα πολιτικά πάθη δημιουργούν «κίνηση» σε μια ασήμαντη, από γεωγραφική και πολιτική άποψη, περιοχή του ελληνικού χώρου: εμφύλια διαμάχη Επιδαμνίων → κακή εκτίμηση της κατάστασης (*ἁμαρτία*) από τους Κερκυραίους → συσσωρευμένα *ἐγκλήματα* των Κορινθίων κατά της Κέρκυρας, φέρνουν Κόρινθο και Κέρκυρα στο χείλος του πολέμου.

ἐκέλευον κατ' ἐπήρειαν δέχεσθαι αὐτούς (= τους Επιδαμνίους)

Οι Επιδάμνιοι που αγνοήθηκαν στο Κεφ. 24 χρησιμοποιούνται τώρα ως πρόσχημα για την εκδίωξη Κορινθίων φρουρών και οικητόρων από την πόλη της Επιδάμνου.

ἦλθον... γὰρ... τάφους τε... ξυγγένειαν ἀποδεικνύοντες

Μεταστροφή της πολιτικής της Κέρκυρας. Η πρώτη *ἱκετεία* των Επιδαμνίων (Κεφ. 24) στηριζόταν στη «συγγένεια» και στους «τάφους» αλλά δεν έγινε αποδεκτή. Το δίκαιο, το «ιστορικό δικαίωμα» λαμβάνονται υπόψη όποτε εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ισχυροτέρων, εκείνων που οι «αδύνατοι» έχουν ανάγκη.

Τα κεφάλαια 24-26 δομούνται επάνω στο σχήμα δράση-αντίδραση, χαρακτηριστικό της γραφής του Θουκυδίδη. Με τα ρήματα που χρησιμοποιεί ο Θουκυδίδης εκφράζει τόσο τα γεγονότα αυτά καθ' εαυτά, όσο και την αντιστοιχία των πράξεων και διαθέσεων των πρωταγωνιστών:
οι Κερκυραίοι – **οὐκ ἐδέξαντο** (Κεφ. 24) *τὴν ἱκετείαν*
οι Κορίνθιοι – **ὑπεδέξαντο** *τὴν τιμωρίαν*
– **ἔπεμπον ἄσμενοι** *τὴν ὠφελίαν* (Κεφ. 25)
Τα ρήματα αυτά συνιστούν τα νοηματικά κέντρα που συνέχουν την αφήγηση και ταυτόχρονα αποτελούν τον πυρήνα γύρω από

τον οποίο αυτή αναπτύσσεται.

§4-5 στρατεύουσιν... οἱ Κερκυραῖοι... προσκαθεζόμενοι τὴν πόλιν προεῖπον... ὡς πολεμίοις χρήσεσθαι

Η στρατιωτική ορολογία και οι αντίστοιχες κινήσεις των Κερκυραίων δηλώνουν τον τερματισμό της προσπάθειας πολιτικής/ειρηνικής λύσης του προβλήματος της Επιδάμνου. Η Κέρκυρα φαίνεται να ενεργεί σύμφωνα με όσα υποστηρίζει στη δημηγορία της στους Αθηναίους (Κεφ. 33.4).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

Κεφ. 24

1. Οι πλαγιότιτλοι δίνουν τη δομή του κεφαλαίου. Να βρείτε τις λέξεις/φράσεις (ΟΣ, ΡΣ) που αποδίδουν αυτή τη δομή.

2. Για ποιους λόγους η «μεγάλη και πολυάνθρωπος» Επίδαμνος έχασε τη δύναμή της;

3. α. Να περιγράψετε τα γεγονότα που οδήγησαν στην αποστολή της πρεσβείας των Επιδαμνίων στην Κέρκυρα.
β. Ποια είναι τα αιτήματα των *ἐν τῇ πόλει* Επιδαμνίων;

Κεφ. 25

4. Υπογραμμίζοντας τα αντίστοιχα ΡΣ και ΟΣ του Κεφ. 25 να δώσετε διάγραμμα των **ενεργειών** των Επιδαμνίων και Κορινθίων.

5. Κατά την άποψη των Κορινθίων, η Κέρκυρα συμπεριφέρεται προσβλητικά απέναντί τους.
α. Ποιες πράξεις των Κερκυραίων θεωρεί προσβλητικές η Κόρινθος;
β. Ποιοι είναι, σύμφωνα με το Θουκυδίδη, οι λόγοι της υπεροψίας των Κερκυραίων;

6. α. Τι ζητούν οι Κερκυραίοι από τους Επιδαμνίους;
β. Με ποια στρατιωτικά μέτρα «υποστηρίζουν» τα αιτήματά τους;

7. Έχοντας υπόψη τα κεφ. 25 και 37-38 (μετάφραση) να σχολιάσετε τους λόγους που έπαιξαν ρόλο στην απόρριψη της ίκετείας των Επιδαμνίων από τους Κερκυραίους.

Κεφ. 26

8. Ποια, κατά τη γνώμη σας, οφέλη θα είχε η Κόρινθος βοηθώντας την Επίδαμνο; (Στην απάντηση να λάβετε υπόψη και τη σχέση Κορίνθου-Κερκύρας).

9. Να σημειώσετε στο χάρτη την πορεία που ακολούθησε η Κορινθιακή αποστολή για να φθάσει

στην Επίδαμνο. Ποια εναλλακτική πορεία μπορούσε να ακολουθήσει;

10. Να μεταγραφούν σε ευθύ λόγο:
α. Η απαίτηση των Κερκυραίων.
β. Οι όροι που έθεσαν στους πολιορκημένους Επιδάμνιους.

11. Να καταγράψετε τις ομάδες ατόμων των οποίων οι κινήσεις και ενέργειες συγκροτούν το κεφ. 26 και:
α. Να μεταφέρετε το γραμματικό τους τύπο στην ονομαστική του ενικού αριθμού.
β. Να μεταφέρετε τους ρηματικούς τύπους που δηλώνουν κίνηση στο α' πρόσωπο του ενεστώτα οριστικής.

12. α. Να αναγνωριστεί ο γραμματικός τύπος και ο συντακτικός ρόλος των ΟΣ στην ακόλουθη πρόταση: *δέει τῶν Κερκυραίων μὴ κωλύωνται ὑπ' αὐτῶν.*
β. Να αντικατασταθεί η λέξη *δέει* από τη μετοχή του ρήματος *δέδοικα* (ονομ. πληθ.) και να μεταγραφεί η πρόταση με ενεργητική και παθητική σύνταξη.

Θέματα για συζήτηση

✎ *Να περιγραφούν οι ενέργειες των Επιδαμνίων.*

✎ *Ποιο γεγονός επηρεάζει τις αποφάσεις*
των Επιδαμνίων
των Κορινθίων
των Κερκυραίων
και ποια επιχειρήματα/κίνητρα στηρίζουν τις αποφάσεις αυτές.

✎ *Ποια θα χαρακτηρίζατε αιτιολογημένα «φανερά» και ποια «αφανή» αίτια της πολιορκίας της Επιδάμνου από τους Κερκυραίους;*

✎ *Να καταγραφούν τα γεγονότα που οδήγησαν στην πολιορκία της Επιδάμνου με τη μορφή δράσης-αντίδρασης (η καταγραφή θα γίνει με λέξεις και φράσεις του κειμένου).*

✎ *Με ποια στοιχεία τεκμηριώνει ο Θουκυδίδης την υπεροχή των Κερκυραίων στο ναυτικό;*

✎ **ἡγεμόνας ποιεῖσθαι** *(Κεφ. 25)*
Να συζητήσετε τα «υπέρ» και τα «κατά» της «προστασίας» έχοντας υπόψη
α) τους στίχους του Ανδρέα Κάλβου

γ΄

Καλήτερα, καλήτερα
διασκορπισμένοι οι Έλληνες
να τρέχωσι τον κόσμον,
με εξαπλωμένην χείρα
ψωμοζητούντες

δ΄

παρά προστάτας 'νἄχωμεν
(«Αἱ Εὐχαί»)

β) το αγγλικό ρητό: «όσοι επαιτούν δεν μπορούν να είναι και εκλεκτικοί».
(beggars cannot be choosers).

✎ *Στις παρακάτω προτάσεις:*

α. Να υπογραμμίσετε τις λέξεις που χρησιμοποιεί σήμερα η νέα ελληνική με την ίδια ή διαφορετική σημασία

β. Να δηλώσετε το συντακτικό τους ρόλο

γ. Να σχηματίσετε στη νέα ελληνική τρεις προτάσεις που να περιέχουν μία (ή περισσότερες) από τις λέξεις αυτές.

– *Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον.*

– *Προελθόντος τοῦ χρόνου ἐγένετο ἡ τῶν Ἐπιδαμνίων δύναμις μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος.*

– *Οἱ δὲ Κερκυραῖοι τὴν ἱκετείαν οὐκ ἐδέξαντο ἀλλ' ἀπράκτους ἀπέπεμψαν.*

– *Πάντων οὖν τούτων ἐγκλήματα ἔχοντες οἱ Κορίνθιοι ἔπεμπον ἐς Ἐπίδαμνον*

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 27

Κείμενο

Οι Κορίνθιοι ετοιμάζουν μεγάλη εκστρατεία για να βοηθήσουν την Επίδαμνο

1 Ὡς δ' οὐκ ἐπείθοντο, οἱ μὲν Κερκυραῖοι (ἔστι δ' ἰσθμὸς τὸ χωρίον) ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν, Κορίνθιοι δ', ὡς αὐτοῖς ἐκ τῆς Ἐπιδάμνου ἦλθον ἄγγελοι ὅτι πολιορκοῦνται, παρεσκευάζοντο στρατείαν, καὶ ἅμα ἀποικίαν ἐς τὴν Ἐπίδαμνον ἐκήρυσσον ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ τὸν βουλόμενον ἰέναι· εἰ δέ τις τὸ παραυτίκα μὲν μὴ ἐθέλει ξυμπλεῖν, μετέχειν δὲ βούλεται τῆς ἀποικίας, πεντήκοντα δραχμὰς καταθέντα Κορινθίας μένειν. Ἦσαν δὲ καὶ οἱ πλέοντες πολλοὶ καὶ οἱ τἀργύ-
2 ριον καταβάλλοντες. Ἐδεήθησαν δὲ καὶ τῶν Μεγαρέων ναυσὶ σφᾶς ξυμπροπέμψαι, εἰ ἄρα κωλύοιντο ὑπὸ Κερκυραίων πλεῖν· οἱ δὲ παρεσκευάζοντο αὐτοῖς ὀκτὼ ναυσὶ ξυμπλεῖν, καὶ Παλῆς Κεφαλλήνων τέσσαρσιν. Καὶ Ἐπιδαυρίων ἐδεήθησαν, οἳ παρέσχον πέντε, Ἑρμιονῆς δὲ μίαν καὶ Τροιζήνιοι δύο, Λευκάδιοι δὲ δέκα καὶ Ἀμπρακιῶται ὀκτώ. Θηβαίους δὲ χρήματα ᾔτησαν καὶ Φλειασίους, Ἠλείους δὲ ναῦς τε κενὰς καὶ χρήματα. Αὐτῶν δὲ Κορινθίων νῆες παρεσκευάζοντο τριάκοντα καὶ τρισχίλιοι ὁπλῖται.

Γλωσσικά σχόλια

ἀποικίαν ἐς τὴν Ἐπίδαμνον ἐκήρυσσον ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ *(ενν. μοίρᾳ)* ***τὸν βουλόμενον ἰέναι***	ανακοίνωναν την αποστολή αποίκων στην Επίδαμνο με ισότητα πολιτικών δικαιωμάτων για όποιον ήθελε να πάει. (Παλαιοί και νέοι άποικοι θα είχαν τα ίδια δικαιώματα)
παραυτίκα	αμέσως
ξυμπλεῖν· ξυμπλέω	πλέω μαζί, μετέχω στην εκστρατεία

καταθέντα (*κατατίθημι*) **πεντήκοντα δραχμὰς Κορινθίας μένειν**	αφού καταβάλει πενήντα κορινθιακές δραχμές (να μη πάρει αμέσως μέρος στην εκστρατεία) αλλά να περιμένει
ξυμπροπέμψαι ναυσὶ (*ξυμπροπέμπω*) **Παλῆς** (*οἱ Παλεῖς*)	να συνοδεύσουν με πλοία την αποστολή κάτοικοι της περιοχής Πάλης της Κεφαλληνίας [το -η- στην ονομαστική πληθυντικού των τριτοκλίτων είναι γλωσσική ιδιοτυπία του Θουκυδίδη. Βλέπε Εισαγωγή]
ναῦς κενάς (*κεναὶ νῆες*) (*αντώνυμο: νῆες πλήρεις*)	χωρίς πληρώματα

Κορινθιακά νομίσματα (Νομισματικό Μουσείο Αθηνών)

Ερμηνευτικά σχόλια

εἰ δέ τις τὸ παραυτίκα μὴ ἐθέλει ξυμπλεῖν ... μένειν

Η επικίνδυνη κατάσταση στην ίδια την Επίδαμνο (πολιορκία), η απόσταση που έπρεπε να διανυθεί (τεράστια για τα μέσα της εποχής) και η πιθανή παρεμπόδιση του πλου από το ισχυρό ναυτικό της εχθρικής Κέρκυρας, ήταν φυσικό να δημιουργήσει απροθυμία συμμετοχής αποίκων στην αποστολή. Το γεγονός ότι οι Κορίνθιοι έδωσαν τη δυνατότητα, σε όσους ήθελαν, να δηλώσουν συμμετοχή στην αποστολή αλλά να μην αποπλεύσουν αμέσως και να παραμείνουν στην Κόρινθο, προφανώς μέχρι να διευθετηθεί η κατάσταση στην Επίδαμνο, δείχνει ότι είχαν κατανοήσει πολύ καλά και την ανθρώπινη φύση και την επιφυλακτικότητα που υπάρχει όταν διακυβεύονται οικονομικά συμφέροντα: η πολιτική σταθερότητα πρέπει να εξασφαλιστεί πριν αναληφθούν οικονομικές δραστηριότητες. Έτσι και οι ριψοκίνδυνοι μπορούν να ξεκινήσουν για την Επίδαμνο μόλις ετοιμαστεί η εκστρατεία και οι διστακτικοί, με την καταβολή χρημάτων, θεωρούνται μέλη της ἀποικίας χωρίς να διατρέχουν προσωπικό κίνδυνο.

ἦσαν καὶ οἱ πλέοντες πολλοὶ καὶ οἱ τἀργύριον καταβάλλοντες

Η καταβολή χρημάτων ελαχιστοποιεί τις πιθανότητες υπαναχώρησης όσων αποφάσισαν να εγκατασταθούν ως άποικοι στην Επίδαμνο και ταυτόχρονα εξασφαλίζει τα απαραίτητα οικονομικά μέσα για τη στρατιωτική αποστολή που θα αποκαταστήσει την πολιτική σταθερότητα στην πόλη. Φαίνεται ότι στην Κόρινθο υπήρχαν πολλοί ριψοκίνδυνοι και πολλοί διστακτικοί. Θα μπορούσαμε επομένως να πούμε ότι η πολιτική ηγεσία της Κορίνθου έκανε πολύ καλή εκτίμηση της ψυχολογίας των πολιτών.

ἐδεήθησαν δὲ Μεγαρέων... χρήματα ἤτησαν

Η άμεση και πρόθυμη ανταπόκριση τόσων πόλεων στην έκκληση για βοήθεια εναντίον των Κερκυραίων δείχνει: 1) την αποτελεσματικότητα της Κορινθιακής διπλωματίας, 2) τη σημασία της γεωγραφικής θέσης της Επιδάμνου, 3) τις δυνατότητες που φάνηκαν να διανοίγονται για το Πελοποννησιακό εμπόριο μετά την αποξένωση της Επιδάμνου από την Κέρκυρα και 4) την αποτυχία της απομονωτικής πολιτικής της Κέρκυρας – όπως οι ίδιοι οι Κερκυραίοι ομολογούν στη δημηγορία τους (Κεφ. 32, μετάφραση).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Να εξετάσετε:

α. Με ποιους όρους οργανώνουν οι Κορίνθιοι την αποστολή αποίκων στην Επίδαμνο.

β. Από ποιες πόλεις και περιοχές ζητούν πλοία για να συνοδεύσουν τους αποίκους.

γ. Το λόγο που οι Κορίνθιοι χρειάζονται τα πλοία (Να βρείτε στο κείμενο την πρόταση που εκφράζει αυτόν το λόγο).

2. Ποιος είναι ο σκοπός της εκστρατείας των Κορινθίων;

α. να βοηθήσουν την Επίδαμνο,

β. να δημιουργήσουν δική τους αποικία στην Επίδαμνο,

γ. να αποκτήσουν την ηγεμονία της Πελοποννησιακής συμμαχίας,

δ. να τιμωρήσουν τους Κερκυραίους,

ε. να δημιουργήσουν δικό τους ισχυρό στρατό και στόλο.

Να αιτιολογήσετε, **με βάση το κείμενο**, την ή τις απαντήσεις που θεωρείτε σωστές.

3. **πολιορκοῦνται**
τὸν βουλόμενον ἰέναι
εἴ τις μὴ **ἐθέλει** ξυμπλεῖν
ἐδεήθησαν τῶν Μεγαρέων
Θηβαίων **ᾔτησαν** χρήματα

Να μεταφερθούν οι υπογραμμισμένοι ρηματικοί τύποι στο α΄ πρόσωπο του ίδιου χρόνου και αριθμού και να γίνουν οι απαραίτητες μετατροπές/παραλείψεις στις προτάσεις, όπου χρειάζεται.

4. α. Να συνθέσετε το ρήμα σκευάζω (<σκεύος) με τις προθέσεις ἀνά, διά, ἐπί, κατά, παρά, σὺν και στη συνέχεια να σχηματίσετε παράγωγα ουσιαστικά με την κατάληξη -η. Να κάνετε προτάσεις με τα ουσιαστικά αυτά στη Νέα Ελληνική.

(Για το σχηματισμό των παραγώγων ουσιαστικών να συμβουλευθείτε την §381 της Σχολικής Γραμματικής Μ. Οικονόμου).

β. Σας είναι γνωστή η σημασία των λέξεων: σκευή, συσκευασία, στρατιά, ἀστράτευτος, στρατιωτικός, ἐπιστράτευσις; Ποιες από τις λέξεις αυτές συναντάμε (απλές ή σύνθετες) στη ΝΕ;

5. Να βρεθούν τα αριθμητικά επίθετα που υπάρχουν στο κείμενο και να γραφούν τα αντίστοιχα αριθμητικά ουσιαστικά και επιρρήματα.

6. Χρησιμοποιώντας λέξεις του κειμένου να μεταφέρετε στην ΑΕ γλώσσα τις προτάσεις:

– Η πόλη πολιορκείται από τους Κερκυραίους

– Οἱ Κορίνθιοι ἑτοίμασαν ἐκστρατεία με πολλά πλοία, οπλίτες και χρήματα.

7. Να μεταφράσετε στη ΝΕ τις προτάσεις:
– Ἀποικίαν κηρύσσομεν ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ.
– Εἴ τις ἀργύριον καταβάλλει, μενέτω.
– Αἱ πόλεις παρέσχον Κορινθίοις ναῦς κενὰς καὶ χρήματα.

Θέματα για συζήτηση

✎ *Οι αρχικές εχθροπραξίες στην Επίδαμνο, στην δυτική εσχατιά του ελληνικού χώρου, επεκτείνονται σταδιακά, κυρίως με τις ενέργειες των Κορινθίων. Σ' αυτές εμπλέκονται πόλεις και περιοχές της Δυτικής Ελλάδας, των Ιονίων, της ΒΔ Πελοποννήσου, της Βοιωτίας. Η συμμετοχή των Μεγαρικών πλοίων στην εκστρατεία των Κορινθίων φέρνει τον απόηχο της επικείμενης αλλά μακρινής ακόμη αναμέτρησης στα όρια της Αθήνας. Η εμπλοκή της και η αναπόφευκτη εμπλοκή της Σπάρτης είναι πια θέμα χρόνου.*
Να συζητηθούν τα αίτια των ενεργειών των Κορινθίων.

✎ *Να εξετάσετε αν η αφήγηση των γεγονότων της Επιδάμνου που γίνεται αντιθετικά («οἱ μὲν... οἱ δὲ») και η συνεχής μετακίνηση της οπτικής γωνίας της αφήγησης από το ένα «στρατόπεδο» στο άλλο επιβεβαιώνουν την άποψη ότι η «αντίθεση» συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των ιδεών και καταστάσεων, ιδίως όταν τα αντίθετα παρουσιάζονται παρατακτικά.*

Χάρτης Ηπείρου

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 28

Κείμενο

Οι Κερκυραίοι ζητούν αποχώρηση των Κορινθίων από την Επίδαμνο και προτείνουν παραπομπή της διαφοράς τους σε διαιτησία

1 Ἐπειδὴ δὲ ἐπύθοντο οἱ Κερκυραῖοι τὴν παρασκευήν, ἐλθόντες ἐς Κόρινθον μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ Σικυωνίων πρέσβεων, οὓς παρέλαβον, ἐκέλευον Κορινθίους τοὺς ἐν Ἐπιδάμνῳ φρουρούς τε καὶ οἰκήτορας ἀπάγειν, ὡς οὐ μετὸν
2 αὐτοῖς Ἐπιδάμνου. Εἰ δέ τι ἀντιποιοῦνται, δίκας ἤθελον δοῦναι ἐν Πελοποννήσῳ παρὰ πόλεσιν αἷς ἂν ἀμφότεροι ξυμβῶσιν· ὁποτέρων δ' ἂν δικασθῇ εἶναι τὴν ἀποικίαν, τούτους κρατεῖν. Ἤθελον δὲ καὶ τῷ ἐν Δελφοῖς μαντείῳ ἐπι-
3 τρέψαι. Πόλεμον δὲ οὐκ εἴων ποιεῖν· εἰ δὲ μή, καὶ αὐτοὶ ἀναγκασθήσεσθαι ἔφασαν, ἐκείνων βιαζομένων, φίλους ποιεῖσθαι οὓς οὐ βούλονται ἑτέρους τῶν νῦν ὄντων μᾶλλον
4 ὠφελίας ἕνεκα. Οἱ δὲ Κορίνθιοι ἀπεκρίναντο αὐτοῖς, ἢν τάς τε ναῦς καὶ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ Ἐπιδάμνου ἀπαγάγωσι, βουλεύσεσθαι· πρότερον δ' οὐ καλῶς ἔχειν τοὺς μὲν πολιορ-
5 κεῖσθαι, αὐτοὺς δὲ δικάζεσθαι. Κερκυραῖοι δὲ ἀντέλεγον, ἢν καὶ ἐκεῖνοι τοὺς ἐν Ἐπιδάμνῳ ἀπαγάγωσι, ποιήσειν ταῦτα· ἑτοῖμοι δὲ εἶναι καὶ ὥστε ἀμφοτέρους μένειν κατὰ χώραν, σπονδὰς δὲ ποιήσασθαι ἕως ἂν ἡ δίκη γένηται.

Γλωσσικά σχόλια

οὐ μετὸν αὐτοῖς Ἐπιδάμνου *[μέτειμι – μέτεστι – μετόν – μετουσία (= συμμετοχή)· μέτειμι τινός = μετέχω σε κάτι, έχω αξιώσεις για κάτι]*	δεν είχαν αυτοί δικαίωμα επέμβασης στην Επίδαμνο
ἀντιποιοῦνται· ἀντιποιοῦμαι	προβάλλω δικαιώματα, διεκδικώ, ανταποδίδω
δίκας δοῦναι· δίκας δίδωμι	δέχομαι διαιτησία, δικάζομαι
ξυμβῶσι· ξυμβαίνω *(σύμβασις, συμβατός)*	συμφωνώ
δίκας ἤθελον δοῦναι... ξυμβῶσιν	να παραπέμψουν το ζήτημα σε διαιτησία στην Πελοπόννησο, σε πόλεις, για τις οποίες και οι δύο θα συμφωνήσουν
ὁποτέρων δ' ἂν δικασθῇ *(δικάζω) [ρίζα -δικ>δίκη, δικάζω, δικαστής, δίκαιος]*	σε όποιον από τους δύο επιδικασθεί (δίνω με δικαστική απόφαση)
ἐπιτρέψαι τῷ μαντείῳ *(ἐπιτρέπω)*	να αφήσουν την υπόθεση στην κρίση (διαιτησία) του μαντείου
ἑτοῖμοι δὲ εἶναι *(εν. δίκας δοῦναι)* **καὶ ὥστε ἀμφοτέρους μένειν κατὰ χώραν**	αλλά ότι είναι έτοιμοι (πρόθυμοι) (να δεχθούν διαιτησία) και με τον όρο να μείνουν και οι δύο στις θέσεις που είχαν ως τότε
ὥστε	με τον όρο
σπονδάς· σπονδή	ανακωχή, αναστολή των εχθροπραξιών

Ερμηνευτικά σχόλια

ἐλθόντες... μετὰ Λακεδαιμονίων... οὓς παρέλαβον

Οι Κερκυραίοι ήθελαν να παρακολουθήσουν οι πρέσβεις από τη Σικυώνα και τη Λακεδαίμονα τις διαβουλεύσεις τους με τους Κορινθίους, ελπίζοντας ότι αυτοί με την ιδιότητα των φίλων και συμμάχων της Κορίνθου, θα μπορούσαν να την αποτρέψουν από ενέργειες που θα οδηγούσαν σε διεύρυνση των εμπλεκομένων στη διαμάχη περιοχών.

ἤθελον δίκας δοῦναι... ἤθελον ἐπιτρέψαι... οὐκ εἴων ποιεῖν

Η αποστολή πρεσβείας υπογραμμίζει την ανησυχία που προκάλεσαν στην Κέρκυρα οι πληροφορίες για τη μεγάλη εκστρατεία που ετοίμαζαν οι Κορίνθιοι. Ταυτόχρονα η εμφαντική διατύπωση

των διαθέσεων των Κερκυραίων (επανάληψη του ρήματος **ἤθελον** στις προτάσεις συνδιαλλαγής, χρήση της άρνησης **οὐκ εἴων ποιεῖν** στην προοπτική πολέμου) υποδηλώνει την επιθυμία τους να λυθεί ειρηνικά η διαφορά τους με την Κόρινθο. Την ειρηνική λύση φαίνεται ότι προτιμούσε και η Σπάρτη, ως ηγέτιδα πόλη της Πελοποννησιακής Συμμαχίας, μολονότι οι εχθροπραξίες, ακόμα και με συμμετοχή σ' αυτές πόλεων της Συμμαχίας, δεν αποτελούσαν αιτία πολέμου για την ίδια τη Συμμαχία και για τη Σπάρτη.

φίλους ποιεῖσθαι... ἑτέρους τῶν νῦν ὄντων Είναι εμφανής η απειλή των Κερκυραίων (έστω και αν προσχηματικά χρησιμοποιούν τους ρηματικούς τύπους «ἀναγκασθήσεσθαι» και «διαζομένων»), που απευθύνεται έμμεσα στην Πελοποννησιακή συμμαχία και ιδίως τη Σπάρτη, ότι αποτυχία ειρηνικής διευθέτησης του θέματος της Επιδάμνου σημαίνει απώλεια ισχυρού στρατιωτικού και οικονομικού παράγοντος, με στρατηγική θέση για το δυτικό εμπόριο της Συμμαχίας, προς όφελος των Αθηναίων. Η απειλή αποσκοπεί στην άσκηση πίεσης στην Κόρινθο και από τους δικούς της συμμάχους, αφού και το δικό τους εμπόριο θα υποστεί τις συνέπειες.
Ως διπλωματική ενέργεια η απειλή των Κερκυραίων είχε πιθανότητες να πετύχει το στόχο της. Δεν έλαβαν όμως υπόψη οι Κερκυραίοι το συντηρητικό χαρακτήρα της Σπάρτης, που σαφώς προτίμησε τη συμμαχία της εξίσου ισχυρής, σταθερής και σχεδόν όμορης Κορίνθου από τη μακρινή, άγνωστη, πολιτικά ασταθή (όπως θα δείξουν τα γεγονότα στο 3ο Βιβλίο των Ιστοριών) και αβέβαιη συμμαχία της Κέρκυρας.

οἱ δὲ Κορίνθιοι ἀπεκρίναντο... Κερκυραῖοι δὲ ἀντέλεγον Να προσεχθεί ο γρήγορος ρυθμός της αφήγησης. (Κερκυραίοι-Κορίνθιοι, πρόταση-αντιπρόταση)
Οι διαβουλεύσεις Κορινθίων-Κερκυραίων, οι προτάσεις για μεσολάβηση και διαιτησία, η προβολή του δικαίου του καθενός, οι έμμεσοι εκβιασμοί δεν διαφέρουν από ανάλογες σύγχρονες διπλωματικές δραστηριότητες, όπως, αναλογικά, δεν διαφέρουν και οι στόχοι: η Κέρκυρα επιθυμεί να επανέλθει στο status quo, αλώβητη από τα πολιτικά λάθη της, η Κόρινθος επιδιώκει κάποιο κέρδος, πολιτικό ή οικονομικό, και οπωσδήποτε θεωρεί ότι μια εύκολη συνθηκολόγηση θα είναι μειωτική για το κύρος της, ιδίως ύστερα από τη διακήρυξη για νέα αποστολή αποίκων στην Επίδαμνο και την ετοιμασία της εκστρατείας.

σπονδὰς ποιήσασθαι Σταδιακά, με την αφήγηση των γεγονότων, ο Θουκυδίδης κα-

ἕως ἂν ἡ δίκη γένηται ταγράφει τη διαφοροποίηση του «δικαίου»: το αρχικό «δίκαιο» της βοήθειας προς τους Επιδαμνίους (Κεφ. 25) έγινε διαμάχη για το «δίκαιο» Κερκύρας-Κορίνθου σχετικά με την πολιορκία και τον αποικισμό της Επιδάμνου. Το γεγονός ότι η Επίδαμνος είναι ανεξάρτητη πόλη φαίνεται να έχει ξεχαστεί και από τις δύο «μητροπόλεις» της.

Η συντηρητική πολιτική της Σπάρτης
όπως την περιγράφουν οι Κορίνθιοι

«Εκείνοι [οι Αθηναίοι] είναι καινοτόμοι και επινοητικοί και ταχείς στο να εκτελούν τα σχέδιά τους, ενώ εσείς περιορίζεστε στο να διατηρείτε τα όσα έχετε... Εκείνοι αποτολμούν πράγματα που υπερβαίνουν τις δυνάμεις τους... Ενώ εσείς επιχειρείτε πάντα πράγματα κατώτερα από τις δυνάμεις σας, είστε διστακτικοί ακόμα κι όταν οι πιο συντηρητικοί υπολογισμοί δείχνουν ότι η επιτυχία είναι βεβαία...»

[Ιστορίαι, Βιβλίο 1. Κεφ. 70.
Μετάφραση Άγγελου Βλάχου]

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Στο κεφ. 28. 1-3 περιγράφονται οι ενέργειες των Κερκυραίων, όταν πληροφορήθηκαν την «παρασκευήν» των Κορινθίων. Στο κεφ. 28. 4-5 δίνεται η απάντηση των Κορινθίων. Με βάση το κείμενο και τα σχόλια να εξηγήσετε για ποιο ακριβώς ζήτημα εριζουν Κορίνθιοι και Κερκυραίοι.

2. Αφού ξαναδιαβάσετε το Κεφ. 24, να εντοπίσετε την αρχική αιτία (*τὴν ἐς τὸ φανερὸν λεγομένην*) της διαμάχης Κορινθίων-Κερκυραίων. Να συγκρίνετε και να σχολιάσετε τις απαντήσεις που δώσατε στις Ερωτήσεις 1 και 2.

3. Κορίνθιοι και Κερκυραίοι προτείνουν «λύσεις» της διαφοράς τους και τις **αιτιολογούν**. Να κατατάξετε τις παρακάτω προτάσεις ανάλογα με το περιεχόμενό τους (**λύση** ή **αιτιολόγηση**) σε δύο στήλες.

1) ὡς οὐ μετὸν αὐτοῖς Ἐπιδάμνου
2) ἤθελον καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖῳ ἐπιτρέψαι
3) ἀναγκασθήσεσθαι ἔφασαν φίλους ποιεῖσθαι
4) οὐ καλῶς ἔχειν τοὺς μὲν πολιορκεῖσθαι, αὐτοὺς δὲ δικάζεσθαι
5) ἢν τάς τε ναῦς καὶ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ Ἐπιδάμνου ἀπαγάγωσι, βουλεύσεσθαι
6) ἐκέλευον Κορινθίους τοὺς ἐν Ἐπιδάμνῳ φρουροὺς ἀπάγειν
7) ἢν καὶ ἐκεῖνοι τοὺς ἐν Ἐπιδάμνῳ ἀπαγάγωσι, ποιήσειν ταῦτα.

4. α. Να βρείτε τη σημασία των ομόρριζων παραγώγων της λέξης **δίκη** στις παρακάτω προτάσεις:
– Παραπέμπεται σε τακτική δικάσιμο
– Οι διάδικοι αρνήθηκαν το συμβιβασμό
– Η εκδίκαση της υποθέσεως έγινε ενώπιον ακροατηρίου.

β. Να σχηματίσετε προτάσεις με τις παρακάτω λέξεις: δικαστήριο, δικαιοσύνη, δικαστικός, καταδίκη.

5. α. Να βρείτε τα συνώνυμα και αντώνυμα των παρακάτω λέξεων: **κελεύω, ἐθέλω, φημί, φίλος.**

β. Χρησιμοποιώντας τα συνώνυμα και αντώνυμα που βρήκατε να συμπληρώσετε με την κατάλληλη λέξη τα κενά στις παρακάτω προτάσεις:
– Σωκράτης ... (παρατατικός) τοὺς συνόντας αὐτῷ ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι.
– Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ἡδέως ... (δοτική) συνῆν ἀλλ' ἔφευγεν ... (αιτιατική).
– Ἦ σιγῆς τι κρεῖττον ... (προστακτική ενεστώτα) ἢ ... (προστακτική ενεστώτα).

Θέματα για συζήτηση

✎ *Να συζητήσετε, με βάση το κείμενο και τα σχόλια, τα κίνητρα της ειρηνευτικής πρωτοβουλίας της Κέρκυρας.*

✎ *Να εξετάσετε τη σημασία που έχει η διατήρηση του κύρους μιας χώρας στις σχέσεις της με τις άλλες.*

✎ *Έχοντας υπόψη τα κεφ. 24,25,26 να ελέγξετε την αλήθεια του επιχειρήματος των Κερκυραίων ότι οι Κορίνθιοι δεν είχαν δικαίωμα επέμβασης στην Επίδαμνο (οὐ μετὸν αὐτοῖς Ἐπιδάμνου).*

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 29

Κείμενο

Οι Κορίνθιοι κηρύσσουν τον πόλεμο στους Κερκυραίους και αποπλέουν με τους συμμάχους τους για την Επίδαμνο

1 Κορίνθιοι δὲ οὐδὲν τούτων ὑπήκουον, ἀλλ' ἐπειδὴ πλήρεις αὐτοῖς ἦσαν αἱ νῆες καὶ οἱ ξύμμαχοι παρῆσαν, προπέμψαντες κήρυκα πρότερον πόλεμον προεροῦντα Κερκυραίοις, ἄραντες ἑβδομήκοντα ναυσὶ καὶ πέντε δισχιλίοις τε ὁπλίταις ἔπλεον ἐπὶ τὴν Ἐπίδαμνον Κερκυραίοις ἐναντία πολεμήσο-
2 ντες· ἐστρατήγει δὲ τῶν μὲν νεῶν Ἀριστεὺς ὁ Πελλίχου καὶ Καλλικράτης ὁ Καλλίου καὶ Τιμάνωρ ὁ Τιμάνθους, τοῦ δὲ πεζοῦ Ἀρχέτιμός τε ὁ Εὐρυτίμου καὶ Ἰσαρχίδας ὁ Ἰσάρ-
3 χου. Ἐπειδὴ δ' ἐγένοντο ἐν Ἀκτίῳ τῆς Ἀνακτορίας γῆς, οὗ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνός ἐστιν, ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Ἀμπρακικοῦ κόλπου, οἱ Κερκυραῖοι κήρυκά τε προύπεμψαν αὐτοῖς ἐν ἀκατίῳ ἀπεροῦντα μὴ πλεῖν ἐπὶ σφᾶς καὶ τὰς ναῦς ἅμα ἐπλήρουν, ζεύξαντές τε τὰς παλαιὰς ὥστε πλωί-

Ναυμαχία Κερκυραίων-Κορινθίων. Ήττα των Κορινθίων. Παράδοση της Επιδάμνου στους Κερκυραίους που την πολιορκούσαν (435 π.Χ.)

4 μους εἶναι καὶ τὰς ἄλλας ἐπισκευάσαντες. Ὡς δὲ ὁ κῆρύξ τε ἀπήγγειλεν οὐδὲν εἰρηναῖον παρὰ τῶν Κορινθίων καὶ αἱ νῆες αὐτοῖς ἐπεπλήρωντο οὖσαι ὀγδοήκοντα (τεσσαράκοντα γὰρ Ἐπίδαμνον ἐπολιόρκουν), ἀνταναγαγόμενοι καὶ παρα-
5 ταξάμενοι ἐναυμάχησαν· καὶ ἐνίκησαν οἱ Κερκυραῖοι παρὰ πολὺ καὶ ναῦς πέντε καὶ δέκα διέφθειραν τῶν Κορινθίων. Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ αὐτοῖς ξυνέβη καὶ τοὺς τὴν Ἐπίδαμνον πολιορκοῦντας παραστήσασθαι ὁμολογίᾳ ὥστε τοὺς μὲν ἐπήλυδας ἀποδόσθαι, Κορινθίους δὲ δήσαντας ἔχειν ἕως ἂν ἄλλο τι δόξῃ.

Γλωσσικά σχόλια

πόλεμον προεροῦντα (*προαγορεύω*)	για να κηρύξει πόλεμο
ἄραντες ἑβδομήκοντα ναυσί (*αἴρω ναῦς = απομακρύνω τα πλοία από τη στεριά*)	αφού απέπλευσαν με εβδομήντα πλοία
Ἀκτίῳ· Ἄκτιον	ακρωτήριο στην είσοδο του Αμβρακικού κόλπου. Ήταν το σημείο συνάντησης με τα πλοία των Κεφαλλήνων, Λευκαδίων και Αμπρακιωτών
ἀκατίῳ (*ἀκάτιον <ἄκατος*) (*τορπιλλάκατος, βενζινάκατος, πυραυλάκατος*)	με μικρό πλοίο, πλοιάριο, λέμβο
ἀπεροῦντα (*ἀπαγορεύω*) **μὴ πλεῖν**	για να τους αποτρέψει από το να πλεύσουν
ζεύξαντες τὰς ναῦς (*ζευγνύω*)	αφού ενίσχυσαν με δοκάρια τα καταστρώματα των πλοίων
πλωίμους· *πλώιμος*	κατάλληλα για θαλάσσιο ταξίδι
οὐδὲν εἰρηναῖον	καμιά φιλειρηνική απάντηση
ἀνταναγαγόμενοι (*ἀντανάγομαι*)	αφού και αυτοί ανοίχθηκαν στο πέλαγος (για να συναντήσουν τα εχθρικά πλοία)
ἐνίκησαν παρὰ πολύ (*Η έκφραση* **παρὰ πολύ** *χρησιμοποιείται με λέξεις που ενέχουν έννοια σύγκρισης*)	ήταν εμφανής η νίκη (των Κερκυραίων)
ξυνέβη... ὁμολογίᾳ	συνέβη να καταφέρουν οι πολιορκούντες την Επίδαμνο να παραδοθεί σ' αυτούς [η πόλη] με συμφωνία
ὥστε	με τον όρο
ἐπήλυδας· *ὁ ἔπηλυς*	ο ξένος, ο μη αυτόχθων
ἀποδόσθαι· *ἀποδίδομαι*	πωλώ
Κορινθίους	οι Κορίνθιοι φρουροί και οικήτορες που αναφέρονται στο Κεφ. 26
δήσαντας ἔχειν (*δέω-ῶ: φυλακίζω*)	να κρατήσουν δέσμιους, φυλακισμένους

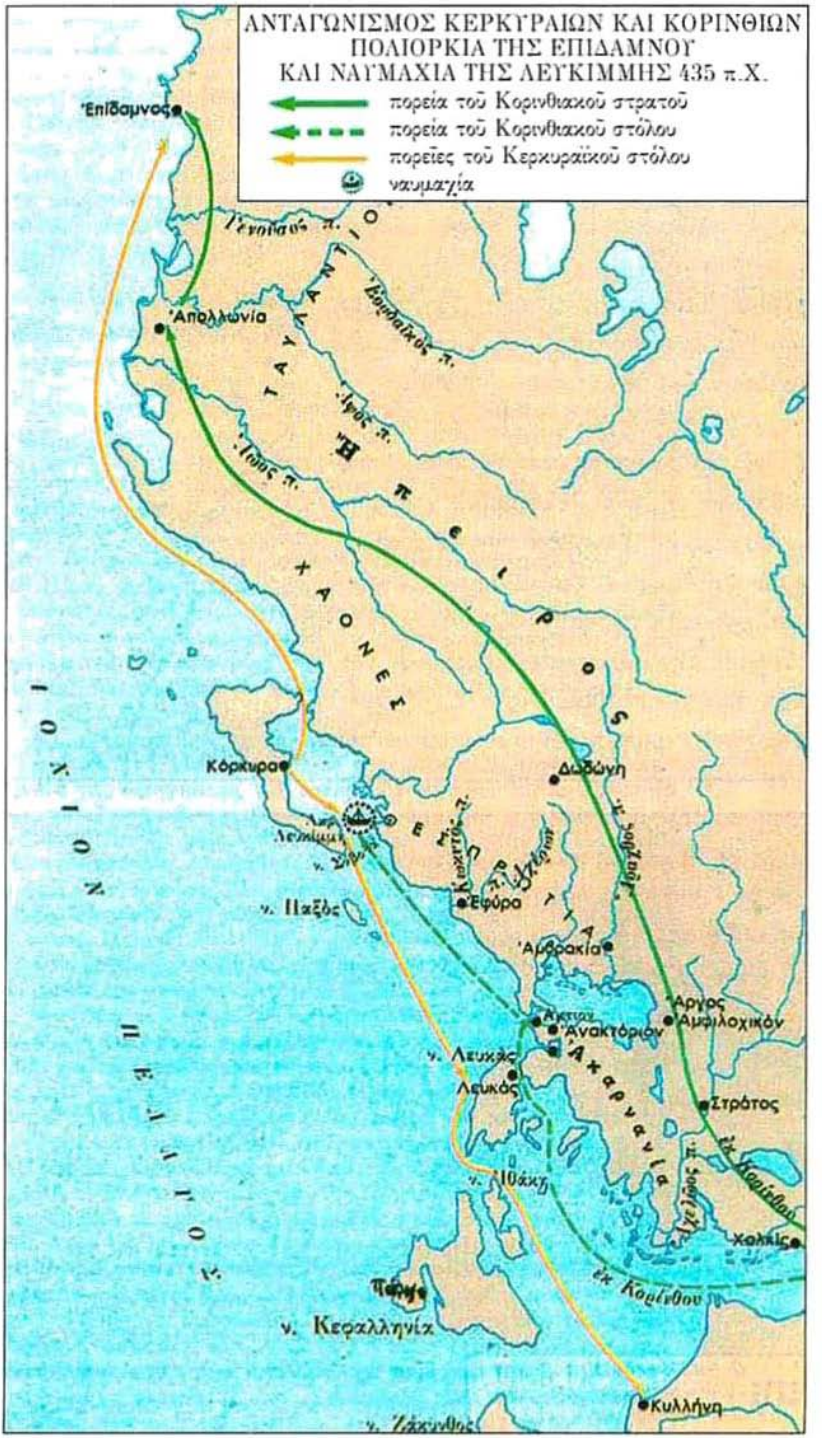
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ
ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΜΝΟΥ
ΚΑΙ ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΙΜΜΗΣ 435 π.Χ.
πορεία τοῦ Κορινθιακοῦ στρατοῦ
πορεία τοῦ Κορινθιακοῦ στόλου
πορεῖες τοῦ Κερκυραϊκοῦ στόλου
ναυμαχία
Ἐπίδαμνος
Ἀπολλωνία
Κόρκυρα
Δωδώνη
Ἐφύρα
Ἀμβρακία
Ἄκτιον
Ἀνακτόριον
Ἄργος Ἀμφιλοχικόν
Λευκάς
Στράτος
Χαλκίς
Κυλλήνη
ν. Παξός
ν. Λευκάς
ν. Ἰθάκη
ν. Κεφαλληνία
ν. Ζάκυνθος
Ἀκαρνανία
ἐκ Κορίνθου
ἐκ Χαλκίδος
Ἠπειρος
Χαονες
Θεσπρωτία
Ἰόνιον πέλαγος

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 30

Κείμενο

Επιθέσεις αντιποίνων του Κερκυραϊκού στόλου εναντίον των συμμάχων των Κορινθίων

1 Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν οἱ Κερκυραῖοι τροπαῖον στήσαντες ἐπὶ τῇ Λευκίμμῃ τῆς Κερκυραίας ἀκρωτηρίῳ τοὺς μὲν ἄλλους οὓς ἔλαβον αἰχμαλώτους ἀπέκτειναν, Κορινθίους δὲ
2 δήσαντες εἶχον. Ὕστερον δέ, ἐπειδὴ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἡσσημένοι ταῖς ναυσὶν ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου, τῆς θαλάσσης ἁπάσης ἐκράτουν τῆς κατ' ἐκεῖνα τὰ χωρία οἱ Κερκυραῖοι, καὶ πλεύσαντες ἐς Λευκάδα τὴν Κορινθίων ἀποικίαν τῆς γῆς ἔτεμον καὶ Κυλλήνην τὸ Ἠλείων ἐπίνειον
3 ἐνέπρησαν, ὅτι ναῦς καὶ χρήματα παρέσχον Κορινθίοις. Τοῦ τε χρόνου τὸν πλεῖστον μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐπεκράτουν τῆς θαλάσσης καὶ τοὺς τῶν Κορινθίων ξυμμάχους ἐπιπλέοντες ἔφθειρον, μέχρι οὗ Κορίνθιοι περιιόντι τῷ θέρει πέμψαντες ναῦς καὶ στρατιάν, ἐπεὶ σφῶν οἱ ξύμμαχοι ἐπόνουν, ἐστρατοπεδεύοντο ἐπὶ Ἀκτίῳ καὶ περὶ τὸ Χειμέριον τῆς Θεσπρωτίδος φυλακῆς ἕνεκα τῆς τε Λευκάδος καὶ τῶν ἄλλων πόλε-
4 ων ὅσαι σφίσι φίλιαι ἦσαν. Ἀντεστρατοπεδεύοντο δὲ καὶ οἱ Κερκυραῖοι ἐπὶ τῇ Λευκίμμῃ ναυσί τε καὶ πεζῷ. Ἐπέπλεον δὲ οὐδέτεροι ἀλλήλοις, ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦτο ἀντικαθεζόμενοι χειμῶνος ἤδη ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου ἑκάτεροι.

Αντίδραση των Κορινθίων (434 π.Χ.)

Γλωσσικά σχόλια

τροπαῖον *(τρέπω, τροπή)* σύμβολο νίκης αποτελούμενο από λάφυρα εχθρών που τοποθετούνταν σε δέντρα ή ξύλινους στύλους και σχημάτιζαν ένα πρόχειρο μνημείο της «τροπής εις φυγήν» του εχθρού

Λευκίμμη *(Ν.Α. της Κέρκυρας)* η ναυμαχία έγινε κοντά στο νοτιότερο άκρο

	της Κέρκυρας, όχι κοντά στο Άκτιο
ἡσσημένοι (*ἡσσάομαι, -ῶμαι = ἡττάομαι, -ῶμαι*)	ηττημένοι
ἐπ' οἴκου	για την πατρίδα (τους)
κατ' ἐκεῖνα τὰ χωρία	σ' εκείνη την περιοχή
ἔτεμον τῆς γῆς (*τέμνω*)	έκοβαν τα δέντρα [στερώντας από τους Λευκάδιους την πρώτη ύλη για ναυπήγηση πλοίων]
ἐπίνειον	παραθαλάσσιος οικισμός, όπου ήταν τα νεώρια
ἐνέπρησαν (*ἐμπίμπρημι*) *εμπρησμός*	έκαψαν
ἐπιπλέοντες (*ἐπιπλέω*)	κάνοντας επιθέσεις με πλοία
περιιόντι τῷ θέρει (*Ο Θουκυδίδης καταγράφει τα γεγονότα «κατά θέρος και χειμώνα»*)	το επόμενο θέρος· ο χρονικός όρος **θέρος** περιλαμβάνει άνοιξη, καλοκαίρι και φθινόπωρο
ἐπόνουν (*πονέω, -ῶ, πόνος*)	υπέφεραν
φυλακῆς ἕνεκα (*φυλακή*) *φυλάττω, φύλαξ*	για προστασία, για να προστατεύουν
ἀντεστρατοπεδεύοντο	στρατοπέδευσαν απέναντι
ἀντικαθεζόμενοι (*ἀντικάθημαι ἀντικαθέζομαι*)	αφού στρατοπέδευσαν απέναντι στον αντίπαλο (επιτηρώντας τις κινήσεις του)

Ερμηνευτικά σχόλια

Κεφάλαια 29-30

Κεφ. 29. 1 Κορίνθιοι δ' οὐδὲν ὑπήκουον

«Οὐδὲν ὑπήκουον» οι Κορίνθιοι, όπως «οὐκ ἐδέξαντο» οι Κερκυραίοι (Κεφ. 24), «οὐδὲν ὑπήκουσαν» (Κεφ. 26) και «οὐκ ἐπείθοντο» (Κεφ. 27) οι Επιδάμνιοι. Αποτέλεσμα αυτών των αρνήσεων είναι η ναυμαχία στη Λευκίμμη, πρώτη «πολεμική σύρραξη» μεταξύ Κερκυραίων-Κορινθίων. Ο Θουκυδίδης δεν εξετάζει αν οι ενέργειες των μεν ή των δε είναι λιγότερο ή περισσότερο δικαιολογημένες, η επαναλαμβανόμενη όμως αναφορά στην αρνητική στάση των πρωταγωνιστών της αφήγησης υπογραμμίζει την αποφασιστική συμβολή των ανθρωπίνων ενεργειών –και των κινήτρων που ωθούν τον άνθρωπο να ενεργήσει με τον έναν ή τον άλλον τρόπο– στη δημιουργία της ιστορίας.

προπέμψαντες κήρυκα πρότερον πόλεμον προεροῦντα

Ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεί το σχήμα του πλεονασμού και της παρήχησης για να δηλωθούν οι έννοιες ακριβέστερα και εντονώτερα.

Οι ενέργειες των δύο αντιπάλων (Κορίνθιοι, Κεφ. 29, 1 Κερκυραίοι, Κεφ. 29, 3-4) περιγράφονται από τον Θουκυδίδη με αντιστοιχία ΟΣ και ΡΣ (**προπέμψαντες/προύπεμψαν, πλήρεις ἦσαν αἱ νῆες/τὰς ναῦς ἐπλήρουν, ἄραντες ναυσὶ... ἔπλεον... πολεμήσοντες/ἀνταναγαγόμενοι καὶ παραταξάμενοι**) για να τονιστεί η αναλογία των προετοιμασιών. Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για το «τυπικό», τα προκαταρκτικά, της πολεμικής αναμέτρησης. Αντιθέτως η ίδια η «μάχη» και το αποτέλεσμά της δίνονται με θαυμαστή οικονομία λόγου: «**ἐναυμάχησαν· καὶ ἐνίκησαν** οἱ Κερκυραῖοι παρὰ πολύ» που συμπληρώνεται με το «τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ **ξυνέβη** παραστήσασθαι...». Κλείνει έτσι ένας κύκλος (από την «ἱκετεία» των Επιδαμνίων, τις διπλωματικές ενέργειες, τις διαβουλεύσεις, τις διακηρύξεις, τις πολεμικές προετοιμασίες, στη ναυμαχία της Λευκίμμης και την παράδοση της Επιδάμνου).

Η χρήση των σχημάτων λόγου, η επιλογή του λεξιλογίου, η δομή του κεφαλαίου υπηρετούν την ακρίβεια που απαιτεί η εξιστόρηση ενός πολεμικού γεγονότος αλλά και έμμεσα υπογραμμίζουν το αβέβαιο των ανθρωπίνων σχεδίων και προσδοκιών και τη συμμετοχή του τυχαίου και απρόβλεπτου παράγοντος στην ιστορική εξέλιξη. Άλλωστε στο Θουκυδίδη η τέχνη του λόγου και η μεθοδική εξιστόρηση των πραγμάτων συνδυάζονται, ιδίως όταν επικεντρώνονται στα ανθρώπινα πάθη.

Κεφ. 30

Στο Κεφάλαιο 30 περιγράφεται η δράση του Κερκυραϊκού στόλου μετά τη ναυμαχία της Λευκίμμης.

30.2-3 ἡσσημένοι

Η τιμωρία των συμμάχων της Κορίνθου ήταν συνέπεια της απόλυτης κυριαρχίας της Κέρκυρας στο Ιόνιο, μετά την ήττα και την αποχώρηση του Κορινθιακού στόλου.

ἐς Λευκάδα... γῆς ἔτεμον καὶ Κυλλήνην... ἐνέπρησαν... τοὺς... ξυμμάχους... ἔφθειρον

Η δράση του Κερκυραϊκού στόλου δεν ακολουθεί οργανωμένο σχέδιο και φαίνεται ότι η Κέρκυρα δεν φρόντισε να εκμεταλλευτεί τη νίκη της, ούτε να προετοιμαστεί για ενδεχόμενη νέα σύγκρουση με τους Κορινθίους. Περιορίστηκε στην «εκδίκηση» και την παρενόχληση των συμμάχων της Κορίνθου.

ἐπεὶ οἱ ξύμμαχοι

Η «επιστροφή» των Κορινθίων στο Άκτιο και το Χειμέριον γί-

ἐπόνουν νεται με καθυστέρηση και με πίεση των συμμάχων που υποφέρουν από την κυριαρχία της Κέρκυρας σε θαλάσσια περιοχή που είναι και εμπορικός δρόμος προς τα Βόρεια και Δυτικά. Η παρουσία τους όμως είναι αρκετή για να περιορίσει τον Κερκυραϊκό στόλο στη Λευκίμμη. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Κερκυραίοι, μολονότι νικητές και με ισχυρό ναυτικό, αποφεύγουν μια νέα σύρραξη με την Κόρινθο και τηρούν αμυντική τακτική.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

Κεφ. 29

1. Χρησιμοποιώντας φράσεις και προτάσεις του κειμένου να καταγράψετε: α) την πρώτη ενέργεια των Κορινθίων, μετά την αποτυχία των διαπραγματεύσεων με την Κέρκυρα, β) τις ενέργειες των Κερκυραίων.

2. ἄραντες (αἴρω = υψώνω στον αέρα): να βρείτε τις ή τη σημασία των παρακάτω, ομόρριζων του ρήματος αἴρω, λέξεων και να σχηματίσετε προτάσεις με αυτές:
ἄρδην
μετέωρος
αἰώρα
ἄρσις (άρση)
ἔπαρσις (έπαρση)
ἔξαρσις (έξαρση)

3. Να μεταγράψετε στα αρχαία ελληνικά τις παρακάτω προτάσεις, χρησιμοποιώντας μόνο λέξεις του κειμένου.
– Όταν τα πλοία των Κορινθίων επανδρώθηκαν, ξεκίνησαν το θαλάσσιο ταξίδι για την Επίδαμνο. Αρχηγοί των πλοίων και του πεζικού ήταν ο Αριστεύς και ο Αρχέτιμος.
– Εκεί που είναι το ιερό του Απόλλωνα, έστειλαν οι Κερκυραίοι κήρυκα για να αποτρέψει τους Κορινθίους από το να πλεύσουν εναντίον τους.

Κεφ. 30

4. Με ποιους όρους παραδόθηκε η Επίδαμνος στους Κερκυραίους που την πολιορκούσαν;

5. α. Να περιγράψετε τη δράση του Κερκυραϊκού στόλου, μετά τη ναυμαχία της Λευκίμμης, μεταφράζοντας στη ΝΕ τα ΡΣ: πλεύσαντες, ἔτεμον (γῆς), ἐνέπρησαν, ἐπιπλέοντες ἔφθειρον.
β. Να μεταφέρετε τα ΡΣ στον ενικό αριθμό (στο ίδιο πρόσωπο/πτώση).

6. Να σημειώσετε με Χ το τετράγωνο το οποίο αντιστοιχεί στη σωστή ή λανθασμένη πρόταση

και να μεταφράσετε στη ΝΕ τις προτάσεις.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
– Κερκυραῖοι ἀπέκτειναν οὓς ἔλαβον Κορινθίους, μετὰ τὴν ναυμαχίαν.	☐	☐
– Οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐκράτουν τῆς θαλάσσης.	☐	☐
– Κερκυραῖοι Κυλλήνην ἐνέπρησαν, ὅτι ναῦς καὶ χρήματα παρέσχον Ἠλεῖοι Κορινθίοις.	☐	☐
– Κορίνθιοι ναῦς καὶ στρατιὰν ἔπεμψαν, ἐπεὶ σφῶν οἱ ξύμμαχοι ἐπόνουν.	☐	☐

Θέματα για συζήτηση

✎ *Η Κέρκυρα, και πριν και μετά τη ναυμαχία της Λευκίμμης, δείχνει διαλλακτική στάση απέναντι στην Κόρινθο, όχι όμως και στους συμμάχους της. Να εντοπίσετε τα σχετικά χωρία στο Κεφ. 29-30 και να συζητήσετε τις πιθανές αιτίες αυτής της διαφοροποίησης, αφού λάβετε υπόψη και τη δημηγορία των Κερκυραίων (Κεφ. 32.5).*

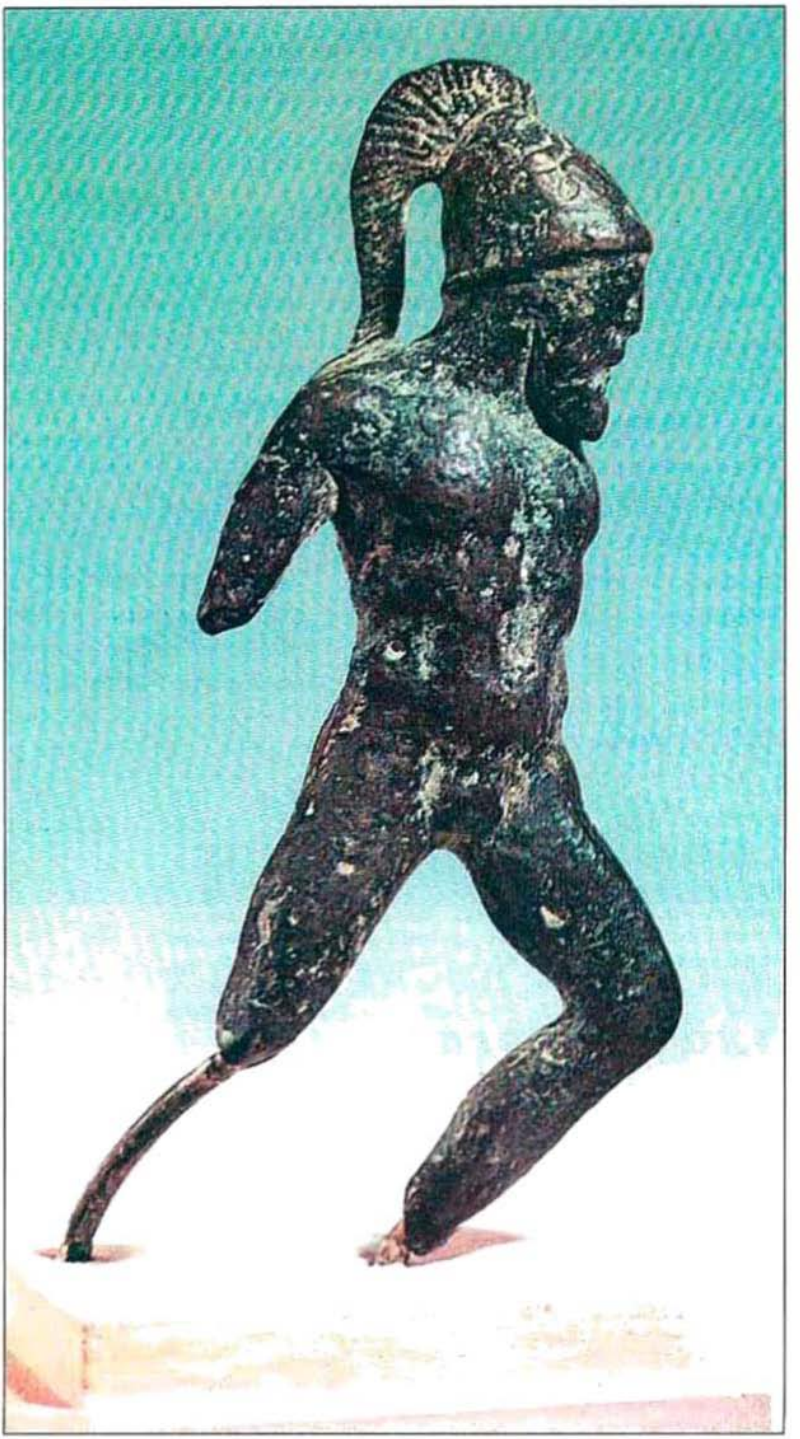

Κερκυραίος πολεμιστής (Εκδοτική Αθηνών)

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 31

Κείμενο

Οι Κορίνθιοι ετοιμάζουν ισχυρό στόλο για να επιτεθούν στους Κερκυραίους

1 Τὸν δ' ἐνιαυτὸν πάντα τὸν μετὰ τὴν ναυμαχίαν καὶ τὸν
ὕστερον οἱ Κορίνθιοι ὀργῇ φέροντες τὸν πρὸς Κερκυραίους
πόλεμον ἐναυπηγοῦντο καὶ παρεσκευάζοντο τὰ κράτιστα
νεῶν στόλον, ἔκ τε αὐτῆς Πελοποννήσου ἀγείροντες καὶ
2 τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐρέτας, μισθῷ πείθοντες. Πυνθανόμε-
νοι δὲ οἱ Κερκυραῖοι τὴν παρασκευὴν αὐτῶν ἐφοβοῦντο, καί
(ἦσαν γὰρ οὐδενὸς Ἑλλήνων ἔνσπονδοι οὐδὲ ἐσεγράψαντο
ἑαυτοὺς οὔτε ἐς τὰς Ἀθηναίων σπονδὰς οὔτε ἐς τὰς Λακε-
δαιμονίων) ἔδοξεν αὐτοῖς ἐλθοῦσιν ὡς τοὺς Ἀθηναίους ξυμ-
μάχους γενέσθαι καὶ ὠφελίαν τινὰ πειρᾶσθαι ἀπ' αὐτῶν
3 εὑρίσκεσθαι. Οἱ δὲ Κορίνθιοι πυθόμενοι ταῦτα ἦλθον καὶ
αὐτοὶ ἐς τὰς Ἀθήνας πρεσβευσόμενοι, ὅπως μὴ σφίσι πρὸς
τῷ Κερκυραίων ναυτικῷ καὶ τὸ αὐτῶν προσγενόμενον
4 ἐμπόδιον γένηται θέσθαι τὸν πόλεμον ᾗ βούλονται. Κατα-
στάσης δὲ ἐκκλησίας ἐς ἀντιλογίαν ἦλθον, καὶ οἱ μὲν Κερ-
κυραῖοι ἔλεξαν τοιάδε.

Κέρκυρα και Κόρινθος στέλνουν πρεσβευτές στην Αθήνα για να ζητήσουν τη βοήθειά της (433 π.Χ.)

Γλωσσικά σχόλια

τὰ κράτιστα (επιρρηματική χρήση)	με όλες τους τις δυνάμεις
στόλον· ὁ στόλος (στέλλω)	1) παρασκευή, ετοιμασία για πόλεμο, εξοπλισμός
	2) εκστρατεία, ταξίδι
	3) αποστολή
	4) συνοδεία
νεῶν στόλος	5) ναυτική δύναμη
ἀγείροντες (ἀγείρω)	συγκεντρώνοντας, συναθροίζοντας

ἐρέτας *(ὁ ἐρέτης)*	κωπηλάτες
ἔνσπονδοι	σύμμαχοι
οὐδὲ ἐσεγράψαντο ἑαυτοὺς σπονδάς· σπονδή	και δεν είχαν γίνει μέλη, δεν προσχώρησαν συμμαχία
ὡς τοὺς Ἀθηναίους *· η (καταχρηστική) πρόθεση ὡς + αιτιατική δηλώνει τόπο*	στην Αθήνα
πρεσβευσόμενοι *(πρεσβεύομαι= 1) διαπραγματεύομαι 2) αποστέλλομαι ως πρεσβευτής)*	για να διαπραγματευθούν
καὶ τὸ αὐτῶν προσγενόμενον *(αὐτῶν = τῶν Ἀθηναίων)*	σε περίπτωση που προστεθεί και το ναυτικό των Αθηναίων
προσγίγνομαι	προστίθεμαι
θέσθαι τὸν πόλεμον	να διεξαγάγουν τον πόλεμον
ᾗ	όπως, με όποιο τρόπο
καταστάσης ἐκκλησίας	αφού κλήθηκε σε συνεδρίαση η εκκλησία του Δήμου
ἐς ἀντιλογίαν ἦλθον *(ἀντιλογία = αντιπαράθεση λόγων)*	μίλησαν ο ένας εναντίον του άλλου

Ερμηνευτικά σχόλια

ὀργῇ φέροντες οἱ Κορίνθιοι Η κατάληψη της Επιδάμνου και η αιχμαλωσία των Κορινθίων φρουρών και οικητόρων, η ήττα της Λευκίμμης, η «τιμωρία» των συμμαχικών πόλεων από τον Κερκυραϊκό στόλο, αποτελούσαν προσβολή του κύρους της Κορίνθου και ως μητρόπολης και ως ναυτικής δύναμης. Η «εκδίκηση» για τις δυσμενείς εντυπώσεις και την ταπείνωση, που προκάλεσε η πολεμική περιπέτεια με την Κέρκυρα, έγινε ο κύριος σκοπός της Κορίνθου. Στο «μέσος» (Κεφ. 25) προστέθηκε η οργή, δύο πάθη που οδήγησαν την Κόρινθο σ' έναν πολεμικό πυρετό.

ἀγείροντες... ἐρέτας μισθῷ πείθοντες Την προσέλκυση ερετών και από πόλεις συμμάχους της Αθήνας θα επικαλεσθούν –ως εχθρική ενέργεια εκ μέρους των Κορινθίων– και οι πρεσβευτές της Κέρκυρας στη δημηγορία τους (Κεφ. 35. 3). Βεβαίως οι ερέτες πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους ως ιδιώτες, δεν αποτελούσαν επίσημη στρατιωτική βοήθεια των πόλεών τους προς την Κόρινθο. (Αυτό θα ήταν αμφισβήτηση

της Αθηναϊκής ηγεμονίας και παραβίαση των Τριακονταετών σπονδών).

Οἱ Κερκυραῖοι... ἐφοβοῦντο Η «ουδετερότητα» ήταν επικίνδυνη για τις πόλεις-κράτη. Αυτό το αναγνωρίζουν οι Κερκυραίοι στην αρχή της δημηγορίας τους (Κεφ. 32.4) και το υπογραμμίζει ο Θουκυδίδης παρεμβαίνοντας διακριτικά στην αφήγηση (με την εξήγηση που δίνει στην παρένθεση).

ἐς ἀντιλογίαν ἦλθον Ο ίδιος ο Θουκυδίδης δηλώνει ότι οι δημηγορίες του δεν αποτελούν –ούτε θα μπορούσαν να αποτελέσουν– ακριβή καταγραφή των λόγων που εκφωνήθηκαν από πολιτικές και στρατιωτικές προσωπικότητες κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου. Ο ίδιος τις περιγράφει ως προσπάθεια να αποδοθεί όσο γίνεται πιο πιστά το «πνεύμα» των λόγων, ανάλογα με τον ομιλητή και την περίσταση.

Οἱ Κερκυραῖοι ἔλεξαν τοιάδε Ο Θουκυδίδης υπήρξε ίσως αυτήκοος μάρτυς των δημηγοριών.

Ο Θουκυδίδης για τις δημηγορίες

Οι αγορεύσεις που εκφωνήθηκαν από διάφορα πρόσωπα, είτε στις παραμονές του πολέμου είτε κατά τη διάρκειά του, ήταν δύσκολο να αποδοθούν με ακρίβεια, τόσο εκείνες τις οποίες άκουσα ο ίδιος, όσο κι εκείνες που άλλοι είχαν ακούσει και μου τις ανακοίνωσαν. Γι' αυτό και τις έγραψα έχοντας υπόψη τι ήταν φυσικό να πουν οι ρήτορες που να αρμόζει καλύτερα στην περίσταση και ακολουθώντας, όσο το δυνατόν, την γενική έννοια των όσων πραγματικά είπαν.

[Ιστορίαι, Βιβλίο 1. Κεφ. 22.
Μετάφραση Άγγελου Βλάχου]

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Να εξηγήσετε με βάση το κείμενο:
α. Τους λόγους της οργής των Κορινθίων.
β. Τους λόγους του φόβου των Κερκυραίων.
γ. Τους λόγους της πρεσβείας της Κορίνθου στην Αθήνα.

2. Οι ρηματικοί τύποι της πρώτης περιόδου να μεταφερθούν σε χρόνο αόριστο. Ποια θα ήταν η διαφορά στο νόημα;

3. Να ελέγξετε αν οι παρακάτω προτάσεις συμφωνούν νοηματικά με το κείμενο:
– Οι Κορίνθιοι οργίζονται με τους Κερκυραίους επειδή αυτοί δεν είχαν ενταχθεί στην Πελοποννησιακή συμμαχία.
– Οι Κορίνθιοι στρατολογούσαν κωπηλάτες προσφέροντας μισθό.
– Οι Κερκυραίοι ζητούν βοήθεια από τους Αθηναίους επειδή είναι σύμμαχοί τους.
– Οι Αθηναίοι συγκάλεσαν «εκκλησίαν» για να ακούσουν τους πρεσβευτές Κερκύρας και Κορίνθου.

4. α. Το ρήμα **στέλλω** σημαίνει:
α) ετοιμάζω για πόλεμο, εξοπλίζω
β) ντύνω
γ) στέλνω (κάποιον) σε εκστρατεία
δ) στέλνω (συνώνυμο στην ΑΕ -πέμπω)

Να εξετάσετε, αν οι παρακάτω παράγωγες και σύνθετες λέξεις διατηρούν στη ΝΕ τις σημασίες του ρήματος (στέλλω) ή διαφοροποιούνται: στόλος, στολή, αποστολή, αποστολέας, επιστολή, καταστολή, περιστολή, απόστολος.

β. Το ρήμα **ἀγείρω** σημαίνει συγκεντρώνω, συναθροίζω (αντώνυμο στην ΑΕ: διαλύω). Διατηρούν την ίδια σημασία στη ΝΕ οι σύνθετες και παράγωγες λέξεις: αγορά, ομήγυρη, πανηγύρι, συναγερμός;

Θέματα για συζήτηση

«Οι ίδιοι εμείς φροντίζουμε και τις ιδιωτικές μας υποθέσεις και τα δημόσια πράγματα... Μόνο εμείς θεωρούμε πως είναι όχι μόνον αδιάφορος αλλά και άχρηστος εκείνος που δεν ενδιαφέρεται για τα πολιτικά. Εμείς οι ίδιοι κρίνομε και αποφασίζομε για τα ζητήματά μας και θεωρούμε πως ο λόγος δεν βλάπτει το έργο. Αντίθετα, πιστεύομε πως βλαβερό είναι το να αποφασίζει κανείς χωρίς να έχει φωτιστεί». [Ιστοριαι, Βιβλιο 2. Κεφ. 40. Μετάφραση Αγγελου Βλάχου]

✎ *Ο Αθηναίος πολιτικός Περικλής στον επιτάφιο λόγο για τους πρώτους νεκρούς του Πελοποννησιακού πολέμου είπε ότι οι Αθηναίοι ενδιαφέρονται εξίσου για τις ιδιωτικές και τις δημόσιες υποθέσεις, και ασχολούνται με τις ιδιωτικές τους υποθέσεις, χωρίς να αδιαφορούν για την πολιτική. Και μάλιστα πιστεύουν ότι πριν από κάθε πολιτική ενέργεια πρέπει να έχουν γίνει συζητήσεις που θα βοηθήσουν τον πολίτη να αποφασίσει σωστά. Να σχολιάσετε αυτή την άποψη.*

✎ *Να συζητήσετε: α) τα «υπέρ» και τα «κατά» της ουδετερότητας στις σχέσεις των κρατών και των ανθρώπων, β) τις πιθανότητες που έχει σήμερα ένα κράτος ή ένα άτομο να παραμείνει ουδέτερο απέναντι στα πολιτικά ή / και κοινωνικά δρώμενα του πλανήτη μας.*

Δημηγορία Κερκυραίων (Κεφ. 32-36)

Εισαγωγή

Στόχος της δημηγορίας είναι να αποδείξει ότι μια συμμαχία μεταξύ Αθήνας-Κέρκυρας είναι και ωφέλιμη για την Αθήνα και δίκαιη και δεν αποτελεί παραβίαση των όρων της τριακονταετούς ειρήνης.

Οι Κερκυραίοι αρχίζουν τη δημηγορία τους με τις έννοιες δικαιοσύνη (δίκαιον), εὐεργεσία, ευγνωμοσύνη (χάρις), συμφέρον (τά ξύμφορα), στις οποίες και θα στηρίξουν την επιχειρηματολογία τους:

– Υποστηρίζουν ότι η συμμαχία μαζί τους είναι στρατηγικά και πολιτικά συμφέρουσα για την Αθήνα, αφού θα της εξασφαλίσει την ευγνωμοσύνη της δεύτερης ναυτικής δύναμης στην Ελλάδα, την πρόθυμη και αμέριστη βοήθειά της σε περίπτωση πολέμου με την Πελοποννησιακή συμμαχία και επιπλέον, με τη σύναψη αυτής της συμμαχίας, δεν παραβιάζεται η Τριακονταετής ειρήνη.

– Καταγγέλλουν τις αδικίες που υπέστησαν από τους Κορινθίους και επιρρίπτουν σ' αυτούς την αποτυχία ειρηνικής λύσης στο θέμα της Επιδάμνου.

– Η δημηγορία αποτελείται από τον πρόλογο (Κεφ. 32), το κυρίως μέρος-επιχειρηματολογία (Κεφ. 33-36.2) και τον επίλογο (Κεφ. 36.3).

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 32

Μετάφραση

Οι Κερκυραίοι μετανοούν για την πολιτική ουδετερότητας

«Η δικαιοσύνη απαιτεί, Αθηναίοι, εκείνοι που έρχονται να ζητήσουν βοήθεια, όπως ακριβώς συμβαίνει τώρα με μας –και μάλιστα χωρίς να έχει προηγηθεί μεγάλη ευεργεσία, ώστε η βοήθεια να αποτελεί οφειλόμενη ανταπόδοση– να αποδείξουν πρώτα ότι η βοήθεια, που θα προσφερθεί, θα είναι συμφέρουσα γι' αυτούς που την προσφέρουν ή τουλάχιστον δεν θα τους είναι επιζήμια και επιπλέον ότι θα τους εξασφαλίσει τη διαρκή ευγνωμοσύνη αυτών που θα τη δεχθούν. Αν δεν καταφέρουν να αποδείξουν αυτά, τότε ας μην οργίζονται για την αποτυχία τους.

Οι Κερκυραίοι λοιπόν μας έστειλαν σε σας με την πεποίθηση ότι, μαζί με το αίτημα να γίνετε σύμμαχοί μας, θα είναι σε θέση να σας εγγυηθούν και αυτά[1]. Η τύχη βέβαια έφερε έτσι τα πράγματα ώστε η μέχρι τώρα πολιτική μας και σε σας να φαίνεται παράλογη, αν λάβουμε υπόψη τις ανάγκες μας, αλλά και για μας τους ίδιους να είναι επιζήμια στην παρούσα κατάσταση. Εμείς δηλαδή, που μέχρι τώρα δεν θελήσαμε ποτέ να συμμαχήσουμε με κανένα, ερχόμαστε σήμερα να ζητήσουμε από άλλους να γίνουν σύμμαχοί μας και, επιπλέον, είμαστε απομονωμένοι στον πόλεμό μας με τους Κορινθίους, εξαιτίας εκείνης της πολιτικής μας. Και κατέληξε να αποδεικνύεται τώρα αδυναμία και εσφαλμένη εκτίμηση των καταστάσεων εκείνο που προηγουμένως μας φαινόταν συνετή πολιτική, το να μη συμμεριζόμαστε, δηλαδή, τους κινδύνους μιας συμμαχίας με ξένους και να μην ακολουθούμε αποφάσεις άλλων.

Βεβαίως, στη ναυμαχία που έγινε, εμείς, μόνοι μας, νικήσαμε τους Κορινθίους. Επειδή όμως ετοιμάζονται να μας επιτεθούν συγκεντρώνοντας μεγάλο εκστρατευτικό σώμα από την Πελοπόννησο και την υπόλοιπη Ελλάδα, και εμείς διαπιστώνουμε αδυναμία να τους αντιμετωπίσουμε με επιτυχία μόνο με τις δικές μας δυνάμεις και επειδή, αν μας υποτάξουν, διατρέχουμε πολύ μεγάλο κίνδυνο, γι' αυτό αναγκαζόμαστε να ζητήσουμε βοήθεια

1 Ότι δηλαδή και η συμμαχία θα είναι συμφέρουσα για τους Αθηναίους και την ευγνωμοσύνη των Κερκυραίων θα τους εξασφαλίσει.

από σας, και από οποιονδήποτε άλλο, και γι' αυτό το λόγο ζητούμε να μας συγχωρεθεί η τόλμη μας να ενεργούμε αντίθετα με την προηγούμενη πολιτική μας, επειδή, δηλαδή, αυτή δεν οφειλόταν σε κακή πρόθεση αλλά σε κακό υπολογισμό.

Ασκήσεις

1. Να συζητηθούν οι λόγοι που έκαναν τους Κερκυραίους πρώτα να ακολουθήσουν και στη συνέχεια να εγκαταλείψουν την πολιτική ουδετερότητας.

2. Να συζητηθεί η σκοπιμότητα της αναφοράς των Κερκυραίων στη ναυμαχία της Λευκίμμης.

3. Να σχολιαστεί η άποψη: «Από τον πρόλογο της δημηγορίας τους οι Κερκυραίοι αυτοπροσδιορίζονται ως αυτάρκεις πολίτες αλλά κακοί πολιτικοί».

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 33

Μετάφραση

Η συμμαχία με την Κέρκυρα είναι συμφέρουσα για την Αθήνα

1 Και θα είναι για σας ευτυχής σύμπτωση η δική μας ανάγκη για βοήθεια, αν, βέβαια, σας πείσουν τα επιχειρήματά μας, για πολλούς λόγους. Πρώτον, διότι θα βοηθήσετε ανθρώπους που αδικούνται οι ίδιοι και όχι ανθρώπους που αδικούν άλλους. Έπειτα, αν δεχθείτε να γίνετε σύμμαχοί μας τώρα, που διατρέχουμε τον έσχατο κίνδυνο, θα κερδίσετε την ευγνωμοσύνη μας, που θα εκδηλωθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να μείνει στη μνήμη σας για πολύ καιρό. Επιπλέον, είμαστε η μεγαλύτερη, μετά από σας, ναυτική δύναμη.

2 Σκεφθείτε, λοιπόν, πόσο σπάνια παρουσιάζεται τέτοια συγκυρία, που να είναι ευνοϊκή για σας και συγχρόνως να προξενεί μεγάλη θλίψη στους αντιπάλους σας: μια δύναμη, στην οποία εσείς θα προσφέρατε πολλά χρήματα και θα αισθανόσασταν ευγνωμοσύνη, αν γινόταν σύμμαχός σας, αυτή η ίδια δύναμη έρχεται σε σας, με δική της πρωτοβουλία, και προσφέρει τη συμμαχία της, χωρίς να σας δημιουργεί κινδύνους και χωρίς δαπάνη χρημάτων. Και, επιπλέον, ενισχύει τη φήμη της μεγαλοψυχίας σας στη σκέψη των πολλών, εξασφαλίζει την ευγνωμοσύνη εκείνων που θα βοηθήσετε και αυξάνει τη δική σας στρατιωτική ισχύ. Τέτοια συγκυρία σε λίγους παρουσιάστηκε στο πέρασμα του χρόνου και λίγοι είναι εκείνοι που ζητούν συμμαχία αλλά και έρχονται σ' εκείνους, με τους οποίους θέλουν να γίνουν σύμμαχοι, προσφέροντας ασφάλεια και τιμή όχι μικρότερη απ' αυτήν που θα πάρουν.

3 Όσο για τον πόλεμο, στον οποίο θα είμαστε χρήσιμοι, αν κάποιος από σας νομίζει ότι δεν θα γίνει, σφάλλει στην κρίση του, αφού δεν καταλαβαίνει ότι οι Λακεδαιμόνιοι επιθυμούν τον πόλεμο, επειδή σας φοβούνται, ότι οι Κορίνθιοι έχουν μεγάλη επιρροή σ' αυτούς και είναι εχθροί σας και ότι επιδιώκουν να υποτάξουν εμάς τώρα και να επιτεθούν σε σας αργότερα, για να μη συμπαραταχθούμε εναντίον τους, λόγω του κοινού μας μί-

σους προς αυτούς, πριν προλάβουν να επιτύχουν δύο στόχους: ή να μας καταστρέψουν ή να ισχυροποιηθούν οι ίδιοι[1].

4 Επομένως από μας εξαρτάται να τους προκαταλάβουμε, εμείς προσφέροντας, εσείς δεχόμενοι τη συμμαχία, και να φροντίσουμε πρώτοι να τους βλάψουμε παρά να σκεφτόμαστε, αφού θα μας έχουν ήδη βλάψει εκείνοι, την ανταπόδοση.

Ασκήσεις

1. Να σχολιαστεί η ηθική και στρατιωτική βάση της επιχειρηματολογίας των Κερκυραίων.

2. Να επιβεβαιωθεί από το κείμενο η άποψη ότι οι Κερκυραίοι προβάλλουν την προτεινόμενη στους Αθηναίους συμμαχία ως ισότιμο «δοῦναι καὶ λαβεῖν».

1. Αν οι Κερκυραίοι πολεμήσουν μόνοι, θα ηττηθούν και επομένως οι Κορίνθιοι θα γίνουν πιο ισχυροί, αφού στο δικό τους στόλο θα προσθέσουν και το στόλο των ηττημένων Κερκυραίων.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 34

Μετάφραση

1 Κι αν ισχυρίζονται ότι δεν είναι δίκαιο να συμμαχήσετε με δικούς τους αποίκους, ας μάθουν ότι κάθε αποικία, αν έχει καλή μεταχείριση, τιμά τη μητρόπολή της, αν όμως αδικείται αποξενώνεται. Διότι οι άποικοι δεν αποστέλλονται για να γίνουν δούλοι αλλά αποστέλλονται ως ισότιμοι μ' εκείνους που παραμένουν στη μητρόπολη[1].

2 Ως προς το ότι μας αδικούν, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Διότι, όταν τους προσκαλέσαμε σε διαιτησία για το θέμα της Επιδάμνου, προτίμησαν τον πόλεμο ως μέσο επίλυσης των διαφορών μας παρά την αμερόληπτη δικαιοσύνη.

3 Και αυτά που κάνουν σε μας, τους συγγενείς τους, ας είναι για σας απόδειξη ώστε να μη σας εξαπατήσουν και να μην υποκύψετε στις επιθυμίες τους, όταν ευθέως σας παρακαλούν. Διότι εκείνος είναι πιο ασφαλής στη ζωή του, όποιος, δηλαδή, μετανιώνει ελάχιστα για ευεργεσίες που έκανε στους εχθρούς του.

Οι Κερκυραίοι θεωρούν ότι έχουν διαλυθεί οι δεσμοί τους με την Κόρινθο, επειδή οι Κορίνθιοι τους αδίκησαν

Ασκήσεις

1. Να εξετάσετε αν ανταποκρίνεται στην αλήθεια (με βάση τα Κεφ. 25-30) ο ισχυρισμός των Κερκυραίων ότι η Κόρινθος, ως μητρόπολη, τους αδικεί.

2. Να συζητήσετε την άποψη ότι η «ευεργεσία» προς τους εχθρούς, υπονομεύει την ασφάλεια μιας χώρας.

1. ἐπὶ τῷ ὁμοίοι τοῖς λειπομένοις εἶναι. Δες και κεφ. 27.1.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 35

Μετάφραση

Συμμαχία Αθηναίων και Κερκυραίων δεν παραβιάζει την τριακονταετή Ειρήνη

1 Ούτε όμως θα παραβείτε τις συνθήκες ειρήνης με τους Λακεδαιμονίους, αν δεχθείτε τις προτάσεις μας, αφού εμείς δεν είμα-
2 στε σύμμαχοι κανενός. Αναφέρεται, δηλαδή, σ' αυτές ότι, όποια ελληνική πόλη δεν είναι σύμμαχος κανενός, έχει τη δυνατότητα
3 να ενταχθεί σε όποια συμμαχία θέλει. Και βέβαια θα ήταν αδιανόητο εκείνοι να μπορούν να ναυτολογούν άνδρες για τα πλοία τους από τους συμμάχους τους, και ακόμα και από την υπόλοιπη Ελλάδα, και μάλιστα από δικούς σας υπηκόους, ενώ εμάς να θέλουν να εμποδίσουν και από το να συμμαχήσουμε μαζί σας και από το να βοηθηθούμε ενδεχομένως από άλλους και, σαν να μη φτάνει αυτό, να θεωρήσουν αδίκημα το να δεχθείτε αυτά που σας ζητάμε, αν σας πείσουμε.

4 Βέβαια πολύ περισσότερο αδικημένοι θα είμαστε εμείς, αν δεν σας πείσουμε. Διότι θα απορρίψετε τη συμμαχία μας, αν και βρισκόμαστε σε κίνδυνο, και μάλιστα χωρίς να είμαστε εχθροί σας, ενώ αυτούς, όχι μόνο δεν θα εμποδίσετε, μολονότι είναι εχθροί και επιτιθέμενοι, αλλά και θα τους επιτρέψετε να πάρουν ενισχύσεις από τη δική σας ηγεμονία. Αυτό δεν είναι δικαιοσύνη, αλλά ή και σ' εκείνους δεν θα επιτρέπετε να προσλαμβάνουν μισθοφόρους από τους συμμάχους σας ή και σε μας θα στείλετε βοήθεια, ανάλογα με το πόσο θα σας πείσουμε, και ακόμα καλύτερα θα είναι να μας δεχτείτε ως συμμάχους και να μας βοηθήσετε φανερά.

5 Σας αποδεικνύουμε, λοιπόν, όπως και στην αρχή του λόγου μας δηλώσαμε, ότι είναι πολλά τα πλεονεκτήματα της συμμαχίας μαζί μας και το σπουδαιότερο, οι ίδιοι άνθρωποι είναι κοινοί εχθροί μας (και αυτό αποτελεί την ασφαλέστερη εγγύηση σταθερής συμμαχίας) και δεν είναι αδύναμοι αλλά, αντιθέτως, είναι ικανοί να βλάψουν, όσους τους εγκατέλειψαν[1]. Και βέβαια, όταν

1. Η Κέρκυρα έχει διακόψει τους δεσμούς αποικίας-μητρόπολης με την Κόρινθο. Δες και κεφ. 25.3-4 και κεφ. 38 (δημηγορία Κορινθίων).

σας προσφέρεται ναυτική συμμαχία, όχι ηπειρωτική, η απόρριψή της δεν έχει την ίδια σημασία. Θα σας λέγαμε μάλιστα να μην επιτρέπετε σε κανένα να έχει πλοία, αν αυτό σας είναι δυνατόν, αλλιώς να κάνετε φίλους σας εκείνους που έχουν ισχυρό ναυτικό.

Ασκήσεις

1. Να προσδιορίσετε τις θεματικές ενότητες του κεφαλαίου και να παρουσιάσετε τις αντιθέσεις στη συμπεριφορά Κερκυραίων-Κορινθίων, όπως περιγράφονται από τους Κερκυραίους.

2. Να σχολιάσετε, έχοντας υπόψη και το κεφάλαιο 33.2, τη λογική και το ύφος της παρουσίασης των επιχειρημάτων των Κερκυραίων.

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 36

Μετάφραση

Απόρριψη της συμμαχίας από την Αθήνα σημαίνει υποταγή της Κέρκυρας στην Κόρινθο και ενδυνάμωση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας.

Και σε όποιον φαίνονται αυτά συμφέροντα στα λόγια αλλά φοβάται μήπως εξαιτίας τους παραβιάσει τις συνθήκες, αν πεισθεί, ας καταλάβει ότι αυτό που φοβάται, επειδή θα στηρίζεται στη δύναμη[1] θα τρομάζει περισσότερο τους εχθρούς, ενώ αυτό που του δίνει θάρρος[2], επειδή δεν θα στηρίζεται στη δύναμη, αν δεν μας δεχθεί σε συμμαχία, και επειδή οι εχθροί θα είναι ισχυροί, θα τους προξενεί λιγότερο φόβο. Και ας καταλάβει ακόμα ότι τώρα δεν αποφασίζει τόσο για την Κέρκυρα όσο για την Αθήνα και ότι δεν παίρνει τις καλύτερες αποφάσεις γι' αυτήν, όταν για τον μελλοντικό και σχεδόν επικείμενο πόλεμο, αναλογιζόμενος το άμεσο συμφέρον, διστάζει να συνάψει συμμαχία με χώρα, η οποία, στις κρίσιμες καταστάσεις, γίνεται και φιλική και εχθρική[3]. Διότι βρίσκεται σε καλή θέση για τη ναυσιπλοΐα και προς την Ιταλία και προς τη Σικελία, ώστε και από κει να μην αφήνει να έρχονται πλοία για να βοηθήσουν τους Πελοποννησίους, και να διευκολύνει τη μετάβαση πλοίων από εδώ προς τα εκεί, και από άλλες απόψεις παρέχει πολλά πλεονεκτήματα. Αλλά μια συντομότατη υπενθύμιση των επιχειρημάτων μας, και των γενικών και των μερικών, αυτή θα σας έπειθε να μη μας εγκαταλείψετε. Στην Ελλάδα, δηλαδή, υπάρχουν μόνο τρεις άξιες λόγου ναυτικές δυνάμεις, η δική σας, η δική μας και των Κορινθίων. Απ' αυτές, λοιπόν, αν επιτρέψετε να συνενωθούν οι δύο, εφόσον οι Κορίνθιοι θα μας έχουν υποτάξει, θα ναυμαχήσετε ταυτόχρονα και με τους Κερκυραίους και με τους Πελοποννησίους, αν όμως συμμαχήσετε μαζί μας θα μπορείτε να αγωνιστείτε εναντίον τους με περισσότερα πλοία, τα δικά μας και τα δικά σας». Αυτά είπαν οι Κερκυραίοι. Και μετά απ' αυτούς οι Κορίνθιοι μίλησαν μ' αυτά τα λόγια.

[Μετάφραση Κεφ. 32-36: Κική Διαλησμά]

1. Η δύναμη θα στηρίζεται στη συμμαχία με τους Κερκυραίους.
2. Δηλαδή η διατήρηση της Τριακονταετούς ειρήνης.
3. Και επομένως μπορεί να βλάψει τους αντιπάλους της και να ωφελήσει τους συμμάχους της, όταν το καλούν οι περιστάσεις.

Ασκήσεις

1. Στον επίλογο της δημηγορίας τους οι Κερκυραίοι εντοπίζουν τον, κατά την άποψή τους, ισχυρότερο ενδοιασμό των Αθηναίων σχετικά με τη σύναψη συμμαχίας μαζί τους:

α) Ποιος είναι αυτός ο ενδοιασμός; Είναι δικαιολογημένος;

β) Με ποια επιχειρήματα προσπαθούν οι Κερκυραίοι να τον αναιρέσουν;

γ) Ποια εικόνα της Κέρκυρας, ως στρατιωτικής δύναμης, δημιουργούν τα επιχειρήματα αυτά; Να τη συγκρίνετε με την εικόνα της Κέρκυρας, όπως παρουσιάζεται στα Κεφ. 32, 33,35 της δημηγορίας.

Δημηγορία Κορινθίων (Κεφ. 37-43)

Εισαγωγή

Σε αντίθεση με τη δημηγορία των Κερκυραίων, η οποία στηρίζεται στη λογική και προβάλλει τα οφέλη για την Αθήνα από τη συμμαχία της με την Κέρκυρα, η δημηγορία των Κορινθίων χαρακτηρίζεται κυρίως από αντι-Κερκυραϊκό μένος και τα επιχειρήματά της στηρίζονται στις έννοιες του δικαίου και της ευεργεσίας/ανταπόδοσης, δηλαδή στα «δέοντα» και όχι στα «συμφέροντα» για τους Αθηναίους.

Οι Κορίνθιοι στη δημηγορία τους:

– Αναιρούν τις κατηγορίες των Κερκυραίων εναντίον τους.

– Κατηγορούν τους Κερκυραίους για περιφρόνηση προς τη μητρόπολή τους, αλαζονική συμπεριφορά και ιδιοτέλεια.

– Υπενθυμίζουν στους Αθηναίους ότι σε δύο περιπτώσεις που είχαν προβλήματα, με την αποικία τους στη Σάμο και με την Αίγινα, οι Κορίνθιοι τους βοήθησαν και ότι συμμαχία με την Κέρκυρα θα οδηγήσει σε διάλυση της Τριακονταετούς Ειρήνης.

Η δημηγορία αποτελείται από τον πρόλογο (Κεφ. 37.1), το κυρίως μέρος-επιχειρηματολογία (Κεφ. 37.2-42) και τον επίλογο (Κεφ. 43).

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 37

Μετάφραση

Η ουδετερότητα της Κέρκυρας ήταν πρόσχημα που συγκάλυπτε τις αδικίες της.

«Επειδή αυτοί εδώ οι Κερκυραίοι σας μίλησαν όχι μόνο για το θέμα της συμμαχίας αλλά και για το ότι εμείς τους αδικούμε και χωρίς λόγο τους πολεμούμε, είναι ανάγκη και μεις να αναφερθούμε πρώτα σ' αυτές τις δύο κατηγορίες και στη συνέχεια να αναπτύξουμε τις απόψεις μας, ώστε και σεις να έχετε εκ των προτέρων πιο σταθερή γνώση των όσων σας ζητάμε και να μην απορρίψετε τις απαιτήσεις τους χωρίς βάσιμα επιχειρήματα.
Ισχυρίζονται οι Κερκυραίοι ότι από σωφροσύνη δεν συμμάχησαν με κανέναν ως τώρα. Στην πραγματικότητα πολιτεύτηκαν μ' αυτόν τον τρόπο με κίνητρο τη διάπραξη ανομιών και όχι την αρετή, επειδή δεν ήθελαν κανένα σύμμαχο ως μάρτυρα των αδικημάτων τους ούτε ήθελαν να καταφρονούνται, αν ζητούσαν από τους συμμάχους τους βοήθεια[1]. Βέβαια η γεωγραφική θέση της πόλης τους και τους παρέχει αυτάρκεια και κάνει τους ίδιους κριτές των αδικημάτων τους προς τους άλλους, ενώ αυτό δεν θα συνέβαινε αν υπήρχαν συμμαχικές δεσμεύσεις[2], επειδή αν και οι ίδιοι σε ελάχιστες περιπτώσεις καταπλέουν σε γειτονικά λιμάνια, δέχονται πάρα πολύ συχνά στα δικά τους λιμάνια άλλους που αναγκαστικά προσορμίζονται εκεί. Έτσι, ευσχήμως, προφασίζονται ότι δεν συνάπτουν συμμαχίες όχι για να μην υποχρεώνονται να γίνονται συνένοχοι σε αδικίες εναντίον άλλων αλλά για να αδικούν οι ίδιοι, χωρίς μάρτυρες, και για να χρησιμοποιούν βία, όπου υπερισχύουν, να αποκτούν άδικα περισσότερα κέρδη, όπου δεν γίνονται αντιληπτοί και να συμπεριφέρονται αναίσχυντα, στην περίπτωση που αποκομίσουν κάποιο σημαντικό κέρδος. Αλλά αν ήταν ενάρετοι άνθρωποι, όπως ισχυρίζονται, όσο πιο εξασφαλισμένοι από επιθέσεις γειτονικών πόλεων ήταν, τόσο μεγαλύτερη δυνατότητα είχαν να αποδείξουν την αρετή τους, εφαρμόζοντας οι ίδιοι το δίκαιο και αποδεχόμενοι τα δίκαια των άλλων.

1. Οι σύμμαχοι, που θα πρόσφεραν τη βοήθειά τους, θα έβλεπαν τις ανομίες των Κερκυραίων και θα τους περιφρονούσαν γι' αυτές.
2. Αν η Κέρκυρα ανήκε σε συμμαχία, θα είχαν δικαίωμα να δικάζουν τις διαφορές και τα άλλα μέλη της συμμαχίας.

Ασκήσεις

Σε ποιο επιχείρημα των Κερκυραίων αναφέρονται οι Κορίνθιοι; Ποιο είναι το δικό τους αντεπιχείρημα;

Να εξετασετε την αποδεικτική ισχύ των λόγων των Κορινθίων στο κεφ. 37.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 38

Μετάφραση

Οι Κερκυραίοι περιφρονούν τη μητρόπολη Κόρινθο και καταλαμβάνουν την Επίδαμνο, που είναι αποικία της

1 Δεν συμπεριφέρονται όμως ως ενάρετοι ούτε απέναντι στους άλ-
λους ούτε απέναντι σε μας και ενώ είναι άποικοί μας, ήταν πά-
ντοτε αποξενωμένοι και τώρα μας πολεμούν ισχυριζόμενοι ότι
δεν στάλθηκαν ως άποικοι για να έχουν κακή μεταχείριση.
2 Αλλά και μεις απαντάμε ότι δεν ιδρύσαμε αποικία για να μας
περιφρονεί αλλά για να μας θεωρεί ηγεμόνες και να μας αποδίδει
3 τις καθιερωμένες τιμές. Άλλωστε οι άλλες μας αποικίες μάς τι-
4 μούν και μάλιστα είμαστε αγαπητοί στους αποίκους μας. Είναι
επομένως προφανές ότι, αν είμαστε αρεστοί στους περισσότε-
ρους, δεν είναι δυνατόν να έχουν δίκιο αυτοί, που είναι οι μόνοι
δυσαρεστημένοι μαζί μας και ούτε θα εκστρατεύαμε εναντίον
τους, παραβαίνοντας τα καθιερωμένα[1], εάν δεν ήμασταν θύματα
μιας πρωτοφανούς αδικίας.
5 Εξάλλου θα ήταν σωστό, ακόμη και αν είχαμε άδικο, να υποχω-
ρήσουν στην οργή μας, οπότε και μεις θα θεωρούσαμε ντροπή να
χρησιμοποιήσουμε βία απέναντι στη δική τους ανεξικακία. Η α-
λαζονεία τους όμως και η αίσθηση της δύναμης που προέρχεται
από τα πλούτη, τους έχουν κάνει να μας αδικήσουν σε πολλά
και κατ' εξοχήν στο θέμα της Επιδάμνου, που είναι δική μας α-
ποικία· όταν [η Επίδαμνος] υπέφερε δεν ήθελαν να τη βοηθήσουν
και όταν ήλθαμε εμείς να τη βοηθήσουμε, αφού με τη βία
την κυρίευσαν, τώρα την κατέχουν αυτοί.

1. Το ότι, δηλαδή, μητρόπολη και αποικία αλληλοβοηθούνται, και μάλιστα η μητρόπολη προστατεύει την αποικία.

Ασκήσεις

1. Να εντοπίσετε το θεματικό κέντρο του κεφαλαίου και να συζητήσετε αν τα επιχειρήματα των Κορινθίων στηρίζονται στη λογική ή όχι.

2. Να συγκρίνετε τα όσα αναφέρονται για το ίδιο θέμα στο κεφ. 25, στο κεφ. 34 και στο κεφ. 38 και να εξετάσετε: α) αν έχουν δίκιο οι Κορίνθιοι ή οι Κερκυραίοι, β) ποιος από τους δύο υποστηρίζει πειστικότερα τις απόψεις του.

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 39

Μετάφραση

Και ισχυρίζονται βέβαια ότι ζήτησαν πρώτα να λυθεί η διαφορά μας με διαιτησία, η οποία όμως δεν έχει νόημα, αν τη ζητάει κάποιος από θέσεως ισχύος και εκ του ασφαλούς αλλά αν την επιδιώκει κάποιος, ο οποίος, πριν προσφύγει στο δικαστήριο, φροντίζει να υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στα λόγια και τις πράξεις του.

Αυτοί όμως, όχι πριν πολιορκήσουν την πόλη αλλά όταν κατάλαβαν ότι δεν θα ανεχθούμε κάτι τέτοιο, τότε πρόβαλαν το πρόσχημα της διαιτησίας. Και έχουν έλθει εδώ, όχι μόνο έχοντας οι ίδιοι παρανομήσει[1], αλλά και έχοντας τώρα την αξίωση, όχι να συμμαχήσετε εσείς μαζί τους αλλά να γίνετε συμμέτοχοι της παρανομίας τους και να τους δεχθείτε ως συμμάχους μολονότι είναι εχθροί μας.

Έπρεπε αυτοί τότε να έλθουν σε σας, όταν, δηλαδή, δεν διέτρεχαν κανένα κίνδυνο και όχι τώρα, που εμείς έχουμε αδικηθεί και αυτοί κινδυνεύουν. Ούτε πρέπει εσείς να τους προσφέρετε τώρα βοήθεια, χωρίς άλλοτε να έχετε ωφεληθεί από τη δύναμή τους, ούτε πρέπει να κατηγορηθείτε από μας όμοια μ' εκείνους, χωρίς να έχετε συμμετοχή στις αδικίες τους. Μόνο αν από παλιά ήταν κοινή η ωφέλεια από τη δύναμή τους πρέπει να δεχθείτε να είναι κοινές και οι συνέπειες από τις πράξεις τους.

Η διαιτησία που προτείνουν οι Κερκυραίοι είναι πρόφαση, αφού οι πράξεις τους είναι άδικες

Ασκήσεις

1. Ποια είναι η πολιτική των Κερκυραίων, στο θέμα της Επιδάμνου, και πώς την κρίνουν οι Κορίνθιοι;

2. Ποιες είναι οι συμβουλές των Κορινθίων προς τους Αθηναίους και πώς τις αιτιολογούν;

1. Κυριεύοντας και κατέχοντας την Επίδαμνο.

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 40

Μετάφραση

Οι Αθηναίοι οφείλουν να μη δεχθούν τη συμμαχία των Κερκυραίων αλλά να αφήσουν την Κόρινθο να τους τιμωρήσει. Το ίδιο έκαναν και οι Κορίνθιοι όταν αποστάτησε η Σάμος.

1 Έχει αποδειχθεί, λοιπόν, ότι εμείς ερχόμαστε με δίκαιες κατηγορίες και ότι αυτοί είναι οι άνθρωποι βίαιοι και πλεονέκτες. Τώρα πρέπει να καταλάβετε ότι δεν είναι δίκαιο να δεχθείτε τη
2 συμμαχία τους. Αν, δηλαδή, δηλώνεται στις συνθήκες[1] ότι μια ουδέτερη πόλη έχει το δικαίωμα να συμμαχεί με όποιον θέλει, δεν αναφέρεται η συνθήκη σ' εκείνες τις πόλεις που προσέρχονται στη συμμαχία για να βλάψουν άλλους αλλά σε όσες χρειάζονται ασφάλεια, χωρίς όμως να εγκαταλείπουν άλλη συμμαχία, και σε όσες δεν θα παρασύρουν σε πόλεμο, αντί για ειρήνη, εκείνους που τους δέχονται ως συμμάχους, αν βέβαια είναι αυτοί σώφρονες. Αυτό μπορεί να πάθετε τώρα εσείς, αν δεν σας πείσουμε.

3 Δεν θα γίνετε, δηλαδή, βοηθοί μόνο αυτών εδώ αλλά και εχθροί δικοί μας, αντί της συνθήκης που τώρα μας συνδέει. Διότι θ' αναγκασθούμε, αν πάτε μαζί τους, να πολεμήσουμε και εσάς μαζί μ' αυτούς.

4 Το δίκαιο, βέβαια, θα ήταν να μην υποστηρίξετε κανέναν από τους δυο μας, αλλιώς να κάνετε το αντίθετο απ' αυτό που σας ζητούν οι Κερκυραίοι, δηλαδή να έρθετε μαζί μας εναντίον τους (αφού με τους Κορινθίους έχετε συνθήκη ειρήνης, ενώ με τους Κερκυραίους δεν υπογράψατε ποτέ ούτε ανακωχή) και επιπλέον να μην καθιερώσετε τη συνήθεια να γίνονται δεκτοί σε μια συμμαχία όσοι αποστατούν από άλλη.

5 Διότι ούτε και μεις, όταν αποστάτησαν οι Σάμιοι, ψηφίσαμε εναντίον σας, μολονότι οι ψήφοι των άλλων Πελοποννησίων ήταν διχασμένοι για το αν πρέπει να τους βοηθήσουμε ή όχι, και φανερά υποστηρίξαμε ότι ο καθένας έχει το δικαίωμα να τιμωρεί τους δικούς του συμμάχους.

1. Η τριακονταετής ειρήνη (Τριακοντούτεις σπονδαί) μεταξύ Αθηναϊκής Ηγεμονίας και Πελοποννησιακής Συμμαχίας. Η Κέρκυρα είναι μεν ουδέτερη αλλά, ως αποικία της Κορίνθου, ανήκει, κατά τους Κορινθίους, στη δικαιοδοσία τους, και, επομένως, στη σφαίρα επιρροής της Πελοποννησιακής Συμμαχίας.

6 Αν, επομένως, βοηθήσετε, με το να δεχτείτε τη συμμαχία τους, αυτούς που διαπράττουν αδικία, θα υπάρξουν και κάποιοι δικοί σας σύμμαχοι, όχι ασήμαντοι, που θα έρθουν με το μέρος μας και έτσι θα καθιερώσετε μια τακτική, που θα βλάψει περισσότερο εσάς παρά εμάς.

Ασκήσεις

1. Να κατατάξετε κατά σειρά σπουδαιότητας τα επιχειρήματα των Κορινθίων και να δικαιολογήσετε την επιλογή σας.

2. Να συγκρίνετε τα όσα αναφέρουν για τη σχέση συμμαχίας-συνθηκών οι Κορίνθιοι με το κεφ. 35 της δημηγορίας των Κερκυραίων. Να παρατηρήσετε τις απόψεις που εκφράζουν, με αφορμή τον ίδιο όρο της συνθήκης, Κερκυραίοι και Κορίνθιοι.

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 41

Μετάφραση

Οι Αθηναίοι οφείλουν να ανταποδώσουν στην Κόρινθο τη βοήθειά της στον πόλεμο κατά της Σάμου και της Αίγινας.

1 Αυτά είναι τα επιχειρήματά μας, που στηρίζονται στο δίκαιο και
είναι επαρκή σύμφωνα με τους νόμους των Ελλήνων, και θεω-
ρούμε ότι πρέπει εσείς, στην παρούσα περίσταση, επειδή δεν εί-
μαστε εχθροί, ώστε να σας βλάψουμε αλλά ούτε και φίλοι, ώστε
να σας εκμεταλλευτούμε[1] να ακούσετε τη συμβουλή μας και την
2 αξίωσή μας να μας ανταποδώσετε αυτή τη χάρη. Όταν δηλαδή,
κάποτε, πριν τους Μηδικούς πολέμους, δεν είχατε αρκετά πολε-
μικά πλοία για την άμυνά σας κατά της Αίγινας, πήρατε από
τους Κορινθίους είκοσι πλοία και αυτή η ευεργεσία, και εκείνη
με τους Σαμίους, το ότι, δηλαδή, εξαιτίας μας οι Πελοποννήσιοι
δεν τους βοήθησαν, σας πρόσφερε τη νίκη στον πόλεμο με τους
Αιγινήτες και την τιμωρία των Σαμίων· και αυτά έγιναν σε περι-
στάσεις κρίσιμες, κατά τις οποίες οι άνθρωποι, όταν ετοιμάζο-
νται να επιτεθούν στους εχθρούς τους, δεν ενδιαφέρονται για τί-
3 ποτε άλλο εκτός από τη νίκη. Και θεωρούν φίλο αυτόν που τους
προσφέρει βοήθεια, ακόμα και αν ήταν εχθρός προηγουμένως,
και εχθρό αυτόν που τους αντιτίθεται, ακόμα και αν τύχει να εί-
ναι φίλος, επειδή και τα ίδια τους τα συμφέροντα παραμερίζουν
εξαιτίας της επιθυμίας τους να νικήσουν εκείνη τη στιγμή.

Ασκήσεις

1. Να εξηγήσετε για ποιο λόγο οι Κορίνθιοι δεν είναι ούτε εχθροί ούτε φίλοι των Αθηναίων.

2. Να εξετάσετε πώς αναφέρουν οι Κορίνθιοι την αποστασία των Σαμίων στο Κεφ. 40 και στο Κεφ. 41. Ποιος είναι ο στόχος τους σε κάθε περίπτωση;

1. Ζητώντας και άλλη χάρη, σε άλλη περίπτωση

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 42

Μετάφραση

1 Αυτά αφού σκεφθείτε και οι νεότεροι από σας τα μάθετε ρωτώ-
ντας τους μεγαλύτερους, ας θεωρήσετε ότι αξίζει να μας αντι-
μετωπίσετε με παρόμοιο τρόπο[1] και ας μη νομίσετε ότι είναι βέ-
βαια δίκαια αυτά που λέμε αλλά, τα συμφέροντά σας, σε περί-
2 πτωση πολέμου, είναι διαφορετικά. Διότι το συμφέρον ακολουθεί
κυρίως αυτόν που κάνει τα λιγότερα σφάλματα, και ένας μελλο-
ντικός πόλεμος, με τον οποίο οι Κερκυραίοι σας εκφοβίζουν και
έτσι σας προτρέπουν να μας αδικήσετε, δεν είναι ορατός, και δεν
αξίζει, παρασυρμένοι από μια τέτοια πιθανότητα, να δημιουργή-
σετε από τώρα φανερή, και όχι μελλοντική, έχθρα προς τους
Κορινθίους αλλά είναι πιο συνετό να απομακρύνετε την καχυπο-
3 ψία που προκλήθηκε παλιότερα εξαιτίας των Μεγαρέων (διότι
μια μεταγενέστερη ευεργεσία, αν γίνει την κατάλληλη στιγμή,
ακόμη και αν είναι μικρή, μπορεί να εξαλείψει και τη μεγαλύτε-
4 ρη αδικία). Και ούτε να σας δελεάζει το γεγονός ότι οι Κερκυ-
ραίοι σας προσφέρουν ισχυρή ναυτική συμμαχία. Διότι σταθερό-
τερη εγγύηση δύναμης είναι το να μην αδικείς εκείνους που είναι
όμοιοι με σένα[2] παρά το να παρασυρθείς από τις δυνατότητες
της στιγμής και να εκτεθείς σε κινδύνους για να αποκτήσεις
περισσότερα.

Εκτός από την ευγνωμοσύνη προς τους Κορινθίους, είναι προς το συμφέρον των Αθηναίων να μη γίνουν εχθροί της Κορίνθου εξαιτίας της Κέρκυρας.

1. Ανταποδίδοντάς μας, δηλαδή, την ευεργεσία με το να μη δεχτείτε τη συμμαχία των Κερκυραίων
2. Οι Κορίνθιοι προβάλλουν το γεγονός ότι είναι κυρίαρχη πόλη, όπως η Αθήνα, όχι αποικία, όπως η Κέρκυρα.

Ασκήσεις

1. Να εντοπίσετε, στα κεφ. 33, 35, 36 της δημηγορίας των Κερκυραίων, τα σημεία, στα οποία «απαντούν» οι Κορίνθιοι. Είναι πειστικές, κατά την άποψή σας, οι απαντήσεις τους;

2. Οι Κορίνθιοι θεωρούν την αναφορά των Κερκυραίων στο ισχυρό ναυτικό τους ως «δέλεαρ» για να κερδίσουν τη συμμαχία των Αθηναίων. Ποιο «δέλεαρ» προσφέρουν οι ίδιοι στους Αθηναίους για να απορρίψουν τη συμμαχία;

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 43

Μετάφραση

1 Εμείς, λοιπόν, επειδή βρισκόμαστε στην ίδια θέση μ' εκείνη την
οποία διακηρύξαμε στη Σπάρτη, καθένας, δηλαδή, να τιμωρεί ο
ίδιος τους δικούς του συμμάχους, έχουμε τώρα από σας την α-
ξίωση να έχετε την ίδια στάση απέναντί μας και να μη μας
βλάψετε με την απόφαση που θα ψηφίσετε, μολονότι ωφεληθή-
2 κατε από τη δική μας. Αντίθετα, να μας το ανταποδώσετε με
τον ίδιο τρόπο, καλά γνωρίζοντας ότι τώρα ακριβώς είναι η πε-
ρίπτωση[1], κατά την οποία, εκείνος που θα μας βοηθήσει θα θε-
ωρηθεί κατ' εξοχήν φίλος, ενώ εκείνος που θα μας εναντιωθεί
θα θεωρηθεί εχθρός.
3 Και αυτούς εδώ τους Κερκυραίους ούτε ως συμμάχους να δε-
χθείτε, αντίθετα προς την επιθυμία μας, ούτε, μολονότι αδικούν,
4 να τους βοηθήσετε. Μ' αυτόν τον τρόπο και οι πράξεις σας θα
είναι σύμφωνες με το δίκαιο και θα έχετε πάρει μια άριστη, για
τα συμφέροντά σας, απόφαση».
[Μετάφραση Κεφ. 37-43: Κική Διαλησμά]

Οι Κορίνθιοι βρίσκονται στην ίδια θέση που είχαν βρεθεί οι Αθηναίοι με την αποστασία της Σάμου και ζητούν την ίδια συμπεριφορά.

Ασκήσεις

1. Να καταγράψετε τα επιχειρήματα των Κερκυραίων και των Κορινθίων και να εξετάσετε: α) ποια απ' αυτά αναφέρονται στη λογική και το συμφέρον και ποια στο αίσθημα του δικαίου και του «δέοντος» των Αθηναίων, β) σε ποια απ' αυτά υπάρχει αντιστοιχία στις δημηγορίες (λόγος-αντιλογία).

2. Σε ποια απόφαση θα καταλήγατε εσείς, αν είχατε ακούσει αυτές τις δημηγορίες; (Η απόφαση των Αθηναίων δίνεται στο κεφ. 44).

1. Βρισκόμαστε, δηλαδή, σε σχέση με την Κέρκυρα, στην ίδια θέση που βρεθήκατε εσείς κατά την αποστασία της Σάμου.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 1. Κεφάλαιο 44

Κείμενο

Οι Αθηναίοι αποφασίζουν «επιμαχία» με την Κέρκυρα

1 Τοιαῦτα δὲ καὶ οἱ Κορίνθιοι εἶπον. Ἀθηναῖοι δὲ ἀκούσαντες ἀμφοτέρων, γενομένης καὶ δὶς ἐκκλησίας, τῇ μὲν προτέρᾳ οὐχ ἧσσον τῶν Κορινθίων ἀπεδέξαντο τοὺς λόγους, ἐν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ μετέγνωσαν Κερκυραίοις ξυμμαχίαν μὲν μὴ ποιήσασθαι ὥστε τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν (εἰ γὰρ ἐπὶ Κόρινθον ἐκέλευον σφίσιν οἱ Κερκυραῖοι ξυμπλεῖν, ἐλύοντ' ἂν αὐτοῖς αἱ πρὸς Πελοποννησίους σπονδαί), ἐπιμαχίαν δ' ἐποιήσαντο τῇ ἀλλήλων βοηθεῖν, ἐάν τις ἐπὶ Κέρκυραν ἴῃ ἢ Ἀθήνας
2 ἢ τοὺς τούτων ξυμμάχους. Ἐδόκει γὰρ ὁ πρὸς Πελοποννησίους πόλεμος καὶ ὡς ἔσεσθαι αὐτοῖς, καὶ τὴν Κέρκυραν ἐβούλοντο μὴ προέσθαι τοῖς Κορινθίοις ναυτικὸν ἔχουσαν τοσοῦτον, ξυγκρούειν δὲ ὅτι μάλιστα αὐτοὺς ἀλλήλοις, ἵνα ἀσθενεστέροις οὖσιν, ἤν τι δέῃ, Κορινθίοις τε καὶ τοῖς ἄλλοις ναυτικὸν ἔχουσιν
3 ἐς πόλεμον καθιστῶνται. Ἅμα δὲ τῆς τε Ἰταλίας καὶ Σικελίας καλῶς ἐφαίνετο αὐτοῖς ἡ νῆσος ἐν παράπλῳ κεῖσθαι.

Γλωσσικά σχόλια

οὐχ ἧσσον *(εννοείται: τῶν λόγων τῶν Κερκυραίων)* ***τῶν Κορινθίων ἀπεδέξαντο τοὺς λόγους***	αποδέχτηκαν μάλλον (περισσότερο) τα επιχειρήματα των Κορινθίων
μετέγνωσαν *(μεταγιγνώσκω=μετανοώ)* ***ὥστε***	αλλάζοντας γνώμη αποφάσισαν με τον όρο
ξυμπλεῖν *(ξυμπλέω)* ***ἐπὶ Κόρινθον***	να πλεύσουν μαζί τους (με τους Κερκυραίους) εναντίον της Κορίνθου
ἐπιμαχίαν· ἐπιμαχία	αμυντική συμμαχία (Οι Αθηναίοι θα βοηθούσαν την Κέρκυρα

	αν δεχόταν επίθεση, όχι όμως στην περίπτωση που εκείνη έκανε την επίθεση)
τῇ ἀλλήλων βοηθεῖν	να αλληλοβοηθούνται οι πόλεις τους
καὶ ὥς *(= οὕτως)*	οπωσδήποτε (και χωρίς την αμυντική συμμαχία με την Κέρκυρα)
μὴ προέσθαι *(προΐεμαι)*	να μην αφήσουν, να μην εγκαταλείψουν
ξυγκρούειν *(ξυγκρούω=συγκρούω)*	να ωθούν σε πόλεμο (οι Αθηναίοι)
ὅτι μάλιστα	όσο το δυνατόν περισσότερο
ἤν τι δέῃ	αν παρουσιαζόταν ανάγκη
ἵνα... ἐς πόλεμον καθιστῶνται *(καθίσταμαι ἐς πόλεμον)*	για να πολεμήσουν, για να μπουν στον πόλεμο (οι Αθηναίοι)
καλῶς... ἐν παράπλῳ κεῖσθαι *(κεῖμαι)*	ότι βρισκόταν σε καλή θέση για την παράκτια ναυσιπλοΐα

Ερμηνευτικά σχόλια

γενομένης δὶς ἐκκλησίας

Οι διαβουλεύσεις για τη λήψη οριστικής απόφασης σχετικά με την αποδοχή ή μη της προτεινόμενης από τους Κερκυραίους συμμαχίας διήρκεσαν δύο μέρες. Επειδή από την απόφαση αυτή κρίνονταν οικονομικά, πολιτικά και στρατιωτικά συμφέροντα της Αθήνας, οι ομιλητές ήταν πολλοί, καθώς οι διαφορετικές απόψεις που εκφράστηκαν στις δημηγορίες Κερκυραίων και Κορινθίων είχαν τους υποστηρικτές τους.

ξυγκρούειν ὅτι μάλιστα αὐτοὺς ἀλλήλοις... καθιστῶνται

Οι Αθηναίοι έχουν επίγνωση του ότι στον επικείμενο πόλεμο με την Πελοποννησιακή συμμαχία το ισχυρότερο όπλο τους είναι το ναυτικό τους και ο μεγαλύτερος κίνδυνος γι' αυτούς είναι η ναυτική δύναμη των αντιπάλων τους. Εφαρμόζοντας τη σύγχρονη στρατιωτική και πολιτική τακτική του «διαίρει και βασίλευε», ελπίζουν ότι ο πόλεμος Κερκυραίων-Κορινθίων, θα εξασθενήσει τους δύο κύριους ανταγωνιστές τους στη θάλασσα αλλά και θα αποδυναμώσει στρατιωτικά τους Πελοποννησίους.

καλῶς ἐν παράπλῳ τῆς τε Ἰταλίας καὶ Σικελίας κεῖσθαι

Η συνηθισμένη διαδρομή προς τη Δύση για τα εμπορικά πλοία ήταν μέσω Κορινθιακού και Πατραϊκού κόλπου με αφετηρία το λιμάνι της Κορίνθου, επομένως βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Πελοποννησιακής συμμαχίας. Με αυτό το δεδομένο, πιο χρήσιμη από εμπορική αλλά και στρατιωτική άποψη θα ήταν για την

Αθήνα η συμμαχία ή η ένταξη στη σφαίρα επιρροής της της Ζακύνθου και της Κεφαλληνίας, γι' αυτό και την επιδίωξε. Σε περίπτωση όμως κακοκαιρίας ή άπνοιας, και για λόγους επισιτισμού, εμπορικά πλοία αλλά και οι αθηναϊκές τριήρεις προτιμούσαν την παράκτια διαδρομή προς την Ιταλία, κατά μήκος των ακτών της Δυτικής Ελλάδας ως την Κέρκυρα (και από κει στην Ιαπυγία) και σ' αυτήν την περίπτωση η γεωγραφική θέση της Κέρκυρας ήταν προνομιακή.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Για ποιο λόγο προτίμησαν οι Αθηναίοι την επιμαχία με τους Κερκυραίους αντί της συμμαχίας;

2. Ποια επιχειρήματα της δημηγορίας των Κερκυραίων επηρέασαν την απόφαση των Αθηναίων; Για να απαντήσετε να συμβουλευθείτε τα κεφ. 33, 36 της δημηγορίας των Κερκυραίων.

3. Να προσδιορίσετε τις θεματικές ενότητες του κειμένου και να εντοπίσετε τις λέξεις ή φράσεις στις οποίες στηρίζεται η δομή τους.

4. Να μεταφέρετε στην Αρχαία Ελληνική, χρησιμοποιώντας λέξεις του κειμένου, τις προτάσεις:
- Οι Αθηναίοι αποδέχτηκαν τα επιχειρήματα των Κορινθίων την προηγούμενη μέρα αλλά άλλαξαν γνώμη την επόμενη.
- Οι Αθηναίοι δεν ήθελαν να εγκαταλείψουν την Κέρκυρα στους Κορινθίους.

Θέματα για συζήτηση

✎ *Έχοντας ως βάση τους πλαγιότιτλους να αφηγηθείτε τα γεγονότα που περιγράφονται στα κεφάλαια 24-31 και 44.*

✎ *Να συζητήσετε την άποψη ότι με την αφήγηση των γεγονότων της Επιδάμνου, ο Θουκυδίδης μας εισάγει σ' ένα από τα βασικά θέματα των Ιστοριών του, τη σύγκρουση δικαίου-συμφέροντος.*

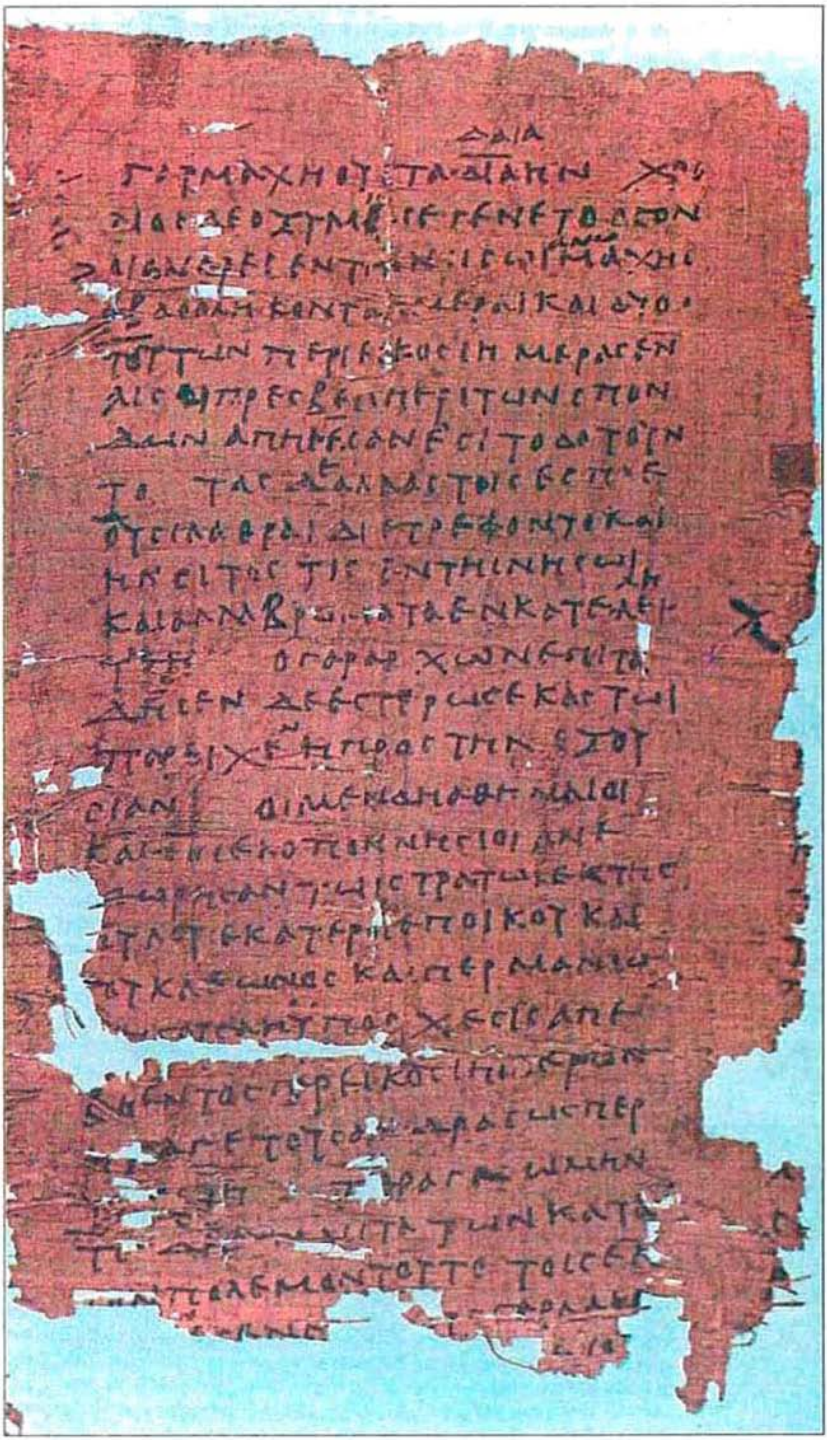

Πάπυρος με κείμενο των «Ιστοριών»

Βιβλίο 3.

Δομή και περιεχόμενο

Το 3ο Βιβλίο του Θουκυδίδη περιλαμβάνει τα γεγονότα του τέταρτου, πέμπτου και έκτου έτους του πολέμου. Έμφαση δίνεται σε τρία βασικά επεισόδια: α) στην αποστασία (3. 2-18) και υποταγή (3. 27-50) της Μυτιλήνης, β) στην πτώση των Πλαταιών (3. 52-68) και γ) στην επανάσταση στην Κέρκυρα (3. 69-85). Από τα επεισόδια αυτά μόνο το πρώτο είχε κάποια συνέπεια για τη διεξαγωγή του πολέμου.

Και στα τρία επεισόδια αυτό που πραγματικά ενδιαφέρει τον ιστορικό είναι τα ηθικά ζητήματα που ανακύπτουν και σχετίζονται με τη μεταχείριση των εκάστοτε ηττημένων και με την τρομακτική σκληρότητα και βαρβαρότητα που επέδειξαν κάθε φορά οι νικητές. Το υπόλοιπο του 3ου βιβλίου αφηγείται τις αρχές της εμπλοκής των Αθηναίων στη Σικελία (3. 86 κ.λπ), την καταστρεπτική ήττα του Δημοσθένη στην Αιτωλία που ακολουθείται από τις επιτυχίες του στην Ακαρνανία (3. 94-98, 105-114) και κλείνει με την αναφορά του Θουκυδίδη σε επιχειρήσεις των Αθηναίων στη Σικελία και σε μια έκρηξη της Αίτνας (3. 115-116).

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 3. Κεφάλαιο 70

Κείμενο

Στάση Κερκυραίων

1 Οἱ γὰρ Κερκυραῖοι ἐστασίαζον, ἐπειδὴ οἱ αἰχμάλωτοι ἦλθον αὐτοῖς οἱ ἐκ τῶν περὶ Ἐπίδαμνον ναυμαχιῶν ὑπὸ Κορινθίων ἀφεθέντες, τῷ μὲν λόγῳ ὀκτακοσίων ταλάντων τοῖς προξένοις διηγγυημένοι, ἔργῳ δὲ πεπεισμένοι Κορινθίοις Κέρκυραν προσποιῆσαι. Καὶ ἔπρασσον οὗτοι, ἕκαστον τῶν πολιτῶν μετιόντες, ὅπως ἀποστήσωσιν Ἀθηναίων τὴν πό-

Ανάμειξη Αθηναίων - Λακεδαιμονίων. Αποφάσεις Κερκυραίων

2 λιν. Καὶ ἀφικομένης Ἀττικῆς τε νεὼς καὶ Κορινθίας πρέσβεις ἀγουσῶν καὶ ἐς λόγους καταστάντων ἐψηφίσαντο Κερκυραῖοι Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι κατὰ τὰ ξυγκεί-

3 μενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι ὥσπερ καὶ πρότερον. Καὶ (ἦν γὰρ Πειθίας ἐθελοπρόξενός τε τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ δήμου προειστήκει) ὑπάγουσιν αὐτὸν οὗτοι οἱ ἄνδρες ἐς δίκην, λέ-

Δίκη του Πειθία

4 γοντες Ἀθηναίοις τὴν Κέρκυραν καταδουλοῦν. Ὁ δὲ ἀποφυγὼν ἀνθυπάγει αὐτῶν τοὺς πλουσιωτάτους πέντε ἄνδρας, φάσκων τέμνειν χάρακας ἐκ τοῦ τε Διὸς τοῦ τεμένους καὶ τοῦ Ἀλκίνου· ζημία δὲ καθ' ἑκάστην χάρακα ἐπέκειτο στα-

5 τήρ. Ὀφλόντων δὲ αὐτῶν καὶ πρὸς τὰ ἱερὰ ἱκετῶν καθεζομένων διὰ πλῆθος τῆς ζημίας, ὅπως ταξάμενοι ἀποδῶσιν, ὁ Πειθίας (ἐτύγχανε γὰρ καὶ βουλῆς ὤν) πείθει ὥστε τῷ

6 νόμῳ χρήσασθαι. Οἱ δ' ἐπειδὴ τῷ τε νόμῳ ἐξείργοντο καὶ ἅμα ἐπυνθάνοντο τὸν Πειθίαν, ἕως ἔτι βουλῆς ἐστί, μέλλειν τὸ πλῆθος ἀναπείσειν τοὺς αὐτοὺς Ἀθηναίοις φίλους τε καὶ ἐχθροὺς νομίζειν, ξυνίσταντό τε καὶ λαβόντες ἐγχειρίδια ἐξαπιναίως ἐς τὴν βουλὴν ἐσελθόντες τόν τε Πειθίαν κτείνουσι καὶ ἄλλους τῶν τε βουλευτῶν καὶ ἰδιωτῶν ἐς ἑξήκοντα· οἱ δέ τινες τῆς αὐτῆς γνώμης τῷ Πειθίᾳ ὀλίγοι ἐς τὴν Ἀττικὴν τριήρη κατέφυγον ἔτι παροῦσαν.

Θάνατος του Πειθία μαζί με άλλους βουλευτές και ιδιώτες

Γλωσσικά σχόλια

ἐστασίαζον οἱ Κερκυραῖοι· στασιάζω	βρίσκομαι σε εμφύλια διαμάχη
ἐπειδή	από τότε
ἀφεθέντες (*ἀφίεμαι*)	αφού ελευθερώθηκαν
τῷ μὲν λόγῳ... ἔργῳ δὲ	φαινομενικά, στην πραγματικότητα
διηγγυημένοι· διεγγυάομαι, -ῶμαι	(ως παθ.) τελώ υπό εγγύηση, γίνεται κάποιος εγγυητής μου
προσποιῆσαι· προσποιέω, -ῶ	φέρω με το μέρος μου
ἕκαστον τῶν πολιτῶν μετιόντες	πιάνοντας (πλησιάζοντας) τον κάθε πολίτη χωριστά
ἀποστήσωσιν· ἀφίστημι	απομακρύνω, κάνω να αποστατήσει (η πόλη από τους Αθηναίους)
ἀφικομένης· ἀφικνέομαι, -οῦμαι	φτάνω
ἐς λόγους καταστάντων (*ενν.* ***τῶν πρέσβεων***)	και αφού ήρθαν σε διαπραγματεύσεις (οι πρέσβεις)
ἐψηφίσαντο· ψηφίζομαι	αποφασίζω
κατὰ τὰ ξυγκείμενα	σύμφωνα με την ισχύουσα συνθήκη
ἐθελοπρόξενος	αυτός που αναλαμβάνει από μόνος του το ρόλο του προξένου, χωρίς να έχει οριστεί από την πόλη ως εκπρόσωπός της, ο εθελοντής πρόξενος
προειστήκει τοῦ δήμου	ήταν αρχηγός του δημοκρατικού κόμματος
ὑπάγουσιν ἐς δίκην	τον σύρουν στο δικαστήριο
οὗτοι οἱ ἄνδρες	δηλ. οι Κερκυραίοι ολιγαρχικοί που επέστρεψαν από την Κόρινθο
καταδουλοῦν	προσπαθεί να υποδουλώσει (αποπειρατικός ενεστώτας)
ἀποφυγών· ἀποφεύγω	(ως δικανικός όρος), απαλλάσσομαι, αθωώνομαι. Στη δικανική ορολογία ο κατήγορος λέγεται **διώκων**, ο κατηγορούμενος **φεύγων**, ο καταδικασθείς **ἁλίσκεται** και αυτός που αθωώνεται **ἀποφεύγει**.
ἀνθυπάγω	καταγγέλλω και εγώ με τη σειρά μου στο δικαστήριο αυτόν που με οδήγησε σε δίκη και δεν πέτυχε την καταδίκη μου, κάνω αντιμήνυση
χάρακας· ἡ χάραξ	βέργα για στήριγμα των κλημάτων των αμπελιών, φούρκα των κλημάτων

τέμενος	κομμάτι γης αφιερωμένο σε κάποιο θεό ως ιερό έδαφος
ζημία	πρόστιμο, τιμωρία
ὀφλόντων· ὀφλισκάνω	καταδικάζομαι να πληρώσω πρόστιμο
διὰ πλῆθος τῆς ζημίας	εξαιτίας της βαριάς χρηματικής ποινής
ὅπως ταξάμενοι ἀποδῶσιν	για να πληρώσουν το πρόστιμο ύστερα από συμφωνία για το ύψος του
ἐτύγχανε γὰρ καὶ βουλῆς ὤν	(**βουλῆς** γεν. κατηγορηματική, διαιρετική) διότι συνέβαινε να είναι και μέλος της βουλής (δηλ. όχι μόνο **προειστήκει τοῦ δήμου** αλλά ήταν και βουλευτής)
τῷ νόμῳ ἐξείργοντο	(δηλ. τοῦ ταξάμενοι ἀποδοῦναι) αποκλείονταν από το νόμο (ο νόμος, δηλαδή, απαγόρευε την πληρωμή του επιδικασμένου ποσού με δόσεις)
ἐπυνθάνοντο· πυνθάνομαι	πληροφορούμαι
ἀναπείσειν· ἀναπείθω	μεταπείθω
ξυνίσταντο· ξυνίσταμαι	συνωμοτώ (εδώ)
ἐγχειρίδια	μαχαίρια
ἐξαπιναίως	ξαφνικά, αιφνιδιαστικά
κτείνουσι· κτείνω	φονεύω
τῆς αὐτῆς γνώμης (ενν. ὄντες) τῷ Πειθίᾳ	ομοϊδεάτες με τον Πειθία
ἔτι παροῦσαν	που ήταν ακόμη εκεί (δηλ. στην Κέρκυρα)
ἰδιώτης	απλός πολίτης, χωρίς επίσημο αξίωμα

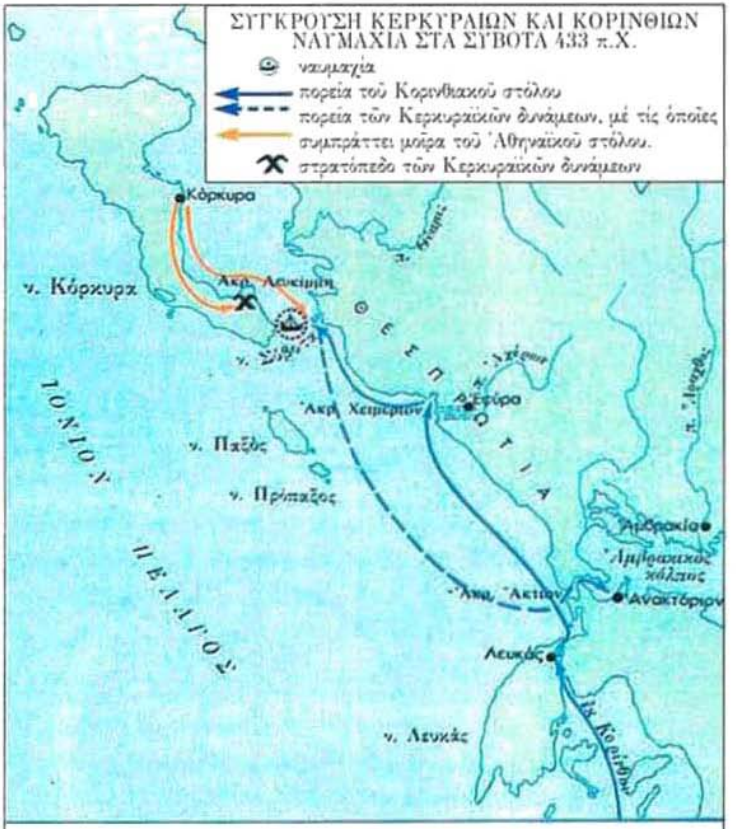
ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ
ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΣΤΑ ΣΥΒΟΤΑ 433 π.Χ.
ναυμαχία
πορεία τοῦ Κορινθιακοῦ στόλου
πορεία τῶν Κερκυραϊκῶν δυνάμεων, μὲ τὶς ὁποῖες συμπράττει μοῖρα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου.
στρατόπεδο τῶν Κερκυραϊκῶν δυνάμεων
Κόρκυρα
ν. Κόρκυρα
Ἀκρ. Λευκίμμη
ν. Σύβοτα
Ἄκρη Χειμέριον
Ἤπειρος
ν. Παξός
ν. Πρίπαξος
ΙΟΝΙΟΝ
ΠΕΛΑΓΟΣ
Ἀμβρακία
Ἀμβρακικὸς κόλπος
Ἄκτιον
Ἀνακτόριον
Λευκάς
ν. Λευκάς
Ἰσθμὸς Κορίνθου

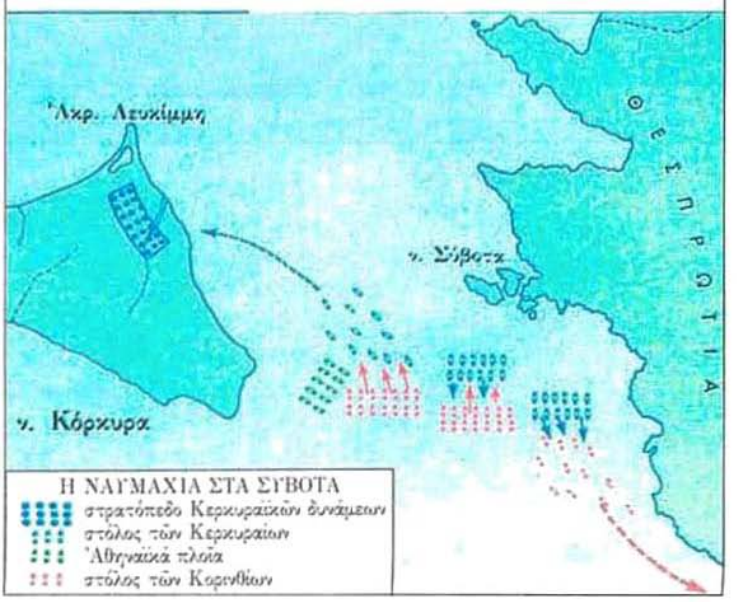
Ἀκρ. Λευκίμμη
ν. Σύβοτα
ν. Κόρκυρα
Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΣΤΑ ΣΥΒΟΤΑ
στρατόπεδο Κερκυραϊκῶν δυνάμεων
στόλος τῶν Κερκυραίων
Ἀθηναϊκὰ πλοῖα
στόλος τῶν Κορινθίων

Τετράδραχμα και στατήρες (Νομισματικό Μουσείο Αθηνών)

Ερμηνευτικά σχόλια

οἱ γὰρ Κερκυραῖοι ἐστασίαζον

Ο εμφύλιος σπαραγμός στην Κέρκυρα το καλοκαίρι του 427 π.Χ. αποτελεί μία από τις πιο σκοτεινές σελίδες στη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου. Όπως πολύ εύστοχα έχει επισημανθεί: «Η άποψη ότι ο πόλεμος παράγει βία και η βία πολιτικό χάος, βρίσκει την πληρέστερη έκφρασή της στην Ιστορία στην τρομακτική εξιστόρηση του εμφύλιου σπαραγμού στην Κέρκυρα» (J.H. Finley, Θουκυδίδης, σ. 186).

οἱ ἐκ τῶν περὶ Ἐπίδαμνον ναυμαχιῶν

Δεν πρόκειται για ναυμαχία που έγινε στην Επίδαμνο, αλλά στα Σύβοτα κοντά στις θεσπρωτικές ακτές. Οι Κερκυραίοι, παρά τη βοήθεια που τους παρείχε μοίρα του αθηναϊκού στόλου, είχαν σημαντικές απώλειες. Οι Κορίνθιοι συνέλαβαν 1050 Κερκυραίους, από τους οποίους οι 800 πουλήθηκαν ως δούλοι, ενώ οι υπόλοιποι 250, που ήταν επιφανείς πολίτες, κρατήθηκαν επί πέντε ολόκληρα χρόνια με πολλές περιποιήσεις στην Κόρινθο, για να ασκήσουν, όποτε οι συγκυρίες θα το απαιτούσαν, την πολιτική τους επιρροή υπέρ της Κορίνθου.

ὀκτακοσίων ταλάντων τοῖς προξένοις διηγγυημένοι

Ασφαλώς πρόκειται για εξωφρενικό ποσό συγκριτικά προς τα απαντώμενα αλλού λύτρα. Κατά τον Ηρόδοτο (6.74) δύο μνες, δηλαδή το 1/30 του ταλάντου ήταν τα συνηθισμένα λύτρα ενός αιχμαλώτου σε ανάλογες περιστάσεις. Πολύ αργότερα ο Νικίας θα προτείνει να πληρώσει η Αθήνα όλα τα έξοδα του πολέμου στους Συρακούσιους και να δώσει ομήρους, ένα για κάθε τάλαντο που θα χρωστούσε. Πολλοί σχολιαστές αποδίδουν το υπέρογκο αυτό ποσό των 800 ταλάντων σε προσπάθεια των ίδιων των αιχμαλώτων να κάνουν την απελευθέρωσή τους πιστευτή. Άλλοι πάλι απορρίπτουν εντελώς το αναφερόμενο ποσόν και θεωρούν ότι το συνολικό ποσόν ανερχόταν σε 800 μνες, δηλαδή 3 περίπου μνες κατά κεφαλήν, δηλαδή 300 δραχμές ή 13 τάλαντα. Για να γίνει πάντως κατανοητό το εξωφρενικό ποσόν των 800 ταλάντων, πρέπει να σημειωθεί ότι ήταν περίπου διπλάσιο των εσόδων της Δηλιακής συμμαχίας, τα οποία ανέρχονταν σε 460 τάλαντα.

Μνα: Μέτρο βάρους και νομισματικής μονάδας των αρχαίων Ελλήνων. Η αξία της, όπως είναι φυσικό, διέφερε κατά τόπους και χρονικές περιόδους.
Στατήρας: Μονάδα βάρους και αργότερα νομισματική μονάδα στην αρχαία Ελλάδα. Οι στατήρες κόβονταν από χρυσό, άργυρο και ήλεκτρο και είχαν διάφορα βάρη. Οι πιο γνωστοί στατήρες ήταν μεταξύ άλλων ο αργυρός κορίνθιος, οι χρυσοί ευβοϊκός, αττικός και μακεδονικός.

τοῖς προξένοις Είναι Κορίνθιοι, οι οποίοι με κοινή συμφωνία Κορινθίων και Κερκυραίων εκπροσωπούσαν (στην Κόρινθο) διπλωματικά τους Κερκυραίους. Στις διμερείς σχέσεις των πόλεων ίσχυε το ίδιο, για παράδειγμα ο περίφημος Αθηναίος στρατηγός Κίμων ήταν «πρόξενος» της Σπάρτης στην Αθήνα.

Κέρκυραν προσποιῆσαι Επομένως η πραγματική αιτία της απελευθέρωσής τους ήταν να προσαρτήσουν την Κέρκυρα στην Κόρινθο.

ὅπως ἀποστήσωσιν Ἀθηναίων τὴν πόλιν Όχι από την αθηναϊκή συμμαχία –η Κέρκυρα δεν υπήρξε ποτέ επίσημο μέλος της– αλλά από την άμεση επιρροή της Αθήνας στο νησί. Ήδη, αμέσως μετά την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου, η Αθήνα είχε καταφέρει να δημιουργήσει ευνοϊκές προϋποθέσεις για την προσάρτηση του νησιού στη συμμαχία, εμπλέκοντας τους Κερκυραίους στην πρώτη ναυτική επιχείρησή της στην Πελοπόννησο (431 π.Χ.)

ἐψηφίσαντο Κερκυραῖοι Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι... πρότερον Η Κέρκυρα πριν από τα γεγονότα με την Επίδαμνο ακολουθούσε σταθερά ουδέτερη πολιτική στάση, αποφεύγοντας την ένταξή της σε συμμαχίες. Το πρόβλημα όμως με την Επίδαμνο οδήγησε τους Κερκυραίους σε σύγκρουση με τους Κορίνθιους (433 π.Χ.), γεγονός που τους ώθησε να ζητήσουν την προσχώρησή τους στην αθηναϊκή συμμαχία. Οι Αθηναίοι αρχικά απέρριψαν το αίτημα των Κερκυραίων, διότι δεν ήθελαν να παραβιάσουν τις τριακονταετείς σπονδές του 445 π.Χ. με τους Σπαρτιάτες. Συνήψαν όμως με την Κέρκυρα αμυντική συμμαχία (επιμαχία). Η έκρηξη ωστόσο του Πελοποννησιακού πολέμου κάνει τους Αθηναίους πρόθυμους να αναθεωρήσουν τη στάση τους και να προσπαθήσουν τα μέγιστα να πετύχουν την προσάρτηση του νησιού και τη διασφάλιση των συμφερόντων τους στην περιοχή. Σημαντικό ρόλο για τη μεταστροφή αυτή έπαιξε και η νευραλγική θέση της Κέρκυρας, θέση κλειδί για την επικοινωνία και το εμπόριο με τη δύση. Οι Αθηναίοι πρέπει οπωσδήποτε να ανησύχησαν από την επιστροφή των αιχμαλώτων ολιγαρχικών στο νησί και από τη συνωμοτική τους δραστηριότητα. Είναι εύκολο να φανταστούμε το πολιτικό αδιέξοδο που θα προκλήθηκε στην Κέρκυρα από την ταυτόχρονη άφιξη αθηναϊκής και σπαρτιατικής πρεσβείας. Είναι επίσης φανερή η προσπάθεια των Κερκυραίων για τήρηση ουδετερότητας απέναντι και στις δύο αντιμαχόμενες πλευρές (Αθηναίους-Πελοποννήσιους). Η διπλωματική αυτή στάση τους, που πάντως δεν είναι εντελώς απαλλαγμένη από

κάποια δολιότητα και ιδιοτέλεια, δηλώνει ακριβή υπολογισμό των συμφερόντων τους, αλλά και πολιτικό ρεαλισμό, που είναι απαραίτητος στους ανίσχυρους λαούς, προκειμένου να βγουν αλώβητοι από τις συγκρούσεις των ισχυρών. Πάντως η εξισορροπητική τους προσπάθεια, όπως θα δείξει η συνέχεια, ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία. Οπωσδήποτε το ψήφισμα των Κερκυραίων δείχνει φιλική προς τους Κορίνθιους διάθεση και είναι το πρώτο αποτέλεσμα της δράσης των αιχμαλώτων ολιγαρχικών.

καὶ ἦν γὰρ Πειθίας ἐθελοπρόξενος

Δηλαδή ο Πειθίας είχε μόνος του προθυμοποιηθεί λόγω των δημοκρατικών του πεποιθήσεων να εκτελεί χρέη προξένου των Αθηναίων στην Κέρκυρα. Πρέπει δε να σημειωθεί ότι στις αρχαίες ελληνικές πόλεις δεν υπήρχαν, όπως σήμερα, διπλωματικοί εκπρόσωποι για τη διεκπεραίωση των διακρατικών σχέσεων.

καὶ τοῦ δήμου προειστήκει

Ο Πειθίας λόγω των φιλοαθηναϊκών του φρονημάτων ήταν αρχηγός της δημοκρατικής παράταξης στην Κέρκυρα. Η Κέρκυρα είχε ολιγαρχικό πολίτευμα διαμορφωμένο κατά το πρότυπο της Κορίνθου. Ωστόσο μέσα στα πλαίσια αυτής της μορφής πολιτεύματος λειτουργούσε υποτυπωδώς η εκκλησία του δήμου (**ἁλία**). Το όργανο αυτό είχε αρχικά μηδαμινή δύναμη, μετά όμως από την αμυντική συμμαχία του 433 π.Χ. με την Αθήνα ενίσχυσε σημαντικά τη θέση του στα πολιτικά πράγματα της Κέρκυρας.

ὑπάγουσιν αὐτὸν οὗτοι οἱ ἄνδρες ἐς δίκην

Το γεγονός της παραπομπής του Πειθία σε δίκη πολιτικής σκοπιμότητας από τους αντιπάλους του ολιγαρχικούς είναι δηλωτικό του αγεφύρωτου χάσματος και της οξύτατης πολιτικής αντιπαράθεσης που θα οδηγήσει σε εμφύλια διαμάχη το νησί.

ὁ δὲ ἀποφυγών (ενν. τὴν δίκην) ἀνθυπάγει

Μετά την αθώωσή του ο Πειθίας σύρει κι αυτός σε δίκη τους πολιτικούς του αντιπάλους, πράξη που μαρτυρεί μικρότητα, εκδικητική διάθεση και μισαλλοδοξία.

τοὺς πλουσιωτάτους πέντε ἄνδρας, φάσκων τέμνειν χάρακας

Οι κατηγορίες του Πειθία δεν εδράζονται σε πολιτική βάση αλλά έχουν έντονο θρησκευτικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Κι αυτό, διότι, όπως αποδείχθηκε από τη δική του αθώωση, είναι δύσκολο να στοιχειοθετηθούν καταγγελίες πολιτικής υφής. Πιθανώς οι πιο πλούσιοι από τους πολίτες είχαν την επίβλεψη του τεμένους και γι' αυτό κατηγορούνται από τον Πειθία ότι έκοβαν συστηματικά τις φούρκες, δηλαδή τους πασσάλους που στήριζαν

τα κλήματα, παρά τη ρητή απαγόρευση του νόμου, είτε για να τις εμπορευτούν είτε για να τις χρησιμοποιήσουν στα δικά τους κτήματα. Σύμφωνα με άλλη άποψη οι πλούσιοι επεδίωκαν να σφετεριστούν τα ιερά κτήματα ή έκοβαν τα κλαδιά από τις ιερές ελιές για να μπολιάσουν τις δικές τους, γεγονός που απαγορευόταν αυστηρά. Είναι πάντως γνωστό από τις κωμωδίες του Αριστοφάνη ότι οι «χάρακες» ήταν ακριβές στην αγορά και το αδίκημα της κλοπής ήταν συχνό.

τοῦ τε Διὸς τοῦ τεμένους καὶ τοῦ Ἀλκίνου — Ο Αλκίνοος ήταν ο τιμώμενος ως ήρωας ομηρικός βασιλιάς της Κέρκυρας. Η θέση των δύο αυτών ιερών παραμένει άγνωστη

ζημία δὲ καθ' ἑκάστην χάρακα ἐπέκειτο στατήρ — Πρόκειται για τον αργυρό κορινθιακό στατήρα και όχι για τον αθηναϊκό χρυσό που ισοδυναμούσε με 20 αττικές δραχμές. Οι πέντε αυτοί πλούσιοι Κερκυραίοι θα έπρεπε να είχαν κόψει πολλές χιλιάδες βέργες για να είναι το πρόστιμο τόσο δυσβάσταχτο.

πρὸς τὰ ἱερὰ καθεζομένων — Οι ικέτες ήταν πρόσωπα ιερά και απαραβίαστα και ο θεσμός της ικεσίας πανελλήνια αναγνωρισμένος. Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι οι άνθρωποι που κατέφευγαν σε ιερούς χώρους (συνήθως επρόκειτο για ναούς ή βωμούς) ζητώντας άσυλο, βρίσκονταν υπό την προστασία του θεού και κάθε προσπάθεια βίαιης απομάκρυνσής τους από τον ιερό χώρο ή κακοποίησής τους λογιζόταν ως πράξη ιερόσυλη, επέφερε δε πάντοτε συμφορές στο πρόσωπο ή στην πόλη που επεδείκνυε ασέβεια προς τους ικέτες.

ὅπως ταξάμενοι ἀποδῶσιν — Οι πλούσιοι Κερκυραίοι επιθυμούσαν να πληρώσουν το πρόστιμο κατά δόσεις σε τακτά χρονικά διαστήματα και όχι αμέσως, όπως όριζε ο νόμος. Από το χωρίο πάντως αυτό προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι πλούσιοι Κερκυραίοι ήταν μεγαλοκτηματίες και γι' αυτό δεν είχαν πρόχειρα τόσα χρήματα, ώστε να πληρώσουν το πρόστιμο. Είχαν όμως γενικότερα οικονομική άνεση και θα μπορούσαν να πληρώσουν σε χρόνο που θα το επέτρεπαν τα έσοδα από τα κτήματά τους.

Πειθίας... πείθει — Παρονομασία ή παρήχηση.

ἐτύγχανε γὰρ καὶ βουλῆς ὤν — Η βουλή στην Κέρκυρα ήταν κατά το κορινθιακό πρότυπο ολιγομελές σώμα, αποτελούμενο από ευπατρίδες με την ιδιότητα του ισόβιου μέλους. Υπήρχε επίσης στο νησί και το συμβούλιο των προβούλων που επεξεργαζόταν τα θέματα που θα απασχο-

λούσαν στη συνέχεια τη βουλή. Η εκκλησία του δήμου, όπως προαναφέρθηκε, λειτουργούσε στην Κέρκυρα, αλλά είχε πολύ μικρή πολιτική ισχύ. Όμως η επιρροή της Αθήνας και η παράλληλη άνοδος νέων κοινωνικών στρωμάτων, των εμπόρων και των βιοτεχνών, ώθησαν το κερκυραϊκό πολιτικό σκηνικό σε εκδημοκρατισμό. Την περίοδο αυτή ο έλεγχος της βουλής και της εκκλησίας του δήμου φαίνεται ότι βρίσκεται στα χέρια των δημοκρατικών με αρχηγό τον Πειθία.

μέλλειν τὸ πλῆθος ἀναπείσειν Πριν από λίγο οι Κερκυραίοι είχαν αποφασίσει να θεωρούν τους Πελοποννήσιους ως φίλους. Αυτή τη συμμαχία δεν τη δέχονταν οι Αθηναίοι. Οι ολιγαρχικοί λοιπόν ανήσυχοι εκτιμούν ότι ο Πειθίας θα κατορθώσει να μεταπείσει τον κερκυραϊκό λαό να ακυρώσει το ψήφισμα ουδετερότητας και να ταχθεί ανεπιφύλακτα με το μέρος της Αθήνας.

καὶ ἰδιωτῶν Ήταν υποστηρικτές του Πειθία και μέλη της δημοκρατικής παράταξης

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Η αντίθεση **λόγῳ-ἔργῳ** αποτελεί θεμελιακή αντίθεση στο έργο του Θουκυδίδη. Ποια σκοπιμότητα εξυπηρετεί η χρήση της εδώ;

2. Πώς κρίνετε την απόφαση των Κερκυραίων για τήρηση ουδετερότητας; Συζητήστε τις πιθανότητες επιτυχίας μιας τέτοιας απόφασης μέσα στο πολιτικό σκηνικό που διαμορφώνεται στην Κέρκυρα.

3. Να συζητήσετε και να αξιολογήσετε την απόφαση των ολιγαρχικών να παραπέμψουν τον κυριότερο πολιτικό τους αντίπαλο (δηλ. τον Πειθία) σε δίκη.

4. Πώς κρίνετε την απόφαση του Πειθία να οδηγήσει κι αυτός με τη σειρά του τους αντιπάλους του σε δίκη; Η απάντησή σας θα πρέπει να βασιστεί σε κριτήρια α) ηθικά και β) πολιτικά.

5. α) Προσπαθήστε να καταγράψετε τα αίτια που οδήγησαν τους Κερκυραίους ολιγαρχικούς στο πραξικόπημα. β) Ποιο φαντάζεστε ότι είναι το πολιτικό κλίμα που διαμορφώθηκε στην Κέρκυρα μετά τη δολοφονία του Πειθία και των άλλων δημοκρατικών.

6. Φανταστείτε ότι είστε ένας Κερκυραίος, απλός οπαδός των ολιγαρχικών. Ποια επιχειρήματα θα χρησιμοποιούσατε για να δικαιολογήσετε τις ενέργειες των ομοϊδεατών σας;

7. Ποια στοιχεία της αφήγησης του Θουκυδίδη στο Κεφ. 70 είναι ενδεικτικά των γενικότερων κοινωνικών και πολιτικών μεταβολών που είχαν αρχίσει να επικρατούν στην Κέρκυρα κυρίως από το 433 π.Χ. και ύστερα; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας. Με ποιους σύγχρονους όρους που αποτελούν και βασικές συνιστώσες του δημοκρατικού πολιτεύματος αποδίδονται καλύτερα αυτές οι μεταβολές;

8. ἐς τὴν Ἀττικὴν τριήρη κατέφυγον ἔτι παροῦσαν: Για ποιους λόγους η αθηναϊκή πρεσβεία παρέτεινε την παραμονή της στην Κέρκυρα και μετά την αποχώρηση της πελοποννησιακής;

9. Να σχηματίσετε σύντομες φράσεις στη ΝΕ με τις λέξεις *στασιαστής, εχέγγυο, εγγυητής, κάθειρξη, επίκειται.*

10. πόλιν (§1), **ἄνδρας** (§4): Χρησιμοποιώντας ως α' ή β' συνθετικό τις λέξεις που σας δίνονται να γράψετε τρία σύνθετα ουσιαστικά από καθεμία και να σχηματίσετε αντίστοιχες προτάσεις με αυτά.

11. **εξόφληση, αποστασία, άφεση, ειρκτή, φερέγγυος, χρήμα, όρκος:** Με ποιες λέξεις του Κεφ. 70 σχετίζονται ετυμολογικά οι παραπάνω;

12. **ὑπάγουσιν αὐτὸν οὗτοι οἱ ἄνδρες ἐς δίκην** (§ 3): α) Να γράψετε την πρόταση μεταφέροντας το ρήμα σε όλους τους χρόνους της ίδιας έγκλισης και φωνής, β) να μεταφέρετε όλους τους κλιτούς τύπους στον άλλο αριθμό.

13. Να μεταγραφούν σε χρόνο ενεστώτα οι ρηματικοί τύποι που αναφέρονται στις ενέργειες των ολιγαρχικών για την κατάληψη της εξουσίας.

14. Να εντοπίσετε όλους τους τύπους αόρ. β' του κεφαλαίου και να τους γράψετε στο γ' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής στη φωνή που βρίσκονται.

15. Μπορείτε να επιβεβαιώσετε την ακόλουθη άποψη με συγκεκριμένα παραδείγματα από το Κεφ. 70; «Ο Θουκυδίδης απομακρύνει ό,τι είναι τυχαίο και κρατάει μόνο ό,τι χρησιμεύει για να φανεί η πορεία μιας ενέργειας· και αντίθετα, πάλι, προσκολλάται σ' αυτή την ενέργεια χωρίς να παραμελεί κανένα της στοιχείο· μ' αυτόν τον τρόπο, η αφήγησή του φαίνεται να παίρνει τη μορφή αποδεικτικού συλλογισμού. Οι συνθήκες τις οποίες συγκρατεί είναι αναγκαίες και επαρκείς για το αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγει. Δεν μπορούμε τίποτα να αφαιρέσουμε, τίποτα να μεταβάλουμε. Και η συνοχή που αποκτά η αφήγηση –από τις προκείμενες ως τα συμπεράσματα– παίρνει έτσι ένα χαρακτήρα αναγκαιότητας» (Jacqueline de Romilly, Ιστορία και Λόγος στον Θουκυδίδη, σ. 49).

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 3. Κεφάλαια 71-73

Κείμενο

Οι ολιγαρχικοί αποφασίζουν ουδετερότητα – Αποστολή πρεσβείας στην Αθήνα

71. 1 Δράσαντες δὲ τοῦτο καὶ ξυγκαλέσαντες Κερκυραίους εἶπον ὅτι ταῦτα καὶ βέλτιστα εἴη καὶ ἥκιστ' ἂν δουλωθεῖεν ὑπ' Ἀθηναίων, τό τε λοιπὸν μηδετέρους δέχεσθαι, ἀλλ' ἢ μιᾷ νηὶ ἡσυχάζοντας, τὸ δὲ πλέον πολέμιον ἡγεῖσθαι. Ὡς δὲ
2 εἶπον, καὶ ἐπικυρῶσαι ἠνάγκασαν τὴν γνώμην. Πέμπουσι δὲ καὶ ἐς τὰς Ἀθήνας εὐθὺς πρέσβεις περί τε τῶν πεπραγμένων διδάξοντας ὡς ξυνέφερε καὶ τοὺς ἐκεῖ καταπεφευγότας πείσοντας μηδὲν ἀνεπιτήδειον πράσσειν, ὅπως μή τις ἐπιστροφὴ γένηται.

Ανάμειξη της Σπάρτης

Οι ολιγαρχικοί επιτίθενται εναντίον των δημοκρατικών και νικούν.

Εκατέρωθεν κατάληψη περιοχών της πόλης

72. 1 Ἐλθόντων δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τούς τε πρέσβεις ὡς νεωτερίζοντας ξυλλαβόντες, καὶ ὅσους ἔπεισαν, κατέθεντο ἐς Αἴγιναν.
2 Ἐν δὲ τούτῳ τῶν Κερκυραίων οἱ ἔχοντες τὰ πράγματα ἐλθούσης τριήρους Κορινθίας καὶ Λακεδαιμονίων πρέσβεων
3 ἐπιτίθενται τῷ δήμῳ, καὶ μαχόμενοι ἐνίκησαν. Ἀφικομένης δὲ νυκτὸς ὁ μὲν δῆμος ἐς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ μετέωρα τῆς πόλεως καταφεύγει καὶ αὐτοῦ ξυλλεγεὶς ἱδρύθη, καὶ τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα εἶχον· οἱ δὲ τήν τε ἀγορὰν κατέλαβον, οὗπερ οἱ πολλοὶ ᾤκουν αὐτῶν, καὶ τὸν λιμένα τὸν πρὸς αὐτῇ καὶ πρὸς τὴν ἤπειρον.

Και οι δύο πλευρές οργανώνονται και αναζητούν συμμάχους

73 Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἠκροβολίσαντό τε ὀλίγα καὶ ἐς τοὺς ἀγροὺς περιέπεμπον ἀμφότεροι, τοὺς δούλους παρακαλοῦντές τε καὶ ἐλευθερίαν ὑπισχνούμενοι· καὶ τῷ μὲν δήμῳ τῶν οἰκετῶν τὸ πλῆθος παρεγένετο ξύμμαχον, τοῖς δ' ἑτέροις ἐκ τῆς ἠπείρου ἐπίκουροι ὀκτακόσιοι.

Γλωσσικά σχόλια

Κεφ. 71	*δράσαντες· δράω, -ῶ*	ενεργώ, πράττω
	ξυγκαλέσαντες· ξυγκαλέω, -ῶ	καλώ σε συνέλευση, συγκαλώ
	ταῦτα	δηλ. ο φόνος των δημοκρατικών αρχηγών
	ἥκιστ' ἂν δουλωθεῖεν ὑπ' Ἀθηναίων	δε θα υποδουλώνονταν με κανένα τρόπο πια από τους Αθηναίους
	τό τε λοιπόν	και στο εξής
	μηδετέρους	ούτε τους μεν ούτε τους δε, ενν. ούτε τους Αθηναίους ούτε τους Λακεδαιμόνιους
	ἀλλ' ἤ	εκτός, παρά μόνο
	ἡσυχάζοντας· ἡσυχάζω	μένω ουδέτερος
	ἐπικυρῶσαι· ἐπικυρόω, -ῶ	επικυρώνω
	γνώμη	πρόταση
	διδάξοντας· διδάσκω	εξηγώ
	τούς ἐκεῖ καταπεφευγότας	αυτούς που είχαν καταφύγει εκεί
	ἀνεπιτήδειον (ενν. τῇ Κερκύρᾳ)	εχθρική ενέργεια (εναντίον της Κέρκυρας)
	ὅπως μή τις ἐπιστροφὴ γένηται	για να μην υπάρξει καμιά αντεκδίκηση (ενν. κατά των Κερκυραίων από την πλευρά των Αθηναίων)
Κεφ. 72	*ἐλθόντων*	ενν. **τῶν πρέσβεων**
	ὡς νεωτερίζοντας	ως υποκινητές στάσης
	κατέθεντο· κατατίθεμαι	συγκεντρώνω για ασφάλεια
	ἐν δὲ τούτῳ	ενν. **τῷ καιρῷ**
	οἱ ἔχοντες τὰ πράγματα	οι κύριοι της πολιτικής κατάστασης (δηλ. οι ολιγαρχικοί πραξικοπηματίες που πήραν με τη βία στα χέρια τους τη διακυβέρνηση της Κέρκυρας)
	τὰ μετέωρα τῆς πόλεως	τα ψηλά και οχυρά μέρη της πόλης
	ξυλλεγείς· ξυλλέγομαι	συγκεντρώνομαι, συναθροίζομαι
	ἱδρύθη· ἱδρύομαι	εγκαθίσταμαι
	οἱ δὲ	δηλ. ***οἱ ἔχοντες τὰ πράγματα*** (ολιγαρχικοί)
	τὸν λιμένα	δηλ. το λιμάνι του Αλκίνου
	πρὸς αὐτῇ	δηλ. **τῇ ἀγορᾷ**
Κεφ. 73	*τῇ ὑστεραίᾳ*	την επόμενη ημέρα
	ἠκροβολίσαντο· ἀκροβολίζομαι	αψιμαχώ, κάνω μικροεπιθέσεις
	περιέπεμπον· περιπέμπω	στέλνω παντού, εδώ κι εκεί
	παρακαλοῦντες	προσκαλώντας
	ὑπισχνούμενοι· ὑπισχνέομαι, -οῦμαι	υπόσχομαι

τὸ πλῆθος τῶν οἰκετῶν	ο μεγαλύτερος αριθμός των δούλων
παρεγένετο· παραγίγνομαι	βοηθώ, συμπαρίσταμαι
παρεγένετο ξύμμαχον	πήγαν σύμμαχοι
ἐπίκουροι	μισθοφόροι

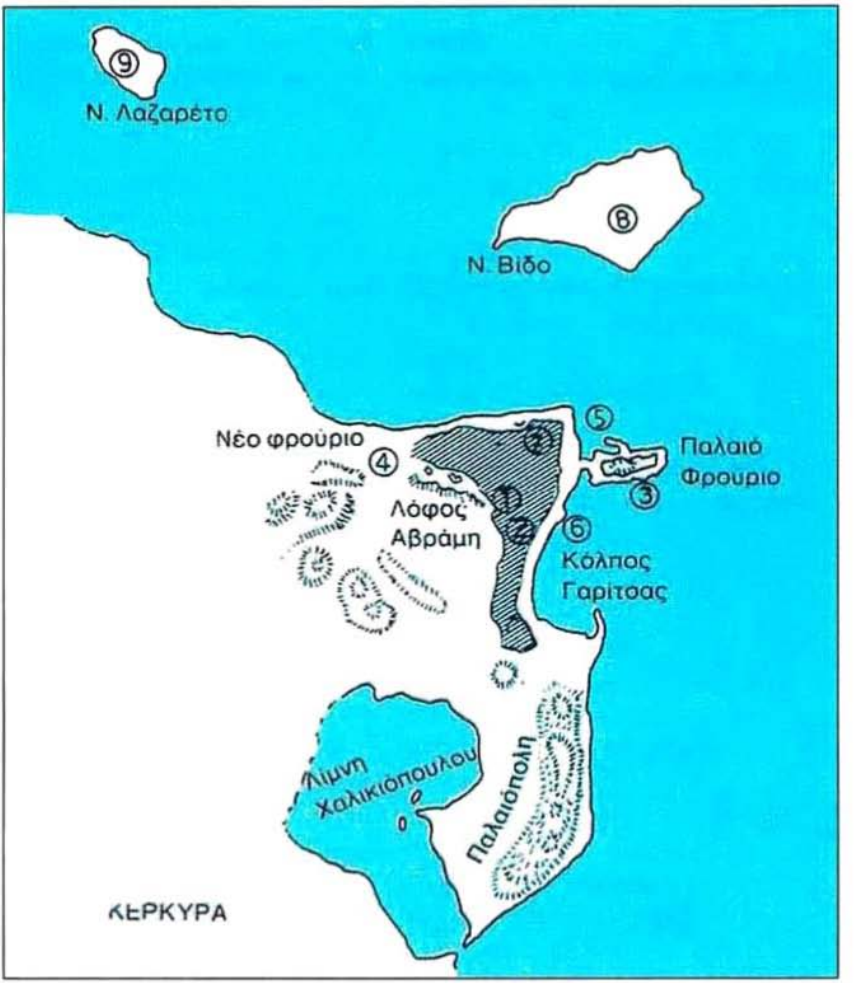

1. Αρχαία πόλη
2. Αγορά
3. Ακρόπολη
4. Ύψώματα
5. Ύλλαϊκός λιμένας
6. Λιμάνι της αγοράς
7. Ηραίο
8. Το νησί απέναντι από το Ηραίο
9. Πτυχία

Ερμηνευτικά σχόλια

Κεφ.71 *δράσαντες... ξυγκαλέσαντες*

Ασφαλώς δεν έκαναν όλα αυτά μόνοι τους οι πέντε Κερκυραίοι ολιγαρχικοί, αλλά με τη βοήθεια των ομοϊδεατών τους και ιδιαίτερα εκείνων που ήταν αιχμάλωτοι από την Κόρινθο. Αξιοπρόσεκτη είναι η προσπάθεια των ολίγων να προσδώσουν μία επίφαση δημοκρατικής νομιμότητας στο όλο εγχείρημά τους, αφού αμέσως μετά το φόνο των πολιτικών τους αντιπάλων συγκαλούν το δήμο.

ταῦτα καὶ βέλτιστα... δέχεσθαι

Μετά τη δολοφονία των αρχηγών των δημοκρατικών οι ολιγαρχικοί συγκέντρωσαν την εκκλησία του δήμου και τόνισαν ότι οι τρέχουσες εξελίξεις ήταν συμφέρουσες για την Κέρκυρα, διότι έτσι το νησί δε διέτρεχε τον κίνδυνο υποδούλωσής του στην Αθήνα. Επισήμαναν ακόμη την αναγκαιότητα τήρησης ουδετερότητας υπό όρους, γεγονός που σήμαινε διάλυση της επιμαχίας με την Αθήνα, όχι όμως και ολοκληρωτική αποκοπή των δεσμών της Κέρκυρας με την υπερδύναμη αυτή της εποχής.

μιᾷ νηί... ἡγεῖσθαι

Η παρουσία δηλαδή περισσότερων του ενός πλοίων θα έπρεπε να θεωρείται ενέργεια εχθρική και να οδηγεί σε πολεμική κινητοποίηση. Ουσιαστικά η απόφαση αυτή ακυρώνει πρακτικά την αμυντική συμμαχία Αθηναίων-Κερκυραίων. Πρέπει να σημειωθεί πάντως εδώ ότι η πολιτική της ουδετερότητας, της απεμπλοκής δηλαδή της Κέρκυρας από τον πόλεμο, ήταν συνετή. Αυτό βέβαια δεν αναιρεί τον αρχικό σκοπό των ολιγαρχικών, που ήταν να εγκαταστήσουν την ολιγαρχία στην Κέρκυρα.

ἐπικυρῶσαι ἠνάγκασαν τὴν γνώμην

Οι ολιγαρχικοί με το κλίμα ψυχολογικής βίας και τρομοκρατίας που δημιουργούν εξαναγκάζουν τους Κερκυραίους να επικυρώσουν την πρότασή τους για ουδετερότητα. Καταλύεται έτσι η ίδια η ουσία της λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών, δηλαδή η ελευθερία στη λήψη των αποφάσεων. Η πολιτική αυτή φενάκη των ολίγων εκφράζεται εναργέστατα από τις ίδιες τις αντιφατικές ενέργειές τους: από τη μια συγκαλούν την εκκλησία του δήμου, από την άλλη όμως δεσμεύουν τη βούληση του δημοκρατικού αυτού οργάνου.

πέμπουσι... πρέσβεις

Η αποστολή πρέσβεων στην Αθήνα είναι ένας διπλωματικός ε-

λιγμός των ολιγαρχικών. Ο Θουκυδίδης δεν κάνει λόγο για αντίστοιχη κίνηση με αποδέκτη τη Σπάρτη, διότι προφανώς η νέα κατάσταση, που διαμορφωνόταν στην Κέρκυρα, ήταν ευνοϊκή γι' αυτήν.

περί τε τῶν πεπραγμένων... πράσσειν

Η πρεσβεία που στάλθηκε στην Αθήνα ήταν επιφορτισμένη με διπλό σκοπό: αφενός να πείσει τους Αθηναίους ότι οι εξελίξεις στην Κέρκυρα ήταν συμφέρουσες και γι' αυτούς, αφετέρου να διεγείρει τη φιλοπατρία των δημοκρατικών Κερκυραίων που είχαν καταφύγει στην Αθήνα, ώστε να μην προσπαθήσουν να ανατρέψουν τη νέα πολιτική κατάσταση που δημιουργήθηκε στο νησί.

ὅπως μή τις ἐπιστροφὴ γένηται

Αυτό που επιδιώκουν να πετύχουν οι ολιγαρχικοί είναι να αποτραπεί οποιαδήποτε αντίδραση στη νέα πολιτική κατάσταση που το πραξικόπημά τους διαμόρφωσε. Πρέπει να τονιστεί εδώ ότι οι Κερκυραίοι ολιγαρχικοί δεν είναι μόνο δολοφόνοι, αλλά και αναίσχυντοι δολοπλόκοι, κι αυτό διότι προσπαθούν να διεγείρουν τα αισθήματα φιλοπατρίας εκείνων, τους οποίους ήθελαν να φονεύσουν.

Κεφ.72 ***ἐλθόντων δὲ οἱ Ἀθηναῖοι... Αἴγιναν***

Η αντίδραση των Αθηναίων υπήρξε άμεση. Συνέλαβαν τους πρέσβεις, καθώς και όσους από τους Κερκυραίους συντάχθηκαν τώρα μαζί τους (πρόκειται για τους Κερκυραίους που είχαν προηγουμένως καταφύγει στην Αθήνα) και τους συγκέντρωσαν στην Αίγινα. Η σύλληψη των πρέσβεων, που θεωρούνταν πρόσωπα ιερά και απαραβίαστα, αντιστρατεύεται τους κανόνες του «διεθνούς δικαίου» της εποχής. Ωστόσο η ενέργεια των Αθηναίων δικαιολογείται στην παρούσα περίπτωση από την κατάλυση της έννομης τάξης που προηγήθηκε στην Κέρκυρα και από την ανάρμοστη δράση των ίδιων των πρέσβεων στην Αθήνα. Ο Θουκυδίδης δεν κάνει ξανά λόγο στο έργο του για την τύχη αυτών των ομήρων.

Ἐν δὲ τούτῳ... ἐνίκησαν

Η άφιξη ενός πολεμικού πλοίου από την Κόρινθο και των Λακεδαιμονίων πρέσβεων παρέχει την αναμενόμενη ευκαιρία στους ολιγαρχικούς, οι οποίοι επιτίθενται κατά των δημοκρατικών και τους νικούν σε μάχη. Ο φόνος του Πειθία (3.70.6) είναι η αρχή του εμφυλίου πολέμου, αλλά από το σημείο αυτό της θουκυδίδειας αφήγησης (72.2) η εμφύλια σύρραξη γενικεύεται και οι δύο αντίπαλες παρατάξεις θα οδηγηθούν σε φρικαλεότητες. Είναι

σαφές ότι η νέα σπαρτιατική αποστολή που έσπευσε στην Κέρκυρα στάλθηκε ως άμεση αντίδραση στις προηγηθείσες ενέργειες των Αθηναίων και είχε σκοπό την ανάληψη δραστικών πρωτοβουλιών και τη δυναμική εκκαθάριση της πολιτικής κατάστασης προς όφελος των Κερκυραίων ολιγαρχικών και κατ' επέκταση των συμφερόντων της Σπάρτης. Η παρέμβαση της Σπάρτης στα εσωτερικά της Κέρκυρας είναι πλέον απροκάλυπτη.

καὶ τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα εἶχον

Η πόλη της Κέρκυρας είχε δύο λιμάνια, το λιμάνι του Αλκίνου, το οποίο βρισκόταν κοντά στην αγορά και απέναντι στην Ήπειρο και σήμερα ονομάζεται Καστράδες, και το Υλλαϊκό ή, κατά τον Απολλώνιο το Ρόδιο, Υλλικό, στο μέσο του οποίου βρίσκεται το Ποντικονήσι ή Κοντυλονήσι. Πιστεύεται μάλιστα ότι το Ποντικονήσι είναι το πετρωμένο από τον Ποσειδώνα πλοίο των Φαιάκων, που κατά τον Όμηρο (Οδυσσ. ε, 152) μετέφερε τον Οδυσσέα στην Ιθάκη. Σήμερα ο Υλλαϊκός λιμένας ονομάζεται Πέραμα και Καλικιόπουλο.

τήν τε ἀγορὰν κατέλαβον

Η αγορά βρισκόταν χαμηλά στους πρόποδες ενός λόφου.

τὸν λιμένα τὸν πρὸς αὐτῇ

Οι δημοκρατικοί κατέλαβαν τα υψηλά μέρη και την ακρόπολη, ενώ οι ολιγαρχικοί τα χαμηλά και το λιμάνι. Οι Κερκυραίοι βρίσκονται έτσι διχασμένοι σε δύο αντίπαλες παρατάξεις και έτοιμοι να επιδοθούν σε εμφύλιο σπαραγμό.

Κεφ.73 ***τοὺς δούλους... ὑπισχνούμενοι***

Η απεγνωσμένη προσπάθεια επικράτησης σε βάρος των αντιπάλων τους, η ένταση του αγώνα και η όξυνση των πολιτικών παθών οδηγούν την καθεμία από τις αντίπαλες παρατάξεις στην πρόσκληση των δούλων, προκειμένου να ενισχύσουν το δυναμικό τους. Πρόκειται για ασυνήθιστο γεγονός, όμως στα πλαίσια μιας τόσο έντονης εμφύλιας διαμάχης, οι δούλοι, που υπερέβαιναν τότε το μισό πληθυσμό της Κέρκυρας, αποτελούσαν ικανή αριθμητικά ενίσχυση για κάθε αντιμαχόμενη παράταξη.

τῶν οἰκετῶν τὸ πλῆθος

Οι **οἰκέται** ανήκουν από άποψη δικαιωμάτων στην τάξη των δούλων αλλά βρίσκονται σε σχετικά καλύτερη θέση από τους άλλους. Ζουν μέσα στο σπίτι του κυρίου τους ως υπηρετικό προσωπικό και πολλές φορές είναι πρόσωπα ειλικρινά αφοσιωμένα στην οικογένεια του αφεντικού τους.

καὶ τῷ μὲν δήμῳ... ξύμμαχον Λογική εξέλιξη, καθώς η τάξη των δούλων ιδεολογικά και κοινωνικά αισθανόταν εγγύτερα στους δημοκρατικούς παρά στους ολιγαρχικούς (βλ. παράθεμα).

ἐκ τῆς ἠπείρου ἐπίκουροι Οι ολιγαρχικοί είχαν την οικονομική δυνατότητα να προσλάβουν μισθοφορικά στρατεύματα, για να εξισωθούν αριθμητικά με τους δημοκρατικούς, που ενισχύθηκαν σημαντικά από τους δούλους.

«Και ως προς το χωρίο αυτό (Κεφ. 73) πρέπει να παρατηρηθεί ότι η δράση των δούλων, η ύπαρξη των οποίων θεωρείται αυτονόητη και δεδομένη, καθορίζεται από τις δραστηριότητες και αντιθέσεις των ελευθέρων και αποτελεί συμπλήρωμά τους ή μέσο για την επιτευξη των σκοπών τους... Από την πληροφορία αυτή του Θουκυδίδη συνάγεται ότι οι δούλοι αποτελούν υπολογίσιμο παράγοντα, τουλάχιστον στην Κέρκυρα. Διαφορετικά οι δημοκρατικοί δε θα ζητούσαν τη βοήθειά τους. Δεν έχουν όμως επιδιώξεις ή σκοπούς διαφορετικούς από αυτούς των ελευθέρων. Το γεγονός ότι οι περισσότεροι δούλοι ακολούθησαν τους δημοκρατικούς στην Κέρκυρα ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι η συμπεριφορά των δημοκρατικών ήταν πιο ήπια απέναντι στους δούλους από τη συμπεριφορά των ολιγαρχικών. Πάντως ο Θουκυδίδης δεν ενδιαφέρεται να αιτιολογήσει αυτό το περιστατικό». (Α. Μπαγιόνας, Η σκέψη του Θουκυδίδη και η σύγχρονη αντίληψη για την ιστορία, Π.Ε.Φ. σεμινάριο 8, σ. 78).

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 3. Κεφάλαιο 74

Κείμενο

Νίκη των δημοκρατικών

1 Διαλιπούσης δ' ἡμέρας μάχη αὖθις γίγνεται καὶ νικᾷ ὁ δῆμος χωρίων τε ἰσχύι καὶ πλήθει προύχων· αἵ τε γυναῖκες αὐτοῖς τολμηρῶς ξυνεπελάβοντο βάλλουσαι ἀπὸ τῶν οἰκιῶν
2 τῷ κεράμῳ καὶ παρὰ φύσιν ὑπομένουσαι τὸν θόρυβον. Γενομένης δὲ τῆς τροπῆς περὶ δείλην ὀψίαν, δείσαντες οἱ ὀλίγοι μὴ αὐτοβοεὶ ὁ δῆμος τοῦ τε νεωρίου κρατήσειεν ἐπελθὼν καὶ σφᾶς διεφθείρειεν, ἐμπιπρᾶσι τὰς οἰκίας τὰς ἐν κύκλῳ τῆς ἀγορᾶς καὶ τὰς ξυνοικίας, ὅπως μὴ ᾖ ἔφοδος, φειδόμενοι οὔτε οἰκείας οὔτε ἀλλοτρίας, ὥστε καὶ χρήματα πολλὰ ἐμπόρων κατεκαύθη καὶ ἡ πόλις ἐκινδύνευσε πᾶσα διαφθαρῆναι, εἰ ἄνεμος ἐπεγένετο τῇ φλογὶ ἐπίφορος ἐς αὐτήν.

Εμπρησμός της πόλης

3 Καὶ οἱ μὲν παυσάμενοι τῆς μάχης ὡς ἑκάτεροι ἡσυχάσαντες τὴν νύκτα ἐν φυλακῇ ἦσαν· καὶ ἡ Κορινθία ναῦς τοῦ δήμου κεκρατηκότος ὑπεξανήγετο, καὶ τῶν ἐπικούρων οἱ πολλοὶ ἐς τὴν ἤπειρον λαθόντες διεκομίσθησαν.

Γλωσσικά σχόλια

διαλιπούσης δ' ἡμέρας	κι αφού πέρασε μια μέρα
χωρίων ἰσχύι	εξαιτίας της ισχύος των θέσεών τους
πλήθει προύχων	επειδή είχαν αριθμητική υπεροχή
ξυνεπελάβοντο· συνεπιλαμβάνομαι (τινί)	βοηθώ, υποστηρίζω
βάλλουσαι· βάλλω	χτυπώ
τῷ κεράμῳ· κέραμος	κεραμίδια
παρὰ φύσιν	σε αντίθεση προς τη γυναικεία φύση
θόρυβος	ταραχή, αντάρα
γενομένης τῆς τροπῆς	κι όταν έγινε υποχώρηση
τροπή	υποχώρηση, φυγή

δείσαντες· δείδω	φοβούμαι
οἱ ὀλίγοι	οι ολιγαρχικοί, οι αριστοκρατικοί (αντίθ. **ὁ δῆμος, τὸ πλῆθος**)
αὐτοβοεὶ	με τον πρώτο αλαλαγμό, με αιφνιδιαστική έφοδο
νεώριον	ναύσταθμος
ἐπελθών· ἐπέρχομαι	επιτίθεμαι
ἐμπιπρᾶσι *(και όχι ἐμπιμπρᾶσι)*	
ἐμπίπρημι	πυρπολώ, βάζω φωτιά
ξυνοικία	μεγάλη οικία διαιρεμένη σε πολλά διαμερίσματα, όπου μπορούν να μένουν πολλές οικογένειες με ενοίκιο (**οἰκία**, το μέρος, όπου κατοικεί μία οικογένεια)
φειδόμενοι· φείδομαι	μεταχειρίζομαι με φειδώ, «λυπάμαι»
οὔτε οἰκίας οὔτε ἀλλοτρίας *(ενν.* ***οἰκίας****)*	ούτε δικό τους ούτε ξένο (σπίτι)
χρήματα	πράγματα, εμπορεύματα
εἰ ἄνεμος ἐπεγένετο τῇ φλογὶ ἐπίφορος	αν φυσούσε άνεμος τη φωτιά με κατεύθυνση προς αυτή (δηλ. την πόλη)
ἐς αὐτήν	
ὡς ἑκάτεροι ἡσυχάσαντες	καθώς και τα δύο στρατόπεδα απείχαν από πολεμικές ενέργειες
ἐν φυλακῇ ἦσαν	βρίσκονταν σε επιφυλακή
κεκρατηκότος τοῦ δήμου	όταν είχαν επικρατήσει οι δημοκρατικοί
ὑπεξανήγετο· ὑπεξανάγομαι	ανοίγομαι με προφυλάξεις στο ανοιχτό πέλαγος
λαθόντες· λανθάνω	διαφεύγω την προσοχή
διεκομίσθησαν· διακομίζομαι	μεταφέρομαι, περνώ

Ερμηνευτικά σχόλια

διαλιπούσης δ' ἡμέρας Δεν είναι λογικό να υποθέσουμε ότι πρόκειται για την ημέρα, κατά την οποία σημειώθηκαν οι αψιμαχίες. Κι αυτό διότι είναι προφανές πως θα χρειάστηκε κάποιος χρόνος, ώσπου να συγκεντρωθούν οι δούλοι και να φτάσουν οι μισθοφόροι από την απέναντι πλευρά.

νικᾷ... προύχων Η κατάσταση αντιστρέφεται υπέρ του δήμου, ο οποίος νικά λόγω της αριθμητικής του υπεροχής και της κατάληψης των

πλέον καίριων θέσεων.

αἵ τε γυναῖκες... θόρυβον Ιδιαίτερη προβολή από το Θουκυδίδη του ενεργού ρόλου των γυναικών στις συγκρούσεις, καθώς και της ψυχραιμίας και της τόλμης που αυτές επέδειξαν. Οι γυναίκες θορυβούνται και δεν υπομένουν συνήθως εύκολα τους πολεμικούς κινδύνους. Έχουν δηλαδή αντοχή αμυντική και όχι ορμή επιθετική. Εντούτοις, όταν απειλούνται τα αγαπημένα τους πρόσωπα ή, όπως συμβαίνει εδώ, η πατρίδα τους, δείχνουν τόλμη που υπερβαίνει τη γυναικεία τους φύση.

περὶ δείλην ὀψίαν Αργά το σούρουπο· η ημέρα χωριζόταν σε **πρωὶ** ή **πρῴ** (από την ανατολή του ήλιου μέχρι τις 9), σε **πλήθουσα ἀγορά** (9-12), σε **μέσον ἡμέρας** ή **μεσημβρία** (12-2 μ.μ.) και σε **δείλη** (2-6 μ.μ.). Υποδιαιρούσαν δε το τελευταίο αυτό χρονικό διάστημα σε **δείλη πρωία** (2-4 μ.μ.) και **δείλη ὀψία** (4-6 μ.μ.) και το κατοπινό χρονικό διάστημα ονομαζόταν **ἑσπέρα**.

δείσαντες οἱ ὀλίγοι... ἐμπιπρᾶσι τὰς οἰκίας τὰς ἐν κύκλῳ τῆς ἀγορᾶς... Παρακολουθούμε τη γενίκευση του εμφυλίου, αφού οι δύο αντίπαλες παρατάξεις καταφεύγουν σε όλα τα δυνατά μέσα (στρατολόγηση δούλων, εμπρησμοί), προκειμένου να επικρατήσουν. Ο εμπρησμός της πόλης είναι μια απονενοημένη ενέργεια των ολιγαρχικών υποκινούμενη από το φόβο τους, μήπως οι αντίπαλοί τους καταλάβουν το λιμάνι του Αλκίνου και κυρίως το ναύσταθμό του. Τα νεώρια συνήθως περιβάλλονταν από τείχος, για το οποίο όμως εδώ δε γίνεται λόγος, ίσως όμως εννοείται.

ὅπως μὴ ᾖ ἔφοδος Αναφορά στο λόγο του εμπρησμού. Έχει παρατηρηθεί ωστόσο ότι ο εμπρησμός καθιστούσε πιο προσιτή την αγορά στον εχθρό, γεγονός που μας κάνει να υποθέσουμε ότι η φωτιά αποσκοπούσε στην καθυστέρηση της επίθεσης των δημοκρατικών.

καὶ ἡ Κορινθία ναῦς Είναι το κορινθιακό πλοίο που μετέφερε τους πρέσβεις των Σπαρτιατών και έδωσε το έναυσμα της σύγκρουσης (3.72.2). Οι Κορίνθιοι απεσταλμένοι και οι μισθοφόροι, μόλις είδαν ότι η σύγκρουση εξελίσσεται υπέρ των δημοκρατικών, έφυγαν κρυφά από την Κέρκυρα (η πρόθεση **ὑπὸ** του ρ. **ὑπεξανήγετο** δηλώνει ακριβώς τον κρυφό τρόπο), φοβούμενοι, μήπως συλληφθούν κι αυτοί αιχμάλωτοι από τους νικητές δημοκρατικούς.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

Κεφ. 71-74

1. Να καταγράψετε τις ενέργειες των ολιγαρχικών μετά τη δολοφονία των αρχηγών των δημοκρατικών και να επιχειρήσετε να τις αιτιολογήσετε, εντάσσοντάς τες σε ένα γενικότερο πολιτικό σχέδιο δράσης. Να αναλύσετε κάθε πτυχή αυτού του σχεδίου. Πώς εντάσσεται σε αυτό το σχέδιο η απόφαση για ουδετερότητα της Κέρκυρας και η αποστολή πρέσβεων στην Αθήνα; (Κεφ. 71)

2. **ξυγκαλέσαντες Κερκυραίους... ἐπικυρῶσαι ἠνάγκασαν τὴν γνώμην** (71.1): Να εξηγήσετε και να σχολιάσετε την αντιφατικότητα των φράσεων αυτών.

3. Προσπαθήστε να φανταστείτε τα επιχειρήματα με τα οποία κάθε πλευρά αποπειράθηκε να προσεταιριστεί τους δούλους. Γιατί τελικά τα επιχειρήματα των δημοκρατικών αποδείχτηκαν πιο ισχυρά; (Κεφ. 73)

4. Ο Θουκυδίδης αναφερόμενος στη στάση των γυναικών γράφει (74.1): **καὶ παρὰ φύσιν ὑπομένουσαι τὸν θόρυβον**. Πώς ερμηνεύετε την έκφραση **παρὰ φύσιν**;

5. Να επισημάνετε όλους τους παράγοντες που εξασφάλισαν τη νίκη στους δημοκρατικούς.

6. Εξηγήστε τους λόγους που ώθησαν τους ολιγαρχικούς στον εμπρησμό της περιοχής γύρω από την αγορά (74.2). Πώς κρίνετε την ενέργειά τους αυτή;

7. α) Ποια σκοπιμότητα εξυπηρετούν οι ρηματικοί τύποι **ὑπεξανήγετο-λαθόντες** (74.3), με τους οποίους ο Θουκυδίδης αναφέρεται στην αποχώρηση του κορινθιακού πλοίου και των επικούρων αντίστοιχα; (Για την απάντησή σας να λάβετε υπόψη σας την ακριβή σημασία των λέξεων). β) Με βάση την απάντησή σας στο πρώτο σκέλος της ερώτησης προβληματιστείτε πάνω στο γενικότερο ρόλο των «προστατών» στην ιστορική πορεία και δράση ενός λαού.

8. **βάλλουσαι** (74.1): Να γράψετε δέκα λέξεις, απλές ή σύνθετες, με το θέμα της λέξης που σας δίνεται και να προσπαθήσετε να ορίσετε με ακρίβεια τουλάχιστον τις πέντε από αυτές.

9. Να καταγράψετε τις ειδικές προτάσεις του Κεφ. 71, να βρείτε τη συντακτική τους θέση και να δικαιολογήσετε την εισαγωγή και την εκφορά τους.

10. Να εντοπίσετε τις μετοχές του Κεφ. 72 που βρίσκονται σε πτώση γενική, να χαρακτηρίσετε τη συντακτική τους θέση και να αιτιολογήσετε την πτώση τους.

11. Στο Κεφ. 72 να επισημάνετε τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς του χρόνου και του τόπου που εκφέρονται με προθετικά σύνολα ή με απλά επιρρήματα.

12. **δράσαντες, ἡγεῖσθαι, καταπεφευγότας** (Κεφ. 71). Να γράψετε το γ' ενικό πρόσωπο των τύπων α) σε όλες τις εγκλίσεις του ενεστώτα και β) σε όλους τους χρόνους της οριστικής, στη φωνή που βρίσκονται.

13. **δουλωθεῖεν** (71.1): Να γράψετε το ίδιο πρόσωπο σε όλες τις εγκλίσεις του ίδιου χρόνου και φωνής.

14. **τριήρους Κορινθίας, Λακεδαιμονίων πρέσβεων** (72.2): Να κλίνετε τις συνεκφορές και στους δύο αριθμούς.

15. Να μεταφέρετε τα τριτόκλιτα ουσιαστικά του Κεφ. 74 στις πλάγιες πτώσεις και των δύο αριθμών.

16. Να καταγραφούν οι ρηματικοί τύποι των Κεφ. 71-74 που δηλώνουν τις κύριες ενέργειες (πολεμικές και πολιτικές) των ολιγαρχικών και των συμμάχων τους και να αντικατασταθούν χρονικά.

17. Ποια εκφραστικά-αφηγηματικά μέσα χρησιμοποιεί ο ιστορικός στα Κεφ. 71-74 για να καταγράψει: α) τον ιδιαίτερο ρόλο των γυναικών στη νίκη των δημοκρατικών, β) το κλίμα διάλυσης και πανικού στο στρατόπεδο των ολιγαρχικών και των συμμάχων τους;

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 3. Κεφάλαιο 75

Κείμενο

Άφιξη του Νικόστρατου στην Κέρκυρα – Προσπάθειες για συμφιλίωση

Τῇ δὲ ἐπιγιγνομένῃ ἡμέρᾳ Νικόστρατος ὁ Διειτρέφους Ἀθηναίων στρατηγὸς παραγίγνεται βοηθῶν ἐκ Ναυπάκτου δώδεκα ναυσὶ καὶ Μεσσηνίων πεντακοσίοις ὁπλίταις· ξύμβασίν τε ἔπρασσε καὶ πείθει ὥστε ξυγχωρῆσαι ἀλλήλοις δέκα μὲν ἄνδρας τοὺς αἰτιωτάτους κρῖναι, οἳ οὐκέτι ἔμειναν, τοὺς δ' ἄλλους οἰκεῖν σπονδὰς πρὸς ἀλλήλους ποιησαμένους καὶ πρὸς Ἀθηναίους, ὥστε τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα πράξας ἔμελλεν ἀποπλεύσεσθαι· οἱ δὲ τοῦ δήμου προστάται πείθουσιν αὐτὸν πέντε μὲν ναῦς τῶν αὐτοῦ σφίσι καταλιπεῖν, ὅπως ἧσσόν τι ἐν κινήσει ὦσιν οἱ ἐναντίοι, ἴσας δὲ αὐτοὶ πληρώσαντες ἐκ σφῶν αὐτῶν ξυμπέμψειν. Καὶ ὁ μὲν ξυνεχώρησεν, οἱ δὲ τοὺς ἐχθροὺς κατέλεγον ἐς τὰς ναῦς. Δείσαντες δὲ ἐκεῖνοι μὴ ἐς τὰς Ἀθήνας ἀποπεμφθῶσι καθίζουσιν ἐς τὸ τῶν Διοσκόρων ἱερόν. Νικόστρατος δὲ αὐτοὺς ἀνίστη τε καὶ παρεμυθεῖτο. Ὡς δ' οὐκ ἔπειθεν, ὁ δῆμος ὁπλισθεὶς ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ, ὡς οὐδὲν αὐτῶν ὑγιὲς διανοουμένων τῇ τοῦ μὴ ξυμπλεῖν ἀπιστίᾳ, τά τε ὅπλα αὐτῶν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἔλαβε καὶ αὐτῶν τινὰς οἷς ἐπέτυχον, εἰ μὴ Νικόστρατος ἐκώλυσε, διέφθειραν ἄν.

Οι δημοκρατικοί εκτοπίζουν τους ολιγαρχικούς ικέτες

Ὁρῶντες δὲ οἱ ἄλλοι τὰ γιγνόμενα καθίζουσιν ἐς τὸ Ἥραιον ἱκέται καὶ γίγνονται οὐκ ἐλάσσους τετρακοσίων. Ὁ δὲ δῆμος δείσας μή τι νεωτερίσωσιν ἀνίστησί τε αὐτοὺς πείσας καὶ διακομίζει ἐς τὴν πρὸ τοῦ Ἡραίου νῆσον, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐκεῖσε αὐτοῖς διεπέμπετο.

Γλωσσικά σχόλια

τῇ ἐπιγιγνομένῃ ἡμέρᾳ	την επόμενη ημέρα
παραγίγνεται	φτάνει
ξύμβασιν· ξύμβασις	συμφωνία, συνθήκη, συμβιβασμός
ξυγχωρῆσαι· ξυγχωρέω, -ῶ	συμφωνώ, συναινώ, προβαίνω σε συμβιβασμούς
ὥστε ξυγχωρῆσαι ἀλλήλοις	ώστε να συμφωνήσουν μεταξύ τους
αἴτιος	υπαίτιος
τοὺς αἰτιωτάτους	δηλ. του πολέμου που μόλις είχε γίνει. Πρόκειται για τους δέκα ολιγαρχικούς
κρῖναι· κρίνω	δικάζω
οἳ οὐκέτι ἔμειναν	οι οποίοι δεν έμειναν πλέον εκεί (ενν. στην Κέρκυρα)
τοὺς δ' ἄλλους οἰκεῖν	και οι υπόλοιποι να παραμείνουν (ενν. στο νησί)
σπονδὰς πρὸς ἀλλήλους ποιησαμένους καὶ πρὸς Ἀθηναίους, ὥστε τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν	αφού κάνουν συμφωνία μεταξύ τους και με τους Αθηναίους, υπό τον όρο να θεωρούν τους ίδιους εχθρούς και φίλους
ἀποπλεύσεσθαι· ἀποπλέω	αποπλέω, απέρχομαι
οἱ προστάται τοῦ δήμου	οι αρχηγοί των δημοκρατικών
καταλιπεῖν· καταλείπω	αφήνω πίσω
ὅπως ἧσσόν τι ἐν κινήσει ὦσιν οἱ ἐναντίοι	ώστε να αποθαρρυνθούν οι αντίπαλοί τους να κάνουν κίνημα
ἴσας	δηλ. πέντε
πληρώσαντες· πληρόω, -ῶ	επανδρώνω με πληρώματα πλοία
κατέλεγον· καταλέγω	καταγράφω για ναυτική υπηρεσία, στρατολογώ για τα καράβια
δείσαντες· δείδω	φοβούμαι
ἀνίστη (ἀνίστημι)	προσπαθούσε να σηκώσει (αποπειρατ. παρατατ.)
παρεμυθεῖτο· παραμυθέομαι, -οῦμαι	παρηγορώ, καθησυχάζω
ὑγιὲς	καλός σκοπός (εδώ)
τῇ τοῦ μὴ ξυμπλεῖν ἀπιστίᾳ	με τη δυσπιστία τους να μη θέλουν να αποπλεύσουν μαζί με το Νικόστρατο
ἐπέτυχον· ἐπιτυγχάνω τινί	κατά τύχη συναντώ
νεωτερίσωσιν· νεωτερίζω	επιχειρώ πολιτικές μεταβολές
ἐπιτήδεια	τρόφιμα

ἐκεῖσε	εκεί (δηλ. στο νησί)
διεπέμπετο *(διαπέμπομαι)*	στέλνονταν

Ερμηνευτικά σχόλια

Νικόστρατος ὁ Διειτρέφους — Ο Αθηναίος στρατηγός θα επιδείξει ιδιαίτερη μετριοπάθεια στο χειρισμό της κρίσης.

παραγίγνεται βοηθῶν ἐκ Ναυπάκτου — Στη Ναύπακτο αγκυροβολούσε μόνιμα μοίρα του αθηναϊκού στόλου λόγω της καίριας θέσης της περιοχής για τον έλεγχο του Κορινθιακού κόλπου και των θαλάσσιων δρόμων προς τη Δύση.

καὶ Μεσσηνίων — Πρόκειται για τους Μεσσήνιους εξόριστους που κατοικούσαν στη Ναύπακτο ήδη από το τέλος του γ' μεσσηνιακού πολέμου (459 π.Χ.)

ξύμβασίν τε ἔπρασσε — Ο Νικόστρατος προσπαθεί να ακολουθήσει συμβιβαστική πολιτική. Η χρήση του παρατατικού δηλώνει ακριβώς τις επίπονες και μακρές προσπάθειές του προς αυτήν την κατεύθυνση.

δέκα μὲν ἄνδρας τοὺς αἰτιωτάτους κρῖναι — Πρόκειται για τους κατ' εξοχήν υπαίτιους, δηλαδή αυτούς που πήραν μέρος στη σφαγή του βουλευτηρίου και στις μάχες. Ανάμεσα σ' αυτούς οι πέντε θα ήταν εύλογα οι ολιγαρχικοί που είχαν καταδικαστεί αρχικά για το κόψιμο των χαράκων (70.4).

οἳ οὐκέτι ἔμειναν — Μετά τη συμφωνία οι δέκα δεν έμειναν για να δικαστούν αλλά έφυγαν. Πιθανόν θεωρείται ότι είχαν φύγει πριν ο Νικόστρατος κάνει τις προτάσεις του.

τοὺς δ' ἄλλους οἰκεῖν... Ἀθηναίους — Ο Νικόστρατος με διαλλακτικότητα και διπλωματική ευστροφία προσπαθεί να συμβιβάσει τις αντίπαλες παρατάξεις και να ισχυροποιήσει τους δεσμούς Κερκυραίων και Αθηναίων πάντοτε με γνώμονα το συμφέρον της πατρίδας του.

ὥστε τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν — Οι Αθηναίοι είχαν συμφέρον να ομονοούν οι Κερκυραίοι, ώστε να έχουν ακέραιες τις δυνάμεις τους στον πόλεμο κατά των Πελοποννησίων. Το ζητούμενο επομένως για το Νικόστρατο ήταν η

συμφιλίωση των αντιμαχόμενων πολιτικών μερίδων στο νησί, ώστε η συμμαχία της πατρίδας του με την Κέρκυρα να συναντήσει την ευρύτερη δυνατή αποδοχή.

οἱ δὲ τοῦ δήμου προστάται

Εκτός από τον Πειθία που δολοφονήθηκε υπήρχαν και άλλοι προστάτες (ηγετικά στελέχη) του δήμου των Κερκυραίων.

πείθουσιν αὐτὸν ξυμπέμψειν

Οι δημοκρατικοί φαίνεται ότι θεωρούν την παρουσία των αθηναϊκών πλοίων στην Κέρκυρα ως αποτρεπτικό μέσο της επιθετικότητας των αντιπάλων τους.

οἱ δὲ τοὺς ἐχθροὺς κατέλεγον ἐς τὰς ναῦς

Οι δημοκρατικοί προσπαθούν έτσι να καταστήσουν ακίνδυνους τους αντιπάλους τους. Ανάλογη τακτική, δηλαδή την εκτόπιση των πολιτικών του αντιπάλων σε μέρη, όπου γίνονταν ακίνδυνοι, ακολούθησε και ο τύραννος της Σάμου Πολυκράτης. (Πβ. Ηρόδ. 3.44.2 Βλ. Παράθεμα).

Ηροδότου Ιστορία 3.44 Ο δε Πολυκράτης έστειλε κρυφά από τους Σαμίους απεσταλμένο στον Καμβύση, το γιο του Κύρου, που συνάθροιζε στρατό κατά της Αιγύπτου, και τον παρακάλεσε να στείλει και σ' αυτόν στη Σάμο να ζητήσει στρατό. Και ο Καμβύσης, αφού άκουσε την πρόταση αυτή, έστειλε με προθυμία στη Σάμο απεσταλμένους για να παρακαλέσουν τον Πολυκράτη να στείλει ναυτικό για να τον ακολουθήσει στην εκστρατεία κατά της Αιγύπτου. Εκείνος τότε (δηλ. ο Πολυκράτης) διάλεξε από τους πολίτες εκείνους που ήταν πλέον ύποπτοι να επαναστατήσουν και τους έστειλε με σαράντα τριήρεις, με την παράκληση προς τον Καμβύση να μη τους στείλει πλέον πίσω προς αυτόν.

«Θησαυρός» από το Μούλκι Κορινθίας

δείσαντες δὲ ἐκεῖνοι μὴ ἐς τὰς Ἀθήνας ἀποπεμφθῶσιν

Μετά τα γεγονότα που προηγήθηκαν εύλογα οι ολιγαρχικοί αισθάνονται δυσπιστία και φόβο για τις προθέσεις των δημοκρατικών αλλά και για τη στάση των Αθηναίων απέναντί τους.

Εξάλλου οι Αθηναίοι είχαν ήδη εκδηλώσει τη διάθεση να τιμωρήσουν τους Κερκυραίους ολιγαρχικούς ωε νεωτερίζοντες (72.1).

ἐς τό τῶν Διοσκόρων ἱερόν

Δεν είναι γνωστή η θέση του ιερού αυτού. Η καταφυγή στο ιερό συνιστά ικεσία και, όπως είναι γνωστό, οι ικέτες θεωρούνταν πρόσωπα ιερά και απαραβίαστα. Οι Διόσκουροι (Κάστορας και Πολυδεύκης) ήταν δίδυμοι ήρωες γιοι της Λήδας και του Δία. Η λατρεία τους έχει τις ρίζες της στη Σπάρτη, όπου τους τιμούσαν ως προστάτες του σπαρτιατικού κράτους. Λατρεύονταν επίσης σε πολλές περιοχές της Ελλάδας και ως προστάτες των ναυτικών· σε μια πόλη με τόσο αναπτυγμένη ναυτιλία ήταν επόμενο να υπάρχει ιερό των δίδυμων αδελφών

Νικόστρατος δὲ αὐτούς ἀνίστη τε καὶ παρεμυθεῖτο

Ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι το ρήμα **ἀνίστη** έχει αποπειρατική σημασία. Άλλοι παρατήρησαν ότι εδώ δεν πρόκειται για απλή απόπειρα αλλά για αληθινή εκτέλεση. Ωστόσο μια τέτοια ερμηνεία αντίκειται στο **ὡς δ' οὐκ ἔπειθεν**. Φαίνεται ότι ο Νικόστρατος δεν μπόρεσε να πείσει τους ικέτες να μπουν στα πλοία, όπως μαρτυρεί και η φράση **τῇ τοῦ μὴ ξυμπλεῖν ἀπιστίᾳ**. Το δε **παρεμυθεῖτο** δηλώνει τις προσπάθειες του Νικόστρατου να απαλλάξει τους ολιγαρχικούς από το φόβο, γεγονός που δείχνει τον ήπιο και μετριοπαθή χαρακτήρα του.

ὁ δῆμος... ἀπιστίᾳ

Η άρνηση των ολιγαρχικών που είχαν καταφύγει ως ικέτες στο ιερό των Διοσκούρων να επιβιβαστούν στα πλοία μαζί με το Νικόστρατο και με δεδομένο το κλίμα φόβου και αμοιβαίας καχυποψίας που επικρατούσε, οδηγεί τους δημοκρατικούς στο συμπέρασμα ότι οι αντίπαλοί τους σκέπτονται ένοπλη αντεπίθεση. Ο Θουκυδίδης ωστόσο τονίζει ότι οι δημοκρατικοί βρήκαν ως πρόφαση τη στάση των ικετών-ολιγαρχικών και, αφού οπλίστηκαν, πήγαν στα σπίτια των αντιπάλων τους, τους αφαίρεσαν τα όπλα και θα σκότωναν όσους βρήκαν μπροστά τους, αν δεν τους εμπόδιζε ο Νικόστρατος

εἰ μὴ Νικόστρατος ἐκώλυσε

Συνολικά η πολιτική του Νικόστρατου υπήρξε διαλλακτική και η παρέμβασή του σωτήρια για έναν αριθμό ολιγαρχικών. Η στάση του καθορίζεται με γνώμονα το συμφέρον της πατρίδας του, αλλά εξηγείται επίσης από το γεγονός ότι ο ίδιος δεν είχε άμεση ανάμειξη στα φοβερά πολιτικά πάθη των Κερκυραίων.

γίγνονται οὐκ ἐλάσσους τετρακοσίων Σχολιάζοντας το μεγάλο αυτόν αριθμό των 400, ορισμένοι μελετητές επισημαίνουν ότι 400 άτομα δεν μπορούσαν να χωρέσουν σε 5 πλοία, διότι κάθε πλοίο εκτός από τους κωπηλάτες μπορούσε να χωρέσει μόνο 42 άνδρες. Επομένως η λ. **ἄλλοι** σημαίνει και άλλοι ολιγαρχικοί, εκτός δηλαδή αυτών που κλήθηκαν να επανδρώσουν τα πλοία και αυτών που κατέφυγαν στο ιερό των Διοσκούρων.

ὁ δὲ δῆμος... διεπέμπετο Ο Θουκυδίδης καταγράφει την αντίδραση των δημοκρατικών στις ενέργειες των ολιγαρχικών. Φωτίζει διαδοχικά τις πράξεις όλων των παραγόντων που διαμορφώνουν τα γεγονότα.

ἐς τὴν πρὸ τοῦ Ἡραίου νῆσον Πρόκειται για το νησί Πτυχία, το σημερινό δηλαδή Βίδο. Άλλοι μελετητές υποστηρίζουν ότι πρόκειται για τη θέση, όπου βρίσκεται η σημερινή πόλη της Κέρκυρας, που χωριζόταν τότε από την ξηρά με ένα κανάλι.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Να αξιολογηθούν από διπλωματική και στρατιωτική άποψη οι ενέργειες του Νικόστρατου. Να σκιαγραφήσετε το χαρακτήρα του Αθηναίου στρατηγού με βάση τις ενέργειές του αυτές.

2. Πώς κρίνετε την απόφαση του Νικόστρατου να συμφωνήσει με την πρόταση των δημοκρατικών;

3. **οἱ δὲ τοὺς ἐχθροὺς κατέλεγον ἐς τὰς ναῦς** (§3): Ποια σκοπιμότητα εξυπηρετεί η ενέργεια αυτή των δημοκρατικών; Να συγκρίνετε την τακτική τους με αυτήν του τυράννου της Σάμου Πολυκράτη (Παράθεμα). Σε ποια συμπεράσματα οδηγείστε από τη σύγκριση;

4. Να σχηματιστεί πίνακας με λέξεις της ΝΕ (σύνθετα, παράγωγα του **ἵστημι** με προθέσεις) που να περιέχει: α) αρσενικά ουσιαστικά συγκεκριμένα (επιστάτης), β) ουσιαστικά αφηρημένα (διάσταση) και γ) επίθετα.

5. Να σχηματίσετε φράσεις στη ΝΕ με τις λέξεις: αποστάτης, σύμβαση, πρόφαση.

6. Να καταγραφούν οι ρηματικοί τύποι των §2-4 που εκφράζουν τις κύριες ενέργειες του Νικόστρατου και να μεταφερθούν στον ενεστώτα.

7. οἳ οὐκέτι ἔμειναν (75.1): Να γράψετε τη φράση μεταφέροντας το ρήμα στους άλλους χρόνους. (Τα υπόλοιπα παρεπόμενα του ρήματος θα μείνουν αμετάβλητα).

8. Να καταγραφούν οι αιτιολογικές και χρονικές μετοχές του κεφαλαίου και να αναλυθούν στις αντίστοιχες προτάσεις.

9. τῇ δὲ ἐπιγιγνομένῃ... ὁπλίταις (75.1): Να αναγνωρίσετε τους ομοιόπτωτους ονοματικούς προσδιορισμούς στο κείμενο, του οποίου επισημαίνεται η αρχή και το τέλος.

10. Στο κείμενο της προηγούμενης άσκησης να καταγραφούν οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί και να δηλωθεί η επιρρηματική σχέση που εκφράζουν.

11. «Ο Θουκυδίδης θέλει να μεταδώσει γνώσεις τελικές μόνιμης αξίας. Κατορθώνει αυτό το πολύ σημαντικό για την εποχή του βήμα με την αποκάλυψη της **νομοτέλειας** που βρίσκεται πίσω από την ποικιλία και την πολυεδρικότητα των γεγονότων». (Κ.Ν. Παπανικολάου, «Θουκυδίδης», *Νέα Παιδεία* 4, 1978, σ. 80). Διακρίνετε αυτή τη νομοτέλεια, (δηλ. τη σύνδεση των γεγονότων μέσω της σχέσης αιτίου-αποτελέσματος), στο Κεφ. 75; Τεκμηριώστε την απάντησή σας.

Βιβλίο 3. Κεφάλαια 76-77

Κείμενο

Άφιξη του πελοποννησιακού στόλου με επικεφαλής τον Αλκίδα και Βρασίδα στην Κέρκυρα

76 Τῆς δὲ στάσεως ἐν τούτῳ οὔσης τετάρτῃ ἢ πέμπτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐς τὴν νῆσον διακομιδὴν αἱ ἐκ τῆς Κυλλήνης Πελοποννησίων νῆες, μετὰ τὸν ἐκ τῆς Ἰωνίας πλοῦν ἔφορμοι οὖσαι, παραγίγνονται τρεῖς καὶ πεντήκοντα· ἦρχε δὲ αὐτῶν Ἀλκίδας, ὅσπερ καὶ πρότερον, καὶ Βρασίδας αὐτῷ ξύμβουλος ἐπέπλει. Ὁρμισάμενοι δὲ ἐς Σύβοτα λιμένα τῆς ἠπείρου ἅμα ἕῳ ἐπέπλεον τῇ Κερκύρᾳ.

Οι Κερκυραίοι με τους Αθηναίους ετοιμάζονται να παραταχθούν σε ναυμαχία κατά των Πελοποννησίων

77.1 Οἱ δὲ πολλῷ θορύβῳ καὶ πεφοβημένοι τά τ' ἐν τῇ πόλει καὶ τὸν ἐπίπλουν παρεσκευάζοντό τε ἅμα ἑξήκοντα ναῦς καὶ τὰς αἰεὶ πληρουμένας ἐξέπεμπον πρὸς τοὺς ἐναντίους, παραινούντων Ἀθηναίων σφᾶς τε ἐᾶσαι πρῶτον ἐκπλεῦσαι καὶ
2 ὕστερον πάσαις ἅμα ἐκείνους ἐπιγενέσθαι. Ὡς δὲ αὐτοῖς πρὸς τοῖς πολεμίοις ἦσαν σποράδες αἱ νῆες, δύο μὲν εὐθὺς ηὐτομόλησαν, ἐν ἑτέραις δὲ ἀλλήλοις οἱ ἐμπλέοντες ἐμάχον-
3 το, ἦν δὲ οὐδεὶς κόσμος τῶν ποιουμένων. Ἰδόντες δὲ οἱ Πελοποννήσιοι τὴν ταραχὴν εἴκοσι μὲν ναυσὶ πρὸς τοὺς Κερκυραίους ἐτάξαντο, ταῖς δὲ λοιπαῖς πρὸς τὰς δώδεκα ναῦς τῶν Ἀθηναίων, ὧν ἦσαν αἱ δύο Σαλαμινία καὶ Πάραλος.

Γλωσσικά σχόλια

Κεφ.76	*διακομιδή*	διαπεραίωση, μεταφορά
	πλοῦν· πλοῦς	θαλάσσιο ταξίδι
	ἔφορμοι οὖσαι (αἱ νῆες) = ἐν ὅρμῳ διατρίβουσαι	αγκυροβολημένες
	παραγίγνονται· παραγίγνομαι	(εδώ) φτάνω
	ἐπέπλει· ἐπιπλέω	επιβαίνω σε πλοίο, ταξιδεύω
	ὁρμισάμενοι· ὁρμίζομαι	αγκυροβολώ
	ἅμα ἕῳ	μόλις ξημέρωσε
	ἐπέπλεον· ἐπιπλέω	πλέω εναντίον (η **ἐπὶ** εδώ δηλώνει εχθρική κατεύθυνση, ενώ στο προηγούμενο παράδειγμα τόπο, το «επάνω»)
Κεφ.77	*οἱ δὲ*	οι δημοκρατικοί της Κέρκυρας
	πεφοβημένοι τά τ' ἐν τῇ πόλει καὶ τὸν ἐπίπλουν	επειδή φοβούνταν και όσα συνέβαιναν στην πόλη και τη ναυτική επίθεση
	ἐπίπλους	η θαλάσσια επίθεση
	τὰς αἰεὶ πληρουμένας	όσα πλοία επανδρώνονταν κάθε φορά
	πρὸς τοὺς ἐναντίους	κατά των εχθρών (δηλ. των Πελοποννησίων)
	παραινούντων· παραινέω, -ῶ	προτρέπω, συμβουλεύω
	παραινούντων Ἀθηναίων, εἰ καὶ παρῄνουν οἱ Ἀθηναῖοι	(εναντιωματική μετοχή)
	σφᾶς	εννν. Αθηναίους
	ἐκείνους	εννν. τους Κερκυραίους
	ἐπιγενέσθαι· ἐπιγίγνομαι	ακολουθώ
	πρὸς τοῖς πολεμίοις	κοντά στους εχθρούς
	σποράδες· ὁ, ἡ σπορά, -άδος	διασκορπισμένος, σκόρπιος
	ηὐτομόλησαν· αὐτομολέω, -ῶ	λιποτακτώ
	οἱ ἐμπλέοντες	οι επιβάτες
	ἦν δὲ οὐδεὶς κόσμος τῶν ποιουμένων	και δεν υπήρχε καμιά τάξη σ' αυτά που γίνονταν
	ἐτάξαντο· τάσσομαι	παρατάσσομαι

Ερμηνευτικά σχόλια

Κεφ.76 ***τετάρτη... διακομιδὴν*** Εύλογα εικάζουμε ότι θα χρειάστηκαν ασφαλώς μερικές ημέρες μέχρις ότου οι πληροφορίες σχετικά με τις εξελίξεις στην Κέρκυρα φθάσουν στους Πελοποννήσιους.

αἱ ἐκ τῆς Κυλλήνης Πελοποννησίων νῆες Ο Θουκυδίδης αναφέρεται εδώ στα 40 πλοία των Πελοποννησίων που με αρχηγό το ναύαρχο Αλκίδα είχαν σπεύσει σε βοήθεια των Λεσβίων στην αποστασία της Μυτιλήνης. Τα πλοία αυτά καταδιώχτηκαν από τους Αθηναίους, έφτασαν στην Κρήτη και από εκεί κατέληξαν στην Κυλλήνη, ορμητήριο του σπαρτιατικού στόλου για τις επιχειρήσεις στον κορινθιακό κόλπο και στο Ιόνιο. Εκεί ενώθηκαν με 13 συμμαχικά πλοία με αρχηγό το Βρασίδα, ο οποίος ήταν επιφορτισμένος με το ρόλο του συμβούλου του Αλκίδα. Ενισχυμένος ο πελοποννησιακός στόλος αποφάσισε να πλεύσει στη σπαρασσόμενη από τον εμφύλιο πόλη της Κέρκυρας, προκειμένου να διασφαλίσει τα ζωτικά συμφέροντα της Σπάρτης στην περιοχή. Η απόφαση αυτή ασφαλώς λήφθηκε ύστερα από τα νέα που μετέφερε στη συμμαχία η κορινθιακή τριήρης, αυτόπτης μάρτυρας της επικράτησης των δημοκρατικών στο νησί.

ἔφορμοι οὖσαι Τα πλοία βρίσκονταν βέβαια αγκυροβολημένα στην Κυλλήνη, ήταν όμως σε ετοιμότητα για ανάληψη πολεμικής δράσης.

ὅσπερ καὶ πρότερον (ενν. ἦρχε) Δηλ. ο Αλκίδας ήταν αρχηγός και της ναυτικής αποστολής στη Μυτιλήνη.

ὁρμισάμενοι δὲ ἐς Σύβοτα λιμένα τῆς ἠπείρου Τα Σύβοτα αναφέρονται εδώ ως λιμάνι της Ηπείρου, ενώ σε άλλο σημείο (1.47.1) ο Θουκυδίδης κάνει λόγο για νησιά που ονομάζονται Σύβοτα. Ο Στράβων αναφέρει ότι τα Σύβοτα είναι νησίδες που βρίσκονται κοντά στην Ήπειρο, στο ανατολικό άκρο της Κέρκυρας. Πρόκειται στην ουσία για δύο νησάκια, από τα οποία το δυτικό ονομάζεται Μαύρο όρος και το ανατολικό Άγ. Νικόλαος. Φαίνεται πάντως ότι ο πελοποννησιακός στόλος αναγκάστηκε να σταθμεύσει στα Σύβοτα λόγω της νύχτας.

ἅμα ἕω ἐπέπλεον τῇ Κερκύρᾳ Πιθανότατα οι Πελοποννήσιοι αγκυροβόλησαν στα Σύβοτα (προς το δειλινό ή όταν είχε ήδη σκοτεινιάσει), γεγονός που εξη-

γεί τον καταφανή αιφνιδιασμό των Κερκυραίων και του ίδιου του Νικόστρατου.

Κεφ.77 ***ἑξήκοντα ναῦς... ἐξέπεμπον*** Τα 60 πλοία επαρκούσαν για να αντιμετωπίσουν τα 53 των αντιπάλων, η σποραδική όμως αποστολή τους αποτελεί ολέθριο σφάλμα τακτικής που αποδίδεται σε διασύνη, ταραχή και έλλειψη νηφαλιότητας.

σποράδες Προξενεί δίχως άλλο εντύπωση το γεγονός ότι οι Κερκυραίοι, μολονότι διέθεταν ισχυρό στόλο και σημαντική ναυτική εμπειρία, σημειώνουν τόσα λάθη τακτικής στη ναυμαχία εναντίον των Πελοποννησίων. Οι λανθασμένοι τους χειρισμοί και η πλήρης αποδιάρθρωσή τους αποδίδονται κυρίως στη σύγχυση και στον πανικό που τους προξένησε η αιφνιδιαστική εμφάνιση του πολυάριθμου σπαρτιατικού στόλου. Σημαντικό ρόλο έπαιξε εξάλλου το γεγονός ότι τα πλοία τους είχαν επανδρωθεί ανάμεικτα από δημοκρατικούς και ολιγαρχικούς.

ηὐτομόλησαν Εικάζουμε ότι στα δύο αυτά πλοία θα υπήρχαν σε μεγάλη πλειοψηφία ολιγαρχικοί

ἐν ἑτέραις... ἐμάχοντο Αυτό σημαίνει πως τα πλοία αυτά ήταν επανδρωμένα με πληρώματα και από τις δύο αντίπαλες παρατάξεις

Σαλαμινία καὶ Πάραλος Η Σαλαμινία και η Πάραλος ήταν δύο γρήγορα αθηναϊκά πλοία, χρησιμοποιούμενα αρχικά για την αποστολή θεωριών και για άλλες θρησκευτικές ανάγκες της πόλης, αργότερα δε και ως ανιχνευτικά, λόγω της μεγάλης ταχύτητας που μπορούσαν να αναπτύξουν. Στο 3. 33. 1 πληροφορούμαστε ότι τα δύο αυτά πλοία βρίσκονται στο ανατολικό Αιγαίο (συγκεκριμένα στην Κλάρο, κοντά στα παράλια της Εφέσου). Έτσι τα πλοία αυτά δεν αποτελούσαν μέρος του στόλου που βρισκόταν στη Ναύπακτο. Ο Νικόστρατος πήρε, όπως φαίνεται, τη Σαλαμινία και την Πάραλο μαζί του στην Κέρκυρα, αφήνοντας δύο άλλα πλοία, για να φρουρούν το λιμάνι της Ναυπάκτου. Ενδεχόμενο είναι ακόμα ότι τα πλοία αυτά έφεραν στο Νικόστρατο εντολή από την Αθήνα, για να σπεύσει στην Κέρκυρα, αμέσως μόλις έγινε γνωστό το κίνημα των ολιγαρχικών στο νησί.

Βιβλίο 3. Κεφάλαιο 78

Κείμενο

Εσφαλμένη τακτική των Κερκυραίων

1 Καὶ οἱ μὲν Κερκυραῖοι κακῶς τε καὶ κατ' ὀλίγας προσπίπτοντες ἐταλαιπώρουν τὸ καθ' αὑτούς· οἱ δ' Ἀθηναῖοι φοβούμενοι τὸ πλῆθος καὶ τὴν περικύκλωσιν ἁθρόαις μὲν οὐ προσέπιπτον οὐδὲ κατὰ μέσον ταῖς ἐφ' ἑαυτοὺς τεταγμέναις, προσβαλόντες δὲ κατὰ κέρας καταδύουσι μίαν ναῦν. Καὶ μετὰ ταῦτα κύκλον ταξαμένων αὐτῶν περιέπλεον καὶ
2 ἐπειρῶντο θορυβεῖν. Γνόντες δὲ οἱ πρὸς τοῖς Κερκυραίοις καὶ δείσαντες μὴ ὅπερ ἐν Ναυπάκτῳ γένοιτο, ἐπιβοηθοῦσι, καὶ γενόμεναι ἁθρόαι αἱ νῆες ἅμα τὸν ἐπίπλουν τοῖς Ἀθη-

Υποχώρηση των Αθηναίων

3 ναίοις ἐποιοῦντο. Οἱ δ' ὑπεχώρουν ἤδη πρύμναν κρουόμενοι καὶ ἅμα τὰς τῶν Κερκυραίων ἐβούλοντο προκαταφυγεῖν ὅτι μάλιστα, ἑαυτῶν σχολῇ τε ὑποχωρούντων καὶ πρὸς σφᾶς τεταγμένων τῶν ἐναντίων.

4 Ἡ μὲν οὖν ναυμαχία τοιαύτη γενομένη ἐτελεύτα ἐς ἡλίου δύσιν.

Γλωσσικά σχόλια

κακῶς	άτακτα
καὶ κατ' ὀλίγας, εννν. **ναῦς**	και με λίγα πλοία
προσπίπτοντες· προσπίπτω	επιτίθεμαι, εφορμώ
ἐταλαιπώρουν τὸ καθ' αὑτούς	δεινοπαθούσαν από την πλευρά τους, κακοπάθαιναν
τὸ πλῆθος	το μεγαλύτερο αριθμό (των εχθρικών πλοίων)
τὴν περικύκλωσιν	δηλ. το να περικυκλωθούν από τους Πελοποννήσιους
ἁθρόας· ἁθρόος	συγκεντρωμένος (εννν. ταῖς ἐναντίαις ναυσί)
ἁθρόαις μὲν οὐ προσέπιπτον... κατὰ μέσον	δεν έκαναν επίθεση στα παραταγμένα εναντίον τους πλοία ούτε στο σύνολό τους ούτε

	στο μέσο τους
προσβαλόντες· προσβάλλω	επιτίθεμαι, κάνω έφοδο, εφορμώ
προσβαλόντες δὲ κατὰ κέρας	αλλά αφού επιτέθηκαν σε μια πτέρυγα
καταδύουσι· καταδύω	καταδυθίζω
κύκλον ταξαμένων αὐτῶν	αφού οι εχθροί σχημάτισαν κυκλική παράταξη
θορυβεῖν· θορυβέω, -ῶ	φέρνω (κάποιον) σε ταραχή και σύγχυση με το θόρυβο
ἐπειρῶντο θορυβεῖν (ενν. τοῖς ἐναντίοις)	προσπαθούσαν να προκαλέσουν σύγχυση (στους εχθρούς)
γνόντες· γιγνώσκω	αντιλαμβάνομαι, κατανοώ
οἱ πρὸς τοῖς Κερκυραίοις	οι Πελοποννήσιοι που ήταν κοντά στους Κερκυραίους
ὅπερ ἐν Ναυπάκτῳ	(ενν. ἐγένετο)
ἐπιβοηθοῦσι· ἐπιβοηθέω, -ῶ	σπεύδω να βοηθήσω
ἐπίπλουν... ἐποιοῦντο	έκαναν επίθεση
οἱ δὲ	οι Αθηναίοι
πρύμναν κρούομαι	κάνω το πλοίο να οπισθοδρομεί χωρίς να κάνει στροφή, με κίνηση των κουπιών προς την πρύμνη (ώστε να μη φανεί ότι πρόκειται για υποχώρηση)
προκαταφυγεῖν· προκαταφεύγω	διαφεύγω εκ των προτέρων σε κάποιο μέρος για ασφάλεια
προκαταφυγεῖν ὅτι μάλιστα	να προλάβουν τα κερκυραϊκά πλοία να καταφύγουν (στο λιμάνι) στο μεγαλύτερο δυνατό αριθμό
σχολῇ	(δοτικοφανές επίρρημα) με βραδύτητα, αργά
ἐτελεύτα· τελευτάω, -ῶ	(αμτβ.) τελειώνω
ἐς ἡλίου δύσιν	με τη δύση του ήλιου

Ερμηνευτικά σχόλια

κακῶς τε καὶ κατ' ὀλίγας προσπίπτοντες Αυτό λέγεται σε αναφορά προς το προηγούμενο οὐδεὶς κόσμος (77.2). Ο Θουκυδίδης θεωρεί την τακτική αυτή ως την κύρια αιτία ήττας των Κερκυραίων.

ἀθρόαις... μέσον Το ἀθρόαις συνάπτεται με το τεταγμέναις. Οι Αθηναίοι δρουν με σύνεση και προσαρμόζουν κατάλληλα την τακτική τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν την αριθμητική υπεροχή των αντιπάλων τους. Η συνειδητοποίηση ότι η επίθεση σ' όλη τη συγκεντρωμένη δύναμη των εχθρών ήταν ασύμφορη τους οδηγεί στην επίθεση κατὰ κέρας.

προσβαλόντες δὲ κατὰ κέρας Οι Αθηναίοι ακολουθούν την τακτική αυτή, διότι απέκλειε τον κίνδυνο περικύκλωσής τους από τις εχθρικές δυνάμεις, ενώ συγχρόνως τους παρείχε μεγάλη ευχέρεια διαφυγής. Αξιοσημείωτη είναι η τόλμη αλλά και η μεγάλη ναυτική εμπειρία των Αθηναίων, οι οποίοι δεν ακολουθούν αμυντική τακτική αλλά επιτίθενται, παρά την αριθμητική ανωτερότητα των Πελοποννησίων.

κύκλον ταξαμένων αὐτῶν Περιγράφεται η αντίδραση των Πελοποννησίων, οι οποίοι προσπαθούν να αποφύγουν την κατά κέρας επίθεση των Αθηναίων.

γνόντες δὲ οἱ πρὸς τοῖς Κερκυραίοις Οι Πελοποννήσιοι που αντιμετώπιζαν τους Κερκυραίους δεν πρέπει να ήταν πολύ μακριά από εκείνους που αντιμετώπιζαν τους Αθηναίους και έτσι μπόρεσαν να δουν ότι υπήρχε ο κίνδυνος να επαναληφθεί σε βάρος τους το πάθημα της Ναυπάκτου. Πρόκειται για αξιοπρόσεκτη αναφορά, καθώς εντάσσεται στις λίγες περιπτώσεις που ο Θουκυδίδης παρουσιάζει τους ανθρώπους να διδάσκονται από τα λάθη (δικά τους ή άλλων) του παρελθόντος.

μὴ ὅπερ ἐν Ναυπάκτῳ γένοιτο Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Θουκυδίδης (2.83-84) το καλοκαίρι του 429 π.Χ. στη ναυμαχία της Ναυπάκτου ο στρατηγός των Αθηναίων Φορμίων με 20 πλοία νίκησε τον αποτελούμενο από 47 πλοία στόλο των Πελοποννησίων, διότι με κατάλληλους ελιγμούς κατόρθωσε να προξενήσει σύγχυση στους αντιπάλους.

καὶ γενόμεναι ἀθρόαι Συνενώθηκαν δηλαδή τα δύο τμήματα του πελοποννησιακού

αἱ νῆες στόλου (20 πλοία που είχαν παραταχθεί εναντίον των Κερκυραίων + 33 πλοία που είχαν αντιταχθεί στα 12 αθηναϊκά = συνολικά 53 πελοποννησιακά πλοία).

τὰς τῶν Κερκυραίων... προκαταφυγεῖν Οι Αθηναίοι υποχωρούν χωρίς βιασύνη, για να δώσουν τη δυνατότητα στους Κερκυραίους να καταφύγουν στο λιμάνι τους.

σχολῇ τε ὑποχωρούντων Η τακτική της αργής υποχώρησης που ακολουθούν οι Αθηναίοι είχε ως στόχο να παρασύρει τους Πελοποννήσιους στην καταδίωξη των αθηναϊκών πλοίων, που, καθώς έπλεαν με βραδύτητα, δημιουργούσαν στους αντιπάλους τους την ψεύτικη ελπίδα ότι θα μπορούσαν να τα προφτάσουν. Με αυτήν την κίνηση αντιπερισπασμού οι Πελοποννήσιοι δε θα στρέφονταν κατά των Κερκυραίων, δίνοντάς τους έτσι το χρόνο να επιστρέψουν ασφαλείς στο λιμάνι τους.

τοιαύτη γενομένη Η περιγραφή της ναυμαχίας που προηγήθηκε, κατά την οποία ο Νικόστρατος ανακρούει πρύμνα, διατηρώντας άθικτη την παράταξή του και βοηθώντας συγχρόνως τους Κερκυραίους να υποχωρήσουν, αποκαλύπτει τις στρατηγικές του ικανότητες. Πράγματι ο Αθηναίος ναύαρχος διακρίνεται για την τόλμη του, τις ψύχραιμες επιλογές του, τη μεγάλη ναυτική του εμπειρία, την οξύτατη κρίση και την πολιτική του ευστροφία τη συνδυασμένη με ανθρωπισμό. Πιο αναλυτικά ο Νικόστρατος κατόρθωσε να αναχαιτίσει με 12 μόλις πλοία 53 εχθρικά, να προστατεύσει την αποχώρηση των αποδιοργανωμένων Κερκυραίων, να διατηρήσει το στόλο του αλώβητο και να διασφαλίσει τα αθηναϊκά συμφέροντα στο νησί, εμποδίζοντας ουσιαστικά τους Σπαρτιάτες να πραγματοποιήσουν την προσχεδιασμένη τους απόβαση στην Κέρκυρα. Η πολιτική ευφυία και ο ανθρωπισμός που επιδεικνύει στην περίσταση αυτή ο Νικόστρατος δε συναντιέται σε κανέναν άλλο Αθηναίο, με μόνη ίσως εξαίρεση τον Περικλή, ο οποίος φαίνεται ότι διέθετε το είδος της μεγαλοφροσύνης που η συμπεριφορά του Νικόστρατου αφήνει να διαφανεί. Έχει μάλιστα υποστηριχθεί η άποψη πως αν στην Αθήνα είχαν υπάρξει λίγοι ακόμα σαν και το Νικόστρατο – αν για παράδειγμα ο Αλκιβιάδης πραγματικά κατείχε τις αριστοκρατικές αρετές που ισχυριζόταν ότι διέθετε – τότε θα ήταν πλησιέστερη στην αλήθεια η άποψη πως μόνη αυτή (ενν. η Αθήνα) δεν προκαλούσε αγανάκτηση ούτε στον εχθρό, όταν αυτός κακοπάθαινε απ' αυτήν, ούτε στον υπήκοο μεμψιμοιρία, διότι τάχα εξουσιαζόταν από ανάξιους (2.41.3).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

Κεφ. 76-78

1. Να εντοπίσετε στα κεφ. 77-78 τα αλλεπάλληλα λάθη τακτικής που σημείωσαν οι Κερκυραίοι στη ναυτική τους αναμέτρηση με τους Λακεδαιμόνιους. Πού, κατά τη γνώμη σας, οφείλονται;

2. Να συζητήσετε τον αντίκτυπο που είχε η εμφάνιση του σπαρτιατικού στόλου στην ψυχολογία των δημοκρατικών Κερκυραίων.

3. Να εξηγήσετε την τακτική με την οποία οι Αθηναίοι κατόρθωσαν να αντιμετωπίσουν την αριθμητική υπεροχή των αντιπάλων τους και να πλήξουν τον εχθρικό στόλο (3.78).

4. Να χαρακτηρίσετε τον επικεφαλής του αθηναϊκού στόλου Νικόστρατο με βάση: α) τους πολεμικούς χειρισμούς του συνολικά κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας και β) τη συμπεριφορά του προς τον αποδιοργανωμένο κερκυραϊκό στόλο.

5. **ὡς δὲ αὐτοῖς πρὸς τοῖς πολεμίοις... ἦν δὲ οὐδεὶς κόσμος τῶν ποιουμένων**· να συγκρίνετε την τακτική των Σπαρτιατών (2.11.9) και των Αθηναίων (2.89.9), όπως περιγράφονται από το Θουκυδίδη στα κείμενα του παραθέματος. Σε ποια συμπεράσματα οδηγείστε από τη σύγκριση αυτή;

> «Ακολουθείτε τους αρχηγούς σας όπου σας οδηγούν τηρώντας αυστηρή πειθαρχία και υπακούοντας αμέσως στις διαταγές. Τίποτε δεν είναι ωραιότερο και ασφαλέστερο από έναν στρατό καλά πειθαρχημένο» (2.11.9).
> «Σεις πάλι θα πρέπει να μένετε κοντά στα καράβια σας, σε πλήρη τάξη, και να είσαστε έτοιμοι να εκτελέσετε κάθε παράγγελμα, επειδή ο εχθρικός στόλος είναι πολύ κοντά. Όταν αρχίσει η ναυμαχία, θα πρέπει προπάντων να πειθαρχείτε και να τηρείτε απόλυτη σιωπή. Τούτο έχει μεγάλη σημασία στις συγκρούσεις και ιδίως στις ναυμαχίες» (2.89.9).
> (Μετάφραση Α. Βλάχος)

6. Στα κεφάλαια 76-78 να εντοπίσετε τα ουσιαστικά: α) συνηρημένα β' κλίσης, β) όλα της γ' κλίσης, γ) τα ανώμαλα, δ) τα αττικόκλιτα και να γράψετε τις πλάγιες πτώσεις τους και στους δύο αριθμούς.

7. **οὐδεὶς κόσμος** (77.2): Να γραφεί η συνεκφορά στις πλάγιες πτώσεις και των δύο αριθμών.

8. Στο Κεφ. 78 να επισημάνετε τους ρηματικούς τύπους που ανήκουν σε συνηρημένα ρήματα και να γράψετε α) το γ' ενικό ευκτικής του ενεστώτα, β) τα απαρέμφατα και τις μετοχές (και στα τρία γένη) ενεστώτα της ίδιας φωνής.

9. Να εντοπίσετε όλους τους τύπους αόρ. β' των Κεφ. 77-78 και: α) να τους μεταφέρετε στο γ'

ενικό και πληθυντικό πρόσωπο όλων των εγκλίσεων στη φωνή που βρίσκονται, β) να τους αντικαταστήσετε χρονικά.

10. περιέπλεον (78.2): Να μεταφέρετε το ρήμα στο β' ενικό όλων των εγκλίσεων του ενεστώτα και στο γ' ενικό του παρατατικού. Ποια διαφορά έχει ο σχηματισμός των παραπάνω χρόνων του ρήματος από τα υπόλοιπα συνηρημένα σε -έω; Να γράψετε άλλα τρία ρήματα σε -έω που κλίνονται παρόμοια.

11. Να βρείτε τους εμπρόθετους προσδιορισμούς του Κεφ. 76, να αναγνωρίσετε το είδος της επιρρηματικής σχέσης που εκφράζουν και να μελετήσετε πόσο συνεισφέρουν στην καθαρότητα και στην ακρίβεια του θουκυδίδειου κειμένου.

12. οἱ δὲ πολλῷ... ἑξήκοντα ναῦς (77.1): Να βρείτε τους προσδιορισμούς της αιτίας στο κείμενο του οποίου σας δίνεται η αρχή και το τέλος. Τι παρατηρείτε;

13. Να εξηγήσετε τη σημασία των παρακάτω λέξεων και στη συνέχεια με τις λέξεις αυτές να σχηματίσετε σύντομες φράσεις στη ΝΕ: πλους, απόπλους, διάπλους, παράπλους, περίπλους.

14. Τρεις φορές στα υπό συζήτηση κεφάλαια (76-78) ο ιστορικός χρησιμοποιεί μετοχές βασικών ρημάτων φόβου: **πεφοβημένοι** (77.1), **φοβούμενοι** (78.1), **δείσαντες** (78.2): α) Πού αποσκοπεί, κατά τη γνώμη σας, αυτή η επανάληψη; β) Γιατί ο Θουκυδίδης επιλέγει να εκφράσει το συναίσθημα του φόβου και τις τρεις φορές με μετοχή; γ) Ποια η διαφορά στη σημασία των τύπων πεφοβημένοι-φοβούμενοι; (Διαφορετικοί χρόνοι του ίδιου ρήματος).

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 3. Κεφάλαια 79 - 80

Κείμενο

79.1 Καὶ οἱ Κερκυραῖοι δείσαντες μὴ σφίσιν ἐπιπλεύσαντες ἐπὶ τὴν πόλιν ὡς κρατοῦντες οἱ πολέμιοι ἢ τοὺς ἐκ τῆς νήσου ἀναλάβωσιν ἢ καὶ ἄλλο τι νεωτερίσωσι, τούς τε ἐκ τῆς νήσου πάλιν ἐς τὸ Ἥραιον διεκόμισαν καὶ τὴν πόλιν ἐφύλασσον. Οἱ δ' ἐπὶ μὲν τὴν πόλιν οὐκ ἐτόλμησαν πλεῦσαι κρατοῦντες τῇ ναυμαχίᾳ, τρεῖς δὲ καὶ δέκα ναῦς ἔχοντες τῶν Κερκυραίων ἀπέπλευσαν ἐς τὴν ἤπειρον, ὅθενπερ ἀνηγάγοντο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπὶ μὲν τὴν πόλιν οὐδὲν μᾶλλον ἐπέπλεον, καίπερ ἐν πολλῇ ταραχῇ καὶ φόβῳ ὄντας καὶ Βρασίδου παραινοῦντος, ὡς λέγεται, Ἀλκίδᾳ, ἰσοψήφου δὲ οὐκ ὄντος· ἐπὶ δὲ τὴν Λευκίμμην τὸ ἀκρωτήριον ἀποβάντες ἐπόρθουν τοὺς ἀγρούς.

Επαναφορά εκτοπισμένων ολιγαρχικών

Οι Πελοποννήσιοι διστάζουν να επιτεθούν στην πόλη

Απόβαση Πελοποννησίων στη Λευκίμμη

80.1 Ὁ δὲ δῆμος τῶν Κερκυραίων ἐν τούτῳ περιδεὴς γενόμενος μὴ ἐπιπλεύσωσιν αἱ νῆες, τοῖς τε ἱκέταις ἦσαν ἐς λόγους καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅπως σωθήσεται ἡ πόλις, καί τινας αὐτῶν ἔπεισαν ἐς τὰς ναῦς ἐσβῆναι· ἐπλήρωσαν γὰρ ὅμως τριάκοντα προσδεχόμενοι τὸν ἐπίπλουν. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι μέχρι μέσου ἡμέρας δῃώσαντες τὴν γῆν ἀπέπλευσαν, καὶ ὑπὸ νύκτα αὐτοῖς ἐφρυκτωρήθησαν ἑξήκοντα νῆες Ἀθηναίων προσπλέουσαι ἀπὸ Λευκάδος· ἃς οἱ Ἀθηναῖοι πυνθανόμενοι τὴν στάσιν καὶ τὰς μετ' Ἀλκίδου ναῦς ἐπὶ Κέρκυραν μελλούσας πλεῖν ἀπέστειλαν καὶ Εὐρυμέδοντα τὸν Θουκλέους στρατηγόν.

Οι Κερκυραίοι δημοκρατικοί προχωρούν σε διαπραγματεύσεις με τους αντιπάλους τους

Άφιξη αθηναϊκού στόλου με αρχηγό τον Ευρυμέδοντα

Γλωσσικά σχόλια

Κεφ. 79	*δείσαντες· δέδοικα ἤ δέδια*	φοβούμαι
	ὡς κρατοῦντες (ενν. τῇ ναυμαχίᾳ)	ως νικητές (στη ναυμαχία)
	κρατοῦντες· κρατέω, -ῶ	νικώ, υπερισχύω
	ἀναλάβωσιν· ἀναλαμβάνω	παίρνω πίσω, επανακτώ
	νεωτερίσωσιν· νεωτερίζω	επιχειρώ εχθρική ενέργεια
	διεκόμισαν· διακομίζω	μεταφέρω
	οἱ δ'	οι Πελοποννήσιοι
	κρατοῦντες τῇ ναυμαχίᾳ (εναντιωμ. μετοχή εἰ καὶ ἐκράτουν, καίπερ κρατοῦντες τῇ ναυμαχίᾳ)	αν και ήταν νικητές στη ναυμαχία
	ἐς τὴν ἤπειρον	δηλ. στα Σύβοτα
	ὅθενπερ ἀνηγάγοντο	απ' όπου ακριβώς ξεκίνησαν
	ἀνηγάγοντο· ἀνάγομαι	βγαίνω από το λιμάνι στην ανοιχτή θάλασσα
	ἐπὶ μὲν τὴν πόλιν οὐδὲν μᾶλλον ἐπέπλεον	καθόλου περισσότερο δεν έπλεαν εναντίον της πόλης (*οὐδὲν μᾶλλον·* λιτότης)
	ὄντας, αντί οὖσαν, διότι πόλιν = πολίτας	(σχήμα κατά σύνεσιν ή κατά το νοούμενο, βλ. Α.Β. Μουμτζάκη, Συντακτικό της Αρχαίας ελληνικής, § 188, σ. 173)
	καὶ Βρασίδου παραινοῦντος	αν και παρακινούσε (για επίθεση) ο Βρασίδας
	ἰσοψήφου δὲ οὐκ ὄντος	χωρίς να έχει όμως ίση ψήφο
	ἀποβάντες· ἀποβαίνω	αποβιβάζομαι
Κεφ. 80	*ἐπόρθουν· πορθέω, -ῶ*	ερημώνω, λεηλατώ, καταστρέφω
	ὁ δῆμος... ἦσαν	μετά το περιληπτικό ουσιαστικό δῆμος τέθηκε ρήμα πληθυντικού αριθμού
	περιδεής <περί + δέος	περίφοβος, τρομοκρατημένος
	ἐς λόγους ἦσαν	άρχισαν διαπραγματεύσεις
	τοῖς ἄλλοις	ενν. τους άλλους ολιγαρχικούς, εκτός απ' τους ικέτες
	ὅπως σωθήσεται ἡ πόλις	για το πώς θα σωθεί η πόλη (πλάγια ερώτηση)
	ἐς τὰς ναῦς ἐσβῆναι	να μπουν στα πλοία
	προσδεχόμενοι· προσδέχομαι	περιμένω
	ἐπίπλουν· ἐπίπλους	επίθεση
	μέχρι μέσου ἡμέρας	μέχρι το μεσημέρι
	δηώσαντες· δηόω, -ῶ	λεηλατώ, ερημώνω
	ἐφρυκτωρήθησαν· φρυκτωρέω, -ῶ	δίνω σήμα με πυρσούς, αναγγέλλω με πυρ-

	σούς
προσπλέουσαι ἀπό Λευκάδος	ότι πλησίαζαν από τη Λευκάδα
προσπλέουσαι	κατηγορηματική μετοχή από το ἐφρυκτωρήθησαν (= ἐδηλώθησαν διὰ φρυκτῶν)
πυνθανόμενοι τὴν στάσιν	όταν πληροφορήθηκαν την εσωτερική αναταραχή
Θουκλέους	με συναίρεση από το Θεοκλέους, όπως και Θουκυδίδης, από θεός + κῦδος = δόξα

Ἑρμηνευτικά σχόλια

§79 ***ὡς κρατοῦντες***	Μολονότι οι Πελοποννήσιοι δεν μπόρεσαν να βλάψουν τον αθηναϊκό στόλο, θεωρούνται νικητές, διότι ανάγκασαν τα κερκυραϊκά πλοία να τραπούν σε φυγή και αιχμαλώτισαν 13 απ' αυτά.
τοὺς ἐκ τῆς νήσου	Πρόκειται για τους 400 ολιγαρχικούς που είχαν εκτοπισθεί στο νησί Βίδο (3. 75.5).
ἀναλάβωσιν ἢ καὶ ἄλλο τι νεωτερίσωσι	Οι Πελοποννήσιοι θα μπορούσαν να ελευθερώσουν τους 400 προαναφερόμενους ολιγαρχικούς και να δημιουργήσουν πολιτικές αναταραχές στην Κέρκυρα.
τούς τε ἐκ τῆς νήσου πάλιν... ἐφύλασσον	Με τη μεταφορά των 400 ολιγαρχικών από το Βίδο στο Ηραίο και με τη φύλαξη της πόλης τους προσπάθησαν οι Κερκυραίοι να εμποδίσουν τους δύο πιθανούς σκοπούς των Πελοποννησίων (δηλ. την απελευθέρωση των 400 ολιγαρχικών που κρατούνταν στο Βίδο και την υποκίνηση πολιτικής αναστάτωσης στο νησί).
οὐκ ἐτόλμησαν πλεῦσαι	Οι Πελοποννήσιοι δε στρέφονται εναντίον της Κέρκυρας, γεγονός το οποίο ο Θουκυδίδης αποδίδει σε έλλειψη τόλμης.
τρεῖς δὲ καὶ δέκα ναῦς ἔχοντες τῶν Κερκυραίων	Προφανώς οι Πελοποννήσιοι κατόρθωσαν στη διάρκεια της ναυμαχίας να συλλάβουν 13 κερκυραϊκά πλοία, καθώς αυτά εφορμούσαν μεμονωμένα, άτακτα και χωρίς οργανωμένο σχέδιο και συντονισμένες κινήσεις εναντίον τους (3.77.1).
ὅθενπερ ἀνηγάγοντο	Ο πελοποννησιακός στόλος είχε ξεκινήσει από την Κυλλήνη και είχε προσορμιστεί, όπως προαναφέρθηκε, στα Σύβοτα.

οὐδὲν μᾶλλον ἐπέπλεον Είχαν κωπηλατήσει το προηγούμενο βράδυ 40 ή 45 μίλια από τη βάση τους στα Σύβοτα μέχρι την Κέρκυρα και πάλι πίσω. Επιπλέον είχαν ιδιαιτέρως καταπονηθεί από τη διεξαγωγή της ναυμαχίας και την καταδίωξη του αθηναϊκού στόλου. Έτσι θα ήταν πολύ δύσκολο να επιχειρήσουν το ίδιο εγχείρημα ξανά την επόμενη μέρα. Η Λευκίμμη όμως βρισκόταν πολύ πιο κοντά τους, καθώς απείχε μόλις 8-9 μίλια από τα Σύβοτα.

καίπερ ἐν πολλῇ ταραχῇ... παραινοῦντος, ὡς λέγεται Οι παράγοντες που ευνοούσαν την επίθεση ήταν: α) η σύγχυση και ο φόβος των Κερκυραίων και β) οι παραινέσεις του Βρασίδα. Αξιοσημείωτη είναι η προσθήκη της φράσης **ὡς λέγεται**. Ο Θουκυδίδης (που τρέφει θαυμασμό για το πρόσωπο του Βρασίδα) φαίνεται να αμφιβάλλει για την απόλυτη αξιοπιστία της πηγής του, που ήταν μάλλον σπαρτιατική. Ωστόσο θεωρείται πιθανό ο αποφασιστικός και τολμηρός Βρασίδας πράγματι να υπέδειξε επίθεση εναντίον της πόλης της Κέρκυρας, πρόταση που όμως δεν έγινε δεκτή από τον Αλκίδα. Αξιοπερίεργη είναι πάντως η άτολμη στάση του τελευταίου, ο οποίος δίσταση να διατάξει νέα επίθεση κατά της πόλης, μολονότι οι συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί ήταν απόλυτα θετικές για μια τέτοια επιχείρηση και ο σύμβουλός του Βρασίδας τον προέτρεπε προς την ανάληψη επιθετικής πρωτοβουλίας. Ίσως ο Αλκίδας τήρησε στάση αναμονής ή δε θέλησε να καταπονήσει ακόμη περισσότερο τα ήδη εξαντλημένα πληρώματά του.

ἰσοψήφου δὲ οὐκ ὄντος Ο Αλκίδας ως ναύαρχος και διοικητής μεγαλύτερης ναυτικής μοίρας είχε μεγαλύτερη εξουσία από το Βρασίδα, ο οποίος ήταν σύμβουλός του.

ἐπόρθουν τοὺς ἀγρούς Απόλυτα δικαιολογημένη στρατιωτικά ενέργεια με διπλό σκοπό: τον ανεφοδιασμό των ίδιων και την καταστροφή των πόρων των αντιπάλων.

§80 ***ὁ δὲ δῆμος τῶν Κερκυραίων ἐν τούτῳ περιδεὴς γενόμενος... ἐσβῆναι*** Οι δημοκρατικοί μπροστά στο απειλητικό ενδεχόμενο να δεχθούν επίθεση από τα εχθρικά πλοία αναγκάζονται να τηρήσουν συμβιβαστική στάση και να ακολουθήσουν πολιτική συνδιαλλαγής με τους αντιπάλους τους ολιγαρχικούς. Η συμφιλιωτική συμπεριφορά και η έκκλησή τους για τη σωτηρία της πόλης είχαν απήχηση σε ορισμένους ολιγαρχικούς, οι οποίοι πείστηκαν να επανδρώσουν τα πλοία που θα αντιμετώπιζαν την επικείμενη πελοποννησιακή επίθεση.

ἐπλήρωσαν γάρ ὅμως τριάκοντα

Με την πρώτη εμφάνιση του πελοποννησιακού στόλου οι Κερκυραίοι εξόπλισαν 60 πλοία (3.77.1) από τα οποία έχασαν τα 13 (3.79.2). Τώρα επανδρώνουν μόλις 30, μολονότι επιβιβάστηκαν σ' αυτά και ορισμένοι ολιγαρχικοί. Ο αριθμός των πλοίων είναι ωστόσο αρκετά ικανοποιητικός, αν ληφθεί υπόψη η εμφύλια διαμάχη, η επακόλουθη όξυνση των πολιτικών παθών και η προηγούμενη ήττα των Κερκυραίων στη ναυμαχία, γεγονός που ασφαλώς θα απέτρεπε και πολλούς δημοκρατικούς από το να επιβιβαστούν στα πλοία.

ἐφρυκτωρήθησαν ἑξήκοντα νῆες...

Κατά την αρχαιότητα η μετάδοση ειδήσεων και μηνυμάτων γινόταν με ημεροδρόμους στην ξηρά και με ταχύπλοα καράβια στη θάλασσα. Παράλληλα τη νύχτα χρησιμοποιούνταν συχνά οι φρυκτοί, δηλαδή πυρσοί αναμμένοι και τοποθετημένοι σε κορυφές βουνών, πύργους τειχών ή σε ειδικούς φρυκτωρικούς πύργους. Επρόκειτο για ένα είδος «οπτικού τηλέγραφου», με τον οποίο μεταβιβάζονταν όχι μόνο γενικές ειδήσεις (π.χ. ο ερχομός του εχθρού, η ύπαρξη άλλου κινδύνου κ.λπ.) αλλά και σήματα πολύ συγκεκριμένα και ακριβή σύμφωνα με ένα προκαθορισμένο σύστημα-κώδικα, που οι δέκτες τους ήταν σε θέση να αποκωδικοποιήσουν. Η συνεννόηση με τα φωτεινά αυτά σήματα ονομαζόταν «φρυκτωρία». Με τον τρόπο αυτόν πληροφορήθηκαν έγκαιρα οι Πελοποννήσιοι, αν όχι τον ακριβή αριθμό των εχθρικών πλοίων, (μολονότι κάτι τέτοιο δεν πρέπει να θεωρηθεί αδύνατο), οπωσδήποτε όμως την άφιξη ισχυρού αριθμητικά εχθρικού στόλου.

ἀπὸ Λευκάδος

Η απόσταση ανάμεσα στο νοτιότερο σημείο της Κέρκυρας ή τα Σύβοτα και τη Λευκάδα είναι περίπου 80 χλμ., επομένως πρέπει να υπήρχαν ενδιάμεσοι σταθμοί φρυκτωριών, ίσως στους Παξούς και στις εκβολές του Αχέροντα.

πυνθανόμενοι τὴν στάσιν

Οι Αθηναίοι πληροφορήθηκαν τις ταραχές στην Κέρκυρα από την τριήρη που είχε φέρει δημοκρατικούς πρόσφυγες στην Αθήνα και από τους Κερκυραίους απεσταλμένους (3.71.2).

καὶ τὰς μετ' Ἀλκίδου ναῦς ἐπὶ Κέρκυραν μελλούσας πλεῖν

Οι Αθηναίοι ασφαλώς δεν πληροφορήθηκαν ταυτόχρονα και τα δύο γεγονότα. Η μετοχή **μελλούσας** σημαίνει ότι, είτε οι Αθηναίοι έμαθαν εγκαίρως με την κατασκοπεία την αποστολή του Αλκίδα, είτε το πληροφορήθηκαν, όταν ο Αλκίδας, πλέοντας από την Κυλλήνη για την Κέρκυρα, πέρασε αναγκαστικά κοντά

από την Κεφαλλονιά και την Ιθάκη.

Εὐρυμέδοντα τὸν Θουκλέους Πρόκειται για την πρώτη αναφορά του Θουκυδίδη στο διακεκριμένο αυτό στρατηγό, ο οποίος σκοτώθηκε στις Συρακούσες

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Προσπαθήστε να εξηγήσετε: 1) την τακτική του Αλκίδα, ο οποίος αν και νικητής της αναμέτρησης, δεν επιχείρησε να στραφεί εναντίον της πόλης της Κέρκυρας ούτε αμέσως μετά τη ναυμαχία ούτε την επόμενη μέρα, 2) τα πιθανά κίνητρα που υπαγόρευσαν αυτήν την τακτική.

2. Με βάση τα στοιχεία που σας παρέχουν τα 2 κεφάλαια (79, 80) να χαρακτηρίσετε τον Αλκίδα και το Βρασίδα.

3. Πώς ερμηνεύετε την έκκληση των δημοκρατικών για συμφιλίωση προς τους αντιπάλους τους ολιγαρχικούς (80.1);

4. Να βρείτε τις ονοματικές προτάσεις των δύο κεφαλαίων και να δικαιολογήσετε την εισαγωγή, την εκφορά και τη συντακτική τους θέση.

5. Να εντοπίσετε τις επιρρηματικές μετοχές των κεφαλαίων, να αναγνωρίσετε το είδος τους και να αναλύσετε 3 απ' αυτές στο αντίστοιχο είδος προτάσεων.

6. Να βρείτε τους ρηματικούς τύπους αόρ. β' του κειμένου και να τους μεταφέρετε: α) στο γ' ενικό και β' πληθυντικό πρόσωπο όλων των εγκλίσεων στη φωνή που βρίσκονται, β) στο γ' ενικό οριστικής όλων των χρόνων στη φωνή που βρίσκονται.

7. Να εντοπίσετε: α) τους τύπους συνηρημένων ρημάτων του κειμένου, β) τα υγρόληκτα ρήματα του κειμένου και να γράψετε το α' πληθυντικό πρόσωπο όλων των χρόνων της οριστικής των παραπάνω ρηματικών τύπων στη φωνή που βρίσκονται.

8. Να μεταφέρετε τις προτάσεις στην αρχαία ελληνική:
Οι Πελοποννήσιοι λεηλάτησαν μέχρι το μεσημέρι τη χώρα. Την επόμενη ημέρα οι νικητές στη ναυμαχία αποβιβάστηκαν στο ακρωτήριο και λεηλατούσαν τους αγρούς.
Έπεισαν μερικούς να επανδρώσουν τα πλοία.

9. **διεκόμισαν:** Πώς σχηματίζεται ο μέλλοντας του ρήματος; Ξέρετε άλλες κατηγορίες ρημάτων που σχηματίζουν όμοια το μέλλοντά τους; Να κλίνετε το μέλλοντα ίδιας φωνής του ρήματος σε όλες τις εγκλίσεις. Τι παρατηρείτε;

10. **ἀναλάβωσιν** (79.1), **παραινοῦντος** (79.3), **ἀποβάντες** (79.3), **περιδεής** (80.1): Από το θέμα καθεμιάς λέξης που σας δίνεται να σχηματίσετε 5 λέξεις (απλές ή σύνθετες), με τις οποίες στη συνέχεια να φτιάξετε όσο το δυνατόν περισσότερα ονοματικά σύνολα.

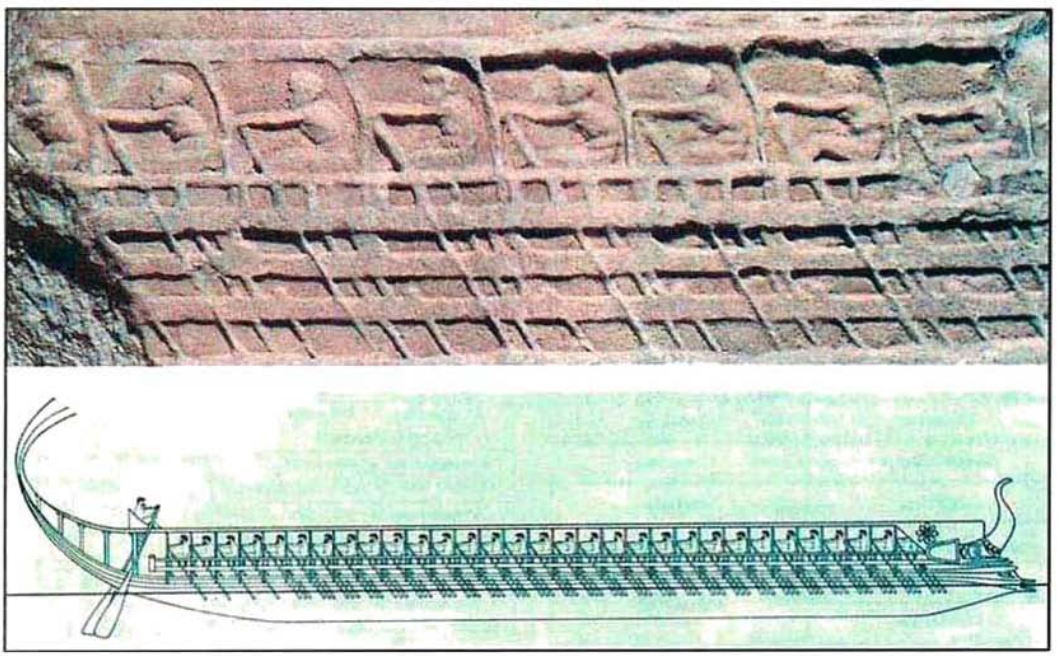

Αθηναϊκή τριήρης (αναθηματικό ανάγλυφο και αναπαράσταση) (Εκδοτική Αθηνών)

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 3. Κεφάλαιο 81

Κείμενο

Οι Πελοποννήσιοι αποπλέουν μέσω Λευκάδας

1 Οἱ μὲν οὖν Πελοποννήσιοι τῆς νυκτὸς εὐθὺς κατὰ τάχος ἐκομίζοντο ἐπ' οἴκου παρὰ τὴν γῆν· καὶ ὑπερενεγκόντες τὸν Λευκαδίων ἰσθμὸν τὰς ναῦς, ὅπως μὴ περιπλέοντες
2 ὀφθῶσιν, ἀποκομίζονται. Κερκυραῖοι δὲ αἰσθόμενοι τάς τε Ἀττικὰς ναῦς προσπλεούσας τάς τε τῶν πολεμίων οἰχομένας, λαβόντες τούς τε Μεσσηνίους ἐς τὴν πόλιν ἤγαγον πρότερον ἔξω ὄντας, καὶ τὰς ναῦς περιπλεῦσαι κελεύσαντες ἃς ἐπλήρωσαν ἐς τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα, ἐν ὅσῳ περιεκομίζοντο, τῶν ἐχθρῶν εἴ τινα λάβοιεν, ἀπέκτεινον· καὶ ἐκ τῶν νεῶν ὅσους ἔπεισαν ἐσβῆναι ἐκβιβάζοντες ἀπεχρῶντο, ἐς τὸ Ἥραιόν τε ἐλθόντες τῶν ἱκετῶν ὡς πεντήκοντα ἄνδρας δί-
3 κην ὑποσχεῖν ἔπεισαν καὶ κατέγνωσαν πάντων θάνατον. Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἱκετῶν, ὅσοι οὐκ ἐπείσθησαν, ὡς ἑώρων τὰ γιγνόμενα, διέφθειρον αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ ἀλλήλους, καὶ ἐκ τῶν δένδρων τινὲς ἀπήγχοντο, οἱ δ' ὡς ἕκαστοι ἐδύναντο
4 ἀνηλοῦντο. Ἡμέρας τε ἑπτά, ἃς ἀφικόμενος ὁ Εὐρυμέδων ταῖς ἑξήκοντα ναυσὶ παρέμεινε, Κερκυραῖοι σφῶν αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς δοκοῦντας εἶναι ἐφόνευον, τὴν μὲν αἰτίαν ἐπιφέροντες τοῖς τὸν δῆμον καταλύουσιν, ἀπέθανον δέ τινες καὶ ἰδίας ἔχθρας ἕνεκα, καὶ ἄλλοι χρημάτων σφίσιν ὀφειλομένων
5 ὑπὸ τῶν λαβόντων· πᾶσά τε ἰδέα κατέστη θανάτου, καὶ οἷον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι, οὐδὲν ὅτι οὐ ξυνέβη καὶ ἔτι περαιτέρω. Καὶ γὰρ πατὴρ παῖδα ἀπέκτεινε καὶ ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἀπεσπῶντο καὶ πρὸς αὐτοῖς ἐκτείνοντο, οἱ δέ τινες καὶ περιοικοδομηθέντες ἐν τοῦ Διονύσου τῷ ἱερῷ ἀπέθανον.

Βαρβαρότητα και ακρότητες των δημοκρατικών

Γλωσσικά σχόλια

ἐκομίζοντο· κομίζομαι	μεταφέρομαι, ταξιδεύω
ἐπ' οἴκου	προς την πατρίδα τους
παρὰ τὴν γῆν	κοντά στη στεριά
ὑπερενεγκόντες	ὑπερφέρω τι = (μετα)φέρω κάτι πάνω από ένα σημείο. Γινόταν δε αυτό με τη βοήθεια μηχανημάτων, των «ὁλκῶν» (3.15.1), των καλουμένων αλλιώς και «φαλάγγων», «φαλαγγίων» ή «πάκτωνος»
ὅπως μὴ ὀφθῶσιν	εννν. ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων
ἀποκομίζομαι	αποσύρομαι, αποχωρώ, απομακρύνομαι
αἰσθόμενοι· αἰσθάνομαι	αντιλαμβάνομαι, εννοώ
οἰχομένας· οἴχομαι	έχω φύγει, «είμαι φευγάτος»
τούς τε Μεσσηνίους	δηλ. τους 500 του Νικόστρατου
περιεκομίζοντο	περιφέρομαι
τῶν ἐχθρῶν	δηλ. των ολιγαρχικών που έμειναν στην πόλη (3.80.1)
εἴ τινα λάβοιεν	εννν. ἐν τῇ πόλει. Η ευκτική δηλώνει επανάληψη
ἀπέκτεινον, εννν. οἱ ἐν τῇ πόλει·	
ἀποκτείνω	φονεύω
ἐκ τῶν νεῶν	συνάπτεται με το «ἐκβιβάζοντες»
ὅσους ἔπεισαν ἐσβῆναι	εννν. ἐς τὰς ναῦς
ἐκβιβάζοντες	ἐκβιβάζω (μέλλ. ἐκβιβῶ, συνήρ. κατά τα σε -άω, -ῶ), αποβιβάζω από το πλοίο
ἀπεχρῶντο· ἀποχρῶμαί τινα	σκοτώνω. Υποκείμενο ο δῆμος (σχήμα κατά το νοούμενο)
δίκην ὑποσχεῖν· δίκην ὑπέχω	δικάζομαι
καταγιγνώσκω τινὸς θάνατον	καταδικάζω κάποιον σε θάνατο
ἐκ τῶν δένδρων	εννν. τα οποία βρίσκονταν στο ιερό
ἀπήγχοντο· ἀπάγχομαι	απαγχονίζομαι (πβ. νεοελλ. άγχος, αγχόνη, απαγχονισμός)
ἀνηλοῦντο (ἀναλόομαι, -οῦμαι) = ἀνήλουν ἑαυτοὺς ἢ σφᾶς αὐτούς	τερμάτιζαν τη ζωή τους
σφῶν αὐτῶν	= γεν. διαιρετική = σφῶν αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς δοκοῦντας εἶναι = τούτους σφῶν αὐτῶν οἳ ἐδόκουν ἐχθροὶ εἶναι
τὴν μὲν αἰτίαν ἐπιφέροντες· ἐπιφέρω τινί	φέρω ως κατηγορία εναντίον κάποιου.

αἰτίαν	Ἐπιφέροντες μτχ. ενδοτ. (= εἰ καὶ ἐπέφερον). Η μετοχή ἐπιφέροντες αντί γεν. απόλ. ἐπιφερόντων (σχήμα ανακόλουθο)
τὸν δῆμον	τη δημοκρατία
καταλύουσιν	(αποπειρατ. ενεστ.), όσους προσπαθούσαν (ήθελαν) να καταλύσουν το δημοκρατικό πολίτευμα
ἀπέθανον	το ρ. ἀποθνήσκω ως παθητ. του ἀποκτείνω, φονεύομαι (προτάχθηκε λόγω έμφασης)
καὶ ἄλλοι ἀπέθανον ὑπὸ τῶν λαβόντων	και άλλοι σκοτώθηκαν από τους οφειλέτες τους
πᾶσα ἰδέα κατέστη θανάτου	διαπράχθηκαν κάθε είδους φόνοι
καὶ οἷον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι, οὐδὲν ὅτι οὐ ξυνέβη	και τίποτα δεν παραλείφθηκε που να μην έγινε, απ' όσα συνηθίζεται να γίνονται σε τέτοιες περιστάσεις
φιλεῖ	εδώ εἴωθε
ἐν τῷ τοιούτῳ, *ενν.* ***ἐν τῇ τοιαύτῃ περιστάσει***	*(δηλ.* ***ἐν τῇ στάσει)***
καὶ ἔτι περαιτέρω *(ενν.* ***ξυνέβη)***	και ακόμα περισσότερα (υπερβολή)
ἀπεσπῶντο· ἀποσπάομαι, -ῶμαι	απομακρύνομαι
περιοικοδομηθέντες· περιοικοδομέομαι, -οῦμαι	χτίζομαι, περιτειχίζομαι, περικλείομαι από τείχος

Ερμηνευτικά σχόλια

Τῆς νυκτὸς εὐθὺς κατὰ τάχος ἐκομίζοντο

Ειρωνική αιχμή του Θουκυδίδη για το χρόνο και τον τρόπο φυγής των Πελοποννησίων. Η κρυφή αυτή αποχώρηση του Αλκίδα φανερώνει ανέντιμη συμπεριφορά (βλ. αντίστοιχη στάση του Αλκίδα στο 3.33.1). Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι τα 60 πλοία του Ευρυμέδοντα μαζί με τα 12 του Νικόστρατου και τα τριάντα των Κερκυραίων σχημάτιζαν μία ισχυρότατη ναυτική δύναμη, την οποία δύσκολα θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τα 53 πελοποννησιακά πλοία.

καὶ ὑπερενεγκόντες τῶν Λευκαδίων ἰσθμὸν τὰς ναῦς

Ο Στράβων (10.452) μας πληροφορεί ότι αρχικά η Λευκάδα ήταν χερσόνησος της Ακαρνανίας. Οι Κορίνθιοι ήταν οι πρώτοι που κατά τον 7ο αι. π.Χ. έκαναν πορθμό τον ισθμό, μετατρέπο-

ντας έτσι τη χερσόνησο σε νησί. Στα χρόνια του Θουκυδίδη φαίνεται πως ο πορθμός είχε προσχωθεί και έτσι οι Κορίνθιοι αναγκάστηκαν να σύρουν τα πλοία τους για να περάσουν. Οι Αθηναίοι, όμως, πλέοντας προς την Κέρκυρα, δεν μπορούσαν να κάνουν το ίδιο, αφενός διότι η φύση του εγχειρήματος ήταν περισσότερο κοπιώδης από το να παρακάμψουν το νησί, αφετέρου διότι η Λευκάδα είχε ταχθεί με το μέρος των Σπαρτιατών. Έτσι ο Αλκίδας, γνωρίζοντας ότι πλησιάζει ο αθηναϊκός στόλος, αγνοώντας όμως πού ακριβώς μπορούσε να τον συναντήσει διέσχισε νύχτα ένα μέρος της απόστασης των 90 χλμ. που χωρίζουν τη Λευκίμμη από τη Λευκάδα και αποφεύγοντας να κάνει το γύρο του νησιού έσυρε τα πλοία του πάνω στο στενό πέρασμα ξηράς.

λαβόντες τούς τε Μεσσηνίους Είναι οι 500 Μεσσήνιοι που αποτελούσαν τα πληρώματα των πλοίων του Νικόστρατου (6λ. 3.75.1). Η είσοδός τους στην πόλη ***(ἐς τὴν πόλιν ἤγαγον)*** σκοπό είχε την ενίσχυση των δημοκρατικών και τον παράλληλο εκφοβισμό των ολιγαρχικών. Δεν αναφέρεται όμως από το Θουκυδίδη αν πήραν ενεργά μέρος στις θηριωδίες που ακολούθησαν.

καὶ τὰς ναῦς περιπλεῦσαι... λιμένα Τα πλοία επανδρώθηκαν στο λιμάνι του Αλκίνου, κοντά στην αγορά, όπου βρισκόταν και το νεώριο. Στάλθηκαν δε στο Ύλλαϊκό λιμάνι, διότι οι δημοκρατικοί το είχαν από την αρχή των γεγονότων υπό τον πλήρη έλεγχό τους, κυρίως όμως για να απομακρύνουν τους ευρισκόμενους στα πλοία ολιγαρχικούς από τους ομοϊδεάτες τους που βρίσκονταν στην αγορά και στο Ήραιο.

εἴ τινα λάβοιεν Η φράση υποδηλώνει ότι οι ολιγαρχικοί, καταλαβαίνοντας τις πραγματικές προθέσεις των δημοκρατικών, είχαν κρυφτεί.

ἐν ὅσῳ περιεκομίζοντο Δηλ. περιέπλεαν από το λιμάνι του Αλκίνου στο Ύλλαϊκό λιμάνι.

ἐκβιβάζοντες ἀπεχρῶντο Με λακωνική ακρίβεια ο Θουκυδίδης περιγράφει τη σκληρή και ανέντιμη συμπεριφορά των δημοκρατικών, οι οποίοι εξόντωσαν ακόμα κι εκείνους τους ολιγαρχικούς, που πείστηκαν να αγωνιστούν μαζί τους για τη σωτηρία της πατρίδας, ενάντια στους ομόφρονές τους.

κατέγνωσαν πάντων θάνατον Έστησαν δηλ. μια παρωδία δίκης με προαποφασισμένο το καταδικαστικό για όλους αποτέλεσμα. Οι δημοκρατικοί εξαπατούν για δεύτερη φορά τους αντιπάλους τους, φανερώνοντας κατ' αυ-

τόν τον τρόπο βαθύ πολιτικό αμοραλισμό και αναλγησία.

ὡς ἑώρων τὰ γιγνόμενα Αναφορά σε όλα τα προηγούμενα, δηλ. και στο φόνο των ολιγαρχικών που είχαν επανδρώσει μαζί με τους δημοκρατικούς τα πλοία και στις εκτελέσεις που ακολούθησαν την προκατασκευασμένη δίκη και στη θανάτωση κάθε ολιγαρχικού που έπιαναν οι δημοκρατικοί.

διέφθειρον... ἀνηλοῦντο Οι ολιγαρχικοί, συνειδητοποιώντας ότι δεν υπάρχει καμία ελπίδα σωτηρίας, προτίμησαν να θέσουν οι ίδιοι τέρμα στη ζωή τους, παρά να πέσουν στα χέρια των εχθρών τους. Ο Θουκυδίδης, χρησιμοποιώντας 3 ρήματα που δηλώνουν θάνατο, μεταδίδει το κλίμα της απόγνωσης των ολιγαρχικών και δημιουργεί συγχρόνως μία από τις πιο «σκληρές», έντονες αλλά και τραγικές εικόνες του έργου του.

ἡμέρας τε ἑπτά,... ὁ Εὐρυμέδων... παρέμεινε Ο ιστορικός φαίνεται εδώ πως μέμφεται τον Ευρυμέδοντα και τον θεωρεί υπεύθυνο για την αλληλοσφαγή στην Κέρκυρα. Ο Ευρυμέδοντας με τα 60 πλοία του θα μπορούσε να πετύχει ό,τι πέτυχε ο Νικόστρατος με 12 πλοία, αλλά αυτός από αδιαφορία ή ανικανότητα δεν αναμείχθηκε. Για το Νικόστρατο δεν γίνεται περαιτέρω αναφορά. Το πιο πιθανό είναι ότι έφυγε για τη Ναύπακτο αμέσως μετά την άφιξη του Ευρυμέδοντα στο νησί, ή ότι η γνώμη του δεν είχε ισχύ, διότι ήταν κατώτερος από τον Ευρυμέδοντα. Αν είχε αναχωρήσει δεν πήρε τους Μεσσήνιους μαζί του. Ο Θουκυδίδης πάντως δεν τους αποδίδει ευθύνη ή συμμετοχή στις φρικαλεότητες της εμφύλιας διαμάχης στην Κέρκυρα.

τὴν μὲν αἰτίαν ἐπιφέροντες... λαβόντων Οι δημοκρατικοί ισχυρίζονται ότι φονεύουν τους ολιγαρχικούς που αποπειράθηκαν να καταλύσουν τη δημοκρατία. Πίσω από το πρόσχημα αυτό κρύβονται τα πραγματικά κίνητρα της σφαγής, δηλ. η προσωπική έχθρα και τα χρέη.

πᾶσα τε ἰδέα κατέστη θανάτου Η φράση αποτελεί ανακεφαλαίωση των προηγουμένων και εισαγωγή στη βαθιά ανατομία της ανθρώπινης ψυχολογίας και της παθολογίας του εμφύλιου πολέμου, που θα επιχειρήσει στα επόμενα κεφάλαια ο Θουκυδίδης.

καὶ οἷον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι Ο ιστορικός θεωρεί πως όσα συνέβησαν στην Κέρκυρα αποτελούν συνήθη φαινόμενα, που παρατηρούνται πάντοτε σε συνθήκες εμφύλιου σπαραγμού.

οὐδὲν ὅ,τι οὐ συνέβη καὶ ἔτι περαιτέρω	Πρόκειται για υπερβολή που αποσκοπεί σε συναισθηματική διέγερση του αναγνώστη.
καὶ γὰρ πατὴρ... ἀπέθανον	Σε συνθήκες εμφύλιας διαμάχης διασαλεύεται η φυσική τάξη των πραγμάτων, καθώς ακόμη και η πατρική αγάπη και στοργή προς τα παιδιά αντικαθίσταται από πράξεις ωμότητας. Κάθε έννοια ηθικής, δικαιοσύνης, γραπτού ή άγραφου νόμου αλλά και ανθρωπιάς καταλύεται.
καὶ ἀπὸ τῶν ἱερῶν... ἐκτείνοντο	Πρόκειται για βάναυση καταπάτηση του άγραφου ηθικού νόμου, που όριζε ότι οι ικέτες ήταν πρόσωπα ιερά και απαραβίαστα.
ἐν τοῦ Διονύσου τῷ ἱερῷ	Το μέρος είναι άγνωστο. Οι άνδρες που κλείστηκαν εκεί πέθαναν από πείνα.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Να επισημάνετε και να σχολιάσετε τις αντιστοιχίες (κοινά σημεία) που υπάρχουν στο 3. 81 του Θουκυδίδη και σ' ένα γράμμα του Λίνκολν (Οκτώβριος 1863) που αναφέρεται στην έκρηξη βίας στην πολιτεία του Μιζούρι.

«Αμέσως η ειλικρίνεια αμφισβητείται και τα κίνητρα δέχονται επίθεση. Όταν έρχεται στ' αλήθεια ο πόλεμος, το αίμα ζεσταίνεται και το αίμα χύνεται. Η σκέψη αναγκάζεται να πέσει σε σύγχυση. Η απάτη γεννοβολάει και προοδεύει. Η εμπιστοσύνη πεθαίνει και καθολική καχυποψία βασιλεύει. Ο κάθε άνθρωπος αισθάνεται την παρόρμηση να σκοτώσει το γείτονά του, μήπως σκοτωθεί πριν απ' αυτόν. Εκδίκηση και αντεκδίκηση ακολουθούν. Κι όλα αυτά, όπως είπαμε προηγουμένως, μπορούν να συμβούν ανάμεσα σε τίμιους ανθρώπους· αλλά αυτά δεν είναι όλα. Κάθε βρωμερό πουλί βγαίνει απ' τη φωλιά του και κάθε σιχαμερό ερπετό σηκώνει κεφάλι. Κι αυτά προσθέτουν το έγκλημα στη σύγχυση. Αυστηρά μέτρα που θεωρούνται αναγκαία, αλλά οπωσδήποτε σκληρά, τέτοιοι άνθρωποι τα κάνουν χειρότερα με την κακοδιοίκηση. Φόνοι για παλιές αντιζηλίες και φόνοι για χρήματα γίνονται κάτω απ' όποιο μανδύα θα ταίριαζε καλύτερα με την περίπτωση. Όλα αυτά παρέχουν επαρκή αιτιολογία για όσα έγιναν στο Μιζούρι και δε χρειάζεται να αποδοθούν στην αδυναμία ή την κακία κανενός στρατηγού». (Το παράθεμα στο Finley, *Θουκυδίδης*, σ. 188).

2. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι ο Θουκυδίδης, στο βαθμό τουλάχιστον που η αυστηρή αντικειμενικότητά του τού το επιτρέπει, εκφράζει στο έργο του μέριμνα για την ηθική πλευρά των ανθρώπινων πράξεων, ευαισθησία και συναισθήματα που τα μεταδίδει στον αναγνώστη με

ένταση και ιδιαίτερο πάθος. Μπορείτε να βρείτε στοιχεία που επιβεβαιώνουν τις απόψεις αυτές στο κεφ. 81;

3. Πού αποσκοπεί κατά τη γνώμη σας η συσσωρευτική περιγραφή φόνων στην τελευταία παράγραφο (§5) του κεφ. 81;

4. Να μεταφέρετε τους ρηματικούς τύπους που δηλώνουν τις ενέργειες των Κερκυραίων δημοκρατικών στο γ' ενικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής, χρησιμοποιώντας φράσεις του κειμένου.

5. Να γράψετε 5 ουσιαστικά της ΝΕ σύνθετα-παράγωγα του ρ. *λαμβάνω* και να σχηματίσετε με το καθένα σύντομες φράσεις.

6. **«καὶ γὰρ πατὴρ παῖδα ἀπέκτεινε»** Να μεταφέρετε τη φράση στον άλλο αριθμό.

7. Να αναγνωρίσετε τις αναφορικές αντωνυμίες του κειμένου και να κλίνετε δύο από αυτές στα τρία γένη ενικού και πληθυντικού αριθμού.

8. Να εντοπίσετε τις μετοχές του κειμένου και να τις χαρακτηρίσετε.

9. Να εντοπίσετε τους προσδιορισμούς που αναφέρονται στα ρήματα που δηλώνουν θάνατο και να εξηγήσετε τη λειτουργία τους στο λόγο.

Θέματα για συζήτηση

✎ Να παρουσιάσετε ένα ολοκληρωμένο «πορτραίτο» του Νικόστρατου και του Ευρυμέδοντα (να λάβετε υπόψη σας την πολεμική τακτική, τη γενικότερη συμπεριφορά και το χαρακτήρα του καθενός) και να προχωρήσετε σε σύγκριση των δύο ανδρών.

✎ Να παρουσιάσετε τα φοβερά γεγονότα που διαδραματίζονται στο Κεφ. 81 σαν σημερινοί ρεπόρτερς εφημερίδων ή ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. (Μία γοργή σύνδεση με τα προηγούμενα είναι απαραίτητη, προκειμένου να κατατοπίσετε τους αναγνώστες ή ακροατές σας για τις δυσμενείς εξελίξεις στην πολιτική ζωή της Κέρκυρας). Προσπαθήστε στη συνέχεια να μεταφέρετε το σύντομο ρεπορτάζ σας στα αρχαία ελληνικά, αξιοποιώντας το λεξιλόγιο του οικείου κεφαλαίου.

✎ Να συζητήσετε την επέμβαση του ξένου παράγοντα και τις συνέπειές της στην πολιτική ζωή της Κέρκυρας. Μπορείτε να αναφέρετε ανάλογα παραδείγματα από τη σύγχρονη ελληνική ή παγκόσμια πολιτική σκηνή;

✎ Να συζητήσετε την ακόλουθη άποψη: «Μπορούμε να δεχτούμε σήμερα ότι το πολιτικό αίτιο που δίνει ο Θουκυδίδης, η "επιθυμία της εξουσίας" –η **ἀρχή**, όπως τη λέει ο ίδιος–, που εδράζεται στην πλεονεξία και τη φιλοδοξία της ανθρώπινης φύσης, είναι το πρωταρχικό αίτιο; Ή ότι η μονοδιάστατη αυτή μεταφυσική ερμηνεία της Ιστορίας δεν είναι εύκολα παραδεκτή στην εποχή μας; Πόσο μπορεί να αγνοηθεί ο οικονομικοκοινωνικός παράγοντας και κυρίως οι αντιθέσεις που προέρχονται απ' αυτόν και η πάλη των τάξεων; Δύσκολα θα έβρισκε κανείς σήμερα σοβαρό ιστορικό, οποιασδήποτε ιδεολογικής ή πολιτικής απόχρωσης, που να αμφισβητούσε την πρωταρχική σημασία του παράγοντα αυτού. Στην περίπτωσή μας πάντως ο εμφύλιος πόλεμος των Κερκυραίων, που χρησίμεψε ως αφορμή στον Θουκυδίδη για την ανάλυσή του, αφήνει να αναδυθεί ο παράγοντας αυτός σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια. Ολοφάνερα πρόκειται για ταξική πάλη: Δύο διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, μια πολυαριθμότερη και φτωχιά και μια πιο ολιγάριθμη και πλούσια, συγκρούονται. Και η "επιθυμία για εξουσία" της μιας πάνω στην άλλη

δεν φαίνεται να έχει άλλη βάση από τα οικονομικά της συμφέροντα, που δεν είναι απλή πλεονεξία, αλλά ένας πραγματικός αγώνας για επιβίωση. Όσα γίνονται τις παραμονές του πολέμου αυτού, η δίκη κυρίως των **ολίγων** και ο φόβος τους για οικονομικό αφανισμό, οδήγουν την ερμηνεία σε αυτήν ακριβώς την κατεύθυνση». (Χρήστου Χρηστίδη, Προτάσεις για μια ευχάριστη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, Μέρος β', σσ. 242-243). Να τεκμηριώσετε τη σύμφωνη ή αντίθετη δική σας άποψη με συγκεκριμένες αναφορές στα κεφάλαια που διδαχθήκατε.

✎ Ο Θουκυδίδης στο 1. 22 γράφει: «τις πράξεις που έγιναν στον πόλεμο δε θεώρησα άξιό μου να τις πληροφορηθώ απ' οποιονδήποτε έτυχε να βρίσκεται εκεί, ούτε όπως μου φαινόταν πιθανό να έγιναν· αλλά τα εξέτασα λεπτολόγα, και κείνα που είδα με τα μάτια μου, και όσα έμαθα από άλλους, κοσκινίζοντάς τα με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια. Ολ' αυτά βρέθηκαν με πολύν κόπο, γιατί όσοι παραστάθηκαν σε μια μάχη δεν έλεγαν ο καθένας τα ίδια πράγματα, αλλά σύμφωνα με όσα θυμόταν ο καθένας, και με την προτίμησή του προς τη μια ή την άλλη μεριά. Κι' όταν ακούει κανείς την ιστορία, ίσως δε φαίνεται τόσο ευχάριστο ότι δε μοιάζει με παραμύθι· όσοι όμως θέλησαν να εξετάσουν την καθαρή αλήθεια των όσων έγιναν, και εκείνων που μέλλουν κάποτε να ξαναγίνουν, όπως είναι η φύση των ανθρώπων ή τα ίδια ή παρόμοια, θα μου φτάσει αν αυτοί τα κρίνουν ωφέλιμα. Γιατί το έργο μου έχει συγγραφεί περισσότερο για να τόχουν οι άνθρωποι αιώνιο χτήμα τους παρά σαν αγώνισμα για να τ' ακούσει κανείς μία μόνο φορά» (Μετάφραση Έλλης Λαμπρίδη). Τηρεί ο ιστορικός τις βασικές αυτές μεθοδολογικές του αρχές στην αφήγηση της εμφύλιας διαμάχης στην Κέρκυρα; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με συγκεκριμένα παραδείγματα από το κείμενο.

Βιβλίο 3. Κεφάλαιο 82

Μετάφραση

Γενική θεώρηση των φοβερών αποτελεσμάτων των στάσεων στις Ελληνικές πόλεις

1 Σ' αυτές τις ακρότητες έφτασε ο εμφύλιος πόλεμος και προκάλεσε μεγάλη εντύπωση, γιατί ήταν ο πρώτος που έγινε. Αργότερα μπορεί κανείς να πη ότι ολόκληρος ο Ελληνισμός συνταράχτηκε, γιατί παντού σημειώθηκαν εμφύλιοι σπαραγμοί. Οι δημοκρατικοί καλούσαν τους Αθηναίους να τους βοηθήσουν και οι ολιγαρχικοί τους Λακεδαιμονίους. Όσο διαρκούσε η ειρήνη δεν είχαν ούτε πρόφαση, αλλά ούτε την διάθεση να τους καλέσουν για βοήθεια. Με τον πόλεμο, όμως, καθεμιά από τις αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις μπορούσε εύκολα να βρη ευκαιρία να προκαλέση εξωτερική επέμβαση για να καταστρέψη τους αντιπάλους της και να
2 ενισχυθή η ίδια για ν' ανατρέψη το πολίτευμα. Οι εμφύλιες συγκρούσεις έφεραν μεγάλες κι αμέτρητες συμφορές στις πολιτείες, συμφορές που γίνονται και θα γίνωνται πάντα όσο δεν αλλάζει η φύση του ανθρώπου, συμφορές που μπορεί να είναι βαρύτερες ή ελαφρότερες κ' έχουν διαφορετική μορφή ανάλογα με τις περιστάσεις. Σε καιρό ειρήνης και όταν ευημερή ο κόσμος και οι πολιτείες, οι άνθρωποι είναι ήρεμοι γιατί δεν τους πιέζουν ανάγκες φοβερές. Αλλ' όταν έρθη ο πόλεμος που φέρνει στους ανθρώπους την καθημερινή στέρηση, γίνεται δάσκαλος της βίας κ' ερεθίζει τα πνεύματα του πλήθους σύμφωνα με τις καταστάσεις που δημιουργεί.
3 Ο εμφύλιος πόλεμος, λοιπόν, μεταδόθηκε από πολιτεία σε πολιτεία. Κι όσες πολιτείες έμειναν τελευταίες, έχοντας μάθει τι είχε γίνει αλλού, προσπαθούσαν να υπερβάλουν σ' επινοητικότητα, σε ύπουλα μέσα και σε ανήκουστες εκδι-
4 κήσεις. Για να δικαιολογούν τις πράξεις τους άλλαζαν ακόμα και την σημασία των λέξεων. Η παράλογη τόλμη θεωρήθηκε ανδρεία και αφοσίωση στο κόμμα, η προσωπική δι-

στακτικότητα θεωρήθηκε δειλία που κρύβεται πίσω από εύλογες προφάσεις και η σωφροσύνη προσωπίδα της ανανδρείας. Η παραφορά θεωρήθηκε ανδρική αρετή, ενώ η τάση να εξετάζωνται προσεκτικά όλες οι όψεις ενός ζητήματος θεωρήθηκε πρόφαση για υπεκφυγή. Όποιος ήταν έξαλλος γινόταν ακουστός, ενώ όποιος έφερνε αντιρρήσεις γινόταν ύποπτος. Όποιον επινοούσε κανένα τέχνασμα και πετύχαινε, τον θεωρούσαν σπουδαίο, κι όποιον υποψιαζόταν σύγκαιρα και φανέρωνε τα σχέδια του αντιπάλου, τον θεωρούσαν ακόμα πιο σπουδαίο. Ενώ όποιος ήταν αρκετά προνοητικός, ώστε να μην χρειαστούν τέτοια μέσα, θεωρούσαν ότι διαλύει το κόμμα και ότι είναι τρομοκρατημένος από την αντίπαλη παράταξη. Με μια λέξη, όποιος πρόφταινε να κάνη κακό πριν από άλλον, ήταν άξιος επαίνου, καθώς κ' εκείνος που παρακινούσε στο κακό όποιον δεν είχε σκεφτή να το κάνη. Αλλά και η συγγένεια θεωρήθηκε χαλαρότερος δεσμός από την κομματική αλληλεγγύη, γιατί οι ομοϊδεάτες ήσαν έτοιμοι να επιχειρήσουν ό,τιδήποτε, χωρίς δισταγμό, και τούτο επειδή τα κόμματα δεν σχηματίστηκαν για να επιδιώξουν κοινή ωφέλεια με νόμιμα μέσα, αλλά, αντίθετα, για να ικανοποιήσουν την πλεονεξία τους παρανομώντας. Και η μεταξύ τους αλληλεγγύη βασιζόταν περισσότερο στην συνενοχή τους παρά στους όρκους τους στους θεούς. Τις εύλογες προτάσεις των αντιπάλων τις δέχονταν με υστεροβουλία και όχι με ειλικρίνεια για να φυλαχτούν από ένα κακό αν οι άλλοι ήσαν πιο δυνατοί. Και προτιμούσαν να εκδικηθούν για κάποιο κακό αντί να προσπαθήσουν να μην το πάθουν. Όταν έκαναν όρκους για κάποια συμφιλίωση, τους κρατούσαν τόσο μόνο όσο δεν είχαν την δύναμη να τους καταπατήσουν, μη έχοντας να περιμένουν βοήθεια από αλλού. Αλλά μόλις παρουσιαζόταν ευκαιρία, εκείνοι που πρώτοι είχαν ξαναβρεί το θάρρος τους, αν έβλεπαν ότι οι αντίπαλοί τους ήσαν αφύλαχτοι, τους χτυπούσαν κ' ένοιωθαν μεγαλύτερη χαρά να τους βλάψουν εξαπατώντας τους, παρά χτυπώντας τους ανοιχτά. Θεωρούσαν ότι ο τρόπος αυτός όχι μόνο είναι πιο ασφαλής αλλά και βραβείο σε αγώνα δόλου. Γενικά είναι

ευκολώτερο να φαίνωνται επιδέξιοι οι κακούργοι, παρά να θεωρούνται τίμιοι όσοι δεν είναι δόλιοι. Οι περισσότεροι άνθρωποι προτιμούν να κάνουν το κακό και να θεωρούνται έ-
3 ξυπνοι, παρά να είναι καλοί και να τους λένε κουτούς. Αιτία όλων αυτών ήταν η φιλαρχία που έχει ρίζα την πλεονεξία και την φιλοδοξία που έσπρωχναν τις φατρίες ν' αγωνίζωνται με λύσσα. Οι αρχηγοί των κομμάτων, στις διάφορες πολιτείες, πρόβαλλαν ωραία συνθήματα. Ισότητα των πολιτών από την μια μεριά, σωφροσύνη της αριστοκρατικής διοίκησης από την άλλη. Προσποιούνταν έτσι ότι υπηρετούν την πολιτεία, ενώ πραγματικά ήθελαν να ικανοποιήσουν προσωπικά συμφέροντα και αγωνίζονταν με κάθε τρόπο να νικήσουν τους αντιπάλους τους. Τούτο τους οδηγούσε να κάνουν τα φοβερώτερα πράματα επιδιώκοντας να εκδικηθούν τους αντιπάλους τους, όχι ως το σημείο που επιτρέπει η δικαιοσύνη ή το συμφέρον της πολιτείας, αλλά κάνοντας τις αγριότερες πράξεις, με μοναδικό κριτήριο την ικανοποίηση του κόμματός τους. Καταδίκαζαν άνομα τους αντιπάλους τους ή άρπαζαν βίαια την εξουσία, έτοιμοι να κορέσουν το μίσος τους. Καμιά από τις δύο παρατάξεις δεν είχε κανέναν ηθικό φραγμό κ' εκτιμούσε περισσότερο όσους κατόρθωναν να κρύβουν κάτω από ωραία λόγια φοβερές πράξεις. Όσοι πολίτες ήταν μετριοπαθείς θανατώνονταν από την μια ή την άλλη παράταξη, είτε επειδή είχαν αρνηθή να πάρουν μέρος στον αγώνα είτε επειδή η ιδέα και μόνο ότι θα μπορούσαν να επιζήσουν προκαλούσε εναντίον τους τον φθόνο.

(Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος)

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 3. Κεφάλαιο 83

Μετάφραση

1 Έτσι οι εμφύλιοι σπαραγμοί έγιναν αιτία ν' απλωθή σ' όλο τον ελληνικό κόσμο κάθε μορφή κακίας και το ήθος, που είναι το κύριο γνώρισμα της ευγενικής ψυχής, κατά-
2 ντησε να είναι καταγέλαστο κ' εξαφανίστηκε. Ο ανταγωνισμός δημιούργησε απόλυτη δυσπιστία και δεν υπήρχε τρόπος που να μπορή να την διαλύση, ούτε εγγυήσεις ούτε όρκοι φοβεροί. Όλοι, όταν επικρατούσαν, ξέροντας ότι δεν υπήρχε ελπίδα να κρατηθούν μόνιμα στην εξουσία, προτιμούσαν, αντί να δώσουν πίστη στους αντιπάλους τους, να πά-
3 ρουν τα μέτρα τους για να μην πάθουν οι ίδιοι. Τις περισσότερες φορές επικρατούσαν οι διανοητικά κατώτεροι. Φοβόνταν την δική τους ανεπάρκεια και την ικανότητα των αντιπάλων τους κ' έτσι, για να μην νικηθούν στην συζήτηση και για να μην πέσουν θύματα των όσων οι άλλοι θα επινοούσαν, δεν είχαν κανένα δισταγμό να προχωρήσουν σε βίαιες
4 πράξεις. Όσοι, πάλι, περιφρονούσαν τους αντιπάλους τους, νόμιζαν ότι μπορούσαν σύγκαιρα να καταλάβουν τα σχέδιά τους. Θεωρούσαν ότι δεν ήταν ανάγκη να μεταχειριστούν βία για τα όσα μπορούσαν, καθώς νόμιζαν, να πετύχουν με τις ραδιουργίες τους. Έτσι, τις περισσότερες φορές, δεν φυλάγονταν και οι αντίπαλοί τους τους αφάνιζαν.

(Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος)

Αναξιοπιστία των όρκων

Επικρατούν οι διανοητικά κατώτεροι

Ασκήσεις

1. Πώς εξηγεί ο Θουκυδίδης στο 3. 82 τη σταδιακή επέκταση των εμφύλιων πολέμων σε όλες τις ελληνικές πόλεις;

2. Γιατί ο Θουκυδίδης στο 3.82.2 αποδίδει στον πόλεμο το χαρακτηρισμό «δάσκαλος της βίας» (**βίαιος διδάσκαλος**); Να γράψετε ένα κείμενο στο οποίο να αναλύετε τη δική σας άποψη σχετικά με την κρίση αυτή του ιστορικού.

3. Να παρακολουθήσετε στο 3.82 τη σταδιακή «μεταμόρφωση» των ανθρώπινων συμπεριφορών, που πριν από τον εμφύλιο, θεωρούνταν αρετές, σε σοβαρά ελαττώματα στη διάρκειά του. Συζητήστε διεξοδικά τους προβληματισμούς που σας δημιουργεί το κείμενο και προσπαθήστε στη συνέχεια να εξηγήσετε την ηθική αλλοίωση και την ανατροπή των παραδεδομένων αξιών που επιφέρει ο πόλεμος.

4. Να επισημάνετε στο 3.82 τα σημεία, όπου εκφράζεται ο σαρκασμός και η ειρωνεία του Θουκυδίδη.

5. Γιατί ο Θουκυδίδης αναφέρει την αλλοίωση του νοήματος των λέξεων (3.82.4) ως μία από τις πιο ολέθριες συνέπειες των εμφυλίων πολέμων;

6. Πώς αλλοιώνεται το νόημα και η βαρύτητα του όρκου σε συνθήκες εμφυλίου πολέμου (3.82.27);

7. «Οι περισσότεροι άνθρωποι προτιμούν να κάνουν το κακό [...] τους λένε κουτούς» (3.82.7): Ισχύει, κατά τη γνώμη σας, η ψυχολογική αυτή παρατήρηση του ιστορικού;

8. Πού αποδίδει ο Θουκυδίδης την αιτία των εμφυλίων πολέμων και των συμφορών που αυτοί επιφέρουν στο ανθρώπινο γένος; Συμφωνείτε με τις παρατηρήσεις του ιστορικού;

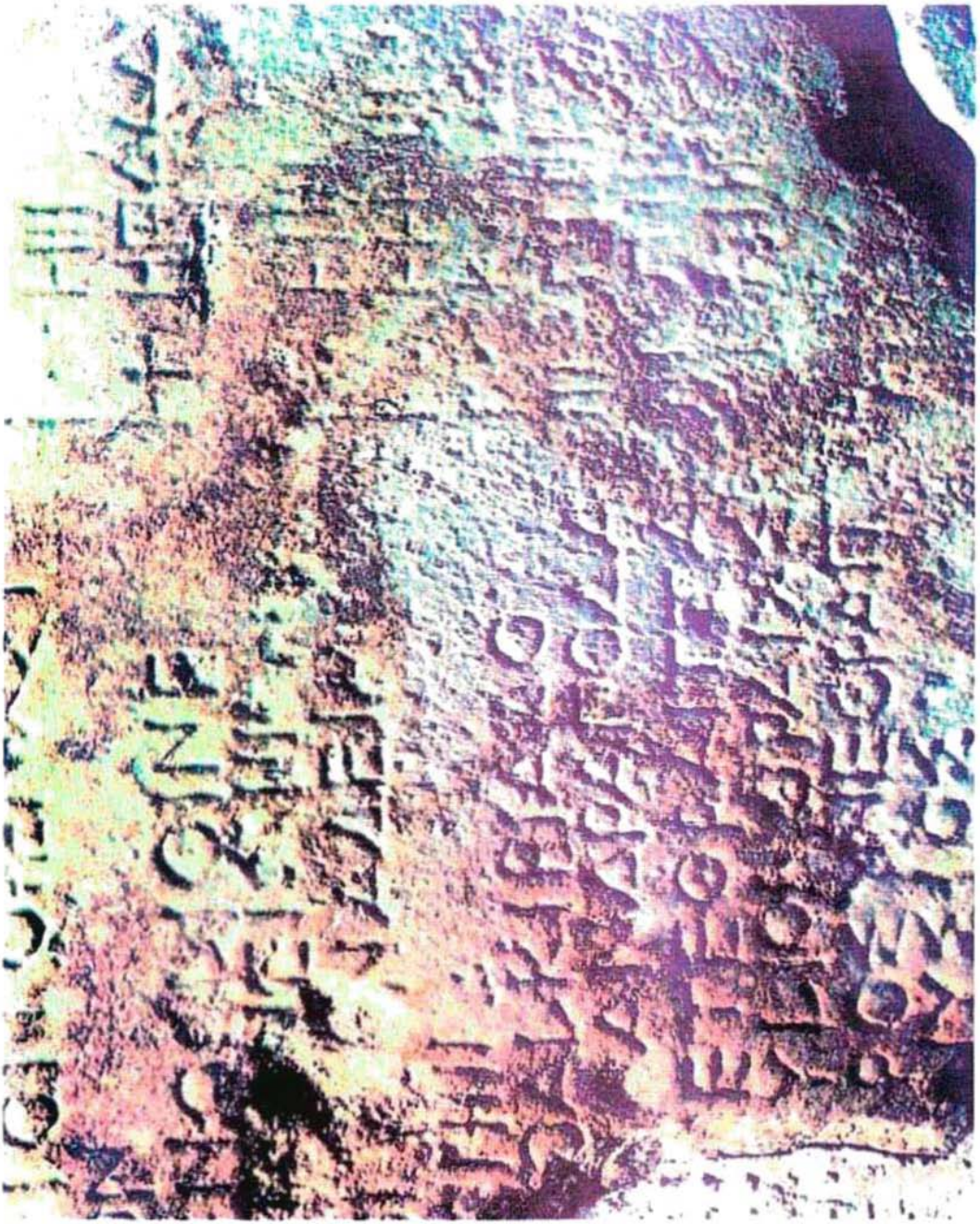

Επιγραφή με ονόματα „ερμοκοπιδών" (Μουσείο Αρχαίας Αγοράς)

Βιβλίο 6

Δομή και περιεχόμενο

Το 6ο βιβλίο του Θουκυδίδη περιλαμβάνει τις εξής ενότητες:

1. ***Κεφ. 1. Πρόλογος.*** Οι Αθηναίοι σχεδιάζουν εκστρατεία με στόχο την υποταγή της Σικελίας.

2. ***Κεφ. 2-5 «Αρχαιολογία» της Σικελίας.*** Πρώτοι κάτοικοι, ελληνικός αποικισμός, ελληνικές πόλεις στη Σικελία.

3. ***Κεφ. 6 «Αφορμή» της Σικελικής εκστρατείας.*** Η σικελική πόλη Έγεστα ζητάει βοήθεια από την Αθήνα στη διαμάχη της με τον γειτονικό Σελινούντα. Αποστολή Αθηναϊκής πρεσβείας στη Σικελία για να διερευνήσει τις δυνατότητες επέμβασης.

4. ***Κεφ. 7.*** **Αψιμαχίες Αθηναίων-Λακεδαιμονίων** στο Άργος και τη Χαλκιδική, με τις οποίες *κλείνει το 16ο έτος του πολέμου.*

5. ***Κεφ. 8.*** Επιστροφή της Αθηναϊκής πρεσβείας από τη Σικελία. **Αποφασίζεται εκστρατεία** και εκλέγονται στρατηγοί ο Αλκιβιάδης, ο Νικίας και ο Λάμαχος (415 π.Χ.)

6. ***Κεφ. 9-15 Δημηγορία του Νικία.*** Προβάλλει τις δυσκολίες της εκστρατείας στον Αθηναϊκό δήμο και εισηγείται ματαίωσή της.

7. ***Κεφ. 16-19 Δημηγορία Αλκιβιάδη.*** Αναιρεί τα επιχειρήματα του Νικία και υποστηρίζει ένθερμα την πραγματοποίηση της εκστρατείας.

8. ***Κεφ. 20-26.*** Οι Αθηναίοι αποφασίζουν την εκστρατεία στη Σικελία και δίνουν στους στρατηγούς απόλυτη εξουσία (στρατηγοί «αυτοκράτορες») για την προετοιμασία και την πραγματοποίησή της.

9. ***Κεφ. 27-29*** **Το Επεισόδιο των Ερμών.**

10. ***Κεφ. 30-32*** **Αναχώρηση** του Αθηναϊκού στρατού και στόλου για τη Σικελία.

11. ***Κεφ. 33-41*** **Δημηγορίες,** στις Συρακούσες της Σικελίας, του Ερμοκράτη και του Αθηναγόρα. Ο Ερμοκράτης ζητεί συμμαχία των πόλεων της Σικελίας και αίτηση βοήθειας α-

πό Κόρινθο και Σπάρτη για την αντιμετώπιση των Αθηναίων, ο Αθηναγόρας θεωρεί απίθανη μια εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία.

12. ***Κεφ. 42-60*** **Άφιξη των Αθηναίων στη Σικελία.** Αναζήτηση συμμάχων. Συσκέψεις των στρατηγών περί του πρακτέου.

13. ***Κεφ. 60-62*** **Ανάκληση του Αλκιβιάδη στην Αθήνα** και διαφυγή του στη Σπάρτη, στην οποία αποκαλύπτει τα σχέδια των Αθηναίων για τη Σικελία.

14. ***Κεφ. 63-71*** **Οι Αθηναίοι στις Συρακούσες.** Μάχη με τους Συρακουσίους.

15. ***Κεφ. 72-88*** **Δημηγορίες Ερμοκράτη και Ευφόρου** στη Σικελική πόλη Καμάρινα, σύμμαχο των Αθηναίων. Ο Ερμοκράτης ζητάει να εγκαταλείψει η πόλη τη συμμαχία, ο Εύφορος, να παραμείνει η πόλη σύμμαχος της Αθήνας. Η Καμάρινα αποφασίζει να μείνει ουδέτερη.

16. ***Κεφ. 89-94.*** **Στη Σπάρτη φτάνουν πρέσβεις** από τις Συρακούσες και ο Αλκιβιάδης συμβουλεύει Κορινθίους και Σπαρτιάτες πώς να βοηθήσουν τους Συρακουσίους εναντίον των Αθηναίων. Με την άφιξη της πρεσβείας των Συρακουσίων στη Σπάρτη *κλείνει το 18ο έτος του πολέμου.*

17. ***Κεφ. 95-104*** **Οι Αθηναίοι πολιορκούν τις Συρακούσες.** Θάνατος του Λάμαχου. Ο Νικίας μένει μόνος αρχηγός του Αθηναϊκού στρατού και στόλου στη Σικελία. Στον Τάραντα φτάνουν με λίγα πλοία ο Σπαρτιάτης στρατηγός Γύλιππος και ο Κορίνθιος Πυθήνας για να βοηθήσουν τους Συρακουσίους (414 π.Χ.).

18. ***Κεφ. 105. Αψιμαχίες στο*** **Άργος** μεταξύ Αθηναίων και Λακεδαιμονίων.

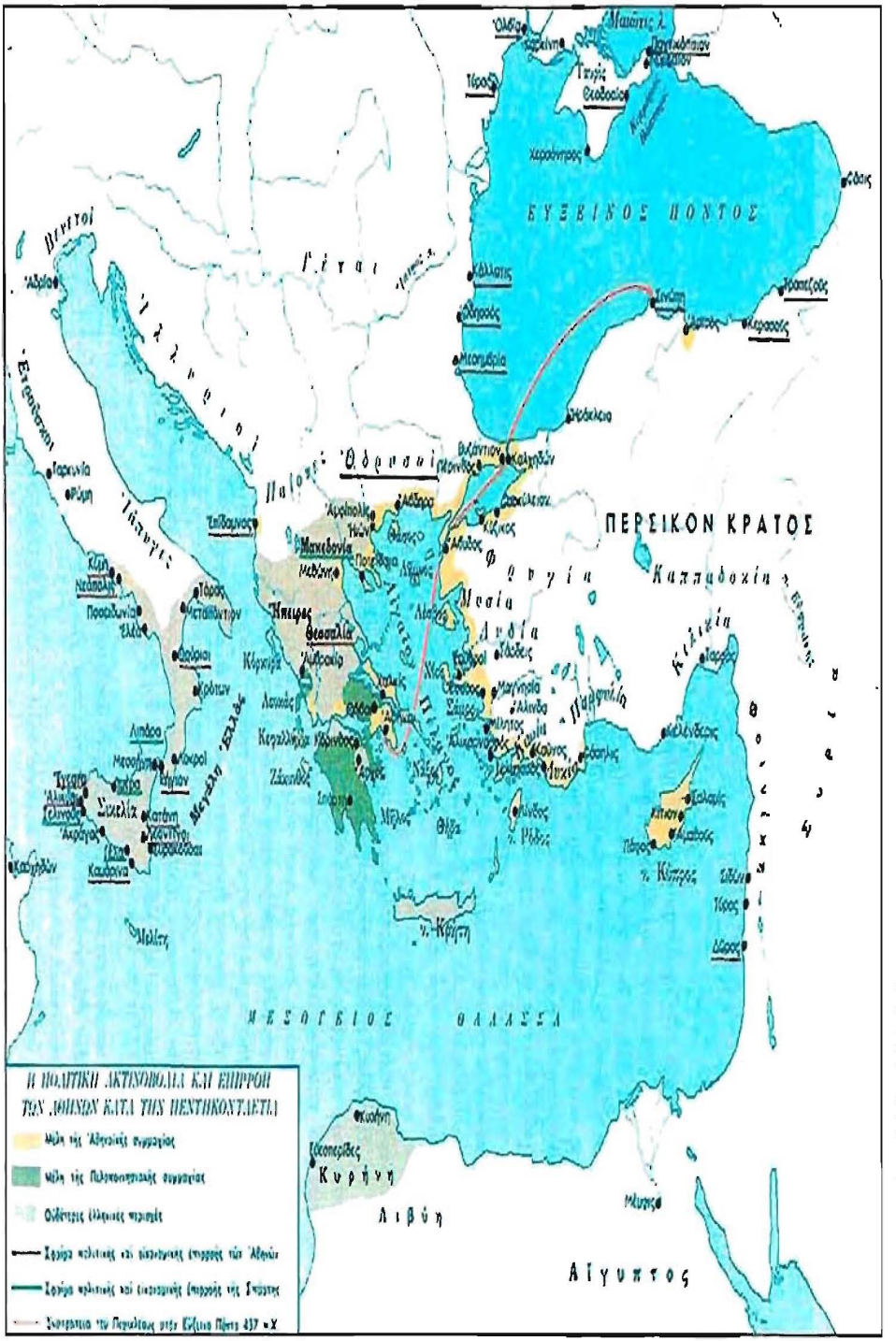
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ
Μέλη της Αθηναϊκής συμμαχίας
Μέλη της Πελοποννησιακής συμμαχίας
Ουδέτερες ελληνικές περιοχές
Σφαίρα πολιτικής και οικονομικής επιρροής των Αθηνών
Σφαίρα πολιτικής και οικονομικής επιρροής της Σπάρτης
ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ
ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ
Κυρήνη
Λιβύη
Αίγυπτος
Γίγαντες
Ιταλία
Μακεδονία
Θράκη
Φρυγία
Καππαδοκία
Μυσία
Λυδία
Κιλικία
Παφλαγονία
Θεσσαλία
Κρήτη
Κύπρος
Ρόδος
Σικελία
Κόρινθος
Σπάρτη
Θήβα
Μίλητος
Σάμος
Χίος
Λέσβος
Κύζικος
Σινώπη
Τραπεζούς
Μεσημβρία
Βυζάντιον
Καλχηδών
Θόρικος
Λαύριο
Μαραθών
Σαλαμίς
Αίγινα
Κέρκυρα
Κροτωνία
Ταρσός
Κάρπαθος
Κάλυμνος
Κνίδος
Αλικαρνασσός
Μάγνησία
Αλάβανδα
Τύρος
Σιδών
Γάζα
Μέμφις
Θήβαι
Κάρχηδών
Μαλόεις
Μαίοτις λ.
Γαγάς
Θεοδοσία
Χερσόνησος
Κάλλατις
Ολβία
Τόμις
Αμισός
Κερασούς
Τραπεζούς
Σινώπη
Αμάστρις
Ηράκλεια
Βυζάντιον
Καλχηδών
Θεσσαλία
Θήβαι
Αθήνα
Σπάρτη
Κόρινθος
Μεγαλόπολις
Μαντίνεια
Λεσβος
Χίος
Σάμος
Μίλητος
Κνίδος
Ρόδος
Κύπρος
Κρήτη
Θήρα
Μήλος
Σικελία
Κάρχηδών
Μάλτη
Κέρκυρα
Κροτωνία
Ταρσός
Κάρπαθος
Κάλυμνος
Κνίδος
Αλικαρνασσός
Μάγνησία
Αλάβανδα
Τύρος
Σιδών
Γάζα
Μέμφις
Θήβαι
Κάρχηδών
Μαλόεις
Μαίοτις λ.
Γαγάς
Θεοδοσία
Χερσόνησος
Κάλλατις
Ολβία
Τόμις
Αμισός
Κερασούς
Τραπεζούς
Σινώπη
Αμάστρις
Ηράκλεια
Βυζάντιον
Καλχηδών
Θεσσαλία
Θήβαι
Αθήνα
Σπάρτη
Κόρινθος
Μεγαλόπολις
Μαντίνεια
Λεσβος
Χίος
Σάμος
Μίλητος
Κνίδος
Ρόδος
Κύπρος
Κρήτη
Θήρα
Μήλος
Σικελία
Κάρχηδών
Μάλτη
Κέρκυρα
Κροτωνία
Ταρσός
Κάρπαθος
Κάλυμνος
Κνίδος
Αλικαρνασσός
Μάγνησία
Αλάβανδα
Τύρος
Σιδών
Γάζα
Μέμφις
Θήβαι
Κάρχηδών
Μαλόεις

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 6. Κεφάλαια 1-29

Περίληψη

Ο Θουκυδίδης αρχίζει την αφήγηση των «Σικελικών» – της εκστρατείας των Αθηναίων στη Σικελία με στόχο την υποταγή της – δηλώνοντας ότι οι Αθηναίοι ξεκίνησαν να υποτάξουν ένα μεγάλο νησί, για το οποίο δεν ήξεραν σχεδόν τίποτα (βλ. παράθεμα 1) μολονότι η γνώση του εδάφους και του ανθρώπινου δυναμικού του αντιπάλου είναι απαραίτητη προϋπόθεση επιτυχίας σε μια στρατιωτική επιχείρηση. Στην αφήγηση παρεμβάλλονται οι δημηγορίες του Νικία και του Αλκιβιάδη, εκλεγμένων στρατηγών του Αθηναϊκού εκστρατευτικού σώματος. Μέσω των δημηγοριών ο Θουκυδίδης εκφράζει αντιθετικά τις αντιρρήσεις πολλών Αθηναίων (δημηγορία Νικία) αλλά και την επιθυμία άλλων (δημηγορία Αλκιβιάδη) για την πραγματοποίηση αυτής της εκστρατείας.

Και ενώ υπερισχύει η άποψη του Αλκιβιάδη και αρχίζει να συγκροτείται μεγάλος και άρτια εξοπλισμένος και εφοδιασμένος στόλος με προορισμό τη Σικελία, η καταστροφή των «Ἑρμῶν», πράξη ασέβειας και περιφρόνησης των θεών, των οποίων τη βοήθεια θα επικαλεστούν οι Αθηναίοι για την ευόδωση της εκστρατείας, σκιάζει τις προετοιμασίες, ερμηνεύεται ως κακός οιωνός από τους περισσότερους Αθηναίους και, το χειρότερο, οι υποψίες στρέφονται στον Αλκιβιάδη, τον πιο ένθερμο εμψυχωτή και υποστηρικτή της εκστρατείας. Παρά τις διαμαρτυρίες του και την απαίτησή του να δικαστεί πριν την αναχώρηση του στόλου και να εξαρτηθεί η συμμετοχή του στην εκστρατεία από την απόφαση του δικαστηρίου, οι Αθηναίοι προκρίνουν να διατηρήσει το αξίωμα του στρατηγού αυτοκράτορα και να ξεκινήσει για τη Σικελία.

* * *

Με αυτή την απόφαση οι Αθηναίοι, πριν ακόμα ξεκινήσει ο στόλος, έχουν ήδη διαπράξει δύο σφάλματα ανεπίτρεπτα για μια τόσο έμπειρη στρατιωτικά και πολιτικά δύναμη:

α) Δεν φρόντισαν να έχουν ακριβή εικόνα των πολιτικών και στρατιωτικών δεδομένων στη Σικελία.

β) Άφησαν να αναχωρήσει ως υπόδικος ο πιο ικανός στρατηγός τους, η «ψυχή» της εκστρατείας.

Στο 7ο βιβλίο ο Θουκυδίδης θα περιγράψει τον τραγικό τρόπο με τον οποίο πλήρωσαν οι Αθηναίοι αυτά τα δύο σφάλματα.

1. Τον ίδιο χειμώνα οι Αθηναίοι σχεδίαζαν να στείλουν στόλο στη Σικελία... και, αν μπορούσαν, να την υποτάξουν. Οι περισσότεροι από τους Αθηναίους δεν ήξεραν ούτε την έκταση της Σικελίας ούτε τον αριθμό των κατοίκων της. Ελλήνων και βαρβάρων, ούτε υποπτεύονταν ότι θα αρχίζαν έναν πόλεμο, ο οποίος ελάχιστα θα διέφερε σε σπουδαιότητα από τον πόλεμο εναντίον των Πελοποννησίων.
[Βιβλίο 6ο, Κεφ. 1
Μετάφραση Άγγελου Βλάχου]

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 6. Κεφάλαιο 30

Κείμενο

Αθηναίοι και ξένοι συγκεντρώνονται στο λιμάνι του Πειραιά για να κατευοδώσουν το στόλο

1 Μετὰ δὲ ταῦτα θέρους μεσοῦντος ἤδη ἡ ἀναγωγὴ ἐγίγνετο ἐς τὴν Σικελίαν. Τῶν μὲν οὖν ξυμμάχων τοῖς πλείστοις καὶ ταῖς σιταγωγοῖς ὁλκάσι καὶ τοῖς πλοίοις καὶ ὅση ἄλλη παρασκευὴ ξυνείπετο πρότερον εἴρητο ἐς Κέρκυραν ξυλλέγεσθαι ὡς ἐκεῖθεν ἁθρόοις ἐπὶ ἄκραν Ἰαπυγίαν τὸν Ἰόνιον διαβαλοῦσιν· αὐτοὶ δ' Ἀθηναῖοι καὶ εἴ τινες τῶν ξυμμάχων παρῆσαν, ἐς τὸν Πειραιᾶ καταβάντες ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ
2 ἅμα ἕῳ ἐπλήρουν τὰς ναῦς ὡς ἀναξόμενοι. Ξυγκατέβη δὲ καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος ἅπας ὡς εἰπεῖν ὁ ἐν τῇ πόλει καὶ ἀστῶν καὶ ξένων, οἱ μὲν ἐπιχώριοι τοὺς σφετέρους αὐτῶν ἕκαστοι προπέμποντες, οἱ μὲν ἑταίρους, οἱ δὲ ξυγγενεῖς, οἱ δὲ υἱεῖς, καὶ μετ' ἐλπίδος τε ἅμα ἰόντες καὶ ὁλοφυρμῶν, τὰ μὲν ὡς κτήσοιντο, τοὺς δ' εἴ ποτε ὄψοιντο, ἐνθυμούμενοι ὅσον πλοῦν ἐκ τῆς σφετέρας ἀπεστέλλοντο.

Γλωσσικά σχόλια

ἀναγωγή *(ἀνάγομαι)*	αναχώρηση, απόπλους
[εἴρητο] τοῖς σιταγωγοῖς ὁλκάσι καὶ τοῖς πλοίοις	είχε δοθεί εντολή στα πλοία που μετέφεραν τρόφιμα και εφόδια
ὁλκάσι· ὁλκάς *(ἕλκω)*	φορτηγό πλοίο
πλοῖον *(πλέω)*	εμπορικό πλοίο
παρασκευή	1) πολεμική προετοιμασία 2) επιμελητεία, υπηρεσίες εφοδιασμού που συνοδεύουν ένα εκστρατευτικό σώμα
ὅση ἄλλη παρασκευὴ ξυνείπετο *(ξύν + ἕπομαι)* ***[εἴρητο ξυλλέγεσθαι]***	[και σε] όσα άλλα πλοία επιμελητείας (ανεφοδιασμού) ακολουθούσαν
ὡς διαβαλοῦσι *(μετοχή)*	για να διασχίσουν

ἀθρόοις (τοῖς πλείστοις τῶν συμμάχων καὶ τοῖς πλοίοις)	ως επιρρηματικό κατηγορούμενο: όλοι μαζί
ἐπὶ ἄκραν Ἰαπυγίαν	με προορισμό το ακρωτήριο της Ιαπυγίας
τὸν Ἰόνιον (κόλπον)	το Ιόνιο πέλαγος
ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ (ῥητός)	την καθορισμένη (για την αναχώρηση) ημέρα
ἅμα ἕῳ (ἕως, ἠώς)	με την αυγή, μόλις ξημέρωσε
ὅμιλος	το πλήθος
ἐπιχώριοι	οι Αθηναίοι
μετ' ἐλπίδος ἰόντες... ὄψοιντο	και κατευοδώνοντάς τους με ελπίδα αλλά και θρήνους (με την προσδοκία) ότι θα κατακτήσουν τη Σικελία αλλά (και με την αμφιβολία) για το αν θα τους ξανάβλεπαν ποτέ.
ὅσον πλοῦν... ἀπεστέλλοντο	σε πόσο μεγάλο ταξίδι μακριά από την πατρίδα τους αποστέλλονταν

Ερμηνευτικά σχόλια

Μετὰ δὲ ταῦτα Αναφορά στο επεισόδιο των «Ἑρμῶν». Οι Ερμές ήταν μαρμάρινες στήλες με ορθογώνια βάση και πάνω το κεφάλι του Ερμή. Τις τοποθετούσαν στην Αγορά και στα σταυροδρόμια.

θέρους μεσοῦντος Το θέρος του 415 π.Χ. Αντιστοιχεί στο μήνα Ιούλιο.

Ἰαπυγία Η νοτιοανατολική χερσόνησος της Ιταλίας και το πλησιέστερο προς την Κέρκυρα ακρωτήριο της Ιταλίας.

ἐγίγνετο ἡ ἀναγωγὴ ἐς τὴν Σικελίαν Η εκστρατεία είναι εντυπωσιακή σε αριθμό πλοίων και ανδρών. Ξέρουμε ότι ο Νικίας είχε προτείνει τουλάχιστον εκατό Αθηναϊκές τριήρεις, εκτός από τις συμμαχικές, και πέντε χιλιάδες οπλίτες, εκτός από τους ελαφρά οπλισμένους (τοξότες και σφενδονήτες) (βλ. παράθεμα **2**). Ο Νικίας όμως αντιτίθεται στην εκστρατεία και μετέχει μόνο επειδή τον εξέλεξαν στρατηγό οι Αθηναίοι, αφού μάταια προσπάθησε να τους πείσει να μην την πραγματοποιήσουν. Αντίθετα, ο Αλκιβιάδης, που με ενθουσιασμό την υποστηρίζει, μετέχει βαρυνόμενος με την κατηγορία της ασέβειας, υπόδικος, αφού το αίτημά του να δικαστεί, και μόνο αν αθωωθεί να παραμείνει στρατηγός, δεν έγινε δεκτό.

ἐς Κέρκυραν ξυλλέγεσθαι Με δεδομένο ότι τα σιταγωγά και τα πλοία εφοδιασμού ήταν αργοκίνητα και ότι συμμαχικά πλοία έρχονταν από μακρινές περιοχές για να προστεθούν στο στόλο, η συγκέντρωσή τους στην Κέρκυρα εξοικονομούσε χρόνο και απάλλασσε από επιπλέον κόπο τα πληρώματα.

Μετ' ἐλπίδος (ὡς κτήσοιντο) καὶ ὁλοφυρμῶν (εἰ δῴοιντο) Με αυτές τις δύο λέξεις περιγράφει ο Θουκυδίδης τα ανάμεικτα συναισθήματα του πλήθους, τα οποία προκαλούνται από το αβέβαιο της έκβασης της εκστρατείας, το φόβο του αγνώστου, τις μεγάλες αποστάσεις, με όλους τους κινδύνους ενός θαλάσσιου ταξιδιού (τρικυμία ή άπνοια θα αποδιοργάνωναν το στόλο), αλλά και την επιθυμία του κέρδους και της δύναμης(βλ. παράθεμα **3**). Το λαμπρό θέαμα που αντικρύζουν Αθηναίοι και ξένοι στο λιμάνι ενισχύει την ενδόμυχη ελπίδα τους ότι η Αθήνα δεν είναι δυνατόν να ηττηθεί και οι δικοί τους θα επιστρέψουν σώοι από τη Σικελία.

2. Ο Νικίας αναγκάστηκε να πει ότι... έπρεπε ο στόλος να έχει εκατό πολλάχιστον αθηναϊκά καράβια, από τα οποία θα ήταν οπλιταγωγά όσα χρειάζονταν αναγκαία, και άλλα καράβια, που θα ζήτουσαν από τους συμμάχους. Ο συνολικός αριθμός των οπλιτών, Αθηναίων και συμμάχων, δεν θα έπρεπε να είναι λιγότερος από πέντε χιλιάδες και, αν ήταν δυνατόν, θα έπρεπε να είναι περισσότερος.

[Βιβλίο 6ο, Κεφ. 25
Μετάφραση: Αγγελος Βλάχος]

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Να αναφέρετε, με βάση το κείμενο, τις πληροφορίες που δίνει ο Θουκυδίδης: α) για την οργάνωση της εκστρατείας, β) για την ψυχολογία των Αθηναίων.

2. Να σχολιάσετε την πρόταση «πρότερον εἴρητο ἐς Κέρκυραν ξυλλέγεσθαι» αφού διαβάσετε το Κεφ. 32 του 1ου Βιβλίου (Δημηγορία Κερκυραίων).

3. α) Να σημειώσετε τα προσηγορικά (κοινά) ουσιαστικά του κειμένου που χρησιμοποιούνται στη ΝΕ με την ίδια (π.χ. *θέρους*) ή διαφορετική σημασία (π.χ. *ἀναγωγή*).

β. Να σχηματίσετε όσα περισσότερα σύνθετα και παράγωγα της λέξης «ἀστός» μπορείτε και να τα εντάξετε σε ΟΣ (π.χ. αστικές συγκοινωνίες).

3. Η επιθυμία του κέρδους

3. Όλους τους έπιασε μεγάλη επιθυμία να φύγουν στην εκστρατεία. Τους πιο ηλικιωμένους, επειδή νόμιζαν ότι θα κατακτήσουν τη Σικελία ή ότι τουλάχιστον δεν διέτρεχαν κίνδυνο με τόσο μεγάλες δυνάμεις. Τους νεότερους, επειδή είχαν την επιθυμία να δουν το μακρινό αυτόν τόπο και να τον γνωρίσουν αλλά και επειδή ήσαν βέβαιοι ότι θα γυρίσουν. Το πλήθος οι στρατιώτες, επειδή θα έπαιρναν μισθούς αμέσως και επειδή με την επέκταση της κυριαρχίας [της Αθήνας στη Σικελία] θα εξασφάλιζαν για πάντα τη μισθοφορία.

[Βιβλίο 6ο, Κεφ. 24
Μετάφραση Άγγελου Βλάχου]

Εύκολα τρίβεται ο άνθρωπος μες στους πολέμους:
ο άνθρωπος είναι μαλακός, ένα δεμάτι χορτο
χείλια και δάχτυλα που λαχταρούν ένα άσπρο στήθος
μάτια που μισοκλείνουν στο λαμπύρισμα της μέρας
και πόδια που θα τρέχανε, κι ας είναι τόσο κουρασμένα,
στο παραμικρό σφύριγμα του κέρδους.
Ο άνθρωπος είναι μαλακός και διψασμένος σαν το χόρτο,
άπληστος σαν το χόρτο [...]

Γ. Σεφέρης «Τελευταίος Σταθμός» 46-53
(Από το *Ημερολόγιο Καταστρώματος Β'*)

Θέματα για συζήτηση

✎ *Να συγκρίνετε τα παραθέματα αρ.* ***3*** *(Η επιθυμία του κέρδους) και να συζητήσετε τις απόψεις που εκφράζουν, σε σχέση και με τη σημερινή πραγματικότητα.*

✎ *Θεωρείτε δικαιολογημένη τη στάση των Αθηναίων που διαφωνούσαν με την εκστρατεία, όπως περιγράφεται από τον Θουκυδίδη στο 6ο βιβλίο, κεφ. 24;*
«Έτσι, εξαιτίας του γενικού ενθουσιασμού, ακόμα κι εκείνοι που διαφωνούσαν σώπαιναν, από φόβο μήπως, καταψηφίζοντας, θεωρηθούν κακοί πατριώτες».

(Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος)

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 6. Κεφάλαιο 31

Κείμενο

1 Καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, ὡς ἤδη ἔμελλον μετὰ κινδύνων ἀλλήλους ἀπολιπεῖν, μᾶλλον αὐτοὺς ἐσῄει τὰ δεινὰ ἢ ὅτε ἐψηφίζοντο πλεῖν· ὅμως δὲ τῇ παρούσῃ ῥώμῃ, διὰ τὸ πλῆθος ἑκάστων ὧν ἑώρων, τῇ ὄψει ἀνεθάρσουν. Οἱ δὲ ξένοι καὶ ὁ ἄλλος ὄχλος κατὰ θέαν ἧκεν ὡς ἐπ' ἀξιόχρεων καὶ ἄπιστον διάνοιαν. Παρασκευὴ γὰρ αὕτη πρώτη ἐκπλεύσασα μιᾶς πόλεως δυνάμει Ἑλληνικῇ πολυτελεστάτη δὴ καὶ
2 εὐπρεπεστάτη τῶν ἐς ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐγένετο. Ἀριθμῷ δὲ νεῶν καὶ ὁπλιτῶν καὶ ἡ ἐς Ἐπίδαυρον μετὰ Περικλέους καὶ ἡ αὐτὴ ἐς Ποτείδαιαν μετὰ Ἄγνωνος οὐκ ἐλάσσων ἦν· τετράκις γὰρ χίλιοι ὁπλῖται αὐτῶν Ἀθηναίων καὶ τριακόσιοι ἱππῆς καὶ τριήρεις ἑκατόν, καὶ Λεσβίων καὶ Χίων πεντήκο-
3 ντα, καὶ ξύμμαχοι ἔτι πολλοὶ ξυνέπλευσαν. Ἀλλὰ ἐπί τε βραχεῖ πλῷ ὡρμήθησαν καὶ παρασκευῇ φαύλῃ, οὗτος δὲ ὁ στόλος ὡς χρόνιός τε ἐσόμενος καὶ κατ' ἀμφότερα, οὗ ἂν δέῃ, καὶ ναυσὶ καὶ πεζῷ ἅμα ἐξαρτυθείς, τὸ μὲν ναυτικὸν μεγάλαις δαπάναις τῶν τε τριηράρχων καὶ τῆς πόλεως ἐκπονηθέν, τοῦ μὲν δημοσίου δραχμὴν τῆς ἡμέρας τῷ ναύτῃ ἑκάστῳ διδόντος καὶ ναῦς παρασχόντος κενὰς ἑξήκοντα μὲν ταχείας, τεσσαράκοντα δὲ ὁπλιταγωγοὺς καὶ ὑπηρεσίας ταύταις τὰς κρατίστας, τῶν <δὲ> τριηράρχων ἐπιφοράς τε πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ διδόντων τοῖς θρανίταις τῶν ναυτῶν καὶ ταῖς ὑπηρεσίαις καὶ τἆλλα σημείοις καὶ κατασκευαῖς πολυτελέσι χρησαμένων, καὶ ἐς τὰ μακρότατα προθυμηθέντος ἑνὸς ἑκάστου ὅπως αὐτῷ τινὶ εὐπρεπείᾳ τε ἡ ναῦς μάλιστα προέξει καὶ τῷ ταχυναυτεῖν, τὸ δὲ πεζὸν καταλόγοις τε χρηστοῖς ἐκκριθὲν καὶ ὅπλων καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα σκευῶν μεγάλῃ σπουδῇ πρὸς ἀλλήλους ἁμιλ-
4 ληθέν. Ξυνέβη δὲ πρός τε σφᾶς αὐτοὺς ἅμα ἔριν γενέσθαι, ᾧ

Η λαμπρότητα του στόλου προκαλεί το θαυμασμό των θεατών

Η εκστρατεία είναι η πιο δαπανηρή απ' όλες όσες είχαν οργανωθεί ως τότε από ελληνική πόλη με ελληνικές δυνάμεις

τις ἕκαστος προσετάχθη, καὶ ἐς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐπίδειξιν μᾶλλον εἰκασθῆναι τῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας ἢ ἐπὶ
5 πολεμίους παρασκευήν. Εἰ γάρ τις ἐλογίσατο τήν τε τῆς πόλεως ἀνάλωσιν δημοσίαν καὶ τῶν στρατευομένων τὴν ἰδίαν, τῆς μὲν πόλεως ὅσα τε ἤδη προετετελέκει καὶ ἃ ἔχοντας τοὺς στρατηγοὺς ἀπέστελλε, τῶν δὲ ἰδιωτῶν ἅ τε περὶ τὸ σῶμά τις καὶ τριήραρχος ἐς τὴν ναῦν ἀνηλώκει καὶ ὅσα ἔτι ἔμελλεν ἀναλώσειν, χωρὶς δ' ἃ εἰκὸς ἦν καὶ ἄνευ τοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου μισθοῦ πάντα τινὰ παρασκευάσασθαι ἐφόδιον ὡς ἐπὶ χρόνιον στρατείαν, καὶ ὅσα ἐπὶ μεταβολῇ τις ἢ στρατιώτης ἢ ἔμπορος ἔχων ἔπλει, πολλὰ ἂν τάλαντα ηὑρέθη ἐκ
6 τῆς πόλεως τὰ πάντα ἐξαγόμενα. Καὶ ὁ στόλος οὐχ ἧσσον τόλμης τε θάμβει καὶ ὄψεως λαμπρότητι περιβόητος ἐγένετο ἢ στρατιᾶς πρὸς οὓς ἐπῇσαν ὑπερβολῇ, καὶ ὅτι μέγιστος ἤδη διάπλους ἀπὸ τῆς οἰκείας καὶ ἐπὶ μεγίστῃ ἐλπίδι τῶν μελλόντων πρὸς τὰ ὑπάρχοντα ἐπεχειρήθη.

Γλωσσικά σχόλια

§1	***ἀπολιπεῖν ἀλλήλους*** *(ἀπολείπω)*	να αποχωριστούν
	ἐσῄει αὐτούς *(εἰσέρχομαι)*	έφερναν στο νου τους
	τῇ παρούσῃ ῥώμῃ ἀνεθάρσουν	έπαιρναν θάρρος από την εικόνα της δύναμης που παρουσιαζόταν μπροστά τους
	διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἑώρων, τῇ ὄψει	εξαιτίας της αφθονίας όλων όσων έβλεπαν με τα μάτια τους
	κατὰ θέαν	για να δει το θέαμα
	ἀξιόχρεως	αξιόλογος, μεγαλεπήβολος, εξαίρετος
	ἄπιστος	απίστευτος
	ἐπ' ἀξιόχρεων καὶ ἄπιστον διάνοιαν	με τη σκέψη ότι ήταν κάτι το εξαιρετικό και απίστευτο
	παρασκευή	στρατιά
	πολυτελεστάτη *(πολυτελής)*	πολύ δαπανηρή, πολυδάπανη
§3	***εὐπρεπεστάτη*** *(εὐπρεπής)*	πολύ λαμπρή, πολυτελής
	παρασκευῇ φαύλῃ	με στρατιά κακώς οργανωμένη και εξοπλι-

		σμένη, με ασήμαντη προετοιμασία
	στόλος	εκστρατεία
	κατ' ἀμφότερα ναυτικῷ καὶ πεζῷ ἐξαρτυθείς	αφού εφοδιάστηκε και με τα δύο, δηλαδή και πλοία και πεζικό
	ἐκπονηθέν (*ἐκπονοῦμαι*)	αφού εξοπλίστηκε
	τὸ δημόσιον	η πολιτεία, το δημόσιο ταμείο
	ἐπιφοράς· ἐπιφορά	επίδομα, επιμίσθιο
	ἐς τὰ μακρότατα προθυμηθέντος ἑνὸς ἑκάστου	επειδή ο καθένας έδειχνε πολύ μεγάλη προθυμία
	τῷ ταχυναυτεῖν (*ταχύς και ναῦς*)	ως προς την ταχύτητα του πλοίου
	ἐκκριθέν (*ἐκκρίνω*)	επειδή επιλέχθηκε
	χρηστοῖς καταλόγοις	από καταλόγους ικανών για οπλιτική υπηρεσία ανδρών
	τῶν περὶ τὸ σῶμα σκευῶν (τὰ περί τὸ σῶμα σκεύη)	στην ατομική εξάρτυση (η εξάρτυση του οπλίτη περιελάμβανε θώρακα και κνημίδες)
	μεγάλῃ σπουδῇ	με μεγάλο ζήλο
	ἁμιλληθὲν πρὸς ἀλλήλους	επειδή συναγωνίζονταν μεταξύ τους
§4	**ἔριν· ἔρις**	διαμάχη
	ᾧ τις προσετάχθη	για ό,τι ο καθένας είχε διαταχθεί να ετοιμάσει (υπήρχε δηλαδή συναγωνισμός των τριηράρχων για το ποιος είχε προετοιμάσει καλύτερα το πλοίο του)
	[ξυνέβη] εἰκασθῆναι ἐς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐπίδειξιν δυνάμεως μᾶλλον ἢ παρασκευὴν ἐπὶ πολεμίους	ώστε να μοιάζει στους άλλους Έλληνες με επίδειξη δυνάμεων, παρά με πολεμική προετοιμασία
§5	**δημοσία ἀνάλωσις**	δημόσια δαπάνη
	(ἰδία ἀνάλωσις)	(ιδιωτική δαπάνη)
	προετετελέκει (*προτελῶ*) (*τελῶ = ἀναλόω, -ῶ*)	είχε ήδη δαπανήσει
	ἐπὶ χρόνιον στρατείαν	για μακροχρόνια εκστρατεία
	ἐπὶ μεταβολῇ	με σκοπό την εμπορική συναλλαγή
§6	**περιβόητος**	διάσημος, ονομαστός, φημισμένος
	ἢ στρατιᾶς ὑπερβολῇ πρὸς οὓς ἐπῆσαν	με την υπεροχή της στρατιάς σε σύγκριση με εκείνους εναντίον των οποίων πήγαιναν
	ἀπὸ τῆς οἰκείας	από την πατρίδα τους
	ἐπὶ μεγίστῃ ἐλπίδι τῶν μελλόντων πρὸς τὰ ὑπάρχοντα	και με πολύ μεγάλες ελπίδες για το μέλλον σε σύγκριση προς το παρόν

Αθηναϊκό Τετράδραχμο

Ερμηνευτικά σχόλια

Καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ... ἀνεθάρσουν

Οι πρώτες σειρές του κεφ. 31 συνεχίζουν το συλλογισμό που ξεκίνησε από τις τελευταίες σειρές του κεφ. 30, σχολιάζοντας τις ψυχολογικές διακυμάνσεις των Αθηναίων (ελπίδα, θρήνος, φόβος, θάρρος) και υπογραμμίζοντας έμμεσα τη μετάπτωση από τον ενθουσιασμό του σχεδιασμού στη συνειδητοποίηση των κινδύνων και των δεινών της πραγματοποίησης της εκστρατείας.

ἢ ἐς Ἐπίδαυρον... μετὰ Ἄγνωνος

Η αφήγηση των δύο αυτών εκστρατειών υπάρχει στο 2ο βιβλίο των Ιστοριών, κεφ. 56-58. Το καλοκαίρι του 430 π.Χ. ο Περικλής λεηλάτησε τα βόρεια και ανατολικά παράλια της Πελοποννήσου και στη συνέχεια ο Άγνων και ο Κλεόπομπος τον αντικατέστησαν και οδήγησαν το εκστρατευτικό σώμα στην Ποτείδαια της Χαλκιδικής.

§3 ***οὗτος δὲ ὁ στόλος... ἐξαρτυθεὶς***

Η προετοιμασία της εκστρατείας γίνεται με προοπτική μακροχρόνιας παραμονής στη Σικελία και πολεμικών επιχειρήσεων σε στεριά και θάλασσα. Ο Θουκυδίδης καταγράφει τον αριθμό και το είδος των πλοίων, την ποιότητα των πληρωμάτων, τη μισθοδοσία, την άμιλλα των τριηράρχων, τη φιλοδοξία τους να διακριθεί το πλοίο τους για τον εξοπλισμό και την εμφάνισή του. Η καταγραφή αναδεικνύει τη δύναμη, τη λαμπρότητα, τον πλούτο της Αθήνας και αναπόφευκτα ανακαλεί την εικόνα της καταστροφής (Βιβλίο 7ο, κεφ. 75-76).

ὑπηρεσίας ταύταις τὰς κρατίστας

Με το συλλογικό όνομα «υπηρεσία» αποκαλούνται οι κατώτεροι αξιωματικοί και οι ειδικευμένοι τεχνικοί (τιμονιέρηδες, ναύκληροι, ξυλουργοί, αυλητές) στους οποίους στηριζόταν η εύρυθμη λειτουργία του πλοίου και η ακριβής εκτέλεση των οδηγιών του κυβερνήτη, ιδίως κατά τις ναυμαχίες.

τοῖς θρανίταις τῶν ναυτῶν

Είναι η πιο σημαντική ομάδα κωπηλατών στην τριήρη. Η θέση τους είναι στην πλησιέστερη προς το κατάστρωμα, και επομένως πιο εκτεθειμένη στις «βολές» του εχθρού, σειρά· αλλά και η κωπηλασία από σχετικά υψηλή (ως προς την επιφάνεια της θάλασσας) θέση, με μεγαλύτερα σε μήκος κουπιά, ήταν πολύ κοπιαστική και απαιτούσε ιδιαίτερη ικανότητα στο χειρισμό τους.

σημείοις Κυρίως τα ακρόπρωρα (ξύλινες φιγούρες που διακοσμούσαν την πλώρη του πλοίου).

κατασκευαῖς Τα σταθερά εξαρτήματα του πλοίου

§6 ***Και ο στόλος περιβόητος ἐγένετο... ὑπάρχοντα***

Με δεδομένο ότι ο Θουκυδίδης ήταν εξόριστος, όταν ξεκίνησε ο στόλος για τη Σικελία, η αφήγησή του απηχεί τη μεγαλοπρέπεια του θεάματος που πιστοποιούσε τη δύναμη της πόλης, τον πλούτο και την περηφάνεια των Αθηναίων, και την πεποίθησή τους ότι η εκστρατεία θα είχε αίσιο τέλος.

Η πραγματικότητα όμως, η «παροῦσα κατάστασις» πίσω από το λαμπρό θέαμα, είναι ότι η εκστρατεία ξεκινάει σε βαρύ κλίμα, με υπόδικο τον Αλκιβιάδη, με τους πολίτες διχασμένους ως προς την ταυτότητα του δράστη της ασέβειας στο θεό Ερμή, με το Νικία να μετέχει σε μια πολεμική επιχείρηση που δεν εγκρίνει. Μόνο η προσδοκία της υποταγής της Σικελίας και των κερδών που θα απολάμβαναν στο μέλλον εξαιτίας αυτής της υποταγής, μετριάζει, και γι' αυτούς που φεύγουν και γι' αυτούς που μένουν πίσω, το φόβο για τους κακούς οιωνούς και τους κινδύνους του πολέμου.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ
πορεία των Αθηναίων δυνάμεων υπό τον Αλκιβιάδη, τον Νικία και τον Λάμαχο 415 π.Χ.
πορεία του Σπαρτιατικού στόλου υπό τον Γύλιππο 414 π.Χ.
ανάπλεση και φυγή του Αλκιβιάδου 415 π.Χ.
ΤΥΡΡΗΝΙΚΟΝ
ΠΕΛΑΓΟΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΣ
ΙΟΝΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΘΡΑΚΗ
ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΛΕΥΚΑΝΟΙ
ΣΙΚΕΛΙΑ
ΚΡΗΤΗ
ΣΠΑΡΤΗ
ΑΘΗΝΑΙ

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Να δικαιολογήσετε με στοιχεία του κειμένου την πρόταση: **«οἱ δὲ ξένοι καὶ ὁ ἄλλος ὄχλος κατὰ θέαν ἧκεν ὡς ἐπὶ ἀξιόχρεων καὶ ἄπιστον διάνοιαν»** (§1). Η απάντηση να δοθεί σε συνεχή λόγο.

2. Ποιες διαφορές διαπιστώνει ο Θουκυδίδης ανάμεσα στις εκστρατείες του Περικλή και του Άγνωνα και τη Σικελική εκστρατεία: 1) ως προς τη χρονική διάρκεια, 2) ως προς την οργάνωση και προετοιμασία.

3. Πώς αιτιολογεί ο Θουκυδίδης την άποψή του **«πολλὰ ἂν τάλαντα ηὑρέθη ἐκ τῆς πόλεως ἐξαγόμενα»**; (§5)

4. Ποιες από τις παρακάτω φράσεις νομίζετε ότι δικαιολογούν καλύτερα το επίθετο **«περιβόητος»**;
   1) ναυσὶ καὶ πεζῷ ἐξαρτυθεὶς
   2) μεγάλαις δαπάναις τῶν τε τριηράρχων καὶ τῆς πόλεως
   3) ναῦς κενὰς ἑξήκοντα ταχείας
   4) ὑπηρεσίας τὰς κρατίστας
   5) κατασκευαῖς πολυτελέσι
   6) εὐπρεπείᾳ ἡ ναῦς προέξει
   7) ἐπίδειξιν ἐς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἰκασθῆναι
   8) τὴν τῆς πόλεως ἀνάλωσιν δημοσίαν
   9) θάμβει τόλμης
   10) ὄψεως λαμπρότητι
   11) μέγιστος διάπλους ἀπὸ τῆς οἰκείας

   Να τεκμηριώσετε τις επιλογές σας.

5. α) Ποιες από τις παρακάτω λέξεις διατηρούν την ίδια σημασία στη ΝΕ και ποιες διαφοροποιούνται;

   ὄχλος
   ἄπιστος
   ὑπηρεσία
   πολυτελής
   εὐπρέπεια
   ἐπίδειξις
   ἀνάλωσις
   μισθός
   μεταβολή

β) Να βρείτε ένα όνομα παράγωγο ή σύνθετο των παραπάνω λέξεων και να σχηματίσετε προτάσεις στη ΝΕ με τρία από τα παράγωγα/σύνθετα που βρήκατε.

6. Να χαρακτηρίσετε συντακτικά το είδος των προτάσεων στις οποίες ανήκουν οι παρακάτω ρηματικοί τύποι: **ἔμελλον, ἐγένετο** [31.1], **ἐλογίσατο, ηὑρέθη ἄν** [31.5], **ἐπεχειρήθη** [31.6].

7. α) Να συμπληρώσετε τα κενά των προτάσεων που ακολουθούν με τον κατάλληλο τύπο του ρήματος **στην οριστική** (στο χρόνο που δίνεται σε παρένθεση).

1) **Τὸ ναυτικὸν μεγάλαις δαπάναις τῶν τριηράρχων καὶ τῆς πόλεως** – (**ἐκπονοῦμαι,** παθητικός αόριστος α΄)
2) **Τὸ δημόσιον δραχμὴν τῆς ἡμέρας τῷ ναύτῃ ἑκάστῳ – καὶ ναῦς** – (**δίδωμι**, παρατατικός, **παρέχω**, αόρ. β΄)
3) **Οἱ τριήραρχοι ἐπιφορὰς πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ τοῖς θρανίταις** – (**δίδωμι**, παρατατικός)
4) **Οἱ τριήραρχοι σημείοις καὶ πολυτελέσι κατασκευαῖς** – (**χρῶμαι**, αόριστος, μέση φωνή)
5) **Εἷς ἕκαστος –, ὅπως αὐτῷ ἡ ναῦς εὐπρεπείᾳ προέξει** (**προθυμοῦμαι**, παθητικός αόριστος)
6) **Τὸ πεζὸν καταλόγοις χρηστοῖς – καὶ ὅπλων καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα σκευῶν μεγάλῃ σπουδῇ πρὸς ἀλλήλους** – (**ἐκκρίνομαι**, παθητικός αόριστος, **ἁμιλλῶμαι** παρατατικός)

β) Στις παραπάνω προτάσεις να χαρακτηρίσετε συντακτικά τα ονόματα που βρίσκονται σε πτώση δοτική και να αναφέρετε τους ρηματικούς τύπους από τους οποίους εξαρτώνται.

Θέματα για συζήτηση

✎ *Να εντοπίσετε τα θεματικά κέντρα του κεφαλαίου και να μελετήσετε τον τρόπο με τον οποίο τα προβάλλει ο Θουκυδίδης.*

✎ *Μέσα από τις πληροφορίες και τα διακριτικά έμμεσα σχόλια, να αναζητήσετε την προσωπική άποψη του Θουκυδίδη για την εκστρατεία.*

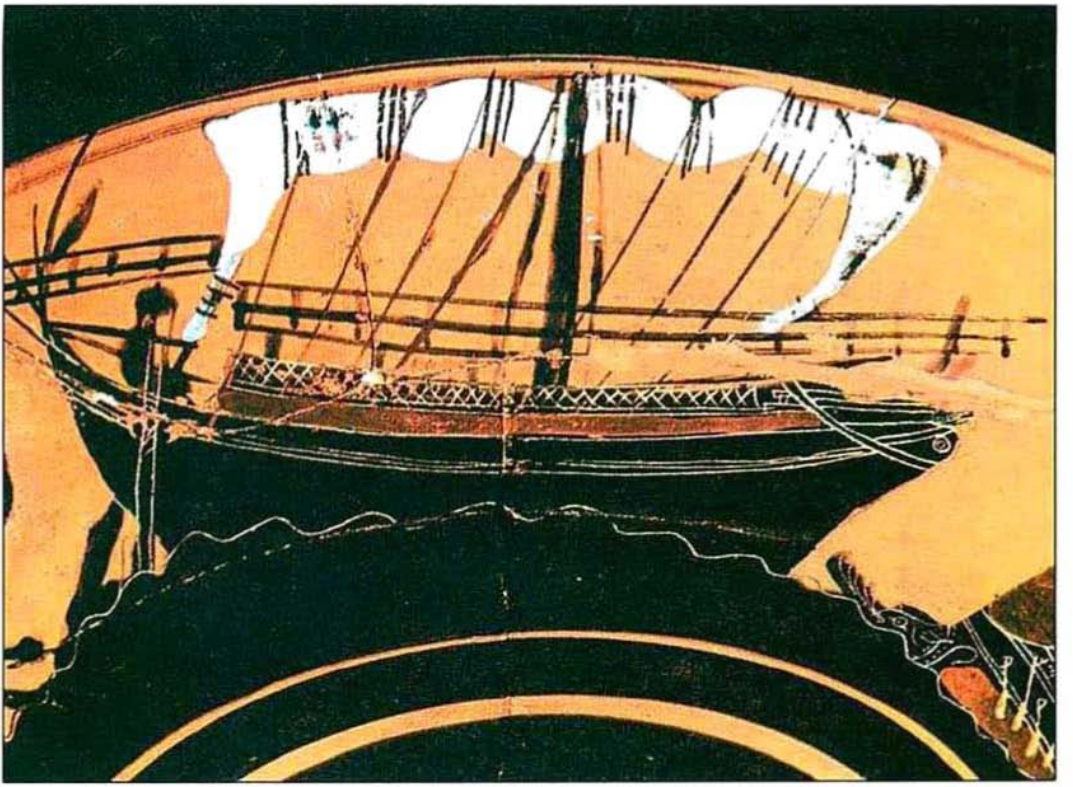

Πλοίο

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 6. Κεφάλαιο 32 §1-2

Κείμενο

Σπονδές στους θεούς και αναχώρηση του στόλου από τον Πειραιά

Ἐπειδὴ δὲ αἱ νῆες πλήρεις ἦσαν καὶ ἐσέκειτο πάντα ἤδη ὅσα ἔχοντες ἔμελλον ἀνάξεσθαι, τῇ μὲν σάλπιγγι σιωπὴ ὑπεσημάνθη, εὐχὰς δὲ τὰς νομιζομένας πρὸ τῆς ἀναγωγῆς οὐ κατὰ ναῦν ἑκάστην, ξύμπαντες δὲ ὑπὸ κήρυκος ἐποιοῦντο, κρατῆράς τε κεράσαντες παρ' ἅπαν τὸ στράτευμα καὶ ἐκπώμασι χρυσοῖς τε καὶ ἀργυροῖς οἵ τε ἐπιβάται καὶ οἱ ἄρχοντες σπένδοντες. Ξυνεπηύχοντο δὲ καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος ὁ ἐκ τῆς γῆς τῶν τε πολιτῶν καὶ εἴ τις ἄλλος εὔνους παρῆν σφίσιν. Παιανίσαντες δὲ καὶ τελεώσαντες τὰς σπονδὰς ἀνήγοντο, καὶ ἐπὶ κέρως τὸ πρῶτον ἐκπλεύσαντες ἅμιλλαν ἤδη μέχρι Αἰγίνης ἐποιοῦντο. Καὶ οἱ μὲν ἐς τὴν Κέρκυραν, ἔνθαπερ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα τῶν ξυμμάχων ξυνελέγετο, ἠπείγοντο ἀφικέσθαι.

Γλωσσικά σχόλια

πλήρεις νῆες (αντ. κεναί νῆες)	επανδρωμένα πλοία
ἐσέκειτο (ἐ(ι)ς + κεῖμαι)	είχαν τοποθετηθεί μέσα, είχαν φορτωθεί
ὑπεσημάνθη (ὑποσημαίνω) (σημαία, σημασία, σήμανση)	(ώς στρατιωτικός όρος) δόθηκε με τη σάλπιγγα το παράγγελμα (να σιωπήσουν)
κεράσαντες (κεράννυμι)	αφού ανάμειξαν κρασί και νερό
ἐκπώμασι (τὸ ἔκπωμα)	με ποτήρια, με κύπελλα
οἱ ἐπιβάται (ἐπιβαίνω) (επιβατηγό πλοίο)	οι στρατιώτες (οπλίτες) που επιβαίνουν στο πλοίο [εκτός από τους ναύτες («υπηρεσιες») και κωπηλάτες, δηλαδή το καθαυτό πλήρωμα]
οἱ ἄρχοντες	οι αξιωματικοί
ἐπὶ κέρως	σε μονή παράταξη, το ένα πλοίο πίσω από το άλλο
ἠπείγοντο (ἐπείγομαι) (επείγον, επειγόντως)	βιάζονταν

Ερμηνευτικά σχόλια

Ἐπειδὴ αἱ νῆες πλήρεις ἦσαν... ὑπεσημάνθη

Η αναχώρηση των πλοίων περιγράφεται με έντονη παραστατικότητα: Ο υποβλητικός ήχος της σάλπιγγας, η απόλυτη ησυχία, η φωνή του κήρυκα, τα χρυσά και ασημένια κύπελλα, το πλήθος στην ακτή. Ύστερα ο θριαμβευτικός παιάνας και η εκκίνηση, με τα πληρώματα να συναγωνίζονται σε επιδεξιότητα και ταχύτητα ως την Αίγινα, όσο μπορούσε, δηλαδή, να τους παρακολουθήσει το πλήθος από το λιμάνι του Πειραιά· εικόνα δύναμης, αυτοπεποίθησης, μεγαλείου.

Καὶ οἱ μὲν ἐς τὴν Κέρκυραν... ἠπείγοντο ἀφικέσθαι

Η θαλάσσια διαδρομή από την Κέρκυρα στην Ιαπυγία ήταν το βορειότερο σύνορο ανάμεσα στον Ελλαδικό χώρο και την Ιταλική χερσόνησο και στη διάρκειά της τα πλοία δεν έβλεπαν καθόλου στεριά. Το πλεονέκτημά της ήταν η συγκριτική συντομία της σε σχέση με άλλους θαλάσσιους δρόμους προς την Ιταλία και Σικελία. Σ' αυτό τον «τελευταίο σταθμό» βιάζονταν να φθάσουν οι Αθηναϊκές τριήρεις (βλ. παράθεμα 4, που ακολουθεί).

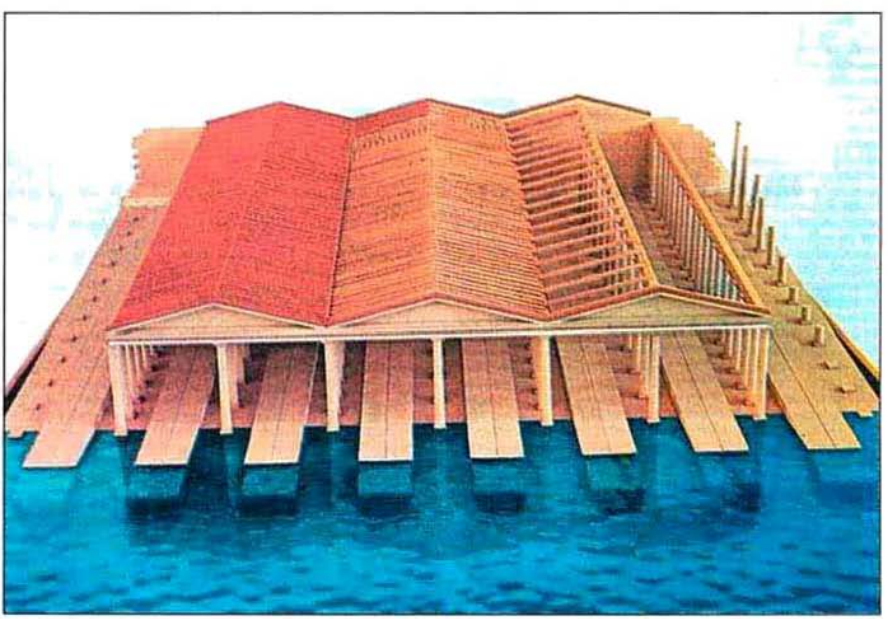

Νεώριο

4. Οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους είχαν όλοι συγκεντρωθεί στην Κέρκυρα. Πρώτα απ' όλα οι στρατηγοί έκαναν γενική επιθεώρηση του εκστρατευτικού σώματος και καθόρισαν την τάξη με την οποία έπρεπε ν' αράζουν και να στρατοπεδεύουν οι μονάδες. Διαίρεσαν τις δυνάμεις τους σε τρία τμήματα και ο καθένας τους πήρε, με κλήρο, την αρχηγία ενός τμήματος, για να μην προχωρήσουν όλοι μαζί, ώστε να μην έχουν δυσκολία ν' ανεφοδιαστούν με νερό ή να βρίσκουν κατάλληλο μέρος για ν' αράζουν και να προμηθεύωνται τα αναγκαία, αλλά και για να είναι μεγαλύτερη η πειθαρχία και ευκολώτερη η διοίκηση των μονάδων που θα είχε έναν στρατηγό η καθεμιά. Μετά έστειλαν προπομπούς τρία καράβια στην Ιταλία και στην Σικελία για να εξακριβώσουν ποιες πολιτείες θα τους δέχονταν. Δόθηκε διαταγή στα καράβια να γυρίσουν πάλι πίσω και να προϋπαντήσουν τον στόλο ώστε να προχωρήσουν ξέροντας ποιες πολιτείες θα τους δεχθούν. Μετά απ' αυτά οι Αθηναίοι ξεκίνησαν από την Κέρκυρα και άρχισαν να περνούν στη Σικελία. Η δύναμη του εκστρατευτικού σώματος ήταν η ακόλουθη: Εκατόν τριάντα τέσσερεις τριήρεις και δύο ροδίτικα καράβια με πενήντα κουπιά. Εκατό καράβια ήσαν αθηναϊκά και απ' αυτά, τα εξήντα ήσαν ταχύπλοα και τα άλλα μεταγωγικά για τον στρατό. Τα υπόλοιπα ήσαν από τη Χίο και τους άλλους συμμάχους. Οπλίτες ήσαν πέντε χιλιάδες εκατό. Απ' αυτούς Αθηναίοι ήσαν χίλιοι πεντακόσιοι, από τους στρατιωτικούς καταλόγους, και επτακόσιοι πεζοναύτες στα πολεμικά. Οι υπόλοιποι ήσαν από τις συμμαχικές πολιτείες, δηλαδή μερικοί από τις υποτακτικές πολιτείες, και πεντακόσιοι από το Άργος. Από τη Μαντίνεια ήσαν διακόσιοι πενήντα μισθοφόροι. Οι τοξότες ήσαν τετρακόσιοι ογδόντα, από τους οποίους οι ογδόντα ήσαν Κρήτες. Σφενδονιστές είχαν επτακόσιους Ροδίους και εκατόν είκοσι ψιλούς, φυγάδες από τα Μέγαρα. Ένα μόνο ιππαγωγό καράβι μετέφερε τριάντα άλογα.

Τόσες ήσαν οι πρώτες δυνάμεις που ξεκίνησαν για τον πόλεμο. Μαζί τους ήσαν και μεταγωγικά του ανεφοδιασμού, τριάντα εμπορικά με τρόφιμα και με αρτοποιούς, πετροπελεκητές και ξυλουργούς και όσα εργαλεία χρειάζονταν για να χτιστή τείχος. Μαζί ήσαν άλλα εκατό μικρότερα καράβια που είχαν επιταχθή. Πολλά άλλα πλεούμενα κ' εμπορικά ακολουθούσαν, ελεύθερα, την εκστρατεία για να κάνουν εμπόριο. Όλος αυτός ο στόλος ξεκίνησε από την Κέρκυρα και διέσχισε το Ιόνιο πέλαγος. Αφού έφτασαν στο ακρωτήριο Ιαπυγία, στον Τάραντα, και όπου αλλού μπόρεσαν ν' αράξουν, άρχισαν να παραπλέουν τις ακτές της Ιταλίας.

[Βιβλίο 6ο, Κεφ. 42-44
Μετάφραση Άγγελου Βλάχου]

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Να περιγράψετε τη διαδικασία της αναχώρησης του στόλου από τον Πειραιά και να επισημάνετε τα ΟΣ (ή/και ΡΣ) που νομίζετε ότι προσδίδουν λογοτεχνική μορφή στην περιγραφή.

2. α) Ποιες από τις παρακάτω λέξεις/φράσεις αποδίδουν, κατά την άποψή σας, καλύτερα τα αισθήματα των Αθηναίων για την εκστρατεία στη Σικελία: ανησυχία, φόβος, ελπίδα, ανυπομονησία αναχώρησης, σύγχυση, αδιαφορία για την έκβασή της, αυτοπεποίθηση, αβεβαιότητα για την επιτυχία της.

β) Να αιτιολογήσετε τις επιλογές σας με βάση το κείμενο.

3. Να κατατάξετε τα παρακάτω ουσιαστικά στις αντίστοιχες κλίσεις: σάλπιγγι, σιωπή, κήρυκος, στράτευμα, κρατῆρες, ἐπιβάται, ὅμιλος, πολιτῶν, ἅμιλλαν

4. α) Να αναγνωρίσετε την κατηγορία των ρημάτων (βαρύτονα, συνηρημένα, ρήματα εις -μι) στην οποία ανήκουν οι ρηματικοί τύποι: ἐσέκειτο, ἀνάξεσθαι, ἐποιοῦντο, ξυνεπηύχοντο, ἐκπλεύσαντες, ἀφικέσθαι.

β. Να γράψετε τους ρηματικούς τύπους στο α΄ πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής, στη φωνή που βρίσκονται.

Θέματα για συζήτηση

✎ *Να συζητήσετε, έχοντας υπόψη και το κεφ. 75 στο 7ο Βιβλίο, αν η επιβλητική τελετή των σπονδών είχε και βαθύτερο νόημα, δεν ήταν δηλαδή απλώς τυπική.*

✎ *Να περιγράψετε την αναχώρηση του στόλου ως αυτόπτες μάρτυρες (σε πρώτο ενικό πρόσωπο), ως «επιβάτες» ή ως πολίτες. (Μπορείτε να συμβουλευθείτε την ενότητα «Περιγραφή και αφήγηση», σελ. 303-304 του Βιβλίου της Έκθεσης-Έκφρασης).*

Σάμνιον
Καμπανία
Πευκέτιοι
Μεσσάπιοι
Ιαπυγία
Βρουνδήσιον
Κύμη
Νεάπολις
Δικαιάρχεια
ν. Πιθηκούσαι
Τάρας
Ποσειδωνία
Μεταπόντιον
Λουκανία
Ηράκλεια
Ύδρους
Ελέα
Πυξούς
Κόλπος Τάραντος
Καλλίπολις
Λάος
Σύβαρις
Θούριοι
ΤΥΡΡΗΝΙΚΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
Σκίδρος
Κροτών
Τερίνα
Σκυλλήτιον
Ιππώνιον
ν. Λιπάρα
Μέδμα
Καυλωνία
ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΣ
Μύλαι
Μεσσήνη (Ζάγκλη)
Ρήγιον
Λοκροί Επιζεφύριοι
Δρέπανον
Έρυξ
Πάνορμος
Έγεστα
ν. Λίγουσαι
Μοτύη
Λιλύβαιον
Ίμερα
Καλή Ακτή
Ταυρομένιον
Νάξος
Έντελλα
Αδρανόν
Σελινούς
Θέρμαι
Αγύριον
Αίτνα (Ίνησσα)
Κατάνη
ΣΙΚΕΛΙΑ
Ηράκλεια Μινώα
Ακράγας
Παλική
Λεοντίνοι
Μέναινον
Μοργαντίνα
Μέγαρα Υβλαία
Γέλα
Ακραι
Συρακούσσαι
Καμάρινα
Έλωρος
Κάρμενναι
ΣΙΚΕΛΙΚΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
Η ΣΙΚΕΛΙΑ ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ 5ον ΑΙ. π.Χ.
Ναυμαχία

Βιβλίο 7

Δομή και περιεχόμενο

Το 7ο βιβλίο του Θουκυδίδη περιλαμβάνει τις εξής ενότητες:

Άφιξη του Γύλιππου στις Συρακούσες, πρώτες στρατιωτικές επιτυχίες των Συρακουσίων (Κεφ. 1-7).
Ο Νικίας με επιστολή του στην Αθήνα ζητεί ή την ανάκλησή του ή την αποστολή ενισχύσεων (Κεφ. 8-15).
Προετοιμασίες Αθηναίων-Πελοποννησίων και επιχειρήσεις που γίνονται την ίδια εποχή στην Ελλάδα (Κεφ. 16-20).
Πρώτη ναυμαχία στο λιμάνι των Συρακουσών και πτώση του Πλημμυρίου (Κεφ. 21-25).
Εξελίξεις την ίδια περίοδο στην Ελλάδα και μετάβαση του Δημοσθένη και του Ευρυμέδοντα στην Ιταλία (Κεφ. 26-35).
Δεύτερη ναυμαχία Αθηναίων και Συρακουσίων και νίκη των Συρακουσίων (Κεφ. 36-41).
Άφιξη του Δημοσθένη και του Ευρυμέδοντα στις Συρακούσες, επίθεση των Αθηναίων στις Επιπολές, αποτυχία των Αθηναίων στις Επιπολές, σκέψεις των Αθηναίων μετά την ήττα για αποχώρηση από τη Σικελία, αναβλητικότητα του Νικία (Κεφ. 42-50).
Οι Αθηναίοι ηττώνται σε ναυμαχία στις Συρακούσες, θάνατος του Ευρυμέδοντα, αποκλεισμός του Μεγάλου Λιμανιού και απόφαση των Αθηναίων για αναχώρηση (Κεφ. 51-60).
Λόγος του Νικία (Κεφ. 61-64).
Λόγοι των Συρακουσίων στρατηγών (Κεφ. 65-68).
Τελική ναυμαχία, ήττα των Αθηναίων, αναχώρηση των Αθηναίων από το στρατόπεδό τους προς το εσωτερικό του νησιού, λόγος του Νικία (Κεφ. 69-77).
Υποχώρηση και καταστροφή του αθηναϊκού εκστρατευτικού σώματος, η τύχη των αιχμαλώτων (Κεφ. 78-87).

Βιβλίο 7. Κεφάλαιο 75

Κείμενο

Εγκατάλειψη του στρατοπέδου. Αναχώρηση των Αθηναίων

Μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐδόκει τῷ Νικίᾳ καὶ τῷ Δημοσθένει ἱκανῶς παρεσκευάσθαι, καὶ ἡ ἀνάστασις ἤδη τοῦ στρατεύματος τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς ναυμαχίας ἐγίγνετο. Δεινὸν οὖν ἦν οὐ καθ' ἓν μόνον τῶν πραγμάτων, ὅτι τάς τε ναῦς ἀπολωλεκότες πάσας ἀπεχώρουν καὶ ἀντὶ μεγάλης ἐλπίδος καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ πόλις κινδυνεύοντες, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀπολείψει τοῦ στρατοπέδου ξυνέβαινε τῇ τε ὄψει ἑκάστῳ ἀλγεινὰ καὶ τῇ γνώμῃ αἰσθέσθαι. Τῶν τε γὰρ νεκρῶν ἀτάφων ὄντων, ὁπότε τις ἴδοι τινὰ τῶν ἐπιτηδείων κείμενον, ἐς λύπην μετὰ φόβου καθίστατο, καὶ οἱ ζῶντες καταλειπόμενοι τραυματίαι τε καὶ ἀσθενεῖς πολὺ τῶν τεθνεώτων τοῖς ζῶσι λυπηρότεροι ἦσαν καὶ τῶν ἀπολωλότων ἀθλιώτεροι. Πρὸς γὰρ ἀντιβολίαν καὶ ὀλοφυρμὸν τραπόμενοι ἐς ἀπορίαν καθίστασαν, ἄγειν τε σφᾶς ἀξιοῦντες καὶ ἕνα ἕκαστον ἐπιβοώμενοι, εἴ τινά πού τις ἴδοι ἢ ἑταίρων ἢ οἰκείων, τῶν τε ξυσκήνων ἤδη ἀπιόντων ἐκκρεμαννύμενοι καὶ ἐπακολουθοῦντες ἐς ὅσον δύναιντο, εἴ τῳ δὲ προλίποι ἡ ῥώμη καὶ τὸ σῶμα, οὐκ ἄνευ ὀλίγων ἐπιθειασμῶν καὶ οἰμωγῆς ὑπολειπόμενοι, ὥστε δάκρυσι πᾶν τὸ στράτευμα πλησθὲν καὶ ἀπορίᾳ τοιαύτῃ μὴ ῥᾳδίως ἀφορμᾶσθαι, καίπερ ἐκ πολεμίας τε καὶ μείζω ἢ κατὰ δάκρυα τὰ μὲν πεπονθότας ἤδη, τὰ δὲ περὶ τῶν ἐν ἀφανεῖ δεδιότας μὴ πάθωσιν. Κατήφειά τέ τις ἅμα καὶ κατάμεμψις σφῶν αὐτῶν πολλὴ ἦν. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ πόλει ἐκπεπολιορκημένῃ ἐῴκεσαν ὑποφευγούσῃ, καὶ ταύτῃ οὐ σμικρᾷ· μυριάδες γὰρ τοῦ ξύμπαντος ὄχλου οὐκ ἐλάσσους τεσσάρων ἅμα ἐπορεύοντο. Καὶ τούτων οἵ τε ἄλλοι πάντες ἔφερον ὅτι τις ἐδύνατο ἕκαστος χρήσιμον, καὶ οἱ ὁπλῖται καὶ οἱ ἱππῆς παρὰ τὸ εἰωθὸς αὐτοὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν σιτία ὑπὸ τοῖς ὅπλοις, οἱ μὲν ἀπορίᾳ ἀκολούθων, οἱ δὲ ἀπιστίᾳ· ἀπηυ-

τομολήκεσαν γὰρ πάλαι τε καὶ οἱ πλεῖστοι παραχρῆμα. Ἔφερον δὲ οὐδὲ ταῦτα ἱκανά· σῖτος γὰρ οὐκέτι ἦν ἐν τῷ
6 στρατοπέδῳ. Καὶ μὴν ἡ ἄλλη αἰκία καὶ ἡ ἰσομοιρία τῶν κακῶν, ἔχουσά τινα ὅμως τὸ μετὰ πολλῶν κούφισιν, οὐδ' ὡς ῥᾳδία ἐν τῷ παρόντι ἐδοξάζετο, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ οἵας λαμπρότητος καὶ αὐχήματος τοῦ πρώτου ἐς οἵαν τελευτὴν
7 καὶ ταπεινότητα ἀφῖκτο. Μέγιστον γὰρ δὴ τὸ διάφορον τοῦτο [τῷ] Ἑλληνικῷ στρατεύματι ἐγένετο, οἷς ἀντὶ μὲν τοῦ ἄλλους δουλωσομένους ἥκειν αὐτοὺς τοῦτο μᾶλλον δεδιότας μὴ πάθωσι ξυνέβη ἀπιέναι, ἀντὶ δ' εὐχῆς τε καὶ παιάνων, μεθ' ὧν ἐξέπλεον, πάλιν τούτων τοῖς ἐναντίοις ἐπιφημίσμασιν ἀφορμᾶσθαι, πεζούς τε ἀντὶ ναυβατῶν πορευομένους καὶ ὁπλιτικῷ προσέχοντας μᾶλλον ἢ ναυτικῷ. Ὅμως δὲ ὑπὸ μεγέθους τοῦ ἐπικρεμαμένου ἔτι κινδύνου πάντα ταῦτα αὐτοῖς οἰστὰ ἐφαίνετο.

Απόλυτη διάψευση των αρχικών προσδοκιών τους

Γλωσσικά σχόλια

ἐδόκει· δοκεῖ	φαίνεται καλό / ἔδοξε τῇ βουλῇ, ἔδοξε τῷ δήμῳ = αποφασίστηκε, νομοθετήθηκε, ψηφίστηκε από τη βουλή
ἀνάστασις τοῦ στρατεύματος	διάλυση και εγκατάλειψη του στρατοπέδου. Ως στρατιωτικός όρος η ἀνάστασις έχει πάντοτε κακή σημασία
ἀπολωλεκότες· *(ἀπόλλυμι)*	αφού είχαν χάσει
ἀπολείψει· ἀπόλειψις	εγκατάλειψη
ἀλγεινός	οδυνηρός, λυπηρός (πβ. ΝΕ άλγος, νοσταλγία, ισχυαλγία, κεφαλαλγία, μυαλγία, ανάλγητος, αναλγητικό κ.ά.)
ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀπολείψει... αἰσθέσθαι	αλλά επίσης επειδή, όταν εγκατέλειπαν το στρατόπεδο, συνέβαινε στον καθένα και με τα μάτια του να βλέπει θλιβερά πράγματα και με την ψυχή του να τα αισθάνεται
οἱ ἐπιτήδειοι *(ουσ.)*	οι οικείοι, οι στενοί φίλοι
ἐς λύπην μετὰ φόβου καθίστατο	δοκίμαζε αίσθημα λύπης ανάμεικτο με φόβο

τῶν τεθνεώτων· οἱ τεθνεῶτες (μτχ. πρκ. του ρ. θνῄσκω)	οι νεκροί, αυτοί που είχαν πεθάνει
ἀντιβολία	παράκληση, δέηση, ικεσία
ὀλοφυρμός	θρήνος
ἐς ἀπορίαν καθίστασαν	έφερναν σε αμηχανία (ενν. τούς ἀπιόντας)
ἐπιβοώμενοι· ἐπιβοάομαι, -ῶμαι	φωνάζω μεγαλόφωνα
ξύσκηνος	αυτός που μένει στην ίδια σκηνή, ο σύντροφος της ίδιας σκηνής
τῶν τε ξυσκήνων ἤδη ἀπιόντων	και κρέμονταν από τους συντρόφους τους
ἐκκρεμαννύμενοι καὶ ἐπακολουθοῦντες ἐς	της ίδιας σκηνής, οι οποίοι αποχωρούσαν
ὅσον δύναιντο	πλέον, και τους ακολουθούσαν όσο μπορούσαν
ἐκκρεμαννύμενοι· ἐκκρεμάννυμαι	κρέμομαι από κάποιον, πιάνομαι από τα χέρια του ή από τα ενδύματά του (πβ. ΝΕ εκκρεμής, εκκρεμές, εκκρεμότητα)
καὶ ἐπακολουθοῦντες ἐς ὅσον δύναιντο	ενν. ἐπακολουθεῖν
εἴ τῳ δὲ προλίποι ἡ ῥώμη καὶ τὸ σῶμα	όταν απόκαμε κανενός η δύναμη και το κορμί
ἐπιθειασμός	επίκληση των θεών
οἰμωγή >οἶμοι	αναστεναγμός, θρήνος, οδυρμός
ὥστε δάκρυσι πᾶν τὸ στράτευμα	έτσι όλοι στο στράτευμα πλημμύρισαν δά-
πλησθὲν καὶ ἀπορίᾳ τοιαύτῃ μὴ ῥᾳδίως	κρυα και βρέθηκαν σε τέτοια αγωνία, ώστε
ἀφορμᾶσθαι	δεν ξεκινούσαν εύκολα
ἀφορμᾶσθαι· ἀφορμάομαι, -ῶμαι	ξεκινώ, αναχωρώ
καίπερ ἐκ πολεμίας	ενν. ἀφορμωμένους
τὰ δὲ περὶ τῶν ἐν ἀφανεῖ δεδιότας μὴ	φοβούνταν, μήπως στο σκοτεινό μέλλον
πάθωσιν	πάθουν κι άλλες (συμφορές) ακόμη
δεδιότας· δέδοικα ἡ δέδια	φοβούμαι
κατάμεμψις	ψόγος, κατηγορία, μομφή
ἐῴκεσαν· ἔοικα	μοιάζω
ὑποφευγούσῃ· ὑποφεύγω	ξεφεύγω, διαφεύγω, φεύγω κρυφά
παρὰ τὸ εἰωθός	παρά τη συνήθεια
οἱ μὲν ἀπορίᾳ ἀκολούθων, οἱ δὲ ἀπιστίᾳ	άλλοι γιατί δεν είχαν ακολούθους και άλλοι γιατί δεν τους εμπιστεύονταν
ἀπηυτομολήκεσαν γάρ πάλαι τε καὶ οἱ	γιατί και από παλιά είχαν αυτομολήσει πολ-
πλεῖστοι παραχρῆμα	λοί και οι περισσότεροι λιποτακτούσαν τώρα
ἀπαυτομολέω, -ῶ <αὐτός + μολεῖν	λιποτακτώ
αἰκία	εξαθλίωση, δυστυχία
ἰσομοιρίας <ἴσος + μοῖρα	το ίσο μερίδιο, η ίση συμμετοχή
κούφισις	ανακούφιση
οὐδ' ὡς ῥᾳδία ἐν τῷ παρόντι ἐδοξάζετο	τους φαινόταν αυτή τη στιγμή αβάσταχτη

αὔχημα	καύχημα
τὸ διάφορον	η μεταβολή της κατάστασης
ἐπιφημίσμασιν· ἐπιφήμισμα	κακός οιωνός, αντίθετος οιωνός (ενν. από τις ευχές και τους παιάνες)
ναυβάτης <ναῦς + βαίνω	οπλίτης που μεταφέρεται με πλοίο, (σε αντιδιαστολή προς τον ἐρέτην = τον κωπηλάτη), επιβάτης πλοίου
οἰστά <οἴσω *(μέλλοντας του φέρω)*	υποφερτά

Ερμηνευτικά σχόλια

Μετά τη ναυμαχία στο λιμάνι των Συρακουσών και τη γενική συμπλοκή στη γύρω περιοχή, οι Συρακούσιοι και οι σύμμαχοί τους **ἀνείλοντο** (συγκέντρωσαν) τα ναυάγια και τους νεκρούς τους και τους έθαψαν με τιμές. Οι Αθηναίοι μετά τη συντριπτική τους ήττα ούτε καν διανοήθηκαν να ζητήσουν πρόσκαιρη ανακωχή για **«ἀναίρεσιν»** των δικών τους νεκρών (7.72.2). Ο πανικός τούς έκανε να σκέφτονται μόνο πώς θα διαφύγουν μέσα στη νύχτα

καὶ ἡ ἀνάστασις ἤδη τοῦ στρατεύματος τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς ναυμαχίας ἐγένετο

Μεσολάβησαν δηλαδή 48 ώρες από το βράδυ της ημέρας της ναυμαχίας έως την αυγή της αναχώρησης. Το χρονικό αυτό διάστημα εκμεταλλεύτηκαν οι Συρακούσιοι, για να οχυρώσουν όλες τις διαβάσεις, από τις οποίες θα περνούσαν οι Αθηναίοι.

δεινὸν οὖν ἦν... τῶν πραγμάτων

Ο Θουκυδίδης κάνει μία διάκριση μεταξύ της πραγματικής τους κατάστασης (**πράγματα**), της οποίας κάθε πτυχή (αναπτυσσόμενη με το **ὅτι**) ήταν αποθαρρυντική και της επίπτωσης που είχε στο ηθικό του στρατεύματος η εγκατάλειψη του στρατοπέδου.

τῶν τε γὰρ νεκρῶν ἀτάφων ὄντων

Πρόκειται για παραβίαση του άγραφου, ηθικού νόμου, που όριζε ότι οι νεκροί πρέπει οπωσδήποτε να θάβονται. Η πληροφορία αυτή δείχνει το βαθμό κατάπτωσης του ηθικού των Αθηναίων.

ἐς λύπην μετὰ φόβου καθίστατο

Φοβούνταν την οργή των θεών, οι οποίοι τιμωρούσαν, όσους άφηναν άταφους τους νεκρούς τους (πρβλ. Σοφ. **Ἀντιγ.** 458-

460: **ἀνδρὸς οὐδενὸς/φρόνημα δείσασ', ἐν θεοῖσι τὴν δίκην/ δώσειν**). Επίσης ο καθένας καταλαμβανόταν από τρόμο, μήπως μείνει και ο ίδιος άταφος, αν πεθάνει στην υποχώρηση.

πολὺ τῶν τεθνεώτων τοῖς ζῶσι λυπηρότεροι ἦσαν καὶ τῶν ἀπολωλότων ἀθλιώτεροι

Η μετοχή **τεθνεώτων** περιγράφει τους νεκρούς ως αντικείμενα, η δε **ἀπολωλότων** ως όντα, τα οποία δεν μπορούν πλέον να δρουν ούτε να υποφέρουν.

οὐκ ἄνευ ὀλίγων ἐπιθειασμῶν καὶ οἰμωγῆς ὑπολειπόμενοι

Γεγονός είναι ότι οι ασθενείς και οι τραυματίες δεν αποδέχτηκαν εύκολα τη μοίρα τους και το άκουσμα των θρήνων τους ήταν το τίμημα που έπρεπε να πληρώσουν οι αρτιμελείς, επειδή τους άφηναν πίσω.

πεπονθότας... δεδιότας

Οι δύο μετοχές προσδιορίζουν το στράτευμα και είναι σχήμα «κατά σύνεσιν» ή κατά το νοούμενο (βλ. Α.Β. Μουμτζάκη, Συντακτικό της Αρχαίας ελληνικής §188, σελ. 173).

οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ πόλει ἐκπεπολιορκημένῃ ἐῴκεσαν ὑποφευγούσῃ

Η παρομοίωση των 40.000 ανδρών που άρχισαν να πορεύονται, με ένα πληθυσμό που προσπαθεί να γλιτώσει από μια πόλη που έχει καταληφθεί μετά από πολιορκία, μαρτυρεί την περιγραφική δύναμη, την παραστατικότητα, το ρεαλισμό αλλά και την τραγική ένταση της θουκυδίδειας γραφής. Πρόκειται για ευφυέστατη επινόηση του ιστορικού, η οποία αποδίδει το πλήθος των ανθρώπων αλλά και το μέγεθος της καταστροφής τους. Ωστόσο δεν πρόκειται για συρφετό. Το στράτευμα μέχρι αυτή τη στιγμή προχωρεί συντεταγμένο.

μυριάδες γὰρ τοῦ ξύμπαντος ὄχλου οὐκ ἐλάσσους τεσσάρων ἅμα ἐπορεύοντο

Ο Θουκυδίδης φαίνεται ότι υπολογίζει τον αριθμό αυτών που στάλθηκαν στη Σικελία σε όχι μικρότερο των 40.000 βάσει των όσων αναφέρει στο 6.43 και 7.16.2 και 42.1. Υποθέτει ότι τα 40 πλοία στην πρώτη επιχείρηση και ο ίδιος αριθμός πλοίων στη δεύτερη μετέφεραν στρατό (ήταν δηλαδή μεταγωγικά). Είναι ωστόσο βέβαιο ότι έχει συμπεριλάβει δούλους στον αριθμό των 40.000 ανδρών, υπολογίζοντας ότι ο αριθμός των δούλων, που έμεινε, ήταν περίπου ίσος με τον αριθμό των στρατιωτών και ναυτών που σκοτώθηκαν, αιχμαλωτίστηκαν ή χάθηκαν. (Πβ. Ισοκρ. *Περί ειρήνης* 86).

παρὰ τὸ εἰωθός

Είναι η σαφέστερη μαρτυρία, που επιβεβαιώνει ότι το σώμα των οπλιτών χρησιμοποιούσε στο πεδίο της μάχης δούλους για τη

μεταφορά των χρησίμων.

οἱ μὲν ἀπορίᾳ ἀκολούθων Οι ιππείς ακολουθούνταν από προσωπικούς ακολούθους (υπηρέτες), οι οποίοι μετέφεραν τα απαραίτητα.

οἱ δὲ ἀπιστίᾳ Διότι δεν πίστευαν τους εναπομείναντες από τους δούλους, φοβούμενοι, μήπως και αυτοί αυτομολήσουν, όπως και οι υπόλοιποι.

καὶ μὴν ἡ ἄλλη αἰκία... ἐδοξάζετο Η ανακούφιση που αισθάνεται κανείς, όταν βρίσκεται στην ίδια δεινή κατάσταση μαζί με πολλούς άλλους, δεν παρηγορούσε τους Αθηναίους, αντίθετα η διάχυτη σε όλους δυστυχία ενίσχυε την αίσθηση του τραγικού αδιεξόδου, που ορθωνόταν ενώπιόν τους.

οἷς Αναφέρεται στο «στρατεύματι»· λέξη με περιληπτική σημασία

[τῷ] Ἑλληνικῷ στρατεύματι Ο προσδιορισμός **Ἑλληνικῷ** είναι απαραίτητος. Ο Θουκυδίδης είχε υπόψη του ολέθρους που έπληξαν πολυπληθή ανατολικά στρατεύματα.

ἀντὶ δ' εὐχῆς τε καὶ παιάνων μεθ' ὧν ἐξέπλεον Κατά την αναχώρηση του στόλου από τον Πειραιά (βλ. 6.32). Πρόκειται για τραγική μεταβολή της θέσης τους.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 7. Κεφάλαια 76-77

Κείμενο

76 Ὁρῶν δὲ ὁ Νικίας τὸ στράτευμα ἀθυμοῦν καὶ ἐν μεγάλῃ μεταβολῇ ὄν, ἐπιπαριὼν ὡς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐθάρσυνέ τε καὶ παρεμυθεῖτο, βοῇ τε χρώμενος ἔτι μᾶλλον ἑκάστοις καθ' οὓς γίγνοιτο ὑπὸ προθυμίας καὶ βουλόμενος ὡς ἐπὶ πλεῖστον γεγωνίσκων ὠφελεῖν τι.

Ο Νικίας προσπαθεί να ενθαρρύνει το στράτευμα

77.1 «Καὶ ἐκ τῶν παρόντων, ὦ Ἀθηναῖοι καὶ ξύμμαχοι, ἐλπίδα χρὴ ἔχειν (ἤδη τινὲς καὶ ἐκ δεινοτέρων ἢ τοιῶνδε ἐσώθησαν), μηδὲ καταμέμφεσθαι ὑμᾶς ἄγαν αὐτοὺς μήτε ταῖς ξυμφοραῖς μήτε ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν νῦν κακοπαθίαις.

Ο λόγος του Νικία

2 Κἀγώ τοι οὐδενὸς ὑμῶν οὔτε ῥώμῃ προφέρων (ἀλλ' ὁρᾶτε δὴ ὡς διάκειμαι ὑπὸ τῆς νόσου) οὔτ' εὐτυχίᾳ δοκῶν που ὕστερός του εἶναι κατά τε τὸν ἴδιον βίον καὶ ἐς τὰ ἄλλα, νῦν ἐν τῷ αὐτῷ κινδύνῳ τοῖς φαυλοτάτοις αἰωροῦμαι· καίτοι πολλὰ μὲν ἐς θεοὺς νόμιμα δεδιήτημαι, πολλὰ δὲ ἐς ἀνθρώ-
3 πους δίκαια καὶ ἀνεπίφθονα. Ἀνθ' ὧν ἡ μὲν ἐλπὶς ὅμως θρασεῖα τοῦ μέλλοντος, αἱ δὲ ξυμφοραὶ οὐ κατ' ἀξίαν δὴ φοβοῦσιν. Τάχα δὲ ἂν καὶ λωφήσειαν· ἱκανὰ γὰρ τοῖς τε πολεμίοις ηὐτύχηται, καὶ εἴ τῳ θεῶν ἐπίφθονοι ἐστρατεύσαμεν,
4 ἀποχρώντως ἤδη τετιμωρήμεθα. Ἦλθον γάρ που καὶ ἄλλοι τινὲς ἤδη ἐφ' ἑτέρους, καὶ ἀνθρώπεια δράσαντες ἀνεκτὰ ἔπαθον. Καὶ ἡμᾶς εἰκὸς νῦν τά τε ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐλπίζειν ἠπιώτερα ἕξειν (οἰκτου γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἀξιώτεροι ἤδη ἐσμὲν ἢ φθόνου), καὶ ὁρῶντες ὑμᾶς αὐτοὺς οἷοι ὁπλῖται ἅμα καὶ ὅσοι ξυντεταγμένοι χωρεῖτε μὴ καταπέπληχθε ἄγαν. λογίζεσθε δὲ ὅτι αὐτοί τε πόλις εὐθὺς ἐστε ὅποι ἂν καθέζησθε καὶ ἄλλη οὐδεμία ὑμᾶς τῶν ἐν Σικελίᾳ οὔτ' ἂν ἐπιόντας δέ-
5 ξαιτο ῥᾳδίως οὔτ' ἂν ἱδρυθέντας που ἐξαναστήσειεν. Τὴν δὲ πορείαν ὥστ' ἀσφαλῆ καὶ εὔτακτον εἶναι αὐτοὶ φυλάξατε,

Αναφορά στην προσωπική του τύχη

Οδηγίες για την πορεία

μὴ ἄλλο τι ἡγησάμενος ἕκαστος ἢ ἐν ᾧ ἂν ἀναγκασθῇ χω-
ρίῳ μάχεσθαι, τοῦτο καὶ πατρίδα καὶ τεῖχος κρατήσας
6 ἕξειν. Σπουδὴ δὲ ὁμοίως καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν ἔσται τῆς
ὁδοῦ· τὰ γὰρ ἐπιτήδεια βραχέα ἔχομεν καὶ ἢν ἀντιλαβώμεθά
του φιλίου χωρίου τῶν Σικελῶν (οὗτοι γὰρ ἡμῖν διὰ τὸ Συ-
ρακοσίων δέος ἔτι βέβαιοι εἰσίν), ἤδη νομίζετε ἐν τῷ ἐχυρῷ
εἶναι. Προπέπεμπται δ' ὡς αὐτούς, καὶ ἀπαντᾶν εἰρημένον
καὶ σιτία ἄλλα κομίζειν.

7 Τό τε ξύμπαν γνῶτε, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, ἀναγκαῖόν τε
ὂν ὑμῖν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς γίγνεσθαι ὡς μὴ ὄντος χωρίου
ἐγγὺς ὅποι ἂν μαλακισθέντες σωθείητε καί, ἢν νῦν διαφύγη-
τε τοὺς πολεμίους, οἵ τε ἄλλοι τευξόμενοι ὧν ἐπιθυμεῖτέ που
ἐπιδεῖν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς πόλεως
καίπερ πεπτωκυῖαν ἐπανορθώσοντες· ἄνδρες γὰρ πόλις, καὶ
οὐ τεῖχη οὐδὲ νῆες ἀνδρῶν κεναί».

Αισιοδοξία ότι η αθηναϊκή δύναμη θα ανορθωθεί ξανά

Γλωσσικά σχόλια

Κεφ. 76

ἀθυμοῦν· ἀθυμέω, -ῶ	είμαι άθυμος, βαρύθυμος, αποκαρδιωμένος
ἐν μεγάλῃ μεταβολῇ ὄν	βρισκόταν (το στράτευμα) σε μεγάλη μεταβολή του φρονήματος
ἐπιπαριών· (ἐπιπάρειμι)	διερχόμενος τις τάξεις του στρατού
παρεμυθεῖτο· παραμυθέομαι, -οῦμαι	παρηγορώ, καθησυχάζω, καταπραΰνω
γεγωνίσκων (γεγωνίσκω *επεκτετ. εν. αντί* ***γέγωνα)***	φωνάζοντας δυνατά

Κεφ. 77

καταμέμφεσθαι· καταμέμφομαι	κατηγορώ, ψέγω
ξυμφοραῖς... κακοπαθίαις	«ξυμφοραί» είναι οι μεταβολές της τύχης, προς το χειρότερο, «κακοπαθίαι» είναι οι ταλαιπωρίες
προφέρων· προφέρω	υπερτερώ, υπερέχω
κἀγώ τοι οὐδενὸς ὑμῶν οὔτε ῥώμῃ προφέρων	κι εγώ βέβαια ούτε πιο δυνατός είμαι από κανένα σας
ὡς διάκειμαι ὑπὸ τῆς νόσου	πώς έχω καταντήσει από την αρρώστια
αἰωρέομαι, -οῦμαι	κινδυνεύω, είμαι εκτεθειμένος σε κίνδυνο

δεδιήτημαι· διαιτάομαι, -ῶμαι	τηρώ (πβ. δίαιτα, διαιτητής, ενδιαιτήματα)
καίτοι πολλὰ μὲν ἐν θεοὺς νόμιμα δεδιήτημαι	και όμως πάντοτε στη ζωή μου τήρησα πιστά τα καθιερωμένα θρησκευτικά έθιμα, τίμησα τους θεούς με όλες τις καθιερωμένες τιμές
ἀνεπίφθονος (α στερ. + ἐπίφθονος)	άμεμπτος, αυτός που δεν προκαλεί το φθόνο
λωφήσειαν· λωφάω, -ῶ	παύομαι, λήγω, κοπάζω (πβ. ΝΕ λουφάζω)
ἀποχρώντως	αρκετά, ικανοποιητικά
καταπέπληχθε· καταπλήττομαι	είμαι πανικόβλητος, καταλαμβάνομαι από δεινό φόβο
ἄγαν (επίρρ.)	πάρα πολύ, υπερβολικά
καθέζησθε· καθέζομαι	εγκαθίσταμαι, στρατοπεδεύω
ἱδρυθέντες· ἱδρύομαι	εγκαθίσταμαι
ἐξαναστήσειεν· ἐξανίστημι	μετακινώ, σηκώνω κάποιον από τη θέση του, διώχνω
εὔτακτος (ό, ή), τό εὔτακτον	αυτός που τηρεί καλή τάξη, για στρατιώτες, ο πειθαρχημένος
ἐν τῷ ἐχυρῷ εἶμι	είμαι σε ασφαλές μέρος
προπέπεμπται (*προπέμπομαι*)	έχει σταλεί εκ των προτέρων (ενν. μήνυμα)
τό τε ξύμπαν	και γενικά, και με λίγα λόγια
μαλακισθέντες· μαλακίζομαι	δείχνω δειλία, αδυναμία
ἐπιδεῖν· ἐφοράω, -ῶ	ξαναβλέπω

Ερμηνευτικά σχόλια

Κεφ. 76 ***καὶ ἐν μεγάλῃ μεταβολῇ ὄν*** Η μεταβολή από τις μεγάλες ελπίδες στην απελπισία, όπως ανέφερε και στο 7.75.6 ο ιστορικός.

Ὁρῶν δὲ ὁ Νικίας... ὠφελεῖν τι Μολονότι ο Νικίας διέπραξε πολλά σφάλματα, εντούτοις είναι αξιοθαύμαστη η αποφασιστικότητα που δείχνει στην παρούσα οικτρή κατάσταση. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα όσα αναφέρει για το γέροντα και άρρωστο πλέον στρατηγό ο Πλούταρχος (Νικ. 26.4): **πολλῶν δὲ δεινῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ φαινομένων, οὐδὲν ἦν οἰκτρότερον αὐτοῦ Νικίου θέαμα, κεκακωμένου μὲν ὑπὸ τῆς ἀσθενείας, συνεσταλμένου δὲ παρ' ἀξίαν εἰς τὸ σῶμα πολλῶν διὰ τὴν νόσον δεόμενον, πράττοντος δὲ μετ' ἀρρωστίας καὶ καρτεροῦντος ἃ πολλοὶ τῶν ἐρρωμένων μόλις ὑπέμενον, καταφανοῦς δὲ πᾶσιν ὄντος οὐ δι' ἑαυτὸν οὐδὲ τῷ φιλοψυχεῖν τοῖς πόνοις ἐμμένοντος, ἀλλὰ δι' ἐκείνους τὴν ἐλπίδα μὴ προϊεμένου.** (Κι ε-

1. «Την κρίσιμη αυτή στιγμή ο Νικίας σκέφτεται μόνο τον εαυτό του και την καλή του τύχη, πράγμα πιθανό και ανθρώπινο, αλλά όχι στοιχείο ικανού ηγέτη και παραπονείται ότι αντιμετωπίζει τον ίδιο κίνδυνο με τον τελευταίο στρατιώτη». (Ε.Μ. Σούλης, Ρητορικοί Λόγοι στους Αρχαίους Έλληνες ιστορικούς. Π.Ε.Φ. Σεμινάριο 4, σ. 49).

νώ πολλές συμφορές φαίνονταν στο στρατόπεδο, κανένα θέαμα δεν ήταν πιο αξιολύπητο από τον ίδιο το Νικία, εξαντλημένο από την αρρώστια και περιορισμένο, παρά την αξία του, στα απολύτως απαραίτητα και σε πολύ λίγα εφόδια για το σώμα του, αν και είχε ανάγκη από πολλά εξαιτίας της ασθένειας· και ενώ ήταν άρρωστος έδειχνε τέτοια καρτερικότητα σε πράγματα που πολλοί από τους υγιείς με δυσκολία υπέμεναν, κι ήταν ολοφάνερο σε όλους ότι έκανε υπομονή όχι για τον εαυτό του ή από αγάπη για τη ζωή του, αλλά γιατί δεν εγκατέλειπε την ελπίδα για χάρη εκείνων) (μετάφραση από τη μεταφραστική ομάδα εκδ. Κάκτου).

Κεφ. 77 ***ἐλπίδα χρὴ ἔχειν***

«Η δημηγορία του Νικία στο Κεφ. 7.77 βασίζεται απόλυτα στην ελπίδα, στην οποία καταφεύγει κανείς, όταν ο λογισμός δεν του επιτρέπει πια να περιμένει τίποτα και στην ευτυχία, δηλαδή στην τύχη, την οποία ο Νικίας αναθέτει πια στους θεούς. Η αφήγηση όμως διαψεύδει τη δημηγορία αντί να την επιβεβαιώσει» (J. de Romilly, Ιστορία και Λόγος στο Θουκυδίδη, σ. 156, σημ. 55).

οὔτ' εὐτυχίᾳ δοκῶν που ὕστερός του εἶναι κατά τε τὸν ἴδιον βίον καὶ ἐς τὰ ἄλλα

Ο Νικίας διέπρεπε και κατά τον πλούτο και ως προς τη λαμπρότητα της καταγωγής του.

κἀγώ τοι... τοῖς φαυλοτάτοις αἰωροῦμαι

Το επίθετο δε χρησιμοποιείται εδώ με την ηθική του σημασία αλλά με την πολιτική: **τοῖς εὐτελεστάτοις.** Εκφράζεται έτσι μια αριστοκρατική αντίληψη απολύτως σύμφωνη με το χαρακτήρα και με τη γενικότερη ιδεολογία του Νικία.

καίτοι πολλὰ... ἀνεπίφθονα

Κανείς δε θα μπορούσε να κατηγορήσει το Νικία ούτε ως προς τη θεοσέβειά του ούτε ως προς τις σχέσεις του με τους ανθρώπους.

ἀνθ' ὧν

Δηλαδή της ευσέβειας προς τους θεούς και της δικαιοσύνης προς τους ανθρώπους. Ο Νικίας δεν ήταν φύσει τέτοιος χαρακτήρας, αλλά τα λέει αυτά για να εμψυχώσει το στρατό. Αξιοσημείωτη είναι η μαρτυρία του Πλούταρχου για τον Αθηναίο στρατηγό (Νικ. 2): **τῇ φύσει γὰρ ὢν ἀθαρσὴς καὶ δύσελπις, ἐν μὲν τοῖς πολεμικοῖς ἀπέκρυπτεν εὐτυχίᾳ τὴν δειλίαν** («Από τη

φύση του ήταν άτολμος και απαισιόδοξος, όμως στον πόλεμο η καλή του τύχη έκρυβε τη δειλία του». (Μετάφραση από τη μεταφραστική ομάδα εκδ. Κάκτου).

ὅμως Παρά τη δυσχερέστατη τωρινή μας κατάσταση

οὐ κατ' ἀξίαν δή Η χρήση του **δὴ** υποδηλώνει ότι η συμφορά οδήγησε τους Αθηναίους σε αμφισβήτηση της αξίας τους, γεγονός που τονίζεται και στην §1. Ο Νικίας όμως δε φαίνεται να αμφιβάλλει καθόλου για την αξία του στρατού του. Οι αποτυχίες δεν εγείρουν σε καμιά περίπτωση θέμα αξίας του αθηναϊκού στρατεύματος, ούτε τον ανησυχούν υπέρμετρα. Τα λόγια του φανερώνουν την πεποίθησή του ότι ο στρατός του, ακόμα και τώρα, είναι ικανός να νικήσει.

ἱκανὰ γὰρ τοῖς τε πολεμίοις ηὐτύχηται, καὶ... τετιμωρήμεθα Ο Νικίας εκφράζει εδώ δύο ιδέες ταυτόχρονα: η μία είναι ότι ο αθηναϊκός στρατός τιμωρήθηκε επαρκώς, αν, εκστρατεύοντας στη Σικελία, κίνησε το φθόνο των θεών. Η δεύτερη ιδέα του είναι ότι η απόλυτη επιτυχία προκαλεί πάντοτε το θεϊκό φθόνο, γεγονός που σημαίνει ότι τώρα η οργή των θεών θα κατευθυνθεί κατά των Συρακουσίων. Ο Νικίας θεωρεί αρκετή τη μέχρι τώρα τιμωρία. Αλλά σε λίγες ημέρες τραγικότερο τέλος περιμένει τους Αθηναίους.

εἴ τῳ θεῶν ἐπίφθονοι ἐστρατεύσαμεν Οι αρχαίοι πίστευαν ότι το θείο είναι φθονερό (βλ. παράθεμα **2**, σελ. 395).

ἀνθρώπεια δράσαντες ἀνεκτὰ ἔπαθον Η παραδοσιακή αντίθεση **δρᾶσαι/παθεῖν** υποδηλώνει έγκλημα και τιμωρία. Έτσι το επίθετο **ἀνθρώπεια** σημαίνει: πράξεις που μπορεί να περιμένει κανείς από τη φύση του ανθρώπου, που είναι επιρρεπής στα σφάλματα. Με τη φράση αυτή ο Νικίας ομολογεί ότι η εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία ήταν πράξη άδικη.

τά τε ἀπὸ τοῦ θεοῦ Όταν ο αρχαίος Έλληνας έκανε λόγο για θεό χωρίς να προσδιορίζει συγκεκριμένη θεότητα, εννοούσε το Δία ή οποιονδήποτε σχετιζόμενο με το πρόβλημά του θεό.

οἴκτου γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἀξιώτεροι ἐσμὲν ἢ φθόνου Γενικά οι θεοί των αρχαίων Ελλήνων δεν αισθάνονται έλεος. Πάντως οι άνθρωποι που βρίσκονται σε δεινή θέση εύλογα στρέφονται προς τους θεούς και εκλιπαρούν την ευσπλαχνία τους.

οἷοι ὁπλῖται Στη Σικελία είχε σταλεί το άνθος των Αθηναίων οπλιτών.

δέξαιτο Ως στρατιωτικός όρος το **δέχεσθαι** (δέχομαι, αντιμετωπίζω τον εχθρό) είναι αντίθετο του **φεύγειν** (τρέπομαι σε φυγή, διαφεύγω, προσπαθώ να σωθώ με τη φυγή, δειλιάζω).

κρατήσας Η μετοχή είναι υποθετική.

σπουδὴ δὲ... τῆς ὁδοῦ Τα λόγια αυτά του Νικία αποτελούν υπόσχεση και όχι διαταγή προς το στράτευμα.

οὗτοι γὰρ ἡμῖν διὰ τὸ Συρακοσίων δέος ἔτι βέβαιοι εἰσίν Οι Σικελοί φοβούνταν τους Συρακουσίους, διότι είχαν αποστατήσει απ' αυτούς. Οι Αθηναίοι είχαν και Σικελιώτες συμμάχους, αλλά αυτοί δεν ήταν πλέον βέβαιοι.

ἀνδράσιν ἀγαθοῖς γίγνεσθαι· **«ἀνὴρ ἀγαθὸς»** σημαίνει γενναίος στρατιώτης. Πρόκειται για τυπική έκφραση της αρχαίας ελληνικής. Ο Νικίας προτρέπει τους άνδρες του να αποδειχθούν καλοί πολεμιστές.

οἵ τε ἄλλοι Χωρίζει τους στρατιώτες σε δύο κατηγορίες, στους συμμάχους και στους Αθηναίους.

ὧν ἐπιθυμεῖτέ που ἐπιδεῖν Δηλ. τα σπίτια σας.

καίπερ πεπτωκυῖαν Η πτώση της πόλης αποδίδεται στις δυστυχίες που επέφερε η εκστρατεία στη Σικελία. Πολύ εύστοχη είναι η αντίθεση που δημιουργεί η χρήση των δύο μετοχών: **πεπτωκυῖαν ἐπανορθώσοντες**.

ἄνδρες γὰρ πόλις Αυτή η άποψη δε διατυπώθηκε πρώτη φορά από το Θουκυδίδη, αλλά χρονολογείται τουλάχιστον από την εποχή του λυρικού ποιητή Αλκαίου (βλ. παράθεμα **3**, σελ. 395).

2. Πβ. Ομ. Οδ. ε 118: «Σχέτλιοί ἐστε, θεοί, ζηλήμονες ἔξοχον ἄλλων»
«Θεοί, είστε φοβεροί, και φθονεροί περισσότερο απ' τους άλλους» (Μετάφραση Γ.Δ. Ζευγώλη)

Ηρόδ. 1. 32. 1 (Σόλων προς Κροίσο): «Ὦ Κροῖσε, ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες ἐπειρωτᾷς ἀνθρωπήιων πρηγμάτων πέρι».
«Ρωτάς για τα ανθρώπινα πράγματα εμένα, άνθρωπο που ξέρει ότι οι θεοί είναι ζηλότυποι και αρέσκονται να διαταράσσουν τα πάντα».

Ηρόδ. 7. 10 ε (Αρτάβανος προς Ξέρξη):
«Ὁρᾷς δὲ ὡς ἐς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτα ἀποσκήπτει τὰ βέλεα. Φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν. Οὕτω δὲ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται κατὰ τοιόνδε· ἐπεάν σφι ὁ θεὸς φθονήσας φόβον ἐμβάλῃ ἢ βροντήν, δι' ὧν ἐφθάρησαν ἀναξίως ἑωυτῶν. Οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν μέγα ὁ θεὸς ἄλλον ἢ ἑωυτόν».

«Βλέπεις πώς εκτινάσσει ο θεός τα βέλη του εναντίον των υψηλότατων οικοδομημάτων και δέντρων. Διότι ο θεός αγαπά να ταπεινώνει όλα τα υπερέχοντα. Έτσι και στράτευμα πολυάριθμο για τον ίδιο λόγο καταστρέφεται από ολιγάριθμο, όταν ο θεός από φθόνο εμπνεύσει σε αυτό φόβο ή κατάπληξη, εξαιτίας των οποίων χάνεται κατά τρόπο ανάξιο του. Διότι ο θεός δεν επιτρέπει να μεγαλοφρονεί άλλος παρά αυτός μόνος».

3. (Ιερεύς) «Ὡς εἴπερ ἄρξεις τῆσδε γῆς, ὥσπερ κρατεῖς, / ξὺν ἀνδράσιν κάλλιον ἢ κενῆς κρατεῖν· / ὡς οὐδέν ἐστιν οὔτε πύργος οὔτε ναῦς / ἔρημος ἀνδρῶν μὴ ξυνοικούντων ἔσω». (Οιδίπους τύραννος, 54-57)
«Αν εδώ ακόμα βασιλέψεις, κάλλιο να κυβερνάς λαό, παρά άδεια χώρα· γιατί ούτε κάστρο, ούτε καράβι αξίζει, αν είναι έρμο, χωρίς ανθρώπους μέσα». (Φ. Πολίτης, Εστία, 1936).
(Αἵμων) Πόλις γὰρ οὐκ ἔσθ' ἥτις ἀνδρὸς ἐσθ' ἑνός.
(Κρέων) Οὐ τοῦ κρατοῦντος ἡ πόλις νομίζεται;
(Αἵμων) Καλῶς ἐρήμης γ' ἂν σὺ γῆς ἄρχοις μόνος.
(Αντιγόνη, 737-739)
– Πόλη καμιά δεν είναι ενός ανθρώπου
– Στον άρχοντά της δεν ανήκει η πόλη;
– Ομορφα θα βασίλευες μόνος στην ερημιά.
(Κ.Χ. Μύρης, Εταιρεία Σπουδών, 1980)

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

Κεφ. 75-77

1. Το κείμενο του Κεφ. 76 να μεταγραφεί σαν να το διηγείται ο ίδιος ο Νικίας (δηλ. σε α' ενικό πρόσωπο).

2. Να ξαναγράψετε το κείμενο του Κεφ. 76 μεταφέροντας τις μετοχές στους άλλους χρόνους της ίδιας φωνής.

3. Να μεταφερθούν στον ενεστώτα οι ρηματικοί τύποι του κειμένου 77. 3-4 **«τάχα δὲ ἂν καὶ λωφήσειαν... ἔπαθον»**.

4. **«τὴν δὲ πορείαν ὥστ' ἀσφαλῆ καὶ εὔτακτον εἶναι αὐτοὶ φυλάξατε»** (77. 5), **«ἄνδρες γὰρ πόλις, καὶ οὐ τείχη οὐδὲ νῆες ἀνδρῶν κεναί»** (77.7): Να ξαναγράψετε τις προτάσεις μεταφέροντας όλους τους κλιτούς τύπους στον αντίθετο αριθμό.

5. Να εντοπίσετε όλα τα τριτόκλιτα ουσιαστικά του Κεφ. 77, να τα κατατάξετε σε κατηγορίες σύμφωνα με το χαρακτήρα τους και να γράψετε τις πλάγιες πτώσεις τους και στους δύο αριθμούς.

6. Η φράση **ἐς ἀπορίαν καθίστασαν** (75.4) σημαίνει: α) απορούσαν, β) ήταν φτωχοί, γ) τους έφεραν σε αμηχανία, δ) τους προξενούσαν έκπληξη.

7. Προσπαθήστε να αποδώσετε την ψυχολογική κατάσταση του αθηναϊκού στρατού με βάση τις πληροφορίες που σας παρέχει το Κεφ. 75.

8. Παρακάτω παρατίθεται το κεφ. 2.52. 2-4, στο οποίο ο Θουκυδίδης περιγράφει την αδιαφορία των Αθηναίων, μέσα στη φρίκη του λοιμού, για την ταφή των νεκρών. Να συγκρίνετε τα όσα αναφέρονται στο κεφ. αυτό με τη συμπεριφορά που επιδεικνύουν οι ηττημένοι Αθηναίοι την ώρα της εγκατάλειψης του στρατοπέδου προς τους νεκρούς και τραυματισμένους συστρατιώτες τους (7.75.2-4). Σε ποια συμπεράσματα οδηγείστε; «Μη έχοντας σπίτια, ζούσαν σε πνιγηρές καλύβες μέσα στο καλοκαίρι και πέθαιναν ανάκατα ο ένας απάνω στον άλλο ή σέρνονταν μέσ' στους δρόμους μισοπεθαμένοι, ενώ άλλοι, από την άσβηστη δίψα τους, μαζεύονταν γύρω από τις βρύσες. Οι περίβολοι των ναών, όπου είχαν κατασκηνώσει, ήσαν γεμάτοι νεκρούς που πέθαιναν εκεί, γιατί καθώς φούντωνε το κακό, οι άνθρωποι, βασανισμένοι απ' την αρρώστια, έφταναν σε απόγνωση κι αδιαφορούσαν πια για τα ιερά και τα όσια. Δεν τηρούσαν πια καμιά απ' τις τελετές για την ταφή των νεκρών κι ο καθένας έθαβε τους δικούς του όπως μπορούσε. Πολλοί, που, απ' τους πολλούς θανάτους στην οικογένειά τους, τους είχαν λείψει τα χρειαζούμενα, μεταχειρίζονταν άπρεπους τρόπους. Άλλοι αποθέταν τον δικό τους νεκρό σε ξένη έτοιμη

πυρά κ' έβαζαν φωτιά στα ξύλα κι άλλοι έριχναν τον νεκρό τους επάνω σε πυρά όπου καιγόταν άλλος νεκρός κ' έφευγαν γρήγορα». (Μετάφραση Άγγελου Βλάχου).

9. Να μελετήσετε την περιγραφή της αναχώρησης του αθηναϊκού στόλου από τον Πειραιά, όπως τη δίνει ο Θουκυδίδης στο 6.30-32, και να τη συγκρίνετε με την τωρινή αναχώρηση από τις Συρακούσες. Ποιες αντιθέσεις παρατηρείτε;

10. Βρίσκει κατά τη γνώμη σας εφαρμογή στο Κεφ. 75 η ακόλουθη παρατήρηση ενός μελετητή; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας. «Καθώς η αντίθεση είναι ίσως το βασικότερο και αποτελεσματικότερο μέσο για τη διαπίστωση της διαφοράς, το αντιθετικό ύφος θα μπορούσε να αποκληθεί περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο το ύφος της σαφήνειας, μιας σαφήνειας που ίσως σπαταλιέται στις λεπτομέρειες αλλά που είναι ωστόσο πανταχού παρούσα και επίμονη» (John H. Finley, Θουκυδίδης, σ. 259).

11. Ο Νικίας στο λόγο του (κεφ. 77) αναφέρεται σε δύο βασικές πηγές από τις οποίες μπορούν οι Αθηναίοι να αντλήσουν ελπίδα. Να τις εντοπίσετε και να συζητήσετε τη διαφορά τους. Πιστεύετε ότι η αναφορά αυτή κατορθώνει πράγματι να εμψυχώσει το στρατό;

12. Να καταγράψετε τα βασικά επιχειρήματα που αναπτύσσει ο Νικίας στο λόγο του (Κεφ. 77). Αξιολογήστε το σημαντικότερο από αυτά. Σας φαίνεται πειστικό; Ποια επίδραση πιστεύετε ότι θα είχε στο καταρρακωμένο ηθικό του στρατού του;

13. Να χαρακτηρίσετε το Νικία με βάση α) τις ενέργειές του στο κεφ. 76 και β) το λόγο που απευθύνει στους άνδρες του (Κεφ. 77).

14. Να αναλύσετε και να αιτιολογήσετε την καταληκτική φράση του λόγου του Νικία: **«ἄνδρες γὰρ πόλις... κεναί»**. Ισχύει κατά τη γνώμη σας η άποψη αυτή στην εποχή μας;

15. Οι τρεις λέξεις που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα στο λόγο του Νικία είναι (σε διάφορες παραλλαγμένες μορφές) οι λέξεις ελπίδα, πόλις και άνδρες. Δικαιολογήστε την επαναληπτική τους χρήση.

Θέματα για συζήτηση

✎ *Αφού συμβουλευτείτε τα παράλληλα κείμενα του Ηροδότου στο πλαίσιο (παράθεμα 2), να σχολιάσετε την ομοιότητα στην προβληματική των δύο ιστορικών (Ηροδότου-Θουκυδίδη) σχετικά με την πίστη των αρχαίων Ελλήνων για τη φθονερή φύση του θείου. Υπάρχουν τέτοιες δοξασίες σήμερα στο λαό μας; Αν ναι, πού τις αποδίδετε;*

✎ *Να σχολιάσετε την ακόλουθη άποψη. Προσπαθήστε να τεκμηριώσετε τη σύμφωνη ή αντίθετη δική σας γνώμη. «Ο λόγος του Νικία και με ιστορικά κριτήρια και με ποιητικά είναι ταιριαστός στην περίσταση και στο πρόσωπο. Ως ιστορικό στοιχείο βοηθάει στην καλύτερη κατανόηση της ψυχολογίας και των σκέψεων που είχαν οι Αθηναίοι μετά την αποφασιστική ήττα στο μεγάλο Λιμάνι. Αλλά και η περιγραφή των γεγονότων από το Θουκυδίδη βοηθάει στην κατανόηση του λόγου. Έτσι λόγοι και έργα συμπλέκονται σε άρρηκτο σύνολο... ο Νικίας με την αβουλία του, την ιδιοτέλεια και την προσήλωσή του στη συμβατική ηθική, εξαιτίας της πλήρους αντιστροφής των σχεδίων και της τύχης του, αποκτάει την τραγικότητα που μπορεί να συναντήσει κανείς στη μοίρα των συμβατικών ανθρώπων, οι οποίοι έχουν την ψευδαίσθηση ότι μπορούν να περάσουν στην ιστορία ως ωφέλιμοι για την πατρίδα τους, χωρίς να δεχτούν να αντιμετωπίσουν προσωπικά πραγματικό κίνδυνο, όταν χρειαστεί» (Ε.Μ. Σούλης, ό.π., σσ. 50-51).*

✎ *Γιατί ο Νικίας παραλληλίζει το στρατό του με πολιτεία (77.4); Θεωρείτε τον παραλληλισμό εναρμονισμένο και κατάλληλο προς τις περιστάσεις υπό τις οποίες γίνεται; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.*

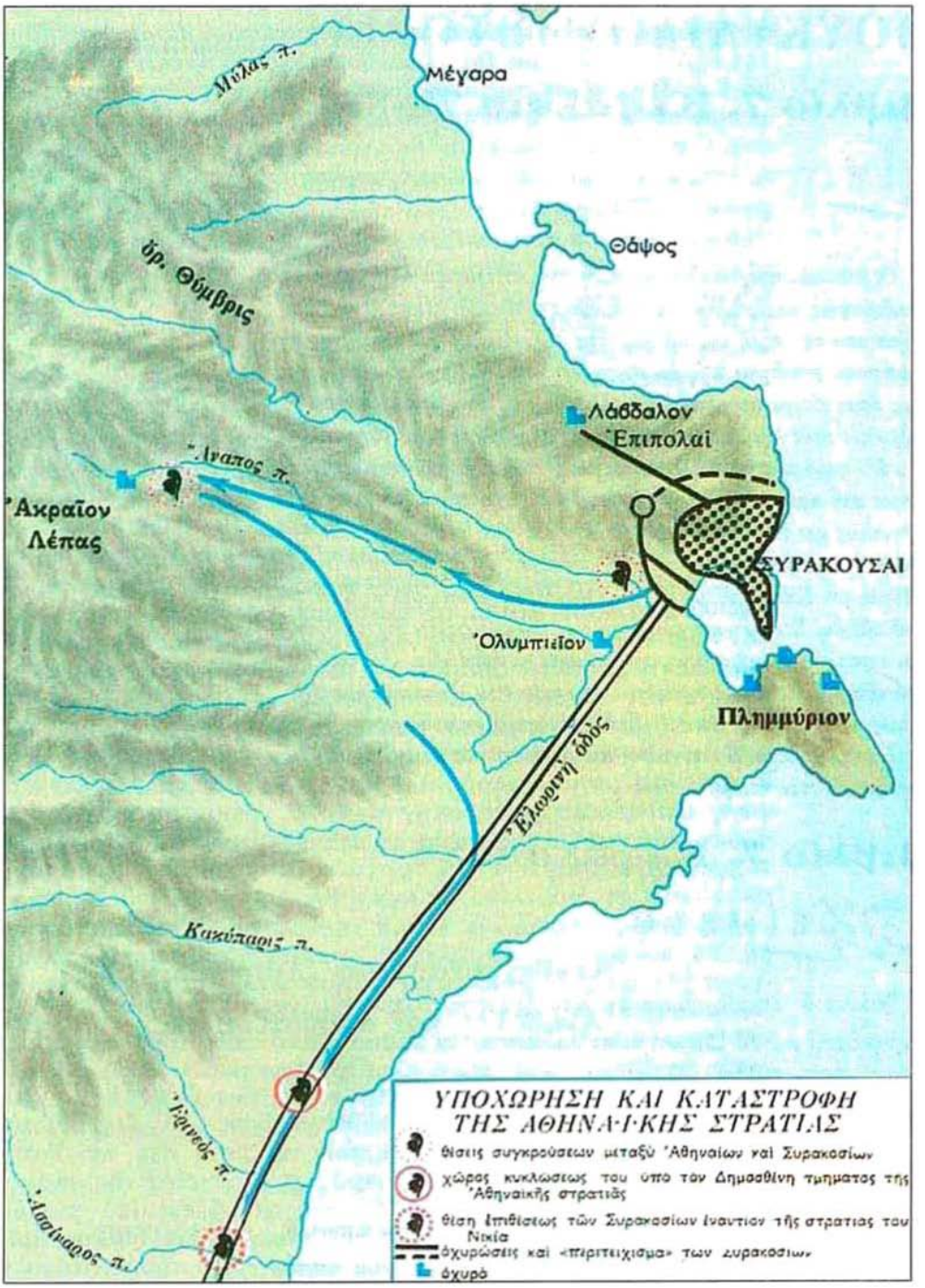
Μέγαρα
Θάψος
ὄρ. Θύμβρις
Λάβδαλον
Ἐπιπολαί
Ἄναπος π.
Ἀκραῖον
Λέπας
ΣΥΡΑΚΟΥΣΑΙ
Ὀλυμπιεῖον
Πλημμύριον
Ἑλωριτὴ ὁδός
Κακύπαρις π.
Ἑλωρός π.
Ἀσσίναρος π.
ΥΠΟΧΩΡΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΣ
θέσεις συγκρούσεων μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Συρακοσίων
χώρος κυκλώσεως του ὑπὸ τὸν Δημοσθένη τμήματος τῆς Ἀθηναϊκῆς στρατιᾶς
θέση ἐπιθέσεως τῶν Συρακοσίων ἐναντίον τῆς στρατιᾶς τοῦ Νικία
ὀχυρώσεις καὶ «περιτειχισμα» τῶν Συρακοσίων
ὀχυρό

Βιβλίο 7. Κεφάλαια 78-83

Περίληψη

Οι Αθηναίοι προχωρούσαν με τάξη προς το εσωτερικό και παρά τις αντιξοότητες κατόρθωσαν να φτάσουν στο Ακραίο λέπας. Την τρίτη νύχτα από την αρχή της αναχώρησης ο Νικίας και ο Δημοσθένης αποφάσισαν, επειδή τα τρόφιμα είχαν εξαντληθεί και πολλοί στρατιώτες τους ήταν πληγωμένοι από τις συγκρούσεις με τους Συρακούσιους, να πορευθούν προς την αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή προς τη θάλασσα, όπου δεν παραφύλαγαν οι Συρακούσιοι. Όμως το στράτευμα καταλήφθηκε από πανικό και διασπάστηκε. Οι Συρακούσιοι κυνήγησαν τους Αθηναίους και τους έφτασαν, περικύκλωσαν τους στρατιώτες του Δημοσθένη και τους ανάγκασαν να παραδοθούν. Την ίδια μέρα ο Νικίας διάβηκε τον Ερινεό ποταμό και στρατοπέδευσε σε ένα ύψωμα. Εκεί τον πρόλαβαν οι Συρακούσιοι και, αφού τον πληροφόρησαν για την τύχη του στρατού του Δημοσθένη, τον κάλεσαν να παραδοθεί. Ο Νικίας, αφού εξακρίβωσε την πληροφορία, πρότεινε στο Γύλιππο συμφωνία. Όμως οι Συρακούσιοι και ο Γύλιππος απέρριψαν τους όρους του Νικία και έκαναν επίθεση. Κυνηγημένος από τους εχθρούς ο στρατός του Νικία έφτασε στον ποταμό Ασσίναρο.

Βιβλίο 7. Κεφάλαιο 84

Κείμενο

Σφαγή των Αθηναίων στον Ασσίναρο

1 Νικίας δ' ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο ἦγε τὴν στρατιάν· οἱ δὲ
Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι προσέκειντο τὸν αὐτὸν τρόπον
2 πανταχόθεν βάλλοντές τε καὶ κατακοντίζοντες. Καὶ οἱ
Ἀθηναῖοι ἠπείγοντο πρὸς τὸν Ἀσσίναρον ποταμόν, ἅμα μὲν
διαζόμενοι ὑπὸ τῆς πανταχόθεν προσβολῆς ἱππέων τε
πολλῶν καὶ τοῦ ἄλλου ὄχλου, οἰόμενοι ῥᾷόν τι σφίσιν ἔσε-
σθαι, ἢν διαβῶσι τὸν ποταμόν, ἅμα δ' ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίας
3 καὶ τοῦ πιεῖν ἐπιθυμίᾳ. Ὡς δὲ γίγνονται ἐπ' αὐτῷ, ἐσπί-
πτουσιν οὐδενὶ κόσμῳ ἔτι, ἀλλὰ πᾶς τέ τις διαβῆναι αὐτὸς

πρῶτος βουλόμενος καὶ οἱ πολέμιοι ἐπικείμενοι χαλεπὴν ἤδη τὴν διάβασιν ἐποίουν· ἁθρόοι γὰρ ἀναγκαζόμενοι χωρεῖν ἐπέπιπτόν τε ἀλλήλοις καὶ κατεπάτουν, περί τε τοῖς δορατίοις καὶ σκεύεσιν οἱ μὲν εὐθὺς διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐμπαλασσόμε-
4 νοι κατέρρεον. Ἐς τὰ ἐπὶ θάτερά τε τοῦ ποταμοῦ παραστάντες οἱ Συρακόσιοι (ἦν δὲ κρημνῶδες) ἔβαλλον ἄνωθεν τοὺς Ἀθηναίους, πίνοντάς τε τοὺς πολλοὺς ἀσμένους καὶ ἐν
5 κοίλῳ ὄντι τῷ ποταμῷ ἐν σφίσιν αὐτοῖς ταρασσομένους. Οἵ τε Πελοποννήσιοι ἐπικαταβάντες τοὺς ἐν τῷ ποταμῷ μάλιστα ἔσφαζον. Καὶ τὸ ὕδωρ εὐθὺς διέφθαρτο, ἀλλ' οὐδὲν ἧσσον ἐπίνετό τε ὁμοῦ τῷ πηλῷ ἡματωμένον καὶ περιμάχητον ἦν τοῖς πολλοῖς.

Γλωσσικά σχόλια

προσέκειντο· πρόσκειμαι	πιέζω, καταδιώκω, επιτίθεμαι (εδώ το ρ. έχει στρατιωτική σημασία)
πανταχόθεν	από παντού, απ' όλες τις πλευρές
κατακοντίζοντες· κατακοντίζω	καταβάλλω (τον αντίπαλο) ακοντίζοντας, ρίχνω ακόντια
ἠπείγοντο· ἐπείγομαι	σπεύδω, βιάζομαι
ἐσπίπτουσιν· ἐσπίπτω	πέφτω μέσα
κόσμος	τάξη, ευταξία, πειθαρχία
οὐδενί κόσμῳ	με αταξία
ἐπικείμενοι· ἐπίκειμαι	επιτίθεμαι
ἁθρόοι	κατά σωρούς, πολλοί μαζί συγκεντρωμένοι
σκεύεσιν	τα σκεύη είναι η στρατιωτική εξάρτυση πλην των όπλων
ἐμπαλασσόμενοι· ἐμπαλάσσομαι	μπλέκομαι
κατέρρεον (καταρρέω)	παρασύρονταν από το ρεύμα του ποταμού
ἐς τὰ ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ	προς το άλλο μέρος του ποταμού, στην απέναντι όχθη του ποταμού
ἐπικαταβάντες· ἐπικαταβαίνω	κατεβαίνω (σε κάποιο μέρος ή εναντίον κάποιου)
τὸ ὕδωρ διέφθαρτο	το νερό είχε θολώσει
πηλῷ· πηλός	βόρβορος, λάσπη

περιμάχητος	αυτός για τον οποίο γίνεται μάχη, περιζήτητος
περιμάχητον ἦν τὸ ὕδωρ	πολλοί αγωνίζονταν γι' αυτό (δηλ. ποιος να το πρωτοπιεί)

Ερμηνευτικά σχόλια

ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο Αρχή της τελευταίας (8ης) ημέρας από την αναχώρηση.

Ἀσσίναρον ποταμόν Σήμερα ονομάζεται Fiume Falkonara.

ἅμα μέν Δύο ήταν οι αιτίες της διασύνης των Αθηναίων, η προσβολή των ιππέων και η επιθυμία τους να πιουν νερό.

ῥᾷόν τι σφίσιν ἔσεσθαι Οι καταπονημένοι στρατιώτες που υποχωρούσαν είχαν τη μάταια ελπίδα ότι, αν κατόρθωναν να διαβούν τον ποταμό, οι συνθήκες θα τους επέτρεπαν μία ανάπαυλα από την επίμονη επίθεση των εχθρών.

οὐδενὶ κόσμῳ ἔτι Το **ἔτι** δηλώνει ότι μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε τηρηθεί τάξη στο στράτευμα. Πάντως από αυτή τη στιγμή ο στρατός μεταβάλλεται σε άτακτο όχλο με τραγικότατα αποτελέσματα. Οι στρατιώτες πέφτουν ο ένας πάνω στον άλλο, ποδοπατιούνται, σκοτώνονται χτυπημένοι από τα ίδια τους τα κοντάρια, μπερδεύονται στα σκεύη που κουβαλούσαν και παρασύρονται από το ρεύμα του ποταμού, ενώ οι εχθροί από την απόκρημνη όχθη του βάλλουν εναντίον των διψασμένων Αθηναίων και τους αποδεκατίζουν. Τέλος οι Πελοποννήσιοι κατεβαίνουν από την όχθη και, καθώς οι Αθηναίοι δεν ήταν πια σε θέση να συμπλακούν σώμα με σώμα, σφάζουν αυτούς που βρίσκονταν μέσα στο νερό του ποταμού (βλ. παράθεμα 1).

ἔσφαζον Χρησιμοποιεί το ρήμα **ἔσφαζον** αντί του **ἔκτεινον**, για να δηλώσει τη σκληρότητα των Πελοποννησίων.

καὶ τὸ ὕδωρ εὐθὺς διέφθαρτο, ἀλλ'... τοῖς πολλοῖς Η περιγραφή του Θουκυδίδη είναι ιδιαίτερα εύγλωττη και γίνεται με τρόπο που τονίζει τη δραματικότητα και την ένταση των γεγονότων. Η διαδοχή των σκηνών, οι σκληρές πολλές φορές ει-

κόνες, η ρεαλιστική αναφορά σε λεπτομέρειες (νερό θολωμένο και κοκκινισμένο από το αίμα των σφαγμένων Αθηναίων, οι διψασμένοι Αθηναίοι που αγωνίζονταν ποιος να πρωτοπιεί) επιτείνουν την τραγική κατάληξη που είχε για τους Αθηναίους η σικελική εκστρατεία. (Βλ. Παράθεμα 2)

1. Ο Πλούταρχος Νικ. 27.5, επισημαίνει: *ἐκεῖ δὲ τοὺς μὲν οἱ πολέμιοι συνεπελθόντες ἐνέσεισαν εἰς τὸ ῥεῖθρον, οἱ δὲ θνήσκοντες ὑπὸ δίψους ἐρρίπτουν αὐτούς, καὶ πλεῖστος ἐνταῦθα φθόρος ἦν καὶ ὠμότατος ἐν τῷ ποταμῷ πινόντων ἅμα καὶ σφαττομένων* (Εκεί οι εχθροί συγκρούστηκαν με κάποιους και τους έριξαν στο ρεύμα, ενώ άλλοι φτάνοντας έπεφταν μόνοι τους από τη δίψα, κι επήλθε εκεί καταστροφή μεγάλη και γεμάτη ωμότητα και σφάζονταν στον ποταμό, ενώ ταυτόχρονα έπιναν». *Μετάφραση από τη μεταφραστική ομάδα εκδ. Κάκτου).*

2. *«Το όνομα Ασσίναρος ηχεί σαν νεκρικό σήμαντρο, όπως ηχούν και οι Αιγός Ποταμοί, ή, στα δικά μας χρόνια ο Σαγγάριος. Ποταμοί είναι και οι τρεις». (Άγγελος Σ. Βλάχος, Παρατηρήσεις στον Θουκυδίδη, τόμος β΄ σ. 291).*

Αθηναίος πολεμιστής (παράσταση σε λήκυθο) (Εκδοτική Αθηνών)

Βιβλίο 7. Κεφάλαιο 85

Κείμενο

Παράδοση του Νικία στο Γύλιππο

1 Τέλος δὲ νεκρῶν τε πολλῶν ἐπ' ἀλλήλοις ἤδη κειμένων ἐν τῷ ποταμῷ καὶ διεφθαρμένου τοῦ στρατεύματος τοῦ μὲν κατὰ τὸν ποταμόν, τοῦ δὲ καί, εἴ τι διαφύγοι, ὑπὸ τῶν ἱππέων, Νικίας Γυλίππῳ ἑαυτὸν παραδίδωσι, πιστεύσας μᾶλλον αὐτῷ ἢ τοῖς Συρακοσίοις· καὶ ἑαυτῷ μὲν χρήσασθαι ἐκέλευεν ἐκεῖνόν τε καὶ Λακεδαιμονίους ὅτι βούλονται, τοὺς δὲ
2 ἄλλους στρατιώτας παύσασθαι φονεύοντας. Καὶ ὁ Γύλιππος μετὰ τοῦτο ζωγρεῖν ἤδη ἐκέλευεν· καὶ τούς τε λοιποὺς ὅσους μὴ ἀπεκρύψαντο (πολλοὶ δὲ οὗτοι ἐγένοντο) ξυνεκόμισαν ζῶντας, καὶ ἐπὶ τοὺς τριακοσίους, οἳ τὴν φυλακὴν διεξῆλθον τῆς νυκτός, πέμψαντες τοὺς διωξομένους ξυνέλα-
3 βον. Τὸ μὲν οὖν ἁθροισθὲν τοῦ στρατεύματος ἐς τὸ κοινὸν οὐ πολὺ ἐγένετο, τὸ δὲ διακλαπὲν πολύ, καὶ διεπλήσθη πᾶσα Σικελία αὐτῶν, ἅτε οὐκ ἀπὸ ξυμβάσεως ὥσπερ τῶν μετὰ
4 Δημοσθένους ληφθέντων. Μέρος δέ τι οὐκ ὀλίγον καὶ ἀπέθανεν· πλεῖστος γὰρ δὴ φόνος οὗτος καὶ οὐδενὸς ἐλάσσων τῶν ἐν τῷ [Σικελικῷ] πολέμῳ τούτῳ ἐγένετο. Καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις προσβολαῖς ταῖς κατὰ τὴν πορείαν συχναῖς γενομέναις οὐκ ὀλίγοι ἐτεθνήκεσαν. Πολλοὶ δὲ ὅμως καὶ διέφυγον, οἱ μὲν καὶ παραυτίκα, οἱ δὲ καὶ δουλεύσαντες καὶ διαδιδράσκοντες ὕστερον· τούτοις δ' ἦν ἀναχώρησις ἐς Κατάνην.

Αιχμαλωσία του στρατεύματός του

Σημαντικός αριθμός διαφεύγει

Γλωσσικά σχόλια

χρήσασθαι· χρήομαι, -ῶμαι	μεταχειρίζομαι (αποθ.)
ζωγρεῖν· ζωγρέω, -ῶ	πιάνω ζωντανό <ζωός ή ζώς (= ζωντανός) + ἀγρεύω (= πιάνω, συλλαμβάνω)

οἳ τὴν φυλακὴν διεξῆλθον τῆς νυκτός	οι οποίοι είχαν ξεφύγει τη νύχτα από τους φρουρούς
τὸ μὲν οὖν ἀθροισθὲν τοῦ στρατεύματος ἐς τὸ κοινὸν οὐ πολὺ ἐγένετο, τὸ δὲ διακλαπὲν πολύ	όσοι από το στρατό συγκεντρώθηκαν για να παραδοθούν στην εξουσία της πόλης δεν ήταν πολλοί, αλλά ήταν πολλοί εκείνοι τους οποίους είχαν κλέψει
διεπλήσθη *(διαπίμπλαμαι)* ***πᾶσα Σικελία αὐτῶν***	γέμισε ολόκληρη η Σικελία απ' αυτούς
ξύμβασις	συμφωνία, συνθήκη
ἅτε οὐκ ἀπὸ ξυμβάσεως ὥσπερ τῶν μετὰ Δημοσθένους ληφθέντων	γιατί δεν είχαν συλληφθεί μετά από συνθηκολόγηση, όπως οι στρατιώτες του Δημοσθένη
διαδιδράσκοντες· διαδιδράσκω	διαφεύγω, δραπετεύω

Ερμηνευτικά σχόλια

διεφθαρμένου τοῦ στρατεύματος Κατά το Διόδωρο οι νεκροί ανέρχονται σε 18.000 και οι αιχμάλωτοι σε 7.000.

Νικίας Γυλίππῳ ἑαυτὸν παραδίδωσι, πιστεύσας μᾶλλον αὐτῷ ἢ τοῖς Συρακοσίοις Η επιλογή του Νικία είναι φυσική και εύλογη, διότι γνώριζε ότι οι Λακεδαιμόνιοι τον συμπαθούσαν, καθώς ήταν αυτός που το 421 π.Χ. έκλεισε με όρους συμφέροντες για τους Λακεδαιμόνιους την ομώνυμη συνθήκη. Ο Πλούταρχος (Νικ. 27.5) μας παρουσιάζει το λόγο του Νικία προς το Γύλιππο: *«ἔλεος ὑμᾶς ὦ Γύλιππε, λαβέτω νικῶντας, ἐμοῦ μὲν μηδείς, ὃς ἐπὶ τηλικαύταις εὐτυχίαις ὄνομα καὶ δόξαν ἔσχον, τῶν δ' ἄλλων Ἀθηναίων, ἐννοηθέντας ὅτι κοιναὶ μὲν αἱ τύχαι τοῦ πολέμου, μετρίως δ' αὐταῖς καὶ πρᾴως ἐχρήσαντο ἐν οἷς εὐτύχουν Ἀθηναῖοι πρὸς ὑμᾶς»* («Δείξτε μας έλεος, Γύλιππε, τώρα που είστε νικητές, όχι για μένα που με τις τόσο μεγάλες επιτυχίες μου απέκτησα όνομα και δόξα, αλλά για τους άλλους Αθηναίους, λαμβάνοντας υπόψη σας ότι είναι κοινές οι τύχες του πολέμου κι ότι οι Αθηναίοι, όταν είχαν επιτυχίες, φάνηκαν μετριοπαθείς και πράοι απέναντί σας». Μετάφραση από τη μεταφραστική ομάδα εκδ. Κάκτου).

καὶ ὁ Γύλιππος μετὰ τοῦτο ζωγρεῖν ἐκέλευεν

Αυτό σημαίνει ότι ο Γύλιππος ήταν ο αρχηγός και απ' αυτόν προέρχονταν οι διαταγές.

ἀπεκρύψαντο

Οι Συρακούσιοι στρατιώτες έκρυψαν πολλούς Αθηναίους αιχμαλώτους, για να επωφεληθούν οικονομικά οι ίδιοι και όχι το δημόσιο ταμείο, πουλώντας τους ως δούλους ή ανταλλάσσοντάς τους με λύτρα.

καὶ ἐπὶ τοὺς τριακοσίους, οἳ τὴν φυλακὴν... νυκτός

Γι' αυτούς μίλησε ο ιστορικός στο 83.5.

τὸ μὲν οὖν ἄθροισθὲν τοῦ στρατεύματος ἐς τὸ κοινὸν οὐ πολὺ ἐγένετο

Δεν ήταν περισσότεροι από χίλιοι, αφού το σύνολο των αιχμαλώτων, όπως αναφέρει ο Θουκυδίδης (7.87.4) ήταν επτά χιλιάδες. Κι από αυτούς οι έξι χιλιάδες ήταν του Δημοσθένη (7.82.3). Επομένως κατά την αποχώρηση από το λιμάνι ξεκίνησαν σαράντα χιλιάδες και οκτώ ημέρες μετά που παραδόθηκε ο Νικίας και το στράτευμά του υπολογίζονται μόνο επτά χιλιάδες. Οι υπόλοιποι είτε πουλήθηκαν ως δούλοι είτε φονεύθηκαν.

ἅτε οὐκ ἀπὸ ξυμβάσεως ὥσπερ τῶν μετὰ Δημοσθένους ληφθέντων

Η παράδοση του Δημοσθένη έγινε κατόπιν διαπραγματεύσεων, έτσι ώστε η πόλη των Συρακουσών να είναι υπεύθυνη για τους άνδρες που είχαν παραδοθεί, υπεύθυνη μεταξύ άλλων για τη διατήρηση της ζωής τους. Όμως με τους άνδρες του Νικία δεν προηγήθηκε καμία τέτοια συμφωνία. Έτσι αυτοί που παραδόθηκαν ήταν τα προσωπικά λάφυρα που οι «κάτοχοί» τους μπορούσαν να κρατήσουν ή να πουλήσουν ανάλογα με τις επιθυμίες τους.

μέρος δέ τι οὐκ ὀλίγον καὶ ἀπέθανεν

Ο Θουκυδίδης διαιρεί το στρατό σε 4 μέρη: α) **τὸ ἄθροισθὲν ἐς τὸ κοινόν**, β) **τὸ διακλαπέν**, γ) **τὸ ἀποθανόν**, δ) **τὸ διαφυγόν**.

οἱ μὲν καὶ παραυτίκα

Από τον Παυσανία (7.16.4) αναφέρεται ο Καλλίστρατος, γιος του Εμπέδου, ο οποίος κατόρθωσε να φτάσει μαζί με ιππείς στην Κατάνη, απ' όπου επέστρεψε στις Συρακούσες, για να παρενοχλήσει τους Συρακούσιους που λαφυραγωγούσαν το αθηναϊκό στρατόπεδο. Ο Καλλίστρατος σκοτώθηκε σ' αυτήν την επιχείρηση.

τούτοις δ' ἦν ἀναχώρησις ἐς Κατάνην

Μεταξύ αυτών ήταν και ο ομιλητής του Λυσία στο *Υπέρ Πολυστράτου* (XX), ο οποίος διηγείται τα ακόλουθα: «Όταν καταστράφηκε ο στρατός μας και εγώ σώθηκα και έφτασα στην Κατάνη πήρα μέρος σε επιδρομές, που είχαν ως ορμητήριο την Κατάνη και προξένησα ζημιές στους εχθρούς μας».

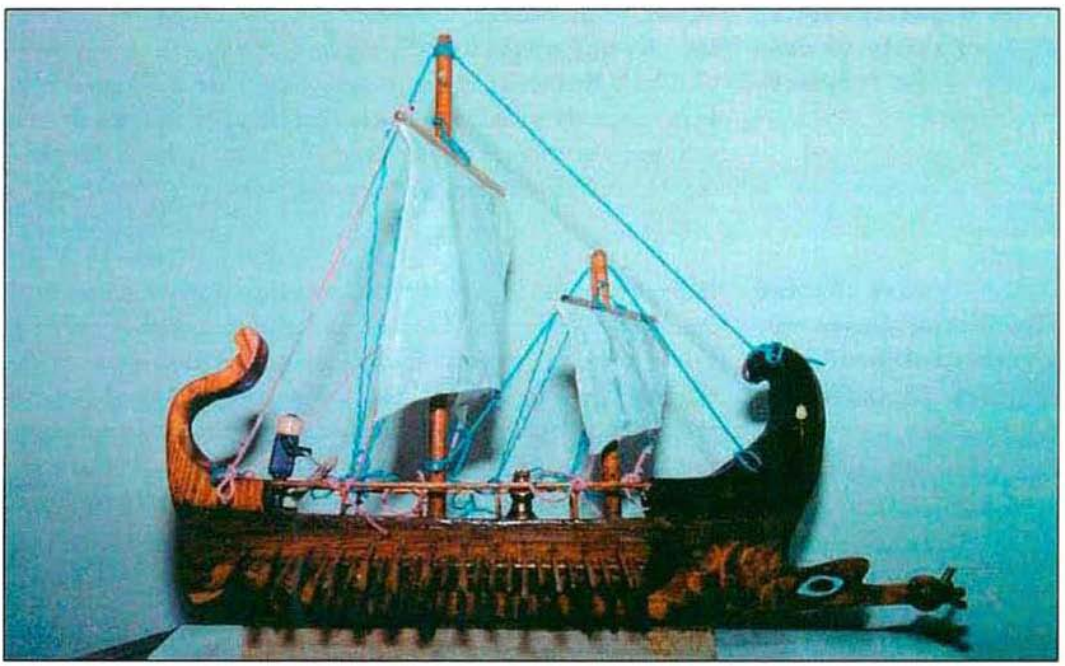

Βιβλίο 7. Κεφάλαιο 86

Κείμενο

Η εκτέλεση του Νικία και του Δημοσθένη

1 Ξυναθροισθέντες δὲ οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, τῶν τε αἰχμαλώτων ὅσους ἐδύναντο πλείστους καὶ τὰ σκῦλα
2 ἀναλαβόντες, ἀνεχώρησαν ἐς τὴν πόλιν. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους Ἀθηναίων καὶ τῶν ξυμμάχων ὁπόσους ἔλαβον κατεβίβασαν ἐς τὰς λιθοτομίας, ἀσφαλεστάτην εἶναι νομίσαν-τες τήρησιν, Νικίαν δὲ καὶ Δημοσθένη ἄκοντος τοῦ Γυλίππου ἀπέσφαξαν. Ὁ γὰρ Γύλιππος καλὸν τὸ ἀγώνισμα ἐνόμιζέν οἱ εἶναι ἐπὶ τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς ἀντιστρατήγους κομίσαι
3 Λακεδαιμονίοις. Ξυνέβαινε δὲ τὸν μὲν πολεμιώτατον αὐτοῖς εἶναι, Δημοσθένη, διὰ τὰ ἐν τῇ νήσῳ καὶ Πύλῳ, τὸν δὲ διὰ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδειότατον· τοὺς γὰρ ἐκ τῆς νήσου ἄνδρας τῶν Λακεδαιμονίων ὁ Νικίας προυθυμήθη, σπονδὰς πείσας τοὺς
4 Ἀθηναίους ποιήσασθαι, ὥστε ἀφεθῆναι. Ἀνθ' ὧν οἵ τε Λακεδαιμόνιοι ἦσαν αὐτῷ προσφιλεῖς κἀκεῖνος οὐκ ἥκιστα διὰ τοῦτο πιστεύσας ἑαυτὸν τῷ Γυλίππῳ παρέδωκεν. Ἀλλὰ τῶν Συρακοσίων τινές, ὡς ἐλέγετο, οἱ μὲν δείσαντες, ὅτι πρὸς αὐτὸν ἐκεκοινολόγηντο, μὴ βασανιζόμενος διὰ τὸ τοιοῦτο ταραχὴν σφίσιν ἐν εὐπραγίᾳ ποιήσῃ, ἄλλοι δέ, καὶ οὐχ ἥκιστα οἱ Κορίνθιοι, μὴ χρήμασι δὴ πείσας τινάς, ὅτι πλούσιος ἦν, ἀποδρᾷ καὶ αὖθις σφίσι νεώτερόν τι ἀπ' αὐτοῦ
5 γένηται, πείσαντες τοὺς ξυμμάχους ἀπέκτειναν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν τοιαύτῃ ἢ ὅτι ἐγγύτατα τούτων αἰτίᾳ ἐτεθνήκει, ἥκιστα δὴ ἄξιος ὢν τῶν γε ἐπ' ἐμοῦ Ἑλλήνων ἐς τοῦτο δυστυχίας ἀφικέσθαι διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν.

Γενική κρίση του Θουκυδίδη για το Νικία

Γλωσσικά σχόλια

τὰ σκῦλα	τα λάφυρα
λιθοτομία <λίθος + τέμνω	λατομείο
τήρησις	φυλακή, φρούρηση, φύλαξη
ἄκοντος τοῦ Γυλίππου	παρά τη θέληση του Γύλιππου
ἀντιστράτηγοι	οι αντίπαλοι στρατηγοί
ἐπιτηδειότατος	ο πιο αγαπητός
προυθυμήθη	έδειξε προθυμία, ζήλο
ἐκεκοινολόγηντο (κοινολογέομαι, -οῦμαι <κοινός + λόγος)	είχαν έρθει σε συνεννοήσεις μαζί του
εὐπραγία	ευτυχία, ευημερία
μή... σφίσι νεώτερόν τι ἀπ' αὐτοῦ γένηται	μήπως... εξαιτίας του δημιουργηθεί πάλι σ' αυτούς κάποια νέα συμφορά
διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν	γιατί είχε φερθεί σε όλη του τη ζωή ενάρετα σύμφωνα με τα καθιερωμένα

Ερμηνευτικά σχόλια

ἀνεχώρησαν ἐς τὴν πόλιν Ο Πλούταρχος (Νικ. 27.8-9) περιγράφει εντυπωσιακά την εικόνα της επιστροφής των Συρακουσίων στην πόλη με τους αιχμαλώτους: «Κι αφού συγκέντρωσαν όσους πιάστηκαν φανερά, κρέμασαν πανοπλίες αιχμαλώτων στα ωραιότερα και μεγαλύτερα δέντρα κοντά στο ποτάμι, κι αφού στεφανώθηκαν οι ίδιοι και στόλισαν υπερβολικά τα άλογά τους, κόβοντας τις χαίτες από τα άλογα των εχθρών, μπήκαν στην πόλη· έτσι πέτυχαν τον λαμπρότερο αγώνα απ' όλους όσους είχαν κάνει Έλληνες με Έλληνες και την τελειότερη νίκη με τη μεγαλύτερη δύναμη και την υπέρτατη επίδειξη θάρρους και αρετής» (Μετάφραση από τη μεταφραστική ομάδα εκδ. Κάκτου).

ἐς τὰς λιθοτομίας Πρόκειται για τα μεγάλα λατομεία, ανατολικά του θεάτρου.

Νικίαν δὲ... ἀπέσφαξαν Τρομερή παραβίαση από τη μεριά των Συρακουσίων της συμφωνίας με το Δημοσθένη, καθώς και απόλυτος παραμερισμός του Γύλιππου, στον οποίο είχε παραδοθεί ο Νικίας, ήταν επομέ-

νως δικός του αιχμάλωτος. Είναι παράξενο το γεγονός ότι, μολονότι ο Γύλιππος επιθυμούσε ως επιστέγασμα των στρατιωτικών του επιτευγμάτων να οδηγήσει αιχμαλώτους στους Λακεδαιμόνιους τους δύο αντίπαλους στρατηγούς, δεν μπόρεσε να επιβληθεί και να σώσει τη ζωή του Νικία.

διὰ τὰ ἐν τῇ νήσῳ Εννν. η Σφακτηρία

σπονδὰς... ποιήσασθαι Ο Νικίας ήταν ο πρωταγωνιστής της ειρήνης του 421 π.Χ.

ὥστε ἀφεθῆναι Υποκείμενο είναι **τοὺς... Λακεδαιμονίων**.

ὅτι πλούσιος ἦν Ο Λυσίας αναφέρει ότι η περιουσία του Νικία ανερχόταν στα εκατό τάλαντα και την αποτελούσαν οι χίλιοι δούλοι του που δούλευαν στα μεταλλεία του Λαυρίου. Η αξία επομένως ενός δούλου ειδικευμένου εργάτη και σε καλή σωματική κατάσταση ήταν το 1/10 του ταλάντου.

οὐχ ἥκιστα οἱ Κορίνθιοι Οι Κορίνθιοι μισούσαν το Νικία, διότι είχε πολεμήσει εναντίον τους (Π6. και 4.55.1).

ἥκιστα δὴ ἄξιος ὢν... ἐς τοῦτο δυστυχίας ἀφικέσθαι Η κρίση του Θουκυδίδη ότι ο Νικίας άξιζε καλύτερη τύχη μεταφέρει τον αναγνώστη στο κλίμα της τραγωδίας. Όπως παρατηρεί ο Αριστοτέλης (*Περὶ Ποιητικῆς* 1453^{a}5) ο θεατής νιώθει τον **ἔλεον**, συμπόνια για τον τραγικό ήρωα που αναξιοπαθεί **«περὶ τὸν ἀνάξιον δυστυχοῦντα»**.

διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν Δε συντρέχουν λόγοι να πιστέψουμε ότι ο Θουκυδίδης θα ήθελε να αρνηθεί να αποκαλέσει «αρετή» τη συνεχή προσπάθεια κάποιου να είναι δίκαιος και ευσυνείδητος, εκπληρώνοντας τις υποχρεώσεις του. Η μελέτη της σικελικής εκστρατείας μπορεί να μας οδηγήσει να σκεφτούμε ότι ο Θουκυδίδης είναι επιεικής προς το Νικία ή ότι τόσο τα δικά του κριτήρια για την αρετή όσο και αυτά του Νικία υπήρξαν ελλειπτικά. Αν ο Θουκυδίδης είχε εκφράσει την άποψη ότι ο Νικίας δεν άξιζε να αποτύχει ή πολύ περισσότερο να πεθάνει, αυτή θα ήταν μία αξιοπερίεργη κρίση, ελλείψει μάλιστα ανάλογης έκφρασης συμπάθειας για το Δημοσθένη. Όμως αυτό που ο Θουκυδίδης λέει στην πραγματικότητα είναι ότι του Νικία δεν του άξιζε η μεγάλη δυστυχία να εκτελεστεί εν ψυχρώ από τον εχθρό, στον οποίο είχε παραδοθεί. Αυτό δε σημαίνει ότι ο Θουκυδίδης πίστευε σε ένα σύστημα θεί-

κών ανταμοιβών και ποινών που επιβράβευαν την ανθρώπινη αρετή και τιμωρούσαν την κακία αντίστοιχα, αλλά η άποψή του αποτελεί μία φυσική αντίδραση, με την οποία κάθε άνθρωπος στοιχειώδους ευαισθησίας συμφωνεί (βλ. παράθεμα 1).

1. «Η έκφραση αυτή, το σύντομο επιτύμβιο επίγραμμα για το Νικία, αναφέρεται συχνά ως αναγνώριση της αξίας του. Δεν αμφισβητείται η τραγικότητα του τέλους του. Αλλά ο ιστορικός παραμένει κι εδώ αντικειμενικός. Το βάρος πέφτει στη λέξη **«νενομισμένην»**. Στον Ελληνικό κόσμο με τους θεσμούς του, ο Νικίας τους ετίμησε πάντα όλους και στις εξαιρετικές περιστάσεις που βρέθηκε στάθηκε εντελώς ανίκανος να λάβει οποιαδήποτε πρωτοβουλία για να τις αντιμετωπίσει. Ήταν εξ αρχής αντίθετος με την εκστρατεία, όπως οι Αντιβενιζελικοί στην Μικρασιατική, κι όμως τη συνέχισε, την όξυνε ως το έπακρο, γιατί νοιαζόταν προ πάντων για τη φήμη του, μήπως τον πουν προδότη, κι όχι για τις χιλιάδες ψυχές που έφερε στον όλεθρο. Αν λοιπόν το ν' ασκεί κανείς την **«νενομισμένην»** αρετή τον δικαιώνει στα μάτια των θεών, έπρεπε αυτοί να φροντίσουν να έχει καλύτερο τέλος, ο θάνατός του δεν του άξιζε. Αλλά υπάρχει τέτοια δικαίωση;» (Λαμπρίδη Έλλη, Θουκυδίδου Ιστορία, τόμ. 4, σσ. 273-274).μ

Βιβλιο 7. Κεφάλαιο 87

Κείμενο

Άθλιες συνθήκες διαβίωσης των αιχμαλώτων στα λατομεία

1 Τοὺς δ' ἐν ταῖς λιθοτομίαις οἱ Συρακόσιοι χαλεπῶς τοὺς πρώτους χρόνους μετεχείρισαν. Ἐν γὰρ κοίλῳ χωρίῳ ὄντας καὶ ὀλίγῳ πολλοὺς οἵ τε ἥλιοι τὸ πρῶτον καὶ τὸ πνῖγος ἔτι ἐλύπει διὰ τὸ ἀστέγαστον καὶ αἱ νύκτες ἐπιγιγνόμεναι τοὐναντίον μετοπωριναὶ καὶ ψυχραὶ τῇ μεταβολῇ ἐς ἀσθέ-
2 νειαν ἐνεωτέριζον, πάντα τε ποιούντων αὐτῶν διὰ στενοχωρίαν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ προσέτι τῶν νεκρῶν ὁμοῦ ἐπ' ἀλλήλοις ξυνεννημένων, οἳ ἔκ τε τῶν τραυμάτων καὶ διὰ τὴν μεταβολὴν καὶ τὸ τοιοῦτον ἀπέθνῃσκον, καὶ ὀσμαὶ ἦσαν οὐκ ἀνεκτοί, καὶ λιμῷ ἅμα καὶ δίψῃ ἐπιέζοντο (ἐδίδοσαν γὰρ αὐτῶν ἑκάστῳ ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας κοτύλην ὕδατος καὶ δύο κοτύλας σίτου), ἄλλα τε ὅσα εἰκὸς ἐν τῷ τοιούτῳ χωρίῳ ἐμπεπτω-
3 κότας κακοπαθῆσαι, οὐδὲν ὅτι οὐκ ἐπεγένετο αὐτοῖς· καὶ ἡμέρας μὲν ἑβδομήκοντά τινας οὕτω διῃτήθησαν ἅθροοι· ἔπειτα πλὴν Ἀθηναίων καὶ εἴ τινες Σικελιωτῶν ἢ Ἰτα-
4 λιωτῶν ξυνεστράτευσαν, τοὺς ἄλλους ἀπέδοντο. Ἐλήφθησαν δὲ οἱ ξύμπαντες, ἀκριβείᾳ μὲν χαλεπὸν ἐξειπεῖν, ὅμως
5 δὲ οὐκ ἐλάσσους ἑπτακισχιλίων. Ξυνέβη τε ἔργον τοῦτο [Ἑλληνικὸν] τῶν κατὰ τὸν πόλεμον τόνδε μέγιστον γενέσθαι, δοκεῖν δ' ἔμοιγε καὶ ὧν ἀκοῇ Ἑλληνικῶν ἴσμεν, καὶ τοῖς τε κρατήσασι λαμπρότατον καὶ τοῖς διαφθαρεῖσι δυστυ-
6 χέστατον· κατὰ πάντα γὰρ πάντως νικηθέντες καὶ οὐδὲν ὀλίγον ἐς οὐδὲν κακοπαθήσαντες πανωλεθρίᾳ δὴ τὸ λεγόμενον καὶ πεζὸς καὶ νῆες καὶ οὐδὲν ὅτι οὐκ ἀπώλετο, καὶ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν ἐπ' οἴκου ἀπενόστησαν. Ταῦτα μὲν τὰ περὶ Σικελίαν γενόμενα.

Γενική αποτίμηση του μεγέθους της συμφοράς που υπέστησαν οι Αθηναίοι στη Σικελία

Γλωσσικά σχόλια

ἐν κοίλῳ χωρίῳ	σε μέρος κοίλο, σε βαθυ χώρο, σε γούβα
πνῖγος	πνιγηρός καύσωνας
διὰ τὸ ἀστέγαστον	γιατί δεν είχαν σκεπή
μετοπωρινός	φθινοπωρινός
στενοχωρία <στενός + χωρέω	στενότητα χώρου
ξυννενημένων· ξυννέω	στοιβάζω, συσσωρεύω
κοτύλη	α) μικρό ποτήρι ή αγγείο. β) μονάδα μέτρησης υγρών και στερεών
ἐμπεπτωκότας· ἐμπίπτω	πέφτω μέσα
ἐπεγένετο· ἐπιγίγνομαι	επέρχομαι, επιπίπτω, επισυμβαίνω
οὐδὲν ὅτι οὐκ ἐπεγένετο αὐτοῖς	τίποτα δεν έμεινε που να μην το πάθουν
διῃτήθησαν· διαιτάομαι, -ῶμαι	έζησαν
τοὺς ἄλλους ἀπέδοντο	τους άλλους τους πούλησαν
ἀκριβείᾳ μὲν χαλεπὸν ἐξειπεῖν	είναι δύσκολο να καθοριστεί με ακρίβεια
οὐδὲν ὅτι οὐκ ἀπώλετο	δεν έμεινε τίποτα που να μην καταστράφηκε (οὐδὲν ὅτι οὐκ = πάντα)
ἀπενόστησαν· ἀπονοστέω	επιστρέφω στην πατρίδα μου

Λατομεία στη Σικελία (Εκδοτική Αθηνών)

Ερμηνευτικά σχόλια

οἱ ἥλιοι Ο Θουκυδίδης χρησιμοποίησε το όνομα στον πληθυντικό αριθμό για να τονίσει έτσι με έμφαση την επανάληψη της ταλαιπωρίας από την αφόρητη και αποπνικτική ζέστη.

ἐπιγιγνόμεναι Δηλαδή που ακολουθούν σε κάθε περίπτωση μια ζεστή ημέρα. Η πρόθεση **ἐπὶ** δήλωνει το ύστερο.

τοὐναντίον... ἐνεωτέριζον Οι λέξεις νεώτερος και νεωτερίζειν φέρνουν στη σκέψη δυσάρεστους συνειρμούς, ιδιαίτερα στο χώρο της πολιτικής ζωής, υποδηλώνοντας χρήση βίας και εκτελέσεις.

τῇ μεταβολῇ Η αρχαία ιατρική έδινε μεγάλη σημασία στις επιπτώσεις που είχαν στον ανθρώπινο οργανισμό οι ξαφνικές αλλαγές στη θερμοκρασία, υγρασία, διαιτολόγιο ή συνήθειες.

πάντα τε ποιούντων Δηλαδή ακόμη και τις ακαθαρσίες τους.

ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας Εφόσον πολλοί πουλήθηκαν μετά από 70 ημέρες (§3) αυτό το χρονικό διάστημα αναφέρεται στους Αθηναίους και στους άλλους που απέμειναν. Πιθανοτατα στο τέλος των οκτώ μηνών θα πουλήθηκαν και αυτοί.

κοτύλην... σίτου Η κοτύλη ήταν μονάδα μέτρησης υγρών και ξηρών καρπών. Μια υγρή κοτύλη ισοδυναμούσε με 0,27 λίτρα, ενώ η στερεή με 270-275 κυβικά εκατοστά. Το ότι η παρεχόμενη τροφή ήταν ανεπαρκέστατη γίνεται ολοφάνερο, αν θυμηθεί κανείς ότι στους αποκλεισμένους στη Σφακτηρία Λακεδαιμόνιους έδιναν οι Αθηναίοι τετραπλάσια μερίδα ψωμιού και επιπλέον κρέας. Η μεταχείριση των αιχμαλώτων Αθηναίων ξεπερνάει κάθε όριο ωμότητας και φτάνει στο σημείο της σαδιστικής εκδίκησης των νικητών σε βάρος των ηττημένων.

οὐκ ἐλάσσους ἑπτακισχιλίων Εφόσον 6.000 αιχμαλωτίστηκαν με το Δημοσθένη (82,3) γίνεται φανερό ότι από το στράτευμα του Νικία μόνο 1.000 μεταφέρθηκαν ως αιχμάλωτοι στις Συρακούσες και έγιναν κτήμα της πόλης. Ο αριθμός είναι αξιοσημείωτα μικρός, όμως το 85,3 μας προϊδεάζει σχετικά.

τὸν πόλεμον τόνδε	Εννν. τον Πελοποννησιακό πόλεμο
τοῖς τε κρατήσασι λαμπρότατον καὶ τοῖς διαφθαρεῖσι δυστυχέστατον	Η χρήση των δύο υπερθετικών είναι καίρια και επιβεβλημένη, καθώς ποτέ στον Πελοποννησιακό πόλεμο δε σημειώθηκε τόσο απόλυτη νίκη ούτε τόσο ολοκληρωτική καταστροφή, **πανωλεθρίᾳ δὴ τὸ λεγόμενον καὶ πεζὸς καὶ νῆες καὶ οὐδὲν ὅτι οὐκ ἀπώλετο**. Η έμφαση στις δύο αντιθετικές όψεις του πολέμου (νίκη-ήττα) που επιτυγχάνει ο ιστορικός με τους δύο υπερθετικούς, καθώς και η επεξήγηση της λέξης πανωλεθρία κορυφώνουν με έξοχο τρόπο την ένταση του λόγου και τη δραματικότητα της ιστορικής στιγμής.
καὶ ὀλίγοι ἀπενόστησαν	Ο Πλούταρχος (Νικ. 29) αναφέρει ότι ορισμένοι κέρδισαν την ελευθερία τους, διότι ήξεραν να απαγγέλλουν απ' έξω χορικά και να διδάσκουν δράματα του Ευριπίδη, τον οποίο ευχαρίστησαν με ασπασμούς, όταν επέστρεψαν στην πατρίδα τους.
ταῦτα μὲν τὰ περὶ Σικελίαν γενόμενα	Η φράση αυτή αποτελεί το σύνδεσμο με το επόμενο βιβλίο.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

Κεφ. 84-87

1. Να μεταγράψετε το κείμενο **«ἁθρόοι γὰρ... κατέρρεον»** (84.3) μεταφέροντας τα ρήματα ιστορικού χρόνου στο ίδιο πρόσωπο και αριθμό του ενεστώτα και μέλλοντα.

2. **μέρος δέ τι οὐκ ὀλίγον καὶ ἀπέθανεν· πλεῖστος γὰρ δὴ φόνος οὗτος καὶ οὐδενὸς ἐλάσσων τῶν ἐν τῷ [Σικελικῷ] πολέμῳ τούτῳ ἐγένετο** (85.4): α) Να γράψετε τις προτάσεις μεταφέροντας όλους τους κλιτούς τύπους στον πληθυντικό αριθμό και β) **πλεῖστος, ἐλάσσων**: Να μεταφέρετε τα επίθετα στον αντίστοιχο τύπο στους άλλους βαθμούς και να κλίνετε το ουδέτερο γένος του συγκριτικού βαθμού των επιθέτων.

3. Επιλέξτε το σωστό: 1) Η λέξη **στενοχωρία** (87.2) σημαίνει α) βαρυθυμία, στεναχώρια, β) έλλειψη χώρου, γ) ένδεια, δ) αμηχανία, ε) έγνοια, σκοτούρα. 2) Το ρήμα **ἀπενόστησαν** (87.6) σημαίνει α) αισθάνθηκαν νοσταλγία, β) έκαναν νηστεία, γ) μετανάστευσαν, δ) επέστρεψαν στην πατρίδα τους. 3) **ἐπιτηδειότατον** (86.3): Η λέξη εδώ σημαίνει α) τον πάρα πολύ κατάλληλο, β) τον υπερβολικά ικανό, γ) τον πάρα πολύ αγαπητό, δ) τον πάρα πολύ ιδιοτελή.

4. Να αποδώσετε στα αρχαία ελληνικά τις ακόλουθες φράσεις:
– Οι Συρακούσιοι μεταχειρίστηκαν τους αιχμαλώτους με σκληρότητα.
– Οι Αθηναίοι βιάζονταν να φτάσουν στον ποταμό εξαιτίας της δίψας.
– Το νερό αμέσως θόλωσε.
– Κατέβασαν τους Αθηναίους στα λατομεία.
– Αυτά ήταν τα γεγονότα της Σικελίας.

5. Να βρείτε στο κεφ. 86 τα τριτόκλιτα ουσιαστικά και να γράψετε τις πλάγιες πτώσεις τους και στους δύο αριθμούς.

6. Στο κεφ. 86 να εντοπίσετε όλους τους τύπους αορίστου β′ και να τους μεταφέρετε στο αντίστοιχο πρόσωπο του άλλου αριθμού ή στο γ′ ενικό της οριστικής, αν πρόκειται για απαρέμφατα.

7. οὐδὲν ὅτι οὐκ ἐπεγένετο αὐτοῖς (87.2): Να γράψετε την πρόταση μεταφέροντας διαδοχικά το ρήμα στον ενεστώτα, μέλλοντα και παρακείμενο της ίδιας έγκλισης και φωνής.

8. κατὰ πάντα γὰρ πάντως νικηθέντες... ἀπενόστησαν (87.6): Να ξαναγράψετε τις προτάσεις μεταφέροντας όλους τους κλιτούς τύπους στον άλλο αριθμό.

9. ἐν μὲν γὰρ κοίλῳ χωρίῳ... ἁθρόοι (87.1-3): Να καταγράψετε όλους τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς του συγκεκριμένου κειμένου κατά το είδος της επιρρηματικής σχέσης που δηλώνουν και να συζητήσετε έπειτα τη λειτουργικότητά τους στο λόγο.

10. Να εντοπίσετε τα στοιχεία των κεφ. 86, 87 που αποτελούν καταδίκη του πολέμου.

11. Με ποια μέσα (λεξιλογικά-υφολογικά) προσπαθεί να τονίσει ο Θουκυδίδης το μέγεθος της πανωλεθρίας των Αθηναίων στη Σικελία; Πώς εξυπηρετεί κατά τη γνώμη σας την προσπάθεια αυτή του ιστορικού η καταληκτική φράση του κεφ. 87;

12. Για ποιους λόγους ο Γύλιππος δεν επιθυμούσε την εκτέλεση του Νικία; α) Διότι ο Νικίας του ήταν αγαπητός από το ρόλο που είχε διαδραματίσει υπέρ των Λακεδαιμονίων στην Πύλο, β) διότι επιθυμούσε να εκτελεστεί ο Δημοσθένης που του ήταν μισητός από τα γεγονότα στη Σφακτηρία και την Πύλο και να γλιτώσει έτσι ο Νικίας, γ) διότι ο Γύλιππος θεωρούσε ότι θα επισφράγιζε τη μεγάλη του επιτυχία στη Σικελία, αν έφερνε αιχμάλωτους στους Σπαρτιάτες και τους δύο αντίπαλους στρατηγούς, δ) διότι είχε δώσει υπόσχεση στο Νικία, ε) για όλους τους παραπάνω λόγους, στ) για μερικούς από τους παραπάνω λόγους, ζ) για κανένα από τους παραπάνω λόγους. Επιλέξτε τη σωστή απάντηση.

13. Συμφωνείτε με την ακόλουθη παρατήρηση; «Αν είναι στη φύση της τραγωδίας να προκαλεί την αίσθηση των ανεκπλήρωτων δυνατοτήτων, τότε υπάρχει έντονη εδώ (δηλαδή στο κεφ. 7.

84-87) η αίσθηση της τραγωδίας, ακόμη και στις τελευταίες φράσεις των Σικελικών» (Finley, ό.π. σ. 250). Πιστεύετε ότι η σικελική εκστρατεία, όπως περιγράφεται από το Θουκυδίδη έχει τα γνωρίσματα της τραγωδίας; Αν ναι, να αναλύσετε το δομικό για την τραγωδία σχήμα «ύβρις-τίσις», όπως το αντιλαμβάνεσθε στα Σικελικά.

14. Να εξηγήσετε με συντομία τους λόγους για τους οποίους τελικά, παρά τη θέληση του Γύλιππου, εκτελέστηκε ο Νικίας.

15. Να συζητήσετε και να προσπαθήσετε να ερμηνεύσετε τα κίνητρα της απάνθρωπης συμπεριφοράς των Συρακουσίων έναντι των Αθηναίων αιχμαλώτων.

Δεκάδραχμο των Συρακουσών

Θέματα για συζήτηση

✎ *Να μελετήσετε με προσοχή τα παρακάτω κείμενα που αναφέρονται στην τελική κρίση του Θουκυδίδη για το Νικία (86.5) και να προσπαθήσετε να τα σχολιάσετε. Ποια άποψη σας φαίνεται πιο πειστική; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.*

«Γενικά (ενν. η τελική κρίση του Θουκυδίδη για το Νικία) έχει θεωρηθεί εγκώμιο· στην πραγματικότητα είναι κακία. Κατά τη γνώμη μου ο Θουκυδίδης γράφει ότι ο Νικίας άξιζε ένα τέτοιο τέλος, κατώτερο από οποιονδήποτε άλλον Αθηναίο, αν λάβωμε υπόψη την τυπική αρετή του. Μ' άλλα λόγια ένας άνθρωπος με τέτοια τυπική αρετή δεν άξιζε ένα τέτοιο παράτυπο τέλος. Αυτό είναι ειρωνεία του είδους, στο οποίο σπάνια παρασύρεται ο Θουκυδίδης· πίσω της υποφώσκει η καταπιεσμένη κρίση ότι η Αθήνα ήταν άτυχη που έδειξε τόση εμπιστοσύνη στο Νικία, το πρότυπο της άψογης εντιμότητας». (**John B. Bury**, *Οι Αρχαίοι Έλληνες Ιστορικοί*, σ. 104).

«Ο Νικίας είναι η πιο τραγική μορφή στην «Ιστορία». Διηύθυνε με υψηλό αίσθημα χρέους μια στρατιωτική επιχείρηση, την οποία αποδοκίμαζε, για αρκετούς δε μήνες χωρίς συστρατηγούς, με τους οποίους να μοιράζεται τις ευθύνες και έχοντας επιπλέον να αντιμετωπίσει τη σοβαρή του ασθένεια. Στο τελικό στάδιο της εκστρατείας επέδειξε ηρωική αφοσίωση. Η καλή τύχη που τον είχε συνοδεύσει κατά τη διάρκεια του Αρχιδάμειου πολέμου τον εγκατέλειψε και τελικά βρήκε άθλιο θάνατο. Δεν αποτελεί συνηθισμένη πρακτική του Θουκυδίδη να δείχνει επιείκεια σε ανίκανους ηγέτες και δεν παραλείπει να τονίσει τις ατέλειες του Νικία ως στρατιωτικού ηγέτη. Όμως, για μια στιγμή μόνο, ο Θουκυδίδης εγκαταλείπει τη συνηθισμένη του «απάθεια», διότι τα συναισθήματά του οδηγούνται από την τραγωδία ενός καλού ανθρώπου, ο οποίος ενεπλάκη μαζί με χιλιάδες άλλων σε συμφορά. Αυτή η καλοσύνη (ενν. του χαρακτήρα του Νικία) αποτελούσε αντικείμενο θαυμασμού για τον Θουκυδίδη, καθώς ο ιστορικός πίστευε ότι συνιστούσε βασικό στοιχείο ενός άξιου αρχηγού. Ο Θουκυδίδης αποτίει φόρο τιμής στο Νικία παρακινημένος από την τραγική μοίρα του ανδρός και επιθυμώντας να του αποδώσει δικαιοσύνη». (**H.D. Westlake, Individuals in Thucydides**, σσ. 210-211).

✎ *Σε ποιες γενικές διαπιστώσεις για την ανθρώπινη φύση οδηγηθήκατε από τη μελέτη των κεφαλαίων 7.75-77 και 84-87; Να βασίσετε την απάντησή σας σε*

συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο.

✎ *Συζητήστε αν πράγματι τα κεφάλαια των Σικελικών που διδαχθήκατε αποτελούν* **«κτῆμα ἐς αἀεί»**. *Εξηγήστε τη γνώμη σας.*

Λεξιλόγιο

Α

ἀγαθὸς 1) γενναίος, 2) ευγενής, 3) καλός, ενάρετος
ἄγαμαι θαυμάζω
ἄγαν (επίρρ.) πάρα πολύ, υπερβολικά
ἀγαστὸς θαυμαστός
ἀγείρω συγκεντρώνω, συναθροίζω
ἀγοράζω βρίσκομαι στην αγορά
ἀγώγιμός εἰμι οδηγούμαι
ἀδεῶς άφοβα
ἀέναος συνεχής, αιώνιος
ἁθρόος· ἁθρόοι συγκεντρωμένος· όλοι μαζί
ἀθυμῶ (-έω) είμαι άθυμος, βαρύθυμος, αποκαρδιωμένος
αἰγιαλὸς ανοιχτή, αμμώδης παραλία
ἀίδιος αιώνιος
αἰδοῦμαι (-έομαι) σέβομαι, ντρέπομαι
αἰκία εξαθλίωση, δυστυχία
αἱρῶ (-έω) 1) συλλαμβάνω (για έμψυχα), κυριεύω (για άψυχα)· για την παθητική σημασία: *ἁλίσκομαι*. 2) *αἱροῦμαι* (μέση διάθεση): εκλέγω, προτιμώ· για την παθητική σημασία: *αἱροῦμαι*
αἴρω ναῦς απομακρύνω τα πλοία από τη στεριά
αἴσχιστος υπερθετικός βαθμός του *αἰσχρός* 1) άσχημος, 2) κακοήθης
αἴτιος υπαίτιος
αἰὼν το χρονικό διάστημα της ζωής κάποιου, ζωή, ηλικία
αἰωροῦμαι (-έομαι) κινδυνεύω, είμαι εκτεθειμένος σε κίνδυνο
ἀκάτιον μικρό πλοίο, λέμβος
ἄκρα, ἡ το ακρωτήριο
ἀκροβολίζομαι αψιμαχώ, κάνω μικροεπιθέσεις
ἄκων, ο (ἄκοντος) χωρίς τη θέλησή του. Αντίθετο = *ἑκών*.
ἀλγεινὸς οδυνηρός, λυπηρός
ἁλίσκομαι παθητικός τύπος του *αἱρῶ*
ἄλλοθι αλλού
ἁμαρτάνω τινός αστοχώ, δεν πετυχαίνω κάτι. Αντίθετο: *τυγχάνω*
ἀναγκαῖος 1) απαραίτητος, 2) συγγενής
ἀνάγω βγάζω στο πέλαγος
ἀνάγομαι βγαίνω στο πέλαγος
ἀναγωγὴ αναχώρηση, απόπλους
ἀναιροῦμαι τοὺς νεκρούς σηκώνω τους νεκρούς (για ενταφιασμό), ενταφιάζω
ἀναιρῶ αποκρίνομαι, δίδω χρησμό (όταν το υποκείμενο είναι: *ὁ θεός*)

ἀνάλωτος ἀπόρθητος
ἀναπείθω μεταπείθω
ἀνάστασις (τοῦ στρατεύματος) διάλυση και εγκατάλειψη του στρατοπέδου
ἀναστρέφομαι περιφέρομαι
ἀνδραποδίζω υποδουλώνω, πουλώ κάποιον ως δούλο
ἀνεπίκλητος ανεπίληπτος, άψογος
ἀνεπίφθονος άμεμπτος, αυτός που δεν προκαλεί το φθόνο
ἀνθυπάγω καταγγέλλω και εγώ με τη σειρά μου στο δικαστήριο αυτόν που με οδήγησε σε δίκη και δεν πέτυχε την καταδίκη μου, κάνω αντιμήνυση
ἀνίστημί τι/τινα 1) στήνω κάτι όρθιο, εγείρω, ανεγείρω (τα τείχη), 2) κάνω τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν, 3) ἀνίστημι τὴν ἐκκλησίαν: κλείνω τη συνεδρία, 4) ἀνίσταμαι (αμτβ.) στήνομαι
ἀνίσχω στήνω ψηλά. Ὁ ἥλιος ἀνίσχει: ο ήλιος ανατέλλει
ἄνοσος χωρίς αρρώστια
ἀντανάγω οδηγώ στο πέλαγος και εγώ εναντίον κάποιου, επιτίθεμαι και εγώ
ἀντεμπίμπλημι γεμίζω και εγώ (για να αντιμετωπίσω)
ἀντέχω 1) βαστώ, 2) επιμένω
ἀντιβολία παράκληση, δέηση, ικεσία
ἀντικάθημαι (ἀντικαθέζομαι) στρατοπεδεύω απέναντι
ἀντικόπτω αντιδρώ
ἀντιλογία αντιπαράθεση λόγων
ἀντίον απέναντι
ἀντιποιοῦμαι 1) διεκδικώ, 2) ανταποδίδω
ἀντίπροικα (επίρρημα) φτηνά
ἀντιστρατοπεδεύομαι όπως το αντικάθημαι
ἀντόμνυμι ορκίζομαι και εγώ
ἀξιόχρεως αξιόλογος, μεγαλεπήβολος
ἀξιῶ (-όω) 1) αξιώνω, έχω την αξίωση, 2) θεωρώ δίκαιο
ἀπαγγέλλω αναγγέλλω, αναφέρω
ἀπάγχομαι απαγχονίζομαι
ἀπαθής 1) χωρίς αισθήματα, 2) ατιμώρητος, αβλαβής
ἀπεῖπον του ρ. ἀπαγορεύω (εδώ) κουράζομαι
ἄπιστος απίστευτος
ἀποδείκνυμι νόμους δημοσιεύω νόμους
ἀποδίδομαι πωλώ
ἀποκομίζομαι αποσύρομαι, αποχωρώ, απομακρύνομαι
ἀποκτείνω σκοτώνω
ἀπολείπω αποχωρίζομαι
ἀπόλειψις εγκατάλειψη
ἀπόλλυμι καταστρέφω, φονεύω, ἀπόλλυμαι (παθ.): χάνομαι, πεθαίνω
ἀποσημαίνομαί τινα προγράφω κάποιον, καταδικάζω (χωρίς κρίση)

ἀποσπῶμαι (-άομαι) απομακρύνομαι
ἀποτειχίζω αποκλείω με τείχος
ἀποφεύγω (ως δικανικός όρος) απαλλάσσομαι, αθωώνομαι
ἀποχρῶμαι τινα σκοτώνω
ἀποχρώντως αρκετά, ικανοποιητικά
ἀποχώννυμι αποφράζω με επιχωμάτωση (μπαζώνω)
ἆραι (απαρ. αορίστου του αἴρω: σηκώνω)
ἀριστοποιοῦμαι προγευματίζω· ἄριστον: πρόγευμα, το πρωινό φαγητό
ἁρμοστής Σπαρτιάτης διοικητής κατεχόμενης πόλης ή νήσου
ἄρχω τινός 1) αρχίζω κάτι πρώτος, κάνω πρώτος την αρχή, ἄρχομαι (μέση διάθεση) = αρχίζω κάτι
ἄστυ (ἄστεως) Η πόλη της Αθήνας σε αντίθεση προς τη Μεσογαίαν - Μεσογείαν και την Παραλίαν της Ἀττικής
ἀσφάλεια εγγύηση για ασφαλή πορεία
αὐλητρίς γυναίκα που παίζει αυλό
αὐλῶ παίζω αυλό
αὐτοβοεί με τον πρώτο αλαλαγμό, με αιφνιδιαστική έφοδο
αὐτοκράτωρ (-ορος) με πλήρη/απόλυτη εξουσία
αὐτόμολος που έρχεται/αυτομολεί στις τάξεις του εχθρού
αὔχημα καύχημα
ἀφηγοῦμαι οδηγώ
ἀφικνοῦμαι (-έομαι) φτάνω
ἄφιππος ακατάλληλος για ιππασία
ἀφίσταμαί τινος απομακρύνομαι/αποστατώ από κάποιον
ἄχθομαι αγανακτώ

Β

βάλλω κτυπώ
βαρύς (-έος) ενοχλητικός
βοηθῶ (-έω) 1) τρέχω εναντίον, επιτίθεμαι, 2) τρέχω να βοηθήσω
βουλεύομαι 1) συσκέπτομαι, 2) αποφασίζω
βούλομαι θέλω

Γ

γέρας βραβείο
γιγνώσκω 1) γνωρίζω, αντιλαμβάνομαι, 2) σχηματίζω γνώμη, 3) αποφασίζω, ψηφίζω
γνώμη 1) κρίση, εξυπνάδα, 2) πνευματική ικανότητα
γοῦν πραγματικά
γυμνοπαιδία γιορτή στη Σπάρτη κατά την οποία οι νέοι χόρευαν γυμνοί

Δ

δάκνω δαγκώνω· *δῆγμα* = δάγκωμα
δεῖ πρέπει. Παρατ. *ἔδει*, μέλλ. *δεήσει*
δείδω φοβούμαι
δεκατεύω επιβάλλω το φόρο της δεκάτης
δέος φόβος
δέω-δῶ 1) δένω, 2) φυλακίζω
δέω 1) έχω ανάγκη, 2) απέχω
δέομαί τινος (μέσ.) 1) έχω ανάγκη, 2) παρακαλώ
δῆμος οι δημοκρατικοί
δημόσιον η πολιτεία, το δημόσιο ταμείο
δή έτσι λοιπόν
δήσαντες μετοχή αορίστου του *δέω>δῶ* = δένω
δῆτα βέβαια
δηῶ (-όω) λεηλατώ, ερημώνω
διαβάλλω διασχίζω
διαδιδράσκω διαφεύγω, δραπετεύω
διαθρύπτομαι συντρίβομαι
διακομιδή διαπεραίωση, μεταφορά
διαλλάσσω συμφιλιώνω
διασκεδάννυμι διασκορπίζω
διατρίβω περνώ τον καιρό μου
διαφθείρω καταστρέφω
διδάσκω εξηγώ
δίδωμι δίκας 1) δέχομαι διαιτησία, 2) δικάζομαι
διέχω έχω πλάτος, είμαι σε απόσταση από κάποιον
διῆκε αόρ. του *διίημι* = απολύω
διήκω εκτείνομαι από... μέχρι...
δίκροτος με δύο σειρές κωπηλατών
διώκω 1) επιδιώκω, 2) καταδιώκω, 3) διώκω δικαστικά (αντίθ. *φεύγω*)
δόγμα απόφαση
δοκῶ 1) νομίζω, υποθέτω, 2) φαίνομαι, θεωρούμαι, 3) *δοκῶ μοι* = μου φαίνεται, 4) (απρόσ.) *δοκεῖ* + δοτ. = φαίνεται καλό, *ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ* = φάνηκε καλό στη βουλή και το δήμο, αποφάσισε η βουλή και ο δήμος
δόξα 1) γνώμη, 2) φήμη, 3) δόξα
δρόμος τρέξιμο
δύσιππος δύσβατος στο ιππικό
δυνατοί οι ολιγαρχικοί

Ε

ἔγκλημα κατηγορία
ἐγχειρίδιον μαχαίρι
ἐγχειρῶ (-έω) επιχειρώ κάτι, αρχίζω, κάνω επιχείρηση
ἐγχωρεῖ + απαρ. επιτρέπεται να
ἐθελοπρόξενος αυτός που αναλαμβάνει από μόνος του το ρόλο του προξένου, χωρίς να έχει οριστεί από την πόλη ως εκπρόσωπός της, ο εθελοντής πρόξενος
εἰδὼς μετοχή του οἶδα
εἰκός ἐστι είναι φυσικό
εἶμι πηγαίνω, έρχομαι
εἰρηναῖον φιλειρηνική απάντηση
ἐκβιβάζω βγάζω, αποβιβάζω
ἐκκλησία 1) συγκέντρωση, συνέλευση των πολιτών, 2) το σώμα όλων των Αθηναίων ανδρών πολιτών που έπαιρνε τις οριστικές αποφάσεις για τα σοβαρά ζητήματα της πόλεως
ἔκκλητοι, οἱ η επιτροπή, η μικρή συνέλευση στη Σπάρτη
ἐκκρεμάννυμαι κρέμομαι από κάποιον, πιάνομαι από τα χέρια του ή από τα ενδύματά του
ἐκκρίνομαι επιλέγομαι
ἐκπλέω φεύγω (με πλοίο)
ἐκποδὼν (επίρρ.) έξω/μακριά από τα πόδια· ἐκποδὼν ποιοῦμαί τινα =διώχνω βγάζω από
ἐκπολιορκῶ (-έω) κυριεύω (δια πολιορκίας)
ἐκπονοῦμαι εξοπλίζομαι
ἔκπωμα το ποτήρι, το κύπελλο
ἔκσπονδος ο εκτός συνθηκών, ο αποκλειόμενος από τις συνθήκες
ἐλεύθερος τὰ ἐλεύθερα σώματα: οι ελεύθεροι πολίτες
ἐμπεδορκῶ (-έω) μένω πιστός στον όρκο μου
ἐμπεδῶ (-έω) εφαρμόζω
ἐμπίπλημί τί τινος γεμίζω κάτι με κάτι άλλο
ἐμπίμπρημι καίω
ἐμπλέοντες οι επιβάτες
ἐνάλλομαι ορμώ εναντίον
ἔνδεια έλλειψη
ἔνδον εντός, μέσα
ἐνίσταμαι αντιστέκομαι
ἔνσπονδος ο σύμμαχος
ἐξαιρῶ (-έω) αφανίζω
ἐξανδραποδίζω ανδραποδίζω εντελώς, υποδουλώνω όλους τους κατοίκους
ἐξανίστημι μετακινώ, σηκώνω κάποιον από τη θέση του, διώχνω
ἐξαπιναίως (επίρρ.) ξαφνικά, αιφνιδιαστικά
ἐξαρτύω ετοιμάζω, οργανώνω
ἐξάρχω αρχίζω

ἐξελαύνω διώχνω
ἔξεστι + απαρ. επιτρέπεται, είναι δυνατόν
ἐξικνοῦμαί τινος φτάνω κάποιον
ἐξοικίζω διώχνω κάποιον από τον τόπο που μένει
ἐξὸν μετοχή του ἔξεστι (= επιτρέπεται, είναι δυνατόν)
ἔοικα μοιάζω
ἐπαινῶ (-έω) επιδοκιμάζω, εγκρίνω
ἐπαμύνω σπεύδω να βοηθήσω, βοηθώ
ἐπανάγομαι ξαναβγαίνω στο πέλαγος
ἔπειμι επιτίθεμαι
ἔπηλυς ο ξένος, ο μη αυτόχθων
ἐπήρεια περιφρονητική συμπεριφορά, ύβρις· κατ' ἐπήρειαν =απειλητικά
ἐπιβοηθῶ (-έω) σπεύδω να βοηθήσω
ἐπιβοῶμαι (-άομαι) φωνάζω μεγαλόφωνα
ἐπιγίγνομαι ακολουθώ
ἐπιδημῶ βρίσκομαι/κατοικώ στην πόλη
ἐπιθειασμός επίκληση των θεών
ἐπικυρῶ (-όω) επικυρώνω
ἐπιλανθάνομαι ξεχνώ
ἐπιοῦσα, ἡ (νύξ/ἡμέρα) η επόμενη <από το ἔπειμι: πλησιάζω, προσεγγίζω
ἐπιμαχία αμυντική συμμαχία
ἐπίνειον παραθαλάσσιος οικισμός
ἐπιπλέω πλέω/κινούμαι (με πλοία) εναντίον
ἐπίπλους (-οος) επίθεση με πλοία
ἐπιρρώννυμαι παίρνω δύναμη, θάρρος
ἐπισιτίζομαι εφοδιάζομαι με τροφές
ἐπίσταμαι γνωρίζω καλά
ἐπιστέλλω δίνω εντολή
ἐπιτάσσω δίνω εντολή
ἐπιτήδεια, τά τα εφόδια
ἐπιτηρῶ (-έω) καιροφυλακτώ, περιμένω την ευκαιρία
ἐπιτρέπω τινί αφήνω την υπόθεση στην κρίση κάποιου
ἐπιτυγχάνω τινί κατά τύχη συναντώ
ἐπιφήμισμα κακός οιωνός
ἐπιφορά επίδομα, επιμίσθιο
ἐπιχώριοι οι ντόπιοι, οι ιθαγενείς, οι αυτόχθονες
ἕπομαί τινι ακολουθώ κάποιον
ἐπριάμην αγόρασα (αόριστος του ρ. ὠνοῦμαι)
ἐρέτης κωπηλάτης
ἔρις διαμάχη
ἐρρωμένος δυνατός

ἐσπλέω (εἰσπλέω) 1) μπαίνω (σε λιμάνι, κόλπο) με πλοίο, 2) ταξιδεύω δια θαλάσσης
ἔστε μέχρι που...
ἔστιν/εἰσὶν οἵ μερικοί· ἔστιν/εἰσίν οὓς = μερικούς
ἐσχατιά, ἡ τα άκρα, τα σύνορα
ἑταιρία φιλία, δεσμοί φίλων και συντρόφων (από το ἑταῖρος)
εὐγένεια καλή, αριστοκρατική καταγωγή
εὐδία καλοκαιρία
εὐήθης ανόητος
εὐημερία καλοκαιρία
εὔκλεια καλή φήμη, δόξα
εὐνή, ἡ κρεβάτι
εὔορκος αυτός που τηρεί τον όρκο του
εὐπραγία ευτυχία, ευημερία
εὐπρέπεια ευπρέπεια, ωραιοποίηση
εὐπρεπής λαμπρός, πολυτελής
εὔτακτος (ὁ, ἡ), τὸ εὔτακτον αυτός που τηρεί καλή τάξη, για στρατιώτες: ο πειθαρχημένος
εὐτρεπίζω διορθώνω, επισκευάζω
εὐώνυμος αριστερός
ἐφίεμαι επιθυμώ
ἐφίστημι τοποθετώ
ἐφορεῖον τόπος συνεδριάσεων των εφόρων
ἐφ' ᾧ/ἐφ' ᾧτε + απαρ. με τον όρο να
ἔχθιστος υπερθετικός βαθμός του εχθρός
ἐῶ (-άω) αφήνω
ἕως (ἠώς) αυγή

Ζ

ζευγνύω ναῦς ενισχύω με δοκάρια το κατάστρωμα του πλοίου
ζωγρῶ (-έω) πιάνω (κάποιον) ζωντανό

Η

ἡβῶ (-άω) είμαι στην ακμή της (ανδρικής/νεανικής) ηλικίας μου
ἡγοῦμαι (-έομαι) 1) προηγούμαι· ἡγοῦμαί τινι = οδηγώ κάποιον, 2) ἡγοῦμαί τινος = διοικώ, είμαι αρχηγός, κυβερνάω κάποιον, 3) ἡγοῦμαι + απαρ. = νομίζω ότι, 4) ἡγοῦμαί τινα = θεωρώ κάποιον ως...
ἥδομαι ευχαριστιέμαι
ἡδύς γλυκός
ἥκω έχω έρθει, έρχομαι
ἦ μήν εισάγει εκφράσεις όρκων (δηλώνει επισημότητα)

ἡνίκα όταν
ἡσυχάζω μένω ουδέτερος

Θ

θᾶττον συγκριτικός βαθμός του επιρρ. ταχέως
θέα θέαμα
θεοὶ μητρῷοι καὶ πατρῷοι οι πατρογονικοί θεοί
θεραπεύω περιποιούμαι
θόρυβος ταραχή, αντάρα

Ι

ἴδιος ιδιαίτερος, προσωπικός
ἰδιώτης απλός πολίτης, χωρίς επίσημο αξίωμα
ἱδρύομαι εγκαθίσταμαι
ἶέναι απαρ. του ρημ. εἶμι
ἵημι ρίχνω
ἰσομοιρία <ἴσος + μοῖρα το ίσο μερίδιο, η ίση συμμετοχή
ἱστίον πανί (του πλοίου)

Κ

καθαιρῶ (-έω) γκρεμίζω
καθεύδω κοιμάμαι
καθίημι (τοὺς φυγάδας) επαναφέρω (τους εξόριστους)
καθίσταμαι εἰς πόλεμον πολεμώ, αρχίζω πόλεμο
καθίστημί/καθίσταμαί τι/τινα εγκαθιστώ κάποιον, ιδρύω/τακτοποιώ κάτι
καλὸς κἀγαθὸς ωραίος (εξωτερικά) και γενναίος. Αριστοκρατικό ιδανικό· έτσι χαρακτηριζόταν ένας ευπατρίδης
κατάγω επαναφέρω από εξορία
καταδύω καταβυθίζω
κατακαλῶ (-έω) προσκαλώ
κατακοντίζω καταβάλλω (τον αντίπαλο) ακοντίζοντας, ρίχνω ακόντια
κατὰ κράτος με όλες τις δυνάμεις, με έφοδο
καταλέγω καταγράφω για ναυτική υπηρεσία, στρατολογώ για τα καράβια
καταλείπω αφήνω
κατάλογος 1) η κατάσταση με τα ονόματα των 3.000 πολιτών· είχαν πλήρη δικαιώματα πολίτη και είχαν επιλεγεί αυθαίρετα από τους τριάκοντα 2) κατάλογος με ονόματα τα πολιτών ικανών για οπλιτική υπηρεσία
καταλύω πόλεμον σταματώ τον πόλεμο

καταμέμφομαι κατηγορώ
κατάντης (-ους) κατηφορικός· αντίθετο: ἀνάντης
καταπλήσσομαι τρομοκρατούμαι
κατασιωπῶμαι (-άομαι) (μέση διάθεση) επιβάλλω τη σιωπή
καταστρέφομαί τινα υποτάσσω κάποιον
κατατίθεμαι συγκεντρώνω για ασφάλεια
κατατίθημι (δραχμάς) καταθέτω, καταβάλλω χρήματα
κατατιτρώσκω πληγώνω θανάσιμα
καταψηφίζομαί τινος με την ψήφο μου αποφασίζω εναντίον κάποιου, καταδικάζω. Αντίθετο: ἀποψηφίζομαι
κατέχω 1) κρατώ, 2) (αμετάβατο) προσορμίζομαι
κέραμος κεραμίδια
κέρως η πτέρυγα, η παράταξη, ἐπὶ κέρως: σε μονή παράταξη, ο ένας πίσω από τον άλλο
κηδεστία συγγένεια εξ αγχιστείας
κοινόν, τὸ η κυβέρνηση, η εξουσία
κοινωνῶ τινί τινος συμμετέχω με κάποιον σε κάτι
κολεός θήκη, θηκάρι
κόσμος τάξη, ευταξία, πειθαρχία
κοτύλη 1) μικρό ποτήρι ή αγγείο, 2) μονάδα μέτρησης υγρών και στερεών
κούφισις ανακούφιση
κρατῶ τινα/τινος νικώ, κυβερνώ
κράτιστα (τά) με όλες τις δυνάμεις
κύριος υπεύθυνος

Λ

λανθάνω τινὰ μένω αθέατος, ξεφεύγω από την προσοχή κάποιου, μένω κρυμμένος από κάποιον
λάσιος κατάφυτος
λῆζομαι λεηλατώ
λιθοτομία <*λίθος + τέμνω* λατομείο
λιπαρός αυτός που λάμπει
λόγος επιχείρημα
λοιδορῶ/λοιδοροῦμαί τινα (μέσ.) επικρίνω, χλευάζω
λωφῶ (-άω) παύομαι, λήγω, κοπάζω

Μ

μακρὰ τείχη τείχη που ένωναν την Αθήνα με τον Πειραιά
μαλακίζομαι δείχνω δειλία, αδυναμία
μαστεύω αναζητώ, ερευνώ
μεθορμίζω μετακινούμαι σε άλλο λιμάνι

μειράκιον νεαρός
μέλλω 1) με απαρ. = σκοπεύω να... 2) αναβάλλω, διστάζω
μέμφομαι κατηγορώ, επικρίνω
μέντοι βέβαια, όμως
μεταβολή εμπορική συναλλαγή
μεταγιγνώσκω μετανοώ, αλλάζω γνώμη
μεταστρατοπεδεύομαι μετατοπίζω το στρατόπεδό μου
μέτειμι τὰ ἐπιτήδεια παίρνω και μεταφέρω τα τρόφιμα
μετόν (μέτεστι) έχω το δικαίωμα
μετοπωρινός φθινοπωρινός
μέτωπον· ἐν μετώπῳ (παράταξη) σε μία γραμμή (κατά πλάτος) απέναντι στον εχθρό. Αντίθετο: ἐπὶ κέρας = σε στήλες κάθετες προς τον εχθρό
μισθοῦμαι ξένους στρατολογώ μισθοφόρους
μονόκροτος με μία σειρά κωπηλατών
μύριοι δέκα χιλιάδες, ενώ μυρίοι = άπειροι
μύστης ο μυημένος στα μυστήρια

N

ναῦς κενή τριήρης χωρίς πλήρωμα
ναῦς πλήρης επανδρωμένη τριήρης
νεοδαμώδης είλωτας που έγινε πολίτης της Σπάρτης
νεώριον ναύσταθμος
νεώτερον ποιῶ/νεωτερίζω ανατρέπω την καθιερωμένη τάξη (συνήθως της πολιτείας)
νίφει χιονίζει, ***νίφομαι*** = σκεπάζομαι από χιόνι, αντιμετωπίζω χιονοθύελλα

Ξ

ξυγκαλῶ (-έω) καλώ σε συνέλευση, συγκαλώ
ξυγκρούω ωθώ σε πόλεμο
ξυγχωρῶ (-έω) συμφωνώ, συναινώ, προβαίνω σε συμβιβασμούς
ξυμβαίνω συμφωνώ
ξύμβασις συμφωνία, συνθήκη, συμβιβασμός
ξυμπλέω (συμπλέω) πλέω μαζί, μετέχω σε εκστρατεία
ξυμπροπέμπω συνοδεύω αποστολή
ξυναλλάσσω συμφιλιώνω
ξυνοικία μεγάλη οικία διαιρεμένη σε πολλά διαμερίσματα, όπου μπορούν να μένουν πολλές οικογένειες με ενοίκιο, πολυκατοικία (οἰκία: το μέρος, όπου κατοικεί μια οικογένεια)
ξυνοικίζω (συνοικίζω) κατοικώ κοντά
ξύσκηνος αυτός που μένει στην ίδια σκηνή, ο σύντροφος της ίδιας σκηνής

Ο

οἶδα γνωρίζω
οἰκεία (γῆ) η πατρίδα
οἴκοι στο σπίτι, στην πατρίδα (στάση), *οἴκαδε:* προς το σπίτι, την πατρίδα (κατεύθυνση), *οἴκοθεν:* από το σπίτι, την πατρίδα (προέλευση)
οἰμωγή κραυγή θρηνητική, θρήνος
οἴομαι νομίζω
οἴχομαι έχω φύγει, σηκώνομαι και φεύγω
ὀλίγοι, οἱ οι ολιγαρχικοί, οι αριστοκρατικοί (αντίθ. *ὁ δῆμος, τὸ πλῆθος)*
ὀλίγου δεῖν σχεδόν
ὁλκάς φορτηγό πλοίο
ὁλοφυρμός θρήνος
ὅμιλος πλήθος
ὄμνυμι ορκίζομαι
ὁμογνώμων σύμφωνος
ὁμολογῶ (-έω) παραδέχομαι
ὁμονόως ομόφωνα, σύμφωνα
ὁμόσε προς τον ίδιο τόπο, κατεύθυνση
ὅπλα, τά το στρατόπεδο
ὄρθρος λίγη ώρα πριν από τα ξημερώματα
ὁρμίζομαι (<*ὁρμῶ* <*ὅρμος*) αγκυροβολώ
ὁρμῶ (-έω) έχω αράξει/αγκυροβολήσει
ὅσιος σύμφωνος με το θείο νόμο
οὗ όπου
οὐχ ὅπως... ἀλλ' οὐδέ... όχι μόνον δεν... αλλά και δεν
ὀψέ (επίρρ.) αργά, βράδυ

Π

πάθος πάθημα
παιάν (-ᾶνος) 1) χορικό άσμα, ευχαριστήριος ύμνος στον Απόλλωνα για λύτρωση από το κακό, 2) ύμνος, εμβατήριο
πανδημεί όλοι μαζί, όλος ο δήμος (λαός)
παντοδαπός παντός είδους
παραβλήματα παραπετάσματα από δέρματα ή χοντρά υφάσματα που προστάτευαν τους οπλίτες των πολεμικών πλοίων από εχθρικά βέλη
παραγγέλλω λέω σε κάποιον
παραμυθοῦμαι (-έομαι) παρηγορώ, καθησυχάζω, καταπραΰνω
παράπλους παράκτια ναυσιπλοΐα
παρασκευή 1) πολεμική προετοιμασία, 2) επιμελητεία, υπηρεσία εφοδιασμού, 3) στρατιά

παραυτίκα αμέσως
παρέρχομαι 1) περνώ πλησίον, 2) φτάνω
παρωθοῦμαι (-έομαι) παραμερίζομαι
πατρῷοι καὶ μητρῷοι θεοί θεοί που προστάτευαν τις οικογένειες του πατέρα και της μητέρας κάποιου Αθηναίου. Τους τιμούσαν στην εστία του σπιτιού
πειρῶμαι προσπαθώ
πελάγιος αυτός που βρίσκεται στο πέλαγος, στα ανοιχτά
πέλτη μικρή ασπίδα
πένης (-ητος) φτωχός
πεντεκαίδεκα πέντε και δέκα, δεκαπέντε
περαίνω τελειώνω, *περαίνομαι* παίρνω τέλος
περαιοῦμαι μεταβαίνω, φθάνω στον προορισμό μου
περιβόητος διάσημος, φημισμένος
περιδεής περίφοβος, τρομοκρατημένος
περιελαύνομαι καταπονούμαι, νικιέμαι
περιέρχομαι / περίειμι περιτριγυρίζω, κυκλοφορώ
περιμάχητος αυτός για τον οποίο γίνεται μάχη, περιζήτητος
περιοικοδομοῦμαι (-έομαι) χτίζομαι, περιτειχίζομαι, περικλείομαι από τείχος
περιορῶ (-άω) παραμελώ, ανέχομαι, αδιαφορώ
περιχέω χύνω ολόγυρα, *περιχέομαι*: χύνομαι ολόγυρα, περιτριγυρίζω
πηλός βόρβορος, λάσπη
πίστις εγγύηση
πίων παχύς
πλάσσω επινοώ
πλέθρον μέτρο μήκους (30 μέτρα περίπου)
πλεονεκτῶ υπερέχω, έχω το πάνω χέρι
πλοῖον εμπορικό πλοίο
πλώιμος κατάλληλος για θαλάσσιο ταξίδι
πνῖγος πνιγηρός καύσωνας
ποιῶ (-έω) 1) *κακῶς ποιῶ*: βλάπτω, λεηλατώ, 2) *περὶ πλείονος ποιοῦμαι*: εκτιμώ περισσότερο, θεωρώ σπουδαιότερο, 3) *ἐκποδὼν ποιοῦμαί τινα*: διώχνω, βγάζω από
πονηρός κακός· έτσι συνήθως χαρακτήριζαν οι ολιγαρχικοί έναν άντρα του λαού, χωρίς ευγενική καταγωγή
πολιτεύω είμαι πολίτης (ελεύθερος), *πολιτεύομαι* (μέσο αμτβ.) = ζω σε ελεύθερη πολιτεία, παίρνω μέρος στη διοίκηση, κυβερνώ
πολυτελής πολυδάπανος
πονῶ (-έω) υποφέρω
πορθῶ λεηλατώ
πόρρωθεν από μακριά
πότερον; ποιο από τα δύο
πρεσβεύομαι 1) διαπραγματεύομαι, 2) αποστέλλομαι ως πρεσβευτής

προεῖπον του ρ. προαγορεύω: διακηρύσσω, ειδοποιώ
προενοίκησις παλαιότερη εγκατάσταση σε τόπο
προηγορῶ (-έω) μιλώ εξ ονόματος άλλων
προΐεμαι αφήνω, εγκαταλείπω
προΐσχομαι προφασίζομαι, ισχυρίζομαι
προκαταφεύγω διαφεύγω εκ των προτέρων σε κάποιο μέρος για ασφάλεια
προπετής ορμητικός, που έχει την τάση να...
προσαιροῦμαι (-έομαι) εκλέγω επιπλέον
προσβάλλω επιτίθεμαι, κάνω έφοδο, εφορμώ
προσγίγνομαι προστίθεμαι
προσδέομαι χρειάζομαι επιπλέον
προσδέχομαι περιμένω
προσελαύνω πλησιάζω έφιππος
προσήκει ταιριάζει
προσήκοντες, οἱ οι συγγενείς
προσκαθέζομαι πολιορκώ
προσοικῶ (-έω) κατοικώ πλησίον
προσπίπτω επιτίθεμαι, εφορμώ
προστίθεμαί τινι υποστηρίζω κάποιον
προτελῶ πληρώνω φόρο (από πριν)
προφέρω υπερτερώ, υπερέχω
πρύμναν κρούομαι κάνω το πλοίο να οπισθοδρομεί χωρίς να κάνει στροφή, με κίνηση των κουπιών προς την πρύμνη, ώστε να μη φανεί ότι πρόκειται για υποχώρηση
πυνθάνομαι 1) ρωτώ, ζητώ να μάθω, 2) πληροφορούμαι
πώποτε ποτέ μέχρι τώρα

Ρ

ῥᾴδιος εύκολος
ῥητός καθορισμένος
ῥώμη θάρρος, δύναμη
ῥώννυμι δυναμώνω, ενισχύω, επιβεβαιώνω

Σ

σεμνός σεβάσμιος, άγιος, ιερός
σιτία, τά τρόφιμα
σκεδάννυμι διασκορπίζω
σκεύη, τά είναι η στρατιωτική εξάρτυση πλην των όπλων
σκοποῦμαι (-έομαι) εξετάζω
σκυλεύω απογυμνώνω τον σκοτωμένο εχθρό

σπένδομαι συνθηκολογώ, κλείνω ειρήνη
σπονδὴ προσφορά στο θεό, (μέλι, κρασί), σπονδαί: συνθήκη, ανακωχή
σπορὰς (-άδος), (ὁ, ἡ) διασκορπισμένος, σκόρπιος
στάδιον, τό (πληθ. στάδιοι και στάδια) μονάδα μήκους ίση με 185 μ.
στενοχωρία στενότητα χώρου
στόλος 1) ετοιμασία για πόλεμο, εξοπλισμός, 2) αποστολή, εκστρατεία, 3) συνοδεία
στόλος (νεῶν) ναυτική δύναμη
συγγράφω (νόμους) συντάσσω νόμους
συκοφαντία αδάσιμη καταγγελία εναντίον κάποιου, συνήθως πλούσιου, για να ωφεληθεί, συνήθως οικονομικά, ο μηνυτής παίρνοντας μέρος του επιβαλλόμενου προστίμου ή δωροδοκούμενος για να αποσύρει την καταγγελία
συμπαρῆει του ρ. συμπάρειμι: πηγαίνω μαζί
συμπράττω + δοτ. + απαρ. συνεργώ, βοηθώ κάποιον ώστε να...
συναλλάσσομαι συμφιλιώνομαι
συνέρχομαι/σύνειμι 1) συναντώμαι, 2) συγκρούομαι
σύνοιδα 1) έχω και εγώ γνώση για κάτι, είμαι ενήμερος, 2) *σύνοιδά τινι* = γνωρίζω τα ίδια με κάποιον, είμαι συνένοχος κάποιου, 3) *σύνοιδα ἐμαυτῷ* + κατηγ. μετοχή = έχω συναίσθηση, συνείδηση ότι...
συντίθεμαί τινι συμφωνώ με κάποιον
συρράσσω συγκρούομαι
συχνός πολύς
σχολῇ (δοτικοφανές επίρρημα) με βραδύτητα, αργά
σῶμα (δες ελεύθερος) *τὰ ἐλεύθερα σώματα*: οι ελεύθεροι πολίτες

Τ

τάξις παράταξη
τειχύδριον μικρό οχυρό
τέλη, τά οι άρχοντες
τέμνω (τῆς γῆς) κόβω δέντρα
τέως (επίρρ.) 1) μέχρι τότε, 2) προηγουμένως, 3) προ ολίγου
τίθεμαι τὰ ὅπλα 1) στρατοπεδεύω, 2) καταθέτω τα όπλα
τίθημι τὸν πόλεμον διεξάγω πόλεμο
τιμωρία βοήθεια
τιτρώσκω πληγώνω, τραυματίζω
τοι *βέβαια*
τοιγαροῦν γι' αυτό λοιπόν
τοὔμπαλιν προς τα πίσω/την αφετηρία
τρέπομαί τινα νικώ κάποιον, τον τρέπω σε φυγή
τρόπαιον μνημείο νίκης κατασκευασμένο από τα λάφυρα μάχης στο σημείο που έγινε η τροπή των ηττημένων

τροπή ἡ υποχώρηση, φυγή
τυγχάνω τινός πετυχαίνω κάτι, αποκτώ κάτι, αντίθ.: ἁμαρτάνω τι

Υ

ὑβρίζω συμπεριφέρομαι αλαζονικά, προσβλητικά
ὕβρις αλαζονική, προσβλητική συμπεριφορά
ὑπάγω τινὰ θανάτου παραπέμπω κάποιον σε δίκη για έγκλημα του οποίου η ποινή ήταν ο θάνατος
ὑπεξανάγομαι ανοίγομαι με προφυλάξεις στο ανοιχτό πέλαγος
ὑπερβολή υπεροχή
ὑπισχνοῦμαι (-έομαι) υπόσχομαι
ὑποσημαίνω δίνω το σύνθημα, το παράγγελμα
ὑπόσπονδος προστατευόμενος από συμφωνία
ὑστεραία (ἡμέρα) η επόμενη· πρβλ. ἡ ἐπιοῦσα
ὑφηγοῦμαι υποδεικνύω, καταγγέλλω

Φ

φαιδρὸς χαρούμενος
φείδομαι χρημάτων λυπάμαι, τσιγγουνεύομαι τα χρήματα
φεύγω 1) φεύγω, 2) εξορίζομαι, βρίσκομαι σε εξορία, 3) κατηγορούμαι, διώκομαι δικαστικά
φέρω παράγω
φημὶ ισχυρίζομαι
φρονηματίας που έχει υψηλό φρόνημα
φρονῶ (-έω) μέγα καυχιέμαι
φρυκτωρῶ (-έω) δίνω σήμα με πυρσούς, αναγγέλλω με πυρσούς
φυγαδεύω εξορίζω
φυλακὴ φρουρά, προστασία
φῦλον έθνος, φυλή
φύρομαι ανακατώνομαι

Χ

χαλεπαίνω οργίζομαι, αγανακτώ
χαλεπὸς δύσκολος
χειμών (-ῶνος) κακοκαιρία
χειροτονῶ εγκρίνω με ανάταση του χεριού
χειροῦμαί τινα παίρνω κάποιον στην εξουσία μου, τον υποτάσσω
χρηστήριον χρησμός
χρόνιος μακροχρόνιος
χρῶμαί τινι χρησιμοποιώ κάτι

χωρίον τοποθεσία

Ψ

ψήχω τρίβω, ξυστρίζω τα άλογα
ψιλός ελαφρά οπλισμένος
ψόφος θόρυβος

Ω

ὦνιον εμπόρευμα, ψώνιο
ὠνοῦμαι (-έομαι) αγοράζω, ψωνίζω (αόριστος: ἐπριάμην)
ὥστε+απαρ. ὥστε να... με τον όρο
ὠφελία βοήθεια

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

ΕΚΔΟΣΗ 2010 - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 110.000 - ΑΡ. ΣΥΜΒΑΣΗΣ 36/17-2-10

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Α.Ε. - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ Ι. - ΚΟΥΚΙΑΣ Λ. - ΛΙΑΠΗΣ Γ. Ο.Ε.